

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta

HABILITAČNÍ PRÁCE

**Česká a německá deminutiva
na pozadí korpusových dat**

Brno 2016

Tomáš Káňa

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracoval sám. U všech pramenů, zdrojů informací i nepůvodních myšlenek je odkaz na bibliografii uvedenou v závěru. Pokud by se některé formulace shodovaly s jiným textem, který zde uvedený není, prohlašuji, že se nemůže jednat o úmysl, nýbrž náhodu, protože text neznám.

V Brně

Mgr. Tomáš Káňa, Ph.D.

Předmluva a poděkování

Něco tak „nemužného“ jako deminutiva těžko v jazyce hledat. Přesto mužská jména v seznamu literatury převládají a zdá se, že muže svým způsobem i fascinují. V mém případě se jedná spíš o fascinaci korpusem jako nástrojem jazykového výzkumu. Deminutiva přišla jako vhodná záminka podívat se, jak (a jestli vůbec) se dá korpusu využít, a dokázat, co vlastně ještě deminutivum je, co už není, a jak to vlastně vypadá s deminutivy v kontrastu česko – německém. Nebýt korpusů asi by mě deminutiva nejspíš zajímala jen jako běžného uživatele žijícího paralelně a vyváženě v českém i německém (rakouském) prostředí, pousmívajícího se nad inflací zdrobnělých tvarů v obou jazycích. Jak ale bude vidět dál, i při vší nedokonalosti a omezení dokážou korpusy rozkrýt i netušené vazby nebo paralely.

Za to, že jsem k těmto nástrojům (tenkrát sice byly ještě v plenkách) získal kladný vztah, bych rád poděkoval kolegyni Haně Pelouškové. O rozvoj korpusů pro češtinu, korpusů paralelních a také o rozvoj mého korpusového nadšení se postaral prof. František Čermák. Patří mu vřelý dík nejen za toto, ale také za cenné rady, usměrňování, podporu a čas, který mně a mé práci vždycky ochotně věnoval.

Brigitte, Lauri, Sari, díky moc, že jste to se mnou a s těmi deminutivy vydržely, braly velký ohled a často i pomohly. Všem ostatním příbuzným, kamarádům a známým se omlouvám, že jsem dal přednost deminutivům.

Obsah

Úvod.....	18
I. OBECNÁ ČÁST	
1. Původ, popis a pojetí	19
1.1 Typologie zkoumání deminutiv	20
1.1.1 Deminutiva v jednom a více jazycích	20
1.1.2 Časové hledisko zkoumání deminutiv	21
1.1.3 Formální hledisko	22
1.1.4 Významové hledisko	22
1.1.5 Pragmatické hledisko	23
1.1.6 Slovnědruhové hledisko	23
1.1.7 Hledisko sémantických oblastí slovníku	23
1.1.8 Funkčně-kontextové hledisko	23
1.2 Deminutiva v odborných textech	24
1.2.1 Popisy českých deminutiv	24
1.2.2 Deminutiva v jiných slovanských jazycích	28
1.2.3 Popisy německých deminutiv	29
1.2.4 Deminutiva jiných germánských jazyků	30
1.2.5 Deminutiva v kontrastním pohledu	30
1.2.6 Funkce deminutiv	31
1.2.7 Závěry z rešerší a nezodpovězené otázky	32
2. Hranice deminutiv	33
2.1 Struktury deminutiv	33
2.2 Dotazníky	36
2.2.1 Dotazníky pro české rodilé mluvčí	36
2.2.2 Dotazník pro německé mluvčí	38
3. Definice	39
3.1 Definice deminutiva	39
3.2 Definice dalších relevantních pojmů	44
4. Metody výzkumu	46
4.1 Hlavní otázky a cíle	46
4.2 Popis postupu	47
4.3 Popis zdrojů dat	49
4.4 Korpusové rešerše a třídění dat	50
5. Poznámky k formální úpravě	52

II. ČESKÁ DEMINUTIVA

1. Substantivní deminutiva	54
1.1 Substantivní deminutiva v literatuře.....	54
1.2 Popis jednotlivých prostředků	58
1.A Maskulina.....	60
1.A.I. Zakončení na -ek	60
A.I.1 Sufix -ek	61
A.I.1.1 Deminutiva na -ek	62
A.I.1.1.1 Prosté přidání sufixu -ek (včetně hláskových změn)	62
A.I.1.1.2 Základy končící na -ák nebo -áč: → -áček	64
A.I.1.1.3 Základy končící na -ík nebo -ek → -íček	65
A.I.1.1.4 Základy končící na -ec → -eček	65
A.I.1.1.5 Základy končící na -ek: → -eček	66
A.I.1.1.6 Základy končící na -enec: → -eneček	66
A.I.1.1.7 Základ končící na -anec: → -ánek	66
A.I.1.1.8 Základy končící na -an: → -ánek	66
A.I.1.1.9 Základ končící na -as: → -ásek	66
A.I.1.1.10 Základy končící na -en: → -ének/-ínek	66
A.I.1.1.11 Základy končící na -al (odvozené od participií) → -álek	66
A.I.1.1.12 Základy jsou deverbativa na -il, -el nebo -ec: → -ílek	67
A.I.1.1.13 Základy končí na -ín → -ínek	67
A.I.1.1.14 Základy končící na -et: → -ítek	67
A.I.1.1.15 Základy končící na -oun: → -ounek	68
A.I.1.1.16 Základy končící na -ouš: → -oušek	68
A.I.1.1.17 Základ končí na -or → -orek/-ůrek	68
A.I.1.2 Kvazidemnutiva s -ek	78
A.I.1.3 Nejasné deriváty končící na -ek	83
A.I.1.4 Nedeminutivní modifikace	85
A.I.1.5 Nedeminutiva s -ek	87
A.II Zakončení na -ík	90
A.II.1 Sufix -ík	90
A.II.1.1 Deminutiva na -ík	90
A.II.1.1.1 Prosté přidání sufixu -ík (včetně hláskových změn)	90
A.II.1.1.2 Základy končící na -el: → -lík	91
A.II.1.1.3 Základy končící na -(ov)ec nebo -ce: → -čík	91
A.II.1.1.4 Základ končí na -čí → -čík	91
A.II.1.2 Kvazidemnutiva s -ík	96
A.II.1.3 Nejasné deriváty končící na -ík	96
A.II.1.3 Nedeminutiva s -ík	96
A.II.2 Rozšířený sufix -ník	98

A.I.-II. Konkurence slov na <i>-ek</i> a <i>-ík</i>	99
A.III Zakončení na <i>-ček</i>	100
A.III.1 Sufix <i>-íček</i>	100
A.III.1.1 Deminutiva na <i>-íček</i>	101
A.III.1.2 Kvazidemnutiva s <i>-íček</i>	103
A.III.1.3 Nedeminutiva s <i>-íček</i>	103
A.III.2 Sufix <i>-eček</i>	103
A.III.2.1 Deminutiva s <i>-eček (-íneček)</i>	103
A.III.2.2 Kvazidemnutiva <i>-eček</i>	105
A.III.2.3 Nedeminutiva s <i>-eček</i>	106
A.III.3. Sufix <i>-áček</i>	106
A.III.3.1 Deminutiva s <i>-áček</i>	106
A.III.3.2 Kvazidemnutiva s <i>-áček</i>	106
A.III.3.3 Nedeminutiva s <i>-áček</i>	107
A.III.4 Konkurence odvozenin na <i>-ček</i>	107
A.IV. Zakončení na <i>-nek</i> nebo <i>-šek</i>	108
A.IV.1. Sufix <i>-ánek</i>	108
A.IV.1.1 Deminutiva s <i>-ánek</i>	108
A.IV.2. Sufix <i>-ínek</i>	108
A.IV.2.1 Deminutiva s <i>-ínek</i>	108
A.IV.2.2 Nedeminutivum s <i>-ínek</i>	109
A.IV.3 Sufix <i>-ének</i>	109
A.IV.3.1 Deminutiva s <i>-ének</i>	109
A.IV.4 Sufix <i>-ounek</i>	109
A.IV.4.1 Deminutiva s <i>-ounek</i>	109
A.IV.5.1 Sufix <i>-oušek</i>	109
A.IV.5.1 Deminutivum s <i>-oušek</i>	109
A.V. Ostatní deminutivní prostředky maskulin	110
A.V.1. Sufix <i>-ec</i>	110
A.V.1.1 Deminutiva s <i>-ec</i>	111
A.V.1.2 Původní deminutiva na <i>-ec</i>	112
A.V.2 Sufix <i>-ka</i>	114
A.V.2.1 Deminutiva s <i>-ka</i>	114
A.V.2.2 Kvazidemnutiva s <i>-ka</i>	118

A.V.3 Sufix <i>-ina</i>	118
A.V.3.1 Deminutivum s <i>-ina</i>	119
A.V.4 Sufix <i>-ula</i>	119
A.V.4 Sufix <i>-ulda</i>	119
B. FEMININA	120
B.I. Zakončení na <i>-ka</i>	122
B.I.1. Sufix <i>-ka</i>	122
B.I.1.1 Deminutiva s <i>-ka</i>	122
B.I.1.1.1 Prosté přidání sufixu <i>-ka</i> (včetně některých hláskových změn).....	122
B.I.1.1.2 Základy končící na <i>-ice</i> → <i>-ka</i>	124
B.I.1.1.3 Základy končící na <i>-(i/i)ce</i> → <i>-i(i)čka/-ečka</i>	124
B.I.1.1.4 Základy končící na <i>-ka</i> → <i>-ička/-ečka</i>	125
B.I.1.1.5 Základy končící na <i>-a/ána</i> → <i>-ánka</i>	126
B.I.1.1.6 Základy končící na <i>-ina/ína</i> → <i>-inka/-ínka</i>	126
B.I.1.1.7 Základy končící na <i>-(e)na</i> → <i>-enka</i>	127
B.I.1.1.8 Základy končící na <i>-era</i> → <i>-erka/-írka/-yrka</i>	127
B.I.1.1.9 Základy končící na <i>-el</i> → <i>-elka/-ýlka</i>	127
B.I.1.1.10 Základy končící na <i>-yně</i> → <i>-yňka</i>	128
B.I.1.1.11 Základy končící na <i>-est</i> → <i>-ístka</i>	128
B.I.1.1.12 Základy končící na <i>-ost</i> → <i>-ústka</i>	128
B.I.1.1.13 Základy končící na <i>-ota</i> → <i>-ůtka/-otka</i>	128
B.I.1.1.14 Základy končící na <i>-otina</i> → <i>-otinka</i>	129
B.I.1.1.15 Základy končící na <i>-eta</i> → <i>-etka</i>	129
B.I.1.1.16 Základy končící na <i>-na</i> → <i>-[i]nka</i>	129
B.I.1.1.17 Základy končí na <i>-eň(e)</i> → <i>-inka/-ínka</i>	129
B.I.1.1.18 Základy končí na <i>-ka</i> → <i>-inka/-ínka</i>	129
B.I.1.1.19 Základy končí na <i>-ice</i> → <i>-inka/-ínka</i>	129
B.I.1.2 Kvazidemnutiva s <i>-ka</i>	133
B.I.1.3 Nejasné deriváty na <i>-ka</i>	136
B.I.1.4 Nedeminutiva s <i>-ka</i>	137
B.II. Zakončení na <i>-čka</i>	141
B.II.1 Sufix <i>-i/ička</i>	141
B.II.1.1 Deminutiva s <i>-i/ička</i>	141
B.II.1.2 Kvazidemnutiva na <i>-ička</i>	146
B.II.1.3 Nedeminutiva s <i>-ička</i>	146
B.II.2 Sufix <i>-ečka</i>	147
B.II.2.1 Deminutiva s <i>-ečka</i>	147
B.II.2.2 Kvazidemnutiva na <i>-ečka</i>	147
B.II.2.3 Nedeminutiva s <i>-ečka</i>	147
B.II.3 Konkurence se sufixů <i>-ička</i> a <i>-ečka</i>	148

B.II.4. Sufix <i>-čička</i> a <i>-tička</i>	149
B.II.4.1 Deminutiva s <i>-čička</i>	149
B.II.4.2 Deminutiva s <i>-tička</i>	149
B.II.4.3 Kvazidemnutiva na <i>-tička</i>	150
B.II.5. Sufix <i>-inečka</i>	150
B.III. Zakončení na <i>-nka</i> nebo <i>-ška</i>	151
B.III.1 Sufix <i>-ínka/-ínka</i>	151
B.III.1.1 Deminutiva s <i>-ínka/-ínka</i>	151
B.III.1.2 Kvazidemnutiva na <i>-ínka</i>	152
B.III.1.3 Nedeminutiva na <i>-ínka</i>	152
B.III.2. Sufix <i>-e/ěňka</i>	152
B.III.2.1 Deminutiva s <i>-e/ěňka</i>	152
B.III.2.2 Kvazidemnutiva na <i>-e/ěňka</i>	153
B.III.2.3 Nedeminutiva na <i>-e/ěňka</i>	153
B.III.3 Sufix <i>-unka</i>	153
B.III.3.1 Deminutiva s <i>-unka</i>	153
B.III.4 Sufix <i>-ánka</i>	153
B.III.5 Sufixy <i>-ulenka</i> , <i>-ulinka</i>	154
B.III.5.1 Deminutiva s <i>-ulenka</i>	154
B.III.5.2 Deminutiva s <i>-ulinka</i>	154
B.III.5.3 Sufix <i>-uška</i>	155
B.III.5.3.1 Deminutiva s <i>-uška</i>	155
B.IV. Ostatní deminutivní prostředky feminin	156
B.IV.1 Sufix <i>-ce</i>	156
B.IV.1.1 Původní deminutiva na <i>-ce</i>	156
B.IV.2 Sufix <i>-ina</i>	157
B.IV.2.1 Deminutiva se sufixem <i>-ina</i>	158
B.IV.3 Sufix <i>-rle</i>	159
B.IV.4 Změna hlásky <i>-o-</i> na <i>-ů-</i>	159
B.V. Nedoložené prostředky	161
B.V.1 Sufixy <i>-eka</i> , <i>-ika</i>	161
B.V.2 Sufix <i>-enečka</i>	161
B.V.3 Sufix <i>-čenka</i>	161
B.V.4 Sufix <i>-čínka</i>	161

B.V.5 Sufix <i>-ánka</i>	162
C. NEUTRA	163
C.I. Zakončení na <i>-ko</i>	164
C.I.1. Sufix <i>-ko</i>	164
C.I.1.1 Deminutiva s <i>-ko</i>	164
C.I.1.1.1 Prosté přidání sufixu <i>-ko</i>	164
C.I.1.1.2 Základ končící na <i>-ce</i> → <i>-ko</i>	164
C.I.1.1.3 Základy končí na <i>-ro</i> → <i>-rko</i>	164
C.I.1.1.4 Základ končící na <i>-eso</i> → <i>-ísko</i>	165
C.I.1.1.5 Základy končící na <i>-eno</i> → <i>-é(e)nko/-[i:]nko</i>	165
C.I.1.1.6 Základy končící na <i>-no</i> → <i>-é(e)nko/-[i:]nko</i>	165
C.I.1.1.7 Základy končící na <i>-yto</i> → <i>-ýtko/-ejtko</i>	165
C.I.1.2 Kvazideminitiva na <i>-ko</i>	168
C.I.1.3 Nedeminutiva na <i>-ko</i>	169
C.II. Zakončení na <i>-tko</i>	171
C.II.1 Sufixy <i>-(í/á)tko</i> a <i>-(dé/ý)lko</i>	171
C.II.1.1 Deminutiva s <i>-(á/i)tko</i>	171
C.II.1.2 Deminutiva s <i>-délko/-dýlko</i>	172
C.II.1.3 Kvazideminitiva <i>-(í/á)tko</i> a <i>-(dé/ý)lko</i>	173
C.II.2 Sufix <i>-átko</i>	173
C.II.2.1 Deminutiva s <i>-átko</i>	173
C.II.2.2 Kvazideminitiva s <i>-átko</i>	174
C.III. Zakončení na <i>-čko</i>	175
C.III.1 Sufix <i>-í/ičko</i>	175
C.III.1.1 Deminutiva s <i>-í/ičko</i>	175
C.III.1.1.1 Základy končící na <i>-ce:</i> → <i>-íčko</i>	175
C.III.1.1.2 Kvazideminitiva na <i>-íčko</i>	176
C.III.2. Sufix <i>-ečko (-éčko)</i>	177
C.III.2.1 Deminutiva s <i>-ečko</i>	177
C.III.2.1.1 Základy končící na <i>-ce</i> → <i>-éčko</i>	177
C.III.3 Sufix <i>-átečko</i>	178
C.III.3.1 Deminutiva s <i>-átečko</i>	178
C.III.4 Sufix <i>-oučko</i>	178
C.III.4.1 Deminutiva s <i>-oučko</i>	178
C.IV. Zakončení na <i>-nko</i>	179
C.IV.1 Sufix <i>-i/inko</i>	179
C.IV.1.1 Deminutiva s <i>-i/inko</i>	179

C.IV.2 Sufix <i>-e/énko</i>	179
C.IV.2.1 Deminutiva na <i>-enko</i>	179
C.V. Nedoložené prostředky	180
C.V.1 Sufix <i>-ouško</i>	180
C.V.2 Sufix <i>-ě</i>	180
C.V.3 Sufix <i>-ce</i>	181
1.3 Souhrnné poznámky k deminutivům substantiv	182
1.3.1 Změny rodu	182
1.3.2 Aspecifické sufixy	182
1.3.2 Deminutivní řady.....	182
1.4 Frekvence a sémantika substantivních deminutiv	186
2. Prefixoid <i>pidi-</i>	190
3. Adjektivní deminutiva	193
3.1. Adjektivní deminutiva v literatuře	193
3.2 Popis jednotlivých prostředků	196
A. Suffixy	196
A.1 Sufix <i>-avý (-kavý)</i>	196
A.2 Sufix <i>-ičký/-íčký (-ýčký)</i>	196
A.3 Sufix <i>-ičičký</i>	197
A.4. Sufix <i>-iličký</i>	197
A.5 Sufix <i>-oučkový/-učký</i>	197
A.6 Sufix <i>-inký</i>	198
A.7 Sufix <i>-inkatý</i>	199
A.8 Sufix <i>-ininký</i>	199
A.9 Sufix <i>-ilinký</i>	199
A.10 Sufix <i>-oulinký/-ulinký</i>	199
A.11 Sufix <i>-ouninký</i>	199
A.12 Sufix <i>-ounký</i>	199
B. Cirkumfixy	200
B.1 Cirkumfix na- <i>-lý</i>	201
B. 2 Cirkumfix <i>při-</i> <i>-lý</i>	201
B.3 Cirkumfix <i>za-</i> <i>-lý</i>	201

3.3 Konkurence sufixů a cirkumfixů	201
3.4 Derivační tabulka adjektivních modifikací zeslabujících a zdrobňujících.....	202
3.5 Poznámky k adjektivním modifikacím	213
3.6 Deminutivní řady adjektiv.....	213
3.7 Frekvence adjektivních deminutiv	213
3.8 Sémantika adjektivních deminutiv	216
3.8.1 Rozměr	217
3.8.2 Vzhled	219
3.8.3 Stáří	222
3.8.4 Barvy	222
3.8.5 Povaha	224
3.8.6 Taktilní vjem	225
3.8.7 Jmění, cena	226
3.8.8 Komplexnost	226
3.8.9 Síla.....	227
3.8.10 Inteligence a intelektuální náročnost	228
3.8.11 Chuťový vjem.....	228
3.8.12 Zvuk	229
3.8.13 Svěžest.....	229
3.8.14 Hustota	229
3.8.15 Vzdálenost.....	229
3.8.16 Teplota.....	230
3.8.17 Cena.....	230
3.8.18 Rychlost.....	231
3.8.19 Další kategorie.....	231
3.9 Opozita uvedených adjektiv	231
4. Adverbiální deminutiva	232
4.1 Adverbiální deminutiva v literatuře	232
4.2 Popisy jednotlivých prostředků	234
4.2.1 Sufix <i>-ánko</i>	235
4.2.2 Sufix <i>-ičce</i>	235
4.2.3 Sufix <i>-ičky/-ičko (-íčko) (-čko)/-ičku</i>	235

4.2.4 Sufix <i>-ince (-ýnce)</i>	236
4.2.5 Sufix <i>-inka/-inky/-inko/-inku</i>	236
4.2.6 Sufix <i>-oučce</i>	236
4.2.7 Sufix <i>-oučky/-(o)učko/-oučku</i>	236
4.2.8 Sufix <i>-ounce</i>	236
4.2.9 Sufix <i>-ounka/-ounky/-ounko/-ounku</i>	237
4.2.10 Sufix <i>-ininko/-ilinko, -ilinku/-ininku</i>	237
4.2.11 Sufix <i>-oulinko</i>	237
4.3 Derivační tabulka adverbálních deminutiv	237
4.4 Adjektivní a adverbální deminutiva	239
4.5 Frekvence adverbálních deminutiv	241
4.6 Sémantika adverbálních deminutiv	243
4.6.1 Intenzita činnosti, výsledku činnosti nebo vlastnosti	243
4.6.2 Rychlost	244
4.6.3 Vzdálenost	244
4.6.4 Deixe	245
4.6.5 Hlasitost	245
4.6.6 Rozměr	246
4.6.7 Vzhled	246
4.6.8 Teplota	246
4.6.9 Barvy	246
4.6.10 Povaha/stav	247
4.6.11 Ostatní kategorie	247
5. Verbální deminutiva	249
5.1 Verbální deminutiva v literatuře	249
5.2 Popis jednotlivých prostředků	251
A. Prefix	252
A.1 Prefix <i>po-</i>	252
B. Sufixy	255
B.1 Sufix <i>-kat</i> (a <i>-sat</i>)	255
B.1.1 Deminutiva se sufixem <i>-kat</i>	255
B.1.2 Slovesa se sufixem <i>-kat</i> nemající základ	255

B.1.2 Sufix <i>-sat</i>	256
B.2 Sufix <i>-tat</i>	256
B.3 Sufix <i>-inkat</i>	256
B.4 Sufixy <i>-etat/-itat/-otat</i>	258
B.4.1 Slovesa na <i>-etat/-itat/-otat</i> mající základ.....	259
B.4.1.1 Konkurence sufixů <i>-etat/-itat/-otat</i>	259
B.4.2 Slovesa na <i>-etat/-itat/-otat</i> nemající základ.....	263
B.5 Sufix <i>-olit</i>	264
B.5.1 Slovesa s <i>-olit</i> mající základ.....	264
B.5.2 Slovesa s <i>-olit</i> nemající základ.....	265
B.6 Sufix <i>-onit</i>	265
B.7 Sufix <i>-likat</i>	266
B.8 Nedoložené prostředky.....	267
B.8.1 Sufix <i>-ičkat</i>	267
B.8.2 Sufix <i>-ininkat</i>	267
B.8.3 Sufix <i>-ulinkat</i>	267
5.3 Poznámky k deminutivům českých sloves.....	267
5.4 Frekvence deminutivních sloves.....	270
5.5 Sémantika deminutivních sloves.....	270
5.5.1 Deminutivní a jim podobná verba dicendi.....	270
5.5.2 Deminutivní a jim podobná verba moviendi.....	270
5.5.3 Deminutivní slovesa elementárních lidských potřeb.....	270
6. Deminutiva od zájmen.....	272
6.1 Popis jednotlivých prostředků.....	272
6.1.1 Deminutivum na <i>-ínek</i>	272
6.1.2 Deminutivum na <i>-eček</i>	272
6.1.3 Deminutivum na <i>-inko</i>	272
6.1.4 Deminutivum na <i>-ičko</i>	272
6.1.5 Deminutivum na <i>-ičký</i>	273
6.1.6 Deminutivum na <i>-inký</i>	273
6.2 Frekvence.....	273
6.3 Sémantika.....	273

6.3.1 Neurčitá a vymežovací zájmena.....	273
6.3.2 Přivlastňovací zájmena.....	276
7. Deminutiva od číslovek	278
7.1 Popis prostředků	278
7.1.1 Sufix <i>-ečka</i>	278
7.1.2 Sufix <i>-čička</i>	279
7.1.3 Sufix <i>-uška</i>	279
7.1.4 Sufix <i>-ek</i>	279
7.2 Deminutivní řady od číslovek.....	279
7.3 Frekvence	279
7.4 Sémantika.....	280
7.4.1 Určité číslovky: přirozená celá čísla	280
7.4.2 Určité číslovky: zlomky	284
7.5 Poznámka k deminutivům od číslovek	285
8. Přeložky, spojky a částice	286
8.1 Popis prostředků	286
8.2 Frekvence a sémantika.....	286
8.3 Další modifikované částice.....	288
9. Deminutiva od citoslovcí.....	289
9.1 Popis prostředků	289
9.1.1 Sufixy s <i>-k(-)</i> : <i>-lk, -ky, -ek</i>	290
9.1.2 Sufixy s <i>-nk-</i> : <i>-ku, -ky</i>	290
9.1.3 Sufixy s <i>-čk- (-ščk-)</i> : <i>-čku, -čky, -šky</i>	290
9.1.4 Sufix <i>-ity</i>	290
9.1.5 Další prostředky	291
9.2 Frekvence	291
9.3 Sémantika.....	292
9.3.1 Kontaktní citoslovce	292
9.3.2 Emocionální citoslovce	294
9.3.3 Voluntativní citoslovce a onomatopoeie.....	297

9.4 Poznámka k deminutivům citoslovčí	299
III. NĚMECKÁ DEMINUTIVA	300
1. Německá substantivní deminutiva	302
1.1 Popis deminutivních prostředků substantiv	302
1.1.1 Problematické body deminutivních prostředků	302
1.1.1.1 Vymezení modifikačního sufixu <i>-i</i>	302
1.1.1.2 Vymezení modifikačního sufixu <i>-ling</i>	304
1.1.1.3 Suffixy <i>-erl</i> a <i>-li</i> v německém standardu	304
1.2 Popis jednotlivých prostředků	305
A. Jednoduché sufixy	306
1.2.1 Sufix <i>-chen</i>	306
1.2.1.1 Deminutiva se sufixem <i>-chen</i>	306
1.2.1.2 Kvazidemnutiva s <i>-chen</i>	316
1.2.1.3 Frekvence a sémantika	318
1.2.2 Sufix <i>-lein</i>	319
1.2.2.1 Deminutiva se sufixem <i>-lein</i>	319
1.2.2.2 Kvazidemnutiva s <i>-lein</i>	327
1.2.2.3 Frekvence a sémantika	327
1.2.2.4 Sufix <i>-lein</i> jako prostředek ironie	330
1.2.3 Konkurence sufixů <i>-chen</i> a <i>-lein</i>	331
1.2.3.1 Deminutiva s <i>-chen</i> i <i>-lein</i>	331
1.2.3.2 Deminutiva utvořená (převážně) jen s <i>-lein</i>	333
1.2.4 Sufix <i>-el</i>	334
1.2.4.1 Deminutiva se sufixem <i>-(e)l</i>	334
1.2.4.2 Kvazidemnutiva s <i>-el</i>	335
1.2.5 Sufix <i>-erl</i>	337
1.2.5.1 Deminutiva se sufixem <i>-erl</i>	337
1.2.5.2 Kvazidemnutiva s <i>-erl</i>	339
1.2.5.3 Odvozeniny od austriacismů	340
1.2.5.3 Frekvence a sémantika	340
1.2.6 Sufix <i>-li</i>	342
1.2.6.1 Deminutiva se sufixem <i>-li</i>	342
1.2.6.2 Kvazidemnutiva s <i>-li</i>	344

1.2.6.3 Odvozeniny od helvetismů.....	344
1.2.7 Varianty s <i>-erl</i> a <i>-li</i>.....	345
1.2.8 Sufix <i>-i</i>.....	347
1.2.8.1 Deminutiva se sufixem <i>-i</i>	348
1.2.8.2 Kvazidemnutiva s <i>-i</i>	349
1.2.8.3 Rod slov se sufixem <i>-i</i>	351
1.2.8.4 Frekvence a sémantika	352
1.2.9 Sufix <i>-le</i>.....	353
1.2.9.1 Deminutiva se sufixem <i>-le</i>	353
1.2.9.2 Kvazidemnutiva s <i>-le</i>	354
1.2.10 Sufix <i>-ke</i>.....	355
1.2.11 Sufixy <i>-ine</i>, <i>-ette</i>, <i>-it</i>.....	355
1.2.11.1 Deminutivum se sufixem <i>-ette</i>	355
1.2.13 Sufix <i>-ling</i>.....	355
B. Kombinované sufixy	358
1.2.14 Sufix <i>-elchen</i>.....	358
1.2.14.1 Deminutiva se sufixem <i>-elchen</i>	358
1.2.15 Sufix <i>-ilein</i>	359
1.2.15.1 Deminutiva se sufixem <i>-ilein</i>	359
1.2.16 Sufix <i>-ichen</i>.....	360
1.2.17 Sufix <i>-leinchen</i>	360
1.2.17.1 Deminutivum se sufixem <i>-leinchen</i>	360
1.2.18 Sufix <i>-chenlein</i>	360
1.3 Rod německých substantivních deminutiv	361
2. Deminutiva adjektiv	362
2.1 Systém deminutivních prostředků adjektiv	362
3. Deminutiva verb	364
3.1 Systém deminutivních prostředků verb	364
3.2 Popis jednotlivých prostředků	364

3.2.1 Sufix -eln	364
3.2.1.1 Deminutiva se sufixem <i>-eln</i>	365
3.2.1.2 Kvazidemnutiva s <i>-eln</i>	367
3.2.1.3 Nedeminutiva s <i>-eln</i>	369
3.2.2 Sufix -ern	369
3.2.3 Sufix -erln	371
3.2.3.1 Deminutiva se sufixem <i>-erln</i>	371
3.2.3.2 Kvazidemnutiva <i>-erln</i>	371
4. Deminutiva ostatních slovních druhů	373
4.1 Deminutiva od číslovek	373
4.2 Deminutiva interjekcí	373
4.2.1 Deminutivní prostředky interjekcí	373
4.2.1.1 Sufix <i>-chen</i>	373
4.2.1.2 Sufix <i>-li/-le</i>	374
4.2.1.3 Sufix <i>-i</i>	374
4.2.2 Frekvence a sémantika	375
IV. KONTRASTIVNÍ POHLED	376
1. Řady českých deminutiv a jejich protějšky	376
2. Deminutiva bez deminutivních protějšků	386
3. Kontrast s dalšími jazyky	395
V. ZÁVĚRY	396
1. Hranice deminutiva	396
1.1 Deminutiva za hranicí slova a jako univerzální jev	397
2 Frekvence deminutiv a statistiky jejich výskytů	397
3. Struktury protějšků deminutiv.....	399
3.1 Protějšky českých deminutiv.....	400
3.2 Protějšky německých deminutiv v češtině	402
4. Predikabilita deminutiv	404
5. Posuny významů	405
6. Sémantika	406
7. K tvarům deminutiv	407

8. Deminutivní řady a pravidlo frekvence.....	407
9. Deminutivum jako prostředek rozšiřování slovní zásoby	408
10. Zdrobňování jako odraz jazykové typologie	408
11. Specifičnost a aspecifičnost deminutivních prostředků	409
12. Deminutiva jako signál hovorovosti	409
13. Deminutiva jako překladatelský problém	410
Deficity a výhledy	412
Summary	414
Zusammenfassung.....	414
Bibliografie.....	419
Použité zkratky a značky	429
Příloha - Dotazníky	431

Úvod

Zájem o deminutiva je velký, dá se říct, že někdy i neúměrně velký deminutivnímu aparátu daného jazyka. Záleží ovšem na definici deminutiva, a to i přes to, že se deminutiva považují za kategorii v lingvistice celkem neproblematickou (srov. Gladkova 2010). Avšak jsou česká slova *oblázek*, *miláček*, nebo *mihotat se*, německá *Kiesel*, *Scherflein* nebo *Liebling* také deminutiva? Patří k nim také *dovča*, *kovča*, popř. *Spusi*, *Heini*? Co lze vlastně všechno považovat za deminutiva. Je „na tom hůř“ *blb*, *blbec* nebo *blbeček*? Jaké mohou mít protějšky v jiném jazyce? Kolik vlastně deminutiv je? V jakých slovních druzích se vyskytují a která slova je tvoří? To jsou jen některé otázky, které spontánně napadnou každého, kdo se nad tímto fenoménem pozastaví.

Následující text nedá odpovědi na všechny tyto otázky. Pokusí se ale zmapovat systém morfologického tvoření deminutiv v češtině a v němčině tak, aby v dalších krocích výzkumu deminutiv bylo zřejmé, co hledat, kde hledat a částečně i jak to hledat.

Publikace vznikala v průběhu několika let a byla postupně doplňována jednak o dílčí kapitoly, ale také o data, která přibývala s rostoucími korpusemi (hlavně s korpusem InterCorp).

Části některých kapitol se opírají o předešlé výzkumy vlastní nebo mých studentů. Všechna data však byla znovu ověřena na dostupných korpusech i korpusových nástrojích (např. *freq*). Z původního záměru zpracovat v rámci deminutiv i hypokoristika bylo upuštěno především z kapacitních důvodů. Kontrastivně, ale jen jednosměrně (s výchozím jazykem češtinou) bylo toto téma na korpusových datech již zpracováno dřív (Káňa 2008b) na tehdy ještě poměrně malém korpuse InterCorp (verze 1).

K deminutivům se v textu přistupuje „šnekovitě“: vytěžené doklady jsou tříděny postupně podle forem, pak podle významů. U každého prostředku (většinou sufixu) jsou uvedeny anomálie, analogie a jiné zvláštnosti, které formy v souboru mají. Za nimi následují poznámky o frekvenci a k sémantice. Je tak postiženo nejen jádro deminutiv, ale i periferie. Ta však vzhledem možnostem ad hoc tvorby nemůže být úplně popsána nikdy.

Kontrastivní pohled česko-německý a německo-český je zde průběžný ve všech kapitolách. Někdy je doplněn o náhled na anglické či jiné paralelní pasáže.

I. OBECNÁ ČÁST

1. Původ, popis a pojetí

Deminutivum/diminutivum pochází z latinského *dēminuere*, což znamená podle latinsko-českého slovníku (Kábrt et al 1991:131) znamená *zmenšovat, oslabovat, zužovat*. Národní encyklopedické slovníky, slovníky cizích slov a lingvistické slovníky české, slovenské, německé i britské provenience většinou uvádějí, že deminutivum je **slovo** zdrobnělé, odvozené od slova základového. Výraz *slovo* je stěžejní pro další charakteristiky a vysvětlení, proto je zde zvýrazněno:

Slovník spisovné češtiny (Filipec/Daneš et al 1994:562) píše:

deminutivum → zdrobnělina: odvozenina¹ označující jevy menší než normální nebo vyjadřující citový poměr mluvčího k označovanému jevu (např. *stromek, sluníčko*)

Z obecných pramenů českých je nepřekvapivě výstižný univerzální popis v Ottově slovníku naučném (1908:498-499):

Zdrobnělé slovo (lat. *deminutivum*) je **slovo**, vyjadřující v první řadě skrovnější míru představy slovem vyjádřené.

Podobně charakterizují deminutiva i zdroje anglické a německé:

Elektronická verze 6. vydání Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English (2002):

diminutive: 1) a **word** or an ending of a word that shows that sb/sth is small, for example piglet (= a young pig), kitchenette (= a small kitchen); 2) a short informal form of a word, especially a name: 'Nicky' is a common diminutive of 'Nicholas'

Duden - Deutsches Universalwörterbuch (6. vydání) na CD:

Diminutiv/ Deminutiv, das; -s, -e (Sprachw.): Verkleinerungsform (z. B. Öfchen, Gärtlein).

Odborné lingvistické slovníky tuto definici nijak zvlášť nerozšiřují, deminutivum charakterizují především jako odvozeninu (srov. např. heslo „názvy zdrobnělé“ v *Encyklopedickém slovníku češtiny* (Karlík et al. (eds.) 2002:282), v encyklopedii lingvistických termínů *Metzler – Lexikon Sprache* (2000:159.) nebo *Crystal* (1991:235 a 419).

Zdá se tedy, že existuje obecný konsensus o tom, co to je deminutivum, jak vypadá, a že to je kategorie jednoznačná.

Avšak ani zde nejsou ostré hranice, deminutivum je „nekontroverzní jazykový prostředek“ pouze zdánlivě (Gladkova 2010:91), jak vyplývá z mnoha odborných publikací, článků a jiných prací. Především z těch novějších, českých (srov. Nekula 2011, Rusínová 2001), ale i jiných (Schneider 2003) totiž vyplývá, že se za deminutivum nemusí považovat jen útvar jednoslovný, nýbrž že jeho struktura může být i složitější. K vymezení pojmu deminutivum je proto nutné projít dosavadní práce k tématu, popisující problematiku z několika aspektů.

---

¹ Zde není sice zmínka o tvaru, ale na str. 240 je charakterizována *odvozenina* jako „jazykovědný výraz: odvozené slovo“.

1.1 Typologie zkoumání deminutiv

Primárně lze metodologii přístupu k tomuto jazykovému fenoménu kategorizovat do několika skupin. Zde přehledově, dál jsou vyznačeny také v kapitole 3.:

2.1.1 počet zkoumaných jazyků

- deminutiva v **jednom jazyce**
- deminutiva v **kontrastivním pohledu**.

2.1.2 časové hledisko

- **diachronní** popisy
- **synchronní** popisy

2.1.3 formální hledisko

- deminutiva **jednoslovná**
- **víceslovná**
- **jiné** tvary

2.1.4 významové hledisko

- **sémantická** deminutiva
- **pragmatická** deminutiva

2.1.5 pragmatické hledisko

- různé aspekty

2.1.6 slovnědruhové hledisko (v závislosti na jazyce)

- substantivní
- adjektivní
- verbální
- adverbialní
- jiných slovních druhů (v závislosti na jazyce)

2.1.7 sémantické hledisko slovníku

- tvořící
- netvořící

2.1.8 funkčně-kontextové hledisko

- texty mluvené
  - spontánní mluva
  - připravený projev
- psané
  - beletrie
  - věcné texty

Jednotlivá hlediska se v literatuře navzájem prolínají, není smyslem práce uvádět zde excerpty z nich. Pokusím se o syntézu přístupů těch prací, které se zabývají primárně ústředními jazyky této práce, to je češtinou, němčinou, angličtinou a částečně slovenštinou.

1.1.1 Deminutiva v jednom a více jazycích

V zásadě platí, že popisu deminutivních aparátů se věnuje pozornost úměrná složitosti tohoto aparátu a frekvenci deminutiv v daném jazyce. Při tradičním pojetí deminutiva je jasné, že jazyky s bohatou morfologií mají většinou deminutivní aparát popsany celkem důkladně. Jsou-li v takovém jazyce deminutiva (resp. to, co je za ně považováno) nápadná svým výskytem oproti jinému jazyku, pak je nasnadě pokus o srovnání těchto jazyků. V takových publikacích většinou samozřejmě také nechybí popisy deminutivních aparátů (všech) zkoumaných jazyků.

1.1.2 Časové hledisko zkoumání deminutiv

Oba aspekty se až na výjimky generativistických přístupů doplňují. V diachronním pohledu je stěžejní otázka důvod a původ vzniku deminutiv a jejich postupné formální, významové a uзуální změny. Synchronní popisy se věnují většinou stavu jazyka v bodě, kdy je autor/ka píše. Jelikož jsou deminutiva jazykový fenomén relativně rychle proměnný, už i srovnání prací napsaných v odstupe několika málo může naznačit tendence vývoje.

Existují v zásadě tři teorie vzniku deminutiv:

- 1) Deminutiva vznikla v jazyce z potřeby označit entitu menší/mladší než základ – prvotní je tedy denotace. Uvažuje tak např. Priscianus o latině v *Grammatici Latini* (Keil 1860:101, odkaz podle Dressler / Merlini Barbaresi 1994:85).
- 2) Deminutiva vznikla v daném jazyce z hypokoristik – prvotní tedy byla složka konotační. Tento pragmatický důvod vzniku expresivních deminutiv v češtině vystihuje Oberpfalcer (1927) popisem morfo-fonetických principů modifikace slov v různých českých nářečích. Uvádí příklady přidávání expresivních rysů pomocí prodlužování až zdvojení slabik, nebo také přidáváním sufixů. Podobně popisuje tento proces pro němčinu Wrede (1908:132-144) a explicitně kritizuje teorii Polzinovu (1901).
- 3) Deminutiva do daného jazyka byla především přejata – jejich vznik v jazyce je podmíněn překlady. Zvýšený výskyt deminutiv a částečně vůbec jejich vznik lze tedy vysvětlit jako určitou překladatelskou módní vlnu. Tuto teorii zastává např. Polzin (1901), který ve *Studiích k historii deminutiv v němčině* tvrdí, že do němčiny a jiných germánských jazyků se deminutiva dostala pod vlivem latiny. Jeho následovník, Ferdinand Wrede (1908:74) mu dokonce podsouvá, že deminutiva považuje za „neněmecký a negermánský element“:
... dass die Bildung der Appellativa deminutiva von Hause aus etwas Undeutsches und Ungermanisches gewesen ... sei.

Za nejpravděpodobnější bychom mohli považovat rozumný průnik všech tří teorií, přičemž v evropských jazycích bude již zmíněný vliv latiny, především latinských hypokoristik nesporný.

Hledání původu apelativních deminutiv v hypokoristikách je celkem logický vzhledem k afektivnímu a expresivnímu náboji deminutiv (srov. také Dvořák 1932:2n).

Dodnes se hypokoristika a deminutiva v různých jazycích tvoří často stejnými nebo podobnými (od sebe odvozenými) prostředky.

Formu deminutiva, tedy tu výslovnostní, která je primární, pravděpodobně podmiňuje jazyková ikonická, jak si všímá např. Jurafsky (1996:570):

Many scholars have noted that the direction of diminutive sound shifts is not arbitrary: these shifts usually mark the diminutive by higher tonality, including high tones, high front vowels (with higher second formants), and fronted consonants.

Ikonická modifikace slova pomocí hlásek typicky vyjadřujících titěrnost je znát při pohledu na několik málo jazyků. Markantní hypokoristické a/nebo deminutivní sufixy jsou např.: v češtině *-íček* (*Jiříček, Petříček*), maďarštině *-ike, -eke* (*Gyurike, Péterke*), němčině *-i* (*Hansi*), angličtině *-ie* (*Georgie, Johnie*), španělštině *-it(o)* (*Pedrito*). Všechny sufixy obsahují úzké přední samohlásky [i] nebo [e]. Naopak (některá) augmentativa obsahují otevřené hlásky zadní [a], [ɔ] (srov. také Oberpfalcer 1927b) např. *velikánský/ý*, ale také *bohovský/ý* - výpůjčka ze slovenštiny, která má v současné češtině (podle korpusových dokladů) augmentativní význam: *bohovsky si ulevit, bohovsky se bavit, bohovsky chlastá*. U českých substantivních augmentativ tuto ikonickou funkci zastává snad koncovka *-a* (*-izna*) nebo, *-o* (*-isko*).

Jurafského tezi však poněkud odporuje romština, v níž se deminutivní sufixy odvíjí od hláskové dvojice [or]. Substantiva: *dad* (≈ *táta*) → *dadoro* (≈ *tatínek*), *bar* (≈ *zahrada*) → *barori* (≈ *zahrádka*); adjektiva: *chárno* (≈ *krátký*) → *charnoro*, *charñori* (≈ *kratičký*, *kratičká*) (srov. Kamiš 1999:58-59). Tento fonopragmatický moment by měl být ještě prověřen a větším vzorku jazyků.

1.1.3 Formální hledisko

Veškeré tradiční prameny vycházejí z toho, že deminutivum je jednoslovný útvar (viz výš). Pravděpodobně až kontrastivní pohled dal podnět k úvahám o jiných formách deminutiv než syntetických. Problematiku výstižně shrnuje Jurafsky (1996:569):

Evidence that these words may fill the functional role of diminutives in these languages comes from Hasselrot (1972), who showed that *petit* in French is grammaticalizing as a diminutive, just as the former diminutive suffix *-ette* is disappearing. In Spanish and Italian, whose morphological diminutives are still completely productive, the counterparts of *petit* (Spanish *pequeno* or Italian *piccolo*), are quite rare. In French *petit* is 13 times more common than *-et(te)*, *-ot(te)*, etc., while Spanish *pequeño* is 8 times less common than the Spanish morphological diminutives. For at least these periphrastic diminutives, then, the original sense of the diminutive seems to be 'small', and not 'child'. Further study is needed to examine the origins and development of these periphrastics.

Nutno doplnit, že implicitně jsou tyto strukturální rozdíly obsažené ve všech statích zabývajících se deminutivy jazyka, jímž nejsou napsány a kde tento formální rozdíl zjevný je. Týká se to např. německy psané Dobrovského *Mluvnice češtiny* (1809) nebo česky psané Dvořákově knize o deminutivech v jazycích románských (1932).

Někteří autoři (např. Zandvoort 1966, 1969) považují za deminutiva také ve slovním poli vedle sebe stojící heteronyma, z nichž jedno označuje entitu větší, druhé menší.

1.1.4 Významové hledisko

Význam deminutiv lze rozdělit do dvou základních funkcí: sémantické a pragmatické. U sémantických deminutiv se jedná o označení entity menší/mladší bez jakékoliv další hodnotící složky. Součástí sémantému je sém „malý“, popř. „mladý“. Pragmatická deminutiva této sém mít nemusí. Význam pragmatických deminutiv je (čistě) hodnotící. Jak bude vidět dál, mívají mnohé deminutivní tvary významy oba.

Některá deminutiva tyto významy postupně ztrácejí a zařadí se do slovní zásoby jako synchronně neanalyzovatelná simplicia, pokud jejich základ vymře (např. v češtině *ježek* nebo němčině *Märchen* či *Kipferl*). U jiných může deminutivní sufix nabýt jinou než deminutivní povahu: např. specifičtější *-ek* u *schodek* ve významu „deficit“, singulativní *-inka* u *bezinka* aj. Zde pak nelze mluvit o sufixech deminutivních, nýbrž modifikačních.

Formální deminutiva, tedy slova s deminutivní formou, ale nedeminutivním významem, bývají nazývána různě (viz také kap. 3 v tomto oddíle), zde jako idiomatizovaná deminutiva. V češtině (a nejen v ní) to je celkem rozsáhlá část lexika, jak bude vidět i dál, které se věnují samostatné výzkumy. O formálních deminutivech obecných názvů českých především Štícha (1978) a Bílková (2013), slovenských pak Mistrík (1985:82-83). Všimá si jich ale už i Dobrovský (1940:150):

Viele davon wie *gežek*, *čžek*, *pupek*, *hrusska*, *lávka* *stezka* [...] u.s.w. haben die verkleinernde Bedeutung verloren, weil ihre Primitive selten oder gar nicht mehr vorkommen.

V oblasti českého pomístního názvosloví tuto specifickou oblast popisuje Pleskalová (2004). V obecné rovině s několika málo příklady popisuje formální deminutiva v němčině Fleischer (1969:167), Fleischer et al. (2012:235). Jejich uvádění ve slovnících *Duden-Universalwörterbuch* a *Variantenwörterbuch* vysvětluje Kellermeier-Rebhein (2005:239). Přehled všech nejčastějších, na korpusech ověřených tvarů, které v češtině a němčině mají deminutivní sufixy, přináší tato práce.

1.1.5 Pragmatické hledisko

K popisu deminutiv patří tradičně popis jejich funkčně-pragmatického hlediska. Často je vedle typického kladného hodnocení zmiňována také pejorativnost/hanlivost (Šmilauer 1971:84), dále vyjádření zdvořilosti až úslužnosti (Nekula 2004), intenzifikace (Rusínová 1996), mazlivost, empatie (Dressler / Merlini Barbaresi 1994) a jiné. K tomuto podrobněji v kap. 2.6.

1.1.6 Slovnědruhé hledisko

Výzkumy věnují pozornost především deminutivům substantiv, jejichž existenci někteří autoři považují i za univerzální jev (Rusínová 2001, Jurafsky 1996, s mírou opatrnosti i *Ottův slovník naučný* 1908:498).

Deminutiva jiných slovních druhů bývají popisována jen zřídka. Důvody jsou nasnadě: v mnoha jazycích se o deminutivech jiných než substantivních neuvažuje buď vůbec, nebo je sporné, zda se jedná o deminutivum či jiný rys – např. (de)intenzifikaci u anglických adjektiv zakončených na *-ish* (*pink* → *pinkish*), německých na *-lich* (*blau* → *bläulich*); iteraci u německých sloves zakončených na *-eln* (*klingen* → *klingleln*) aj.

Dokonce i jazyky, které tvoří deminutiva jiných slovních druhů „ochotněji“, nebývají po této stránce popsány vyčerpávajícím způsobem. Není např. jasné, která slovesa mohou tvořit deminutiva, která ne, jaká je jejich frekvence, co jim odpovídá v jiných jazycích. Toto platí z velké části i pro češtinu.

1.1.7 Hledisko sémantických oblastí slovníku

Toto hledisko rozšiřuje předešlé (2.1.6). V oblasti substantivních deminutiv je zjevné, že deminutiva tvoří především konkrétní, názvy osob (včetně vlastních jmen), zvířat a věcí, méně u abstrakt. Deminutiva českých abstrakt jsou vůbec specifická skupina vyjadřující silnou expresivitu (*pošušňáníčko, pohodlíčko, pokouřeníčko, počteníčko* aj.), často především ironii (*blahobyťičko*). O němčině se traduje, že deminutiva od abstrakt nevytváří vůbec – srov. Polzin (1901:8), Nekula (2013:51). V oddíle o německých deminutivech budou uvedeny příklady, které tuto tezi vyvracejí.

Netypická budou jistě deminutiva u věcí svou povahou obrovských. Ovšem i zde je nutno brát v potaz kontext: Např.: *Chtěl bych však doufat, že v našem politickém vesmírku nějaká skupina osobností (...) najde zastoupení.* (MF dnes 14.3.1997 in SYN (2013))

U adjektiv a adverbíí nacházíme deminutiva v oblasti zmírnění intenzity nebo míry (viz také kap. 2.1.6 k slovnědruhovému hledisku).

U sloves se často mluví o deminutivech v souvislosti s vyjádřením míry (iterace) (Fleischer 1969:290-291) či aspektu (Nekula 2003:154).

U adjektiv, adverbíí ani sloves žádné sémantické specifikace nebývají uváděny.

1.1.8 Funkčně-kontextové hledisko

Téměř všechny publikace, především ty, které se zabývají funkcí deminutiv (velmi podrobně např. Dressler / Merlini Barbaresi 1994), si všímají taktéž kontextového zapojení zdrobnělin. Při hrubém rozdělení textů na mluvené a psané, připravené a nepřipravené, lze obecně říct, že se deminutiva považují za jev hovorový, typický spíše pro texty mluvené a nepřipravené. Z psaných textů to pak jsou ty, které takovou mluvu napodobují, tedy především beletrie a bulvární tisk.

Funkci deminutiv a jejich vliv na charakter textu neopomíjejí statě věnované stylistice, neboť deminutiva představují markantní stylistický prostředek (Čechová et al. 1997:110, Fleischer / Michel / Starke 1993:133, Mistrík 1985, přehledově Křístek 2004). Jejich zapojení do frazeologických jednotek popisuje Rusínová (1998).

1.2 Deminutiva v odborných textech

Výběr publikací je rozdělen primárně podle jazyků: zdroje popisující deminutiva v češtině a přehledově také v jiných slovanských jazycích, publikace popisující deminutiva v němčině a jiných germánských jazycích. Za těmito přehledy jsou uvedena některá díla zabývající se explicitně deminutivy v kontrastivním pohledu a zahrnující aspoň jeden z obou stěžejních jazyků této práce, tedy češtinu nebo němčinu.

1.2.1 Popisy českých deminutiv

Popis českých deminutiv má dlouhou tradici. Snad první zmínka a rozšířenosti tohoto jevu v češtině je už v Blahoslavově *Grammaticae české* (komentované a upravené vydání Čejka/Šlosar/Nechutová 1991). Tato první česky psaná gramatika si všímá **funkce deminutiv** v době Jana Husa (srov. i níž Flajšhans 1923) a hodnotí je takto (cit. podle Čejka et al. 1991:191):

A snad by i toho neškodilo dotknouti, že někteří welmi dětinských slow užívají, k chůwám se téměř připodobňující, contra decorum. J.[an] A.[ugusta] *ponejprvíčky*; non theologi sed puellae vox est.

Užívání deminutiva považuje za mluvu „verštatní“, tedy nízkou (tamtéž: 226):

... na kázání tak co chůva s dítětem mluvě lísavě i říci: Tak tě hle náš Pán Bůh ty pokutičky vzložil, a nemůžeme jich od sebe odstrčiti etc.

Vlastně je Jan Blahoslav asi první, kdo si „*ponejprvíčky*“ všímá také deminutiv adverbii. Dál se problematice nevěnuje.

Asi vůbec první **formální popis** českých deminutiv uvádí M. Vavřinec Benedikt z Nudožer (1603) ve své *Grammaticae Bohemicae* (vydána Nancy Susan Smith[ovou] v Ostravě 1999). V kap. XVIII. *De diminutione* (1603/1999:41) popisuje deminutivní sufiky substantiv a adjektiv.

Až na drobnosti podobný popis s M. Vavřincem Benediktem z Nudožer uvádí také Václav Jan Rosa *Čechořečnosti* (1672), kterou nově vydal v r. 1983 J. Marvan.

Precizní **popis formy, významu** a implicitně i **vztahu k němčině** u substantivních a adjektivních deminutiv přináší Dobrovský v *Podrobné mluvnici jazyka českého* (*Ausführliches Lehrgebäude der Böhmischen Sprache*), v níž naznačuje oběma jazykovým komunitám² rozchod jejich deminutivních systémů: „*kolečko – Rädchen, stádečko – kleine Herde, obilíčko – das liebe Getreide*“ (Dobrovský 1809:54).

Jan Gebauer v *Příruční mluvnici* (1936:72-77, napsána byla však před rokem 1890) zjevně vychází Dobrovského mluvnice (některé příklady deminutiv – *chlapec, dušinka* aj. – jsou shodné), „oprašuje“ stará deminutiva s -c- (1936:72) s příklady *vesce, kád'ce, slovce, dřevce*,

---

² Celým názvem se mluvnice jmenuje *Ausführliches Lehrgebäude der Böhmischen Sprache, zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommeneren Kenntniss für Böhmen* tedy *Podrobná mluvnice jazyka českého* [určena] *Němcům k řádnému osvojení si a Čechům k dokonalým vědomostem*. Je tedy určena uživatelům obou jazyků. Nutno připomenout, že v Dobrovského době bylo vybavení němčinou pro každého alfabetizovaného obyvatele českých zemí více méně nutností.

kteří v jeho době evidentně už stály stranou běžného užívání (mimo *dřevce*, což však bylo už tehdy od *dřevo* významově diferencováno). Žádné z nich není zastoupeno ani v diachronním korpusu DIAKORP 5 ani v PSJČ. Podrobněji se v téže publikaci Jan Gebauer zabýval také hypokoristikou (1936:76).

V Gebauerově době vzniká *Ottův slovník naučný*, díl 27. (1908:498-499) podávající mimořádně výstižnou **definici** deminutiv, s příklady syntetických tvarů jednotlivých slovních druhů v češtině, opisnými tvary **v jiných jazycích**, považuje zdobňování za **univerzální jev** (zde zvládnutě podtržením) a všimá si i **sémantiky**.

Zdobnělé slovo (lat. deminutivum) je slovo, vyjadřující v první řadě skrovnější míru představy slovem vyjádřené. Nejčastěji tvoří se z[drobně]lá s[lo]va při jmenech podstatných (na př. *zvon*: *zvonek*, *zvonec*, *zvoneček*), ale bývají i při jmenech přídavných (*malý*: *malíčkový*, *malinký*; *hezký*: *hezoučký*, *hezounký*), při příslovcích (*brzo*: *brzičko*, *brzinko*, *brzoučko*; *sotva*: *sotvička*, *sotvinka*), i při slovesech (*spáti*: *spinkati*) atd. (jaz. stind. na př. vedle zájmena *tat* »to« má i z[drobně]lá *takat*). Z[drobně]lá s[lo]va **mají snad všechny jazyky**, ale prostředky k jejich tvoření bývají velmi různé; v jazycích indoevr. to bývají rozl. odvozovací přípony, charakterisované souhláskami *k* (nebo v slovan. jazycích i jeho bměnami *c*, *č*), *n*, *l* (na př. lat. *asinus*: *asellus* »osel: oslík«) atd., jinde, na př. ve francouzštině, i opis (na př. *petite mere* »matička«, vl. »malá matka«). Míra, v níž se užívá z[drobně]lých slov, bývá různá v rozl. jazycích i u rozl. osob: na př. litevština, maloruština jich užívají (zvl. v písních) neobyčejně rády a v tvarech velmi rozmanitých, děti a osoby myslí něžně, hravě si je tvořívají i způsobem jinému nepřirozeným; často se tvořívají i z[drobně]lá s[lo]va ze slov již zdobnělých (*zvon*: *zvonec*: *zvoneček*: *zvonečiček* atd.). Význam z[drobně]lých slov bývá rovněž různý: vyjadřují na př. předměty atd. menší (*zvonek*, *zvoneček*), ale i pouze mluvícímu milé (*dceruškou* nazve matka po případě i dceru dávno dospělou), předměty, s nimiž se mluvící v duchu jaksi mazlí (*sluníčko*), jejichž význam chce zlahodnit (*blázinku*); někdy zase mívají význam pohrdavý (*krejčík*, *kupčik*) atd. Z[drobně]lá s[lo]va užíváním někdy nabývá významu i pojmově odstíněného (*selský synek*, *chlapec* apod.), někdy užíváním základní slovo zanikne a z[drobně]lá s[lo]va pozbude významového odstínu zdobnělosti (*otec*, *matka* jsou z[drobně]lá s[lo]va ze zaniklého již v dobách předhistorických *ot* a zanikajícího *máti*).

Shodný popis je i v Trávníčkově *Mluvnice spisovné češtiny* (1951). V zásadě vychází z Gebauerova **popisu** deminutivního **aparátu**. (Psána byla v době první republiky, vyšla ale až po válce).

Období od První republiky až do 60. let se dá charakterizovat jako období popisu funkcí deminutiv. Je to nesporně dáno i vlivem strukturalismu a hledání funkcí jazyka obecně. V této době vzniká řada článků vycházejících v *Naší řeči* nebo ve *Slově a slovesnosti*.

Funkci deminutiv jako jednoho z lidových prostředků v Husových projevech popisuje Flajšhans (1923:132) a vlastně tak vědecky rozvádí to, čeho „si všiml již Blahoslav (Gram. 178, r. 1571)“.

Sérií článků v *Naší řeči* se podrobněji deminutivům věnuje Oberpfalcer (1927a,b). Jeho pozorování lze shrnout do těchto stěžejních bodů:

- **důvod vzniku deminutiv**,
- **rozdělení a popis deminutiv** podle slovních druhů (substantiva, adjektiva, adverbia a verba),
- **funkce deminutiv** (1927b:126),
- **ikoničnost hlásek** („hláskové symboliky“ (1927b:126-127) **při tvoření deminutiv** (a augmentativ) v češtině (a italštině).

V závěru (1927b:128) se také zamýšlí nad **rozdílnou distribucí deminutiv** v jednotlivých jazycích:

Jsou jazyky, v nichž se [člověku projevovat hnutí citová] daří jen kladením neartikulačních prvků (melodie, akcentu, délky, paus a jiných rytmických prostředků) na konvenční slova a vzájemným zastupováním slov (při slohových figurách a tropech). Takovými jazyky mluví národové severští. Zato impulsivnost jižního lidu má dosti věrný reflex v jejich nesmírném bohatství zdobnělin a augmentativ.

My jsme asi uprostřed těchto krajností. Mluva našich venkovanů a jejich básnických výtvorů uspokojí ještě v hojně míře toho, kdo v jazyce hledá osvobozující krásu malých věcí.

Poněkud opačný pohled na „osvobozující krásu malých věcí“ má Pavelka (1947) a v reakci na článek *Lidé v civilizačním rozpustidle* (prof. dr. Jan Kořínek ve Svobodném zítřku z 11. září 1947). Varuje před zobecňováním, zamýšlí se nad **diatopickou funkcí deminutiv**, jejich užíváním v Čechách, na Moravě a na Slovensku.

Diatopický pohled na deminutiva je také v článku Marie Rackové (1962) *K nářečnímu rozrůznění v tvoření slov*. Nový je v tom, že jsou v něm uvedeny výsledky dotazníkového výzkumu (z let 1955-1960) užívání deminutiv a „zdrobnělin, která zdrobnělý význam ztratila“ (Racková 1962:164). Snad vůbec poprvé je zde uvedeno, že typicky deminutivní sufix může mít i funkci specifikáčnickou (Racková:167-168). Autorka (na str. 164-165) také rozděluje dotazníková deminutiva podle sémantických okruhů: předměty v domácnosti, jména jídel, domácích zvířat, jejich těl, názvy zemědělských nářadí a společenských vztahů. Z článku je již znát kvalitativně-kvantitativní přístup k problematice, který (mimo generativistický proud (např. Scalise 1984)) od 60. let dominuje dodnes.

Nejpodrobnější **popis tvorby** českých substantivních **deminutiv** je v Dokulilově *Tvoření slov v češtině* (Dokulil/Doležel 1962), z něhož vychází většina současných popisů slovo tvorby češtiny. **Kvantitativně** je pojat poměr mezi základy a jednotlivými deriváty. Kapitulu napsal Lubomír Doležel a podrobný popis českých deminutiv tak zůstal fragmentem. (Doležel emigroval a dál se dle mého vědomí deminutivy nezabýval.) **Deminutiva sloves** pak později podrobněji popsal Dokulil sám v článku *Dva příspěvky k odvozování sloves* (1982).

Přehledný **popis deminutivních sufixů, hláskových změn** a množství příkladů přinesl Vladimír Šmilauer v „konkurenční“ knize k *Tvoření slov v češtině* a nazval ji *Novočeské tvoření slov* (1971). (Šmilauer na Dokulilově *Tvoření slov* nespolupracoval, podle jeho slov v úvodu dokonce váhal, jestli má *Novočeské tvoření slov* vůbec vydat. Podle předmluvy knihu napsal už v letech 1937-1938.) Obě díla tak nabízejí dva pohledy na stejnou věc, oba ze strukturalistického úhlu. Liší snad jen tím, že Dokulilovo *Tvoření slov* se snaží opřít i o data kvantitativní.

Výzkum deminutiv v 70. letech především prohlubuje poznatky předešlé. Popis deminutivního aparátu tehdejšímu úzus přizpůsobuje František Štícha (1978:114):

Primárních substantivních deminutivních přípon (...) má současná čeština prakticky už jen pět: *-ek, -ik; -ka; -ko, -átko*. Suffixy *-ec; -ice* a *-ce*, které se tradičně řadí k sufixům deminutivní formy, jsou dnes prakticky ve spisovné češtině z deminutivní funkce vyčleněny a užívá se jich mnohdy jako slovo tvorného prostředku nemožifikáčnického.

Gros článku s názvem *Substantiva deminutivní formy s lexikalizovaným významem* pojednává o **nepravých deminutivech apelativ** (propria pomístních jmen popisuje Pleskalová (2004)). Autor v něm však také (nepřímo) poukazuje na fenomén, který Zandvoort (1969) popisuje jako **implicitní** („implied“) **deminutivum**, kdy je za deminutivum považováno např. *cottage* jako zdrobnělina slova *house* (Zandvoort 1969:303.). Štícha (1978:116-117) uvádí příklad *řeka* → *malá řeka; říčka; potok* (s anglickými a německými ekvivalenty) a otvírá tak možnost vnímat deminutiva v širším záběru, tedy tak, čemu později Nekula (2003) říká „**analytická deminutiva**“ (*malá řeka*) a Schneider (2003) po Zandvoortově vzoru „**inherentní deminutiva**“. Zdá se, že tak pootvrá Pandořinu „skříň“, ve které by se dle mého názoru ztratil jakýkoliv záchytný bod deminutiv.

Na začátku 80. letech 20. stol. vydává Galina P. Neščimenko (v pozadí s Dokulilem jako konzultantem) dosud nejobsáhlejší dílo o českých deminutivech: *Očerť deminutivnoj derivacionnoj sistemy v istorii češšкого literaturnogo jazyka (konec 13-seredina 20 vv.)* (Neščimenko 1980). **Popis deminutivního aparátu** se nijak neliší od jejích předchůdců, stěžejní je minuciózní **rozbor hláskových změn**, a to i na diachronní ose. Její popis deminutivních prostředků naráží částečně na problém, který vyvstává i v této práci: kam zařadit slova, kde se mísí dva typy sufixů: např. u typu *kostečka* (← *kostka*) sufix specifikací a deminutivní, u typu *cikánečka* (← *cikánka*) sufix moční a deminutivní. Neščimenko je řadí k sufixu *-ečka*. Šlosar (1983) toto ovšem (v jinak velmi pochvalné recenzi) kritizuje. Frekvence historických deminutiv autorka čerpala z textů v publikaci Havránek, B./ Hrabák, J.: *Výběr z české literatury od počátku po dobu Husovu*; frekvence současných deminutiv podložila excerpty tří beletristických textů různých žánrů: J. Karafiát: *Brouči*, B. Hrabal: *Ostře sledované vlaky* a M. Horníček: *Dobře utajené housle* (Neščimenko 1980:18). Kvalitativní data autorka čerpala z různých zdrojů, především ze slovníků PSJČ a SSJČ, částečně ale i ze soudobých noviny a tehdejší běžné (středočeské) češtiny.

Frekvenční hledisko a striktní **zohlednění současného úzu u všech slovních druhů** uplatňuje poprvé František Čermák ve skriptu *Syntagmatika a paradigmatica českého slova* (1990), později knižně jako Čermák (2011): *Morfematika a slovo tvorba češtiny*.

I další publikace k tématu jsou buď součástí většího celku o slovo tvorbě, nebo články k určitému dílčímu aspektu deminutiv či tématu s deminutivy souvisejícímu. Přehledově jsou zde uvedena díla nějakým způsobem související s touto prací, nebo naopak pojímající některý z aspektů, který zde nemohl být zohledněn.

Schéma deminutivního aparátu všech slovních druhů češtiny je přehledně podán ve skriptech Zdenky Rusínové (1990) *Tvoření slov v současné češtině*. Ve shodě s Dokulilovým/Doleželovým pojetím popisuje deminutivní prostředky u modifikací zdrobňujících/zveličujících: substantiv (1990:20), adjektiv (1990:35), sloves (1990:38). Adverbia pak v modifikačním typu intenzifikace (1990:43).

Vyčerpávající bibliografii současných prací stylistických, v nichž se mj. pojednává o **funkcích deminutiv**, sestavil pro sborník na počest Z. Rusínové Michal Křístek (2004).

Funkcí deminutiv, a to i **kontrastivně** s němčinou, částečně i polštinou se zabývá Marek Nekula. Ve stati *System und funktionen der Diminutive. Kontrastiver Vergleich des Deutschen und Tschechischen* (Nekula 2003) srovnává tvorbu deminutiv v češtině němčině (i polštině) a popisuje rozdíly v jejich užití. O jejich pragmatickém užití jako prostředku zdvořilostním pak píše v roce následujícím (Nekula 2004). V těchto i v dalších pojednáních (Nekula 2013) o deminutivech a augmentativech vnímá problematiku deminuce (a augmentace) šířeji. Přes tertium comparationis se dostává k „analytickým“ formám (2003:153-154 a 2013:54) českých deminutiv a augmentativ (2013:57). K tomuto bodu víc v kapitole 4.

Stranou zájmu nezůstávají ani česká slova, která mají deminutivní formu, ale ztratila deminutivní význam. Apelativy v této oblasti se zabýval Štícha (1978), proprii v pomístních jménech Pleskalová (2004). Na korpusových datech tuto tematiku zpracovala v článku *Pseudodeminutiva v češtině* Jana Bílková (2013). Popisuje v něm **pseudodeminutiva** neuter utvořená sufixy *-átka* a *-ítka*.

Z generativistického pohledu se českými deminutivy zabývá především Markéta Ziková (2012).

Popis deminutivního aparátu substantiv nechybí v žádné mluvnici češtiny nebo jiné přehledové publikaci o českém jazyce. Většinou se uvádějí také prostředky tvořící deminutiva adjektiv, ale už jen zřídka jsou zmiňována deminutiva sloves a ostatních slovních druhů. Slovesná deminutiva uvádí Šmilauer (1971:151 a 1972: 40), *Mluvnice češtiny* (Petr 1986:417), *Příruční mluvnice češtiny* (1995:192 a 193-194). V dřívějších gramatikách se o nich nepíše.

Především substantivní česká deminutiva, kterých je skutečně nejvíc, jsou také vděčným tématem mnoha studentských i novinářských prací různé úrovně. Jejich výčet by byl dlouhý a zbytečný. Většina z nich je dostupná elektronicky v univerzitních repozitářích nebo novinových archivech.

1.2.2 Deminutiva v jiných slovanských jazycích

Slovanské jazyky se více méně všechny mohou pochlubit nepřebornou řadou prací o deminutivech, neboť je v nich tento fenomén morfologicky markantní. Někdy bývá tato tvarová bohatost nekriticky přeceňována a sklouzává až do jakéhosi jazykového šovinismu. Často se v tomto duchu vyjadřují studenti a studentky, nevyhýbají se mu však ani někteří erudovaní vědci. Boris Bratus (1969:56) ve své knize o formách a expresivitě ruských deminutiv píše:

Students of Russian [...] should pay particullar attention to the study of deminutives. Once having mastered this expressive source they will be able to understand and appreciate properly the beauty and expressivness of the Russian language.

Domnívám se, že krása a expresivita jazyka netkví (jen) v deminutivech. Jejich vyjádření může být různé a různě elegantní. Měla by to ostatně dokázat i tato práce.

Nesporné je, že slovanské jazyky mají bohaté deminutivní aparáty, jistě bohatší než většina jazyků např. germánských (ovšem s výjimkou holandštiny). Odráží se to pochopitelně na frekvenci a úplnosti jejich popisů. Zmínka o deminutivech nechybí zpravidla v žádné učebnici (pro cizince), školní nebo akademické gramatice většiny slovanských jazyků. Možná i tento fakt je důvodem, proč někteří slavisté (Rusínová 2001) nebo obecní lingvisté (Jurafski 1996, s opatrností o Bauer 1997) považují za jev univerzální.

V následujícím oddíle je stručný přehled nejběžnějších pramenů dostupných v knihovnách většiny středoevropských univerzit, národních knihovnách nebo na internetu. Cílem tohoto přehledu není a nemůže být reprezentativnost, nýbrž poukázat na (především kontrastivně pojaté) zdroje a odkázat na další prameny. Jazyky jsou řazeny alfabetycky.

Bulharština

Bulharský deminutivní aparát popisuje např. Galadkova (2010) v kontrastivní stati *Komparace deminutivnosti v bulharštině a češtině ve světle korpusových dat*.

Polština

Polský deminutivní a hypokoristický aparát s jeho vývojem popisuje v článku *Deminutiva polskie. Charakterystyka, rozwój funkcji stylistycznej* Stefan Reczek (1968). Slovensky jsou přehledně popsána v *Gramatice spisovnej polštiny II* od Ferdinanda Buffa (1967): deminutiva substantiv (1967:40-45), adjektiv (1967:68-69).

Kontrastivní, korpusově podložený pohled včetně srovnání ekvivalentních sufixů českých a polských deminutiv přináší Rosen / Kaczmarska / Škodová (2014) v kapitole *Zdrobnienia jako element kultury i pułapka glottodydaktyczna*.

Ruština

Ruský deminutivní aparát je popsán v různých gramatikách, nejpodrobněji snad v kapitolách o sufixech vyjadřujících „emotivní hodnocení“ (Vinogradov 1960:264-271) a tvořících mazlivě zdobňující a zesilující ruská adjektiva (Vinogradov 1960:361-363). Podrobně je popisuje údajně také Markarjan (1970) (cit. podle Ettiger (1974:2)).

V cizích jazycích o ruských deminutivech vyšly monografie Polterauer (1981): *Die Diminutiva in der modernen russischen Sprache* a Bratus (1969): *The Formation and Expressive use of Diminutives*.

Slovenština

Přehledný aparát substantiv a adjektiv je v Horecký (1971), problematiku adjektivních modifikací rozebírá Bartáková (1993).

Srbština

Popis je např. v Klajn (2003). Kontrastivně s češtinou pak Mitričević-Štěpánek (2007).

1.2.3 Popisy německých deminutiv

Oproti českému deminutivnímu aparátu a aparátu jiných slovanských jazyků se systém prostředků k tvorbě německých deminutiv (a deminutiv jiných germánských jazyků) jeví jako velmi jednoduchý a prostý, který v gramatikách nezabere víc než jen pár stránek, pokud oněm vůbec je zmínka.

Pro studium současného stavu deminutiv v němčině se jeví relevantní především následující práce, na něž jsou odkazy v dalším textu. Přehledově jsou uvedeny také na začátku oddílu III. od německých deminutivních.

Práce vydané od nultých do sedmdesátých let 20. století o německých (dál i latinských a románských) deminutivech shrnuje Stefan Ettinger (1974:47-79) v práci *Form und Funktion in der Wortbildung: die Diminutiv- und Augmentativmodifikation im Lateinischen, Deutschen und Romanischen (...) ein kritischer Forschungsbericht 1900-1970*, ve druhém vydání (1980) pak v rozmezí let 1900-1975. Schematicky (1974:48) rozděluje články a publikace podle typu výzkumu na diachronní, diachronně-synchronní a diatopické.

Prostředky k tvorbě, význam a funkci německých deminutiv substantivních, adjektivních a verbálních popisuje Wolfgang Fleischer ve vlastně první monografii věnované německé slovo tvorbě *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache* (vydáno poprvé 1969 a v revidované podobě posthum Fleischer et. al 2012). Práce se výrazně opírá o Dokulilovy onomaziologické kategorie.

Publikace o německém stylu (Fleischer / Michel / Starke 1993, poprvé 1975) se dotýká problematiky deminutiv z **pohledu diatopického** (regionálního) a **diastatického** (1993:131), označuje deminutiva jako „diaevaluativní markry“ (1993:118 a 133), tedy stylémy na ose od negativně konotovaných přes neutrální po pozitivně konotované.

Dále Fleischer et al. (1993:127) popisují konkurenci dvou typických deminutivních sufixů všenněmeckého standardu: *-chen* a *-lein* v beletrii. Zajímavý je postřeh ikoničnosti („Lautsymbolik“) sufixu s *-l-* u substantiv a sloves.

Deminutiva v **mluvené řeči** popisují Gersbach / Graf (1984:231-235) na vzorku půl milionu slov (15.676 nerovnoměrně rozložených lemmat a jejich frekvence) z Baden-Würtensberska, tedy jen jedno z mnoha regionů němčiny (1984: XV, 17-19). Výsledek může mít a má samozřejmě v určitém smyslu platnost i všenněmeckou (např. v tvorbě kompozit), ale právě v oblasti deminutiv v němčině panuje dost značná diverzifikace, proto je nutno brát výsledky

tohoto výzkumu k obecným úsudkům o německých deminutivech se značnou rezervou (srov. i reflexe autorů 1984:22).

1.2.4 Deminutiva jiných germánských jazyků

Germánské jazyky se co do výskytu deminutiv jeví heterogenější než jazyky slovanské³. Němčina deminutiva má a celkem hojně jich užívá. Polzin (1901:9) píše, že severogermánské jazyky (švédština, norština, dánština) neznají žádná deminutiva („...kennen überhaupt keine Deminution...“), vyjímá z nich však nizozemštinu. Stejného názoru je také Oberpfalcer (1927b:128) Čermák (osobní kontakt). Záleží pochopitelně také na tom, co se v daném v jazyce považuje za deminutivum.

V angličtině se tradičně za deminutivní sufix považuje *-ie*. Ten je ovšem nutno ve většině případů považovat za sufix derivační, nikoliv pouze modifikační: *sweet* → *sweetie* (srov. Fromkin / Rodman 1993:49). Konotační blízkost takto vytvořených „hypokoristik“, jak se jim v angličtině běžně říká, s pravými deminutivy je však nesporná (srov. také Káňa 2011a). Zandvoort (1969:302) k anglickým deminutivům počítá také spojení kvantifikátoru/kvalifikátoru *little* a jména, dále také inherentní zdvojnásobení. Popis deminutivního aparátu nebývá součástí všech anglických gramatik nebo učebnic. Např. v *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny* (Dušková 1993, další vydání 1994 a 2003), která má v plném názvu „na pozadí češtiny“ zmínka o deminutivech není. Přesto (možná i právě proto) byly tomuto jevu věnovány mnohé stati a publikace. Pravděpodobně nejobsáhlejší popis anglických deminutiv v knize *Diminutives in English* napsal Klaus Schneider (2003). Uvažuje také o analytických, syntetických a inherentních deminutivech.

Na začátku 20. století vychází Albert Polzin (1901) z teze, že užívání deminutiv je podmíněno překlady latinských biblických textů (viz také kap. 1.1.2). O angličtině a skandinávských jazycích tvrdí, že prošla samostatnějším vývojem, kdy tyto překlady neměly takový vliv na jazyk dalších prozaických textů (1901:10), kdežto němčina (a s ní i nizozemština) byla těmito překlady ovlivněna silně. Z jakého důvodu se však v nizozemštině deminutiva rozšířila do takové míry, jak je známe dnes, na druhé straně však fríština (bezprostřední sousedka nizozemštiny) či „dolní němčina“ (Plattdeutsch) deminutiva příliš neužívají, zůstává nevysvětleno stejně jako výrazné nadužívání deminutiv v jihoněmeckých nářečích (a s nimi i v obou jihoněmeckých variantách spisovné němčiny).

Jistě i v oblasti tvorby deminutiv bude hrát určitou roli vzájemný vliv jazyků. Ovšem zdá se, že mnohem důležitějším momentem bude typologie jazyka a jeho derivační možnosti.

1.2.5 Deminutiva v kontrastním pohledu

Divergence deminutivních aparátů jednotlivých jazyků vede opakovaně k myšlence je porovnat a zjistit, co si vlastně odpovídá.

Srovnání deminutiv českých a německých nabízí už v přehledu a bez dalšího komentáře Dobrovský (1809:54). Z podrobnějších prací je nutné zmínit kvantitativně pojatý výzkum Josefa Březiny (1983) *Diminutiva im Deutschen und im Tschechischen*, z novějších pak kvalitativně a pragmaticky orientované články Marka Nekuly (2003, 2004, 2010, 2013). K deminutivům a hypokoristikům kontrastivně mezi češtinou, němčinou (a částečně i

---

³ A samozřejmě i jazyky románské, které (jak známo) tvoří deminutiva rády (srov. např. Dvořák 1932). Jejich výzkum přenechám kompletnějším, proto zde zůstanou stranou.

angličtinou) na korpusových datech viz také Káňa v následujících statích: česká deminutiva neuter a jejich německé protějšky (2008a); česká hypokoristika a jejich německé protějšky (2008b); česká substantivní deminutiva a jejich protějšky v němčině a angličtině (2010); deminutiva rakouského a švýcarského standardu a jejich české protějšky (2011b); deminutiva od českých zájmen, číslovek a citoslovcí a jejich anglické a německé protějšky (2016). Stěžejní kontrastivní práci mezi polštinou, němčinou a nizozemštinou s názvem *Diminutive und augmentative Ausdrucksmöglichkeiten des Niederländischen, Deutschen und Polnischen: eine konfrontative Darstellung* a celkem podrobným popisem deminutivních aparátů těchto jazyků napsala Zofia Klimaszweska (1983).

Morfopragmatický pohled na deminutiva rakouské němčiny má obsáhlá publikace Wolfganga Dresslera a Lavinie Merlini Barbaresi (1994) *Morphopragmatics: diminutives and intensifiers in Italian, German, and other languages*. S italštinou a částečně i angličtinou jsou zde konfrontována deminutiva vídeňské (dětské) mluvy.

Morfopragmatické aspekty dětské řeči několika dalších jazyků (litevština, ruština, chorvatština, řečtina, italština, španělština, nizozemština, rakouská němčina, maďarština, finština, turečtina a hebrejština) jsou shrnuty ve sborníku *The Acquisition of Diminutives* (Savickienė / Dressler 2007).

S rostoucími paralelními korpusy roste i počet kontrastivních prací na velkém množství textu: např. Chamonikolasová / Rambousek (2007) vytěžují a srovnávají z několika aspektů česká a anglická deminutiva z prvního paralelního korpusu češtiny a angličtiny (pokouší se také o možnosti anticipace deminutivního protějšku); Gladkova (2010) srovnává česká a bulharská deminutiva na první verzi InterCorpu; Rosen / Kaczmarzka / Škodová (2014) popisují deminutiva v polštině a češtině. Ke korpusově podloženým výzkumům je třeba přičíst ještě řadu seminárních, bakalářských a diplomových prací, ve kterých jsou zpracována některé dílčí body problematiky deminutiv. Pokud se bezprostředně týkají tématu této práce, bude na ně odkázáno.

1.2.6 Funkce deminutiv

Funkce deminutiv (v jejich klasickém pojetí formy) byla vždy především pragmatická: vyjadřovala vztah mluvčího k popisované entitě nebo odrážela postoj mluvčího ke komunikačnímu partnerovi. Deminutiva jsou také výrazným signálem expresivity (srov. Zima 1961). Toto ostatně zaznamenal už Jan Blahoslav (1991) v řeči Jana Husa nebo Polzin (1901) v Lutherově překladu Bible.

Rozdělení funkcí deminutiv bývá různě jemné a zejména u nesubstantiv se liší také podle definice deminutiva. Stranou zůstane také otázka, zda jsou funkce deminutiva univerzální (domnívám se, že nejsou). U českých deminutiv se uvádějí nejčastěji obě funkce základní, tedy sémantická (kvantitativní) a pragmatická (Čermák 2011:77, Rusínová 2001:138). U pragmatické funkce se pak v novějších textech zdůrazňuje evaluativnost. Oddělení obou funkcí od sebe se z praktických důvodů neprovádí, protože je často není možné od sebe bez kontextu rozlišit. Pokusil se o to např. Kruisinga (1942), který anglická slova se sufixem *-ie* nepovažoval za deminutiva, protože nic nevypovídají o velikosti entity (cit. podle Bauera 1997:560).

V ruštině se deminutiva rozlišují na 1) mazlivě-zdrobňující; 2) mazlivá; 3) označující menší míru; 3) označující přibližnost; 4) označující ironii (srov. Poletrauer 1981:131).

Fleischer (1969:166) nepřímou naznačuje, že funkce pragmatická u německých deminutiv jednoznačně převládá.

Jednu z možností jemnějšího členění deminutivních funkcí nabízejí Dressler / Merlini Barbaresi (1994:173-395), stručně pak Stephany 1997:147-148. Částečně se opírají podle

vlastních slov o „nejobsáhlejší tradiční popis deminutivních významů“ W.H. Stavermana (1953), který popisuje funkce nizozemských deminutiv (5 základních skupin, u některých podskupiny). Dressler a Merlini Barbaresi zkoumají především (nespecificky) italský a vídeňský úzus a rozlišují funkce podle a) mluvních aktů: mluva s dětmi (*Child-centered*), s domácími mazlíčky (*Pet centered*), s milým/milou (*Lover-centered*); b) vyjádření hravosti (*Ludic character of playfulness*), emoce (*Emotion*), sympatie a empatie (*Sympathy and empathy*), formálnost/zdvořilost (v češtině viz také Nekula 2004), důvěrnost a intimita (*Formality, familiarity and intimacy*). Dále se v menší míře užívají jako pozitivní nebo negativní klasifikátory situace nebo jako prostředky eufemizační, ironické sarkastické. Popsat funkci každého deminutiva, predikabilitu jeho užití a vůbec celou pragmatickou stránku zdvořilosti a zdvořilování je oblast daleko přesahující možnosti jedné práce. Určité zobecnění však vyplyne ze získaných dat a jejich popisů.

1.2.7 Závěry z rešerší a nezodpovězené otázky

O deminutivech již tedy bylo z různých pohledů napsáno mnoho. Některé otázky – především týkající frekvence deminutiv a vlastně výčet těch, která se používají – zůstávají nezodpovězeny. Jiné otázky vznikly nově: hlavně ty, které se týkají novějších pohledů na formu deminutiv. Shrnutí je možné do těchto bodů:

- 1) Především není zcela jednoznačné, kde jsou hranice deminutiva. Lze za deminutivum považovat jen tvary jednoslovný (syntetické), odvozené deminutivním afixem? Nebo mohou mít deminutiva i jiný tvar - víceslovný nebo složený, popř. bez afixu?
- 2) Označili by Němci *liebe/liebest Mutter*, Angličané *dear/dearest mother* nebo Francouzi *petit mère* za deminutivum?
- 3) Jsou deminutiva skutečně univerzální jev?
- 4) Která jsou nejfrekventovanější deminutiva v jednotlivých jazycích?
- 5) Jak vypadají statistiky výskytů deminutiv?
- 6) Jaké struktury a formy konkrétně najdeme v (nedeminujícím) jazyce B, když se v jazyce A vyskytuje deminutivum?
- 7) Pokud je v nedeminujícím jazyce B deminutivum, bude mu vždycky odpovídat v deminujícím jazyce A také deminutivum?
- 8) Mohou v některých případech základová slova/báze fungovat jako augmentativa? *mám to v malíku, dám si prach, podej mě ten sak...*
- 9) Lze předpovídat výskyt deminutiv?

Některé aspekty nebyly popsány a něco vzhledem k současným možnostem lingvistiky zůstane prozatím v oblasti desiderat. Určité body lze pomocí korpusových dat zodpovědět uspokojivě, téměř jednoznačně. Jiné zůstanou spíš v oblasti spekulativní, snad přesto s náznakem určité objektivní pravdy.

2. Hranice deminutiv

Jak již bylo řečeno v kapitole 1., většina relevantních publikací považuje za základ pojetí deminutiva jednoslovný útvar. Deminutivum bývá po formální stránce charakterizováno jako derivát, nejčastěji vytvořený sufixací. V češtině např. *-ík (koník)*, *-ičk- (maličký, kulička)*; v němčině *-chen (Töchterchen)*; v angličtině *-ie (birdie)*; v maďarštině skupina *-csk- (házicska)* nebo *-k- (városka)*. Pokud ke slovu s deminutivním prefixem⁴ nebo sufixem existuje v současném jazyce základ, kdy je sémantická vazba mezi oběma slovy evidentní, mluví se o modifikaci základu. Takové deminutivum bývá relativně stabilní, jednoznačné a málo zpochybňované.

Ke korpusové analýze deminutiv a pro cíl této práce (viz kapitola 4) se tedy jeví jako prioritní 1) zjistit, které prostředky jsou deminutivní; 2) určit základová slova k deminutivům.

Tvary jiné než derivované a ty, kde do role nevstupuje deminutivní afix (nebo jiný tradičně deminutivní prostředek), jednoznačně chápány nebývají.

2.1 Struktury deminutiv

Deminutivum jako útvar za hranicí slova v odborné literatuře (už) není neobvyklý. O takových zdobnělinách v češtině uvažují minimálně Rusínová (2001), Nekula (2003); v angličtině Schneider (2003), Zandvoort (1966 a další vydání), v angličtině a slovenštině Böhmerová (2011), v němčině Klimaszewska (1983). Na jiné než jednoslovné deminutivní tvary už i dříve (implicitně) poukazovali Dobrovský (1809:54), Ottův slovník naučný (1908:499) nebo Dvořák (1932:23). Všichni ovšem s odkazy na jiné jazyky než češtinu (Dobrovský na němčinu, Ottův slovník naučný na francouzštinu, Dvořák na francouzštinu a angličtinu).

Autoři tento útvar označují jako „deminutivum analytické“ (Klimaszewska 1893, Nekula 2003, Schneider 2003) nebo jako „tvar opisný“ (Rusínová 2001, Ottův slovník naučný 1908). Nekula rozšiřuje německá deminutiva o útvary s konfixy *Mini-*, *Mikro-* (2003:146) a o kompozita s determinantou *Klein-*, *Halb-*, *Teil-*, *Zwerg(en)-* (tamtéž); česká o tvary analytické *malý chlapec*, *trochu unavený*, *trochu kašlat*, *minisukně*, *málomluvný* (2010:306) a přefigované *poplakat si*, *minisukně* (2010:304). Podobně vnímá i augmentativa (2010:307).

Toto spektrum ještě dál nadstavuje Schneider (2003) – za prototypický proces tvorby deminutiv považuje sice sufixaci, jako další možné způsoby uvádí prefixaci a v některých jazycích (svahilština, bantu) také introflexi (2003:7), dále reduplikaci, kompozici, zkracování a zahrnuje sem i tzv. sémantická, „inherentní deminutiva“, v angličtině tedy *cottage* jako deminutivum od *haus* s odvoláním na Zandvoorta (1969:303) a jeho „implied dimitutive“. Tento pohled je jistě legitimní, neboť Schneider rozlišuje mezi deminutivní **formou** („diminutive form“) a deminutivním **významem** („diminutive meaning“) (2003:4) a právě pod pojem „deminutivní význam“ lze zahrnout i jiné útvary než jen jednoslovné (viz dál tabulka 1). Z toho důvodu by snad bylo vhodné zavést pojem „deminutivní vyjádření“, protože deminutivní význam mají i „tradiční“ jednoslovná deminutiva.

V tomto duchu by se pak mělo lišit mezi **deminutivem** (zdobnělým slovem) a **deminucí** (zdobňováním, tedy procesem vytváření deminutiv) a **deminutivním vyjádřením** (zdobňujícím vyjádřením, tedy nějakým (avšak jakým?) úsekem textu vyjadřujícím

---

⁴ K problematice deminutivních prefixů viz dále.

zdrobnění). Všechny tři oblasti jistě mají právo být analyzovány, domnívám se však, že by se neměly směřovat (viz i také kap. 3).

Zvláštní, ale i logický je fakt, že se analytická a jiná „nesyntetická“ deminutiva“ uvádějí (resp. jsou „objeveny“) většinou až při pohledu kontrastivním. Dobrovský (1809:54) své příklady *stádečko – kleine Herde* [malé stádo], *obilíčko – das liebe Getreide* [milé obilí] nijak nekomentuje, není jasné, zda německé ekvivalenty považuje za deminutiva.

Nizozemec R. W. Zandvoort (1966:303) se díval na anglickou gramatiku a anglická deminutiva pohledem nizozemštiny, která stojí v tvorbě deminutiv na opačné straně spektra než angličtina. Schneider (2003:77-78) dochází v precizním rozboru anglických deminutiv k závěru, že angličtina má vedle 86 (sic!) deminutivních sufixů také deminutiva „analytická“ a „inherentní“. Klimaszewska (1983) i Nekula (2003) srovnávají „své“ jazyky slovanské s germánskými a dospívají k témuž závěru, že je nutné počítat také s „analytickými“ deminutivy.

Nad tím, jak vypadá tvar pojmenování věci běžného rozměru a menšího rozměru, zda se užívá derivát (deminutivum) nebo heteronymum (jiné slovo) se zamýšlel už Štícha (1978). Uvedené příklady *potok* nebo angl. *scoop* za deminutiva od *řeka* nebo *shovel* zjevně nepovažuje.

Další problematický bod ukotvení deminutiv tkví v samotném procesu jejich tvorby. Jsou-li definována deminutiva jako deriváty a modifikace základu, vylučují pak nejen všechny nesyntetické tvary, ale i mnohé syntetické tvary. Schneider uvádí jako příklady deminutiv sufigované *sweetie*, *weirdo* (2003:5-6). Tato slova ovšem nevznikla modifikací, nýbrž mutací adjektivního základu *sweet* a *weird* pomocí (byť typicky deminutivních) anglických sufixů *-ie* a *-o* jako u pravých deminutiv *aunt* → *auntie*, *speed* → *speedo*⁵. Taková deadjektivní substantiva se často uvádějí za příklady anglických deminutiv a jistě to není špatně vzhledem k tomu, že angličtina volně přesouvá slova mezi slovními druhy konverzí. Ovšem *sweet* jako substantivum neexistuje (pouze *sweetness* nebo kompozitum *sweetheart*.)

Podobně v češtině: slovo *milánek* lze považovat za deminutivum od substantivizovaného adjektiva *milý* vytvořeného sufixem *-ánek*; analogicky v němčině *Liebling* od deadjektiva *Liebe(r)*.

Z výše uvedeného plyne, že by mezi deminutiva mohly patřit útvary vytvořené téměř všemi slovo- a lexémotvornými (resp. „lexémotvornými“) postupy. V tabulce 1 na další straně je uvedena syntéza těchto postupů s příklady z uvedených pramenů.

---

⁵ Obě slova jsou nejčastější deminutiva s daným sufixem v anglické části InterCorpu 8.

Struktura deminutiva	Příklad
analytické	„malý chlapec, trochu unavený, trochu kašlal“ (Nekula 2010:306)
syntetické	
kompozitum	<i>malobyt, maloburžo, malodráha</i> ⁶ , „málomluvný“ (Nekula 2010:306)
derivát	<i>bytik, byteček, společek</i> „postarší, pomálu, poplakat“ (Nekula 2010:306)
reduplikace	<i>čiči</i> „hamimi, hajajá, hačáčá“ (Nekula 2013:60) „goody-goody“ (Schneider 2003:8)
- se sufixem	<i>čičinka</i>
zkratka	<i>medina, příroda</i> ⁷ „disco ← disotheque, demo ← demonstration“ (Schneider 2003:9)
- se sufixem	<i>pajdáček,</i> „Psycherl ← Psychopath“ (Dressler / Merlini Barbaresi 1994:105)
výpůjčka	<i>darling</i> ⁸
analyticko-syntetické	<i>malý byteček</i>
inherentní	<i>potok</i> (← <i>řeka</i>) (srov. Štícha 1978) „cottage (← <i>house</i>)“ (Zandvoort 1969:303) „town (← <i>city</i>), hill (← <i>mountain</i>)“ (Schneider 2003:19)

Tabulka 1: Možné struktury deminutiv podle odborných pramenů

Tabulka 1 se nápadně podobá možnostem tvoření hypokoristik (srov. Káňa 2008b). V oblasti vlastních jmen jsou však možnosti jiné (srov. tabulka 2). Vlastní jméno už tím, že odkazuje na jedinečnou entitu, má jinou hodnotu oproti apelativům. Domnívám se, že jedním z důvodů, proč je struktura hypokoristik oproti deminutivům apelativ širší, by mohla být snaha o odlišení více osob se stejným jménem. Týká se to především antroponym. Toponyma mají v češtině (pokud vůbec) většinou jen tvary derivované (*Brno* → *Brnéčko, Brnisko*).

Slovotvorný typ	němčina	čeština
derivace	<i>Hans</i> → <i>Hänschen</i> , <i>Gerda</i> → <i>Gerdi</i>	<i>Jana</i> → <i>Janka, Janinka...</i> <i>Dana</i> → <i>Dája</i>
zkráceniny	<i>Josef</i> → <i>Sepp</i> , <i>Isabella</i> → <i>Isa</i>	<i>Benedikt</i> → <i>Ben</i> , <i>Alžběta</i> → <i>Běta</i> , <i>Magdaléna</i> → <i>Léna</i>
reduplikace	(chybí data)	<i>Jana</i> → <i>Jája</i> , <i>Dana</i> → <i>Dáda</i> , <i>Ludmila</i> → <i>Lulu</i>
výpůjčky	<i>Pepe</i> (it.), <i>Henriette</i> (fr.), <i>Joe</i> (angl.)	<i>Honza</i> (něm.), <i>Rudi</i> (něm.), <i>John</i> (angl.)

Tabulka 2: Možnosti tvorby hypokoristik v češtině a němčině (překlad Tab.1 z Káňa 2008b)

V tabulce 2 jsou uvedeny výsledky rešerší odborné literatury o hypokoristikách. Vzájemné vztahy mezi češtinou a němčinou, tedy jaké formy odpovídají českým hypokoristikům v němčině, viz Káňa (2008b, Tab. 2 a 3).

Z předchozího pojednání vyplývají tyto body:

1. Definice deminutiv jsou celkem jednotné, avšak struktury jejich forem bývají chápány různě.
2. Je nutné stanovit vlastní definici pro tuto práci, v ní ukotvit formu deminutiva.

⁶ Příklady z korpusu syn2006.pub. Zastupovat se mohou snad jen *malodráha* – *malá dráha* (netypické) a *drážka* v rovině sémantické, denotační. Ostatní příklady nikoliv: *malobyt* ≠ *byteček*, stejně tak *maloburžo* ≠ *buržoustek*, u nichž je výrazná rozdílná konotace.

⁷ Zde se jedná o hovorové názvy fakult, univerbizované výrazy.

⁸ Nejedná se o formální deminutivum, mívá však afektivní zabarvení, tedy může fungovat jako deminutivum.

3. Je nutné odstínit sporné a přechodné případy – vytvořit určitou škálu deminutiv, popř. zařazovat tyto případy do obou (všech) kategorií, kam by mohly patřit.

Formulaci vlastní definice deminutiv předcházely ještě tyto úvahy: Jak vnímají deminutiva rodilí mluvčí? Je možné a vhodné stanovit univerzální definici pro oba (všechny) do této práce zapojené jazyky? Je možné stanovit definici deminutiv, která by byla univerzální pro všechny slovní druhy?

Odchýlení od jednoslovné podoby deminutiva, jak je uvádějí některé odborné publikace, vedlo k myšlence zeptat se na názor rodilých mluvčích. Cílem nebylo zpochybnění (novějších) tezí o deminutivech, nýbrž hledání záchytného bodu, který by měl být výchozím ke korpusové analýze. Má-li být jeden z cílů této práce přinést širší veřejnosti informace o tom, co je a co není deminutivum (a také proč), pak se je nutné se zeptat veřejnosti samotné, co za deminutivum považuje.

2.2 Dotazníky

Dotazníky byly koncipovány pro dvě skupiny respondentů:

1) respondenti s rodnou a v běžném životě užívanou („obcovací řečí“) češtinou; 2) respondenti s rodnou řečí němčinou žijící v německy mluvícím prostředí nebo lidé užívající dlouhodobě němčinu jako druhý jazyk (dlouhodobě žijící v německy mluvícím prostředí).

Výběr jazyka i respondentů byl zcela podřízen dostupnosti. Od českých rodilých mluvčích se vrátilo celkem 240 dotazníků. Český dotazník měl několik modifikací, na nichž budou dál (ovšem mimo tuto práci) zkoumány především pragmatické rysy deminutivních tvarů.

Dotazník nekladal na respondenty žádné zvláštní intelektuální nároky, otázky byly formulovány co nejjednodušeji. Byly do nich zařazeny i kontrolní otázky, jež leckdy odhalily nekonzistentnost vyplňování a/nebo úsudku. Např. v dotazníku 1 (viz příloha) označovali slovo *kofča* (*Starej hipík popíjel jen kofču* (str. 1) a *Dám si kofču* (str. 2)) někteří mluvčí za deminutivum velmi nekonzistentně (jednou ano, jednou ne)⁹.

Německý dotazník měl dvě základní verze (dotazník 3 a 4 v příloze) s několika modifikacemi ke kontrole. Odpovědělo celkem 170 respondentů. Z nich jen 11 nemělo za první jazyk němčinu (většinou některý z balkánských jazyků, dva respondenti uvedli turečtinu).

Dotazování byli studenti, kolegové, kamarádi a známí. Sociálně ani teritoriálně neleze ani jeden z dotazníků považovat za reprezentativní. Přesto se domnívám, že určitou tendenci ve vnímání deminutiv odrážet mohou. Podrobné vyhodnocení dotazníků není pro tuto práci bezprostředně relevantní a bude zveřejněno na jiném místě. V následujících podkapitolách (2.2.1 a 2.2.2) jsou shrnuty hlavní body, které z dotazníků vplynuly.

2.2.1 Dotazníky pro české rodilé mluvčí

Hlavní cíle českých dotazníků byly:

- 1) Zjistit, zda jsou jako zdvojnásobky vnímány
  - vazby někdy označované za „analytická deminutiva“ *malý dům, trochu hloupý*;
  - slova s prefixoidy/konfixy *mini-*, *pidi-*;
  - slova s prefixy určujícími menší míru – typ *nahnědlý, pospávat*;
  - stará deminutiva se sufixy *-ec* a *-ce*;
  - hovorová zkratková slova typu *kovča, dovča*.

⁹ Většinou se však jako deminutivum nevnímá.

2) Zjistit některé pragmatické rysy:

- hovorovost;
- užití deminutivního tvaru.

Ve všech případech byla do dotazníku zařazena deminutiva kontextově i nekontextově zapojená.

ad 1) Z prvního¹⁰ i třetího¹¹ oddílu dotazníku 1 bylo zřejmé, že české zdobněliny vnímají rodilí a rodilé mluvčí především podle přípony. Jako deminutiva byla jednoznačně vyznačena slova *městečko, radůstky, kulaťoučká, chudičké*, ale i (*dětský*) *kočárek, kapánek, korálky, oblázky*, u některých i *kelímek*.

Atributivní spojení *malý dům, trochu hloupý, drobné radosti, malém městě, trochu si zdrámnul* všichni respondenti vnímají jednoznačně neutrálně a nejsou podle nich deminutivy.

Slova s prefixy nebo prefixoidy/konfixy: *mini-* (*miniadresář, miniakcička*) označil málo kdo za zdobnělinu (asi jen 20% respondentů), podobně jako adjektiva určující menší míru (typ *nahnědlý*) nebo slovesa označující menší intenzitu děje (*pospávat*).

Substantiva s prefixoidem *pidi-* (*pidikopec, pidimuž, pidimužík*) však označila většina (přes 75%) jako slova zdobnělá. Výkyv byl u slova *pidimužík*, které považují všichni respondenti za zdobnělinu, není však možné zjistit, zda to zapříčiňuje prefixoid *pidi-* nebo sufix *-ík*.

U starých deminutiv *zvonec, konvice, jehlice, truhlice, přilbice* hraje roli zjevně už jen sémantika. V kontextu nebyla tato slova označena ani za zdobnělá, ani za zveličelá. Mluvčí považují deriváty *zvonec, jehlice, truhlice a přilbice* za slova označující větší předměty než základy *zvon, jehla, truhla a přilba*. Jen *konvice* je vnímána jako menší než *konev*.

Zkratková slova typu *kovča, dovča* mluvčí většinou označili za zdobnělá. Zde je nutno si položit otázku, zda by tato slova nebyla považována za zveličelá, kdyby dotaz zněl: „Označte slova, která považujete za zveličelá.“ Domnívám se, že se zde odráží tedy spíš vnímání odchylky „od normálu než deminuce.

ad2) Slova, která mluvčí označovali za zdobnělá (včetně zkrácenin na *-ča*) jsou zároveň vnímána jako hovorová.

Rozdíl je v užívání základových nebo derivovaných slov *blb – blbec – blbeček, pitomec – pitomeček*. Označení sama sebe se realizuje spíš nedeminutivem (*To jsem ale blbec/pitomec!*), označení někoho jiného spíš deminutivem (*To je ale blbeček/pitomeček!*).

Zde regionální rozdíl není. Jeví se však ve vnímání základového a derivovaného slova. Na dotaz, „Kdo je na tom ‚hůř‘: *blb, blbec* nebo *blbeček; pitomec* nebo *pitomeček*?“ odpověděla většina mluvčích z Čech, že vnímá negativněji deminutiva (*blbeček, pitomeček*), kdežto Moravané spíš základní slova (*blb, blbec, pitomec*). Je možné, že se v Čechách jedná o signál „understatement“. Ke spolehlivým závěrům musí být ale nutně získáno víc dat.

Výsledky všech tří dotazníků pro české rodilé mluvčí na jedné straně celkem jednoznačně rozkryl konkurenci tzv. „analytických“ a „syntetických“ deminutiv. Atributivní spojení a přefigovaná slova (mimo *pidi-*) jednoznačně nejsou vnímány jako zdobnělé útvary. Na druhé straně dotazníky také ukázaly, že ani zde v jazyce neexistuje žádná ostrá hranice a vnímání jazyka i jeho užívání je podmíněno spoustou (i individuálních) faktorů.

¹⁰ Zadání: I. Prosím označte (podtržením, zbarvením, zvýrazněním), co považujete za zdobnělinu. Zdobnělina je to, co se vám pod tímto výrazem vybaví. Žádnou definici nehledejte.

¹¹ Zadání: III. Zaškrtněte prosím, jak byste charakterizovali následující tučně vytištěné výrazy (můžete vybrat i více možností). K výběru: *zdobnělina – slovo zveličelé – expresivní – hovorové*.

2.2.2 Dotazník pro německé mluvčí

Hlavní cíle německého dotazníku bylo:

Zjistit, zda jsou jako zdobněliny vnímány

- atributivní vazby typu *kleines Dorf, mein Herz*;
- kompozita s *Klein-* a slova s prefixoidem *mini-*;
- slova označující menší intenzitu nebo míru (děje) typu *bläulich, lächeln*;
- formální deminutiva bez základového slova typ *Schmankerl, Steckerlfisch, bisschen*;
- hovorová zkratková slova typu *Azubi, Spusi, Krimi, Depri*;
- kompozita typu *Bruderherz*.

Dalším cílem bylo zjistit, jak vnímají němečtí rodilí mluvčí česká hypokoristika zasazená do německého textu (*Anička/Anicka, Bozenka*). Výsledky tohoto kroku nesouvisejí přímo s touto prací a bude vyhodnocen v plánovaném výzkumu českých a německých hypokoristik.

Z dotazníků vyplynulo, že němečtí mluvčí celkem ostře rozlišují mezi „Verkleinerung“ a „Verniedlichung“, tedy mezi „zdrobněním“ a „zroztomile(ně)ním“. Mluvčí tyto významy částečně vidí v úseku delším než jedno slovo, např. *kleine Hütte* nebo *winzige Badenische* byla často označena za zdobnělé výrazy, ovšem jenom mimo kontext. V minimálním kontextu už za ně označovány nebývají a všechny atributivní vazby v kontextu (*mein Herz, kleine Tram, kleines Problem, winziges Taschenmesser, liebstes Kind*) převážná většina dotázaných za deminutiva neoznačila.

Dotazníky celkem jednoznačně ukázaly, že za zdobnělé nebo mazlivé výrazy jsou považována především slova s typickými německými deminutivními sufixy (*-chen, -lein, -erl, -i*). Tvary s těmito sufixy, ke kterým není základ (*Kaninchen, Mädchen, Schmankerl*) nebo se od něho významově vzdáleny (*Fräulein, Häferl*), se za deminutiva považují taktéž, avšak ne tak jednoznačně. (Za deminutiva je označila je polovina až dvě třetiny dotázaných, zatímco pravá deminutiva (*Jünglein, Würstchen*) označilo 100% respondentů.)

Němečtí mluvčí za zdobněliny jednoznačně **nepovažují**:

- kompozita s *Klein-* nebo *mini-*, dále v kontextu uvedené atributivní vazby typu *kleine Tram, winziges Taschenmesser* (viz výš);
- jinak citově zabarvená kompozita (*Bruderherz*);
- odvozeniny jiným než typicky deminutivním sufixem (*Jüngling*);
- deadjektiva s *-lich* (*bläulich*).

Za mazlivá („kosend“), nikoliv však zdobňující („verkleinernd“) byla zhruba u poloviny respondentů označena slova s deminutivními sufixy (*lächeln, hätscheln, äußerln*).

Zkrácená slova *Depri, Krimi* a výpůjčka *Darling* taktéž nejsou považována za deminutiva.

Zásadní rozdíl ve vnímání deminutiv mezi českými a německými mluvčími není. Výsledky ankety, shrnutí definic běžných pramenů, předběžná korpusová rešerše, vlastní úsudek a v neposlední řadě i nutnost omezit zkoumaný materiál vede k jednoznačnému definování deminutiv, podle něhož bude provedena analýza korpusů.

3. Definice

3.1 Definice deminutiva

V předešlé kapitole již bylo uvedeno, že rozpor mezi definicemi deminutiv a jejich chápáním mnohými autory by mohl být vyřešen terminologicky – rozlišováním deminutiva a deminutivního vyjádření. Deminuce by tedy znamenala proces zdrobňování, tedy vyjádření menší míry, citového postoje nebo obojího v daném jazyce vhodnými jazykovými prostředky. Obecně řečeno se každá výpověď skládá z pojmenovacích jednotek, ty mohou mít v zásadě formu slova nebo kolokace, tj. sousloví, fráze, idiomu (srov. Čermák 1997:238). Výsledkem zdrobňování/deminuce proto nemusí být nutně deminutivum, nýbrž i jiná (např. viceslovná) forma, která by deminutivu – alespoň v rovině denotační - mohla odpovídat.

- (1) *Koupila si za brigádu takovej **malej, titěrnej i-pad**, kterej se jí vlezle do každý, i ty **nejmenší aktovky**.*
- (2) *Koupila si za brigádu takovej **i-padíček**, kterej se jí vlezle do každý **aktovčičky**.*

Výpověď (1) obsahuje dvě pasáže, jež lze označit za zdrobňující: 1) *malej, titěrnej i-pad*; 2) *i ta nejmenší aktovka*. Za deminutiva je ale považovat nelze, deminutivy by však nahrazeny být mohly. Výrazy *i-padíček* a *aktovčička* dávají však výpovědi (2) úplně jiný pragmatický „náboj“. Deminutiva ve (2) zamlžují velikost obou entit, za to vypovídají o postoji mluvčího k těmto věcem nebo ke světu vůbec (ironizace, stylizace). Hranice mezi deminutivním vyjádřením (1) a deminutivem (2) se tím zostřuje. Podle tabulky 1 ad absurdum vedená „deminutivní modifikace“ výpovědi by mohla mít při použití tzv. „inherentních deminutiv“ i tuto podobu:

- (3) *Koupila si za brigádu takovej **i-pod**, kterej se jí vlezle do každý **dámský kabelky**.*

Denotativní rozdíl mezi (1) a (3) je evidentní a odsouvá tzv. „inherentní deminutiva“ jednoznačně mimo oblast zdrobňelín. Do vztahu *i-pad – i-pod* a *aktovka – dámská kabelka* nemůže vstoupit žádný evaluativní rys, který právě pro deminuci považují za charakteristický.

Na korpusových datech byly ověřeny i další útvary, které bývají označovány za deminutiva, rodilí mluvčí je však za ně nepovažují vůbec, nebo jen částečně. Exemplárně byly srovnány 1) kolokační partneři; 2) typy textů těchto útvarů:

v češtině: *pidistrana, ministrana, stranička, malá strana; minisukně, sukýnka, suknička, krátká sukně; pivovar, minipivovar, pivovárek*

v němčině: *kleines Haus, Häuschen; kleine Stadt, Kleinstadt, Städtchen*

České výrazy (tabulka 3 a 4) byly zkoumány na datech korpusu SYN (2013) (kvantita, kolokace) a na vyváženém korpusu syn2010 (typy textů s doklady). Německé na korpuse DeReKo pomocí kookurenční analýzy a výpočtu syntagmatických vzorců¹², dále tematické třídění a třídění podle druhů textů.

---

¹² Terminologie podle manažeru COSMAS II (Belica 1995).

(ú)tvar	typická spojení	druhy textů s výskytem
<i>pidistrana</i>	<i>obskurní, koaliční pidistrana</i>	publicistika, odborná
<i>ministana</i>	<i>ministana již stihla kandidovat</i>	publicistika, odborná
<i>strana</i>	<i>(na druhé straně, na druhou stranu), politická strana...</i>	publicistika, odborná, (beletrie)
<i>stranička</i>	<i>rozhádaná, obskurní, bezvýznamná, marginální stranička</i>	publicistika, beletrie
<i>malá strana</i>	<i>znevýhodněná malá strana, malá strana uspěla/neuspěla/propadala (se) (ve volbách)</i>	publicistika, odborná, (beletrie)

Tabulka 3: Přehled typických spojení a výskytů příbuzných (ú)tvarů od *strana*

(Ú)tvar	typická spojení	druhy textů s výskytem
<i>minisukně</i>	<i>džínová/kožená, nosit/ měla na sobě minisukni, v době/móda minisukni</i>	beletrie, publicistika, odborná
<i>sukýnka</i>	<i>baletní, hedvábná, půvabný zadeček v sukýnce, vystrkovala prdelku v kraťoučce minisukýnce</i>	beletrie, publicistika
<i>suknička</i>	<i>dívky upalovaly pryč, sukničky jim poletovaly; zadeček pod vlněnou sukničkou kulatoučký a pružný</i>	beletrie
<i>krátká sukně</i>	<i>nosila hluboké výstřihy a co nejkratší sukně, Nosíš moc krátké sukně, máš příliš velká prsa a blbě se maluješ...</i>	beletrie, odborná, publicistika

Tabulka 4: Přehled typických spojení a výskytů příbuzných (ú)tvarů od *sukně*

Zapojení do typické vazby (prostřední sloupec tabulky 3 a 4, výpočet podle logDice) naznačuje, že konfix *mini-* a spojení s kvantifikátorem *malý/krátký* jsou více méně synonymní. Konfix *pidi-* má velice blízko k deminutivům. Rozdíl je skutečně minimální, jak naznačuje i příklad (4). V tomto kontextu by mohlo být nahrazeno slovo *pidimuž* deminutivem *mužík*.

- (4) *Vidím ho jak dnes, jak do něj bez lokání teklo žluté pivo ze skleněné vysoké boty. Mně to imponovalo, ježto všichni byli proti mému otci úplní pidimuži. Dodnes mi imponuje "mužskost" i tohoto druhu...*

U slov s kvantifikátorem *pidi-* však často chybí emotivní zabarvení. Okolí slova *mužík* má typické kolokátory *hrbatý, droboučký, hubeňoučký*. Deminutivum *mužík* se také nejčastěji vyskytuje především v beletrii, *pidimuž* především v publicistice, ale i v beletrii.

Rozdíly jsou vidět i na dvojici *minipivovar – pivovárek*. Dat není mnoho a denotativní rozdíl je nulový. Přesto: *minipivovar* se vyskytuje především v publicistice a v odborných textech; *pivovárek* sice taktéž převážně v publicistice, ale (na rozdíl od *minipivovar*) také v beletrii. Většina výskytů deminutiva *pivovárek* je v přímé řeči.

Podobná zkouška deminutiv byla provedena pro němčinu na datech největšího německého korpusu (DeReKo 2014). Výsledky jsou v přehledu v tabulce 5 a 6.

(ú)tvar	syntagmatický vzorec	tematický okruh / druhy textů
<i>kleines Haus</i>	<i>kleines Haus ... teuer bauen stehen kleine Häuser dicht gedrängt, viele/zahlreiche kleine Häuser kleine Häuser in Schrebergärten</i>	Kultur, Fiktion, Gesundheit // Dossier, Reportage
<i>Häuschen</i>	<i>(aus dem Häuschen sein/geraten) Omas Häuschen Traum vom Häuschen (im Grünen) das schmucke Häuschen festlich geschmücktes Häuschen hübsches Häuschen</i>	Fiktion, Freizeit, Unterhaltung // Porträt, Länderporträt, Schicksalsbericht

Tabulka 5: Přehled typických spojení a výskytů *kleines Haus*, *Häuschen*

Výskyt tvaru *Häuschen* je především v idiomu *aus dem Häuschen geraten* (většina dokladů), zde však nemá *Häuschen* funkci deminutiva, proto je v závorce.

(Ú)tvar	syntagmatický vzorec	tematický okruh / druhy textů
<i>kleine Stadt</i>	<i>in kleinen Städten und größeren Dörfern in vielen [...] größeren und kleineren Städten Förderprogramme für ländliche Zentren und kleinere Städte eine relativ kleine Stadt wie</i>	Kultur, Freizeit, Staat/Gesellschaft // Literaturhinweis, Reisebericht
<i>Kleinstadt</i>	<i>Kleinstadt (a jeho jméno) in einer sächsischen/amerikanischen Kleinstadt ist der eine Kleinstadt [in der] Provinz</i>	Staat/Gesellschaft, Kultur, Rest (Tabellen)// Vorspann, Literaturhinweis, Filmrezension
<i>Städtchen</i>	<i>kleines aber feines Städtchen idylisches/romantisches Städtchen beschauliches Städtchen freundlich gelegenes altes Städtchen historisches Städtchen aus dem schönen südfranzösischen Städtchen</i>	Freizeit, Unterhaltung, Fiktion// Fall: Kurioses, Stadtporträt, Reisebericht

Tabulka 6: Přehled typických spojení a výskytů *kleine Stadt*, *Kleinstadt*, *Städtchen*

Rozdíly mezi atributivní vazbou s *klein*, kompozitem s determinantou *Klein-* a derivátem se sufixem *-chen* vyplývá celkem zřetelně z tabulky 5 a 6. Deriváty s *-chen* se vyskytují v expresivnějším kontextu a v textech, které mají ve své podstatě jiný emotivní náboj. Atributivní spojení je zcela neutrální, stejně tak kompozitum. *Kleinstadt* se vyskytuje především v podtitulech a v různých brožurách, statistikách (charakterizováno jako „Rest(Tabellen)“). Není důvod je považovat za deminutiva. Další sporné tvary (např. prefigovaná adjektiva a verba) jsou popsány v příslušných kapitolách.

Výsledky dotazníku a korpusových rešerší ústí v definici deminutiva, která bude platná pro jejich další korpusovou analýzu. Soubor kritérií představuje syntézu definic v odborné literatuře a zde naznačených pilotních korpusových sond.

Deliminace deminutiv

A) Pravé deminutivum

1. Je to slovo, tedy jednoslovný útvar¹³.
2. Je to slovo, které vzniklo modifikací základového slova, přičemž:
  - Základové slovo v současném jazyce existuje.
  - Základové slovo a jeho deminutivum
    - patří do téhož slovního druhu a slovního pole;
    - patří do téže slovní čeledi / mají společný morfologický základ (kořen).
3. Modifikační prostředek má v jazyce (také) evaluativní hodnotu.
4. Synonymní opis postrádá emotivní rys: *domek* vs. *malý dům*; *kůlek* vs. *malý kůl*.¹⁴
5. Deminutivum je nahraditelné základovým slovem v jakémkoliv kontextu, aniž by se změnil denotativní význam výpovědi.
6. Na větším množství dat paralelního korpusu odpovídá pravému deminutivu v jazyce A často také deminutivum v jazyce B, pokud jazyk B od ekvivalentu deminutivum tvoří. Pokud jazyk B deminutivum k ekvivalentu jazyka A netvoří, odpovídá mu běžný ekvivalent: např. českému slovu *slabost* odpovídá německé *Schwäche*. Toto ovšem netvoří deminutivum a nemá ho doloženo¹⁵, proto deminutivu *slabůstka* bude odpovídat buď německý základ (*Schwäche*) nebo jiná, např. perifrastická forma (*schwache Seite*).
7. Frekvence deminutiva je vždy nižší než frekvence základového slova.
8. Kolokační partneři základového slova a jeho deminutiva jsou částečně shodní (výpočet podle LLR nebo logDice). Zde byly provedeny sondy na několika nejfrekventovanějších deminutivech českých substantiv (podle Frekvenčního slovníku češtiny 2004): *dům* → *domek*, *domeček*; *děd(a)* → *dědeček*; *kostel* → *kostelík*, *kostelíček*; *hospoda* → *hospůdka*; *schod* → *schodek*; *sloha* → *složka*; *sukně* → *sukýnka/sukénka*, *suknička*, namátkou i jiné. Srovnání kolokačních partnerů bylo dále provedeno: u všech deminutivních sloves českých i německých a jejich základů; u českých adjektiv a adverbíí do absolutní frekvence 100 výskytů v korpuse SYN (2013). U ostatních slovních druhů kolokační výpočty nemají smysl pro slabou frekvenci v korpusech. Příklad: *kostel* – *kostelík*: společní kolokační partneři (výběr): *barokní, církevní, dřevěný... hora, hřbitov... mše... stavba, věřící...*; jen *kostel*: např. *město, náměstí; kaple*; jen *kostelík*: *městečko, náves, kaplička*. Platí to i pro jiné slovní druhy (např. *spát* – *spinkat*: společní partneři *dlouho, den, noc, říkat, sen*; jen *spinkat*: *holčička, dítě*), ovšem omezeně – chybí data a to i ve velkých korpusech (SYN (2013) DeReKo (2014)).
9. Mezi kolokačními partnery českého deminutiva jsou také jiná deminutiva (*kostelík*: *městečko, věžička, ... spinkat*: *holčička, dítě, (hají)*). Ověření této premisy bylo provedeno zároveň s bodem 7.

¹³ Kriteria deliminace slova srov. Čermák (1997:239).

¹⁴ Toto platí (v hovorové rovině a jen do určité míry) i u vlastních jmen. Příklad z praxe *malá Zita* vs. *Zitka/Zituška*: Zatímco *malá Zita* může být označení k opozitu *velká Zita* (matka stejného jména), *Zitka/Zituška* (spíš však *Zituška*) může být užito emotivně pro obě. „Ekonomicky“ se (prvním deminutivním stupněm) však označuje „malá (mladší) Zita“.

Podobný příklad v rovině toponym je znám ze slovenského Záhorí: Obec *Malé Leváre* se v místním idiomu nazývá *Levárky* v opozici k *Leváre*, oficiálně *Velké Leváre*. *Malé Leváre* a *Levárky* se shodují v denotační rovině. Obě slova (*Zitka, Levárky*) se svým způsobem sblíží také „univerbizací“ typu *Václavák, Zouvalka* (*Zouvalova louka*). Jejich užití je podobné: většinou mluvený nebo hovorový jazyk mezi známými, v regionu.

¹⁵ Doklady byly vždy kontrolovány na datech největšího německého korpusu psaných textů DeReKo.

Vedle slov, která splňují všechna uvedená kritéria, jsou v jazyce (v korpuse) doložená slova (a v češtině je jich víc než „pravých“ deminutiv), která nesplňují všechna uvedená kritéria.

B) Mezi deminutiva nepatří:

1. Od deminutiv je nutné odlišovat slova, která mohou zastávat funkce deminutiva, ale zároveň v určitých kontextech nemohou být zastoupena základem. Jsou to:
  - a) slova polysémní. Např. *bubínek* („malý buben“) je deminutivum, avšak ve významu (*ušní bubínek*, *bubínek* („kamna“, u revolveru) se o deminutivum nejedná, protože není **ušní buben*, popř. **buben* („kamna“). To by mohlo být naopak augmentativum, není však doloženo.
  - b) součásti frazémů. Např. *kahánek* („malý kahan“) je deminutivum, avšak ve frazému *mít na kahánku* pravým deminutivem není. (Modifikovaný frazém **mít na kahanu* by fungovalo nejspíš jako augmentativum.)
  - c) homonymní tvary s deminutivem. Např. *schodek* („malý/nízký schod“) oproti *schodek* ve významu „deficit“. Jejich kolokační partneři jsou nápadně různí.
2. Mezi pravá deminutiva nepatří slova (etymologicky) zakončená deminutivním sufixem, ke kterým v současné jazyce neexistuje základ, historicky však jako deminutiva vznikla (*ježek*, *krtek*; *Kaninchen*, *Märchen* a mnohé jiné).
3. Mezi pravá deminutiva dál nebudou řazena slova zakončená deminutivním sufixem, jejichž základové slovo má (mnohem) menší frekvenci než deminutivní tvar (*sýc* → *sýček*). Většinou jde o konkurenci odborného termínu (tím bývá základové slovo) a běžného výrazu (deminutivní tvar).
4. Dál se mezi deminutiva nepočítají deriváty zjevně nespádající do onomasiologické kategorie modifikací. V češtině se to týká především deverbativ, u nichž je (mutační) sufix formálně shodný s deminutivním a spolu s jiným morfologicky příbuzným slovem vytvářejí pseudodvojice „základ → deminutivum“ (*ohryz* – *ohryzek*; *výloha* – *výložka*).
5. K pravým deminutivům také nepatří slova, která obsahují sice formálně znak, který v jazyce funguje především jako deminutivní (většinou sufix), ovšem nesplňují některou z podmínek definice (viz A), především bod 2. a 7.). Týká se to v češtině především slov vzniklých mutací pomocí homonymního sufixu se sufixem deminutivním (*bělásek*, *oblázek*) nebo v němčině deadjektiv nebo deverbativ (*Blondchen*, *Pickertl*).
6. Mezi deminutiva nepatří výpůjčky z cizích jazyků s integračním sufixem formálně shodným s deminutivním (*kelímek*, *žejdlík*, *antuka*, *pralinka*, *vanilka*).

Podle pilotních průzkumů těmto slovům v jiných jazycích běžně neodpovídají deminutiva nebo ekvivalenty, které odpovídají jednoznačným deminutivům.

V zásadě se tento náhled neliší od klasického pohledu Dvořákova (1932:III):

„Deminutivem pak rozumíme jen takové slovo odvozené, které je anebo bylo utvořeno zvláštními sufixy zvanými zdobněnými od slova téhož druhu, k jakému patří slovo základní. Je tedy substantivum jen tehdy zdobněným, bylo-li odvozeno od substantiva, adjektivum od adjektiva, naproti tomu není deminutivní takové podstatné jméno, které bylo utvořeno - třeba sufixem, který má tutéž podobu jako sufix zdobnělý - od slovesa apod.“

Dále za deminutiva nebudou označovány:

1. víceslovné útvary typu *malý dům*, *little house*, *kleines Haus*;
2. kompozita typu *maloměsto*, *málomluvný* aj.
3. heteronyma *potok* vs. *řeka*, *hill* vs. *mountain* a jiné.

V podstatě by to znamenalo, že jakékoliv spojení s *malý/malo-*, *milý*; *klein/Klein-*, *little* atd. (tedy nekonečně mnoho) by bylo deminutivum. Naopak *velké město / velkoměsto* a *výmluvný*, popř. *ukecaný* by byla augmentativa.

Všechny derivované formy, které se deminutivům přibližují, budou zmíněny v jednotlivých kapitolách.

Do přechodného pásma, tedy jako slova deminutivům velmi blízká, lze odznačit česká slova s prefixoidem¹⁶ „*pidi-*“. Pouze tento prostředek má velice podobné vlastnosti jako deminutivní sufixy.

3.2 Definice dalších relevantních pojmů

K zjednoznačení textu je nutné definovat také další pojmy v této práci (částečně hojně užívané). Nejproblematictější se jeví označení slov, která mají deminutivní formu, ale nejsou deminutiva. V literatuře jsou tato slova označována různě. Zde je chronologický přehled (překlady termínů z cizích jazyků autor):

„**Diminutivbildungen mit nicht diminutiver Bedeutung** [deminutivní tvary s nedeminutivním významem]“ (Friedrich 1916); „**deminutiva ustrnulá**“ (Pavelka 1947); „**erstarre/feste Diminutiva** [ustrnulá/ustálená deminutiva]“ (Brandstetter 1963). Tomuto označení odpovídá také anglický termín „**frozen diminutives**“ (Chamonikolasová/Rambousek 2007:39). Podle Brandstettera také Klimaszewska (1983:15), která je nazývá taktéž „**formale neutralisierte bzw. lexikalisierte Diminutivbildungen** [formální neutralizované deminutivní tvary]“. Štícha (1978) uvádí „**deminutivní formy s lexikalizovaným významem**“; (Nekula 2004) „**zastřená, lexikalizovaná deminutiva**“; (Bílková 2013) „**pseudodeminutiva**“. Jako „**opake Diminutive** [opakní, neprůhledná deminutiva]“ je označuje Dressler (jaro 2015 v soukromém hovoru na Akademii věd ve Vídni). „**Deminutiva tantum**“ je pak nazývá (Meyer 1989:48) a Čermák (v soukromém mailu jaro 2015).

K této pestré paletě budou přidána ještě dvě synonyma: „**nepravé deminutivum**“ (jako opozice k pravým deminutivům) a jednoslovné „**kvazideminutivum**“, která se budou ze stylistických důvodů střídát. Důvod tohoto rozšíření není zahuštění terminologické „mlhy“, ale fakt, že i tato „nepravá“ deminutiva vlastně jsou deminutiva (mluvčí je za ně velmi často považují), jen nesplňují všechny podmínky, které splňují deminutiva pravá. To z většiny uvedených termínů příliš zjevné není.

V textu jsou dále uvedeny některé pojmy, které nebývají příliš běžné, resp. považují za nutné vysvětlit, v jakém smyslu jsou zde užity. (Vysvětlivky zkratek a symbolů jsou uvedeny za bibliografií.)

---

¹⁶ Termín *prefixoid* je zvolen z několika synonymních (*konfix*, *nepravý afix*). Srov. Kochová (2005:82).

Výraz	popis
austriacismus	rakouský výraz
báze	základová složka determinativního kompozita
deminutivum	pravé, nepravé/kvazideminutivum – definice viz kap. 3.1
ekvivalent	odpovídající výraz v jiném jazyce
frekvence	četnost výskytu v korpusu (specifikace uvedena v textu)
helvetismus	švýcarský výraz
idiomatizace	zde zastupuje také nepřesné „lexikalizace“ deminutiv
kolokace	(automaticky vypočtené) spojení s najitým výrazem (KWiC)
kolokátor	slovo pojící se s najitým výrazem (KWiCem)
kookurence	automaticky vypočtené souvýskyty výrazů v korpusu DeReKo (zde i synonymně ke kolokace)
kvazideminutivum	nepravé deminutivum. Další synonyma viz str. 23 Teorie
nadvarietní	přesahující jednu varietu němčiny
obecná němčina (<i>Gemeinsprache</i>)	jazyk srozumitelný běžnému (průměrnému) uživateli němčiny s platností po celém německy mluvícím území (nadregionální výraz)
prefixoid	morfologický element na hranici první části kompozita a prefixu; konfix, nepravý prefix
syntagmatický vzorec	výsledek automatického výpočtu kolokací v německém korpusu DeReKo; „chunk“
teutonismus	německý výraz
všeněmecký	po celém německy mluvícím území, ve všech varietách němčiny
základ, základové slovo	slovo/výraz fundující (deminutivum)

Ostatní termíny jsou užity ve smyslu, který je běžný v základních lingvistických publikacích týkajících se češtiny a němčiny a jsou tedy dohledatelné mimo jiné v těchto zdrojích: *Encyklopedický slovník češtiny* (2002), Čermák (1997); *Metzler Lexikon Sprache* (2000); *Duden – Universalwörterbuch* (2005) a *Duden – Grammatik* (2006).

4. Metody výzkumu

Metoda předkládaného výzkumu deminutiv je **1) induktivně deduktivní** v jedné rovině; **2a) korpusovými daty podložená** a **2b) korpusově řízená** ve druhé rovině.

ad1) Východiskem výzkumu jsou:

- a) prostředky tvorby deminutiv, které vyplynuly z rešerší odborné literatury;
- b) doklady slov (tvarů), které jsou doloženy a dohledatelné;
- c) slova odpovídají zde postulované definici (kap. 3), přičemž definice je syntézou rešerší v odborné literatuře a výsledků empirického výzkumu dotazníkovou formou.

ad 2) V literatuře uváděné tvary deminutivních prostředků jsou pomocí regulárních výrazů vyhledány v korpusech a vytříděny tak, jako je uvedeno v popisu postupu (kap. 4.2). Srovnání deminutiv jazyka A (češtiny) s jazykem B (němčinou) a naopak, popř. i srovnání s jinými jazyky, může některé prostředky k tvorbě deminutiv vyřadit, jiné nově odhalit.

Práce je empirická a striktně deskriptivní. Výzkum je kvalitativně kvantitativní zaměřuje se na zjištění konkrétních forem a jejich četnost zastoupení v jazyce. Vzhledem k charakteru zkoumaného objektu je však nesporné, že v jazycích existují další deminutiva, která doložena nejsou.

Cílem je tedy také ověřit definici a prověřit systém prostředků tvorby deminutiv, obojí případně upravit.

V analýze korpusových dat jsou východiskem tvary svojí formou deminutivní (tedy ty, které jsou v odborné literatuře za deminutivní považovány). Jejich protějšky v jiných jazycích mohou mít různé struktury, nemá však smysl nazývat je strukturami „deminutivními“, jelikož hledat v mnohých z nich jakýkoliv náboj deminuce by bylo násilné. Zásadně lze vyjít z konverzačních maxim H.P. Grice a předpokládat, že se každý mluvčí snaží vyjádřit myšlenku co nejvhodnějšími prostředky, které daný jazyk skýtá. Každý jazyk má ovšem paletu těchto jazykových prostředků jinou. Při verbalizaci téhož (textového) invariantu v různých jazycích proto musí nutně docházet k formálním, ale i významovým rozdílům. Rozdíly mezi invarianty by měly být v denotaci minimální, v konotacích kompenzované. Ostatně to platí to i v rámci jednoho jazyka, necháme-li několik mluvčích formulovat jednu a tutéž myšlenku.

V empirickém výzkumu jazykových jevů se v zásadě vychází z toho, co je. Při práci s daty paralelních (překladových) korpusů je nutno předpokládat, že se překladatelé snažili o maximální (funkční) ekvivalenci textů. (K otázkám ekvivalence překladů viz Knittlová 2010.) Za axiom je nutné považovat fakt, že do projektu InterCorp, z něhož je čerpána většina paralelních dat, jsou zařazeny pouze dobré, adekvátní překlady. I když je toto problematický moment, je nutné předpokládat, že (by) se špatné překlady v množství dat ztratily.

4.1 Hlavní otázky a cíle

Z rešerší odborné literatury vyplynulo několik otázek, které dosavadní výzkum deminutiv nezodpověděl uspokojivě nebo vůbec. V přehledu jsou uvedeny v kap. 1.2.7. Zde jsou uvedeny hlavní výzkumné otázky této práce a cíle.

Ústředním cílem práce je podat odpověď na otázku:

Jaké jsou prostředky tvoření deminutiv v češtině a v němčině, která slova v obou jazycích tvoří běžně deminutiva a co jim odpovídá v protějším jazyce?

Od této **základní otázky** se odvíjejí následující otázky dílčí:

- 1) Co je to deminutivum?
- 2) Jaké jsou prostředky tvoření deminutiv
  - a. v češtině
  - b. v němčině?
- 3) Co odpovídá deminutivům českým v němčině, popř. v jiných jazycích?
- 4) Co odpovídá deminutivům německým v češtině, popř. v jiných jazycích?

Cíle práce jsou vymezeny předešlými otázkami a lze je formulovat takto:

- 1) Částečné zaplnění deficitu, který popisuje Lubomír Doležel v Dokulilově *Tvoření slov v češtině 2* (Dokulil/Doležel 1967:495):

...práce vychází z materiálů slovníků (nikoliv rozboru textů)... Je však žádoucí v budoucnosti tento rozbor doplnit rozbohem frekvenčním, který bude ovšem vyžadovat pracné zjištění výskytu deminutiv v promluvách.

Tato práce je založena výhradně na korpusových datech (konkrétních promluvách), navíc většinou na datech korpusů vyvážených, ovšem (téměř výlučně) jen psaných textů.
- 2) Zpřesnění a aktualizace deminutivního aparátu češtiny u všech slovních druhů: doplnění sufixů a jiných formantů, vypuštění starých/nepoužívaných prostředků.
- 3) Podrobný popis deminutivního systému němčiny s částečným přihlédnutím ke specifikům jednotlivých variet němčiny.
- 4) Sestavení seznamu nejfrekventovanějších českých deminutiv v psaných textech včetně některých jejich ekvivalentů v jiných jazycích.
- 5) Sestavení seznamu nejfrekventovanějších německých deminutiv v psaných textech včetně některých jejich ekvivalentů v jiných jazycích.
- 6) Vytvoření škály odstínů významů slov s deminutivní formou nebo formou deminutivu podobnou: pravá deminutiva – přechodná zóna (polysémní slova) – kvazidemnativa (nepravá deminutiva) – nedeminutiva.

Dosažení těchto cílů částečně zodpoví některé body uvedené v kap. 1.2.7. Podrobně jsou uvedeny v závěru.

4.2 Popis postupu

Postup je naznačen v jednotlivých krocích v návaznosti na sebe. (Technické mezikroky – např. přenos z xls do textového editoru – zde uvedeny nejsou).

1) Zjištění relevantních formálních znaků deminutiv v jednotlivých jazycích

Důvodem je nutnost ukotvení formy, jen podle ní lze deminutiva v korpusech hledat. Vnitřní anotace (tag), podle které by bylo možné deminutiva získat z korpusu automaticky, neexistuje.

Za zdroje deminutivních formantů, podle kterých byly provedeny korpusové rešerše, posloužily publikace k tématu. Souhrnně jsou uvedeny na začátku každého oddílu (o českých a o německých deminutivech).

2) Vyhledání slov s deminutivními znaky

K tomuto kroku byl primárně zvolen paralelní korpus InterCorp (verze 6.0 a vyšší), dále kontrolně a doplňkově: národní korpusy, především korpusy řady syn pro češtinu,

DeReKo (němčina), BNC (angličtina) a SNK (slovenština). Některá data jsou čerpána z jiných dostupných korpusů (deWaC, itWac, ukWaC) nebo na nich byla ověřena. Pokud chyběla korpusová data, posloužil za zdroj taktéž internet.

3) Určování deminutiv

Ke každému tvaru s deminutivním znakem/formantem byl učiněn pokus dohledat základové slovo. Mnohá lze určit na základě jazykové zkušenosti, většina však byla ověřena na univerzálních a etymologických slovnících. Pro češtinu to byly etymologické slovníky Machek (1997), Rejzek (2001), částečně i Holub (1937); pro němčinu Kluge (2002), *Duden – Deutsches Universalwörterbuch* (2006) a [online]; pro angličtinu *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology* (Hoad 1986) nebo *Online Etymology Dictionary* (Harper 2001-2015).

4) Třídění

Byla označena jednoznačná deminutiva, nedeminutiva, polysémií tvary, kvazideminutiva i sporné tvary. Z nich jsou vytvořeny seznamy deminutiv a kvazideminutiv podle jednotlivých slovních druhů, v rámci nich podle jednotlivých prostředků.

5) Frekvence

U dublet nebo polysémií jsou uváděny frekvence buď v absolutních číslech výskytů v korpusu, pokud se jedná o srovnání dvou nebo více navzájem konkurenčních tvarů. Tento údaj však nic nevyovídá o frekvenci užití v jazyce, proto je většinou uveden v hodnotě přepočtené na milion tokenů – i.p.m. (instances per million).

Na závěr kapitoly o každém slovním druhu je tabulka s frekvencí prostředků tvorby deminutiv a deminutivních tvarů.

Vzhledem k tomu, že k sestavení souboru deminutiv obou jazyků posloužil především nevyvážený a nereprezentativní korpus InterCorp, bylo provedeno srovnání s údaji *Frekvenčního slovníku češtiny* (2004) podle hodnoty redukované frekvence ARF. Příklad: všechna neutra na *-ko* získaná z InterCorpu (cs-de) verze 4 (celkem 305 různých lemmat) byla porovnána se všemi slovy *Frekvenčního slovníku* končícími na *-ko* (celkem 235).

Z nich byla vybrána jen deminutiva. Až na jedno deminutivum (*vínečko*) byla v InterCorpu (cs-de) verze 6¹⁷ zastoupena všechna deminutiva na *-ko*, která uvádí *Frekvenční slovník* (2004). Několik deminutiv (např. *pošušňáníčko*, *přadénko/přadýnko*, *přáníčko*) naopak není pro slabou frekvenci uvedeno ve *Frekvenčním slovníku*. Data InterCorpu (cs-de) verze 6 lze tedy s opatrností považovat za spolehlivá a odrážející centrum české slovní zásoby.

Podobně byla srovnána data vytěžená z korpusu InterCorp verze 7 se seznamem *DeReWo* (2009). Všechny tvary deminutiv uvedené v tomto seznamu jsou doložené také v korpusu.

6) Sémantika

Deminutiva jsou v závěru kapitol řazena přehledově do jednotlivých sémantických tříd/polí.

7) Ekvivalenty

Průběžně v textu a pak i v závěru zobecněně jsou uváděny ekvivalenty v protějším jazyce (německy u českých deminutiv a česky u německých deminutiv). Tam, kde si to vyžaduje kontext, je málo dokladů, nebo jsou příklady názorné, jsou použity paralelní pasáže i z dalších jazyků – především angličtiny, slovenštiny, maďarštiny.

Postup efektivní identifikace deminutiva:

- tvar **D** s formální deminutivním rysem → zjištění frekvence;
- stanovení základu **Z** (nederivovaného tvaru) → zjištění frekvence;
- porovnání frekvence **D** a **Z**

¹⁷ Ve verzi 8 je několikrát doloženo i *vínečko*.

- d) je-li frekvence **D** nižší než **Z** → kolokační analýza u **D** i **Z**
- e) jsou-li kolokátory částečně shodné **D** = deminutivum od **Z**

4.3 Popis zdrojů dat

První korpusově podložené výzkumy deminutiv, jejichž výsledky se odrážejí i zde (srov. Káňa 2008a,b) byly provedeny na datech *Česko-německého paralelního korpusu* (Káňa / Peloušková 2010). Základní vytěžení českých substantivních deminutiv proběhlo v létě 2011 na datech InterCorpu (cs-de) verze 4 a 5 (verze 5 měla 37 milionů slov v německé části). Deminutiva zbývajících slovních druhů byly vytěženy z pozdějších verzí (většinou verze 6 a 7, poslední korektury proběhly už na verzi 8 – 93 milionů slov v německé části). Data k výzkumu německých deminutiv byla získána téměř výhradně z InterCorpu (de-cs) verze 7 (74 milionů slov v německé části). Některé dílčí výzkumy (např. sufix *-chen*) byly provedeny na datech InterCorpu verze 6 (56 milionů slov v německé části). Doplnkově byly použity i jiné korpusy (viz 4.2. bod 2)) a programy, např. SyD: Korpusový průzkum variant (2015) nebo CCDB - Kookkurrenzdatenbank (Belica 2011).

Korpus InterCorp není korpusem reprezentativním, ani vyváženým. Volba tohoto nástroje plyne z následujících úvah.

InterCorp:

- je snadno dostupný (online)
- je lemmatizovaný a morfologicky označovaný
- má přehledný a lehce ovladatelný a rychlý manažer (KonText)¹⁸
- je největší paralelní korpus svého druhu s nejpestřejším zastoupením textů.

Ostatní (známé) dostupné paralelní korpusy češtiny a němčiny (ParaSoL, DeuCze) nebo korpusům podobné nástroje (Linguee de-cz) tyto vlastnosti nemají. Vlastnostem InterCorpu se blíží jen Česko-německý paralelní korpus. Převážná část jeho textů se však stala součástí InterCorpu.

Vzhledem k tématu práce je InterCorp vhodný také z toho důvodu, že deminutiva jsou jevem především řeči mluvené¹⁹. Té se nejvíc přibližuje beletristický žánr, a právě z něj se skládá jádro InterCorpu: jsou v něm obsažena díla autorů píšících různými jazyky. Drtivá většina děl byla napsána ve 2. polovině 20. století nebo později. K popisu reálného (psaného) jazyka v kontrastu se tedy jeví jako jediný vhodný nástroj.

Ke kontrole a doplnění údajů byly použity jednojazyčné korpusy. Pro češtinu především korpus SYN (2013) (nevyvážený, ale největší korpus psané češtiny – 2,7 miliardy pozic) a syn2010 (vyvážený – 100 milionů pozic). Z mluvených pak oral2008 (1,3 milionů pozic) a 2013 (3,3 milionů pozic).

Pro němčinu korpus DeReKo (2014) s celkovým obsahem 25 miliard slov. Korpus je veřejně přístupný zhruba z 80%. Převažují v něm publicistické texty. Lze na něm (jako dosud na jediném korpusu němčiny) sledovat regionální rozdíly mezi jednotlivými varietami.

Marginálně bylo použito také dat korpusu mluvené němčiny (DGD 2016).

Bližší informace o InterCorpu a ostatních zde zmíněných zdrojích jsou na příslušných internetových stránkách těchto nástrojů (a viz také Káňa 2014).

¹⁸ Dříve Bonito, Park, NoSketch Engine.

¹⁹ Pro mluvený jazyk nelze o paralelním korpusu uvažovat.

4.4 Korpusové rešerše a třídění dat

Získání souboru deminutiv vychází z prostředků, které se tradičně považují za deminutivní. To jsou v češtině i v němčině především sufíxy. Oba jazyky jsou flektivní (němčina oproti češtině s podstatně méně bohatým aparátem), z toho důvodu bylo vhodné používat k vyvolání všech deminutiv s daným sufíxem dotazy CQL (Corpus Query Language). Postup vytěžování je uveden na několika příkladech v tabulkách 7 a 8. Statistiky postupného třídění u všech deminutivních tvarů jsou sice z kvantitativního hlediska zajímavé, pro cíl této práce však nemají smysl.

Druh	Zakonč.	počet dokladů (konkordancí)		počet dokladů (konkordancí)		počet lemmat před vytříděním
		Syntax dotazu (CQL)	před filtr.	filtr	po filtru	
Mask. živ.:	-ec	[lemma=".*ec"&tag="N.M.*"]	27 603	0	27 603	546
Mask. neživ.:	-ec	[lemma=".*ec"&tag="N.I.*"]	13 125	0	13 125	195
Mask. neživ.:	-ek	[lemma=".*ek"&tag="N.I.*"]	55 426	[!lemma=".*ček"]	51 992	673
Mask. živ.:	-ek	[lemma=".*ek"&tag="N.M.*"]	12 594	[!lemma=".*ček"]	8 255	318
Mask. neživ.:	-ík	[lemma=".*[íj]k"&tag="N.I.*"]	18 877	0	18 877	617
Mask. živ.:	-ík	[lemma=".*[íj]k"&tag="N.M.*"]	31 553	0	31 553	619
Fem.	-ice	[lemma=".*ice"&tag="N.F.*"]	29 067	0	29 067	586
Fem.	-ka	[lemma=".*ka"&tag="N.F.*"]	100 724	[!lemma=".*čka"]; [!lemma=".*[čš]ka"]	91 703; 86 388	1 858
Fem.	-čka	[lemma=".*čka"&tag="N.F.*"]	15 695	0	15 695	689
Fem.	-ška	[lemma=".*ška"&tag="N.F.*"]	5 054	0	5 054	100
Fem.	-žka	[lemma=".*žka"&tag="N.F.*"]	4 434	0	4 434	93
Fem.	-ina	[lemma=".*ina"&tag="N.F.*"]	30 780	0	30 780	503
Fem.	-ína	[lemma=".*ína"&tag="N.F.*"]	1 831	0	1 831	45
Neutra:	-ce	[lemma=".*ce"&tag="N.N.*"]	5 267	0	5 267	7 (+20 chybných)
Neutra:	-ko	[lemma=".*ko"&tag="N.N.*"]	209.615	[!lemma=".*[čš]ko"]	202 586	559
Neutra:	-čko	[lemma=".*čko"&tag="N.N.*"]	4.967	0	4 967	98
Neutra:	-ško	[lemma=".*ško"&tag="N.N.*"]	201	0	201	4
Neutra:	-nko	[lemma=".*nko"&tag="N.N.*"]	1.621	0	1 621	35
Celkem subst.					539 296	7 545

Tabulka 7: Vytěžování korpusu InterCorp cs-de (verze 7) – česká deminutiva (příklady substantiv)

Údaje se vztahují k vytěžování české části paralelního korpusu InterCorp cs-de (verze 6 a 7). K dotazům na sufíxy *-ek*, *-ka* a *-ko* byly použity negativní filtry a dotazy na sufíxy končící na *-ček*, *-čka*, *-ška*, *-žka*, *-čko*, *-ško*, *-nko* byly položeny samostatně. V posledním sloupci je počet lemmat končících na danou kombinaci písmen (ve druhém sloupci „Zakončení“). Tato byla potom vytříděna do skupin 1) pravá deminutiva, 2) nepravá deminutiva, 3) nedeminutiva. U substantiv se zakončeními uvedenými v tabulce 7 to bylo 7.545 lemmat v celkem 539.296 dokladech.

Nejsou zde uvedena všechna analyzovaná substantiva. Rozdíly v počtech konkordancí před filtrem a po filtru (např. součet konkordancí *-nko*, *-ško*, *-čko* a *-ko* po filtru neodpovídá počtu konkordancí *-ko* před filtrem) je nutno přičíst chybám v automatickém značkování. Ty musely být vytříděny ručně.

Analogicky byla získána data z německé části InterCorpu. Zde ovšem z pozdějších verzí – 7. a 8. Z dat obou verzí v tabulce 8 je zřetelně vidět inkrementační povaha korpusu InterCorp. Nutno dodat, že zvýšení počtu lemmat s daným sufíxem je v řádu jednotek. Většinou se jedná

o několik ad hoc vytvořených deminutiv v počtu 1-3 dokladů nebo o nedeminutiva se zakončením homonymním s daným sufixem.

Verze InterCorpu			7		8	
Slovní druh	Zakončení	Syntax dotazu (CQL)	počet dokladů		počet dokladů	
			konkord.	lemmata	konkord.	lemma
Subst.	-chen	[tag="N:Reg.*"&lemma="*.chen"]	88 667	5 954	93 416	6 327
Subst.	-lein	[tag="N:Reg.*"&lemma="*.lein"]	4 258	344	4 671	359
Subst.	-rl	[tag="N:Reg.*"&lemma="*.rl"]	5 985	196	6 099	206
Subst.	-li	[tag="N:Reg.*"&lemma="*.li"]	19 673	159	20 578	162
Subst. suma				6 653		
Verba	-ln	[tag="V.*:Full.*"&lemma="*.ln"]	142 697	1 178	149 189	1 194
Adj./Adv.	-lich	[tag="ADJ.*"&lemma="*.lich"]	745 359	2 056	771 909	2 109
Celkem			1 006 639	9 887		

Tabulka 8: Vytěžování korpusu InterCorp de-cs (verze 7) – německá deminutiva (příklady)

Vzhledem k tomu, že většina výzkumu byla provedena na datech verze 7, je i součet konkordancí a lemmat uveden jen u této verze.

Obě tabulky (7, 8) jsou uvedeny jen jako příklady. Podobně byly analyzovány všechny slovní druhy a všechny sufixy obou jazyků. (Počet tříděných konkordancí jde řádově do milionů, počet tříděných lemmat do desítek tisíc.) Práce probíhala na korpusech referenčních, veškerá data jsou tedy ověřitelná a znovu dohledatelná.

Třídění vytěženého materiálu proběhlo výhradně v programu Microsoft Excel.

Často jsou v textu práce zmiňovány frekvence (viz také kap. 4.2 bod 5)). Přesný frekvenční údaj u každého slova z kapacitních důvodů uvést nelze, proto se formulace někdy pohybují ve vágní rovině a je nutno se spokojit s konstatováním „vyšší/níže frekvence než“, „zřídka výskyt“ a podobně. Pokud je uveden přesný údaj, pak se většinou opírá o hodnotu i.p.m.. Tu vypočítávají všechny zde použité korpusy a je možné ji považovat za univerzální za předpokladu, že jsou korpusy srovnatelné. Za srovnatelné (i když s rozdílným rozsahem) lze považovat např. korpusy syn2010 a DeReKo. Např. jedno z nejčastějších autosématik obou jazyků je č. *čas* něm. *Zeit* a má v obou korpusech podobnou hodnotu: *čas* 606 i.p.m. v syn2010; *Zeit* 630 v DeReKo (po odfiltrování názvu novin *Die Zeit*).

5. Poznámky k formální úpravě

Objektový jazyk (příklady, doklady) a názvy publikací jsou uvedeny kurzívou. Seznamy deminutiv a kvazideminitiv jsou vysázeny menším písmem (10 pt). Příklady a ukázky konkordancí jsou číslovány v každé kapitole zvlášť.

Varianty, alternativy nebo dublety jsou uvedeny přes lomítko. U dokladů z korpusu platí, že první je vždy častější (je doloženo více dokladů). Vzácné tvary s mizivým zastoupením v korpusu a obecně méně časté jsou označeny (zř.), agramatické tvary hvězdičkou. Pokud je frekvence variant přibližně stejná, pak je uvedena jen varianta písmene. Definice některých důležitých opakujících se výrazů jsou uvedeny v kap. 3.2.

Práce je rozdělena do pěti částí: I. Obecná část, II. Česká deminutiva, III. Německá deminutiva, IV. Kontrastivní pohled a V. Závěry. V rámci každé části je číslování samostatné, začíná 1. Komplexnější oblasti jsou dále indexovány velkými písmeny (A, B, C) a římskými číslicemi (I, II, III atd.). Indexování kapitol je v české části kráceno a u substantiv např. začíná indexy A (maskulina), B (feminina) a C (neutra). V ostatních kapitolách je průběžné.

II. ČESKÁ DEMINUTIVA

Oddíl o českých deminutivech je rozdělen podle slovních druhů, kapitola substantiv navíc podle rodů: A. Maskulina, B. Feminina, C. Neutra. V úvodu každé kapitoly je nástin problematiky v odborné literatuře. Výběr gramatik je exemplární, nebyly zohledňovány (drobnější) práce čistě praktického rázu (učebnice a repetitoria), v nichž se beztak odráží pohled na problematiku v dané době²⁰. Do výběru jsou zařazeny všechny stěžejní gramatiky češtiny a monografie o slovotvorbě. Uvedení historických, nejstarších gramatik sleduje jediný cíl: poukázat na změny v systému. Nejsou však podrobně rozebírány, neboť jejich popis podávají již dřívější práce o českých deminutivech.

U každého slovního druhu je přehled prostředků, které se uvádějí jako deminutivní nebo jim velmi podobné (u adjektiv např. „věcně zdrobňující a citově obměňující prostředky“ (Šmilauer 1971:129-131), u verb iterativa). Na základě korpusové analýzy jsou pak tyto prostředky a jimi vytvořená slova rozřazena na skutečně deminutivní a ostatní. Znamená to, že je popsána většina modifikačních prostředků jednotlivých slovních druhů, tedy např. i některé sufixy nebo cirkumfixy, které za vyloženě deminutivní považovat nelze (u substantiv např. *-ína: figura → figurína* nebo *-ovina: půl(e) → polovina*; u adjektiv např. *při--lý: blbý → přiblblý*), občas se o nich však jako deminutivních uvažuje. U těchto je vysvětleno, proč jimi vytvořené deriváty ne/ jsou deminutiva.

Prostředky, pokud je morfematičtějších typů víc, jsou rozděleny na sufixy, prefix(oid)y, cirkumfixy, případně jiné formy a označeny velkými písmeny. Jejich řazení je pak podle počtu lemmat, u nichž jsou zastoupeny, tedy podle četnosti užívání. Všechna lemmata s daným sufixem, resp. končící na hláskovou kombinaci shodnou s daným sufixem (např. *řeka, štreka*²¹) jsou rozdělena do tří skupin: 1) pravá deminutiva, 2) nepravá deminutiva/kvazidemnativa, 3) nedeminutiva.

U variant se za základní formu (sufix, tvar) považuje ten častější, jeho variantou je pak ten, který je méně zastoupen (např. sufix *-ička* je základní, protože je s ním doloženo kolem 270 deminutiv, *-ička* je jeho varianta, mají ho jen 3 deminutiva). Dublety jsou v zásadě uváděny tak, že častější tvar je na prvním místě, za lomítkem pak méně častý (*vousek/fousek*).

Vedle substantiv, adjektiv, adverbii a verb se v češtině dá snad uvažovat ještě o deminutivech zájmen, číslovek a citoslovcí. Slovní druhy relační (předložky, spojky) deminutiva netvoří vůbec. Ve většině evropských jazyků tyto slovní druhy taktéž deminutiva netvoří, nebo se běžně neuvádějí. Jejich podrobnější popis i výčet chybí ostatně i pro češtinu. Je to dáno především těmito faktory:

- problematičnost určení slovního druhu: např. *klid'ánko* může být adverbium i partikule
- formální splývání s jiným slovním druhem: deminutiva od číslovek jsou formálně substantiva, podobně zájmena
- nesystematičnost
- relativně nízká frekvence
- nahodilost a vůbec okrajovost deminutiv u těchto slovních druhů.

Kapitoly 6.-8. v tomto díle a kapitola 4 ve druhém díle (pro němčinu) se pokusí tyto deficity alespoň částečně zaplnit.

²⁰ Např. *Repetitorium jazyka českého* od Emanuela Miřiovského (c. k. profesora paedagogia v Hradci Králové), vydané v roce 1897 se tak nápadně opírá o Gebauerovu (1890) *Mluvnice českou pro školy střední a ústavy učitelské* bez uvedení zdroje, že by dnes bylo nesporně označeno za plagiát.

²¹ Zde nelze *-ka* považovat za sufix ani v diachronním pohledu.

1. Substantivní deminutiva

Deminutiva substantiv patří k nejlépe popsaným systémům češtiny. Zmínka o nich je i v těch nejstarších popisech a gramatikách češtiny. Tradičně se vydělují deminutiva primární, sekundární a terciární.

1.1 Substantivní deminutiva v literatuře

Substantivní deminutiva jsou popsána ve vybraných publikacích následovně:

Podle ostravského vydání knihy *Grammaticae Bohemicae, ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerisque illustratae ac distinctae, libri duo* (Nudožer 1603:41) v edici S. Smith[ové] z roku 1999 vypadal deminutivní systém substantiv v ranně novověké češtině takto:

rod	sufix	příklad	sufix	příklad
mask.	-ec	<i>kabátec, šípec, taulec, kozelec</i>		
	-ek	<i>mostek</i>		
	-ík (=jk)	<i>stoljk, mužjk, kossjk</i>	-íček (=jček)	<i>mužjček</i>
fem.	-ice	<i>truhlice, konvice</i>	-ička (=jčka)	<i>truhlička</i>
	-ka	<i>stránka</i>		
neut.	-átko	<i>pacholátko</i>		
	-ce	<i>slovce, dřevce</i>	-íčko	<i>slovíčko</i>
	-ko	<i>místko</i>	-ečko	<i>místečko</i>

Tabulka 9: Česká substantivní deminutiva podle Vavřince Benedikta z Nudožer

Václav Jan Rosa v *Čechořečnosti* (1672:26-42) uvádí:

rod	sufix	příklad	sufix	příklad
mask.	-ek	<i>synek</i>	-(i)ček	<i>vlček, holoubíček</i>
	-ík (=jk)	<i>písařík</i>	-íček (=jček)	<i>písaříček</i>
			-áček	<i>synáček</i>
			-eček	<i>cejneček</i>
fem.	-ice	<i>babice, konvice</i>	-ička	<i>babička, konvička</i>
	-ka	<i>babka</i>		
neut.	-ě	<i>holoubě</i>	-átko	<i>holoubátko</i>
	-ko	<i>jadýrko, očko</i>	-íčko	<i>očíčko</i>

Tabulka 10: Česká substantivní deminutiva podle Václava Jana Rosy

Ve vydáních *Podrobné mluvnice jazyka českého* (*Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache*) Josefa Dobrovského z roku 1809 (str. 48-50) a z roku 1940 (str. 150-151) je popsán systém s příklady a (u řad) jsou konsekvntně uvedeny i německé ekvivalenty (v závorce). Ortografie v tabulce 11 je v obou jazycích přizpůsobena dnešnímu úzu, většinou ji provedli již editoři vydání z roku 1940.

rod	suf.	příklad	suf.	příklad
mask.	-ek	dědek	-eček	dědeček (Großväterchen), chlapeček (Knäblein), holeček (liebes Knäblein)
	-ík	tatík, chlapík	-íček	tatiček (Väterchen), chlapiček (Bürschen)
			-áček	panáček (Herrchen), miláček (Liebling), synáček (Söhnchen)
fem.	-enka	milenka (Geliebte), Kačenka (kleine Käthe)	-inka	dušinka (liebe Seele)
	-ka	hůlka (Stöckchen), hrstka (kleine Handvoll)	-ečka	vařečka (Kochlöffel)
			-ička	holčička (Mädchen)
neut.	-átko	hovádko (das arme Tier), selátko (Spanferkel)	-ičko	slovičko (Wörtchen), psaníčko
	-ko	bříško (Bäuchelchen), dřívko (Hölzchen)	-ečko	zrněčko (Körnlein), stádečko (kleine Herde)

Tabulka 11: Česká substantivní deminutiva podle Josefa Dobrovského

Jan Gebauer v *Příruční mluvnici jazyka českého* (1936:72-77, ale i v dřívějších vydáních) explicitně rozlišuje stupně deminutiv.

rod	primární suf.	příklad s prim. suf.	sekundární suf.	příklad se sek. suf.
mask.	-ec	chlapec		
	-ek	bůžek, stromek	-eček	stařeček, chlapeček
	-ík	červík, nebožtík, koník		
			-íček	měsíček, koníček
fem.	-ce	vesce, kád'ce		
	-ice	ručice, nožice, hlavice		
	-inka	matinka, dušinka		
	-ka	zahradka, stránka	-ečka	stránečka
			-ička	včelička
neut.	-ce	slovce, dřevce		
	-ko	očko, vínko	-e/ěčko	(kolce→kolečko, slunce→sluněčko)
			-ičko	(zeli→zeliče→zeličko)

Tabulka 12: Česká substantivní deminutiva podle Jana Gebauera

Gebauer (1936:76-77) dále popisuje také prostředky k tvorbě hypokoristik. Vedle sufixů shodných s deminutivními (-ek, -ka, -ík, -íček) a augmentativními (-ák, -án, -ota) to jsou typické sufixy k tvorbě hypokoristik: -a (Benda, Kouba), -da (Jenda, Tonda), -ec (Adamec), -eš (Tomeš), -ch/-cha (Brach, Brácha), -š/-ša (Bohuš, Váša), -aš/-eš/-iš/-oš (Halaš, Bureš, Janiš, Vitoš), -chata, -šata, -šátko (Machata, Vašata, Vašátko).

František Trávníček v *Mluvnice spisovné češtiny, část 1.* (1951:276-282) uvádí následující prostředky:

rod	suf.	příklad	suf	příklad
mask.	-ec	<i>dílec, dvorec</i>		
	-ek	<i>dárek</i>	-eček	<i>dáreček</i>
	-ík	<i>červík</i>	-íček	<i>červíček</i>
			-ínek	<i>drobínek</i>
fem.	-ka	<i>branka</i>	-ečka	<i>částečka</i>
			-ička	<i>dušička</i>
			-inka	<i>dušinka</i>
			-enka	<i>dívěnka</i>
neut.	-ko	<i>dřívko</i>	-ečko	<i>hnízdečko</i>
			-ičko	<i>slovičko</i>

Tabulka 13: Česká substantivní deminutiva podle Františka Trávníčka

Vladimír Šmilauer v knize *Novočeské tvoření slov* (1971:82-89) rozlišuje „zdrobňující přípony jednoduché“ a „navzájem složené“.

rod	jednoduché	příklad	složené	příklad
mask.	-ec	<i>babec</i>	-ínek	<i>tatínek</i>
	-ek	<i>dědek</i>	-eček	<i>dědeček</i>
	-ík	<i>dědík</i>	-íček	<i>tatíček</i>
			-ének	<i>pylének</i>
			-ánek	<i>hošánek</i>
			-oušek	<i>dědoušek</i>
			-áček	<i>synáček</i>
fem.	-(i)ce	<i>babice</i>	-ička	<i>babička</i>
	-ina	<i>dívčina</i>	-inka	<i>bábinka</i>
	-ka	<i>babka</i>	-ečka	<i>děvečka</i>
			-enka	<i>děvenka</i>
			-ánka	<i>chvilánka</i>
			-unka	<i>dcerunka</i>
			-(o)uška	<i>babuška</i>
neut.	-ce	<i>dřevce</i>	-ičko	<i>dřevíčko</i>
	-ko	<i>dřívko</i>	-ečko	<i>dřívěčko</i>
			-ínko	<i>očínko</i>
			-énko	<i>slovénko</i>
			-ouško	<i>jablouško</i>

Tabulka 14: Česká substantivní deminutiva podle Vladimíra Šmilauera

V první kvantitativně pojatém díle o slovo tvorbě češtiny (Dokulil 1967:493-530) autor kapitoly o deminutivech, Lubomír Doležel, rozlišuje primární, sekundární a terciární deminutiva a uvádí sufixy s příklady deminutiv v tabulce 15.

rod	prim. suf.	příklad	sek. suf.	příklad	terc.suf.	příklad
mask.	-ec	týnec	-ánek	nosánek		
	-ek	kabátek	-eček	stoleček		
	-ík	prstík	-íček	košíček		
			-ének	lístének		
			-ínek	mráček		
			(-áček	synáček)		
			(-oušek	voloušek)		
fem.	-(e/i)ka	laňka	-ečka	zahrádečka		
	-ice	holčice	-ička	hvězdička	-čička	hůlčička
			-(e/ě)nka	šavlénka	-čenka/-činka	chvilčinka
			-ínka	ručinka	-enečka/-inečka	kosinečka
			-unka	dcerunka	-ulenka/-ulinka	mamulénka
			-(o)uška	hlavuška		
neut.	-átko	holoubátko	-átečko	kuřátečko		
	-ce	stádce	-íčko	pouzříčko		
	-ko	čílko	-(e)čko	jezířečko		
			-enko	kladívenko		
			-ínko	očíčko		

Tabulka 15: Česká substantivní deminutiva podle Lubomíra Doležela v Dokulilově *Tvoření slov*

Slova s příponou *-áček* a *-oušek* považuje za „drobné skupiny deminutiv“ (Dokulil/Doležel 1967:508, 509).

Ve skriptu Františka Čermáka *Syntagmatika a paradigmatica českého slova* (1990:61), později knižně jako *Morfematika a slovtvorba češtiny* (2011:77-78) jsou uvedeny prostředky s příklady:

rod	sufix	příklad	suf.	příklad
mask.	-ek	džbánec	-eček	džbáneček
	-ík	lesík	-íček	lesiček
			-ánek	bratránek
			-ínek	klučínek, ohínek
			-áček	ptáček
			(-oušek	dědoušek)
fem.	-ina	dívčina	-enka	ručenka
	-ka	stránka, chvílka	-ečka	stránečka, chvílečka
			-ička	hlavička
			-ínka	ručinka
neut.	(-átko	prasátko)	-íčko	sluníčko
	-ko	zrnko	-ečko	zrnečko
			(-íčko	očíčko)

Tabulka 16: Česká substantivní deminutiva podle Františka Čermáka

Příruční mluvnice češtiny (Karlík / Nekula / Rusínová 1995:125-128) rozlišuje základní a „rozšířené (sekundární) sufíxy“ (1995:125):

rod	základní suf.	příklad s prim. suf.	rozšířené suf.	příklad
mask.	-ek	<i>hříbek</i>	-eček	<i>hříbeček</i>
	-ík	<i>mečík</i>	-iček	<i>chlebiček</i>
			-ánek	<i>nosánek</i>
			-ínek	<i>tatínek</i>
			-áček	<i>synáček</i>
fem.			-oušek	<i>dědoušek</i>
	-ka	<i>klíčka</i>	-ička	<i>chodbička</i>
			-ečka	<i>skřínečka</i>
			-enka	<i>šavlenka</i>
			-inka	<i>tetinka</i>
neut.			-uška	<i>dceruška</i>
	-átko	<i>hříbátko</i>	-ečko/-éčko	<i>vínečko, zrnéčko</i>
neut.	-ko	<i>plecko</i>	-ičko	<i>nádobičko</i>

Tabulka 17: Česká substantivní deminutiva podle *Příruční mluvnice češtiny*

Další relevantní publikace např. Rusínová (1990:20), *Mluvnice češtiny* (Petr 1986:301), Neščimenko (1980), Březina (1983) a mnozí jiní uvádějí buď stejné prostředky nebo (většinou) méně variant jednotlivých deminutivních sufíxů.

1.2 Popis jednotlivých prostředků

Pořadí popisu prostředků vychází 1) z jeho tzv. „produktivity“, tedy z počtu různých slov s daným prostředkem; 2) z formy deminutiva ve vztahu k základu. Především druhý bod by měl usnadnit orientaci v následujících popisech. Vzhledem k množství hláskových změn, ke kterým v češtině dochází, jsou uvedené deminutivní tvary řazeny k jednotlivým prostředkům (sufixům a jejich kombinacím) následovně: Primární je porovnání tvaru fundujícího a fundovaného slova. Mezi nimi musí být jistý sémantický vztah. Z porovnání tvaru těchto příbuzných slov se pak určí příslušnost k prostředku.

Příklady

král, králík, králíček

král → *králíček*: k základu je přidáno *-iček*, proto viz kapitola „Sufix *-iček*“.

králík → *králíček*: základ má zakončení *-ík*, deminutivum končí na *-iček*. Ze synchronního pohledu by tento tvar mohl být chápán takto: přidání deminutivního sufíxu *-ek* a hlásková změna *k* → *č*, proto viz kapitola „Sufix *-ek*“, oddíl „Základ končí na *-ík* → *-iček*“.

Mezi *král* a *králík* dnes už není zjevný vztah. Navíc zdobnělina *králík* od základu *král* není doložena, proto v seznamu v kapitole „Sufix *-ík*“ uvedena není. Tvar *králíček* je tedy homonymní deminutivum jako od *král* (vzácně, ale doloženo je), tak od *králík* (běžně). Deminutivum je proto uvedeno ve dvou kategoriích.

auto, aut'ák, aut'áček

auto → *aut'ák* → *aut'áček*: sufix *-ák* nemá funkci deminutivní, tvar lze ale považovat za základ k deminutivu *aut'áček*. Toto je pak uvedeno v kapitole „Sufix *-ek*“, oddíl „Základ končí na *-ák* → *áček*“.

K základu *auto* jsou deminutiva²² *autínko* a *autičko*, ta jsou uvedena v kapitolách „Sufix *-ínko*“ a „Sufix *-ičko*“.

čepice, čepka/čapka, čepička

Z těchto tvarů je v současné češtině neutrální (bez konotací) jen tvar *čepice*, proto je určeno za základ. Etymologicky se toto slovo vztahuje k latinskému *cappa*, odtud pravděpodobně přes francouzštinu a němčinu přišlo do češtiny (srov. Machek 1997:94), kde došlo k odtržení koncového *-a* a integraci do českého systému přidáním *-ice*. (Zda se jednalo od deminutivum s *-ice*, si netroufám odhadnout.) Takový integrační proces je celkem běžný (viz také odvozeniny od výpůjček např. sufixy *-ík* nebo *-ka*.)

čepice → *čepka/čapka*: kapitola „Sufix *-ka*“, oddíl „Základ končí na *-ice* → *ka*“

čepice → *čepička*: kapitola „Sufix *-ka*“, oddíl „Základy končí na *-ice* → *ička*“.

Podobně také *krabice* → *krabka* → *krabička*, *kytice* → *kytka* → *kytička*.

U tzv. složených nebo sekundárních deminutivních sufixů se počítá jen připojení „čistého“, samostatného sufixu. V kapitolách k těmto jednotlivým sufixům (*-eček*, *-iček*, *-ounek*, *-ička*, *-čička*, *-inečka*, *-átko*, *-ičko* atd.) jsou pak uvedeny jen ty tvary, od kterých se příslušný sufix odpojí a zůstane smysluplný (a doložený) tvar, např. *-čička*: *hůlčička* ← *hůl*. U některých feminin a neuter je nutné k základu přidat rodové koncovku. Výjimku tvoří deminutiva neuter zakončená na *-tko*. Ta nahrazují u základů koncové *-dlo*.

Systematizace oddílů v rámci jednotlivých popisů deminutivních sufixů vychází od sufixů základových slov (*-ec*, *-ek*, *-ice*, *-ka*, ale i staré sufixy jako *-ro* nebo *-yto*) a tvaru jejich deminutiv (prosté přidání deminutivního sufixu nebo resuffixace). V mnoha případech však nelze mluvit o sufixech základů, neboť slova nejsou v současném jazyce analyzovatelná, přesto zakončení základu a deminutiva tvoří systém (např. *-eta* → *-etka* nebo *-ena* → *-ýnka*). Z toho důvodu je uváděn oddíl termínem „zakončení“ nikoliv sufix.

Tento způsob systematizace samozřejmě je problematický a není ideální. Dostává se tak např. *fabrička* mezi deminutiva končící na *-ička*, jejichž základy mají (většinou) sufix *-ka* (slovo *fabrika* má pouze českou koncovku *-a*). Některé tvary jsou uvedeny dvakrát: např. *dečka* a *stránka* jsou v seznamu deminutiv utvořených sufixem *-ka* (kam morfologicky jednoznačně patří), jsou však i v seznamech nebo v poznámkách u deminutiv, jejichž základy končí na *-ka* a deminutiva na *-ečka* (*dečka*), resp. *-ánka* (*stránka*). Smyslem tohoto kroku je zjednodušit orientaci v derivátech bez nutnosti podrobnější morfologické analýzy. Zpřehlednění by měla napomoci také tabulka na začátku kapitoly ke každému rodu.

²² Doložené je taktéž augmentativum *autisko*.

1.A Maskulina

	Index	Zakončení	Rozšíření	Konec základu	Konec deminutiva	
hlavní prostředky	I.	<i>-ek</i>		<i>-ek</i> <i>-an</i> <i>-en</i> <i>-as</i> <i>-al</i> <i>-il</i> <i>-et</i> <i>-oun</i> <i>-ouš</i> <i>-ec/-ek</i> <i>-ík/-ek, zř.-ěk</i> <i>-enec</i> <i>-áč/-á(a)k</i>	→ <i>-áček</i> → <i>-ánek</i> → <i>-ének/-ínek</i> → <i>-ásek</i> → <i>-álek</i> → <i>-ílek</i> → <i>-ítek</i> → <i>-ounek</i> → <i>-oušek</i> → <i>-eček</i> → <i>-iček</i> → <i>-eneček</i> → <i>-áček</i>	
	II.	<i>-ík/(-ejk)</i>	<i>-ník</i>			
	III.	<i>-ček</i>	<i>-iček/zř. -ejček</i> <i>-eček, zř. -íneček</i> <i>-áček</i>			
	IV.	<i>-nek</i> nebo <i>-šek</i>	<i>-ánek</i> <i>-ínek</i> <i>-ének</i> <i>-ounek</i> <i>-oušek</i>			
	vedlejší	V.	<i>-ec</i>			
		V.	<i>-ka</i>			
		V.		<i>-ouška</i>		
		V.	<i>-ina</i>			

Tabulka 18: Aparát deminutivních sufixů českých maskulin

V tabulce jsou **černým tučným** písmem sufixy uváděné v literatuře a jako deminutivní prostředky doložené. **Šedě** jsou sufixy uváděné, ale nedoložené. **Obrýsem** jsou uvedeny sufixy neuváděné v odborné literatuře, které však tvoří deminutiva.

1.A.I. Zakončení na *-ek*

Vedle jednoduchého sufixu *-ek* končí na *-ek* také kombinace mutačního a deminutivního sufixu sufixy *-áček*, *-iček*, *-eček*, *-eneček*, *-ánek*, *-ásek*, *-ének*, *-álek*, *-ílek*, *-ínek*, *-ítek*, *-ounek* a *-oušek*. Jsou zde uvedeny v pořadí podle množství různých zdrobnělin, které tvoří.

Index kapitol je zkrácen, začíná A.I.

A.I.1 Sufix *-ek*

Jména se sufixem *-ek* patří v souboru deminutiv k nejčtetnějším a nejproblematictějším. Identifikaci deminutiv a automatické vytěžení značně komplikují tyto faktory:

- 1) homonymie se sufixem *-ek* u těchto slov:
  - názvy dějů a výsledků děje: *čůrek, odlitek, poplatek, vánek, náčrtek, násobek, nábytek, dobytek* (*nabýt, dobyt*), *vocintek* („po čem se cintá“ - Hrabalův výraz), *výrobek* aj.
  - názvy nástrojů atd. vytvořené transpozicí nebo mutací ze sloves (s předložkou): *brousek, vrátek* (od *vrtět*), *náčinek, náustek, náhubek, nátrubek* aj. (viz také Šmilauer 1971:47);
  - konatelská jména typu *snílek*, u nichž jsou základy vzácné nebo nedoloženy;
  - jména vlastností: *bílek, dnešek, dřívějšek, spolek, hořejšek, klouzek, letošek, náhrobek, nynějšek, oblázek, posledek, prostředek, protějšek, předek, včerejšek, vnějšek, vnitřek, venek, vnějšek, tehdejšek, záhumenek, zadek, zevnějšek, zítřek, žlutek* (od adjektiv *bílý, oblý, dnešní, ... záhumenní*); *otesánek, otloukánek, otrhánek, zrzek* atd.
  - jména vzniklá reprodukcí z citoslovcí: *dudek, hejsek, lelek*;
- 2) pojmenování vzniklá univerbizací: *chléb/tabák z komise* → *komisárek, volný lístek* → *volňásek, nacionální socialista* → *nácek*. Většina spadá do substandardu. S některými splývá (standardní) odvozenina od atributivní nebo přeložkové vazby: *náhrobní kámen* → *náhrobek, (tácek) pod šálkem* → *podšálek*;
- 3) asimilovaná cizí slovo s českým sufixem *-ek*: *dalamánek, karbanátek, kelímek, šálek, šoufek, verpánek; bazilišek, čolek, floutek, fracek, herínek*;
- 4) deminutivní tvary bez deminutivního významu (kvazidemnutiva): *kohoutek* (*vodovodní, pistole...*), *krajánek, schodek* („deficit“), *sloupek* (*v novinách*), *stroužek* (*česneku*) aj.
- 5) stará deminutiva: *ježek, krtek, prýmek, škopek*;
- 6) existence nesufigovaného slova, která má však platnost nikoliv základu, ale buď jako okasionalismu (*příčes – příčesek*), nebo augmentativa (*blouznil – blouznílek*) nebo jako vyloženě knižního výrazu (*van – vánek*);
- 7) deadjektiva a deverbativa se sufixem *-ásek/-ázek*: *bělásek, modrásek, žluťásek, oblázek*; deverbativum (ojediněle) *dělásek*;
- 8) sémantika lexému evokující deminutivum: Slovo však spadá do některé výše uvedené kategorie. Většinou se jedná o deverbativa, deadjektiva nebo odvozeniny od interjekcí: *čůrek, dýchánek, sedánek* (jen ve významu „schůzka“, jako zdrobnělina od *sedan* „druh auta“ nedoloženo); *hejsek* (vzniklé reprodukcí od citoslovce *hejsa* (srov. Rejzek 2001:197)), podobně *dudek* (← interjekce *dud-dud*, tedy reprodukce zvuku vydávaného tímto ptákem); *mazánek, prcek, věchýtek* (← *vetchý*), *ouchcapek, outěžek, vejlupek, vejminek, vtipálek* aj.
- 9) mnoho apelativ a proprií s homonymním zakončením (např. *sek, šek, trek, Čankajšek, Damašek*);
- 10) deminutiva na *-oušek*, u nichž nemusí být jasné, od jakého základu jsou odvozena (slova označena (zř.) mají velmi slabou frekvenci, jsou však v korpuse doložena): *běloušek* ← *běloch* nebo *bělouš*, *černoušek* ← *černoch* nebo *černouš* (zř.), *dědoušek* ← *děd* nebo *dědouš*, *drahoušek* ← *drahý* nebo *drahouš*, *fanoušek* ← *fanda* nebo *fanouš* (zř.), *chocholoušek* ← *chocholatý* nebo *chocholouš*, *staroušek* ← *starý* nebo *staro(u)ch* (zř.) nebo *starouš*, *svatoušek* ← *svatý* nebo *svatouš* (zř.), *zlatoušek* ← *zlatý* nebo *zlatouš*;
- 11) deminutiva se sufixem *-ánek/-ínek*: *strýčánek, strýčánek*.

A mimo to velké množství chyb v tagování, kdy jsou jako apelativní substantiva označeny i jiné kategorie (*on se lek, štěk; jak jsem řek, Josef Bek, Molenbeek* (brusleská čtvrt'), *Newsweek, Quebec* aj.).

A.I.1.1 Deminutiva na *-ek*

V psaných korpusech současné češtiny jsou doložena následující slova utvořená sufixy, které končí na *-ek*. Všechna uvedená slova mohou zastávat funkci pravých deminutiv – data byla ověřena na korpuse syn2010, frekvence na programu SyD. V závorce jsou slova hraniční, která jsou sice vzácně doložena jako pravá deminutiva, ale jejich funkce bývá (častěji) jiná: vztah k základovému slovu je stále zřetelný, avšak diferencují se od něj (základ a deminutivum nejsou ve všech kontextech zaměnitelné), většinou je nelze použít pragmaticky, evaluativně. Někdy také (už) může deminutivní tvar fungovat jako základové slovo a fundující slovo začíná plnit funkci augmentativa (viz také závěry). Slovo označené augm v horním indexu už se vnímá čistě jako modifikace opačným směrem, tedy jako augmentativum. Vzácné doklady jsou označeny slovem „zřídka“ v závorce (zř.).

Zvláštní postavení má v tomto souboru slovo *dědek*. Formálně se sice jedná o deminutivum, ovšem s opačným pragmatickým nábojem než má většina ostatních zde uvedených slov – došlo zde k výraznému zhoršení významu (zamyšlení nad tématem viz Jareš 2015).

V němčině mu odpovídá *Alter, Greis, alter Knacker*. V porovnání s protějšky slova *děd* ≈ *Opa, Ahn, Großvater* je hrubost tohoto označení patrná. Derogace významu deminutivním sufixem není ojedinělá – podobně např. *profesůrek, doktůrek* (viz dál).

A.I.1.1.1 Prosté přidání sufixu *-ek* (včetně hláskových změn)

1. <i>altánek</i>	35. <i>domek</i>	69. <i>chlápek</i>
2. <i>amorek</i>	36. <i>doubek</i>	70. <i>chlívek</i>
3. <i>andílek</i>	37. <i>drápek</i>	71. <i>chloupek</i>
4. <i>aparátek</i>	38. <i>drátek</i>	72. <i>(chroustek)</i>
5. <i>balkónek</i>	39. <i>drdůlek</i>	73. <i>Indiánek/(indiánek)</i>
6. <i>balonek/balónek</i>	40. <i>dukátek</i>	74. <i>jazyček</i>
7. <i>batůžek</i>	41. <i>dvorek</i>	75. <i>jelimánek</i>
8. <i>bazének</i>	42. <i>džbáněk</i>	76. <i>jelínek</i>
9. <i>benjamínek</i>	43. <i>fórek</i>	77. <i>jeřábek</i>
10. <i>beránek</i>	44. <i>foťbálek</i>	78. <i>jídášek</i>
11. <i>biásek</i>	45. <i>fráček</i>	79. <i>kabátek</i>
12. <i>blázínek</i>	46. <i>frajírek</i>	80. <i>kahánek</i>
13. <i>bloček</i>	47. <i>groček</i>	81. <i>kalíšek</i>
14. <i>bonbonek</i>	48. <i>gulášek</i>	82. <i>kamínek/kamének</i>
15. <i>borek</i>	49. <i>háček</i>	83. <i>kanálek</i>
16. <i>brambůrek</i>	50. <i>hádek</i>	84. <i>kanárek</i>
17. <i>(bratránek)</i>	51. <i>hájek</i>	85. <i>kanónek</i>
18. <i>brouček</i>	52. <i>hlásek</i>	86. <i>kapitálek</i>
19. <i>bubínek</i>	53. <i>hlouček</i>	87. <i>kartáček</i>
20. <i>bůžek</i>	54. <i>holoubek</i>	88. <i>kastrůlek</i>
21. <i>býček/bejček</i>	55. <i>hošek</i>	89. <i>kašpárek</i>
22. <i>cikánek</i>	56. <i>hotýlek</i>	90. <i>klásek</i>
23. <i>cípek</i>	57. <i>houfek</i>	91. <i>klíček</i>
24. <i>cůpek</i>	58. <i>hrádek</i>	92. <i>klídek</i>
25. <i>(cvoček)</i>	59. <i>hrášek</i>	93. <i>klípek</i>
26. <i>čápek</i>	60. <i>hrbáček</i>	94. <i>klobouček</i>
27. <i>čásek</i>	61. <i>hrbolek</i>	95. <i>klokánek</i>
28. <i>časopisek</i>	62. <i>hřbítek</i>	96. <i>kloubek</i>
29. <i>čluněk</i>	63. <i>hřbitůvek</i>	97. <i>klouček</i>
30. <i>dárek</i>	64. <i>hřebínek</i>	98. <i>kmínek</i>
31. <i>dědek^{augm.}</i>	65. <i>hříbek</i>	99. <i>knírek</i>
32. <i>dílek</i>	66. <i>hříšek</i>	100. <i>koblížek</i>
33. <i>dloužek</i>	67. <i>cherubínek</i>	101. <i>kocourek</i>
34. <i>dolárek</i>	68. <i>chládek</i>	102. <i>kočárek</i>

103.kohoutek	163.notýsek	223.rarášek
104.koláček	164.občánek	224.recitálek
105.koloušek	165.obchůdek	225.reflektorek
106.kolovrátek	166.oblouček	226.remízek
107.komínek	167.obrázek/vobrázek	227.románek
108.koňáček	168.ocásek/vocásek	228.růžek
109.korálek	169.odznáček	229.řemínek
110.kornoutek	170.ohýnek	230.řetízek
111.kořínek	171.oříšek/voříšek	231.(sáček)
112.kostýmek	172.ostrůvek	232.salátek
113.kotníček	173.otvůrek	233.sálek
114.kotouček	174.ovárek	234.salonek
115.kousek	175.pahýlek	235.sandálek
116.koutek	176.paklíček	236.sešitek
117.kožíšek	177.paláček	237.schůdek/schodek
118.krámek	178.paleček	238.skandálek
119.(krcálek)	179.palouček	239.sklípek
120.krček	180.papírek	240.skřítek
121.kroužek	181.párek	241.sloupek
122.(krpálek)	182.parůžek	242.smrček
123.krůček	183.pařátek	243.snížek
124.krystálek	184.pavilónek	244.snopek
125.křemínek	185.pavouček	245.soudek
126.křížek	186.pazourek	246.spisek
127.kufírek	187.pejsek	247.(splávek)
128.kůlek	188.pelíšek	248.sroubek
129.kulišek	189.penízek	249.stolek
130.kumbálek	190.piliřek	250.strojek
131.kvadrátek	191.pirožek	251.stromek
132.kvítek	192.píseček	252.stroupek
133.lalůček	193.pivovárek	253.strýček/strejček
134.lampiónek	194.plácek	254.střípek
135.lístek	195.plakátek	255.stupínek
136.loubek	196.plánek	256.synek
137.lupínek	197.plátek	257.šálek
138.majáček	198.plíšek	258.škrpálek
139.manžilek	199.plůdek	259.šlahounek
140.maršálek	200.plůtek	260.šlaušek
141.medailonek	201.(podtitulek)	261.šneček
142.medvídek	202.podvůdek	262.šroubek
143.melounek	203.podzimek	263.štítek
144.měsíček	204.pohárek	264.(štráfek)
145.míček	205.polštářek	265.štůsek
146.mikrofonek	206.popílek	266.taburetek
147.miliónek	207.pórek	267.tácek
148.míšek	208.portrét	268.talířek
149.mlsek	209.potůček	269.tetřívěk
150.mnišek	210.praporek	270.trámek
151.motívek	211.prostůrek	271.trychtýřek
152.motorek/motůrek	212.proutek	272.tulipánek
153.motouzek	213.proužek	273.tunýlek
154.motýlek	214.provázek	274.učítýlek
155.mouřenínek	215.prstýnek	275.uzílek
156.mráček	216.přístrojek	276.váček
157.můstek/mostek	217.ptáček	277.vagónek
158.nádůrek	218.puchýřek	278.(váleček)
159.nárůdek	219.pupínek	279.valounek
160.nebozízek	220.ráček	280.věchýtek
161.nehýtek	221.ráfek	281.vějířek
162.noček	222.raneček	282.větérek/větýřek

283. vikýřek	292. vousek/fousek	301. (zápisek)
284. vláček	293. vrcholek	302. zeleňáček
285. vlásek	294. vršek	303. zoubek
286. vlček	295. vřidek	304. zvonek
287. vnouček	296. vtípek	305. žáček
288. vojáček	297. vzdoušek	306. živočišek
289. (volánek)	298. záhonek	307. žlábek
290. volek	299. záchodek	308. župánek
291. voříšek	300. zajiček	

A.I.1.1.2 Základy končící na **-ák** nebo **-áč**: → **-áček**

1. auťáček	25. loupáček	49. rojáček
2. baráček	26. maloměstáček	50. rypáček
3. blondáček	27. mrzáček	51. sedláček
4. buřáček	28. myšáček	52. sekáček
5. čermáček	29. naháček	53. semenáček
6. čumáček	30. nákladáček	54. sladáček
7. čuráček	31. nebožáček	55. slintáček
8. dobráček	32. nerváček	56. smetáček
9. držáček	33. obláček	57. sportáček
10. dřeváček	34. ohříváček	58. svěráček
11. gumáček	35. opičáček	59. šestáček
12. hledáček	36. osobáček	60. školáček
13. hlupáček	37. padáček	61. táboráček
14. hnojáček	38. panáček	62. tataráček
15. (chcípáček)	39. paráček	63. (tralaláček)
16. chlupáček	40. pasáček	64. tučňáček
17. chomáček	41. pekáček	65. tvrdáček
18. chrobáček	42. pěšáček	66. ubožáček
19. chudáček	43. plecháček	67. ukazováček
20. koncentráček	44. plouzáček	68. věšáček
21. K(k)ozáček	45. (poště/iváček)	69. vlnáček
22. kruháček	46. prostáček	70. vrtáček
23. letáček	47. prvňáček	71. zobáček
24. (ledňáček)	48. připínáček	72. zpěváček

Dále některá v seznamu neuvedená propria: *Žďaráček, Fryštáček, Hodoňáček, Lišňáček, Úsvitáček, Úslaváček* (viz sufix *-áček*).

Deminutivum *auťáček* má základ *auťák* (nikoliv *auto*). Základ *auťák* je expresivní, může být považováno za augmentativum, občas se užije derogativně, spíš se jím ale vystihuje kladný postoj k autu (1) nebo jeho (vysoké) kvalitě. Časté kolokace jsou *pořádněj, (zbrusu) novej auťák*.

(1) *Rickyho roztrpčený hlas: "Do háje, já ten auťák fakt miloval."*

I deminutivum *auťáček* se se vztahuje k modelům hodnotnějších aut (2).

(2) *Měli tam přes celou zeď police plný maličkých auťáčků.*

Und an der einen Wand lauter Modelle von alten Autos. (Klíma: Milostné léto)

Základ ke *chcípáček* je *chcípák*. To je nutné však také považovat spíš za augmentativum. K neutrálnímu základu – což je vzhledem k expresivitě fundujícího slovesa těžké najít – se blíží snad jen *chcíplina* nebo *chcíplotina*.

A.I.1.1.3 Základy končící na *-ík* nebo *-ek* → *-íček*

Téměř všechny základy končí na *-ík*, jen ke *kramfliček* na *-ek*: *kramflek*. Základní tvar *kramflik* je velmi vzácný. Fundující tvar k deminutivu *človíček* končí na *-ěk*: *člověk*.

Tento seznam je však jinak problematický, neboť svádí k vytváření nepravých řad: *dolíček* je formálně deminutivum druhého stupně, ale významově prvního, protože je odvozeno od *dolík*. Vztah k *důl* již není. Podobně *kolíček* je deminutivum od *kolík*, nikoliv *kůl*, *knedlíček* od *knedlík*, toto ovšem z jihoněmeckého *Knödel*), *ratlíček* od *ratlík* (taktéž z němčiny), *králíček* převážně od *králík*, pouze velmi vzácně od *král* (viz kap. A.III sufix *-íček*).

1. <i>baliček</i>	25. <i>(maliček)</i>	49. <i>rybníček</i>
2. <i>budiček</i>	26. <i>mladiček</i>	50. <i>sborníček</i>
3. <i>ciferníček</i>	27. <i>mrníček</i>	51. <i>skleníček</i>
4. <i>culíček</i>	28. <i>námořníček</i>	52. <i>slovníček</i>
5. <i>človíček</i>	29. <i>nátepniček</i>	53. <i>(strážníček)</i>
6. <i>deníček</i>	30. <i>obdelníček</i>	54. <i>střevíček</i>
7. <i>doutníček</i>	31. <i>obchodníček</i>	55. <i>svrchníček</i>
8. <i>důstojníček</i>	32. <i>odpoledníček</i>	56. <i>šatníček</i>
9. <i>fliček</i>	33. <i>okamžiček</i>	57. <i>škopiček</i>
10. <i>hrudníček</i>	34. <i>památníček</i>	58. <i>špalíček</i>
11. <i>chalupníček</i>	35. <i>parníček</i>	59. <i>špendlíček</i>
12. <i>chodníček</i>	36. <i>perníček</i>	60. <i>trávníček</i>
13. <i>jehelnicíček</i>	37. <i>pilnicíček</i>	61. <i>trojúhelníček</i>
14. <i>kamrlíček</i>	38. <i>podvodnicíček</i>	62. <i>truhlíček</i>
15. <i>kapesnicíček</i>	39. <i>pomnicíček</i>	63. <i>úřednicíček</i>
16. <i>katolíček</i>	40. <i>popelnicíček</i>	64. <i>úvodnicíček</i>
17. <i>knedlíček</i>	41. <i>pouštěvníček</i>	65. <i>valčíček</i>
18. <i>knoflíček</i>	42. <i>poutnicíček</i>	66. <i>v elebníček</i>
19. <i>kořlíček</i>	43. <i>(prostřednicíček)</i>	67. <i>večerníček</i>
20. <i>kolednicíček</i>	44. <i>(prstenicíček)</i>	68. <i>zápisnicíček</i>
21. <i>kominicíček</i>	45. <i>půlměsíček</i>	69. <i>(zápřednicíček)</i>
22. <i>krajicíček</i>	46. <i>ratlíček</i>	70. <i>zimnicíček</i>
23. <i>králíček</i>	47. <i>rohlíček</i>	71. <i>žalobnicíček</i>
24. <i>kramfliček</i>	48. <i>ručnicíček</i>	72. <i>živnostnicíček</i>

A.I.1.1.4 Základy končící na *-ec* → *-eček*

1. <i>boreček</i>	11. <i>lívaneček</i>	21. <i>sumeček</i>
2. <i>čepeček</i>	12. <i>mazaneček</i>	22. <i>synoveček</i>
3. <i>čtvereček</i>	13. <i>mysliveček</i>	23. <i>škrábaneček</i>
4. <i>hřebeček</i>	14. <i>odstaveček</i>	24. <i>(šňupeček)</i>
5. <i>chlapeček</i>	15. <i>pitomeče</i>	25. <i>štěteček</i>
6. <i>kobereček</i>	16. <i>sameček</i>	26. <i>taneček</i>
7. <i>koneček</i>	17. <i>sobeček</i>	27. <i>váleček (odměrný)</i>
8. <i>kopeček</i>	18. <i>srneček</i>	28. <i>věneček</i>
9. <i>krasaveček</i>	19. <i>stařeček/staříček</i>	29. <i>vrabeček</i>
10. <i>límeček</i>	20. <i>střapeček</i>	30. <i>ždíbeček/ždibíček</i>

Základ ke *šňupeček* je *šňupec* (substantivizovaná interjekce *šňup není doložena). Tvar *šňupec* však může fungovat jako augmentativum. Deminutivum *ždíbeček* může mít i vzácně základ *ždíbek* (viz *-ek* → *-eček*).

A.I.1.1.5 Základy končící na **-ek**: → **-eček**

1. <i>bifteček</i>	10. <i>obleček</i>	19. <i>úplateček</i>
2. <i>článeček</i>	11. <i>pozemeček</i>	20. <i>vdoleček</i>
3. <i>dobyteček</i>	12. <i>řízeček</i>	21. <i>zadeček</i>
4. <i>drobeček/drobiček</i>	13. <i>siroteček</i>	22. <i>zámeček</i>
5. <i>důleček</i>	14. <i>snímeček</i>	23. <i>zárodeček</i>
6. <i>hrneček/hrníček</i>	15. <i>svazeček</i>	24. <i>zbyteček</i>
7. <i>krteček</i>	16. <i>šáleček</i>	25. <i>zlomeček</i>
8. <i>majeteček</i>	17. <i>šáteček</i>	26. <i>ždibeček/ždibiček</i>
9. <i>mozeček</i>	18. <i>úkropeček</i>	

Deminutiva *hrneček/hrníček* lze vztáhnout jen k *hrnek*, nikoliv *hrnec* (oba základy jsou samy bývalá deminutiva). Deminutivum *ždibeček* má vzácný základ *ždíbek* (většinou *ždíbec*).

A.I.1.1.6 Základy končící na **-enec**: → **-eneček**

1. <i>brabeneček</i>	7. <i>nespokojeneček</i>	13. <i>ubliženeček</i>
2. <i>dorosteneček</i>	8. <i>oběšeneček</i>	14. <i>vlasteneček</i>
3. <i>kříženeček</i>	9. <i>prsteníček</i> (zř.)	15. <i>vymydleneček</i>
4. <i>mládeneček</i>	10. <i>rozmažleneček</i>	16. <i>vystrašeneček</i>
5. <i>mraveneček</i>	11. <i>růženeček</i>	17. <i>vzbouřeneček</i>
6. <i>nalezeneček</i>	12. <i>šileneček</i>	

A.I.1.1.7 Základ končící na **-anec**: → **-ánek**

1. *bratránek*

A.I.1.1.8 Základy končící na **-an**: → **-ánek**

1. <i>(rakošánek)</i>	3. <i>stojánek</i>
2. <i>skřivánek</i>	4. <i>venkovánek</i>

Patřilo by sem také *bobánek* a *hošánek*, jelikož jsou (v syn 2010) doloženy základy *boban* a *hošan*. Mnohem větší frekvenci než oba „základy“ na *-an* mají však nederivované tvary *bob* a *hoch*, proto jsou uvedeny u deminutiv se sufixem *-ánek*.

A.I.1.1.9 Základ končící na **-as**: → **-ásek**

1. *(maňásek)*
2. *volňásek*

Tvar *maňásek* je deminutivum od hovorového *maňas* („manko“). Ve významu „loutka“ je základovým tvarem spíše *maňásek* a tvar *maňas* by bylo augmentativum (podobně *tvrdásek*, *žluťásek*).

Na *-ásek* končí také deminutivum *biásek*. Je to zvláštní druh deminutiva od zkráceniny slova *biograf* (*bio/biák* → *biásek*).

A.I.1.1.10 Základy končící na **-en**: → **-ének/-ínek**

1. <i>ostének</i> (zř.)	2. <i>plamínek/plamének</i>	3. <i>pramínek/pramének</i>

A.I.1.1.11 Základy končící na **-al** (odvozené od participií) → **-álek**

Jsou to hraniční deminutiva – jejich základy mívají slabší frekvenci, často se vnímají zhruběle a slova s *-álek* proto přebírají funkci základu.

1. <i>loudálek</i>	4. <i>nosálek</i>	7. <i>tlachálek</i>
2. <i>mlsálek</i>	5. <i>packálek</i>	8. <i>žvatlálek</i>
3. <i>naschválek</i>	6. <i>střádálek</i>	

Řada slov podobně utvořených základy doložené nemá vůbec, proto jsou vedena mezi kvazideminutivy (kap. I.1.2, bod 2, odst. c).

A.I.1.1.12 Základy jsou deverbativa na *-il*, *-el* nebo *-ec*: → *-ílek*

Jen tato deminutiva mají doloženy základy:

1. <i>blouznílek</i>	5. <i>mazílek</i>	9. <i>šetřílek</i>
2. <i>čumílek</i>	6. <i>radílek</i>	10. <i>škrtílek</i>
3. <i>chlubílek</i>	7. <i>snílek</i>	11. <i>zlobílek</i>
4. <i>kutílek</i>	8. <i>spořílek</i>	12. <i>žvanílek</i>

Jsou to substantivní deriváty od přičestí sloves (koncovka *-il*) se změnou kvantity kmenové hlásky – podobně u *-álek* (viz tam). Od všech jsou doloženy základy (vytvořené konverzí přičestí): *blouznil*, *čumil*, *chlubil* (zř.), *radil*, *šetřil*, *škrtil* (zř.), *žvanil* a deriváty *snivec* (*sniveček, *sníleček ani jiné tvary nejsou doloženy), *spořivec*, *zlobivec*.

(3) *Vždycky si liboval ve velkých slovech, byl to chlubil a udatný vejta.*

V němčině jim odpovídají expresivní výrazy, nikoliv deminutiva:

česky	německy
<i>blouznílek</i>	≈ (<i>Mensch</i>) <i>von der schwärmerischen Sorte</i>
<i>chlubílek</i>	≈ <i>Prahlhans</i>
<i>šetřílek</i>	≈ <i>Penigfuchser</i>

Protějšky v angličtině mají podobné struktury: *šetřílek* ≈ *cheaps bastard*, *cheapskate*. Chybějí však data.

K ostatním slovům na *-ílek* (*brzdílek*, *snažílek*, *žadonílek*) nejsou doloženy základy, proto jsou uvedena mezi nepravými deminutivy.

A.I.1.1.13 Základy končí na *-ín* → *-ínek*

1. <i>benjamínek</i>	4. <i>cherubínek</i>	7. <i>stínek</i>
2. <i>(bojínek)</i>	5. <i>komínek</i>	8. <i>šulínek</i>
3. <i>bolestínek</i>	6. <i>mouřenínek</i>	9. <i>zdravínek</i>

A.I.1.1.14 Základy končící na *-et*: → *-ítek*

1. *drobítek*
2. *krapítek*

Sufix základu *-et* je okrajový a tvoří deverbativa. Deminutivum *drobítek* v InterCorpu (verze 7) není doloženo, v korpusu SYN je jen 8 dokladů; *krapítek* má v InterCorpu (verze 7) jen jeden doklad, v SYN (2013) jich je 35 – frekvence v psaných textech je tedy mizivá.

Obě deminutiva stojí syntakticky často ve funkci adverbia, jsou synonymní s *trochu* nebo *nemnoho*, ovšem skloňují se (*bez krapítka*).

Sémanticky se jedná o typické kvantifikátory. Českému *krapítek* (např. *krapítek mléka*) odpovídá v němčině taktéž deminutivum *Schlubberchen* (zde *Schlubberchen Milch*), což je ovšem spíše *hltík*, (dochází tedy ke změně perspektivy z konzumované látky na činnost). Lze předpokládat, že v jiných kolokacích by tomu mohlo být podobně s jinými posuny: *krapítek polévky* – *Löffelchen Suppe*, *krapítek času* – *Minütchen*. Je to ovšem spekulativní tvrzení, doklady v paralelním (ani jednojazyčném německém) korpusu nejsou.

Obě slova jsou uvedena také u deminutiv adverbii.

Na *-ítek* končí v češtině více deminutiv. Ze synchronního pohledu se ovšem jedná o sufix *-ek* a změnu kmenové samohlásky: *hřbítek*, (*kvítek* - viz poznámka u *kvíteček*), *sešítek* (hovor.), *skřítek*. (Uvedena jsou pouze slova s frekvencí vyšší než 3 doklady v korpusu SYN (2013).)

Jako deminutivum může být vnímán také monokolokát *servítek*. Pravým deminutivem však není.

A.I.1.1.15 Základy končící na *-oun*: → *-ounek*

1. (*hezounek*)
2. (*tupounek*)
3. *vrahounek*
4. *zrzounek*

Základy na *-oun*: *hezoun*, *tupoun* jsou velmi vzácné, proto se jedná od deminutiva hraniční (naznačeno závorkou). Z těchto jen *vrahounek* může být považován také za deminutivum se sufixem *-ounek* (viz také tam) od základu *vrah*. Logičtějším je však vztažení k základu končícího na *-oun*, jak je tomu i u ostatních tří deminutiv.

U všech uvedených slov se jedná jednoznačně o zjemnění základu, jak patrné i z protějšku v jiných jazycích:

česky	německy	slovensky
<i>hezounek</i>	≈ <i>junger Mann, mein hübsches, liebes</i>	<i>peknušiak</i>

Podobně i *zrzounek*:

- (4) "*Miku, miláčku, ani nevíš, jak moc se mi líbíš, když se zlobíš! Ohromně ti to sluší, zrzounku!*"
"*Mike darling, I love you so much when you get mad. It goes with your beautiful red hair.*"
"*Mike, Liebling, ich liebe dich so sehr, wenn du wütend bist. Es paßt so gut zu deinem schönen roten Haar.*"

Ve slovenštině českému *zrzounek* pak nejčastěji odpovídá *rydzoňka* nebo *ryšaňa*.

A.I.1.1.16 Základy končící na *-ouš*: → *-oušek*

1. *běloušek*
2. *černoušek*
3. (*drahoušek*)
4. (*chocholoušek*)
5. *staroušek*

Vedle těchto se slabě zastoupenými základy jsou na *-oušek* ještě bez doložených základů *svatoušek*, *tupoušek*, *zlatoušek* (viz kvazidemnutiva).

A.I.1.1.17 Základ končí na *-or* → *-orek/-ůrek*

Ze synchronního pohledu se jedná o přidání sufixu *-ek* k základu a změnu kmenové samohlásky *-o-* na *-ů-*. Diachronně lze jen u slov převzatých z latiny²³ uvažovat o sufixu *-orek/-ůrek*. Deminutiva jsou zde uvedena v samostatné kapitole, neboť se jedná o celkem homogenní soubor a pokud se vyskytnou dublety, mívají různou frekvenci a zjevně i jiným deminutivním nábojem.

V zásadě lze říct, že všechna maskulina končící na *-or* včetně *proprii*²⁴ mohou vytvořit deminutivum se změnou *-o-* na *-ů-*. Většinou bývá jedno častější. Obě varianty jsou doloženy v korpusu SYN (2013) u následujících (v závorce je pro ilustraci frekvence uveden absolutní počet výskytů bez ohledu na počet textů):

²³ Latinské deverbativní sufixy *-or* nebo *-tor*: *amor*, *motor*, *cantor* aj.

²⁴ Vlastní jména jsou zde uvedena jen k ilustraci konzistence změn. Nejsou předmětem dalšího výzkumu.

Apelativa:

dvorek (12.995) / dvůrek (8)
hororek (2) / horůrek (15)
lavorek (5) / lavůrek (1)
magorek (1) / magůrek (1)
monitorek (10) / monitůrek (2)
(elektro)motorkem (2.684) / motůrek (68)
nádorek (83) / nádůrek (7)

netvorek (1) / netvůrek (3)
odporek (1) / odpůrek (1)
souborek (11) / soubůrek (3)
tenorkem (23) / tenůrek (1)
traktůrek (718) / traktorek (31)
trezorek (805) / trezůrek (4)

Propria:

Bachorek/Bachůrek
Ctiborek/Ctibůrek
Gregorek/Gregůrek
Javorek/Javůrek

Kantorek/Kantůrek
Stiborek/Stibůrek
Táborek/Tábůrek
Tiborek/Tibůrek

Tvary pouze s -orek

Apelativa:

amorka
borek
fáborek
kompresorek
kondenzátorek
kondorek
malotraktorek
mezidvorek
mikromotorek
minidvorek
minorek
názorek
ouborek
(pahorek)
pastorek
praporek/práporek
přiborek
půldvorek
radiátorek

reflektorky
reproduktorek
rotorek
semaforek
stabilizátorek
stimulátorek
supervizorek
táborek
televizorek
transformátorek
tranzistorek
tres/zorek
tvorek
úborky
uhorek
únorek
ventilátorkem
vibrátorek
výborek

Propria:

Fedorek

Igorek

Liborek

Tvary pouze s -ůrek

Doložena jsou jen apelativa:

brambůrek
diktátůrek
doktůrek
hovůrek, rozhovůrek,
mninirozhovůrek
humůrek

konektůrek
majůrek
netvůrek
obzůrek
otvůrek, miniotvůrek
profesůrek

prostůrek
redaktůrek
sochůrek
sotůrek

Varianta s -ů- se v jeví jako citově zabarvenější. Dokládá to podrobnější analýza korpusových dokladů:

1) Jedná-li se např. u dublety *traktorek/traktůrek* o „techničtější“ označení v odborných a publicistických textech, pak je zde většinou tvar *traktorek*, v kompozitu jen *malotraktorek*²⁵. Naopak *traktůrek* je spíš v beletristických textech, v mluveném jazyce.

²⁵ Diskuse o vlivu kompozice resp. determinantu *malo-* na hláskovou změnu zde nemůže být rozvíta.

2) Označení osob *diktátůrek, doktůrek, majůrek, profesůrek, redaktůrek* jsou ironicky až depreciativně zabarvená i bez kontextu.

3) Z automatického výpočtu kolokací je zjevné, že tvary s *-ů-* mají citovou/evaluativní konotaci: *malé, spolehlivé motůrky; něžný, slabý, pochybný motůrek*; na druhé straně ale *pomocný, elektrický, přídatný... motorek*, zde tedy pouze sémantické označení velikosti.

4) S body 1)-3) korespondují i protějšky v paralelních textech:

česky		německy
<i>motůrek</i>	≈	<i>Motörchen</i>
<i>motorek</i>	≈	<i>kleiner Motor, Hilfsmotor</i>

Domnívám se, že především bod 4) jednoznačně definuje princip užívání deminutiv a řadí hláskovou změnu *-o-* → *-ů-* mezi zesilující deminutivní prostředky.

Poznámky k pravým deminutivům na *-ek*

1) Dublety

Dublety s *-o-* → *-ů-* u deminutiv od slov končících na *-or* viz předešlá kapitola (A.I.1.1.17).

balónek/balonek Mírně slabší zastoupení (asi 1 : 0,8) má tvar s krátkým *-o-*. Německé ekvivalenty jsou shodné pro oba tvary. Stejně se chovají dublety *milonek/miliónek, mikrofonek/mikrofónek, pavilonek/pavilónek, salonek/salónek*.

brambůrek/bramborek Deminutivum *bramborek* (maskulinum) se v češtině vyskytuje jen asi jako starší výraz (je uvedeno v PSJČ, v korpusech však nedoloženo) a vzácně na Jižní Moravě (je mně známo z mluvy okolo Ivančic); vzácný je i tvar v ženském rodě *bramborka*. Tvar deminutiva *brambůrek* je (slabě) doložen v korpusech (v InterCorpu 7 jen jednou); v plurálu a ve významu „chipsy“ je však běžný; v němčině tomu odpovídají *Chip* a *Pommes Frites*. V tomto významu se však nejedná o pravé deminutivum.

kamínek/kamének Převažuje *kamínek*: 90% výskytů v psaných a 100% výskytů v mluvených korpusech. *Kamének* je výraz pouze knižní. V němčině jim (bez rozdílů, zda se jedná o knižní tvar s *-é-* nebo běžný s *-i-*) odpovídá nejčastěji základové slovo *Stein*, méně často deminutivum *Steinchen* nebo *Kiesel*.

mostek/můstek Tvar *mostek* se zjevně víc používá jako deminutivum od *most*, odpovídají mu i německé protějšky ≈ *Brückel, Brücklein* a kolokační partneři *stržený, betonový, klenutý* aj. Tvar *můstek* se vyskytuje spíš v termínech: *kapitánský, lyžařský, náčelnický, odrazový, oslí, přepočtový* (= koeficient), *skokanský, vážicí, zubní* aj. (kolokace z SYN (2013)). Českému *můstek* odpovídají v němčině nejčastěji kompozita, jelikož se vyskytuje převážně jako součást vícesložkového označení: *Komandobrücke, Landebrücke, Zahnbrücke*, popř. termíny, kde se německý výraz opírá o jinou motivaci: *Laufsteg, Sprungbrett*.

<i>plamének/plamínek</i>	<p>Slovo <i>plamének</i> je buď jen knižní (německy pak $\approx$ <i>Flämmchen, Flämmichen, Lichtlein</i>), spíš se ovšem vyskytuje jako botanický termín (<i>Clematis</i>).</p> <p>Tvar s <i>-í-</i> je i v psaném textu (korpus syn2010) asi 40x častější (podle ARF po odečtení dokladů botanického termínu). Pokud se jedná o deminutivum, jsou protějšky v němčině shodné s protějšky k <i>plamének</i>.</p>
<i>pramínek/pramének</i>	<p>Oba tvary se chovají shodně s předešlými (<i>plamínek/plamének</i>). Kolokační partneři obou tvarů jsou stejní, tvar s <i>-é-</i> je knižnější, tvar s <i>-í-</i> běžnější (podle ARF v korpusu syn2010 asi 8x). Tvar nemá vliv na německé protějšky. Oběma odpovídá $\approx$ (<i>Blut</i>)/<i>faden, Quelle, Rinnsal, Bächlein</i>.</p>
<i>schodek/schůdek</i>	<p>Slovo <i>schodek</i> se používá především v nedeminutivním významu jako výraz pro „deficit“ ve spojení: <i>rozpočtový, státní schodek, schodek na účtu</i> atp.</p> <p>Deminutivum od <i>schod</i> je tedy většinou <i>schůdek</i> (kolokace: <i>kamenný schůdek, o schůdek výš, skládací schůdky</i>).</p> <p>Adekvátně jsou diferencovány německé protějšky: <i>schodek</i> $\approx$ <i>Defizit, Fehlbetrag, Verlust</i> <i>schůdek</i> $\approx$ většinou spíš základy <i>Stufe, Treppe</i> nebo jiné kontextu odpovídající lexémy <i>Leiter, Schwelle, Landungssteg</i>, pouze zřídka deminutivum <i>Treppchen</i> (jen 2 doklady v InterCorp 7).</p>
<i>vagónek/(vagonek)</i>	<p>Tvar <i>vagonek</i> je vzácný. V korpusech nedoložen, jen několik dokladů na internetu.</p>
<i>větérek/větýrek</i>	<p>Tvar s <i>-é-</i> je o něco běžnější (v psaných textech 0,07 i.p.m. ku 0,02 i.p.m. v korpusu syn2010).</p> <p><i>Větýrek</i> v mluvených korpusech a v InterCorpu doložen není, i když se jedná o tvar hovorovější.</p> <p>Lze předpokládat, že by tvar neměl vliv na protějšek v jiném jazyce (něm. <i>Wind, Lüftlein</i>).</p>
<i>vousek/fousek</i>	<p>Častější je <i>vousek</i>; (<i>fousek</i> je především označení psího plemene, ale i deminutivum od <i>fous</i>).</p> <p>Dubleta nemá vliv na německý ekvivalent v němčině $\approx$ <i>Schautzbart, Schnurrbart, Schnurrbärtchen</i>.</p>
<i>záchodek/záchůdek</i>	<p>Obě slova jsou velmi zřídka zastoupena; tvar dublet nemá vliv na německé ekvivalenty $\approx$ <i>Klo, Klosett, Abort, Örtchen</i>. Závisí však na době vzniku nebo překladu textu (<i>Abort</i> a <i>Örtchen</i> jsou starší).</p>

Na švu kořene a sufixu jsou alternativy *-e-/-í-*: *drobeček/drobiček, hrneček/hrníček, stařeček/staříček* a *ždibeček/ždibíček*.

Další, v InterCorpu cs-de (verze 7) nedoložené dublety jsou (v závorce je uveden absolutní počet výskytů v korpusu SYN 2013): *drdůlek* (156) / *drdolek* (1); *snopek* (1.400) / *snůpek* (10), *doktorek* (47) / *doktůrek* (230), *profesůrek* (85) / *profesorek* (1), *životek* (10) / *živůtek* (alespoň jeden - viz (5)). Většina dokladů slova *živůtek* se vztahuje k části oděvu.

(5) *Voni se lidi taky daleko více bojeje, než dřív. Víc lpěj na živůtku...*

2) Hláskové změny

Při tvorbě odvozenin (obecně) dochází často k různým hláskovým změnám. Ty pro deminutiva podrobně popisuje např. Neščimenko (1980) nebo také Šmilauer (1971). V následujících bodech a) - d) jsou shrnuty základní kvantitativní a kvalitativní změny u doložených (někdy velmi vzácných – označena „zř.“) deminutiv a jejich základů.

a) Kvalitativní změna (bez rozlišení změn hlásek):

<i>brambor</i> → <i>brambůrek</i>	<i>lupen</i> → <i>lupínek</i>	<i>řez</i> → <i>řízek</i> (zř.)
<i>buben</i> → <i>bubínek</i>	<i>medvěd</i> → <i>medvídek</i>	<i>sklep</i> → <i>sklípek</i>
<i>čep</i> → <i>čípek</i>	<i>mostek</i> → <i>můstek</i>	<i>skřet</i> → <i>skřítek</i>
<i>drdol</i> → <i>drdůlek</i>	<i>národ</i> → <i>náruček</i>	<i>snop</i> → <i>snůpek</i>
<i>dub</i> → <i>doubek</i>	<i>nebozez</i> → <i>nebozízek</i>	<i>srub</i> → <i>sroubek</i>
<i>dvůr</i> → <i>dvorek</i>	<i>nehet</i> → <i>nehýtek</i>	<i>strup</i> → <i>stroupek</i>
<i>frajer</i> → <i>frajírek</i>	<i>nos</i> → <i>nůsek</i>	<i>střep</i> → <i>střípek</i>
<i>hotel</i> → <i>hoťýlek</i>	<i>notes</i> → <i>notýsek</i>	<i>stůl</i> → <i>stolek</i>
<i>hřbet</i> → <i>hřbítek</i>	<i>obchod</i> → <i>obchůdek</i>	<i>stupeň</i> → <i>stupínek</i>
<i>hřbitov</i> → <i>hřbitůvek</i>	<i>ostrov</i> → <i>ostrůvek</i>	<i>sud</i> → <i>soudek</i>
<i>hřeben</i> → <i>hřebínek</i>	<i>otvor</i> → <i>otvůrek</i>	<i>štos</i> → <i>štůsek</i>
<i>chlup</i> → <i>chloupek</i>	<i>plamen</i> → <i>plamínek</i>	<i>tetřev</i> → <i>tetřívěk</i>
<i>klep</i> → <i>klípek</i>	<i>plod/t</i> → <i>plůd/tek</i>	<i>tunel</i> → <i>tunýlek</i>
<i>kmen</i> → <i>kmínek</i>	<i>podvod</i> → <i>podvůdek</i>	<i>uzel</i> → <i>uzílek</i>
<i>kořen</i> → <i>kořínek</i>	<i>pořez</i> → <i>pořízek</i>	<i>večer</i> → <i>večírek</i>
<i>křemen</i> → <i>křemínek</i>	<i>pruh</i> → <i>proužek</i>	<i>věchet</i> → <i>věchýtek</i>
<i>kůl</i> → <i>kolek</i>	<i>prut</i> → <i>proutek</i>	<i>vřed</i> → <i>vřidek</i>
<i>kus</i> → <i>kousek</i>	<i>pupen</i> → <i>pupínek</i>	<i>vůl</i> → <i>volek</i> ;
<i>květ</i> → <i>kvítek</i>	<i>řemen</i> → <i>řemínek</i>	<i>zub</i> → <i>zoubek</i>
<i>lub</i> → <i>loubek</i>	<i>řetěz</i> → <i>řetízek</i>	<i>život</i> → <i>živůtek</i>

b) Kvantitativní změna (bez rozlišení změny):

<i>beran</i> → <i>beránek</i>	<i>kahan</i> → <i>kahánek</i>	<i>plac</i> → <i>plácek</i>
<i>cap</i> → <i>cápek</i>	<i>klas</i> → <i>klásek</i>	<i>provaz</i> → <i>provázek</i>
<i>čas</i> → <i>čásek</i>	<i>klid</i> → <i>klídek</i>	<i>splav</i> → <i>splávek</i>
<i>dar</i> → <i>dárek</i>	<i>klip</i> → <i>klípek</i> (zř.)	<i>šat</i> → <i>šátek</i>
<i>dolar</i> → <i>dolárek</i>	<i>kvas</i> → <i>kvásek</i>	<i>šetřit</i> → <i>šetřílek</i>
<i>fotbal</i> → <i>fotbálek</i>	<i>list</i> → <i>lístek</i>	<i>van</i> (zř.) → <i>váne</i>
<i>had</i> → <i>hádek</i>	<i>(v)obraz</i> → <i>(v)obrázek</i>	<i>venkovan</i> → <i>venkovánek</i>
<i>had</i> → <i>hádek</i>	<i>(v)ocas</i> → <i>(v)ocásek</i>	<i>vlas</i> → <i>vlásek</i>
<i>hlas</i> → <i>hlásek</i>	<i>osten</i> → <i>ostének</i>	<i>vtip</i> → <i>vtípek</i>
<i>hrad</i> → <i>hrádek</i>	<i>ovar</i> → <i>ovárek</i>	<i>zlatohlav</i> → <i>zlatohlávek</i>
<i>hřib</i> → <i>hříbek</i>	<i>pivovar</i> → <i>pivovárek</i>	<i>žlab</i> → <i>žlábek</i>
<i>chlad</i> → <i>chládek</i>	<i>pl/ramen</i> → <i>pl/ramének</i>	<i>župan</i> → <i>župánek</i>
přesun kvantity: <i>kámen</i> → <i>kamének/kamínek</i>		
přesun kvantity, změna kvality: <i>vítr</i> → <i>větérek</i>		

c) Změna souhlásky na konci kmene:

<i>bůh</i> → <i>bůžek</i>	<i>piroh</i> → <i>pirožek</i>	<i>tvaroh</i> → <i>tvarůžek</i> (zř.)
<i>kolouch</i> → <i>koloušek</i>	<i>posměch</i> → <i>posměšek</i>	<i>šlauch</i> → <i>šlaušek</i>
<i>smích</i> → <i>smíšek</i>	<i>pruh</i> → <i>proužek</i>	<i>vrch</i> → <i>vršek</i>
<i>hrách</i> → <i>hrášek</i>	<i>roh</i> → <i>růžek</i>	
<i>hřích</i> → <i>hříšek</i>	<i>snih</i> → <i>snížek</i>	

d) Změna kmenové samohlásky i souhlásky na konci kmene:

<i>batoh</i> → <i>batůžek</i>	<i>měch</i> → <i>míšek</i>	<i>prach</i> → <i>prášek</i> ;
<i>dluh</i> → <i>doužek</i>	<i>oheň</i> → <i>ohýnek</i>	<i>rarach</i> → <i>rarášek</i>
<i>kalich</i> → <i>kalíšek</i>	<i>(v)ořech</i> → <i>(v)oríšek</i>	<i>živočich</i> → <i>živočíšek</i>
<i>kožich</i> → <i>kožíšek</i>	<i>pelech</i> → <i>pelíšek</i>	
<i>kruh</i> → <i>kroužek</i>	<i>plech</i> → <i>plíšek</i>	

V některých případech (zřídka) se vkládá také *-j-*: *pes* → *pejsek*, *rys* → *rejsek*; *časopis* → *časopejsek* (hovorový signál) nebo *-í-*: *kufř* → *kufřírek*.

Hlásková změna je někdy natolik dramatická, že je i pro průměrného rodilého mluvčího složité poznat příbuznost alomorfů: *bok* – *bůček*, *měch* – *míšek*, *roh* – *růžek*.

U některých výpůjček (zde z němčiny) dochází k netypickým hláskovým změnám mezi základovým slovem a jeho deminutivem: *ešus* (nikoliv **esšus*) – *esšálek* (nikoliv **ešálek*), *froc* (z rakouské němčiny, nikoliv tedy *frac*) – *fracek* (i.p.m. 0,29 v syn2010), zřídka v psané češtině i *frocek* (i.p.m. 0,01 v syn2010).

3) Hovorové tvary

Většina hovorových signálů nesouvisí s utvořením deminutiva. Signály nesou už základová slova. Hovorové tvary jsou v seznamech deminutiv uváděny vždy u tvaru spisovného.

a) Tvary s protetickým *v-*:

vobrázek, *vocásek*, *voříšek*

V psaném korpusu jsou jen v přímé řeči.

b) Tvary s *-ej-*:

bejček, *časpopejsek*, *strejček*, *věchejtek*

Častější je v psaných textech tvar s *-í/ý-*, v mluvených s *-ej-*.

Neplatí to pro *časopejsek*, to je častější než *časopísek* i v psaném korpusu (syn (2013)), v mluvených nedoloženo. Signál hovorovosti *-ej-* je zde specifický pro deminutivní tvar, u základového slova není.

Tvary *časpopísek*, *věchejtek* jsou doloženy pouze v syn (2013).

Základ *věchet* je historicky utvořeno zřejmě starým sufix *-et*, podobně snad i *loket*, *nehet* (srov. Machek 1997:338 a 394).

4) Polysémie / překryv s kvazidemnutivem

Velkou skupinu neostrých deminutiv tvoří odvozeniny od slovesných participií končící na *-ílek*, *-álek*: *fňukálek*, *hopsálek* atd. Problematiky těchto činitelských jmen si všímá též Dokulil (1962:88-89) a uvádí:

nelze dobře vždy rozhodnout, kdy je základní činitelské jméno v PS pouze nedoloženo a kdy jde o přímé odvození deminutiva od slovesa. Nelze ovšem ani odmítnout možnost, že nedeminutivní útvar vznikl až od útvaru deminutivního zpětnou derivací.

Tam, kde je doloženo v korpusu syn aspoň 5 dokladů „základového“ slova, je tvar zařazen mezi pravá deminutiva, jinak je mezi kvazidemnutivy. Pro všechna platí, že mají velmi nízkou frekvenci.

Polysémie (méně často homonymie) vede k tomu, že některé odvozeniny musejí být uvedeny jak mezi pravými deminutivy, tak i mezi kvazidemnutivy. Jedná se především o následující deminutivní tvary, které představují výběr z těch nejfrekventovanějších na *-ek*:

buben → *bubínek*

Deminutivum *bubínek* má oproti základu *buben* lehce odlišnou distribuci. Z konkordancí je zjevné, že v určitém kontextu není možné použít základní tvar - např. spojení **dětský buben* doložen není. Lemma *dětský* a *buben* nevytvářejí kolokaci, jak je patrné z dokladů (6).

(6) *slyšet až dětské nadšení pro bubny, na něž je hráno* (Reflex, č. 49/2001)

V dětském domově zněly bubny a vonělo cukroví. (Deníky Bohemia, 20. 12. 2004)

Z pohledu německých ekvivalentů (7) můžeme s obezřetností mluvit o celkem jednoznačném rozlišení:

česky		německy
<i>buben</i>	≈	<i>Pauke</i>
<i>bubínek</i>	≈	<i>Trommel</i> .

Obě ekvivalence byly zkontrolovány na datech korpusu InterCorpu (7) – dohromady asi na 100 dokladech a v programu Treq – a to i v opačném pohledu: německému *Pauke* vždy odpovídá *buben*, ovšem *Trommel* je *buben* i *bubínek* v závislosti na kontextu.

německy		česky
<i>Pauke</i>	≈	<i>buben</i>
<i>Trommel</i>	≈	<i>buben, bubínek</i>

Koncentrovaně a v kontextu to je zjevné z paralelních pasáží (7).

(7) *Die Affen schlugen auf die große **Pauke**, rumpelten auf der **Trommel**, bliesen ins Blech und piffen die Kladinette.*

*Opice třískaly do velkého **bubnu**, ramplovaly na **bubínek**, foukaly do plechů a pískaly kládynet.*
(Poláček)

--

*Der andere, ein sympathischer eleganter junger Mann, jetzt allerdings ein wenig müde und verduzt, sitzt der Band sehr nahe, betrachtet sie mit Argusaugen, immer bereit, auf die dreiundzwanzig Jungen mit Gitarren, Trompeten, Saxophonen, kleinen und großen **Trommeln** loszustürzen.*

*Druhý - elegantní, sympatický mladík, teď trochu unavený a vyjukaný, sedí velmi blízko hudebníků, sleduje je ostřížím pohledem, je stále jakoby připravený vyrazit k těm třiadvaceti mládencům s kytarami, trubkami, saxofony, **bubny** a **bubínky**.* (Adla)

Ve spojení a ve významu *ušní bubínek, bubínek revolveru* a „kamna“ se nejedná o deminutivum (viz dále kap. A.I.1.2).

člun → člunek

Deminutivu *člunek* má v InterCorpu ekvivalenty: *Boot, Schiffchen, Kahn*. Jako nepravé deminutivum (*tkalcovský člunek* ≈ *Schütze, Weberschiffchen*) v korpusu doloženo není.

háč → háček

Zhruba polovina výskytů slova *háček* je ve frazému *něco má háček*. Další častá spojení je *rybářský háček*, což také není pravé deminutivum.

hřebec → hřebeček

Deminutivní tvar *hřebeček* má zjevně funkci specifikací, označuje mládě. V němč. ≈ *junger Hengst, junges Pferd*.

hřeben → hřebínek

Jako pravé deminutivum se vyskytuje především v kolokacích *perleťový hřebínek, kapesní hřebínek* (≈ *Kamm, Kämmchen* (zř.)), ale i přeneseně: *kohoutí hřebínek a hřebínek vln*. Základy *kohoutí hřeben* (≈ *Kamm*) i *hřebeny vln* (≈ *Schaumkrone* – v němč. jinak motivováno) jsou v korpuse taktéž doloženy. V základovém tvaru je častější *hřeben vlny* (oproti *hřebínek vlny*), s deminutivem je častější *kohoutí hřebínek* než *kohoutí hřeben*. Jako nepravé deminutivum a běžnější je slovo *hřebínek* ve frazému *srazit někomu hřebínek / spadnul hřebínek*.

kahan → kahánek

Jako deminutivum od *kahan* se *kahánek* vyskytuje velmi zřídka, v němčině mu pak odpovídá ≈ *(Öl)Lämpchen, Lampe, Licht*. Vyskytuje se mnohem častěji ve frazému *mít na kahánku*.

klep → klípek

Tvar *klípek* je homonymum deminutiva od *klep* a *klip*. V korpusu InterCorp (verze 7) jen jako deminutivum od *klep* (něm. $\approx$ *Geschwätz*), v korpusu SYN (2013) také (zřídka) jako deminutivum od *klip*.

koberec* → *kobereček

Deminutivu od *koberec* v němčině odpovídá $\approx$ *Teppich*, *kleiner Teppich*, *Vorleger* nebo i *Brücke* (metafora). Deminutivum od *Teppich* není v němčině běžné. Doloženo jen několik málo dokladů *Teppichlein*, *Teppichchen* a rakouského tvaru *Teppicherl* na internetu (v korpusech DeReKo nedoloženo).

Ve spojení *jít/pozvat na kobereček* má deminutivní tvar platnost základu. Německy tomto odpovídá *jmdn. (zu sich) zitieren (lassen), zum Gespräch einladen*. Pokud je zde nahrazeno základovým tvarem *koberec*, může být vnímáno spíš jako augmentativum (8).

- (8) "Já kdybych měl takového ministra vnitra, nebo pod koho to spadá, tak si ho **pozvu na koberec** a neskutečným způsobem ho seřvu, protože to není možné takto dělat," dodal Kasal.

Dokladů podobných (3) je v korpusu SYN (2013) několik málo. Paralelní doklady v InterCorpu (verze 7) chybí.

kohout* → *kohoutek

Častější než deminutivum od *kohout* je výskyt tvaru v (technických) terminologických spojeních *plynový*, *vodovodní kohoutek*. Pouze u *pistole* jsou doloženy (v korpuse syn) oba tvary: *kohout* i *kohoutek* *pistole*. (Lze předpokládat, že *kohout* *pistole* je odbornější termín.)

konec* → *koneček

Z kolokačních výpočtů vyplývá, že se obě slova celkem zřetelně diferencují: *konec* se užívá převážně ve spojení s udáním času (*konec roku*) nebo místa (*konec ulice*), kde nemůže stát deminutivum; *koneček* je spíš nějakého (menšího) předmětu nebo části: *koneček prstů*, *vlasů*, *chobotu*, *cigaret*, *nervů* (jiná nejsou InterCorp verze 7 doložena), v SYN (2013) navíc ještě *nehtů*, *ocasů*, *řas*, *uší*, *tyče* (nejsignifikantnější výskyt). V němčině slovu *koneček* odpovídá *Spitze*, *Ende*, avšak žádné deminutivum.

kopec* → *kopeček

Částečná diferenciaci je vidět z protějšků s němčinou: *kopec* $\approx$ *Berg*, *Anhöhe*, *kopeček* $\approx$ spíš *Hügel* a deminutiva *Häufchen/-lein*, pokud se jedná o „nakupení hmoty“. Ve smyslu „dávka“ zmrzliny, majonézy apod. je však deminutivní tvar *kopeček* neutrální základ (něm. $\approx$ *Kugel Eis*) a *kopec* má funkci augmentativní.

kořen* → *kořínek

Běžnější je *kořínek vlasů*, *tuhý kořínek*, doloženy jsou v tomto spojení i základové tvary, jsou však méně časté.

Kozák* → *Kozáček/kozáček

Zřídka se jedná o zdobnělinu národnostního jména (něm. v nemnoha dokladech $\approx$ *Kosakchen*). Deminutivním tvarem *kozáček* se většinou označuje tanec (něm. $\approx$ *Kasatschok*).

kus* → *kousek

Oba tvary jsou typické kvantifikátory s částečně shodnými kolokačními partnery:

kus: *papíru*, *nábytku*, *masa*, *chleba*, *cesty*, většinou také s intenzifikátorem *velký*. Těsné spojení: *kus řeči*.

kousek: *papíru*, *masa*, *krájet*, často také s intenzifikátorem *malý*. V idiomu *husarský kousek* není pravé deminutivum.

límec → límeček

Deminutivu odpovídají i ekvivalenty v něm. *Krägerchen*, rakousky taky *Kragerl* (Hašek: Švejk), časté jsou protějšky *Kragen*. Pokud je ovšem v němčině *kleiner Kragen* (*winziger Kragen* nedoloženo), znamená to spíš „bez límečku“ nebo „stojací límeček“. Deminutivní tvar *límeček* je většinou ve spojení *bílý límeček* ve významu „úředník“ a není zde pravým deminutivem.

lub → loubek

Základ *lub* je v současné češtině více méně už jen monokolokát ve frazému *mít za lubem*. Slovo *lub* (podle SsJČ „úzký tenký proužek dřeva“) se užívá jen v odborné terminologii (košíkářů aj.). V běžném jazyce se používá spíš deminutivní forma (9).

- (9) ... a zatímco spravoval krosnu, z **loubků** splétanou nůši na záda, hovořili o mně...
...und während er eine Lischke reparierte, einen aus **Span** geflochtenen Tragekorb, sprachen sie über mich,... (Lenz: *Vlastivědné muzeum*)

motýl → motýlek

Deminutivní tvar *motýlek* je buď pravé deminutivum od *motýl* (hmyz) nebo běžné označení vázanky. V této funkci nemívá tvar základu. Doklad (10) je jediný v korpusu SYN (2013).

- (10) ...většina mužů začala po vlaku korzovat v oblecích s **motýlem**, a někteří dokonce v fracích.

ohřívák → ohříváček

Základ *ohřívák* se používá především v odborných textech, *ohříváček* by tedy mohlo postupně zaujmout pozici neutrálního základu. Chybí však data.

pár(ek) → páreček

Tvar *páreček* je homonymum dvou deminutiv: od *pár* (viz sufix *-eček*) a *párek*. Deminutivum od *pár* ≈ něm. *Paar* nebo *Pärchen*. Slovo *párek* („uzenina“) deminutivum není ≈ něm. *Wurst*, *Würstchen*.

samec → sameček

V odborné terminologii u vyšších/větších zvířat a v hovorů spíš derogativně (11) se užívá základové slovo.

- (11) *Když byl Frank skoro u vozu, zaslechl zpoza domu hlasy – ženské hlasy – a rozeznal nadávky a hekání. Vykročil podél domu za zvuky a čekal, že uvidí, jak se tam vybijí nějaký agresivní samec. Místo toho ale spatřil, jak tam spolu zápasí dvě ženy* (syn2015).

Deminutivní tvar je běžnější u menších zvířat (ptáci, hmyz atd.) a v hovorů.

Mezi č. a něm. zde dochází k lexikální divergenci, neboť něm. nemá obecný výraz v nedeminutivní formě pro *samec* ≈ *Heng*, *männliches Tier*, ale taky často *Männchen*, v příp., že se jedná o „lidské samce“, pak taky *Kerl(e)*, *Mann*, *Mannsbild* (v derogativním kontextu), a taky podle druhu: *Bock* (*Antilopenbock*), *Hengst*, *Hirsch* (viz také dále *samička*); *sameček* ≈ něm. většinou *Männchen*.

schod → schodek

Z kolokačních analýz plyne, že *schodek* se používá především ve smyslu „deficit“.

Deminutivum od *schod* je častěji *schůdek* (viz výš), nicméně např. v kostele Sv. Jakuba v Brně je cedule s nápisem *Pozor schodek!*, zjevně s funkcí jen sémantickou. Mohlo by se jednat i o regionální specifikum.

strážník → strážníček

Deminutivum od *strážník* se vyskytuje velmi zřídka. Tvar *strážníček* je nejčastější ve spojení *andělíček strážníček*.

stařec → stařeček

Deminutivum je v textech celkem hojně zastoupeno. Tvar *stařeček* má na jihovýchodě Moravy nulovou konotaci, je synonymem k *děd, dědeček*.

sumec → sumeček

Deminutivum od *sumec* je vzácné. Většinou je deminutivním tvarem označen druh ryby (*sumeček černý, americký* atd.), sufix zde má tedy funkci specifikací.

válec → váleček

Základní tvar je spíš technický termín a označuje větší předměty. Kolokační partneři: *parní, objem, palivo* atd. Deminutivní tvar označuje předměty stejného tvaru jako *válec*, ale menší: *váleček na nudle, masážní váleček*. Protějšky v němčině: *Nudelholz, zylindrisches Stück, Zylinder, Rolle, Walze, Stange, Schaft*, ale i *Stäbchen*.

vlk → vlček

Deminutivum je podle kolokací většinou proprium (příjmení), dál hra (káča) a druh psovitě šelmy (*vlček etiopský*). Jen velmi zřídka deminutivum od *vlk*.

vrub → vroubek

Jako deminutivum k *vrub* je málo časté. Nejčastější výskyty obou slov v současné češtině jsou ve frazéměch: *jít na vrub někoho/něčeho; mít u někoho vroubek*.

živák → živáček

Základ *živák* je univerbizace spojení *koncert na živo*. Z poslechu (především rockových) rozhlasových stanic jsou známa i deminutiva takového koncertu *živáček* - většinou se jedná o menší koncert. Deminutivní tvar je také součástí frazémů *nepotkat/nikde není (ani) živáčka*.

žlab → žlábek

Základ *žlab*: *kolejový, okapní/okapový* je spíš odborný termín a je větší. Německy mu odpovídá nejčastěji *Trog*. Je však (v beletrii) doloženo i *kolejový žlábek*.

Deminutivní tvar *žlábek*: *v chodníku, u schodiště* - je menší. V němč.: *Rinne, Überlaufrinne, Ablaufrinne*.

Ke všem uvedeným deminutivům existuje základ a jsou alespoň jednou doložena v kontextu, kde mají funkci evaluativní, proto se jedná o deminutiva pravá. Některé základy mají ovšem velice slabou frekvenci a stojí už na hranici k nepravým deminutivům. Mezi pravá deminutiva jsou zařazena ta sufigovaná slova, jejichž základ má v SYN (2013) frekvenci vyšší než 5 a výskyt alespoň ve dvou různých textech (viz i kap. k metodice práce).

Základy s nízkou frekvencí lze v některých případech považovat za jakási implicitní augmentativa (čísla v závorkách jsou absolutní počty dokladů v korpusu SYN (2013)): *kloc* (2), *kulíhrach* (1), *ráf* (21), *sak* (61) oproti *sáček* (přes 12.000), *štráf* (37), popř. se jedná o slovo vyloženě knižní: *van* (kolem 20) od *vánek*.

A.I.1.2 Kvazideminutiva s -ek

Mezi pravá deminutiva vytvořená sufixem *-ek* nepatří následující skupiny slov:

1) Terminologizovaná deminutiva

Jsou to slova, ke kterým existuje (nebo existoval) v češtině základ ovšem vztah mezi nimi nelze považovat za modifikační. Jedná se většinou o metaforický nebo metonymický přenos významu. Část z nich byla zmíněna v předešlé kapitole, oddíl 4) „Polysémie/překryv s kvazideminutivou“. Slova jsou řazena abecedně. Normálním řezem je uveden význam, *kurzívou* kolokační partneri, popř. za ≈ německé ekvivalenty.

<i>bobek</i>	nejčastěji ve frazému <i>dřepnout si na bobek</i>
<i>brambůrek</i>	ve významu „chips“
<i>bubínek</i>	malá kamna; u revolveru; <i>ušní bubínek</i>
<i>bůček</i>	jídlo; vztah s <i>bok</i> v současné češtině již setřený
<i>cápek</i>	nemá základ (souvislost s <i>cap</i> = nářečně <i>kozel</i> není)
<i>čípek</i>	medikament, dále jako součást anatomických a botanických termínů <i>děložní, patrový čípek</i>
<i>článek</i>	kratší text (nemá základ) ≈ <i>Artikel, Absatz, Aufsatz</i>
<i>doušek</i>	od základu diferencováno, souvislost s <i>duch</i> setřená
<i>drobek</i>	pouze okasionálně může být <i>drob</i> ve významu „malý kousek něčeho“.
<i>důlek</i>	od základu diferencováno, souvislost s <i>důl</i> setřená
<i>fousek</i>	druh psa; od základu diferencováno, souvislost s <i>vous</i> zjevná
<i>hranolek</i>	<i>bramborový hranolek</i> ; od základu <i>hranol</i> diferencováno, souvislost však je zjevná
<i>hrotek</i>	v současné češtině nemá základ
<i>hřebínek</i>	od základu diferencováno, souvislost s <i>hřeben</i> zjevná
<i>janek</i>	jen jako monokolokát <i>být z něčeho janek</i>
<i>kahánek</i>	jen ve frazému <i>mít na kahánku</i>
<i>kanálek</i>	<i>slzný kanálek</i> ; od základu <i>kanál</i> diferencováno, souvislost může být ještě zjevná
<i>kolek</i>	od základu <i>kůl</i> diferencováno, souvislost zjevná není
<i>koutek</i>	<i>koutek oka, úst</i> ; od základu <i>kout</i> diferencováno, souvislost může být ještě zjevná
<i>kozáček</i>	tanec; od základu <i>k(K)ozák</i> diferencováno, souvislost zjevná
<i>krček</i>	(<i>děložní</i>) od základu <i>krk</i> diferencováno, podobnost zjevná
<i>kvásek</i>	od základu <i>kvas</i> diferencováno, souvislost zjevná
<i>ledek</i>	od základu <i>led</i> diferencováno, souvislost zjevná není
<i>mlýnek/mlejnek</i>	od základu <i>mlýn</i> diferencováno, souvislost může být ještě zjevná
<i>motýlek</i>	od základu <i>motýl</i> diferencováno, podobnost je zjevná
<i>můstek</i>	<i>kapitánský, odrazový, zubní</i>
<i>oříšek</i>	ve smyslu „problém“ většinou jen deminutivum
<i>otakárek</i>	motýl
<i>pásek</i>	<i>kalhotový</i> ; od základu <i>pás</i> diferencováno
<i>pásek</i>	„mladý muž“; vztah se základem neprůhledný
<i>pešek</i>	pravděpodobně od vlastního jména <i>Petr</i> (srov. Machek 1997:446), souvislost nezjevná
<i>prášek</i>	„léčivo“; od základu <i>prach</i> diferencováno
<i>řádek</i>	typografický a jiný termín, od základu <i>řád</i> diferencováno
<i>schodek</i>	„deficit“; od základu <i>schod</i> („negativní rozdíl“) diferencováno
<i>sloupek</i>	<i>novinový sloupek</i> ; od základu <i>sloup</i> diferencováno
<i>smíšek</i>	metonymický přenos z deminutiva od <i>smích</i> na osobu nebo postavu
<i>splávek</i>	<i>rybářský splávek</i> ; od základu diferencováno (nebo od (<i>s</i>) <i>plavit</i> , tudíž není deminutivum)
<i>srpek</i>	<i>srpek měsíce</i> ; metafora, nemá základ
<i>stánek</i>	kiosek; jako deminutivum ke <i>stan</i> není doloženo
<i>strojek</i>	<i>holicí strojek</i> ; označení malého přístroje/předmětu, nemůže mít základové slovo
<i>stroužek</i>	<i>stroužek česneku</i> ; od základu <i>struk</i> (Rejzek 2001:607) diferencováno
<i>šašek</i>	„Zřejmě zdobnělina od <i>šach</i> , „šachová figura““ (Rejzek 2001:625)
<i>šátek</i>	původně „kus šatu, ošacení“; v současné češtině nemá základ
<i>štítek</i>	kousek papíru/fólie k popisu/označení (krabice apod.); od základu <i>štíť</i> diferencováno
<i>titulek</i>	v televizním pořadu/filmu ≈ <i>Untertitel, Ab-/Vorspann</i> ; od základu <i>titul</i> diferencováno
<i>tvarůžek</i>	specialita z tvarohu; od základu <i>tvaroh</i> diferencováno
<i>týpek</i>	muž, většinou podivín; základ <i>typ</i> nedoložen

<i>ubrousek</i>	„servítek“, jako deminutivum k <i>ubrus</i> nedoloženo
<i>vánek</i>	základ <i>van</i> jen poeticky s minimální frekvencí
<i>večírek</i>	motivace od <i>večer</i> zjevná, diferencováno
<i>vroubek</i>	v idiomu <i>mít u někoho vroubek</i>
<i>vzorek</i>	od základu <i>vzor</i> diferencováno
<i>živůtek</i>	část oděvu; souvislost se základem <i>život</i> setřena

Dále sem patří slova z následujícího oddílu 2), především body a), b) a g).

2) Základ má minimální frekvenci nebo neexistuje vůbec

Deminutivní tvar přebírá v běžném užití funkci slova základového (pokud někdy existovalo a nevzniklo zpětnou derivací). Je sporné, jak slova vznikla. Týká se to ve velké míře odvozenin od verb a adjektiv, zřídka od víceslovných spojení (*vláčí moudí / jeho hnízdo připomíná vak jak moudí* → *moudiv(l)áček*). Pokud lze připustit, že se jedná o deminutivní sufix *-ek* připojený k jinému mutačnímu sufixu, tak jsou to následující skupiny slov a)-g):

a) Slova končící na *-áček*:

<i>ledňáček</i>	botanický a potravinářský termín
<i>loupáček</i>	potravinářský termín
<i>louskáček</i>	běžné kuchyňské náčiní
<i>moudiv(l)áček</i>	botanický termín
<i>napínáček</i>	kancelářská potřeba; od základu diferencováno
<i>nováček</i>	základ ve významu „nový příchozí“ má minimální frekvenci
<i>plaváček</i>	jen jako pohádková bytost (a metafory)
<i>rýsováček</i>	kancelářská potřeba
<i>špekáček</i>	potravina
<i>umíráček</i>	druh zvonu

Vedle těchto ještě *miláček* a *utíkáček*, u nichž „základy“ (**milák*, **utíkák*) nejsou doloženy. K *miláček* se sice nabízí vztáhnout *milec*, ale to v současné češtině není. Jejich legitimace mezi nepravými deminutivy tedy mezi lexémy s určitým signálem diminuace je způsobena tím, že zakončení je shodné se sufixem *-áček*, a tem má v češtině funkci jen deminutivní (viz tam), mluvčí je často za pravá deminutiva považují.

K ostatním uvedeným tvarům existují základové tvary na *-ák* nebo *-áč*: *ledňák*, *loupák*, *louskáč/louskák*, *rýsovák*. Tyto pak fungují převážně jako augmentativa (12) nebo odborné termíny (13):

(12) ... a vyznačovala se pronikavě vřeštivým hlasem a smíchem připomínajícím skřehot *ledňáka* obrovského.

(13) Nabídne kdysi typické pečivo - Karlovarský *loupák* - tukový rohlík

Jen v odborných textech se vyskytují také *napínák*, *pla/ovák*, *rýsovák*.

Některé desuffixace jsou vyloženě okasionálního charakteru. Např. tvar *moudivák* k *moudiv(l)áček* doložen je, ovšem jen jako útvar do rýmu nebo aliterace ve více méně pornografických kontextech (doklady jsou dohledatelné v korpusu SYN (2013)).

Podobně okasionální je také *špekáč* v parodii na známou filmovou píseň: „Což takhle dát si špekáč“ (doklady na internetu) nebo jako augmentativum ke *špekáček* (korpus SYN (2013)).

b) Slova končící na *-eček*

<i>hořeček</i>	druh rostliny
<i>kopeček</i>	<i>zmrzlina</i> , <i>šlehačky</i>
(<i>koreček</i>)	nádoba na pásu
<i>psineček</i>	rostlina
<i>sumeček</i> :	druh ryby
<i>váleček</i>	<i>na nudle</i> , <i>na malování</i> atp.
<i>vraneček</i>	rostlina; (<i>Selaginella</i> : <i>vraneček sivý</i>); nelze synchronně vztáhnout k žádnému základu

V současné češtině existuje stále slovo *korec* (281 výskytů v korpusu SYN (2013)), ovšem vesměs jako historismus. Základ i deminutivum *koreček* patří svojí frekvencí spíš na periferii češtiny.

c) Slova končící na *-álek*

<i>fňukálek</i>	<i>pískálek</i>	<i>štěbetálek</i>
<i>hopsálek</i>	<i>povídálek</i>	<i>štěkálek</i>
<i>koukálek</i>	<i>prchálek</i>	<i>švihálek</i>
<i>koumálek</i>	<i>smítálek</i>	<i>tikálek</i>
<i>krcálek</i>	<i>spěchálek</i>	<i>všeználek</i>
<i>krpálek</i>	<i>šimrálek</i>	<i>všímálek</i>
<i>neurválek</i>	<i>šňupálek</i>	<i>vtipálek</i>
<i>neználek</i>	<i>šoupálek</i>	<i>vychytrálek</i>
<i>ospálek</i>	<i>šourálek</i>	<i>vymetálek</i>
<i>pisálek</i>	<i>šoustálek</i>	<i>vzdychálek</i>

d) Slova končící na *-ílek*

<i>brzdílek</i>	<i>snažílek</i>	<i>žadonílek</i>
-----------------	-----------------	------------------

Možnost vytvoření deverbativního substantiva na *-álek*, *-ílek* je v zásadě neomezená, nehledě na to, jestli existuje i derivát na *-al/-il*. Jedná se o slova expresivní, většinou s negativní konotací (14).

- (14) "V cizině sice mají také zácpy, ale mám dojem, že nejsou tak strašné, že jízda i v takové koloně více odsejpá. Tady se ale vždycky najde nějaký **brzdílek**, který kolonu prakticky zastaví," míní Moravec. (Mladá fronta DNES, 12. 9. 1998, Korpus syn)

Pokud je doložen základ k těmto tvarům, jsou uvedeny mezi deminutivy (1.1.12 Základy jsou deverbativa na *-il*, *-el* nebo *-ec*: → *-ílek*).

Slova mají velmi slabou frekvenci.

e) Slovo končící na *-ítek*

Sem patří pouze monokolokát *servítek* k cizí bázi *serv-*. Vyskytuje se jen jako součást frazémů *nebrat si servítky*, *bez servítků*.

f) Slova končící na *-ánek*

<i>bochánek</i>	<i>otesánek</i>	<i>sedánek</i>
<i>krajánek</i>	<i>otloukánek</i>	<i>škubánek</i>
<i>milánek</i>	<i>otrhánek</i>	<i>usmrkánek</i>

Tato slova lze jen podmíněčně vztáhnout k doloženým základům na *-an* (*bochan*, *krajan*) nebo *-ec* (*otrhanec*, *usmrkanec*). „Základy“ buď fungují jako augmentativa nebo mají význam ke slovu s *-ánek* za hranicí modifikace.

K žádnému základu nelze vztáhnout:

<i>červánky</i>	<i>dýchánek</i>	<i>mazánek</i>
-----------------	-----------------	----------------

Zakončení *-ánek* má zjevně podobnou expresivní funkci jako *-áček*, *-ásek* (viz tam).

g) Slova končící na *-ásek*

<i>bělásek</i>	druh motýlu
<i>(dělásek</i>	okasionalismus - viz (10))
<i>maňásek</i>	druh loutky
<i>modrásek</i>	druh motýlu
<i>oblásek</i>	viz další strana
<i>tvrdásek</i>	druh klobouku

volňásek   hovorově (univerbizací) *volný lístek*
žluťásek   druh motýlu

Většina těchto derivátů jsou deadjektiva (nositelé vlastností), jen *maňásek* vzniklo podle Rejzka (2001:361) od substantiva †*maňas*,

...stč. ‚panák, figura, modla‘. Původ nejistý, snad z domáckého *Máňa*, jež bylo za Husitství pejorativně přeneseno na sošku Panny Marie.

V odborné loutkoherecké terminologii se výraz *maňas* stále užívá. V obecné mluvě funguje spíš jako augmentativum. Homonymní hovorové *maňas* („manko“) by však bylo slovo základové, pokud by bylo doloženo deminutivum *maňásek* ve významu „malé manko“.

Podobný vztah by byl u homonym *tvrďas* („tvrdý muž“) → *tvrďásek* (deminutivum od „tvrdý muž“); *tvrďásek* („tvrdý klobouk“) → *tvrďas* (augmentativum k „tvrdý klobouk“)

Z deadjektivní řady vybočuje taktéž zjevně překladatelská licence *dělásek*. Netypickým tvarem připomínajícím deminutivum překladatel kompenzuje pasáž v dialektu (15):

- (15) *"Moje mamka se do toho vůbec nemohla vpravit, protože v jídelně jedli všichni rekreatanti pohromadě, vobyčejný dělášci jako můj tatka, ale taky úředníci, a dokonce partajní pohlaváři.*
„Maine Mama hat sich janich ainkriegen jekontt, weil nämlich im Spaisesaal alle Urlauber durchainander jesessen ham, ainfache Arbaiter wie main Papa, aber och Beamte ond Parteibonzen sogar. (Grass: Jako rak)

Obecně lze zřídka tvary odpovídající základům těchto kvazideminutiv považovat spíš za augmentativa (*dělňas*, *tvrďas*, *volňas*, ale i *maňas* - viz výš).

Na druhé straně se nesporně jedná o slova emotivně zabarvená, k deminutivům mají blízko. Odpovídají tomu expresivní, nikoliv však jednoznačně deminutivní německé protějšky odvozené sufixem *-ling* nebo metaforické protějšky českého žluťásek:

česky	německy
<i>bělásek</i>	≈ <i>Weißling</i>
<i>modrásek</i>	≈ <i>Bläuling</i>
<i>žluťásek</i>	≈ <i>gelber Schmetterling, der Schwefelgelbe, Zitronenfalter</i> ; dál také onomatopoické <i>Küken</i> , ale i skutečné deminutivum, ovšem s metonymickým přenosem (16)

- (16) *Za dlouho, aspoň si myslím, řekla: - Na -, a vrátila mi žlut'áska, ...*
Nach einer Weile, so meinte ich wenigstens, sagte sie: »Na«, und gab mir das Gänslin zurück, ...
(Gruša: *Dotazník*)

Problematické zařazení má slovo *oblásek*, které se dřív také psalo *oblasek*, čímž byl vztah k adjektivu *oblý* zřetelnější. Tvoří buď samostatnou podskupinu slov končících na *-ásek* (jako deadjektivum), nebo patří mezi substantivní deverbativa na *-ek*. Neshodnou se na tom ani tři etymologické slovníky: Machek (1997:405) uvádí pův. *oblásek*, tedy od *hladit*. Pak je i jasná změna *d* → *z*, sufix tedy *-ek*. Holub (1937:177) *oblásek* vztahuje k adjektivu *oblý* s odůvodněním, že se psalo *oblásek* (13). Rejzek považuje původ za nejasný, uvádí: „dříve i *oblásek*, stč. *oblátek*. Nejspíš od *oblý*“ (2001:419). V diachronním korpusu *oblasek* není doloženo, pouze jednou *oblátek* (17).

- (17) *paznohty nóh jeho jako oblátek a kola jeho jako ohroma búřě , řvané jeho jako lvové. (Překlad Proroků Izaijáše, Jeremiáše, Daniela, konec 14. stol.)*

V synchronním korpusu je několik dokladů *oblásek* v různých textech:

- (18) *jako bych se byl ponořil pod vodu a hledal oblásek.*
... dva oblásky křemene a zakřesal jsem s nimi trochu jisker

... sbírám barevné mušličky mezi **oblásky** modravými nebo plavými...
 Vem **oblásek** a hod' jej po vodě.
 ... a je mu k pláči, voda zase žalovala na **oblásek**, že ji tlačí.

Většinou jsou to poetičtější laděné texty. Tvar *oblázek* jednoznačně převažuje. Na druhé straně pro deminutivní povahu slova *oblázek* svědčí i ojedinělý výskyt „základu“ *oblaz* (19). Mohlo by ovšem plnit funkci augmentativa.

(19) ...*máchl rukou pan Inkognito a zvednutý oblaz si uložil do kapsy zahradnické zástěry.*
 (Třešňák: Evangelium a ostružina)

Protějšky v jiných jazycích jsou různé.

česky	německy	anglicky
<i>oblázek</i>	≈ <i>Kiesel; Kieselchen, kleiner Stein, Geröllbrocken</i>	<i>pebble, shingle</i>

V něm. (většinou plurál) odpovídají deminutivum na *-el*: *Kiesel* nebo *-chen*: *Kieselchen*, popř. jiné tvary, které českým deminutivům běžně odpovídají: *kleine Steine, Geröllbrocken*. V angličtině je drobnost vyjádřena lexikálně.

h) Slova končící na *-oušek*

<i>svatoušek</i>	<i>tupoušek</i>	<i>zlatoušek</i>
------------------	-----------------	------------------

I k těmto kvazideminutivům jsou „základy“ *svatouš* a *zlatouš* okasionální jevy (doklady jen na internetu). *Tupoušek* je botanický název (*Medinilla magnifica*) exotické pokojové květiny z Filipín. Základový tvar **tupouš* doložen není.

3) Historická deminutiva

Slova byla původně pravá deminutiva. Ta však převzala stěžejní roli označení dané entity a základy vymřely buď úplně, nebo téměř úplně (mohou se v jazyce marginálně vyskytovat).

<i>čížek</i>	<i>krtek</i>	<i>sýček/sejček</i>
<i>hrnek</i>	<i>papoušek</i>	
<i>ježek</i>	<i>prýmek</i>	

Základy *†číž*, *†hrn/gьrnъ*, *†jež*, a *†krt* už vymřely. Základové slovo *prým* v moderní češtině zjevně také není (žádný korpusový doklad), PSJČ a SSJČ ho však ještě uvádějí. Termíny *papouch* a *sýc* existují v odborné mluvě zoologie.

U dalších není zcela jasné, zda základ v češtině existoval – týká se to především těchto výpůjček z jiných jazyků:

<i>dalamánek</i>	<i>klacek</i> („mladík“)	<i>škopek</i>
<i>fěrtůšek</i>	<i>klůček</i>	<i>šoufek</i> („legrace“)
<i>floutek</i>	<i>racek</i>	<i>verpánek</i>
<i>fracek</i>	<i>šálek</i> („hrnek“)	

Existuje-li v současné češtině (kvazi)základové slovo, je jeho výskyt silně omezen – v korpusech to jsou vesměs hapaxy, mohou se však vyskytovat v profesní mluvě nebo jinde, více méně mimo centrum slovní zásoby: např. *dalamán*: pekárenský termín, *verpán* (20) se (zřídka) vyskytuje i v beletrii:

(20) *A tak tam tak seděli na dvojitém verpánu ve čtyřech jako tři mušketýři.* (Třešňák: Evangelium a ostružina)

V příkladu (20) může *verpán* plnit funkci augmentativa. Podobně také v určitých kontextech i *číž*, *papouch*, *sýc*.

4) Složeniny obsahující deminutivum:

Některá slova z tohoto souboru mohou mít základový tvar, pokud je doložen je to spíš hapax (*tichošlap* - v SYN (2013) jen 1 výskyt), nebo má jiný význam: ke *zlatohlávek* existuje základ *zlatohlav*, ovšem pouze ve smyslu „tkanina“. Pokud by byl základ (více méně spontánně) vytvořen, jednalo by se spíš o augmentativum, resp. derogativní význam. Podobně *holobrad* či *pahr*.

<i>čtyřlístek</i>	<i>levoboček</i>	<i>perořízek</i>
<i>dvojdomek</i>	<i>mezičlánek</i>	<i>svatostánek</i>
<i>fotočlánek</i>	<i>mezititulek</i>	<i>tichošlápek</i>
<i>holobrádek</i>	<i>pahorek</i>	<i>trojlístek</i>
<i>holomek</i>	<i>pahrbek</i>	<i>zlatohlávek</i>
<i>letohrádek</i>	<i>pamlsek</i>	

Mezi složeninami jsou uvedena i slova se sémanticky výrazným prefixem *pa-* označujícím nepravost, náhražku: *pahorek*, *pahrbek*, *pamlsek* (viz bod 3) u nedeminutivní modifikace, kap. A.I.1.4).

Výjimku v kategorii kompozit představuje *podtitulek*: je to pravé deminutivum (uvedeno tam) od *podtitul*. Obě slova mají stejné signifikantní partnery: *podtitul/podtitulek článku, má, zní, nese* apod. V němčině oběma odpovídají protějšky *Untertitel, Zwischentitel, Beiname*. Avšak neprefigované *titulek* nelze považovat za deminutivum od *titul*. Zde jsou významy různé.

Zajímavostí je že kvazideminitiva na *-ek* jsou většinou (asi 70%) substantiva neživotná.

A.I.1.3 Nejasné deriváty končící na *-ek*

U některých maskulin se sufíxem *-ek* nelze určit, zda je vztah mezi nimi a paralelně existujícím základem modifikační či specifikační, resp. zda tyto „základy“ nevznikly desufixací (srov. také Šmilauer 1971:12): *ohryz – ohryzek, odpad – odpadek, odřez – odřezek, odstřih – odstřížek, odštěp – odštěpek, sklon – sklonek, svaz – svazek*. Jedná se o slova odvozená od (prefigovaných) sloves (zde je nutno vidět souvislost i s kompozicí – viz také předešlá kap. bod 4)). Je tedy také možné, že se jedná o samostatně utvořená deverbativa (jedno paradigma se naplní, začne se tedy tvořit další).

<i>náčrtek</i>	<i>přílepek</i>	<i>vejlupek</i>
<i>odpadek</i>	<i>příměsek</i>	<i>výhonek</i>
<i>odřezek</i>	<i>přízemek</i>	<i>výlupek</i>
<i>odstřížek</i>	<i>sklonek</i>	<i>výpadek</i>
<i>odštěpek</i>	<i>svazek</i>	<i>výpisek</i>
<i>ohryzek/vohryzek</i>	<i>úbytek</i>	<i>výstřelek</i>
<i>oškrabek</i>	<i>účastek</i>	<i>výstřížek</i>
<i>počinek</i>	<i>účinek</i>	<i>výstupek</i>
<i>podvazek</i>	<i>úpadek</i>	<i>výtažek</i>
<i>poklesek</i>	<i>úponek</i>	<i>zákrsek</i>
<i>popisek</i>	<i>úradek</i>	<i>zákusek</i>
<i>pořízek</i>	<i>úsměšek</i>	<i>závazek</i>
<i>posměšek</i>	<i>ústupek</i>	<i>závitek</i>
<i>posunek</i>	<i>úšklebek</i>	<i>zlomek</i>
<i>pošklebek</i>	<i>ústěpek</i>	<i>zmatek</i>
<i>příčesek</i>	<i>úvazek</i>	<i>zvratek</i>

Při podrobnějším pohledu na zde uvedené deriváty je jasné, že problematika je velmi obsáhlá, vzdaluje se oblasti deminutiv a vůbec modifikaci. Exemplárně jsou načrtnuty rozdíly jen některých dvojic:

Slova *odpad* a *odpadek* mají několik shodných kolokačních partnerů, mohou se v některých kontextech i zastupovat. Slovo *odpad*, zdá se, je spíš termín z odborných textů, podobně také

přílep, příměs, výhon. Sufigované tvary *odpadek, přílepek, výhonek* jsou výraz z obecného slovníku, resp. (jak prokázala analýza dat korpusu) nesou signál hovorovosti, nikoliv však zdrobnění. Nepotvrdila se také hypotéza, že by *odpad* ($\approx$ něm. *Müll*) bylo kolektivum k *odpadek* ($\approx$ *Abfall*).

Poklese je jen v ustálenějších spojeních *morální poklesek, lidský poklesek*; na druhé straně *pokles* je spíš označení fyzikálního nebo jiného procesu (*pokles tlaku, kurzu*).

Diferencovány jsou také *popis* (*něčeho*) a *popisek* („štítek“). Sufix *-ek* tedy spíš signál výsledku děje, podobně *posunek*: v korpusu syn2010 jen jako synonymum ke *gestikulace* ($\approx$ něm. *Geste, Gebärde, Zeichen*), *posun* je spíš abstraktum ($\approx$ *Verschiebung*).

Významová diferenciacie je zjevná z mnoha příkladů odpovídajících výrazů v němčině (doklady podle programu *treq*):

česky		německy
<i>sklon</i>	$\approx$	<i>Neigung</i>
<i>sklonek</i>	$\approx$	<i>Ende</i>
<i>života</i>	$\approx$	<i>Lebensabend</i>
<i>ústup</i>	$\approx$	<i>Rückzug</i>
<i>ústupek</i>	$\approx$	<i>Zugeständnis</i>

V několika případech je možné sledovat i určitý modifikační vztah: *úškleb* $\approx$ *Hundegrinsen*; *úšklebek* $\approx$ *Grinsen*. Z toho je zjevné, že *úškleb* je hrubější výraz.

V určitých kontextech by mohl být derivát s *-ek* považován za základ (*pořízek*) a slovo bez sufixu *-ek* za augmentativum (*pořez*).

Podrobný rozbor všech dvojic ustupuje od linie této práce a bude předmětem výzkumu jinde.

A.I.1.4 Nedeminutivní modifikace

1) Modifikací základu pomocí sufixu *-ek* vznikají taktéž dvojice *pondělí - pondělek, úterý - úterek*. Podrobněji se jim věnuje Šimandl (2003:162) a „hodnotí[me] podoby *pondělek, úterek* jako hovorové.“ Podobně se také rozšiřují *dnešek, včerejšek* nebo *přízemek*. Sufix *-ek* by zde mohl sloužit i jako deadverbiální (viz kap. A.I.1.3), zjevně ale nikoliv deminutivní. V jiných jazycích nejsou jakékoliv náznaky, že by se o deminutiva mohlo jednat. Mimo stylistického rozdílu bude částečně odlišná i distribuce. Např. spojení (*)*velikonoční pondělek* má oproti *velikonoční pondělí* marginální výskyt.

2) Deminutivum může „připomínat“ i derivát *zrzek* v opozici se *zrzoun*. Obě deverbata mají skutečně jinou evaluativní hodnotu: *zrzek* bývá v neutrálním kontextu (21), (22), *zrzoun* spíš v obhroublejším (23).

(21) *Když si prorazili cestu všemi těmi čumily a sráči, přivěsil se na ně hubený zrzek, který si z arzenálu zanechaného Němci vybral pancrfaust.*
Nachdem sie sich eine Gasse durch all diese Gaffer und Scheißer bahnten, hängte sich ein magerer Rotschopf an sie, der sich irgendwo eine Panzerfaust beschaffte.
Once they had cut a path through all the rubberneckers and cowards they found a skinny redhead tagging along, who had picked a Panzerfaust from the arsenal the Germans left. (Kohout: *Hvězdná hodina vrahů*)

(22) *Zrzek si ji prohlížel s přivřenými víčky.*
Der Rothaarige blickte sie mit schmalen Augen an. (Bulgakov: *Mistr a Markétka*)

--
Hej, ty zrzku!
Yo! Yo, you with the red head! (subtitles)

(23) *"Nepřibližuj se ke mně, zrzoune.*
»Komm mir nicht in die Nähe, mit deinen roten Haaren. (Canetti: *Pochodeň v uchu*)
--
mával korbelem piva, kolébal se vpřed a vzad a s Jackem Woodleym, nevyčválaným zrzounem s tlustými rty, jenž pod svým ošuntělým kabátem nosil žlutou vestu, vedli vřeštivé dueto.
With Woodley, a ruddy, crude, thick-lipped man who was wearing a yellow waistcoat under his hacking jacket, he kept up a constant braying duet, swaying backwards and forwards, waving a pint mug of beer. (Bates: *Poupata odkvétají v máji*)

Někdy může být evaluace opačná (24).

(24) *Na co se díváš, zrzku neomalenej?*
Was starrst du so, du rothaariger Idiot?
The point is, it's a normal medical - What the hell are you lookin' at, you redheaded putz? (subtitles)

(25) *"Musím uznat, že je opravdu k nakousnutí, co ty na to, zrzoune?"*
»Schätze mal, ich krieg 'nen Bissen oder zwei ab, meinst du nicht, Rotschopf?»
"I'd say I'll get a bite or two, wouldn't you, ginger?" (Rowlingová: *Harry Potter a relikvie smrti*)

Převládají funkce (21), (22), (23).

3) Modifikačním avšak nedeminutivním prostředkem je také cirkumfix: *pa- -ek: pahorek, pahrbeek, pamlsek, paprsek*, kde „*pa* znamená nepravý, menší“ (Rejzek 2001:439).

Podobně také cirkumfix *pa- -ka* ve slově (ten i ta) *pápěrka* (uvedeno také u feminin).

Samostatný prefix *pa-* má nesporně funkci modifikační, za deminutivní ho ale považovat nelze. Černá (1997:204) k tomuto píše:

Odvozeniny s *pa-* mají strukturální význam, jev zdánlivě podobný s tím, co označuje motivující jméno⁴, a často je doprovází význam malé míry. Staročeských dokladů není mnoho (např. *pahrb, palúk, paróžek*) a nevykazují hanlivé zabarvení, které je v nové češtině (mimo terminologii) téměř vždy přítomno.

V korpusu syn2010 jsou nejčastější: (*pahorek*), *paroží*, *paroh*, (*pamlsek*), *pahýl(?)*, *pachuť*, *pačesy*, *pazneht*, *pavěda*, *pavědec*. V závorce jsou uvedena slova s cirkumfixem. Slovo *pahýl* má nejasnou etymologii.

A.I.1.5 Nedeminutiva s *-ek*

Jednoznačná nedeminutiva se sufixem *-ek* jsou rozdělena podle fundace, nejedná se o modifikaci substantiv. Přehled má mít jen informativní charakter, proto nejsou v obsáhlejších souborech uvedena všechna doložená slova, nýbrž jen začátek a konec abecedního seznamu, mezi nimi je výpustka (...). Tam, kde výpustka není, je seznam dokladů úplný.

1) Deadjektiva

<i>bílek</i>	<i>polníček</i>	<i>spolek</i>
<i>celek</i>	<i>posledek</i>	<i>stárek</i>
<i>desátek</i>	<i>protějšek</i>	<i>svátek</i>
<i>jídelníček</i>	<i>prvek</i>	<i>svršek</i>
<i>mastek</i>	<i>předek</i>	<i>zadek</i>
<i>macek</i> (od	<i>předek/prapředek</i>	<i>zrzek</i>
<i>macatý)</i>	<i>sládek</i>	<i>žloutek</i>
<i>mládek</i>	<i>smutek</i>	

Podle dotazníku bývají některá z těchto slov, především životná (*mládek*, *sládek*, *stárek*, *zrzek*), ale i některá neživotná (*celek*, *bílek*, *žloutek*) vnímána jako zdobnělá. Ještě markantnější je tento jevu u slov *jídelníček* nebo *polníček*, zjevně kvůli homonymii s deminutivním sufixem *-íček*. Protějšky s němčinou odráží rozdíly v typologii jazyka: *mládek* - *Kleinknecht*, *stárek* - *Großknecht*, *sládek* - *Bräuer*, *zrzek* - *Rotschopf*; *jídelníček* - *Speisekarte* nebo *polníček* - *Feld-/Vogerl-/Nüsslisalat*²⁶. V češtině je zjevná univerbace derivací *jídelní lístek* → *jídelníček*; *polní salát* → *polníček*; v němčině kompozitem *Karte mit Speisen* → *Speisekarte*. Němčina se samozřejmě v tomto ohledu zdá explicitnější, jednoznačnější. Nemusí to ovšem být pravidlem: *Eiweiß* - *bílek* i *bílkovina*, zde je specifikace zajištěna odlišným sufixem.

2) Deadverbia

dnešek
letošek
okolek
venek
vnitřek
včerejšek
zítrěk

3) Deverbativa

brousek
cecek
cucek
čpavek
...
žmolek

Celkem kolem 50.

²⁶ Ekvivalenty jsou uvedeny v pořadí německá - rakouská - švýcarská standardní varieta němčiny. V rakouském i švýcarském úzu je kompozitum utvořeno deminutivními determinanty *Vogerl-* a *Nüssli-*.

4) Deverbativa z prefigovaných sloves a ze substantivních předložkových vazeb

<i>bezzemek</i>	...	<i>zmetek</i>
<i>dobytek</i>	<i>záhumenek</i>	<i>zmrazek</i>
<i>dodatek</i>	<i>zbytek</i>	<i>zvratek</i>

Celkem kolem 150.

K mnohým (prefigovaným) slovesům existují i jména vzniklá transpozicí (konverzí slovesného kmene). Vytvořily se tak dvojice připomínající základové jméno a jeho deminutivum: *brus – brousek, přestup – přestupek, přívěs – přívěsek/přívěšek* aj. Ty však mívají úplně jinou syntaktickou povahu: *brus něčeho – brousek na něco; výpad proti někomu – výpadek něčeho*, tím pádem i různé kookurenční partnery. Jejich protějšky v cizím jazyce jsou pochopitelně taktéž od sebe vzdáleny a nelze mluvit o žádné modifikaci významu:

česky		německy
<i>zvrát</i>	≈	<i>Umkehrung, Wende, Wendung, Umsturz</i>
<i>zvratek</i>	≈	<i>Erbrochenes, Kotze</i>

Kategorie se prolíná s problematikou derivátů uvedených v kap. Nejasná slova končící na *-ek*.

5) Slova vzniklá reprodukcí

<i>cvrček</i>	<i>hejsék</i>	<i>prcek</i>
<i>čůrek</i>	<i>křeček</i>	
<i>dudek</i>	<i>lelek</i>	

6) Slova vzniklá univerbizací

holenek ← *holý muž*
nácek ← *národní socialista*
komisárek ← *komisní chléb/tabák*

7) Výpůjčky nebo odvozeniny z cizích slov

<i>bazilišek</i>	<i>kelímek</i>	<i>oplatek</i>
<i>bířtek</i>	<i>kiosek</i>	<i>rynek</i>
<i>čolek</i>	<i>klacek</i> (dřevo)	<i>smírek</i>
<i>damašek</i>	<i>klacek</i>	<i>šálek</i> (hrnek)
<i>filek</i>	(mladík)	<i>šnek</i>
<i>floutek</i>	<i>kolárek</i>	<i>špaček</i>
<i>herínek</i>	<i>lilek</i>	<i>špalek</i>
<i>heřmánek</i>	<i>mezek</i>	<i>trylek</i>
<i>ibišek</i>	<i>morek</i>	
<i>karbanátek</i>	<i>mozek</i>	

K těmto výpůjčkám patří také *dalamánek* (z fr. *d'Allemagne* (*pain*), tedy „německý chleba“), *frocek/fracek*, *šoufek*, *škopek* a *verpánek*, ale protože existují nebo existovala slova, ke kterým je lze vztáhnout jako k základovým, jsou uvedena mezi kvazideminitivy.

V zásadě se jedná o slova, která byla zařazena do českého systému tak, že na jejich konci vzniklo *-ek* (např. vložení *-e-* před koncovou souhlásku nebo přidáním sufix *-ek*). Jsou to:

Životná maskulina:

bazilišek: *basiléus* (řecky „král“), již ve staré češtině z latiny (*basiliskus*); *floutek* (z něm. *flott*); *fracek* (častější) / *frocek* (méně časté) z něm. *Fratz*, v č. je i „základ“ *froc* (stopa rakouské výslovnosti); *herínek* (z něm. *Hering*, vzniklo asi vložení *-e-*).

Neživotná maskulina:

dalamánek, *damašek*, *heřmánek*, *filek*, *ibišek*, *karbanátek*, *kelímek*, *kiosek* (převzato z něm. *Kiosk*: původně turecky *kyöşk* („zahradní pavilon“) přes italštinu a francouzštinu *kiosque* (srov. Rejzek 2001:272)), v češtině vloženo *-e-*; dále *klacek*,

klůček, kolárek (z *collarium* (viz Rejzek 2001:285)), *korek* (z něm. *Kork*, vloženo -e-), *kramflek* (z něm. *Krampe+Fleck*), *morek* a *mozek* (obojí z něm. *Mark*), *oplatek* (†*offerre* (lat.): pův. jen v církevním významu „hostie“, později přenos na „tenký koláč“ (srov. Rejzek 2001:430), *rynek, šálek* (od *šál* ← něm. *Schal*), *šálek* (*Schale*, ale odpovídá mu i *Täßchen*), *šoufek, špalek* (z něm. *spalten*), *štráfek, tamaryšek* (z něm. *Tamariske* s přesmykem -ke →-ek), *trylek* (z něm. *Triller* a příkloněním k č. sufixu -ek místo něm. -er), *verpánek* (z něm. *Werkbank*)

Slova *flek, pucflek, drek* a *pendrek* (z *Bärendreck*) byla přejata bez sufixu.

Mimo *klůček* (≈ něm. *Pflöckchen, Fetzchen*) a *šálek* (≈ něm. *Täßchen*) jim v němč. neodpovídá deminutivní tvar. (Pro srovnání: *klůček* ≈ angl. *cloth, rag*; *šálek* ≈ *cup, mug*.)

Mezi nedeminutivy s -ek je méně životných než neživotných maskulin.

A.II Zakončení na *-ík*

Vedle jednoduchého sufixu *-ík* končí na *-ík* také kombinace mutačního a deminutivního sufixu sufixy *-(e)lík*, *-čík* a rozšířený sufix *-ník*. Jsou zde uvedeny v pořadí podle množství různých zdobnělin, které tvoří.

Index kapitol je zkácen a začíná na A.II.

A.II.1 Sufix *-ík*

Kromě deminutiv končí na *-ík* (podobně jako u deminutiv se sufixem *-ek*) řada jiných pojmenování: názvy vykonavatelů povolání (*agrárník*, *zvoník* aj.), se sufixem *-ník* *živnostník*; nositelů vlastností (*zvrhlík*) a mnohé jiné.

K dokladům byla přiřazena také slova s hovorovou variantou sufixu (*-ejk*).

A.II.1.1 Deminutiva na *-ík*

V současné psané češtině jsou doložena následující deminutiva se sufixem *-ík*. V závorce jsou slova hraniční, která sice jsou doložena jako pravá deminutiva, ale jejich funkce bývá (častěji) jiná než deminutivní. Vykřičníkem jsou označena slova, která mají doloženy v češtině základové tvary, jejich funkce deminutivní je však sporná. (viz poznámky v této kap., bod 4).

A.II.1.1.1 Prosté přidání sufixu *-ík* (včetně hláskových změn)

1. (<i>ajnclík</i>)!	32. <i>keřík</i>	63. <i>parčík</i>
2. <i>aršík</i>	33. <i>klučík</i>	64. <i>pindík</i>
3. <i>bičík</i>	34. <i>kolík</i>	65. <i>писаřík</i>
4. <i>bobřík</i>	35. <i>koník</i>	66. <i>plášťík</i>
5. (<i>bochník</i>)	36. <i>kosík</i>	67. <i>pokojík</i>
6. <i>bratřík</i>	37. <i>košík</i>	68. <i>poník</i>
7. <i>buřtík</i>	38. (<i>krahulík</i>)	69. (<i>preclík</i>)!
8. <i>cajzlík</i>	39. <i>krejčík</i>	70. <i>prstík</i>
9. <i>centík</i>	40. (<i>krejzlík</i>)	71. <i>psík</i>
10. <i>čertík</i>	41. <i>kšeftík</i>	72. <i>pudlík</i>
11. <i>červík</i>	42. <i>kufřík</i>	73. <i>pulovřík</i>
12. <i>čuník</i>	43. <i>kvelbík</i>	74. <i>pultík</i>
13. <i>dešťík</i>	44. <i>kyblík</i>	75. <i>pytlík</i>
14. <i>dortík</i>	45. <i>lesík/lesejk</i>	76. <i>rtík</i>
15. <i>foťík</i>	46. <i>litřík/půllitřík</i>	77. <i>rublík</i>
16. (<i>gáblík</i>)!	47. <i>lokajík</i>	78. <i>Sasík</i>
17. (<i>gazík</i>)!	48. <i>lustřík</i>	79. <i>skautík</i>
18. <i>grázlík</i>	49. (<i>majzlík</i>)	80. <i>sokolík</i>
19. <i>grošík</i>	50. <i>mečík</i>	81. <i>studentík</i>
20. <i>hadřík</i>	51. <i>metřík</i>	82. <i>svetřík</i>
21. <i>hajzlík</i>	52. <i>mlynařík</i>	83. <i>šuplík</i>
22. (<i>hipík</i>)!	53. <i>momentík</i>	84. <i>tatík</i>
23. (<i>hoblík</i>)	54. <i>mostík</i>	85. (<i>taxík</i>)!
24. <i>hošík</i>	55. <i>mrázík/mrazejk</i>	86. <i>vepřík</i>
25. <i>hřebík/hřebejk</i>	56. <i>mužík</i>	87. <i>veršík</i>
26. <i>chlapík</i>	57. <i>nehtík</i>	88. <i>větrík</i>
27. <i>jazzík</i>	58. <i>nosík</i>	89. (<i>vozík/vozejk</i>)
28. <i>jeřík</i>	59. <i>nožík</i>	90. <i>žebřík</i>
29. <i>kachlík</i>	60. <i>obličejík/obličejk</i>	91. <i>žertík</i>
30. <i>kalendářík</i>	61. <i>oltářík</i>	92. (<i>žigulík</i>)!
31. <i>kapřík</i>	62. (<i>paklík</i>)!	

A.II.1.1.2 Základy končící na *-el:* → *-lík*

1. <i>d'áblík</i>	5. <i>kostelík</i>	9. <i>oslík</i>
2. <i>dudlík</i>	6. <i>kotlík</i>	10. <i>pytlík</i>
3. <i>dumlík</i>	7. <i>kozlík</i>	11. <i>uzlík</i>
4. <i>kachlík</i>	8. <i>orlík</i>	

Mimo *kostel* → *kostelík* u všech odpadá před koncovým *-l-* samohláska *-e-*.

A.II.1.1.3 Základy končící na *-(ov)ec* nebo *-ce:* → *-čík*

1. <i>hitlerčík</i>	4. <i>Němčík</i>	7. <i>tančík</i>
2. <i>Japončík</i>	5. <i>správčík</i>	
3. <i>kupčík</i>	6. <i>svinčík</i>	

Základy končí na *-ec* (*kupec, svinec, tanec*), *-ce* (jen *správce*) nebo příslušenský sufix *-ovec* (*hitlerovec, Japonec*). Tvary s *-čík* jsou expresivnější než základy a splňují i ostatní kritéria definice deminutiv. Mají funkci především ironizující (1) nebo derogativní (2):

- (1) *Ale Němčíci už zmizeli v rohové ulici.*
Doch da waren die deutschen Bürschchen schon in der Seitengasse verschwunden .
- (2) *Jdeme! ...dáme těm Japončíkům lekci.*
Los, Leute! Dem Scheißjapaner zeigen wir's.
Let's go! ... teach that fucking Jap a lesson.(subtitles)

Suffix *-čík* však plní i funkci specifikativní. To je nesporné u *plavčík, jezevčík* částečně i *hitlerčík* jako označení pro malého/mladého (o to i nebezpečnějšího - pozn. autor) Hitlerova stoupence.

Ke tvaru *svinčík* je doloženo ve stejném denotativním významu také *svinec* (3). Je ale možné, že toto vzniklo až sekundárně, může tedy fungovat jako augmentativum.

- (3) *Zlatá devadesátá (...), odpovídám: Stála za hovno! Deset let Temna. Klausův svinec. Klausův "kriminální mafianismus".*
... hledí oknem do dvorku, kde panuje "svinec" a babka vybírající popelnice

Označení pro „nepořádek“ vzniklo zjevně metaforicky. Původní význam slova *svinec* (dnes spíš zastaralý výraz) je „prasečí chlívek“ a existuje v č. už jen jako toponymum (*Prostřední, Dolní Svinice, vrch Svinec*).

A.II.1.1.4 Základ končí na *-čí* → *-čík*

krejčík

Suffixem *-čí* je v současné češtině utvořeno několik frekventovaných označení vykonavatelů povolání: *dozorčí, krejčí, lovčí, mluvčí, nákupčí, průvodčí, rozhodčí, výběrčí, výpravčí*. Z nich jen ke *krejčí* existuje tvar *krejčík*, jednoznačně jako jeho deminutivum (≈ něm. *Schneiderlein*). K ostatním tvary s přidaným (deminutivním) *-k* doloženy nejsou.

Problematika slov na *-čí* a *-čík* je složitější: existuje např. *nákupčí* (nikoliv **nákupčík*), na druhé straně *kupčík* (nikoliv **kupčí*). K tématu srov. také Dokulil (1956:142-143).

Poznámky k pravým deminutivům na *-ík*

1) Dublety

Většinou vedle sebe stojí spisovný a hovorový tvar. U *profík/profík* je změna kvantity a hovorové tvary jsou oba. Vždy první z uvedených tvarů má vyšší frekvenci.

<i>hřebík/hřebejk</i>	<i>mrazík/mrazejk</i>	<i>vozik/vozejk</i>
<i>lesík/lesejk</i>	<i>obličejík/obličejk</i>	<i>profík/profík</i>

V psaných textech jsou pochopitelně běžnější spisovné tvary. V hovoru se tvary s *-ejk* používají především v Čechách.

2) Hláskové změny

a) Změna souhlásky na konci kmene

<i>aršík</i>	<i>jeřík</i>	<i>lustřík</i>
<i>bobřík</i>	<i>kapřík</i>	<i>parčík</i>
<i>bratřík</i>	<i>klučík</i>	<i>pulovřík</i>
<i>hadřík</i>	<i>kufřík</i>	<i>svetřík</i>
<i>hošík</i>	<i>krahulík</i>	<i>větřík</i>

U *krahujec* → *krahulík* došlo ke změně *j* → *l* a resufixaci *-ec* → *-ík*.

b) Kvantitativní nebo kvalitativní změna kmenové samohlásky

<i>dešík</i>	<i>mrazík</i>	<i>vozik/vozejk</i>
<i>mlynařík</i>	<i>nožík</i>	

c) Kmenová samohláska (*-e-*) odpadá

<i>nehtík</i>	<i>psík</i>	<i>rtík</i>
---------------	-------------	-------------

3) Hovorové tvary

Na *-ík* končí několik hovorových zkrácených tvarů:

<i>Amík</i>	←	<i>Američan</i>	<i>Frantik</i>	←	<i>Francouz</i>
<i>buzík/buzík</i>	←	<i>buzerant</i>	<i>profík</i>	←	<i>profesionál</i>

V němčině těmto českým zkráceninám zakončeným na *-ík* často odpovídají slova s tzv. hypokoristickým sufixem *-i*: *Ami* (≈ *Amík*), *Schwuli* (≈ *buzík*), *Profi* (≈ *profík*). Zdá se, že je v obou jazycích shodná tendence zkracování na dvojslabičná slova. Přidáním domácího sufixu *-ík* v češtině resp. *-i* v němčině se slova takto (asi lépe) domestikují.

Zkrácené slovo *profík* má komplementární opozitum *hobík* (4): „ten, kdo něco dělá jako hobby“. Jedná se o velmi mladé slovo, v korpusech (SYN 2013) doloženo od r. 2007, tenkrát ještě v uvozovkách.

(4) *s nadsázkou spíš jako bodrý golfista - "hobík" na turnaji celebrit*
sice závodím s profesionály, ale jsem čistě amatér, hobík a nadšenec

Nejedná se však o deminutivum, protože k němu není jednoslovný základ. V seznamu proto uvedeno není.

4) Odvozeniny výpůjček

Mezi uvedenými deminutivními tvary je řada z nich odvozena od původně cizího slova. Jen asi polovina ze souboru má základy se signifikantní frekvencí. Druhá polovina slov má velmi slabou frekvenci základu (slova jsou v závorce) a slovo s *-ík* nemusí mít deminutivní rys vůbec, pokud ho má, může být jeho vnímání individuální a lze očekávat, že se časem ztratí úplně.

(ajnclík)	hajzlík	(majzlík)
cajzlik	(hipík)	(paklík)
foťřík	(hoblík)	poník
(gáblík)	kachlík	(prelík)
(gazík)	kufřík	šuplík
grázlík	kvelbík	(taxík)
hadřík	kyblík	(žigulík)

Sporné jsou především výpůjčky odvozené z vlastních jmen (proběhla většinu i apelativizace): *gaz* → *gazík* (od *GAZ - Gorkovskij Avtomobilnyj Zavod*), *žigul* → *žigulík* (podle *Žigulovských vrchů*). Podobně také *taxi* → *taxík* (podle rodiny *Thurn und Taxis*) Zdá se, že *-ík* zde má spíš integrační než deminutivní funkci. (Neščimenko 1980:28 tyto typy z deminutiv vylučuje.) Nasvědčují tomu protějšky v němčině, z nichž není žádné citové zabarvení znát, oba tvary (pokud jsou doloženy) mají shodné protějšky: *taxi/taxík* ≈ *Taxi, Taxe, Wagen*; *gazík* ≈ *Geländewagen, Jeep*; *žigulík* ≈ *Lada*. Podobně i *hippie/hipík* ≈ *Hippie, Hippiekind, Junkie, Naturverliebter, komischer Freak*.

Rozdíl v užití bývá také ve stylu: základ může fungovat jako termín v odborném textu (5). Někdy se také základ posouvá k augmentativu (6), (7). (Doklady (5)-(7) jsou z korpusu SYN 2013.)

- (5) *Nerovnosti pórobetonových tvárnice opět zarovnejte **hoblem**, poté smetěte prach. šest pekařů bude v postním čase péci jen **precle** a druhá polovina chleba ... a prodával **precle** na jarmarku přímo z hole "na dlaň".*
- (6) *"Myslím si, že je to neskutečněj **hajzl** a ubohý malý čurák, a nejen kvůli tomu, co provedl teď. „Děti bere spíš Kameňák. Pro malý **hajzly** bych musel natočit pohádku o masakru motorovou pilou v perníkové chaloupce,“ míní režisér.*
- (7) *...a to si navíc Američan nevezme jeden ubrousek, jako u nás (dříve ještě rozstřižený číšníkem napůl), ale celý **pakl** a místo jednoho kečupu celou hrst lahviček, i když ví, že takové množství nemůže spotřebovat.*

K příkladu *pakl* (7) srov. také příklad (3), (12) a (13) u deminutiv se sufixem *-ek*.

Na uvedených výpůjčkách je znát „domestikační proces“ - ke kmenům slov končícím na netypické hlásky [-cl], [-tr], [-kl], [-chl] je přidán domácí deminutivní sufix *-ík*. Vedle těchto deminutiv od cizích základů existuje v češtině ještě řada dalších slov bez základu, kde je *-ík* možno považovat opravdu pouze integrační sufix (viz bod 4) u kvazidemnutiv).

5) Polysémie / překryv s nedeminutivy

I u maskulin s *-ík* (podobně jako s *-ek*) je pozvolný přechod k nepravým deminutivům. I zde hraje roli polysémie deminutivního tvaru, který může fungovat buď jako zdvořilost základu, (pravé deminutivum), nebo označuje jinou entitu (kvazidemnutivum).

bobr → bobřík

Tvar *bobřík* se v současné češtině vyskytuje téměř výlučně ve významu „skutek“ (takto nově obsazeno zřejmě Jaroslavem Foglarem). Deminutivum k *bobr* (8) je vzácné – v korpusu syn (2013) je jen jeden doklad.

- (8) *že ministerstvo výjimku Povodí udělí a bobři z tohoto úseku Moravy zmizí. "Se zahájením prací však budeme souhlasit pouze v případě, že se s úpravami koryta a břehů začne až v srpnu. To už budou malí bobříci schopni změnit hnízdiště.*

bratr → bratřík

Slovo *bratřík* většinou označuje člena (husitského) hnutí nebo „malé františkány“. Funkce deminutiva od *bratra* je celkem vzácná.

bochan → bochník

Slovo *bochník* má sice původ ve staročeském †*bochnec* (Rejzek 2001:84), v současné češtině k němu existuje však ještě *bochan*. Toto je třeba považovat ale spíše za augmentativum. Typické kolokace jsou *obrovský, největší bochan*.

čuně → čuník

Základovým slovem *čuně* se většinou označuje člověk; deminutivním tvarem *čuník* v drtivé většině dokladů zvíře.

hobl → hoblík

Základ *hobl* je stolařský termín nebo součást frazému *dát někomu hobla*. Deminutivum *hoblík* ztrácí deminutivní funkci.

hřeb - hřebík

Základ *hřeb* se nejčastěji vyskytuje v kolokaci *zlatý hřeb* ≈ angl. i něm. *highlight/Highlight*. V jiných kontextech pak ≈ něm. *Nagel, Eisennagel*; angl. *nail, spike*.

Deminutivnímu tvaru *hřebík* odpovídá ≈ něm. *Nagel, Eisennagel*, ale i (vzácně) *Nägelchen*; angl. ≈ *nail, hook*. Jedná se tedy o menší věc.

Základ i deminutivum jsou zřídka ve stejném kontextu (9). Spojení *hřeby do rakve* je méně časté. Zdá se, že plní spíše funkci augmentativa od *hřebík*.

- (9) *spáchaná na ČSR byla jedním z posledních hřebů do rakve Versailleského uspořádání Evropy. To byly poslední symbolické hřebíky do rakve.*

Tvar *hřebík* tedy jako deminutivum bledne, a vnímá se spíše neutrálně. Kolokační výpočty nesvědčí o expresivnějším kontextu. Běžná spojení jsou *přibít, zatloukat hřebík, pověsit něco na hřebík*. Nahrazením *hřeb* by vyvstal dojem, že se jedná o věc větší než normál.

kůl → kolík

Zdá se, že vztah mezi slovy *kůl* a *kolík* je více méně odsunut do diachronie, *kolík* ve funkci deminutiva od *kůl* je velmi vzácné. Kontextů, kde by se základ a deminutivum mohly zastupovat (10), je málo.

- (10) *Kolíky a dráty chrání nově oseté okraje neuhraabaných šotolinových stezek. Bindfäden, zwischen kleinen Pflöcken ausgespannt, schützen die neuangesäten Rasensäume der ungeharkten Kieswege.*

Současné deminutivum od *kůl* je spíše *kůlek* (viz deminutiva se sufixem *-ek*). Má velice nízkou frekvenci - pouze dva doklady v korpusu syn.

- (11) *Špatná opora, poškozený či prohnitý kůlek, může být příčinou zlomení korunky angreštu či rybízu v době dozrávání, kdy je stromek zatížen úrodou. Chalupář také kritizuje nevhlednou podobu sběrného místa, které tvoří jen kůlek s několika cedulemi.*

Diferenciace *kůl x kolík x kůlek* je zjevná z protějšků v němčině a angličtině:

česky		německy		anglicky
kůl	≈	<i>Pfahl, Pflock, Pfosten</i>		<i>stake, stick, pole, pile</i>
kolík	≈	<i>Pflock, Stab, Wäscheklammer</i>		<i>peg, picket</i>
kůlek	≈	<i>Pflock</i>		(chybí data)

kozel → kozlík

Deminutivní tvar *kozlík* častěji označuje „sedátko na voze“. Další nedeminutivní významy jsou „podpěra“ a „rostlina“ (*kozlík lékařský – Valeriana officinalis*). Doklady deminutiva *kozel* jsou vzácné.

mlynář → mlynařík

Některá deminutiva se v psaných textech objevují vyloženě vzácně (12). Běžnější je označení pěvce *mlynařík dlouhoocasý (Aegithalos caudatus)*.

- (12) *Pojď mezi nás a uvidíš, že nebudeš litovat. Bude vám to hezky slušet s naším mlynaříkem Muchem. Nebude se při práci nudit sám s nezkušenými pomocníky.*

vůz - vozík

Diferenciace významu této dvojice je zjevná z přehledu:

česky	typické kolokace v češtině	německy	anglicky
vůz	<i>nákladní, osobní, nový, policejní vůz; řidič vozu</i>	≈ <i>Wagen, Auto, Fahrzeug</i>	<i>car, truck, wagon, vehicle, carriage</i>
vozík	<i>invalidní, nákupní, vysokozdvizný, elektrický</i>	≈ <i>(kleiner) Wagen, Handwagen, Gepäckwagen, Rollstuhl, Einkaufswagen, ale i deminutiva Wägelchen a Wagerl.</i>	<i>cart, trolley, wheelchair, streetchair</i>

Jsou však doloženy kontexty (13), kde je modifikační vztah zjevný. Proto lze *vozík* (ještě) považovat za deminutivum slova *vůz*.

- (13) *..., který seděl na kozlíku selského vozu, taženého koňmi ...
Chvilí mlčky přihlížela, jak tatínek zapřahuje konika k vozu, a
Na scénu vyjíždí vozík tažený koněm,*

V obecné rovině lze konstatovat, že podobně jako u slov se sufixem *-ek* je i několik dvojic základ → deminutivum s *-ík*, kdy se základové slovo usazuje v odborné rovině. Jako termíny fungují *hobl, krejzl* (14) a *žebř* (15), deriváty s *-ík* jsou běžná v obecném jazyce a jejich evaluativní (deminutivní) funkce je nulová.

- (14) *..., zpod krejzlu mu vyčuhovalo několik drobných článků zlatého řetězu.
"Tady je krejzl, tohle je opličko a tady máme podolky a kordulku," vytahuje důkladně naškrobené a
nažehlené části hanáckého kroje z kufry Jarmila Vítoslavská z Troubek.*
- (15) *Některé úseky se musejí překonávat pomocí visutých žebřů a lanových traverzů*

Základové slovo *žebř* se však objevuje také v poeticky stylizovaných textech.

A.II.1.2 Kvazidemnutiva s -ík

Mezi pravá deminutiva vytvořená sufixem *-ík* nepatří kategorie slov s těmito vlastnostmi:

1) Terminologizovaná deminutiva

<i>dolík/d'olík</i>	prohlubinka ve tváři, sníženina
<i>hvozdík</i>	bylina (<i>Dianthus</i>)
<i>jezevčík</i>	pes
<i>kozlík</i>	sedátko na voze, podpěra, rostlina
<i>krahulík</i>	krahujec - dravec (<i>Accipiter</i>)
<i>králík</i>	zvíře
<i>lučík</i>	chránič spouště střelné zbraně
<i>mečík</i>	květina
<i>mlynařík</i>	pták <i>mlynařík dlouhoocasý</i> (<i>Aegithalos caudatus</i>)
<i>paznehtík</i>	rostlina (<i>Acanthus</i>)
<i>rohlík</i>	pečivo
<i>roubík</i>	předmět za ucpání úst, hloubení důlků atd.
<i>vozik</i>	zařízení k (ruční) přepravě

2) Historická deminutiva

Následující slova s *-ík* kdysi pravděpodobně jako deminutiva vznikla. Vedle některých existuje i příbuzný tvar, vztah mezi nimi však (mimo *škopek/škopík* a *pupek/pupík* - viz dál) není modifikační.

<i>čmelík</i>	cizopasný roztoč
<i>chrostík</i>	hmyz (<i>Trichoptera</i>)
<i>ježdík</i>	„dravá ryba tvrdoploutvá z čeledi okounovitých (<i>Acerina</i>)“ (PSJČ)
<i>ježík</i>	„ryba z čeledi dvojjzubců (<i>Dion hystrix</i>)“ (PSJČ)
<i>mandelík</i>	pův. zdrob. k <i>mandel</i> ; „útvár s rozmanitým počtem snopů“ (PSJČ)
<i>pestík</i>	samčí ústrojí květu
<i>pupík</i>	jizva po pupečnicku (<i>pupen</i> : † <i>pamp</i> (ie. onom. kořen) „nadouvat se“ (Rejzek 2001:519)
<i>řapík</i>	spodní, stopkovitě zúžená část listu nesoucí čepel (SSJČ)
<i>střízlík</i>	zpěvný pták (<i>Troglodytes</i>), obecně malý tvor, † <i>stříž</i> (Rejzek: 2001:611)
<i>trpaslík/trpajzlík</i>	pův. † <i>třapaslek</i> „tvor tři prsty vysoký“ (Rejzek 2001:677)

A.II.1.3 Nejasné deriváty končící na -ík

Problematická jsou pojmenování odvozená od přídavných jmen: *mladý* → *mladík*, *starý* → *stařík*, *tlustý* → *tlouštík*, *vychrtlý* → *vychrtlík*, *vyzábělý* → *vyzábělík*, *zakrslý* → *zakrslík*. Nejsou to skutečná deminutiva (modifikace), i když rodilí mluvčí je za ně občas považují, dokonce i základy lze najít v jiných odvozeninách od stejných adjektiv: †*mladec*, *stařec*, popř. *mlad'och*, *staroch*, *tlust'och*. Nesporně se jedná o slova expresivní. V němčině i angličtině jim odpovídají expresivní výrazy, někdy i deminutiva:

česky	německy	anglicky
<i>mladík</i>	≈ <i>Jüngling, Jüngerchen</i>	<i>young boy/man, lad, youngster</i>
<i>stařík</i>	≈ <i>altes Männchen, Männlein</i>	<i>old guy/man; ale i nigga</i>
<i>tlouštík</i>	<i>Dicker, Dickwanst, Dickerchen</i>	<i>fatty, fatso, chubby (man/boy)</i>

Anglický protějšek ke *stařík* ≈ *nigga* je nesystémový a má zde pouze naznačit možnosti vyjádření expresivity.

A.II.1.3 Nedeminutiva s -ík

Nedeminutivních slov končících na *-ík* je celkem přes 700. Z nich necelých 500 (492) jsou životná mužská jména. Skupinu tvoří především jména profesí (*agrárník*, *bubeník*...),

hodností (*desátník*), příslušníků náboženských skupin a hnutí (*evangelik, kališník*), věkových kategorií (*čtyřicátník*), nositelů vlastností (*dlužník, hanebník, klevetník*).

Neživotných je kolem 250. Označují výsledky děje (*balík, obrubník*), nástroje (*cedník, obrtlík*), soubory (*ciferník, ceník, číselník, slovník...*), názvy rostlin (*banánovník, gumovník,...*), orgány (*žlučník*), místa (*hnojník*) a mnohé jiné.

Markantní skupinu tvoří cizí slova integrovaná do češtiny sufixem *-ík*. Na rozdíl od některých výpůjček uvedených na v bodě 4) u Poznámek k pravým deminutivům na *-ík*, nemají tato slova doloženy základy.

<i>bulík</i>	<i>maník</i>	<i>šlofik</i>
<i>cvalík</i>	<i>(mužik/mužik)</i>	<i>špalík</i>
<i>kamrlík</i>	<i>perlík</i>	<i>špendlík</i>
<i>(kbelík)</i>	<i>pikolík</i>	<i>Tomík (Američan)</i>
<i>kerblík</i>	<i>pumprdlík</i>	<i>truhlík</i>
<i>klacík</i>	<i>puntík</i>	<i>tyglík</i>
<i>knedlík</i>	<i>ratlík</i>	<i>valčík</i>
<i>knoflík</i>	<i>rejstřík</i>	<i>žejdlík</i>
<i>koflík</i>	<i>rendlík</i>	<i>žolík</i>
<i>kolibřík</i>	<i>rulík</i>	
<i>kubík</i>	<i>škopík</i>	

Víc doloženo není. Většinou se jedná o výpůjčky z němčiny, jen *mužik/mužik* je ruské nepravé deminutivum („sedlák“). Je sem zařazeno i *kbelík* (z jihoněmeckého *Kübel*), i když vztah k českému *kybl* a *kyblík* je celkem zjevný. Rozdíl v užití bude částečně i regionálně podmíněn (na jižní Moravě se *kbelík* příliš neuvžívá)²⁷, rozdíl v německých protějšcích taktéž není.

Nápadné je pouze to, že českému *kybl*, resp. *kybl* odpovídá také německé *Bottich*. To znamená, že i tento základ může plnit funkci augmentativa.

Podle dotazníků bývají tato slova (*cvalík, pumprdlík, žejdlík*) někdy vnímána jako deminutiva – pravděpodobně především pro jejich obsahovou stránku (vesměs označení malých věcí) a také asi díky zakončení na *-ík*, které se jeví jako deminutivnější, jak bude patrné z kapitoly A.I.-II.

---

²⁷ Dále je regionální rozdíl i u výpůjčky německého *Kastel* $\approx$ *skříň*. V korpuse (syn2010) je doklad *ta kastle* („skříň, kus nábytku“), tedy femininum. Na Moravě se pro stejnou věc hovorově užívá *ten kastn* nebo i *kostn* (maskulinum), někdy i *kostna* (nevyklučují částečně i ovlivnění ideolektem).

A.II.2 Rozšířený sufix *-ník*

Toto zakončení mají:

čarodějník
svůdník

pětník, desetník, dvacetník/pětdvacetník,
padesátník

Rozšířený sufix *-ník* nelze za deminutivní považovat paušálně. U označení mincí nebo sumy (5, 10, 20, 25, 50 atd. *haléřů, centů*), kde si konkurují *pěťák* x *pětník*, *deseťák* x *desetník*, *dvaceťák* x *dvacetník/pětdvacetník*, *padesáták* x *padesátník* (více takových označení mincí není) se nedá deminutivní náboj prokázat. Protějšky v němčině jsou neutrální, označení drobných mincí jsou silně ovlivňována kulturním pozadím textu, německých paralelách tedy lze najít např.: *Öre, roter Heller* (švédská měna v Bergmannových dílech), *Groschen* (Böll). Od padesáti nahoru (*padesátník, šedesátník*) splývají označení mincí s označením muže daného věku, což u nižších hodnot není: *dvacetník* je jen mince, kdežto *dvacátník* jen označení muže tohoto věku. Sufix *-ník* zde není modifikační, nýbrž označuje nositele vlastností.

Pozitivní konotace, a tím tedy blízkost k deminutivu, je však vidět z kontrastu *svůdce, svůdník* v němčině a angličtině.

česky	německy	anglicky
<i>svůdce</i>	≈ <i>Verführer, Abwerber</i>	<i>seducer, tempter</i>
<i>svůdník</i>	≈ <i>Charmeur, Frauenheld,</i> metonym. <i>Teufel</i>	<i>lovemaker, lover, charmer, metonym.</i> <i>tomcat</i>
<i>čaroděj</i>	≈ <i>Zauberer, Magier</i> ale i <i>Wunderheiler</i>	<i>Wizard,</i>
<i>čarodějník</i>	≈ <i>Zauberer, Hexenmeister</i>	<i>sorcerer</i>

U dvojice *čaroděj – čarodějník* je pozitivní konotace vidět spíše z kolokačního výpočtu než protějšků uvedených výš.

čaroděj: především kolokátor *zlý*

čarodějník: kolokátor *malý*, v konkordancích většinou jako pozitivní postava.

S opatrností lze tvrdit, že rozšířený sufix *-ník* může tvořit deminutiva. Je však také možné, že u dvojice *svůdce* → *svůdník* dochází k nahrazení „céčkového“ sufixu *-ce* sufixem „káčkovým“ *-(n)ík*. Z diachronní analýzy SyD je patrné, že *svůdce* je výraz starší (podobně snad i *svinec* → *svinčák*).

Sufix *-ník* je také ve slovech

bedrník

ústřičník

uličník

Zde má *-ník* jednoznačně jinou funkci než modifikační: *bedrník* od *bedra*, tedy „místo plodnosti“ (Rejzek 2001:74), *ústřičník* „loví ústřice“ (≈ něm. *Austernfischer*), *uličník* se pohybuje na ulici nebo byl vychován na ulici/„ulici“.

A.I.-II. Konkurence slov na *-ek* a *-ík*

Obojí zakončení mají tato slova:

česky		německy	česky		německy
<i>cecek</i>	≈	<i>Zitze</i>	<i>cecík</i>	≈	<i>Möps, Tittie</i>
<i>klacek</i>	≈	<i>Knüppel, Stock</i>	<i>klacík</i>	≈	<i>Stöckchen, Stab, Zweig</i>
<i>kůlek</i>	≈	<i>Pflock</i>	<i>kolík</i>	≈	<i>Pflock, Stab, Wäscheklammer</i> (angl.: <i>peg, picket, stake</i>)
<i>pacholek</i>	≈	<i>Knecht, Kerl, Schuft</i>	<i>pacholík</i>	≈	<i>Knäblein, Junker</i>
<i>pupek</i>	≈	<i>Nabel, Bauchnabel, ale i</i> <i>Wanst (!)</i>	<i>pupík</i>	≈	<i>Bauch, Nabel, Nabelgegend</i>
<i>škopek</i>	≈	<i>Eimer, Tonne, Fass</i>	<i>škopík</i>	≈	<i>Gefäß, Eimer, Schüssel, Schaff,</i> <i>Kübel</i>
<i>špalek</i>	≈	<i>Stück Holz, Block, Klotz</i>	<i>špalík</i>	≈	<i>Klotz, kleiner Hackklotz</i>

Žádné z nich nesplňuje podmínky deminutiva, nemají v moderní češtině základy, mohlo se však původně jednat o deminutiva.

Při pohledu na protějšky v němčině a také z kolokačních analýz se rýsuje náznak vztahu slov s *-ek* a *-ík*: slova s *-ek* se zdají být „základy“ a s *-ík* jejich deminutivy: např. *cecík* se pojí se *sát mlíčko z cecíku*, *matčin cecík*, kdežto *cecek* je v mnohem hrubších kontextech, jak je patrné i z německých ekvivalentů.

A.III Zakončení na *-ček*

Na *-ček* končí deminutivní sufixy *-áček*, *-eček* a *-íček*. Jsou zde uvedeny v pořadí podle množství různých zdobnělin, které tvoří.

A.III.1 Sufix *-íček*

Ze složených maskulinních sufixů končících na *-ček* tvoří nejvíc deminutiv sufix *-íček* a jeho hovorová varianta *-ejček*.

Symbol # u lemmatu znamená, že u těchto slov sufix *-íček* tvoří nebo může tvořit deminutivum primární: základ končí na *-ík* a sám je málo výrazným deminutivem („základ“ od tvaru na *-ík* je slabě zastoupen nebo má (lehce) posunutý význam - viz deminutiva se sufixem *-ík*). Vznikají tak nepravé deminutivní řady:

(*ajnl* →)   *ajnlík* → *ajnlíček*
(*bochan* →)   *bochník* → *bochníček*
(*důl* →)   *dolík* → *dolíček*
(*gábl* →)   *gáblík* → *gáblíček*
(*hřeb* →)   *hřebík* → *hřebíček*
(*kachel* →)   *kachlík* → *kachlíček*
(*kybl*²⁸ →)   *kyblík* → *kyblíček*
(*kůl* →)   *kolík* → *kolíček*
(*pakl* →)   *paklík* → *paklíček*
(*vůz* →)   *vožík* → *vozí(ej)ček*
(*žebř* →)   *žebřík* → *žebříček*

Z tohoto pohledu patří uvedená slova do skupiny deminutiv utvořených jednoduchým sufixem *-ek* se změnou koncového konsonantu.

---

²⁸ Viz také 1.3 Nedeminutiva s *-ík*.

A.III.1.1 Deminutiva na **-íček**

1. ajnclíček#	27. kmotříček	53. pánbíček
2. andělíček	28. kolíček#	54. pantoflíček
3. bodíček	29. koníček	55. pokojíček
4. bochníček#	30. kostelíček	56. poslíček
5. bratříček	31. košíček	57. prstíček
6. cukříček	32. kousíček	58. přítelíček
7. čajíček	33. králíček	59. psíček
8. červíček	34. ksichtíček/ksichtejček	60. pytlíček
9. deštíček	35. kuříček	61. sexiček
10. dolíček#	36. kyblíček	62. svetríček
11. dortíček	37. lesíček/lesejček	63. šéfiček
12. faráříček	38. lokajíček	64. šohajíček
13. gáblíček#	39. lvíček	65. šuplíček
14. golflíček	40. májíček	66. švagříček
15. hadříček	41. mazlíček	67. tatíček
16. hospodáříček	42. momentíček	68. uzlíček
17. hošíček	43. mužíček	69. velebníček
18. hřebíček#	44. nehtíček	70. veršíček
19. chlapiček	45. nosíček/nosejček	71. větříček
20. chlebiček	46. nožíček/nožejček	72. voziček/vozejček#
21. jazzíček	47. obličejíček	73. vršíček
22. kachlíček#	48. ohníček	74. závojíček
23. kalendáříček	49. olejíček	75. zlodějíček
24. kamarádiček	50. orlíček	76. žebříček#
25. kbelíček#	51. oslíček	77. žertíček
26. keříček	52. paklíček#	

Vysvětlení symbolu # viz str. 100.

Poznámky k deminutivům na **-íček**

1) Homonyma:

králíček

Deminutivum od *král* → *králíček* (1) je zařazeno zde. Je celkem vzácné.

- (1) *Viděls to? Jakub do mě žďuchne špičatým loktem. Chtěl si skočit mezi Krále, ale je to a bude, jen Králíček. On si, trouba, myslel, že se jejich pohledy v kole sešly. On taky, mamlas jeden, věřil, že se tyhle karty dají rozmíchat.* (Vokolek: *Absurdanda*)

Deminutivum od *králík* → *králíček* viz sufix *-ek*, Základy končí na *-ek* → *-íček*.

paklíček

Deminutivum od *pakl(ík)* je zařazeno zde. Základ *pakl* je hojně doložen, většinou má však funkci augmentativní (3), zřídka neutrální (2). Neutrálně se slovo *pakl* používá také v karetních hrách.

- (2) „Dříve jsem objednávala tak patnáct **paklů** startek, teď s bídou tak sedm,“ řekla prodavačka Alexandra Krepková ze Slezských Rudoltic.
„Tak jsem dovez domů **pakl** různě velkých obálek, spotřebuju nejméně čtyři sta normálních ročně, ...“
- (3) *Zneužití údajů brání přidělený kód. S takovým paklíkem peněz člověk velkou díru do světa neudělá. Když však takových paklíků bude třeba dvacet, stane se z nich pořádný **pakl**.*

Homonymní deminutivum *paklíček* od *paklíč* viz sufix *-ek* (u lemmatu *klíč*ek).

2) Hovorové varianty -ejček

V korpusech psané češtiny jsou doloženy tyto hovorové tvary:

ksichtejček

nosejček

vozejček

lesejček

nozejček

Nutno dodat, že se jedná o tvary užívané v hovorů především v Čechách. V oblasti hanáckého interdialektu – tedy na většině území historicky obývaném česky mluvícím obyvatelstvem na Moravě, se užívají tvary s [-é-] (*leséček, vozéček*). Mimo *vozejček* a *lesejček* mají v psaných textech velmi slabou frekvenci (v korpusu SYN 2013 do 10 dokladů).

3) Zkrácené slovo

pánbíček

4) Polysémie / překryv s kvazideminitivy

Mnohá z těchto slov jsou také součástí ustálených spojení, v nichž pragmatickou funkci nemají: *polykat andělíčky, slabý jako čajíček, doličky na tváři, oslíčku otrp se, hodnotový, společenský žebříček*. Pokud se v těchto spojeních objeví jiný tvar (s *-ík* nebo základ), má pragmatickou hodnotu a vyjadřuje spíš zveličení. Doloženo je jen *hodnotový žebřík*. Některé deminitivní tvary také zastávají funkci termínů (viz kvazideminitiva s *-íček*). *chlebíček* (lahůdka), *koniček* (hobby), *košíček* (u podprsenky), *střevíčník pantoflíček* (*Cypripedium calceolus*).

A.III.1.2 Kvazideminutiva s -íček

Deminutivní tvary nemají deminutivní funkci v těchto významech:

<i>andělíček</i>	nemocniční košile; ve frazém <i>polykat andělíčky</i>
<i>čajíček</i>	ve ustáleném přirovnání <i>slabý jako čajíček</i>
<i>dolíček</i>	<i>dolíček ve tváři</i> (Se tvarem <i>dolík</i> je raritní.)
<i>hřebíček</i>	koření
<i>chlebiček</i>	lahůdka
<i>koniček</i>	hobby
<i>košíček</i>	<i>u podprsenky</i>
<i>oslíček</i>	v idiomatizované větě <i>Oslíčku otřes se.</i>
<i>pantoflíček</i>	botanický termín (<i>Calceolaria</i>)
<i>řebříček</i>	botanický termín (<i>Achillea</i>)
<i>žebříček</i>	ve spojení <i>hodnotový</i>

Pokud slovo neplní funkci deminutivní, je často vidět jeho vznik metaforickým nebo metonymickým přenosem: *chlebiček*, *košíček* mají motivaci celkem jednoznačnou. Protějšky v němč. mají taktéž někdy tvar formálního deminutiva:

česky	německy
<i>chlebiček</i> ≈	<i>Brötchen</i> (podobně <i>jednohubka</i> ≈ <i>Häppchen</i>); jinak <i>belegtes Brot</i> , <i>Sandwich</i> nebo (v závislosti na kontextu) <i>Kuchen</i>
<i>košíček</i> ≈	(BH-) <i>Körbchen</i>

U *košíček* jsou ekvivalenty relativně jednoznačné ve všech dokladech, které jsou shodné s následujícím příkladem:

- (4) "Co je sakra tohle, tahle podprsenka mi nesedí, já potřebuju **košíček** céčko!"
"Was soll'n das, der paßt doch nicht, ich brauche **Körbchen** C!" (Konsalik: *Extáze*)

Méně průhledné jsou výrazy *řebříček* a *koniček*. Slovo *řebříček* je motivováno „podle podoby se žebry“ (Rejzek 2001:554), kde došlo ke změně ž- na ř-. Slovo *koniček* vzniklo poněkud složitěji metonymickým přenosem v angličtině, odtud se dostal do němčiny (*Steckenpferd*) a z němčiny do češtiny.

A.III.1.3 Nedeminutiva s -íček

Na -íček končí nedeminutiva *jídelníček* a *polníček*.

A.III.2 Sufix -eček

Sufix -eček tvoří méně deminutiv než -íček, přesto patří k těm běžnějším deminutivním prostředkům.

A.III.2.1 Deminutiva s -eček (-íneček)

1. <i>báleček</i>	9. <i>díleček</i>	17. <i>chliveček</i>
2. <i>blbeček</i>	10. <i>domeček</i>	18. <i>jarmareček</i>
3. <i>bobeček</i>	11. <i>dvoreček</i>	19. <i>klídeček</i>
4. <i>byteček</i>	12. <i>džbáneček</i>	20. <i>kloubeček</i>
5. <i>cípeček</i>	13. <i>háječek</i>	21. <i>kníreček</i>
6. <i>cíteček</i>	14. <i>hlteček</i>	22. <i>kouteček</i>
7. <i>dáreček</i>	15. <i>houfeček</i>	23. <i>krámeček</i>
8. <i>dědeček/prá~²⁹</i>	16. <i>hrobeček</i>	24. <i>kvíteček</i>

²⁹ až do *prapraprapradědeček*

25. lísteček	35. proužeček	45. stroječek
26. maléřeček	36. rámeček	46. stromeček
27. obrázeček	37. skříteček	47. svaleček
28. páneček/pániček	38. sloupeček	48. šroubeček
29. páreček	39. smrádeček	49. tatíneček
30. pláneček	40. snopeček	50. trámeček
31. pláteček	41. soudeček	51. tvoreček
32. praporeček	42. srpeček	52. výřeček
33. problémeček	43. státeček	53. zvoneček
34. prouteček	44. stoleček	54. životeček/živůteček

Poznámky k deminutivům na **-eček (-íneček)**

Rozšířený sufix *-íneček* má jen *tatíneček*. Může se počítat taky mezi deminutiva zakončená na *-íček* s vložení *-ne-* do suffixu: *táta* → *tatínek* → *tatíček* → *tatíneček*. Má velmi slabou frekvenci.

U některých deminutiv lze považovat za základ více tvarů: *blbeček* ← *blb*, ale i *blbec*; *bobeček* ← *bob*, ale i *bobek*. Deminutivní tvary jsou zařazeny podle doložených základů, proto je např. *šňupeček* zařazeno k deminutivům s *-ek* jako odvozenina od základu *šňupec*, protože *šňup* není v pozici substantiva doloženo. Podobně i *kvíteček*, k němuž se zdá být základem *kvítek*, nikoliv *květ*. Domnívám se, že označení *květ* pro celou květinu je především tropus (synekdocha pars pro totum) v poetickém jazyce. Uvedené vysvětlení lze podložit (převládajícími) protějšky v němčině:

<i>květ</i>	≈	<i>Blüte</i>
<i>kvítek</i>	≈	<i>Blume</i>
<i>kvíteček</i>	≈	<i>Blümchen</i>

1) Dubleta

životeček/živůteček   Oba tvary jsou vzácné, tvar s *-ů-* (2) je expresivnější.

- (1) *Prostě si veď ten svůj skrovný životeček, (...) umývej nádobí a jednoho dne přijde tvoje chvilka.*
- (2) *Většina lidí by nejrady z života udělala živůtek nebo živůteček. (...) Člověk touží, aby se mu ve všem dařilo.*

2) Hláskové změny

U *jarmark* (z německého *Jahrmakrt*) odpadá koncové *-k* → *jarmareček*. Ostatní změny jsou shodné s již uvedenými u *-ek*.

Na *-eček* končí také mnoho deminutiv utvořených od základů končících na *-ec* → *-eček* a *-ek* → *-eček* v kap. o suffixu *-ek*.

3) Polysémie / překryv s kvazidemnutivy:

Slova *dědeček*, *dáreček*, *koneček*, *páneček*, *rámeček* a *váleček* mají celkem vysokou frekvenci danou tím, že v určitých kontextech (většinou v ustálených vazbách) nemohou být nahrazena základy.

děd(a) → **dědeček**

Tvar *dědeček* je vnímán jistě pozitivně, ale oproti ostatním označením ze stejné čeledi spíše neutrálně: *děd* je zastaralé, *děda* familiární, *dědek* derogativní.

dar → dárek → dáreček

Pokud je *dáreček* označení pro „nezvedenou osobu“, nejedná se o nedeminutivum. Tvary *dárek* nebo *dar* v tomto kontextu doloženy nejsou, byla by to však augmentativa.

rám → rámeček

U této dvojice je zřetelné, že čeština má dobrou vlastnost deminutivní sufixem označit věc „menší než normál“. Přímý (lexikální) rozdíl v němčině mezi oběma protějšky není. Českému *rám* i *rámeček* odpovídá v němčině nejčastěji *Rahmen*. Ale: tam, kde je v češtině *rám*, jedná se o často *rám* nějakého většího předmětu (*dveří, okna*) (3), (4).

- (3) *Opřela se o rám dveří.*
Sie lehnte sich an den Türrahmen. (Konsalik: *Extáze*)
- (4) *Ana se oběma rukama chytila rámu.*
Ana klammerte sich mit beiden Händen an den Türrahmen. (Garcia_Marquez-pohreb)

Kdežto *rámeček* je jednoznačně menší (5), (6).

- (5) *Hess ke mně přistoupil a chtěl mi sáhnout do kapsy kabátu, kam jsem si zastrčil ukradený stříbrný rámeček s fotografií.*
Hess trat an mich heran und wollte in die Manteltasche greifen, in welcher der silberne Fotorahmen steckte, den ich gestohlen hatte. (simmel-vsichni_lide)
- (6) *Dívaly jsme se na zbrusu nový rámeček, byla na něm ještě nalepená cenovka, dva guldeny padesát a ani o cent víc, a na fotografii, která zázračným způsobem překrývala sklo na milimetr přesně.*
Wir betrachteten einen funkelnagelneuen Fotorahmen, auf dem noch der Preis stand, zwei Gulden fünfzig, und keinen Cent mehr, und ein Foto, das vom Glas auf wundersame Weise bis auf den Millimeter genau abgedeckt wurde. (moor-seda_bila_modra)

Deminutivní sufix v češtině umožní vypustit determinant (4), (6). Oproti němčině, kde determinanty jsou, je tedy čeština implicitnější.

V frazému *dát si něco za rámeček* je deminutivum jen formální.

pán → páneček

Dokladů, kde je slovo *páneček* skutečné deminutivum, je málo. Většinou se tak označuje majitel psa. Deminutivum je zde oslabené.

vál(ec) → váleček

Spíš je zde zjevná specifikace: *vál* „prkno, na němž se válí těsto“ (≈ něm. *Nudelbrett*), *váleček* (*na nudle*) je „nástroj na válení (těsta)“ (≈ něm. *Nudelwalke*) nebo „nástroj vytváření vzoru na zdi“. Ve funkci deminutiva od *vál(ec)* se užívá málo.

A.III.2.2 Kvazideminutiva -eček

Deminutivní funkce není v těchto významech:

<i>dědeček</i>	ustáleno jako neutrální (ve dvojici <i>dědeček, babička</i>)
<i>dáreček</i>	„nezvedená osoba“
<i>koneček</i>	<i>prstů, vlasů</i>
<i>páneček</i>	majitel zvířete
<i>rámeček</i>	<i>na fotografii</i> , grafický obrazec
<i>syreček</i>	pochutina
<i>váleček</i>	malba na zdi
<i>vzoreček</i>	matematický

K *rámeček* patří také hodně složenin: *diarámeček, fotorámeček* apod.

A.III.2.3 Nedeminutiva s *-eček*

Slova zakončená na *-eček* bez jakéhokoliv vztahu k diminuci jsou jen *libeček* z něm. *Liebstockel* a *slaneček* od *slaný*.

Sufix *-eček* (podobně *-íček*) je typický sufix deminutivní. Odpovídá tomu slabá „šedá zóna“ kvazideminutiv a (téměř) neexistence nedeminutiv se shodným zakončením. Evaluativní funkci těchto sufixů podtrhuje fakt, že v němčině stojí jako protějšky taktéž deminutiva všude tam, kde se dají vytvořit. Kde němčina deminutivum utvořit nemůže (např. u feminin končících na derivační sufix *-ung*), odpovídá českému deminutivu perifráze, která deminutivum zastupuje: *byteček* ≈ *kleine Wohnung*, *winzige Wohnung*; *citeček* ≈ *kleine Empfindungen*, anebo jiný lexém s „implicitním“ umenšením (7):

- (7) *Procházel sloupečkem textu a očekával ta správná slova*
Er wusste bereits, was ihn in Vers elf erwartete. (Brown: *Šifra mistra...*)

V dokladu (7) je tedy místo *Spalte* lexém *Vers*. Funkčně se obě věty shodují, i když přímo lexikálně ekvivalentní nejsou.

A.III.3. Sufix *-áček*

A.III.3.1 Deminutiva s *-áček*

1. Čecháček	4. synáček	7. židáček
2. kosáček	5. Tégemáček	
3. Rusáček	6. zeřáček	

Z těchto deminutiv má pouze *synáček* signifikantní frekvenci (1,84 i.p.m. v korpuse syn2010, 67 dokladů je korpuse InterCorp verze 7). Ostatní jsou doloženy minimálně (kolem pod 0,001 i.p.m. v korpuse SYN 2013, což odpovídá max. 10 dokladům v absolutních číslech).

Hojné je však zastoupení *-áček* u názvů (většinou folklórních) souborů: *Žďaráček*, *Fryštáček*, *Hodoňáček*, *Líšnáček*, *Úsvitáček*, *Úslaváček*. Jedná se však o deminutivní formu vytvořenou na základě (hovorového) obyvatelského jména sufixem *-ek*. Patří tedy tam.

A.III.3.2 Kvazideminutiva s *-áček*

<i>jedináček</i>	<i>nováček</i>
<i>miláček</i>	<i>živáček</i>

U slov odvozených od adjektiv *jediný*, *milý*, *nový*, *živý* je sporné, zda je *-áček* sufix čistě mutační, nebo jestli lze považovat transponované adjektivum v syntagmatech/větech *Ty můj milý*. *On je tady nový / s novými se nebaví*; za základy a slova *jedináček*, *miláček* a *nováček* za deminutiva. Sufix funguje jako specifický prostředek tvoření deminutiv („nedeminutiva“ se jím netvoří), proto jsou i tato slova často za deminutiva považována – vyplývá to z dotazníku. Slova nesporně mají expresivní náboj, ale nic neumenšují, nezdobňují, nehodnotí. Podobně funguje německý sufix *-ling* (viz tam): *nováček* ≈ *Neuling*, *miláček* ≈ *Liebling*. Blízkost k deminutivu je zjevná i z protějšku *jedináček* ≈ *einziges Söhnchen*, častěji ovšem *Einzelkind*. Slovo *živáček* je víc méně monokolokát (*nikde ani živáčka*, *nepotkat živáčka*), v němčině mu odpovídá bezpříznakové *kein Mensch*, popř. příznakové *keine Menschenseele*. Z poslechu Rádia Beat (2002-2016) je známé deminutivum *živáček* jako expresivní označení živého koncertu, v rozhlasové mluvě *živák*.

A.III.3.3 Nedeminutiva s -áček

Slova bez vztahu k deminutivům končící na *-áček* nejsou, nepočítáme-li nepřeborné množství příjmení, jež jako deminutiva nesporně vznikla: *Bartáček, Sedláček, Slováček* a mnoho jiných. Jejich původní „základy“ ovšem vesměs končí na *-ák* (*Barták, Sedlák, Slovák*), proto patří do kapitoly o sufixu *-ek*.

A.III.4 Konkurence odvozenin na -ček

Konkurují si pouze *-eček* a *-íček*. Dva různé sufixy mají jen *páneček* a *páníček*. Z protějšků je zjevné, že tvar *páníček* je expresivnější.

česky		německy		anglicky
<i>páneček</i>	≈	<i>Herrchen, Herr</i>		<i>master, dad</i>
<i>páníček</i>	≈	<i>Herrchen, Männlein</i>		<i>master, daddy, siree (expr.)</i>

K základu *háj* je doloženo jen deminutivum *háječek*, byť je znám i tvar s *-í-* z lidovky *Hájku, hájíčku, hájku zelený*.

A.IV. Zakončení na *-nek* nebo *-šek*

Na *-nek* nebo *-šek* jsou zakončena deminutiva vytvořená sufixy *-ánek*, *-ínek*, *-ounek* nebo sufixem *-oušek*. Dále sem patří také deminutivní sufix *-ének*, který však v současné češtině není doložen.

A.IV.1. Sufix *-ánek*

A.IV.1.1 Deminutiva s *-ánek*

1. <i>blbánek</i>	4. <i>hošánek</i>	7. <i>strýčánek</i>
2. <i>bobánek</i>	5. <i>nosánek</i>	8. <i>zpěvánek/zpívánek</i>
3. <i>copánek</i>	6. <i>pejsánek</i>	

Poznámky k deminutivům na *-ánek*

Dublety jsou *zpěvánek/zpívánek*. Často se užívá i v ženském rodě (pluralium tantum).

Deminutiva *hošánek* a *bobánek* lze vztáhnout také k doloženým (syn2010) základům *boban* a *hošan*.

Pouze *copánek* má signifikantní frekvenci (1,5 i.p.m., což odpovídá počtu dokladů kolem 60). Ostatní pod 0,001 i.p.m. (méně než 10 dokladů) v korpuse SYN 2013.

A.IV.2. Sufix *-ínek*

A.IV.2.1 Deminutiva s *-ínek*

1. (<i>papínek</i>)	2. <i>strýčínek</i>	3. <i>tatínek</i>

Deminutivum *papínek* je utvořeno od cizího základu *papa*, který v češtině pro „otec“ není doložen, zjevně se příliš neužívá, proto je deminutivem hraničním. Slovo *Papa* je však v povědomí českých uživatelů především jako označení Sv. Otce. Výjimečně českému *papínek* odpovídá v němčině *kleiner Papa*, jinak *Papa*.

Deminutivu *strýčínek* (i *strýčánek*) odpovídá v němčině nejčastěji deminutivum *Onkelchen*, většinou však v ironicky derogativním významu (1), (2).

- (1) - *Nažer se, strýčínku, povídám, - aspoň seš k něčemu dobře.*
»*Friß dich voll, Onkelchen*«, *sage ich, »so bist du wenigstens zu etwas gut«* (*Grusa-Dotazník*)
- (2) "*Jestli ti dobře rozumím, strýčku, zajímá tě - strýčku...*," *mladého Browna by zas smrtelně zajímalo, co všechno jeho prohnáný strýčánek ví a co neví, aby mu zbytečně nevyklopil víc, než je nutné.* *Adla-KleopatraVKytare*
»*Wenn ich dich richtig verstehe, Onkel, dann interessiert dich - Onkel...*» *eigentlich interessierte den jungen Brown seinerseits etwas, und zwar, was sein geriebenes Onkelchen alles wußte und was er noch nicht wußte, um nicht umsonst mehr als nötig auszukramen.*

Zjevně i v češtině je deminutivum *strýčínek* spíš derogativní. Pozitivní konotaci má deminutivum prvního stupně *strýček*, popř. *strejček* (viz deminutiva na *-ek*).

Deminutivum *tatínek* bývá konotováno především pozitivně, má však např. oproti *tatíček* slabší evaluativní hodnotu. V němčině mu nejčastěji odpovídá *Vater* nebo *Papa* (viz také závěr).

A.IV.2.2 Nedeminutivum s *-ínek*

barvínek

Jedná se o výpůjčku z němčiny (*Beerwinck* z lat. *pervinca*) a příklon k českému *barva* (lidová etymologie – srov. Rejzek 2001:71), z čehož vznikl tento tvar deminutivum silně evokující.

A.IV.3 Sufix *-ének*

Zakončení *-ének* je především u deminutiv, jejichž základy končí na *-en/-én*. Doložena jsou od *bazén, kámen, plamen, pramen*. Ze synchronního pohledu (u většiny ani etymologicky) se nejedná o sufix *-en*, proto jsou uvedena v seznamu deminutiv s prostým přidáním sufixu *-ek* (viz kap. A.I.1.1.1).

A.IV.3.1 Deminutiva s *-ének*

1. *chlapének*

Deminutivum je doloženo jen třemi doklady ve dvou dokumentech korpusu SYN 2013. Srovnání s jinými jazyky není na korpusových datech možné.

A.IV.4 Sufix *-ounek*

A.IV.4.1 Deminutiva s *-ounek*

1. *vrahounek*

Tomuto jedinému deminutivu na *-ounek* odpovídá i v němčině deminutivum *Mörderchen*, popř. (*kleiner*) *Mördermann*. Dokladů je ovšem velmi málo.

Tvar může být odvozen i od *vrahoun*, tím by se deminutivum řadilo mezi další deminutiva na *-ounek* od základu končícího na *-oun* přidáním sufixu *-ek* (viz kap. A.I.1.1.15).

A.IV.5.1 Sufix *-oušek*

A.IV.5.1 Deminutivum s *-oušek*

1. *dědoušek*

Jiná deminutiva se sufixem *-oušek* doložena nejsou. Deminutiva od základů končících na *-ouš* se sufixem *-ek* viz kap. A.I.1.1.16.

A.V. Ostatní deminutivní prostředky maskulin

Mezi málo zastoupené nebo (již) neuváděné prostředky tvorby maskulinních deminutiv patří sufixy *-ec*, *-ka* a *-ina*.

A.V.1. Sufix *-ec*

Sufix *-ec* má v češtině mnoho funkcí: z české části korpusu InterCorp (cs-de, verze 4) bylo vytěženo 545 různých substantiv jen mužského životného rodu vytvořených sufixem *-ec* zastupující:

- 1) jména obyvatelská: *Abcházeec, Balkáneec (...), Thajec, Ukrajineec, Vietnameec*;
- 2) příslušníky hnutí: *henleinoveec, kantoveec, vlasoveec*;
- 3) nositele vlastností (většinou deadjektiva): *hladoveec, hlušeec, horliveec, hrubec, chamtiveec*;
- 4) konatele děje (deverbativa): *(horo)lezeec, (knih)kupeec, (kraso)jezdeec* aj.
- 5) jména se sufixy *-ec* a *-oveec* vyjadřující podobnost: *delfinoveec, jelenec*³⁰; nebo příbuznost: *bratranec* a *synoveec*; obojí ve smyslu „podobající se x / mající rys x / jakoby x“;
- 6) jména se sufixem *-eneec* označující:
  - a) paciencie děje: *kmotřeeneec, kojeneec, novorozeneec, nepodařeeneec*;
  - b) konatele děje *běžeeneec, přivržeeneec*, popř. obojí;
  - c) agens nebo paciens děje: *mileneec*.

Žádné z těchto slov nemá evaluativní hodnotu, deminutiva se tvoří jinými sufixy (srov. Dokulil/Doležel 1967:499). Jako jediný (a zastaralý) tvar, kdy pouze sufix *-ec* vytváří deminutivum se uvádí *biskupec* (Dokulil/Doležel 1967:499). Ten má ovšem v současném jazyce v dokladových materiálech nulovou frekvenci: *Frekvenční slovník* ho neuvádí, v žádném (ani diachronním) korpusu ÚČNK zastoupen není.

Sufix *-ec* je hojně zastoupen i u tvorby neživotných maskulin. Jen v nevyváženém a nereferenčním korpusu InterCorp (verze 4) bylo v 13.125 konkordancích kolem 200 různých lemmat (*babineec* až *žvanec*) Označujících především:

- 1) nástroje (deverbativa): *bodeec, zobeec* (od *bodat, zobat*)³¹; sufix *-ec* by zde mohl být vnímán i augmentativní (příklady v SSČ: *soví, orlí, supí zobeec*; korpus syn2010: *obluda s hrozným zobcem*);
- 2) předmět činnosti: *žvanec*;
- 3) výsledky děje (deadjektiva): *dlabanec, lívanec, cákanec* aj.

Dále bývá *-ec* součástí komplexnějšího sufixu: např. *-ineec* pro názvy obydlí: *blázineec, chudobineec, nevěstineec; ovčineec, psineec* aj. nebo lejn: *mušineec, slepičineec* aj.

Z odborných publikací, ale i z dotazníku je patrná jistá ambivalentnost vnímání modifikovaných slov se sufixy *-ec* (analogicky u feminin *-ice*). Většinou totiž již dnes nemají žádný, nebo mají jen matný vztah k základovému slovu. Píše o tom Štícha 1978 s odkazem na Dokulila (1967):

Suffixy *-ec*, *-ice* a *-ce*, které se tradičně řadí k sufixům deminutivní formy, jsou dnes prakticky ve spisovné češtině z deminutivní funkce vyčleněny a užívá se jich mnohdy jako slovo tvorného prostředku nemodifikačního, tj. takového, kterým se utvářejí nová slova s významem odlišným od slova základového (např. *rámeec - rám, hlaviceec - hlava, sloveec - slovo* aj.).

³⁰ *Delfinoveec* je sladkovodní druh delfína, je menší než delfín. *Jeleneec* je zvíře podobné jelenovi. *Jelen* i *jeleneec* sice patří oba do čeledi jelenovitých (*Cervinae*), tvoří však samostatné podčeledi. Názorná jsou taktéž německá i anglická názvosloví obou podčeledí: *jeleni* ≈ něm. *Echte Hirsche*; ≈ angl. *true deer*; *jelenoviti* ≈ něm. *Trughirsche*; *new world deer*. Sufix *-ec* zde má tedy funkci spíše specifikací.

³¹ Vedle nich však stojí také *zobák* a *bodák*.

Příruční mluvnice češtiny (1995:132-133) uvádí sufixy *-ec* a *-ice* pouze jako specifikační, nikoliv deminutivní. (Sufix *-ce*, který v historii tvořil deminutiva neutra již není zmíněn vůbec.)

Obsahová diferencovanost základu a jeho dřívějšího deminutiva je zjevná i z dotazníku. Podle respondentů *zvonec*, *truhlice* a *přilbice* nejsou k základovým *zvon*, *truhla* či *přilba* ani větší, ani menší. *Konvice* je však jednoznačně chápána jako menší než *konev*, *jehlice* naopak jako větší než *jehla*. Zdá se tedy, že zde je význam sufixu jako deminutivního již setřen úplně.

Jen u čtyř maskulin je možná pragmatická volba mezi základem a sufigovaným slovem, a lze zde uvažovat o deminutivech.

A.V.1.1 Deminutiva s *-ec*

1. (<i>blbec</i>)	3. <i>zvonec</i>
2. <i>houfec</i>	4. (<i>žabec</i>)

V závorce jsou sporné tvary a jsou vysvětleny níž

houf → *houfec*

Německé protějšky sufigovaného *houfec* jsou v několika případech deminutiva (1):

- (1) **Houf** osmnáctiletých měly provést gigantické zákopové práce pod dozorem německých stráží.
*Ein paar **Häuflein** Achtzehnjähriger sollten die gigantischen Schanzarbeiten unter der Aufsicht deutscher Wachtposten ableisten.*

--

*Každý z nich má za sebou **houfec** podřízených.*

*Hinter sich haben sie jeweils das **Häuflein** ihrer Untergebenen.*

Základu *houf* odpovídají německé výrazy *Haufen*, *Schar*, *Rudel*, *Menge*, *Schwarm*, *Gruppe*, *Trupp*, tedy vždy nějaké větší uskupení.

Tvaru *houfec* ve slovenštině odpovídá často *hlúčik*, *húfik*. České *houfec* se často užívá jako kolektivum, neboť mu ve slovenštině odpovídá také *krdel'*, častěji však *krdlik*, *črieda*.

V polštině se často vyskytuje deminutivum *gromadka*. Většinou však v překladech z češtiny (Škovorecký: *Zbabělci*, Kundera: *Žert*), jen výjimečně se slovo vyskytne i v překladu ze třetího jazyka (Wells: *Válka světů*).

zvon → *zvonec*

Jen v několika málo případech (a menšinově) odpovídá českému *zvonec* v němčině deminutivum (*Glöckchen*), jinak především *Kuhglocke* nebo *Glocke*. Ve slovenštině nejčastěji *zvonec*, dále *spiežovec* („zvonec zo spieže“), *liatovec* („liatinový zvonec“³²), ale i v několika textech i *zvonček*.

Tam, kde je deminutivum lze texty rozdělit na skupiny: a) staré texty (Němcová: *Babička*); b) jednotná linie překladu (zde ze španělštiny: García Márquez: *O lásce a jiných běsech*); c) terminologie (Storch: *Lovci mamutů*) *zvonce konileců* x *zvončky poniklecov*.

V polštině: *dzwonek*, *dzwoneczek* - zde napříč všemi texty.

Nápadné je, že většina dokladů slov *houfec* i *zvonec* v korpuse InterCorp (cs-de verze 7) jsou v textech s podobnými charakteristikami: jedná se většinou o původně české texty, téměř výhradně beletrii. Kontrolní dotazy v korpuse syn2010 a porovnání s tvary *zvoněk* a *houfěk* potvrdily hypotézu o distribuci, která vede k tomuto závěru:

³² Vysvětlivky podle *webSlovník* (2015) a *Azet.sk* (2015)

Deriváty *houfec*, někdy i *zvonec* jsou i v moderní češtině knižní deminutiva. (*Zvonek* a *houfek* se vyskytují převážně v překladech.) Časová distribuce všech čtyř tvarů (*houfec* - *houfek*, *zvonec* - *zvonek*) je podle korpusu syn2010 zhruba shodná. I když se o „pravých“ deminutivích s *-c-* v současné češtině již neuvažuje, vychází najevo, že některá z nich stále mohou nést deminutivní signál. V opačném případě by nebyl důvod řešit jejich překlad taktéž deminutivem.

Posun v užívání slov na *-ec* a *-ek* na časové ose je zjevný také z (brněnských) tramvají. Starší typy mívají na ovládacím pultu popisek *zvonec*, novější *zvonek* (nebo piktogram).

Oba deriváty životných maskulin (*blbec* a *žabec*) stojí mimo česká deminutiva.

blb* → *blbec

Sporné jsou tyto momenty: 1) lze považovat tvar *blb* za základ k *blbec*; 2) pokud ano, je možné vnímat slovo *blbec* jako zjemnění, tedy deminutivum slova *blb*?

ad 1) Slovo *blb* je nejspíš zpětná derivace od *blbec* a *blbec* od *blbý* (*-ec* je signál nositele vlastnosti, podobně *hlušec*, *slepec*, *tupec*).

ad 2) Z kolokační analýzy (korpus syn2010) nevyplývá žádný rozdíl. Obě slova se používají v mnoha případech synonymně ve spojeních: *nějakej*, *naprostej*, *obecní blb/blbec*; *připadat si*, *vypadat (jako) blb/blbec*. Dokonce nelze ani říct, zda je častější *já blb* nebo *já blbec*, či *ty (jsi) blb* nebo *blbec*. Signifikantní je jen rozdíl v těchto spojeních: *šílený*, *takový blb* x *úplnej*, *nějakej*, *nafoukanej*, *zasranej blbec*.

Zásadní rozdíl je ve frekvenci: *blbec* je výrazně častější (6,62 i.p.m. v korpuse syn 2010) než *blb* (1,50 i.p.m.). Zde je porušeno frekvenční pravidlo (bod 7) delimitace deminutiv.

I z kontrastu s jinými jazyky vyplývá, že slovo *blb* by mohl být skutečně vnímáno o něco mírněji:

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>blbec</i> ≈	<i>Blödmann, Idiot, Trottel, Schwachkopf Rindvieh</i>	<i>idiot, imbecile, dumbass</i>	<i>blázon, sprosták, idiot, somár</i>
<i>blb</i> ≈	<i>Idiot, Blödian</i>	<i>fool, imbecile</i>	<i>hlupák, bibas, ale i truľo, chumaj.</i>

Rozdíl je i v uvedeném kontrastu velmi jemný a málo nezřetelný.

žába* → *žabec

Ve vztahu *žába* – *žabec* může jít o deminuci s netypickou změnou rodu, jelikož dříve *žabec* znamenalo „žabí mládě, malá žába“ (srov. PSJČ). V současné češtině se používá jen k označení mladé dívky (jiné doklady v korpusech nejsou). Jednoznačně patří na okraj slovní zásoby, je to ovšem tvar živý, vyskytující se ve stylizovaných textech.

V němčině mu odpovídá idiomatizované kompozitum *Backfisch* (relativně frekventní), ve slovenštině mj. výpůjčka z němčiny (*bakfiš*), ovšem s minimální frekvencí (SNK public verzia 7), dále také základ *žaba*, ale i *žabka*. Jen v polštině (i zde je málo dokladů) převažují deminutiva *dziewczynka*, *panienka*.

Chybí širší textový podklad, ale nic nenasvědčuje tomu, že by se jednalo o skutečné deminutivum.

A.V.1.2 Původní deminutiva na *-ec*

Již jednoznačně za hranicí deminutiv jsou slova, která historicky vznikla jako deminutiva, dnes pragmatickou funkci už neplní. Pro představu o frekvenci jsou zde uvedeny hodnoty ARF z Frekvenčního slovníku (2004)³³. Je-li uvedeno „x“, není tvar zařazen ve Frekvenčním slovníku (2004) a byl doplněn z korpusu.

³³ Čím vyšší číslo, tím vyšší frekvence.

Některá z nich v moderní češtině téměř neexistují: *sýrec*, *příklopec* („poklopec u kalhot“ má jen jeden výskyt, je možné, že se jedná o novotvar M. Viewegha), *výkladec*, *zubec/ozubec*. Jejich výskyt v korpusu syn (2013) se pohybuje v řádu jednotek, nejsou ani na internetu.

<i>bratranec</i>	317	<i>provazec</i>	21
<i>dílec</i>	68	<i>prstenec</i>	98
<i>dřevec</i>	11	<i>příklopec</i>	x
<i>dvorec</i>	305	<i>pupenec</i>	14
<i>hrnec</i>	491	<i>rámec</i>	1665
<i>chlapec</i>	3217	<i>rukávec</i>	x
<i>jehlanec</i>	x	<i>řetězec</i>	640
<i>kabátec</i>	31	<i>sloupec</i>	421
<i>kahanec</i>	x	<i>snopec</i>	x
<i>kotec</i>	78	<i>stolec</i>	101
<i>límeč</i>	257	<i>sýrec</i>	x
<i>měšec</i>	81	<i>trámec</i>	x
<i>milec</i>	12	<i>válec</i>	538
<i>obrazec</i>	208	<i>vlasec</i>	47
<i>otec/praotec</i>	7310/ 93	<i>výkladec</i>	x
<i>poklopec</i>	35	<i>vzorec</i>	410
<i>praporec</i>	29	<i>zubec/ ozubec/ trojzubec</i>	0/0/15

Diferenciace základu a deminutiva může být doložena na korpusových datech. Exemplárně jsou uvedeny dvojice *díl* → *dílec*, *chlap* → *chlapec*, ostatní jen heslovitě.

díl* → *dílec

Slova nemají v korpusu (syn (2013)) žádné společné kookurenční partnery, z dokladů je zjevné, že se *dílec* více méně terminologizovalo v atributivních vazbách (především stavebnického) odborného názvosloví: *atikové/prefabrikované dílce*, *stavební/ocelové dílce z autoklávovaného porobetonu*, *stanové dílce* atd.

Deminutivum vylučují i protějšky v jiných jazycích: německy to je báze kompozit *-bahn*: *Zeltbahn* ≈ *stanový dílec*, *-teil*: *Baracken-/ Brückenteil* ≈ *barákové/mostní dílce*; v angličtině ≈ většinou jen *panel*.

dvůr* → *dvorec

Českému *dvorec* odpovídá v němčině staré kolektivum *Gehöft*; v angličtině simplex *court*, slovensky *dvorec*, *majer* nebo správcem či majitelem motivované označení *gazdovstvo*. Deminutivní signál zde žádný není.

hrnec

Slovo je „vlastně zdobnělina od †*гѣрнѣ* = pec.“ (Rejzek 2001:214). V současné češtině zdobnělou funkci neplní.

chlap* → *chlapec

Formální i významový vztah základu *chlap* a derivátu *chlapec* je zjevný a vystihuje původně primární funkci deminuce – označení mláďat. V jiných jazycích mu odpovídají ekvivalenty strukturou stejně jako u jiných protějšků pravých českých deminutiv (2). Běžnější jsou ekvivalenty (3).

- (2) *Takový hodný chlapec...*
So ein lieber kleiner Junge.
Such a good little boy.. (subtitles)

- (3) **Chlapec** chvíli nic neřikal a pozoroval měsíc a bílý písek.
*Der **Jüngling** betrachtete schweigend den Mond und den weißen Sand.*
*The **boy** thought about that for a while as he looked at the moon and the bleached sands.* (Coelho: *Alchymista*)

--
*Dostala se však s oběma **chlapci** šťastně po prkně až na strom.*
*Aber Pippi kam glücklich und wohlbehalten mit den beiden **Jungen** zu dem Baum hinüber,..*
*But Pippi arrived safe and sound at the tree with the **boys**,...* (Lindgren: *Pipi dlouhá...*)

Slovo *chlapec* nelze považovat za deminutivum.

kavalec

Etymologické slovníky považují *kavalec* za zdobnělinu od výpůjčky *cavallo* „kůň“ (srov. Rejzek 2001:269).

kotec

V současné češtině nemá *kotec* základ. Je to „menší chlívek, zdobnělina od *†kotь*“ (Rejzek 2001:305).

I zbývající tvary (*bratranec, jehlanec, kabátec, kahanec, kotec, límec, měšec, milec, obrazec, otec*³⁴, *poklopec, praporec, provazec, prstenec, příklopec, pupenec, rámeček, rukávec, řetězec, sloupec, snopec, stolec, sýrec, trámec, válec, vlasec, výkladec, vzorec, o-/troj-/zubec*) vznikla pravděpodobně deminucí základu.

Pouze *kopec* je staré augmentativum od vymřelého *†kop*, což bylo dřív maskulinum ke *kopa* od slovesa *kopati*, tedy „nakopaná hlína“ (srov. Machek 1997:274).

Mezi starými deminutivy maskulin na *-ec* je mezi životnými několik příjmení (*Martinec, Tomanec*) a mezi neživotnými řada toponym: *Dunajec* („malý Dunaj“), *Hradec* („malý hrad“), *Chlumec* („malý chlum“, tj. „zalesněný vrch“, srov. Lutterer et al. 1982:122), dále průhledná pojmenování *Jablonec, Klášterec, Kostelec, Městec* a *Sedlec* („menší sídlo“, srov. Lutterer et al. 1982: 269).

A.V.2 Sufix -ka

Sufix *-ka* je sice typicky femininní, často zdobňující, tuto funkci však může plnit (netypicky) i u českých maskulin. Někdy je rozšířen na *-outka* (*poseroutka*) nebo *-uška* (*báťuška*).

A.V.2.1 Deminutiva s -ka

Deminutiva jsou řazena abecedně, v závorce jsou uvedeny absolutní počty dokladů v korpusu InterCorp (cs-de, verze 4) a mají sloužit pro hrubou představu o jejich frekvenci, která se jinak zjišťuje velmi nesnadno. Důvodem je shoda s femininními tvary a špatné označování. Automatický tagging tato maskulina většinou nepozná a označuje je za feminina. Slova s nulovým výskytem v InterCorpu jsou několikrát doložena v korpusu SYN 2013 (bez zjišťování počtu).

---

³⁴ Zdobnělina od praslovanského *†otь*, „původem dětské žvatlavé slovo“ (Rejzek 2001:436; srov. i Machek 1997:422).

1. *bráška* (51)
2. *chudinka* (30)
3. *kecka* (x)
4. *(v)ochmelka* (11)

5. *ožralka* (11)
6. *pápěrka* (x)
7. *poseroutka* (x)
8. *taťka* (81)

Poznámky k maskulinním deminutivům na *-ka*

Základy *brácha*, *chudina*, *kecal*, *pápěra*, *posera*, *táta* mají vyšší frekvenci než zde uvedená deminutiva. Pokud tomu tak není, bývá základ vnímán jako hrubější výraz, např. *vochmela* (viz dál).

U *kecal* → *kecka* se nahrazuje participiální sufix *-al* deminutivním *-ka*. V ostatních případech nahrazuje deminutivní sufix *-ka* koncovku *-a*. Deminutivum *poseroutka* má sufix rozšířený na *-outka*. Jiné slovo s takovým sufixem není ani ve slovnících PSJČ, SSJČ, ani není doloženo v korpusech.

Vesměs se jedná o expresiva, pohled na paralely v jiných jazycích ukazují, že zapadají do systému deminutiv. (Uvedeny jsou jen protějšky vytěžené z korpusu InterCorp, verze 4.)

brácha → *bráška*

česky	německy	anglicky
<i>brácha</i> ≈	<i>Burder, Halbruder, ale i Brüderchen</i>	<i>brother</i>
<i>bráška</i> ≈	<i>grosser Bruder, kleiner Bruder, Bruderherz, Brüdrechen</i>	<i>brother, friend</i>

chudina → *chudinka*

česky	německy	anglicky
<i>chudina</i> ≈	<i>armer (Mann)</i>	<i>(I/he) the poor</i>
<i>chudinka</i> ≈	<i>armes kleines Baby,</i>	<i>poor thing,</i>
<i>chudinka pony,</i>	<i>armes altes Pony,</i>	<i>poor old pony,</i>
<i>chudinka porotce</i>	<i>armer kleiner Geschworener</i>	<i>poor little juror</i>

kecal → *kecka*

Lexikální rozdíly v protějšcích zjevné nejsou. Jemné odstíny jsou patrné jen z kontextu: (2) je mírnější než (1).

- (1) ...protože neměl rád flinky a politické *kecaly*.
denn der konnte Nichtstuer und politische *Schwätzer* nicht ausstehen.

--

„Ten bezzubý *kecal!*...“
„Ein zahnloser *Schwätzer*...“

- (2) Ředitel školy Plavec byl *kecka* a páprda,
Schuldirektor Plavec war ein Schwätzer und Schwächling;

(v)ochmela → *(v)ochmelka*

Tvary *(v)ochmela* není v korpusu InterCorp (v. 7) doložen.

česky	německy	anglicky
<i>(v)ochmelka</i> ≈	<i>Saufbold, Schnapsdrossel, Betrunkene, Schnapsbruder, Zecher</i>	<i>rum-pot, drunk (pedestrian)</i>

pápěra - pápěrka:

Tvar *pápěrka* je hraniční deminutivum. Doložený základ *pápěra* má slabší frekvenci, ale německé ekvivalenty zapadají do systému protějšků českých deminutiv.

Tvarům s *-ka* odpovídají celkem typické protějšky českých deminutiv jak v němčině (3), tak i v angličtině (4).

- (3) *Diskrétní Chilani se sopránovými hlasy a řečí plnou zdobnělin vypadali vedle nich jako pápěrky.*
Neben ihnen wirkten die zurückhaltenden Chilenen mit ihren hohen Stimmen und der mit Diminutiven gespickten Sprache wie Schwächlinge. (Allende: Paula)

--

Jednou týdně chodila také pradelna, vyzáblá pápěrka s houfem dvou tří dětí kolem sukni, která balancovala pěkně srovnanou haldu špinavého prádla na hlavě.

Jede Woche kam auch die Wäscherin, eine Winzigkeit von einer Frau, nur Haut und Knochen und immer mit zwei, drei Kindern am Rockzipfel, und trug einen Berg schmutziger Wäsche fort, den sie geschickt auf dem Kopf balancierte. (Allende: Paula)

--

Možná že to trochu přeháněla, ale na druhé straně nebyla přece nějaká pápěrka, něco vydržela.
Nun: Sie übertrieb sie vielleicht ein bißchen, andererseits war sie schließlich kein Hämchen und vertrug einen Puff. (Wolf: Vzory dětství)

- (4) *Pápěrka odběhla domů a přinesla zelené proužkované šatečky.*
Fluff ran home and brought him a white dress with green stripes on it.

--

Jako kdybys mohl přepít Amazonku, ty pápěrko.
As if you could outdrink an Amazon, you lightweight.

--

Shodil ho jako pápěrku.
Dumped him like a blushing bride at the altar.

--

Odkdy jsi taková pápěrka?
When did you become such a wuss?

- (5) *Hele , rusalko , není on do postele trochu pápěra ? " pokřikovali na ni spolubojovníci.*
» Hallo , Blondine , ob er nicht ein bißchen zart fürs Bett ist ? « pöbelten die Kameraden sie an.
(Calvino: Předkové)
- (6) *Zbytečně se piplám s ním Papkin jsem. Jak dojem mám, stačím na tu pápěru. Papkin jsem, lev sevrů,*
slavný rytíř, ...
I am Papkin. I'll be able to tangle ttis myself. I am Papkin, tte lion of tte Nortt, (subtitles)

Podle dokladů (5) a (6) může *pápěra* plnit i funkci augmentativa. V (5) je význam především ironický.

posera → poseroutka

Expresivní odstín obou slov je celkem zřetelný na německých a anglických protějšcích.

česky	německy	anglicky
<i>posera</i>	≈ <i>Scheißer, Arsch, Arschloch, Waschweib, Angstvogel, Angsthase</i>	<i>sack of shit, faggot, chickenshit, wuss, wimp</i>
<i>poseroutka</i>	≈ <i>Scheißkerl, Dreckfresser, Hosenscheißer, Scheißer, schwuler Hengst, Angsthase</i>	<i>crybaby, poopy pants, little creep, chicken</i>

Nesufigovaný tvar je hrubší.

táta → tat'ka

česky	německy	anglicky
<i>táta</i>	≈ <i>Vater, Papa, Alter</i>	<i>dad, pa, father</i>
<i>tat'ka</i>	≈ <i>Papa, Dad, Vater, Daddy</i>	<i>pop, poppa, dad, daddy</i>

Tvar *taťka* je jednoznačně mazlivější. Jeho intenzifikací (sufixem *-ulenka*) může vzniknout ještě *taťulenka*. Tvar je však doložen jen v PSJČ u jednoho staršího autora (v Křelinově ruralistickém románu *Puklý chrám*).

Ze všech uvedených příkladů dvojic je zjevné, že se jedná o odstínění pozitivnější – negativnější (např. *posera* – *poseroutka*) nebo mazlivější (*táta* → *taťka*) konotace. Základová slova *kecal*, *ochmela*, *ožrala* (jednoznačně) a *pápěra* mohou být výrazy blížíci se augmentativům.

A.V.2.2 Kvazideminitiva s *-ka*

Maskulina se sufixem *-ka* (*-uška*), které nelze vztáhnout k žádným základovým tvarům:

<i>báťuška</i>	<i>mluvka</i>	<i>stydlivka</i>
<i>citlivka</i>	<i>naivka</i>	<i>třasořitka</i>
<i>kuchyňka</i>	<i>násoska</i>	<i>vlezprdelka</i>
<i>lapka</i>	<i>padavka</i>	<i>všetečka</i>

Rozšířený sufix *-uška* je jen ve výpůjčce z ruštiny *báťuška*. Ani v ruštině to není jednoznačné deminutivum: v InterCorp (ru, verze 8) je několik dokladů *батьа*, kterým odpovídá v češtině *otec, táta*; Slovo *бамюшка* je však spíš „duchovní otec, jemnostpán“ a v češtině mu nejčastěji odpovídá výpůjčka *báťuška* (vyskytuje se jen v beletrii).

Sufix *-uška* je v češtině spíš (už) specifikací. Vyskytuje se ve větší míře u proprií, především příjmení *Matuška, Vondruška, Zlatuška* aj.

Slova v seznamu mají s deminutivy společnou především expresivitu, jak je zjevné z dokladů paralelního korpusu (InterCorp verze 7) k některým z nich.

- (7) *Honza byl kuchyňka, rád vařil za nemocnou matku.*
Honza war ein Küchenmensch, er kochte gerne für seine Mutter, wenn sie krank war.
- (8) *Zůstal s ním jen jeho nejbližší přítel Alexej Menšikov, Aljoša Brovkin a ten násoska pop Bitka.*
Bei ihm befinden sich nur noch sein Herzensfreund Alexej Menschikow, Aljoscha Browkin und der versoffene Pope Bitka.
--
Nenápadně dal znamení zřízenci, aby zamkl dveře skříně ze sakristie, než si starý násoska Leocádio stačí znovu dolít.
Mit einer unauffälligen Geste weist er den Pedell an, die Tür des Hausaltars zuzusperren, bevor Leocádio, ein allbekannter Schwamm, sich von neuem bediene.
- (9) *Dal mu tedy tu vobyčejnou pozemskou facku, všetečka se dal do pláče a maširovali jsme dál.*
Er hat ihm also einen gewöhnlichen irdischen Watschen gegeben, der vorlaute Kerl hat zu weinen angefangen, und wir sind weitermarschiert.
- (10) *Do výšky se tyčící mluvka při East River v New Yorku bude také klábosit dál.*
Auch in der Quasselstube am New Yorker East River wird man weiterschwatzen.
The looming chatterbox on New York's East River will also continue to bleat.

Shrnutí v přehledu:

česky	německy	anglicky
<i>mluvka:</i>	≈ <i>Phrasenträger, geschwätzig, schwatzhaft sein, Quasselstube, Großmaul, leerer Redner, Windbeutel, Schwätzer, Redebeflissene</i>	<i>all mouth, (old) chatterbox, windbag</i>
<i>naivka:</i>	≈ <i>Naiver, Dussel</i>	<i>naiv, no fool, roud eye, innocent</i>

Protěžsky v němčině i angličtině dobře odrážejí způsoby, jak jazyky dovedou využívat různé formální prostředky k vyjádření expresivity. Zjednodušeně: čeština derivuje, němčina skládá (7), angličtina přirovnává (srovnání *násoska, naivka*). Tyto prostředky mají sice všechny tři jazyky, ale užívají je různě často mírou úměrnou typu jazyka.

A.V.3 Sufix *-ina*

Sufix *-ina* je typicky femininní (o jeho problematičnosti viz tam), může ale (velmi vzácně) tvořit i deriváty maskulin. Deminutivum s *-ina* je doloženo jen jedno.

A.V.3.1 Deminutivum s *-ina*

1. *klučina*

Nejčastější spojení jsou *hodnej, malej/malý, pětiletý klučina*.

Protějšky jsou často také deminutiva (1) nebo struktury, které běžně českým deminutivum odpovídají (2).

(1) *Ahoj, klučino!*

Tja, hey, kleiner Freund.

Well, hey, there, little fella!

--

Tedy říkám kluk, ale spíš klučina.

Was heißt, einen Buben, eher nur so ein Bublein. (Werich-Fimfarum)

(2) *Jsi prima klučina.*

Du bist ein ganz besonderer Junge.

You are a special kid.

Další protějšky v němčině jsou *Bub, Knirps, Bürschen, Bubljen*; v angličtině (*little*) *boy, kid*; ve slovenštině *chlapec, chlapček*.

Mimo deminutiva stojí odvozeniny *dětina, hrdina, staršina* (jen tato), dále s rozšířeným sufixem *-ešina* (podle Machka 1997:574 přejato ze srbochorvatštiny) *stařešina*. Relativně často je sufix *-ina* u příjmení: *Březina, Drtina, Kozina, Sekanina, Štětina* aj.

A.V.4 Sufix *-ula*

Sufix *-ula* lze považovat za čistě emotivní (neumenšuje, ale vytváří expresivní tvar).

Doloženy jsou tvary *dědula, hejhula, šikula* a *papula*.

Pouze tvar *dědula* splňuje všechny podmínky deminutiv. Ostatní jsou odvozeniny od jiných slovních druhů: *hejhula* snad z interjekce, *šikula* od adjektiva. Hanlivé *papula* (≈ německy *Goschen, Fratze, Maul*) vzniklé snad transpozicí od slovesa *papat*.

Rod tvaru *šikula* nebývá gramatický, ale spíš přirozený.

A.V.4 Sufix *-ulda*

Sufix *-ulda* je expresivnější než *-ula*, tvoří jen pozitivně konotované deriváty. Doloženy jsou jen dva: *taťulda* a *šikulda*. (Na *-ulda* je zakončena ještě zkrácenina *šulda*.)

Deminutivní charakter dokládají jediné doložené protějšky v němčině (InterCorp cs-de, verze 7): *taťulda* ≈ *Papilein, Väterchen*.

B. FEMININA

	Zakončení	Rozšíření	
hlavní prostředky	-ka	<ul style="list-style-type: none"> -ice → -ka -ice → -ička/-ečka -ka → -ička/-ečka -á(a)na → -ánka -ina → -inka -ena → -enka -era → -erka/-írka/-yrka -el → -elka/-ýlka -yně → -yňka -est → -ístka -ost → -ústka -otina → -otinka -eta → -etka -na → -ýnka -eň(e) → -inka/-ínka -ka → -inka/-ínka 	
	-čka	<ul style="list-style-type: none"> -ička/-ička -ce → -ička -ka → -ička -eň → -ička 	
		<ul style="list-style-type: none"> -ečka -čička, -tička -inečka 	
	-nka nebo -ška	<ul style="list-style-type: none"> -inka, ~~-ínka~~ (zř.) -e/ěnka -unka -ánka (zř.) -ulenka, -ulinka -uška 	
	vedlejší	-ce	
		-ina	
		-rle	
		-o- → -ú-	
	nedoložen		<ul style="list-style-type: none"> -eka, -ika -enečka -čenka, -činka -ánka

Tabulka 19: Aparát deminutivních sufixů českých feminin

Přehled českých femininních deminutivních sufixů byl sestaven podle údajů v odborné literatuře a doplněn na základě analýzy korpusových dat. Některé sufixy v současnosti žádná

deminutiva netvoří (vysázena **šedě**), naopak některé prostředky byly doplněny (vysázeny **obrysem**).

Systém je poměrně složitý (srov. také Dokulil/Doležel:1967:511). Dochází k různým překryvům a prolínáním, kdy jen na základě etymologického rozboru lze určit, jak vlastně deminutivní tvar vznikl.

Následující popis deminutiv feminin vychází primárně z frekvence zastoupení jednotlivých prostředků jejich tvoření. Dále je pro jednoduchost odhlédnuto od etymologie jednotlivých slov a deminutiva jsou lehce dohledatelná i jen se základními znalostmi morfologické struktury. Proto je např. tvar *špička* zařazen také mezi deriváty s *-ička*, nikoliv jen ke *-ka* se změnou *c → č*, kam morfologicky patří.

Některé případy zůstávají sporné: tvary *vymydlenečka*, *vymodlenečka*, *kříženečka*, *kojenečka*, *novorozenečka* by mohla být považována za deminutiva od substantivizovaných adjektiv *vymydlená*, *vymodlená*, *křížená*, *kojená*, *novorozená*, ale také za přechýlené tvary od základních tvarů *vymydlenec*, *vymodlenec*, *kříženec* atd. nebo i od jejich deminutiv *vymydleneček*, *vymodleneček* atd. Výsledky dotazníku napovídají, že uživatelé je většinou vnímají jako citově zabarvená a deminutivní.

Dál není možné určit, zda je např. *oprávka*, *směska* mutace od *opravit*, *smísit*, nebo se jedná o odvozeniny od *oprava*, *směs*. Pokud by se považovaly tyto tvary s *-ka* za desubstantiva, nebude vztah mezi oběma substantivy modifikační, nýbrž jiný (specifikační).

Problematických vztahů mezi deriváty feminin, které se nějak dotýkají deminutivních sufixů, je víc. V tabulce 20 jsou exemplárně uvedeny všechny konkurenční odvozeniny se sufixy *-kyně* a *-ka*. Vypsána jsou všechna feminina z korpusu syn2010 s oběma sufixy včetně poměru jejich zastoupení. Ten je vztažen vždy k méně častému tvaru. Znamená to tedy, že např. na 1 výskyt tvaru *borka* připadne zhruba 2,5 výskytů tvaru *borkyně*.

<i>borkyně – borka</i>	2,5 : 1
<i>chovankyně – chovanka</i>	1 : 5
<i>chráňkyně – chráňka</i>	1 : 2
<i>maratónkyně – maratónka</i>	1 : 2,5
<i>Němkyně – Němka</i>	1 : 300
<i>přítelkyně – přítelka</i>	100 : 1
<i>stoupenkyně – stoupenka</i>	5 : 1
<i>svěřenkyně – svěřenka</i>	1 : 12
<i>vojákyňe – vojačka (– vojanda)</i>	2 : 3 (: 1)
<i>žákyně – žačka</i>	4 : 1

Tabulka 20: Poměry zastoupení konkurenčních tvarů s *-yně* a *-ka*

Sufix *-ka* zde neplní deminutivní funkci, slova nejsou zařazena mezi pravými deminutivy, nýbrž mezi kvazideminutivy jako neprůhledná.

Běžná je konkurence deminutivních sufixů např. *-uška* x *-unka* (*dcer(k)a* → *dceruška* nebo *dcerunka*), *-ečka* x *-ička* (*hrst(ka)* → *hrstečka* nebo *hrstička*), *-ička* x *-inka* (*lahév* → *lahvička* nebo *lahvinka*) *-ička* x *-enka* (*rybička* nebo *ryběnka*), *-ečka* x *-enka* x *-ička* x *-inka* (*chvilečka* nebo *chvilinka* nebo *chvilíčka* nebo *chvilinka*).

Takzvaná „terciární deminutiva“, která se uvádějí především u feminin (Doležel/Dokulil 1967:393; Šmilauer 1971:88), jsou v psaném jazyce velmi slabě zastoupena, jejich výskyt je spíše výjimečný. Úplná řada tří stupňů je relativně běžná jen od *hůl*, *kniha* (viz sufixy *-čička*, *-tička*) a *máti* (viz sufix *-inečka*).

B.I. Zakončení na *-ka*

B.I.1. Sufix *-ka*

Jednoduchý deminutivní sufix *-ka* se většinou přimyká ke kmeni slova po odtržení koncovky (většinou *-a*, *-e*). Někdy nahrazuje jiný sufix (resufixace).

Vzhledem k tomu, že sufix *-ka* je taktéž silně zastoupený sufix mutační (např. *výtka*, *utěrka*) a na *-ka* končí hodně podstatných jmen (nejen) rodu ženského, bylo nutné projít všechna feminina končící v základním tvaru na *-ka*. Těch je v integrovaném korpuse SYN 2013 skoro 9.000. *SSJČ* uvádí 7.888 hesel, *PSJČ* 11.420. *Frekvenční slovník* (sestavený na datech korpusu syn2000) uvádí 2.086 slov končících v základním tvaru na *-ka*. V analyzované verzi InterCorpu (cs-de, verze 4) bylo nalezeno necelých 2.000 různých lemmat končících na *-ka*. Ze všech slov na *-ka* byla vytržena jen deminutiva s tímto sufixem. Jejich výskyt byl zkontrolován s frekvenčním slovníkem. V nevyváženém (ve verzi 4 ještě poměrně malém) paralelním korpuse InterCorp (cs-de) nechyběla žádná z uvedených ve frekvenčním slovníku, je však jasné, že sufix *-ka* má v češtině mnohem víc deminutiv, než je uvedeno zde. Mnohá z nich jsou korpusové hapaxy (*antilopka*, *odnožka*, *skývečka*, *vypouklinka* a mnohé jiné).

V následující kapitole B.I.1 jsou v seznamech uvedena v současné psané češtině nejfrekventovanější deminutiva se sufixem *-ka*, resp. s resufixací a/nebo se sufixem složeným. V závorce jsou slova hraniční, která sice jsou doložena jako pravá deminutiva, ale jejich funkce bývá (častěji) jiná.

B.I.1.1 Deminutiva s *-ka*

B.I.1.1.1 Prosté přidání sufixu *-ka* (včetně některých hláskových změn)

1. <i>afěrka</i>	28. <i>cibulka</i>	55. (<i>choutka</i>)
2. <i>almárka</i>	29. (<i>čeládka</i>)	56. <i>chvilka</i>
3. <i>ampulka</i>	30. <i>číška</i>	57. <i>chýška</i>
4. <i>anténka</i>	31. <i>čubka</i>	58. <i>idylka</i>
5. <i>babka</i>	32. <i>dcerka</i>	59. <i>ikonka</i>
6. <i>bačkůrka</i>	33. <i>dečka</i>	60. <i>jabloňka/jablůňka</i>
7. <i>bambulka</i>	34. <i>dírká</i>	61. (<i>jamka</i>)
8. (<i>bavlnka</i>)	35. (<i>dívka</i>)	62. <i>jeskyňka</i>
9. <i>bedýnka</i>	36. <i>dížka</i>	63. <i>jiskěrka</i>
10. <i>blanka</i>	37. <i>drážka</i>	64. (<i>kabelka</i>)
11. <i>bleška</i>	38. <i>fazolka</i>	65. <i>kabinka, video~</i>
12. (<i>blondýnka</i>)	39. <i>fenka</i>	66. <i>kačenka</i>
13. <i>blůzka</i>	40. (<i>fialka</i>)	67. <i>kačka</i>
14. <i>bobulka</i>	41. (<i>figurka</i>)	68. (<i>kalhotky</i>)
15. <i>bójka</i>	42. <i>fixka</i>	69. <i>kamizolka</i>
16. <i>botka</i>	43. <i>formulka</i>	70. <i>kapitolka</i>
17. (<i>bradka</i>)	44. <i>hospůdka</i>	71. <i>karabinka</i>
18. <i>brambůrka/bramborka</i>	45. <i>hromádka</i>	72. <i>karamelka</i>
19. <i>branka</i>	46. (<i>hrstka</i>)	73. <i>kárka</i>
20. <i>brožka</i>	47. <i>hrudka</i>	74. <i>kartka</i>
21. <i>brožurka</i>	48. <i>hubka</i>	75. <i>klička</i>
22. <i>brunetka</i>	49. <i>hůlka</i>	76. <i>klička</i>
23. <i>břízka</i>	50. <i>hůrka</i>	77. <i>klobáska</i>
24. (<i>budka</i>)	51. <i>chaloupka</i>	78. <i>koblížka</i>
25. <i>bulka</i>	52. (<i>cháska</i>)	79. <i>kobyłka</i>
26. <i>cedulka</i>	53. <i>chatka</i>	80. <i>komůrka</i>
27. (<i>cévká</i>)	54. <i>chocholka</i>	81. <i>koněvka/konývka</i>

82. *kopka/kupka*
 83. *korunka*
 84. *(kořalka)*
 85. *košilka*
 86. *kožka*
 87. *kravka*
 88. *krupka*
 89. *(krystalka)*
 90. *(kulka)*
 91. *kupka*
 92. *(kůstka)*
 93. *lasturka*
 94. *laťka*
 95. *(legrácka)*
 96. *lipka*
 97. *lod'ka*
 98. *lokomotivka*
 99. *lokýnka*
 100. *(lopatka)*
 101. *loučka*
 102. *lžička*
 103. *madonka*
 104. *mamka*
 105. *manekýnka*
 106. *manžetka*
 107. *mapka*
 108. *mašinka*
 109. *mat/dračka*
 110. *minutka*
 111. *(miska)*
 112. *mohylka*
 113. *(moruška)*
 114. *motyčka*
 115. *mrška*
 116. *mrtvolka*
 117. *(mřížka)*
 118. *muška*
 119. *myška*
 120. *nádobka*
 121. *nádržka*
 122. *naivka*
 123. *náložka*
 124. *(narciska)*
 125. *násadka*
 126. *nitka*
 127. *novelka*
 128. *nožka*
 129. *nůška*
 130. *obludka*
 131. *ofínka*
 132. *ohrádka*
 133. *omeletka*
 134. *onučka*
 135. *opěrka*
 136. *osůbka*
 137. *otýpka*
 138. *ozdůbka*
 139. *páčka*
 140. *pápěrka*
 141. *papučka*
 142. *parcelka*
 143. *pavláčka*
 144. *pelerínka*
 145. *pěnkavka*
 146. *petrželka*
 147. *píčka*
 148. *pilka*
 149. *(pilulka)*
 150. *pirožka*
 151. *pistolka*
 152. *(pišťalka)*
 153. *pivoňka*
 154. *plachetka*
 155. *plenka/plínka*
 156. *ploška*
 157. *ploténka/plotýnka*
 158. *podkůvka*
 159. *podlážka*
 160. *podpěrka*
 161. *poskvrnka*
 162. *postýlka*
 163. *potvůrka*
 164. *předsínka*
 165. *příšerka*
 166. *punčoška*
 167. *putýnka*
 168. *raketka*
 169. *ranka*
 170. *rochetka*
 171. *roletka*
 172. *rourka*
 173. *ručka*
 174. *rybka*
 175. *(rýžka)*
 176. *(řepka)*
 177. *říčka*
 178. *scénka*
 179. *(schůzka)*
 180. *síňka*
 181. *(síťka)*
 182. *skobka*
 183. *(skříňka)*
 184. *skvrnka*
 185. *slečinka*
 186. *soška*
 187. *spirálka*
 188. *spížka*
 189. *(sponka)*
 190. *sprška*
 191. *srnka*
 192. *stodůlka*
 193. *stračka*
 194. *(stránka)*
 195. *strunka*
 196. *stružka*
 197. *(střídka)*
 198. *stříška*
 199. *stužka*
 200. *svíčka*
 201. *(sýkorka)*
 202. *škatulka*
 203. *škvírka*
 204. *šňůrka*
 205. *štička*
 206. *(tabletky)*
 207. *(tabulka)*
 208. *teraska*
 209. *tetka*
 210. *tlamka*
 211. *tlapka*
 212. *tramvajka*
 213. *travka*
 214. *tretka*
 215. *troška*
 216. *trumpetka*
 217. *tříšťka*
 218. *tůňka*
 219. *tyčka*
 220. *úložka*
 221. *vážka*
 222. *včelka*
 223. *veška*
 224. *větévka/větývka*
 225. *vilka*
 226. *viska*
 227. *vitrínka*
 228. *vížka*
 229. *vlnka*
 230. *záclonka*
 231. *zahrádka*
 232. *zástěrka*
 233. *zdířka*
 234. *zídka*
 235. *žabka*
 236. *(žilka)*
 237. *žínka/ženka*
 238. *žlázka*

B.I.1.1.2 Základy končící na *-ice* → *-ka*

Spadají sem deminutiva vzniklá nahrazením sufixu *-ice* sufixem *-ka*.

1. <i>krabka</i>	3. <i>(pšenka)</i>	5. <i>sklenka/sklínka/(sklínka)</i>
2. <i>pijavka</i>	4. <i>sestřenka</i>	6. <i>slípka/slěpka</i>

Změna samohlásky *e* → *í* u *sklínka* a *slípka* může být ikonického charakteru.

V psaném jazyce je *krabka* vcelku vzácné, z hovorové řeči je známé především ve spojení s cigaretami.

Především v idiomech se vyskytuje *pšenka*: *(tady) pšenka (někomu) ne(po)kvete*. Tím se blíží ke kvazideminitivům.

B.I.1.1.3 Základy končící na *-(i/í)ce* → *-(i/í)čka/-ečka*

Z velké části se taktéž jedná původně o resuffixaci, nahrazení sufixu *-ice* za *-ička*: *čepice* z lat. *cappa* přes francouzštinu a němčinu (srov. Machek 1997:94); *krabice*: od *†korba* (srov. Rejzek 2001:308 i Machek). Ze synchronního pohledu mnohá z uvedených slov analyzovatelná nejsou, tvary níže uvedených deminutiv je možno považovat za vzniklé hláskovou alternací *c* → *č*. (Samostatný deminutivní sufix *-ička* viz dále.) V závorce jsou tvary, které už deminutivní funkci většinou neplní.

1. <i>(bludička)</i>	20. <i>(lavička)</i>	39. <i>(rukavička)</i>
2. <i>(Bohorodička)</i>	21. <i>(lednička)</i>	40. <i>samička</i>
3. <i>čepička</i>	22. <i>ložnička</i>	41. <i>sazenička</i>
4. <i>dlaždička</i>	23. <i>lžička</i>	42. <i>silnička</i>
5. <i>hadička</i>	24. <i>makovička</i>	43. <i>sklenička/sklenečka</i>
6. <i>holubička</i>	25. <i>máselnička</i>	44. <i>slepička</i>
7. <i>hranička</i>	26. <i>maznička</i>	45. <i>(spodnička)</i>
8. <i>(chladnička)</i>	27. <i>mraznička</i>	46. <i>(sudička)</i>
9. <i>chobotnička</i>	28. <i>náušnička</i>	47. <i>světnička</i>
10. <i>jalovička</i>	29. <i>(nohavička)</i>	48. <i>svíčka</i>
11. <i>jehlička</i>	30. <i>okenička</i>	49. <i>šibenička</i>
12. <i>jitřička/jaternička</i>	31. <i>opička</i>	50. <i>(špička)</i>
13. <i>klenotnička</i>	32. <i>ovečka</i>	51. <i>(tkanička)</i>
14. <i>kolejnička</i>	33. <i>palička</i>	52. <i>udička</i>
15. <i>konvička</i>	34. <i>(poklička)</i>	53. <i>ulička</i>
16. <i>(krabička)</i>	35. <i>polička</i>	54. <i>(vábnička)</i>
17. <i>krkovička</i>	36. <i>pramička</i>	55. <i>vesnička</i>
18. <i>krupička</i>	37. <i>pracovníčka</i>	56. <i>zadnička</i>
19. <i>lasička</i>	38. <i>přeslička</i>	57. <i>(zornička)</i>

Na *-ička* končí jen *svíčka*, na *-ečka* končí v tomto souboru jen *ovečka* a *sklenečka*, obojí zakončení (*-ečka* i *-ička*) má *sklenečka/skelnička*.

Deminutivum *špička* ← *špice* patří mezi deminutiva se sufixem *-ka*., stejně jako *lžička* ← *lžíce* a *svíčka* ← *svíce*. Pro jednoduchost a pravidelnost (nahrazení *-ice* → *ička*, resp. *-ice* → *ička*) jsou uvedena i zde.

Vztah základu s *-ice* a tvaru s *-ička* jako deminutivního je u některých slov sporný a (pokud byl), tak se stírá. Tvar s *-ice* (sám často derivát a původně deminutivum) se v mnoha případech používá spíše jako odborný termín (*lasice*, *tkanice*). Někdy se významy diferencují (*chladnice* x *chladnička*; *krabice* x *krabička*; *lavice* x *lavička*; *nohavice* x *nohavička*) nebo vznikl rozdíl stylistický (*bludice* x *bludička*, *zornice* x *zornička*). Posledních může být tvar vnímán i jako augmentativum.

Diferenciace je znát na vztahu *krabice* x *krabička*. Obě slova mají různou distribuci: *krabice* označuje jednoznačně větší „obal“ především ve spojení *krabice od bot*; *krabička* je menší (nejčastěji *krabička cigaret*). Odpovídají tomu i německé protějšky:

česky	≈	německy
<i>krabice</i>	≈	<i>Kraton, Box, Schachtel</i>
<i>krabička</i>	≈	<i>Zigarettenpackung, Kästchen, Schächtelchen</i>

Obecně je zřetelný odklon od sufixu *-ice* a příklon ke *-ka* nebo *-ička*: *pijavice* – *pijavka*, *lednice* – *lednička*, *chladnice* – *chladnička* apod.

Na kontextovém zapojení dvojice *ulice* → *ulička* je vidět, jaké struktury mohou odpovídat českému deminutivu v němčině:

- (1) *Začalo tiše pršet, a když odbočili z hlavní silnice, svítalo. Proplekli se uličkami jakési vesnice do otevřené krajiny a vjeli pomalu do lesa.*
Es fing leise an zu regnen, und es dämmerte, als sie von der Hauptstraße abbogen, sich durch die engen Gassen eines Dorfes ins freie Feld wühlten und langsam durch einen Wald zu fahren begannen.
- (2) *Přes řeku se tyčil chrám a ve výši mé tváře byl zlatý ciferník hodin, a kolem chrámu v soustředěných kruzích se táhly ulice a uličky a domy a stavení, z každého okna jak peřiny byly vyplazené petúnie a karafiáty a červené pelargónie, ...*
Über dem Fluß erhob sich die Stadtpfarrkirche, ich konnte glauben, das goldene Zifferblatt der Turmuhr befinde sich genau in Höhe meiner Augen, rings um die Kirche reihten sich Straße an Straße und Gasse an Gasse, die Fenster der breiten und schmalen Häuser streckten Blumenkästen mit Petunien, Nelken oder Pelargonien wie Zungen heraus, ...

Doklad (1) je překlad do češtiny. V dokladu (2) se jedná o překlad z češtiny (Hrabal: *Postřižiny*), kde je deminutivum nahrazeno „inherentním“ deminutivním vyjádřením a celková expresivita textu je podtržena stylistickým paralelismem.

B.I.1.1.4 Základy končící na *-ka* → *-ička/-ečka*

1. <i>Cikánečka</i>	13. <i>kytička</i>	25. <i>stezička</i>
2. <i>dečka</i>	14. <i>myšlenečka</i>	26. <i>špetička</i>
3. <i>fabrička</i>	15. <i>pacička</i>	27. <i>štětíčka</i>
4. <i>faječka</i>	16. <i>paprička</i>	28. <i>štička</i>
5. <i>galánečka</i>	17. <i>paštička</i>	29. <i>třístečka</i>
6. <i>harmonička</i>	18. <i>pecička</i>	30. <i>(vařečka)</i>
7. <i>jupička</i>	19. <i>placička</i>	31. <i>vlaječka</i>
8. <i>kraječka</i>	20. <i>rafička</i>	32. <i>vlaštovička</i>
9. <i>kapička</i>	21. <i>republička</i>	33. <i>zrzečka</i>
10. <i>klička</i>	22. <i>ručička</i>	34. <i>žárovička</i>
11. <i>kraječka</i>	23. <i>Slovenečka</i>	35. <i>Židovečka</i>
12. <i>kočička</i>	24. <i>sračička</i>	

Na *-ečka* končí jen: *Cikánečka, dečka, faječka, kraječka, myšlenečka, Slovenečka, třístečka, vlaječka, zrzečka, Židovečka*, ostatní končí na *-ička*.

Část základů těchto deminutiv jsou deriváty utvořené sufixem *-ka* od sloves: *kapka, krajka* (od *krájet*) nebo adjektiv (*zrzka*). Většina však není synchronně analyzovatelná.

Deminutivum *kytička* (≈ něm. *kleine/schlichte Blume, Blümchen*; angl. *flower*) se podle dokladů vztahuje spíše ke *kytka* (≈ něm. *Blume, Pflanze*; angl.) než *kytice* (≈ něm. *Strauß, Blumenstrauß, Bukett*; angl. *bouquet, bunch of flowers*)

Základ *vařečka* se zjevně používá jen regionálně na Moravě. V korpusech není doložen, proto se deminutivní tvar *vařečka* na hranici s kvazidemnutivou.

B.I.1.1.5 Základy končící na *-a/ána* → *-ánka*

1. fontánka	3. smetánka	5. (studánka)
2. marjánka	4. stránka	

Deminutivum *marjánka* má základ *mariána* a je tak evaluativním označením kanabisu.

K označení koření *majoránka zahradní* (*origanum majorana*) se užívá také tvar *marjánka*, v češtině však nemá základ. Sufix *-ka* je zde integrační (k něm. *Majoran*).

K deminutivům má blízko, a podle dotazníku je i za deminutivum považováno, slovo *studánka*. Nemá však základ. Sémanticky blízké *studna* se společným fundujícím adjektivem *studený* má deminutivum *studnička*.

B.I.1.1.6 Základy končící na *-ina/-ína* → *-ínka/-ínka*

1. balerínka	23. krajínka	46. roklínka
2. (benzínka)	24. krtínka	47. rostlínka
3. blbínka	25. kudrlínka	48. rovínka
4. bublínka	26. květínka	49. rytínka
5. (bylínka)	27. ledvínka	50. setínka
6. čuňáčínka	28. lysínka	51. skulínka
7. čupřínka	29. mašínka	52. skupínka
8. dědínka	30. mýtínka	53. střepínka
9. dívčínka	31. novínka	54. sušínka
10. družínka	32. ofínka	55. svačínka
11. dutínka	33. osmínka	56. štěrbínka
12. figurínka	34. pavučínka	57. štětínka
13. hladínka	35. pelerínka	58. šupínka
14. hoblínka	36. peřínka	59. tamburínka
15. hodínka, čtvrt~, půl~, (třičtvrtě~)	37. pěšínka	60. trhlínka
16. (holínka)	38. pipínka	61. turbínka
17. chudínka	39. planínka	62. třetínka
18. jeřabínka	40. plošínka	63. úžlabínka
19. kabínka, video~	41. prasečínka	64. vagínka
20. karabínka	42. prohlubenínka	65. vitrínka
21. košatínka (†)	43. pružínka	66. vteřínka
22. kožešínka	44. puklínka	67. výšínka
	45. rodínka	68. zdechlínka

Na *-ínka* končí ještě *mamínka* od základu *máti* nebo *máma* a *slečínka* ← *slečna* s vložení *-i-*. Tvar *holínka* je v současné češtině základové slovo, *holina* spíš augmentativum. Nápadně časté jsou kolokace *vysoké, kožené holiny*, které na sobě mívá *chlap*.

Jen základy *kabína*, *karabína*, *mašina* a *ofína* nemají v historickém pohledu sufix *-ina*. Cizí slova z tohoto souboru většinou končí na *-ína* a deminutiva mají s *-ínka*: *balerínka*, *benzínka*, *figurínka*, *pelerínka*, *tamburínka*, *turbínka*, *vagínka*, *vitrínka*.

Základ *blbina* označuje SSJČ za slovo zhrubělé. V současné češtině je vnímáno spíš neutrálně. Podle dokladů z korpusu je vztah *blbina* → *blbínka* jednoznačně vztahem základu a deminutiva.

B.I.1.1.7 Základy končící na **-(e)na** → **-enka**

1. <i>(dovolenka)</i>	4. <i>švadlenka</i>	7. <i>plenka</i>
2. <i>(halenka)</i>	5. <i>kačenka</i>	8. <i>(panenka)</i>
3. <i>stařenka</i>	6. <i>písmenka</i>	9. <i>ženka</i>

Tvar *halenka* je v současné češtině základem, *halena* je spíš starší výraz blížíci se dnes augmentativu a zapadá stylem ke svým kolokačním partnerům *suknice*, *nohavice* (ve významu „kalhoty“). Podobně tomu je u dvojice *stařena* x *stařenka*.

V podstatě se od sebe diferencovala také slova *panenka* se od *panna*. Především ve starších beletristických textech ale stále může být *panenka* užito evaluativně o dívce. Dokládá to i pohled na protějšky v němčině:

česky		německy
<i>panna</i>	≈	<i>Puppe, Jungfrau</i>
<i>panenka</i>		<i>Puppe, Jungfrau, Püppchen</i> , i rakouské <i>Pupperl</i>

Zvlášť stojí *dovolenka* od *dovolená*. Kolokační analýza naznačuje, že se většinou jedná o „propouštěcí, dovolenkový“ (3) či „vycházkový lístek“.

- (3) *posádková správa, která odtud vysílala den co den do ulic tzv. "lítačku", jejíž hlídky lovily vojáky s nedostatky v ústroji, bez dovolenky či povolené vycházky*
- (4) *Můžou trávit čas s dětmi, na dovolenkách, s rodinou...
Sie haben Zeit für ihre Kinder, es gibt Ferien, Freizeit.*
- (5) - *Vy tři jste na dovolence?*
- *Habt ihr Urlaub oder was?*
- *You guys on leave, or what?*
- (6) - *Jsem na dovolené.*
- *Ich bin im Urlaub.*
- *I'm on my vacation.*
- (7) - *Mohl by být na dovolené v Anglii.*
- *Vielleicht macht er Ferien in England.*
- *He might be on holiday in the UK.*

Pokud se tak označí „dovolená na zotavenou“, jedná se nejspíš o tvar inspirovaný slovenštinou, z něhož není ale deminuce patrná, srovnáme-li (4) a (5) s (6) a (7).

Slovo *písmenka* je deminutivum od zastaralého základu *písmena*. Obě slova jsou doložena, mají ale minimální frekvenci.

B.I.1.1.8 Základy končící na **-era** → **-erka/-írka/-yrka**

1. <i>chuděrka</i>	3. <i>sekerka/sekyrka</i>
2. <i>mezerka/mezírka</i>	4. <i>šusterka</i>

Základy těchto deminutiv mají starý sufix *-era*. Výjimkou je *šusterka*, kde je základ *šustka* (nářečně „škubánky“).

Mimo *sekerka* mají v korpusech velmi slabé zastoupení – řádově jednotky výskytů.

B.I.1.1.9 Základy končící na **-el** → **-elka/-ýlka**

1. <i>hřídělka</i>	3. <i>prdelka/prdýlka</i>	5. <i>žouželka</i>
2. <i>koupelka</i>	4. <i>postýlka</i>	

Všechna tato slova mají základy končící na starý sufix *-el*. Těch už v češtině moc není, jsou to jen: *drápel*, *hříděl*, *koupel*, *prdel*, *postel*, (snad i *přehršel*), *svízel*, *troubel* a *žoužel*. (V hovoru někdy kolísá rod, jen maskulinum pak *korbel*.)

Vedle nich končí na *-el* také feminina *čepel*, *koudel*, *petržel* a *sardel*, která ovšem nevznikla připojením sufixu *-el*.

Deminutivní sufixy mají podobu buď *-elka* nebo *-ýlka*, jen k základu *prdel* se přidávají oba. (Historicky sem mohla patřit i *křepelka*, je však možné, že to je také přechýlený tvar od staršího maskulina *křepel*.)

Mimo *prdelka* (častější než *prdýlka*) jsou všechna tato deminutiva v textech vzácná.

B.I.1.1.10 Základy končící na *-yně* → *-yňka*

1. *hospodyňka*
2. *kuchyňka*

Jsou běžná. Slovo *kuchyňka* (deminutivum od *kuchyně*) je z obou v psané češtině častější, i přes to, že se jím homonymně označuje „žena i muž rád/a vařící“. (Rozlišení významů bylo provedeno statistickou metodou na vzorku dokladů z korpusu syn2010).

B.I.1.1.11 Základy končící na *-est* → *-ístka*

1. *bolístka*
2. *pelístka*
3. *ratolístka*

Na *-est* končí v češtině jen *bolest*, *ne-/čest*, *počest*, *lest*, *neřest*, *pelest*, *ratolest*, *svěžest*, z nich avšak jen *bolest* a *svěžest* mají derivační sufix *-est*.

Signifikantní výskyt v korpusových textech má jen *bolístka*, ovšem nejčastěji ve vazbě *(po)foukat někomu (na) bolístku*. V této pozici se však nejedná o pravé deminutivum, protože spojení *foukat na bolest* (8) je mnohem méně časté. Dokladů je i v korpusu SYN 2013 jen 5, domnívám se, že se zde základ *bolest* blíží augmentativní funkci.

- (8) *Radí, jak foukat na bolesti, nemoc samu nezná*
... že jsou v rukou šedesátiletých osmašedesátníků, kteří si foukají na své bolesti...
Nu, přejde to; ale není tu nikdo, kdo by mi pořádně poukával na bolest nebo aspoň dal do zad pořádnou ránu.

Ostatní uvedená deminutiva jsou velice slabě zastoupena ve všech korpusech.

B.I.1.1.12 Základy končící na *-ost* → *-ůstka*

1. *bytůstka*
2. *drobnůstka*
3. *jemnůstka*
4. *místnůstka*
5. *pevnůstka*
6. *podivnůstka*
7. *pochybnůstka*
8. *radůstka*
9. *slabůstka*
10. *zdvořilůstka*
11. *zvláštnůstka*

Běžná jsou *místnůstka*, *pevnůstka*, *drobnůstka* a *slabůstka*, ostatní mají slabou frekvenci. (U všech se mění *-o-* na *-ů-*.)

B.I.1.1.13 Základy končící na *-ota* → *-ůtka/-otka*

1. *dobrůtka/dobrotka*
2. *hodnůtka*
3. *nicůtka/nicotka*

Běžnější je jen *dobrůtka*. Tvary na *-otka* jsou korpusové hapaxy.

B.I.1.1.14 Základy končící na -otina → -otinka

1. (<i>krasotinka</i>)	3. (<i>nahotinka</i>)
2. (<i>křehotinka</i>)	4. <i>prkotinka</i>

Slova v závorce lze považovat za deminutiva velmi podmíněně, téměř nemají doložené základy (*nahotina*: jeden výskyt v mluveném korpusu, ostatní žádný). Základy s *-otina* by mohly fungovat jako augmentativa. Chybí však data. Jediné pravé deminutivum *prkotinka* má velmi slabý výskyt.

B.I.1.1.15 Základy končící na -eta → etka

1. <i>cigaretka</i>	3. <i>lunetka</i>
2. <i>limetka</i>	4. <i>operetka</i>

Základová slova k těmto deminutivům *cigareta*, *limeta*, *luneta*, *opereta* jsou sama deminutiva přejatá z jiných jazyků a vesměs utvořená italským nebo francouzským deminutivním sufixem *-ette*. Přidáním českého sufixu *-ka* se vytváří vlastně jakási interjazyková zdvojená deminuce.

Takové „značkování“ vlastním sufixem je v češtině (a nejen v češtině) celkem běžné, dokládají to i jiná cizí slova končící na *-ka* (viz dále nedeminutiva na *-ka*), ale i maskulina především nedeminutiva s *-ík*.

Slovo *limetka* pomalu přebírá roli základu, je častější. *Limeta* se vyskytuje jen v odborných textech (recepty (na koktejly) a jiné). *Lunetka* je deminutivum jen jako stavební prvek (v kontextu *lunetka nehtů* nikoliv).

B.I.1.1.16 Základy končící na -na →-[í]nka

1. <i>lokýnka</i>	3. <i>putýnka</i>
2. <i>plotýnka</i>	4. <i>slečínka/slečinka</i>

Základy (mimo *slečna*) německého původu (*Locke*, *Platte*, *Bütte*) jsou do češtiny integrována sufixem *-na* (*lokna*, *putna*, *plotna*). Deminutiva mají tvary s *-ýnka*, k *plotna* je vedle *plotýnka* doloženo též (knižnější) *ploténka*.

B.I.1.1.17 Základy končí na -eň(e) →-ínka/-ínka

1. <i>pečínka</i>	2. <i>prohlubinka</i>	3. <i>třešínka/třešinka</i>

B.I.1.1.18 Základy končí na -ka →-ínka/-ínka

1. *kapínka/kapinka*

B.I.1.1.19 Základy končí na -ice →-ínka/-ínka

1. *sklínka/sklinka*

Poznámky k deminutivům na *-ka*

1) Dublety

Deminutiva na *-ka* (bez rozdílu zakončení základu) mají v porovnání s celkovým množstvím těchto deminutiv jen několik málo dublet. Tvar za lomítkem má v korpuse SYN 2013 většinou mnohem menší nebo minimální (označeno zř.) frekvenci.

<i>bačkůrka/bačkorka</i>	<i>kůstka/kostka</i>	<i>sklenka/sklínka/sklínka</i>
<i>brambůrka/bramborka</i>	<i>matračka/madračka (zř.)</i>	<i>slečínka/slečínka</i>
<i>dobrůtka/dobrotka (zř.)</i>	<i>mezírka/mezerka</i>	<i>slípka/slěpka</i>
<i>dirka/dirka</i>	<i>nicůtka/nicotka (zř.)</i>	<i>sukénka/sukýnka</i>
<i>jablůňka/jabloňka</i>	<i>plínka/plenka</i>	<i>třešínka/třešínka</i>
<i>jitrnička/jaternička</i>	<i>plotýnka/ploténka/</i>	<i>větévka/větývka</i>
<i>konývka/koněvka</i>	<i>prdelka/prdýlka</i>	<i>žínka/ženka</i>
<i>kupka/kopka</i>	<i>sekyrka/sekerka</i>	

Drobné významové rozdíly jsou u:

<i>brambora x brambůrka</i>	<i>brambůrka</i> : většinou jen v množném čísle <i>brambůrky</i> „chips“; <i>bramborka</i> může být i v singuláru (ojediněle)
<i>kostka x kůstka</i>	<i>kostka</i> : jako zdrobnělina od <i>kost</i> je velmi vzácné, nicméně několik málo dokladů korpusu syn nalezeno bylo, většinou ve starších beletristických dílech.
<i>matračka/madračka</i>	Domnívám se, že dubleta <i>matračka/madračka</i> má regionální charakter: na Moravě spíše varianta s <i>-d-</i> .

Dublety od základů končících *-na* (*slečínka/slečínka*), *-eň* (*třešínka/třešínka*) a *-ice* (*sklínka/sklínka*) by mohly být podmíněny regionálně. Dlouhé tvary jsou častější. Na základě zkušenosti se domnívám, že krátké tvary jsou spíše moravské.

2) Hláskové změny

Ke kvalitativní a/nebo kvantitativním změnám dochází:

a) u (kmenové) samohlásky:

o → *ů*: *bačkora* → *bačkůrka*, *jabloň* → *jablůňka*; dále u všech se základy na *-ost*;

a → *á*: *chasa* → *cháska*, *legrace* → *legrácka* nebo koncové souhlásky;

e → *í*: *slepice* → *slípka*;

i → *í*: *holina* → *holínka*;

b) u koncové souhlásky:

ch → *š*: *blecha* → *bleška*;

h → *ž*: *dráha* → *drážka*, *rýha* → *rýžka*;

k → *č*: *straka* → *stračka*, *louka* → *loučka*, *mat/drace* → *mat/dračka*, *motyka* → *motyčka*,

páka → *páčka*, *ruka* → *ručka* ostatní (*deka* → *dečka*, *klika* → *klička*) viz základ končí na *-ka* → *ečka./-ička*;

c → *č*: *ovce* → *ovečka*, dále (u základů končících na *(i)ce* → *-ečka/-ička*) *lžíce* → *lžička*, *opice* → *opička*.

Vkládání hlásek:

Vkládá se *-é-* (*jiskérka*) nebo *[-i:-]* (*plotýnka*, *sukýnka*, *slečínka*). Podrobný popis uvádí také Neščimenko[vá] (1980:39). Šmilauer (1971:85) upozorňuje, že se vkládá *-e-*, kdyby „vznikly souhláskové skupiny příliš obtížné“. Jako příklady uvádí *ovečka*, *panenka*, *sbírečka*, *kazaječka*. (S prostým přidáním *-ka* a vložením *-e-* do kmene je jen *panenka*, ostatní jsou uvedena u deminutiv se základy *-ka/-ce* → *-ečka*.)

Rozšíření *o -t-* je u *tříška* → *tříštečka*.

3) Polysémie / překryv s kvazideminitivy

Poměrně velkou část z dosud uvedených deminutivních tvarů na *-ka* tvoří polysémií slova, jejichž alespoň jeden z významů nemá deminutivní funkci. Jsou to především *bavlnka*, *bradka*, *budka*, *figurka*, *hrstka*, *hromádka*, *cháska*, *choutka*, *jamka*, *kabelka*, *klička*, *krystalka*, *kulka*, *lopatka*, *miska*, *moruška*, *mřížka*, *pišťalka*, *pivoňka*, *scénka*, *schůzka*, *sítka*, *skříňka*, *sponka*, *sprška*, *stránka*, *sýkorka*, *špička*, *tabletka*, *tabulka*, *zahrádka*, *žilka*.

Rozdíl je většinou ve frekvenci a v užití – především v zapojení do ustálenějších vazeb. Diferenciace jsou zde uvedeny jen u nejfrekventovanějších tvarů.

bavlna → **bavlnka**

Ve významu „bavlněná nit“ a ve frazémeh (viz dál) není *bavlnka* deminutivum.

boule → **bulka**

Tvar *boule* může mít funkci augmentativa (*pořádná boule na čele*) ≈ něm. *Beule*. V zásadě platí, že *boule* je od nárazu, *bulka* podle korpusových dokladů nejčastěji „nádor“ (9).

- (9) *Vznikající bulka zčervená a na vrcholku mívá malý bílý puchýřek. Jenže bulka se začala zvětšovat, a tak zašla na vyšetření.*

Homonymum *bulka* („pečivo“) má asi o třetinu slabší frekvenci než *bulka* („novotvar“). V němčině by mu odpovídalo (nedostatek dokladů) obecně *Brötchen*, jihoněm. *Semmel*, severoněm. *Schrippe*.

hromada → **hromádka**

Pokud je slovo *hromádka* užit jako deminutivum, pak mu německy odpovídá *Häuflein*, *Haufen*, *Häufchen*, *Bündel*, *Stapel*, *Berg* nebo (zř.) *Halde*. Často se však vyskytuje ve frazému *žít na hromádce*, který nemá v němčině přímý ekvivalent, musí se tedy kompenzovat: *illegal bleiben*, *Sünder / abgestiegen sein*, *zusammenleben*, *in Liebschaft (leben/ sein)*, *illegitimes Verhältnis haben*. Ve žádném německém frazému deminutivum není.

klika → **klička**

Deminutivum od *klika* je *klička* relativně vzácné. V němčině deminutivum doloženo není, protějšky jsou *Fenstergriff*, *Schlüssel*, *Riegel*, *Hacken*, *Windung*, *Kurbel*, jedná se tedy o „menší předmět k otvírání“ oken, dveří apod.

V přeneseném významu („úhybný manévr“) figuruje tvar mnohem častěji a nemá deminutivní funkci. V němčině nemá přímý ekvivalent, proto jsou protějšky heterogenní ≈ *Dreh*, *Klemme*, *wortgewandt sein*, *Kunstgriff*, *Schlenker*, *Schliche*, *Schlupfloch/ Lücke (im Gesetz)*, *Schleife*, *List*, *schwingen*, *Zickzackbewegung*, *Verrenkung*, *Kurve*, *Mittelweg*, *Trick*, *etw. umgehen*, *Machenschaft*, *Spitzfindigkeit*, *Unredlichkeit*, *Trick*, *Schlupfloch*, *Winkelzug*. Deminutiva zde nejsou.

legrace → **legrácka**

Deminutivní tvar *legrácka* umožňuje tvořit plurál: *dělat si legrácky*. Základ *legrace* je více méně singularium tantum: *dělat si legraci*.

luneta → **lunetka**

Deminutivum je jen ve významu „stavební prvek“.

novina → **novinka**

K lexému **novinka**: SSJČ uvádí:

novinka, -y ž. (2. mn. -nek) 1. *zdrob. k novina I; novota*: vyprávět n-y; povězte nám nějakou n-u; n. dne; místní n-y 2. *něco nového, nová věc, novota, zejm. zajímavá*,

poutavá: divadelní, knižní n-y; módní n-y; na skladě jsou všechny n-y sezóny; → expr. zdrob. novinečka, -y ž.; — příd. novinkový: n-á služba *pro prodej pošt. cenin k sběratelským účelům*

Z kolokačních partnerů je však celkem zjevné, že: *novina* je spíš „zpráva“, v plurálu (*noviny*) jako informační zdroj je to výskyt nejčastější. *Novinka* je spíš „nová věc“. Protějšky v němčině to znázorňují celkem plasticky:

česky	německy
<i>novina/noviny</i> ≈	<i>Neuigkeit, Nachricht, Mitteilung</i> a samozřejmě také <i>Zeitung(en)</i> .
<i>novinka</i> ≈	<i>Neuheit, das Neue</i>

Signifikantní je i fakt, že *novina* nemá protějšek *Neuheit* [*novota, nová věc*].

scéna → *scénka*

Jako krátký/malý akt je slovo *scénka* (≈ něm. *Nummer*) mnohem častější, není však pravým deminutivem. Pokud slovo však funguje jako pravé deminutivum, může se deminutivní tvar objevit i v němčině (10).

- (10) *Znovu zazněl potlesk, klauni odběhli a scénku zaplnilo pět účinkujících, orchestr...*
Abermals wurde applaudiert, die Clowns liefen hinaus, und gleich darauf drängten sich auf dem Bühnchen alle fünf Mitwirkenden, das Orchester...

sít' → *sít'ka*

Určitá spojení blokují užití deminutiva (např. není *železniční *sít'ka*, nýbrž jen *železniční sít'*). Na druhé straně se vedle *rybářská sít'* vyskytuje (vzácně) i *rybářská sít'ka* (11).

- (11) *Parta kluků se ještě chvíli dívala na tři velké díry, které záhadná skvrna vyžrala do jejich rybářské sít'ky.*

smetana → *smetánka*

Deminutivum *smetánka* se vyskytuje velice vzácně. Ve (12) není pochyb, že se jedná o deminutivum.

- (12) „*Už se kočička nasytila? Už vylízala smetánku?*“
„*Satt wie eine Katze nach einem Topf voll Milch?*“

--

Tady je trochu smetánky pro tebe.
Here's some cream for you, baby.

- (13) *Čajový servis, který jste jí koupila ... je skvělý a nádherný, ale víte, z čeho pije čaj? Kolik lžiček jedna, dvě, smetánka, cukr?*
The tea set you got her ... it's exquisite and beautiful, but do you know how she likes to have her tea, how many lumps... one, two... cream, sugar?

V příkladu (13) se nejedná o deminutivum v případě, že by *smetánka* označovalo kapsle se smetanou podávané ke kávě (říká se jim někdy též *mlíčka*).

V přeneseném významu - ve spojení *slíznout smetánku* nebývá deminutivum běžné.

- (14) *si uspořádáte tiskovou konferenci, slíznete smetánku a na nás hodíte všechno, co jste zvorál.*

Častější je *slíznout/lízat smetanu*. Z příkladu (14) je zřetelně vidět ironická funkce deminutiva.

Slovo *smetánka* se v drtivé většině dokladů užívá pro označení „vyšší společnosti“. V této funkci se nejedná o deminutivum.

strana → *stránka*

Stránka je většinou označení pro „stranu v knize“. Rozdíl mezi (*knižní*) *strana* a *stránka* není. Základový tvar *strana* se používá především ve významu politické uskupení a také v těsných

spojeních *na jedné / na druhé straně*. Odpovídají tomu i nejčastější protějšky v cizích jazycích:

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>strana</i> ≈	<i>Seite, Partei, aderserseits</i>	<i>side, party, on the other hand</i>	<i>strana, ale i bok</i>
<i>stránka</i> ≈	<i>Seite, Blatt</i>	<i>page</i>	<i>stránka, zř. i list</i>

Deminutivum od (politická) *strana* → *stranička* (15) není doloženo v paralelních korpusech, nýbrž jen v SYN (2013)

(15) PRAHA - *Mimoparlamentní pravicové strany a straničky zkoušejí využít krizi občanských stran k vlastnímu zviditelnění.*

špice → špička

Pragmaticky je možné užit oba tvary ve sportu (apod.) *ocitnout se na špici* i *špičce tabulky*. Ve většině jiných spojení to však možné není, resp. užití „neustáleného“ tvaru by způsobilo příznakovost (zveličení nebo zdrobnění): *špička* (nikoliv *špice*) *nosu, prstů, noh, boty, jazyka; jít po špičkách*. V němčině ani v angličtině zde deminutiva nejsou.

tráva → travka

Základ má přenesený význam (metaforicky), deminutivum se užívají jen pro označení kanabisu. Stále tedy platí, co napsal Štícha (1978):

„U některých substantiv nelze nebo není běžné užit k utvoření deminutiva primárního sufixu, např. *tráva - travička* (nikoli *trávka*), *vata - vatička*; *chléb - chlebiček* (nikoli běžně *chlebig*, ale této formy je možno užit příležitostně s expresivním zabarvením) atd.“

Doklady z korpusu i z praxe potvrzují, že se *travka* neužívá jako zdrobnělina od běžné (např. *parkové*) *trávy*.

Ke všem uvedeným „hraničních“ deminutivům však ještě stále lze najít kontext společný s jeho základem, počítají se tedy také mezi pravá deminutiva.

Základy některých uvedených deminutiv se používají převážně v odborné mluvě (*sýkora, pěnkava, tableta*) a deminutivní tvary mají v běžné řeči jen matný deminutivní nádech (podobně u maskulin dvojice typu *sýc* → *sýček*, *žebř* → *žebřík*).

B.I.1.2 Kvazidemnutiva s -ka

Mezi pravá deminutiva vytvořená sufixem *-ka* nepatří kategorie slov s těmito vlastnostmi:

1) Formální deminutiva významově diferencovaná od existujícího základu

Jejich základ má jiný obsah – slova se nemohou v textu zastupovat.

Normálním řezem je uveden význam, *kurzívou* kolokační partneri, popř. za ≈ německé ekvivalenty.

<i>andulka</i>	exotický pták
<i>babka</i>	dolar (hovor.)
<i>bajka</i>	literární žánr
<i>baňka</i>	(vánoční) ozdoba
<i>barborka</i>	větev třešně
<i>bavlnka</i>	bavlněná nit
<i>besídka</i>	<i>vánoční / školní besídka</i>
<i>botka</i>	techn. termín
<i>bouřka</i>	klobouk
<i>cívka</i>	techn. termín
<i>čárka</i>	typografický termín
<i>částka</i>	finanční termín
<i>čěška</i>	lékařský termín

<i>čtvrťka</i>	<i>čtvrťka papíru</i>
<i>děvka</i>	prostitutka
<i>dířka</i>	<i>knoflíková dířka</i>
<i>douška</i>	přípis
<i>fregatka</i>	mořský pták
<i>hlávka</i>	<i>hlávka kapusty / salátu / zeli</i>
<i>hlinka</i>	barvivo
<i>houska</i>	pečivo
<i>hůlka</i>	přibor v asijské kuchyni (<i>≈ Stäbchen</i>)
<i>hůrka</i>	půda pod střechem
<i>chudobka</i>	rostlina
<i>jeskyňka</i>	pohádková bytost, <i>jezinka</i> (<i>≈ Waldfee</i>)
<i>kalhotky</i>	součást oblečení
<i>kladka</i>	technický termín
<i>klička</i>	uzel, smyčka, lest
<i>knížka</i>	<i>šeková, modrá knížka</i> ; průkaz
<i>kobylka</i>	<i>kobylka houslí</i>
<i>kolonka</i>	položka v tabulce, rubrika
<i>kontrolka</i>	techn. termín
<i>korunka</i>	<i>zubní korunka.</i>
<i>kostka</i>	<i>hrací kostka</i>
<i>kůrka</i>	<i>kůrka chleba, sýru</i> ³⁵
<i>lahůdka</i>	potravinářský sortiment
<i>latinka</i>	písmo
<i>lavička</i>	<i>střídací, parková lavička</i> (<i>lavice v parku</i> doloženo, ale v menšině)
<i>ledvinka</i>	malá brašna na dokumenty
<i>lopatka</i>	technický (<i>lopatka ventilátoru</i>) a lékařský termín
<i>lunetka</i>	<i>lunteka nehtu</i>
<i>maceška</i>	rostlina
<i>matka</i> ³⁶ , <i>matička</i>	technický termín
<i>minutka</i>	jídlo v restauraci
<i>mírka</i>	stará dutá míra
<i>moučka</i>	krmná směs
<i>muška</i>	mířidlo
<i>obroučka</i>	<i>obroučka brýlí</i>
<i>(v)ocílka</i>	kousek oceli k ostření
<i>oprátka</i>	smyčka u šibenice
<i>panenka</i>	lékařský (<i>oční panenka</i>) a kulinářský termín (<i>vepřová panenka</i>)
<i>patka</i>	<i>patka chleba</i> ; ofina vlasů
<i>páska</i>	<i>lepící páska</i> (specifikace od maskulina <i>pás</i>)
<i>peřinka</i>	<i>dětská páska</i>
<i>pěšinka</i>	účes
<i>plotýnka</i>	lékařský termín
<i>pomlčka</i>	typografický termín
<i>pomůcka</i>	věc k nápomoci
<i>rohožka</i>	výrobek k čištění podrážek
<i>rolka</i>	<i>šunková rolka</i>
<i>rubáška</i>	oděv
<i>řádka</i>	typografický aj. termín
<i>řepka</i>	olejnatá rostlina (<i>≈ Raps</i>)
<i>sádka</i>	nádrž na ryby
<i>scénka</i>	teatrální výstup
<i>schůzka</i>	neformální setkání (<i>≈ Rendezvous</i>)
<i>slámka</i>	nástroj k pití (<i>≈ Strohhalm</i>)
<i>smetánka</i>	vybraná společnost
<i>smrtka</i>	personifikace smrti
<i>stránka</i>	charakterová vlastnost

³⁵ V korpusu SYN (2013) je např. jen jeden doklad spojení *chlebová kůra* oproti 138krát *chlebová kůrka*.

³⁶ Stará zdobnělina od *máti*.

<i>střelka</i>	magnetická jehla
<i>školka</i>	předškolní zařízení
<i>trubka</i>	žesťový nástroj
<i>tužka</i>	nástroj k psaní
<i>udička</i>	návnada
<i>vážka</i>	zoologický termín
<i>zahrádka</i>	<i>zahrádka na autě</i>
<i>zástěrka</i>	maskování
<i>žínka</i>	kus tkaniny k mytí

2) Deminutiva ve frazému

V těchto ustálených spojeních, idiomech, rčeních atd. nelze deminutivum za základ zaměnit:

<i>hromádka</i>	<i>žít na hromádce, hromádka neštěstí</i>
<i>hůrka</i>	<i>větrná hůrka</i>
<i>bavlnka/peřinka</i>	<i>žít si / jednat jako v bavlnce/peřince</i>
<i>hodinka</i>	<i>(udeřila/přišla) poslední hodinka</i>
<i>kobylka</i>	<i>dostat se někomu na kobylku</i>
<i>muška</i>	<i>vzít si na mušku</i>
<i>laťka</i>	<i>nastavit laťku</i>
<i>pepka</i>	<i>někoho klepne pepka</i>
<i>škatulka</i>	<i>jako ze škatulky</i>
<i>ulička</i>	<i>dostat se do slepé uličky</i>
<i>vážka</i>	<i>být na vážkách</i>

3) Základ vymřel, byl vytvořen sekundárně nebo se nepoužívá

<i>báchorka</i>	<i>kytka</i>	<i>snítka</i>
<i>břečka</i>	<i>látka</i>	<i>sojka</i>
<i>cetka</i>	<i>lávka</i>	<i>šiška</i>
<i>douška</i> („připis“)	<i>lebka</i>	<i>tloušťka</i>
<i>feferonka</i>	<i>mřenka</i>	<i>tobolka</i>
<i>hruška</i>	<i>pastouška</i>	<i>veverka</i>
<i>jiška</i>	<i>pecka</i>	<i>žežulka</i>
<i>karkulka</i>	<i>rouška</i>	
<i>koleska</i>	<i>skořápka</i>	

Některá vznikla resuffixací: např. *veverka* od staršího *vevěrice* nahrazením *-ice* sufixem *-ka*. U většiny základ vymřel: např. *kytka* (← *řkyta*), nebo se používá jen ojediněle (např. v básnické mluvě *leb* → *lebka*).

Neprůhledné už jsou *douška* - nejspíš od *duše* (srov. Rejzek 2001:142) a (už jen knižní) *koleska*.

4) Kompozita

Kompozita, jejichž druhá komponenta je deminutivum. Ke kompozitu však neexistuje základní tvar, proto není celé slovo deminutivem. Jsou to tato:

<i>divoženka</i>	<i>muchomůrka</i>	<i>sedmikráska</i>
<i>jednohubka</i>	<i>polobotka</i>	<i>součástka</i>
<i>jednotřídka</i>	<i>ponožka</i>	<i>stonožka</i>
<i>lysohlávka</i>	<i>pokožka</i>	<i>trojnožka</i>
<i>materídouška</i>	<i>předkožka</i>	<i>třasořitka</i>

Vedle nich stojí kompozita zakončená na *-ka*, kde tento sufix není nositelem žádného zdrobnění: *dvojkolka/dvoukolka*, *trojkolka*, *čtyřkolka* a jiné „-kolky“, *jednosměrka*, *koloběžka*, *malorážka*, *minolovka*, *minonoska*, *mucholapka*, *podestýlka*, *podezdívka*, *poduška*, *rovnoběžka*, *samohonka*, *soutěska*. Existuje *ženka*, *hubka*, *třídka* (vzácně), *hlávka*, *douška*, *můrka* atd., ovšem neexistuje **kolka*, **směrka*, **běžka*, **rážka*, **lovka*, **noska*. Některá z nich se kryjí se skupinou prefigovaných deverbativ (*podestýlka*, *podezdívka*, *poduška*).

B.I.1.3 Nejasné deriváty na *-ka*

Základová slova těchto derivátů mají minimální frekvenci nebo neexistují. Týká se to především odvozenin od *-ina* a některých deverbativ a deadjektiv.

Slova končící na *-ina* → *-inka*

Základy *buřina*, *bezina*, *brusnice*, *kručina* jsou v minimálních počtech doloženy v korpuse SYN (2013), např. tvar *cukrovina* se používá jen jako odborný cukrářský termín.

bezinka
brusinka

buřinka
cukrovinka

drobinka
kručinka

Není zcela jasné, o jaký vztah se v současnosti může jednat (základ → deminutivum nebo kolektivum → singulativum).

Deverbativa a deadjektiva

Vztah a motivace mezi pomyslným základem a daným slovem by mohl být modifikační, s prostředkem (sufixem) typickým pro deminutiva. Týká se to především deverbativ typu *výloha* – *výložka*, deadjektiv typu *krása* – *kráska*, *milená* – *milenka*, *milá* – *milka*, *roštěná* – *roštěnka* a dále substantiv od participií. Participiální základy *-il-*, *-al-* mají:

-ilka: *hatmatilka*, *násobilka*, *repetilka*, *vyřídilka*, *žvanilka*;

-alka: *bejvalka*, *hrabalka*, *loudalka*, *ožralka*, *trvalka*, *třezalka*; vedle nich také *rusalka* s neverbálním původem. Jelikož se většinou jedná o slova expresivní (mimo *násobilka*, *třezalka*, *trvalka*, snad i *rusalka*), tak „někdy k nerozeznání splývají s deminutivy“ (Šmilauer 1971:71-72). (Podobně také u maskulin u sufixů *-ílek*, *-álek*.)

Kontrastivní pohled není u všech možný pro slabou frekvenci slov v paralelním korpuse. Tam, kde možný je, deminutiva většinou nejsou: *roštěnka* (připomíná deminutivum od *roštěná*) obojí ≈ něm. *Rostbraten*, *Kotelett*, *Filett*.

Deminutiva jsou v němčině u kontrastu slova *kráska* ≈ *Schwänchen*, *Dummerchen*, *Herzchen*. Je zde posunutý význam (od *schön* také → *Schönling*, *Schönchen*), což by slovo *kráska* z deminutivního zařazení nediskvalifikovalo, chybí k němu však ve stejném kontextu základové slovo: slovo *krása* je doloženo jen jako abstraktum. Platí to i pro ostatní zde uvedená expresiva, proto je mezi jednoznačná deminutiva nelze zahrnout.

Jen k *bejvalka* a *milka* existují hojně zastoupené základy *bejvalá*, *milá* i v substantivní pozici. Také jejich protějšky v němčině jsou někdy deminutiva:

česky	německy
<i>milá</i> (subst.) ≈	<i>Liebe</i> , <i>Liebste</i> , <i>Schatz</i>
<i>milka</i> ≈	<i>Schätzchen</i> , <i>(mein) Liebchen</i>

Ožralka většinou označuje muže (16) (viz maskulina s *-ka*), vzácně i ženu (17).

(16) *aby psali slabomyslná hlášení o zlodějích slepic, místních ožralcích a podvratných anarchistických živlech*

(17) *Jebemetiboga, chvíli ožralku hladil po zadku, než vypad. Jebemetiboga, er tätschelte die Schnapstante 'ne Weile am Hintern, bevor er die Kurve kratzte.*

V obou rodech jsou splněny všechny podmínky deminutiva. Základ *ožrala* (maskulinu i femininum) má mnohem vyšší frekvenci než deminutivum *ožralka*, jež tuto charakteristiku nesporně zmírňuje.

K ostatním deadjektivům od participií základy nejsou (viz dále).

Pro většinu zde uvedených tvarů platí, že vytvoření a užití základního tvaru má funkci spíše augmentativní. Domnívám se, že např. *kaňa* od *kaňka* je vytvoření augmentativa desufixací. Slovo *kaňa* je spíše augmentativum a *kaňka* základ vytvořený transpozicí z expresivního slovesa *kaňkat*.

Jako augmentativa mohou fungovat také základy od: *marjánka*, *schránka*, *špeluňka*. Platí to i pro těsná spojení, která mohou (výjimečně a netypicky) obsahovat nesufigovaný tvar.

B.I.1.4 Nedeminutiva s -ka

Zcela mimo deminutiva stojí řada slov, která svými tvary nebo emotivně zabarvenějším obsahem deminutiva připomínají a mluvčí je jako zdrobnělé občas vnímají. Nesplňují však víc kritéria deminutiv.

Mezi deminutiva nepatří slova následujících vlastností a tvarů. Pořadí kategorií je zhruba podle množství doložených slov v jednotlivých kategoriích.

1) Univerbizace

Feminina se sufixem *-ka* vzniklá univerbizací (uvádím jen některé příklady, celkem jich je v korpuse syn2010 173): *babočka*, *benzínka* (asi až později vznikl název firmy *Benzina*), *cirkulárka*, *mikrovlnka*, *ochranka*, *výška/vejška*, *základka*, *záporka*. Sem patří i nepřímo (přes *samoobslužná prodejna* → *samoobsluha*) hovorové *sámoška* (viz také zde bod 4)

2) Deverbativa

Feminina se sufixem *-ka* vzniklá derivací z prefigovaných sloves. Jedná se o deverbativní deriváty, ke kterým ovšem existují také transpozice od stejných sloves (*nádivat (se)*: *nádiva* – *nádivka*)³⁷. Vytvářejí tedy jakousi „iluzi“ deminutivního vztahu a někdy je těžké rozhodnout, zda se jedná (původně) o skutečná deminutiva (*sloha* – *složka*) nebo dvojí odvození ze sloves (*náplava* – *náplavka*). Jsou to tato substantiva:

<i>nádivka</i>	<i>rozhalenka</i>	<i>výložka/vejložka</i>
<i>nahrávka</i>	<i>rozlučka</i>	<i>výslužka/vejslužka</i>
<i>náhračka</i>	<i>schránka</i>	<i>zahrádka/před~</i>
<i>náplavka</i>	<i>schůzka</i>	<i>záchranka</i>
<i>oplátka</i>	<i>složka</i>	<i>záklopka</i>
<i>osádka</i>	<i>směška</i>	<i>záložka</i>
<i>položka</i>	<i>úložka</i>	<i>zástěrka (přetvářka)</i>
<i>posádka</i>	<i>uzávěrka</i>	<i>závorka</i>
<i>předložka</i>	<i>vložka</i>	

I zde by mohl pomoci kontrast s jiným jazykem. Dvojice *sloha* – *složka* a jejich ekvivalenty v němčině: slovu *sloha* odpovídá jen „něco většího“ (≈ *Mappe*, *Stapel*, *Behälter*), kdežto *složka* (mimo význam „komponenta“) má ekvivalenty spíše „něco menšího“ (≈ *Heft*, *Ringelheft*, *Protokoll*, *Dossier*). Oběma pak *Ordner*, *Akte* atd. Komplexnost vztahů nedovoluje hlubší popis v této práci.

3) Cizí slova

Počestěná cizí slova³⁸ přidaným sufixem *-ka* (celkem jich je 50) často evokují deminutivum - někdy jimi v donátorském jazyce opravu i jsou (*dočka*, *jarmulka*), v češtině však chybí základ.

³⁷ Další odvozeniny od sloves typu *hantýrka* nebo *špehýrka* stojí zcela mimo oblast deminutiv.

³⁸ Vesměs z hlavních evropských jazyků nebo jejich prostřednictvím (především přes němčinu), ale i přímo: Např. francouzštiny *antuka* ← *en tout cas* (fr.) [v každém případě], tedy „povrch do každého počasí“ (srov. Rejzek 2001:56).

<i>antuka</i>	<i>historka</i>	<i>palačinka</i>
<i>bárka</i>	<i>jarmulka</i>	<i>paprika</i>
<i>brioška</i>	<i>jeptiška</i>	<i>pastilka</i>
<i>bužírka</i>	<i>kazajka</i>	<i>pinka</i>
<i>cikorka</i>	<i>kobka</i>	<i>portmonka</i>
<i>čabračka</i>	<i>konvalinka</i>	<i>pralinka</i>
<i>čapka/čepka</i>	<i>linka/ aerolinka</i>	<i>rafinérka</i>
<i>čekanka</i>	<i>majoránka</i>	<i>sasanka</i>
<i>čtverylka</i>	<i>mandarinka</i>	<i>selanka</i>
<i>dočka</i>	<i>mandelinka</i>	<i>spilka</i>
<i>drožka</i>	<i>maringotka</i>	<i>sufražetka</i>
<i>fajfka</i>	<i>marjánka</i>	<i>sumka</i>
<i>filiálka</i>	<i>martrjoška</i>	<i>šarvátka</i>
<i>flaška/ feld~</i>	<i>mirabelka</i>	<i>špulka</i>
<i>fuška</i>	<i>noticka</i>	<i>vanilka</i>
<i>garmoška</i>	<i>(v)okurka</i>	
<i>havárka</i>	<i>oplatka</i>	

Někdy (zřídka) jim v cizím jazyce odpovídá deminutivum (např. *historka* – *Histörchen*). Nelze je považovat za zdobněliny. Svědčí jen o univerzálnosti tohoto českého sufixu.

4) Slova vzniklá (částečně) resuffixací nebo zkrácením základního tvaru

Většinou to jsou novější cizí slova (zde je částečný překryv s bodem 3)):

<i>aerolinka</i>	<i>kumpačka/marš~</i>	<i>portmonka</i>
<i>baterka</i>	<i>historka</i>	<i>pizzerka</i>
<i>depka</i>	<i>fotka</i>	<i>rafinérka</i>
<i>demoška</i>	<i>kámoška</i>	<i>sérka</i>
<i>galerka</i>	<i>laborka</i>	<i>sámoška</i>
<i>garsonka</i>	<i>linka</i>	
<i>havárka</i>	<i>marjánka</i>	

Zkráceniny z výpůjček (*Marsch*)*kompanie* - (*marš*)*kumpačka* přibraly rozšířený sufix *-ačka*. Jedná se nesporně o slova expresivní, ovšem domnívám se, že se jejich expresivita opírá především o hovorovost, nikoliv deminuci. Museli bychom sem totiž počítat také další podobně vytvořená slova: *akáda*, *trága*, *filda*, *chirda*, *gynda*, *psychina* aj., taktéž z části vytvořené univerbizací. Dál se domnívám, že slova *baterka*, *galerka*, *historka*, *depka* aj. nejsou deminutiva, nic nezdrobňují. Nejedná se o „malou baterii, malou galerii, malou historii, mírnou depresi...“, a už vůbec v případech *akáda*, *trága* nebo *filda* nelze uvažovat o „malé/milé akademii, tragedii, filozofii“. Z kolokačních analýz je celkem zjevné, že jsou to slova především hovorová (imitace mluvené řeči, přímá řeč). Někteří jejich kolokační partneři svědčí o tom, že se o nic „deminutivního“ nejedná – spíš naopak: v č. jsou velice častá spojení *děsná*, *hrozná*, *příšerná pořádná depka*, což svým významem spadá spíše do augmentativ. Výše uvedená slova: *aerolinka*, *baterka*, *galerka*, *depka*, *fotka*, *historka*, *kumpačka*, *linka*, *telka*, ale i *portmonka* bychom mohli zařadit do „šedé zóny“ na pomezí deminutiv a nedeminutiv. Výjimečně jim může i v cizím jazyce (němčině) odpovídat deminutivum: *depka* ≈ *Depri*.

Čistě nahrazení sufixu (*-ice* → *-ka*) je u *bradavka* a *dlážka*.

5) Deadjektiva

Označení osob podle vlastností:

<i>naivka</i>	<i>ošklivka</i>	<i>zuřivka</i>
<i>citlivka</i>	<i>vášnivka</i>	

Z nich má pouze *naivka* doložený základ *naiva*, ovšem většinou se jedná o označení muže (18).

- (18) *Dělal ze sebe* **naivu**, že jsem neměl odhodlání mu věnování očernit.
Takže i když je mladej a **naiva**, tak ho mám rozhodně rád.
To opravdu může věřit jen nějaký **naiva!**

Ostatní mají rozšířený transpoziční sufix *-ivka* a deminutiva nejsou, mají s nimi však společnou expresivitu.

6) Reprodukce

Feminina se sufixem *-ka* vzniklá reprodukcí. Jedná se vesměs o odvozeniny od interjekcí, ke kterým existuje základové slovo: *kocábka, řafka, řapka*. Všechny tři „základy“ *kocába, řafa, řapa* jsou doloženy v korpusu SYN (2013). Vznikly s největší pravděpodobností druhotně (desufixací), tedy oddělením sufixu *-ka*. Mají minimální frekvenci (řádově v jednotkách absolutních výskytů).

7) Označení rozměrů a vzdáleností

Slova *půlka, šířka, hloubka, výška, délka, dálka* (podobně i *polovina, hlubina, výšina* – viz u sufixu *-ina*) nemají zjevně deminutivní náboj. Šmilauer (1971:83) sice označuje tato slova za „oslabená deminutiva“ a Valta (1971:106) jako „potuchlé zdobněliny“, v těchto případech můžeme však sufix *-ka* považovat jen za rozšířenou koncovku ženského rodu (viz i závěr). Rozdíl mezi základem a sufigovaným slovem závisí zřejmě především na kanálu řeči (psaný vs. mluvený jazyk) a také na stylu. Výsledky analýzy slov v programu SyD ukazují zřetelně, že „základová slova“ (můžeme-li je tak vůbec označit), tedy nesufigovaná *dál(e), hloub, výše, šíře, čtvrt, půle* se vyskytují téměř výhradně v psaném jazyce, kdežto sufigované tvary *dálka, hloubka, výška, šířka, čtvrtka, půlka* jsou běžná v obou formách, v mluvené jednoznačně převládají. Od jejich německých ekvivalentů lze vytvořit deminutiva jen podmíněně. V DeReKo jsou doloženy *Viertelchen* (převážně v německé a švýcarské němčině), *Vierterl* a *Halberl* (jen v rakouské němčině) a *Tiefchen* (ve všech varietách). V češtině by jim pravděpodobně odpovídala deminutiva 2. stupně (*čtvrtečka, půlečka, hloubečka*). Chybí však data.

8) Denumeralia

Substantivizované číslovky: (*jednička, sedmička, osmička* - viz nedeminutiva s *-ička*), *dvojka, trojka, čtverka, pětka, šestka, devítka, desítka...*). Vlastně se jedná o univerbizaci: *pětka* je *mince/bankovka v hodnotě 10 korun*³⁹, *tramvaj linky č. 5, známka stupně 5, pětice hochů* (19), *pět vydavatelství* (21)). Odpovídající pasáže v jiných jazycích mají neuniverbizované protějšky:

- (19) *Za pár dní po odchodu Prokopa z naší pětky, ...*
Ein paar Tage nachdem Prokop unser Fünfergespann verlassen hatte, ...
- (20) *Stiskni pětku.*
Gib Nummer fünf ein und schau nach, was wir haben.
Punch up number five.
- (21) *Šetření Komise neposkytlo dostatečně závažné důvody pro existenci společného dominantního postavení "velké pětky" (Sony, BMG, Universal, EMI a Warner) na trzích s hudebními nahrávkami. A Bizottság vizsgálata nem nyújtott kellően meggyőző bizonyítékot az öt "nagy kiadó" (=vydavatelství pozn. TK)" (Sony, BMG, Universal, EMI és Warner) kollektív erőfölényének létezéséről a zenei hangfelvételek piacain.*

V angličtině a maďarštině je přívlastkové spojení, v němčině kompozitum. O deminutivech zde uvažovat nelze (viz také kap. deminutiva od numerálií).

³⁹ Je *pětka*. Jedná se o relikv mēnové reformy roku 1892 (sic!).

Závěrem ke kapitole o sufixu *-ka* je nutné podotknout, že podrobný rozbor všech jeho odvozenin by vydal na samostatnou rozsáhlou práci. Bohaté zastoupení sufixu *-ka* je vidět na pasáži překladu z němčiny (Lenz, S.: *Vlastivědné muzeum*):

- (22) *Vytáhl jsem tedy závlačku, sundal víko a použil je ihned jako přepážku na podlážce sádky.*
Ich zog also den Splint heraus, hob den Deckel ab und benutzte ihn sogleich als Trennwand auf dem Boden des Fischkastens. (Lenz: *Vlastivědné muzeum*)

Vedle velkého zastoupení slov se sufixem *-ka* pasáž (22) dobře demonstruje také typologický rozdíl obou jazyků.

B.II. Zakončení na *-čka*

V češtině na *-čka* končí deminutivní sufixy *-ička*, *-ečka* (a jejich rozšíření *-čička*, *-tička* a *-inečka*).

B.II.1 Sufix *-i/ička*

Po sufixu *-ka* je nejrozšířenějším deminutivním sufixem feminin. Varianta *-ička* se v odborných publikacích neuvádí, sufix je doložen jen u dvou deminutiv.

Zakončení deminutiv na *-i/ička* lze rozdělit na:

a) prosté přidání sufixu *-i/ička*

b) nahrazení: *-ce* → *-ička*

-ka → *-ička*

-eň → *-ička*

V následujícím seznamu jsou tvary všech těchto kategorií (částečně se tedy kryjí s uvedenými výš u *-ka* např. *-ice* → *-ička*). V závorce jsou uvedeny tvary, které evaluativní charakter ztrácejí, resp. u nichž neevaluativní/nedeminutivní funkce převažuje.

B.II.1.1 Deminutiva s *-i/ička*

1. (<i>babička/pra(pra)-</i>)	38. <i>harmonička</i>	75. <i>kávička</i>
2. <i>barvička</i>	39. (<i>hlavička</i>)	76. <i>klenotnička</i>
3. <i>básmička</i>	40. <i>holubička</i>	77. <i>klisnička</i>
4. <i>bednička</i>	41. <i>houbička</i>	78. <i>kmotřička</i>
5. <i>berlička</i>	42. <i>hrabičky</i>	79. <i>knihovnička</i>
6. (<i>bludička</i>)	43. <i>hranička</i>	80. <i>kočička</i>
7. <i>blůzička</i>	44. <i>hrstička</i>	81. <i>kolejnička</i>
8. (<i>bombička</i>)	45. (<i>hříčka</i>)	82. <i>kolnička</i>
9. <i>botička</i>	46. <i>hubička</i>	83. <i>konvička</i>
10. <i>boudička</i>	47. <i>husička</i>	84. <i>koroptvička</i>
11. <i>bradička</i>	48. (<i>hvězdička</i>)	85. <i>korouhvička</i>
12. <i>brašnička</i>	49. <i>chatička</i>	86. <i>kořalička</i>
13. <i>broskvička</i>	50. (<i>chladnička</i>)	87. <i>kostička</i>
14. <i>buchtička</i>	51. <i>chobotnička</i>	88. <i>kostřička</i>
15. <i>bundička</i>	52. <i>chodbička</i>	89. <i>koupelnička</i>
16. <i>cedulička</i>	53. <i>chůvička</i>	90. (<i>kozička</i>)
17. <i>cestička</i>	54. <i>chvilička</i>	91. (<i>krabička</i>)
18. <i>cibulička</i>	55. <i>chybička</i>	92. <i>kravička</i>
19. <i>cihlička</i>	56. <i>jalovička</i>	93. <i>kresbička</i>
20. <i>cukrárnička</i>	57. <i>jedlička</i>	94. <i>krkovička</i>
21. <i>čepička</i>	58. <i>jehlička</i>	95. <i>krupička</i>
22. <i>čtvrťička</i>	59. <i>jidelnička</i>	96. <i>krychlička</i>
23. <i>dámička</i>	60. <i>jiskřička</i>	97. <i>kšandička</i>
24. <i>decička</i>	61. <i>jitrnička/ jaternička (zř.)</i>	98. <i>kuchtička</i>
25. <i>dílnička</i>	62. <i>jizbička</i>	99. <i>kulička</i>
26. <i>dlaždička</i>	63. <i>jizvička</i>	100. <i>kůlnička</i>
27. <i>dózička</i>	64. <i>jupička</i>	101. <i>kundička</i>
28. <i>dušička</i>	65. (<i>kachlička</i>)	102. <i>kupička</i>
29. <i>elektrárnička</i>	66. <i>kachnička</i>	103. <i>kurvička</i>
30. <i>fabrička</i>	67. <i>kancelářička</i>	104. <i>kůžička</i>
31. <i>fanglička</i>	68. <i>kapička</i>	105. <i>kytička</i>
32. <i>firmička</i>	69. <i>kaplička</i>	106. <i>lahvička</i>
33. <i>formička</i>	70. <i>kapsička</i>	107. <i>lampička</i>
34. <i>frézička</i>	71. <i>kartička</i>	108. <i>larvička</i>
35. (<i>gumička</i>)	72. <i>kasička</i>	109. <i>lasička</i>
36. (<i>hadička</i>)	73. <i>kašička</i>	110. (<i>lavička</i>)
37. <i>harfička</i>	74. <i>kavárnička</i>	111. (<i>lednička</i>)

112.lékárnička	169.ploutvička	226.(špička)
113.(lesbička)	170.pokladnička	227.stamprlička
114.lištička	171.(poklička)	228.štanglička
115.lodička	172.polička	229.štetička
116.lopatička	173.porcička	230.štička
117.loužička	174.postavička	231.šunčička
118.ložnička	175.prácička	232.táflička
119.lucernička	176.pracovníčka	233.tetička
120.makovička	177.pramička	234.tiskárnička
121.mamička	178.princeznička	235.(tkanička)
122.máselnička	179.(přeslička)	236.tlamička
123.mastička	180.pumpička	237.továrnička
124.mašlička	181.rafička	238.travička
125.matička	182.rakvička	239.trošička
126.(maznička)	183.republička	240.trubička
127.mezička	184.rolička (← role (úloha))	241.truhlička
128.miliardička	185.ro/ulička (← rolovat)	242.třešnička
129.modlidbička	186.ručička	243.tubička
130.mošnička	187.(rukavička)	244.tvářička
131.(mraznička)	188.růžička	245.udička
132.mrkvička	189.rybička	246.ulička
133.mušlička	190.řečička	247.uzdička
134.myšička	191.ředkvička	248.(vábnička)
135.náladička	192.říčka	249.vanička
136.náušnička	193.samička	250.vatička
137.(nohavička)	194.sazenička	251.vázička
138.notička	195.sestřička	252.včelička
139.nožička	196.schůzička	253.vdovička
140.nudlička	197.silnička	254.věcička
141.nymfička	198.skladbička	255.verandička
142.okenička	199.sklenička	256.vesnička
143.osička	200.skobička	257.vestička
144.osobička	201.slečnička	258.větíčka
145.ovčička	202.slepička	259.větvička
146.ozdobička	203.sluzbička	260.věžička
147.pacička	204.slzička	261.vinárnička
148.palička	205.smlouvička	262.vlaštovička
149.palmička	206.sovička	263.vodička
150.panička/milost~	207.(spodnička)	264.vrbička
151.pánvička	208.srandička	265.vrstvička
152.paprička	209.stavbička	266.výbavička
153.parádička	210.stezička	267.zábavička
154.partička	211.stopička	268.zadnička
155.pastička (←past)	212.(sudička)	269.zemička
156.pastička (←pasta)	213.suknička	270.(zornička)
157.paštička	214.sumička	271.zprávička
158.patička	215.světička	272.zrůdička
159.pauzička	216.svíčička	273.žabička
160.pažbička	217.svitilnička	274.žárovička
161.pecička	218.šamrlička	275.želvička
162.pentlička	219.šatnička	276.žemlička
163.perlička	220.šavlička	277.ženička
164.pěstička	221.šelmička	278.(žežulička)
165.(písnička)	222.šibenička	279.židlička
166.píšťalička	223.škeblička	280.žumpička
167.placička	224.školička	
168.plážička	225.špetička	

Poznámky k deminutivům na *-i/ička*

Sufix *-ička* mají dvě deminutiva: *hříčka*, *kanceláříčka*.

Shoda zakončení základu i deminutiva s touto kategorií je náhodná u *špička* ← *špice*, patří k deminutivům utvořených sufixem *-ka*.

Tvar *kuchtička* splývá s přechýlením od *kuchtik* a v desufigované podobě (*kuchta*) je spíš augmentativum; podobně *lesba* od *lesbička*.

Deminutivum *šunčička* bylo vytvořeno sufixem *-čička* po odtržení *-ka* (*šunka* z něm. *Schinken*). Je známo (a jednou v korpuse SYN (2013) i doloženo) také *šunečka*.

Nahrazení koncového *-ice* → *-ička* (*čepice* → *čepička*, (...) *zornice* → *zornička* včetně nesystémových *špička*, *svíčka*) je u necelých šedesáti deminutiv.

Nahrazení *-ka* → *ička* (*fabrika* → *fabrička*, (...) *žárovka* → *žárovička* včetně nesystémových *kočka*, *říčka*) je asi u pětadvaceti slov. Všechna jsou uvedena také pod tvorbou deminutiv sufixem *-ka*.

Nahrazení koncového *-eň* → *-ička* je doloženo jen u *básnička*, *pisnička*, *třešnička*. Potenciální (avšak nedoložené) tvary by mohly být ještě od *žízeň* → **žiznička*, *lázeň* → **láznička*, *vášeň* → *vášnička*, *sklizeň* → **skliznička* (uvedena jsou nejfrekventovanější slova na *-eň* podle pořadí frekvence).

1) Dublety

V souboru jsou jen dvě dublety (v závorce jsou pro ilustraci frekvence uvedeny hodnoty i.p.m. v korpuse syn2010):

kůlnička (0,14) / *kolnička* (0,01)

rolička (1,0 po odfiltrování deminutiva od *role*) / *rulička* (0,72)

2) Homonyma:

kozička

Může vyjadřovat deminutivum od *koza* (zvíře) nebo hovorově *prso*. Zastoupení obou významů v korpusech je zhruba stejné. V jiných významech (např. od tělocvičného náradí) se deminutivum neuzívá, není doloženo.

pastička

Deminutivní tvar může být odvozen od *pasta* nebo *past*. Význam od *pasti* drtivě převažuje a označuje více méně neevaluativně „malou past“.

rolička

Deminutivum od *role* nebo *rolka*: od *rolka* převažuje (tvoří asi 4/5 dokladů v korpuse syn2010).

3) Polysémie / překryv s kvazidemnutivy

Slova jsou v seznamu v závorce, pokud nedeminutivní význam v textech převažuje. Mnohá z nich byla popsána už v rámci sufixu *-ka*, pokud dochází k náhradě zakončení. Některá z těchto slov přebírají funkci základu a základní tvar se tak blíží augmentativu. Uvedeny jsou jen některé příklady.

bába → babka → babička

Tvar *babička* je v porovnání s konkurenty *bába*, *babka* (směrem k augmentativu) a *babulěnka*, *babulinka* (deminutiva) vnímáno neutrálně. Má z nich také největší frekvenci.

berla → berlička

Převažuje abstraktní význam.

bomba → bombička

Význam „patrona, náplň“ (*bombička se slzným plynem, do pera, sifonu*) převažuje a není tedy deminutivem.

bota → botička

Nemá funkci deminutiva jako blokování kola auta. V korpusových dokladech toto ovšem nepřevládá.

brokev → broskvička

Většinou se vyskytuje v přirovnání *tváře jako broskvičky*. Zde nemá funkci deminutiva.

guma → gumička

Především jako výrobek (*gumička do vlasů, k zavařovačce, u kalhotek*), chová se v těchto kontextech jako slovo základové, konkurenční *gumka* má minimální frekvenci (v syn2010 0). Slovo *guma* označuje především surovinu.

hadice → hadička

Většinou ve spojení *brzdová, přívodní, nitrožilní* kde nemá evaluativní funkci.

hvězda → hvězdička

Častěji jako symbol hodnocení (*jednička s hvězdičkou*) – není deminutivum.

chyba → chybička

Ve spojení *vloudila se chybička* nemá deminutivní funkci.

kachel → kachlička

Základ je maskulinum *kachel* (změna rodu). Dochází k diferenciaci, kdy *kachlička* zjevně přebírá roli označení keramického obkladu (kolokátory *koupelna, obklad, dlažba*), kdežto *kachel* je spíše *kachel u kamen, gotický, historický* apod.

Maskulinní deminutivní tvar *kachlík* může označovat obojí, podle frekvence i kontextu by mohlo slovo plnit roli deminutiva ke *kachel* i *kachlička*.

konev → konvička

V zásadě slovo *konvička* funguje jako deminutivum od *konvice* (zastaralé deminutivum) v terminologizovaných spojeních *konvička na čaj, mléko, kávu* aj. V něm. *Kanne* nebo *Kännchen*. Podle dokladů jsou v češtině tyto dvojice základ → deminutivum:

konev → *konývka*

konvice → *konvička*

noha → nožička

Často se užívá evaluativně o dolních končetinách dětí a malých tvorů, popř. o jídle (*vepřové nožičky*, častěji však *nožky*). U brýlí apod. není deminutivem.

rakev* → *rakvička

Jako cukrářský výrobek není deminutivum ≈ něm. *Liebesknochen* (trefná metafora).

ruka* → *ručička

Často evaluativní označení končetin dětí a malých tvorů. Ve významu „rafika“ není deminutivum.

uzda* → *uzdička

Anatomicky nemá funkci deminutiva. I v něm. (*Zungenbändchen*) a v lat. (*frenulum*) jsou však také deminutivní tvary (deminutivní sufixy jsou podtrženy).

B.II.1.2 Kvazideminitiva na *-ička*

1) Formální deminitiva významově diferencovaná od existujícího základu

Mimo výš uvedených např.:

<i>Dušičky</i>	svátek
<i>hlavička</i>	<i>hlavička fajfky, sirky; dopisní, špendlíková hlavička</i> - v němčině jim všude odpovídá kompozitum
<i>hříčka</i>	předmět libovůle (<i>hříčka přírody, osudu</i>)
<i>hvězdička</i>	hodnocení hotelů, <i>jednička s hvězdičkou</i> atd.
<i>kulička</i>	<i>masová, hroznová kulička, v ložisku, propisovače</i> apod.
<i>kůžička</i>	(<i>na pečince, u nehtu</i>)
<i>lékárnička</i>	box na léky (v autě, doma apod.)
<i>lodička</i>	dámská obuv (<i>≈ Pump</i>)
<i>mašlička</i>	uzel (tkaniček) nebo náplast na ránu (metafora podle tvaru)
<i>nožička</i>	(<i>brýlí</i>)
<i>pokladnička</i>	„prasátko“ na střádání drobných
<i>rakvička</i>	zákusek (<i>≈ Liebesknochen</i>)
<i>ručička</i>	(<i>hodinek</i>)
<i>trubička</i>	cukrářský výrobek (<i>Hořické trubičky</i>) nebo <i>detekční trubička</i>

2) Deminitivní tvar ve frazému

<i>dušička</i>	<i>v někom je malá dušička / mít malou dušičku</i>
<i>hubička</i>	<i>něco je za hubičku</i> (levné)

3) Základ vymizel nebo byl utvořen sekundárně

(V závorce uvedeny hodnoty i.p.m. v korpusu syn2010)

honička (3,52) - *hoňka* (0,02)

lesbička (1,75) - *lesba* (0,5)

rolnička (1,6) - *rolna* (0)

Slovo *rolna* uvádí SSJČ. V současné češtině je jen jako elektrikářský termín.

táflička(0,07) - *táfle* (řídké, 0,01)

Nesufigované tvary fungují spíš jako augmentativum: *obrovské táfle, táfle parníků*.

B.II.1.3 Nedeminitiva s *-ička*

Sufix *-ička* je sice nejčastěji sufixem deminitivním, modifikuje základ často deminitivní, tedy emotivně, zjevně však má i jiné funkce:

a) transpoziční: převod z jiného slovního druhu *jednička, sedmička, osmička/vosmička, honička*, původně snad i *holička* ve frazému *nechat někoho na holičkách* (srov. Rejzek 2001:207);

b) specifikační: desubstantiva *neštovička, skalnička, soudnička, vidlička*;

c) integrační, zařazuje cizí slova do systému: *ančovička* (z *anchovis* - jiný (původně španělský) název pro *sardel obecnou* v němčině), *mánička* („vlasatý muž“ z německého *Mähne* *≈ hřívá*), *serepetička* (*serendipita* *≈* něm. *Serendipität*, angl. *serenipity*: něco, co se původně nehledalo).

B.II.2 Sufix *-ečka*

Oproti sufixu *-ička* je sufix *-ečka* mnohem méně zastoupen.

B.II.2.1 Deminutiva s *-ečka*

1. <i>částečka</i>	5. <i>kadečka</i>	9. <i>skupinečka</i>
2. <i>hrstečka</i>	6. <i>knížečka</i>	10. <i>stránečka</i>
3. <i>hůlečka</i>	7. <i>ovečka</i>	11. <i>škvírečka</i>
4. <i>chvilečka</i>	8. <i>skříněčka</i>	12. <i>zrzečka</i>

Poznámky k deminutivům na *-ečka*

Na *-ečka* končí ještě dalších několik deminutiv, která jsou uvedena pod tvorbou sufixem *-ka* a vznikla náhradou jiného původního sufixu (resuffixací):

-ka → *-ečka*: *c/Cikánečka, faječka, kraječka, myšlenečka, sklenečka, Slovenečka, třístečka* (rozšířené o *-t-*), *vlaječka, zrzečka, Židovečka*

-ice → *-ečka*: jen *sklenečka*; *-ce* → *ečka* (jen *ovečka*).

Běžná jsou jen (v závorce je i.p.m. v korpusu syn2010) *částečka* (3,42 - bez rozlišení významu), *knížečka* (1,25), *chvilečka* (0,8). Ostatní mají frekvenci pod 0,5 i.p.m.

1) Polysémie / překryv s kvazidemnutivy

část → *částečka*

Ve smyslu „malá část / malý díl něčeho“ je *částečka* deminutivum ≈ něm. *Teilchen, Teil* nebo i *Seite*; angl. *part, portion, side*.

Jako „součást“, „částice“, resp. singulativum od látkových jmen pak nemá funkci deminutiva ≈ něm. většinou *Partikel*; angl. téměř vždy *particle*.

B.II.2.2 Kvazidemnutiva na *-ečka*

děvečka od základu *děva* diferencováno

částečka ve významu „singulativa“ látek: *částečka prachu, pylu, sazí, hmoty, písku* (nejčastější)

Na *-ečka* končí také *vařečka*. Základ *vařeka* (viz kap. B.I.1.1.4: Základy končící na *-ka*: → *ička/-ečka*) má silně omezenou a regionální platnost.

Dál by se sem mohla počítat deminutiva *vymydlenečka, vymodlenečka, kříženečka, kojenečka, novorozenečka* (frekvence pouze 1-3 doklady v korpusu SYN 2013), pokud by byla vztažena k deadjektivům *vymydlená, vymodlená, křížená, kojená* atd. Domnívám se, že se jedná spíš o přechýlení maskulin na *-nec*: *vymydlenec, vymodlenec* atd. Zakončení *-ečka* však dodává slovům deminutivní náboj (viz úvod ke kapitole feminin).

B.II.2.3 Nedeminutiva s *-ečka*

Na *-ečka* končí často feminina vzniklá univerbizací. Nejčastější jsou: *nabíječka, předváděčka, sbíječka, sklápěčka, střílečka, svářečka, vracečka, zpátečka*.

B.II.3 Konkurence se sufixů -ička a -ečka

Oba sufixy jsou doloženy jen od *hrst* a *chvíle*:

hrstička (0,08) / *hrstečka* (0)

chvilička (8,94) / *chvilečka* (0,01)

V závorce jsou pro ilustraci frekvence uvedeny hodnoty i.p.m. v korpusu syn2010.

B.II.4. Sufix *-čička* a *-tička*

Sufix *-čička* se uvádí jako terciární (Dokulil/Doležel 1967:495), tedy složený ztrojením sufixu *-ka*. Šmilauer (1971:88) uvádí také *-stička* „u koncové skupiny *-ska* (...) pod vlivem základního slova“.

Pokud nepřístupují ke kmeni náhradou za jiný sufix (*-ka*), pak skutečně oba vytvářejí deminutiva terciární: *hůl* → *hůlka* → *hůlečka* → *hůlčička*; *kniha* → *knížka* → *knížečka* → *knížtička*. Úplná řada je doložena jen u těchto dvou lexémů. V ostatních případech (a těch je většina) plní funkci sufixu sekundárního: *baterka* → *baterečka* → *baterčička*.

Oba sufixy mají funkci výhradně deminutivní.

B.II.4.1 Deminutiva s *-čička*

Samostatný sufix *-čička* mají jen

1. *hůlčička*
2. (*kůrčička*)

Deminutivum *kůrčička* je sekundární deminutivum od *kůrka* (*chleba* aj.), tedy nahrazení sufixu *-ka* → *čička*. Jako terciární od *kůra* doloženo není, proto je v závorce.

-ka → *-čička*

Resuffixací (místo *-ka*) vznikla tato doložená deminutiva:

1. <i>baterčička</i>	4. <i>hračička</i>	7. <i>sračička</i>
2. <i>fajfčička</i>	5. <i>kůrčička</i>	8. <i>šunčička</i>
3. <i>holčička</i>	6. <i>polívčička</i>	

Běžné je *holčička* (30 i.p. v korpusu syn2010), *hračička* a *polívčička* (0,7 i.p.m.). Ostatní mají velmi slabý výskyt (pod 0,05 i.p.m.).

-ce → *-čička*

1. *ovčička*
2. *svičička*

Víc deminutiv s *-čička* doložených není.

B.II.4.2 Deminutiva s *-tička*

Jako samostatný deminutivní sufix se neuvádí a jeho statut samostatného sufixu legitimuje snad jen fakt, že se vyskytuje u více než jednoho slova. Šmilauer (1971:88) ho popisuje v zakončení *-stička* pod vlivem základů končících na *-ska* (*deska*, *houska*, *miska*).

Samostatný sufix *-tička* mají jen:

1. *knížtička*
2. *mistička*

Může se zde ale jednat změnu *k* → *t* při utvoření od deminutiv s *-ka* (*knížka*, *miska*).

V řadě *mísa* → *miska* → **mísečka* → *mistička* není doloženo *míisečka*.

-ka → *-tička*

Resuffixací, resp. nahrazením koncového *-ka* vznikla ještě tato doložená deminutiva zakončená na *-tička*:

1. <i>destička</i>	4. <i>hruštička</i>	7. <i>šištička</i>
2. <i>flaštička</i>	5. <i>lištička</i>	8. <i>taštička</i>
3. <i>houstička</i>	6. <i>služtička</i>	9. <i>tužtička</i>

I zde se nabízí hlásková změna $k \rightarrow t$ u zakončení na *-ka*.

Blízkost k sufixu *-čička* dokládá skutečnost, že v hovorů (spolehlivě na jihu a jihovýchodě Moravy) se *-tička* v uvedených slovech často mění na *-čička*.

V psané češtině jsou běžné jen *destička* (6,0 i.p.m. v korpusu syn2010), *taštička* (1,5 i.p.m.) a *mistička* (0,5 i.p.m.). U prvních dvou nejfrekventovanějších je nutno odečíst doklady spojení *krevní* a *brzdové destičky*, resp. *plněné taštičky*, kde nemají funkci deminutivní. Pak se také dostáváme do oblasti jen několika málo výskytů jako u ostatních zde uvedených deminutiv.

B.II.4.3 Kvazidemnutiva na *-tička*

destička   *brzdové / krevní destičky* (většinou plurál)
taštička   kulinářský výrobek *plněná / povidlová / masové taštička*

Jinou funkci než deminutivní sufix *-tička* nemá.

B.II.5. Sufix *-inečka*

Uvádí se (Dokulil/Doležel 1967:495) jako terciární sufix, ovšem jako o takovém se dá o něm uvažovat pouze u jednoho deminutiva:

1. *maminečka*

Zde je skutečně sufixem terciárním v řadě *máti* → *mamina* → *maminka* → *maminečka*. Jako jediné deminutivum tohoto druhu je také v Databázi slovníků AV (PSJČ, SSJČ).

Na *-inečka* končí ještě *skupinečka* se složeným sufixem *-ina+ečka* a tvoří tak druhý (minimálně frekventovaný) deminutivní stupeň od *skupina*.

-ina* → *-inečka

1. *skupinečka*

Víc slov zakončených na *-inečka* doložených není.

B.III. Zakončení na *-nka* nebo *-ška*

Sem jsou zařazena deminutiva utvořená sufixy *-inka/-ínka*, *-enka*, *-unka* a *-uška*.

B.III.1 Sufix *-inka/-ínka*

V odborné literatuře se uvádějí pouze deminutiva se sufixem *-inka*. Deminutiva na *-ínka* se neuvádějí, tímto sufixem se tvoří jen velice vzácně. Na internetu jsou doloženy pouze dvě apelativa *lahvínka*, *židlínka*. Ve sdruženém synchronním korpusu SYN (2013) je tento sufix zastoupen jen u hypokoristika *Pavlinka* od ženského jména *Pavla*.

Na *-inka/-ínka* jsou dále zakončena deminutiva (viz kapitola B.I):

- od základů na *-ina*: *blbinka*, (...) *zdechlinka* (viz *-ina/-ína* → *-inka/-ínka*);
- od základů na *-eň(-eň)*: *pečínka*, *prohlubinka* (častější je synonymní *prohlubeninka*), *třešinka* (viz *-eň(-eň)* → *-ínka*). Ostatní feminina na *-eň* tvoří deminutiva spíše pomocí sufixu *-ička* (viz *-eň* → *-ička*);
- od základu na *-na*: *slečinka*; dále také *lokýnka*, *plotýnka* a *putýnka* (viz *-na* → *-[i]nka*);
- od základu na *-ka*: *kapínka/kapinka* (viz *-ka* → *-ínka*);
- od základu na *-ice*: *sklínka/sklinka* (viz *-ice* → *-ínka*);

B.III.1.1 Deminutiva s *-inka/-ínka*

1. <i>decinka</i>	6. <i>lahvínka/lahvinka</i>	11. <i>pusinka</i>
2. <i>dušinka</i>	7. <i>maminka</i>	12. <i>tetinka</i>
3. <i>hlavinka</i>	8. <i>matinka</i>	13. <i>tyčinka</i>
4. <i>chvilinka</i>	9. <i>nevěstinka</i>	14. <i>židlínka</i>
5. <i>kosinka</i>	10. <i>paninka</i>	

Poznámky k deminutivům na *-inka/-ínka*

Nejčastější jsou slova, která se jako deminutiva už nevnímají (*maminka*), nebo jimi v určitém kontextu nejsou (*tyčinka*, *pusinka*).

Slovo *maminka* se na rozdíl od zastaralejšího *matinka* užívá více méně bezpříznakově.

1) Dublety

Dubletní zakončení *-inka* nebo *-ínka* v tomto souboru mají *lahvínka/lahvinka* a z ostatních pak ještě *kapínka/kapinka*, *sklínka/sklinka*. Dlouhé tvary jsou častější. Domnívám se, že by rozdíl mohl být regionální: krátký tvar zastoupený spíše na Moravě. Je však nedostatek dat.

2) Polysémie, překryv s kvazidemnutivem

pusa → *pusinka*

Pokud je *pusinka* (podobně jako *rakvička*) „cukrářský výrobek“ (oba něm. ≈ *Liebesknochen*), pak se nejedná o deminutivum.

tyč → *tyčinka*

Zdrobnělina od *tyč* je mimořádně vzácná. Téměř všechny doklady tvaru *tyčinka* jsou ve spojeních *krabí*, *čokoládová*, *vonná*, *müsli tyčinka*. Zde se o deminutivum nejedná. Německy většinou ≈ *Riegel*.

B.III.1.2 Kvazideminutiva na *-inka*

jezinka stč. *jezeř* již neexistuje
kádinka laboratorní sklo
šiřinka odborný lékařský termín (*epifyza*)
tyčinka např. *vonná, čokoládová, cereální, müsli tyčinka*
pusinka cukrářský výrobek

Významy slov *kádinka*, *pusinka* a *tyčinka* se od základů diferencovaly. Výraz *kádinka* se dnes už používá jen pro označení laboratorní nádoby. (*Pusinka* a *tyčinka* viz výš.)

Slova *jezinka* a *šiřinka* jsou historicky deminutiva od stč. *†jeze* resp. praslovanského *†šiša* (srov. Rejzek 2001:629). V současné češtině nemají základy.

B.III.1.3 Nedeminutiva na *-inka*

Sufixem *-inka* se tvoří v češtině především singulativa: *bezinka*, (*brusinka* ← *brusnice*), *cukrovinka*, *drobinka* aj. (viz také *-ina* → *-inka*), dále také např. výsledky dějů (*topinka*) nebo nositelé vlastností (*modřinka*). Otázka však je, jak se vnímají. Podobně jako jiné sufixy typicky deminutivní, mohou i v těchto nedeminutivech slova evaluativně zabarvovat.

B.III.2. Sufix *-e/ěňka*

Jako deminutivní prostředek bývá uváděn zřídka, jen Dokulil/Doležel 1967:495 popisují sufix *-enka*. Jeho varianta *-ěňka* není uvedena nikde, frekvencí slov, jež modifikuje je však mnohem častější.

B.III.2.1 Deminutiva s *-e/ěňka*

1. <i>cedulenka</i>	6. <i>chvilenka</i>	11. <i>ryběňka</i>
2. <i>cibulenka</i>	7. <i>labutěňka</i>	12. <i>sněhulenka</i>
3. <i>děvenka</i>	8. <i>loděňka</i>	13. <i>voděňka</i>
4. <i>dívěnka</i>	9. <i>lžičenka</i>	14. <i>Židulenka</i>
5. (<i>hájenka</i>)	10. <i>maměňka</i>	

Poznámky k deminutivům na *-enka*

Deminutivum *dívěnka* (← *dívka*) je utvořeno nahrazením sufixu *-ka*.

Deminutiva končící na *-enka* od základů s mutačním nebo transpozicičním sufixem (*halenka*, *stařenka* atd.) jsou uvedena pod deminutivy na *-ka*.

Zvlášť stojí *hájenka*. Tento tvar je v konkurenci k *hájozna* (oba tvary jsou odvozeny od základů *hájit* → *háj*). Podle kolokační analýzy ani rozložení textů v korpusu syn2010 nelze přesně rozlišit významy. Ty ostatně nejsou rozlišeny ani v žádném českém slovníku (PSJČ, SSSJČ, SSČ). Při pohledu z jiného jazyka se zdá, že *hájenka* zapadá do hovorověji, o něco citověji laděných textů (něm. ≈ *Hütte*), *hájozna* je „úřednější“ název (něm. ≈ *Forsthaus*, *Forsterei*, *Forsterhaus*).

Mimo *děvenka*, *maměňka* a *voděňka*, která se užívají v silně citově zabarvených kontextech (*děvenka* především v oslovení, *maměňka* jen ve starších textech), mají více méně nulovou frekvenci (kolem 0,01 i.p.m. v korpusu syn2010). Vyšší frekvenci mají *labutěňka*, *loděňka*, *ryběňka*, ovšem všechna jen v nedeminutivním významu.

B.III.2.2 Kvazideminutiva na *-e/ěnka*

<i>bledulenka</i>	bledá žena
<i>labutěnka</i>	pudrovátko
<i>loděnka</i>	zoologický termín (mořský hlavonožec)
<i>ryběnka</i>	zoologický termín (hmyz)

B.III.2.3 Nedeminutiva na *-e/ěnka*

Toto zakončení má mnoho deadjektiv či deverbativ: *myšlenka, milenka, vstupenka, jízdenka, nástěnka, sušenka, pomněnka, domněnka, slaměnka, žíněnka, směnka, skleněnka* jsou nejčastější, dále desubstantiv: *rtěnka, řasenka, hraběnka* a jiných dohromady zhruba 300 feminin.

B.III.3 Sufix *-unka*

Sufix uvádí Dokulil/Doležel (1967:495) a Šmilauer (1971:88). U apelativ je tento prostředek zastoupen jen jedním dokladem.

B.III.3.1 Deminutiva s *-unka*

1. *dcerunka*

Další by mohlo být deminutivum od substantivizovaného adjektiva *drahá*, tedy *drahunka*. Není však doloženo. Frekvenčně je *dcerunka* sice celkem běžné slovo, ovšem jen v beletrii. Běžnější je tento sufix u hypokoristik: *Barunka, Bětunka, Ditunka, Drahunka, Věrunka*.

Sufix *-unka* má jen zdrobňující funkci.

B.III.4 Sufix *-ánka*

Sufix *-ánka* uvádí jako deminutivní jen Šmilauer (1971:88) s příkladem *chvilánka*. Mezi asi 206 slovy v PSJČ zakončenými na *-ánka* lze za deminutivum považovat *legránka* (vesměs starší autoři: Benešová, Dvořáková, Šalda). V korpusech ani jedno z nich, ani jiné deminutivum odvozené pouze tímto sufixem není.

Kombinovaný derivační a modifikační (deminutivní) sufix má *smetánka* (viz sufix *-ka*, základy končící na *-a/ána*). Blízko k deminutivům jsou také deverbativa s mutačním sufixem, často užívaná ironicky: *malovánka, radovánka, ohřívánka* (podle PSJČ „pejor. znovu opakovaná, ohřívána věc“), *sedánka, veršovánka, zpěvánka* a také deadjektivum *studánka* (vedle *studna*) od *studný*.

Pokud existují jiné deriváty od stejného slovesa s podobným významem, pak jména zakončená na *-a/ánka* lze považovat za deminutiva. Dokládají to příklady některých dvojic v česko-německém kontrastu.

říkat → **řikačka** x **říkanka**

řikačka ≈ (německé protějšky nedoloženy)

říkanka ≈ *Kinderlied, Gedichtchen, Singsang, Sprüchlein, Redensart, Gedicht*

skládat → **skládačka** x **skládanka**

skládačka ≈ *Puzzle, Puzzlespiel, Puzzleteil, Patchwork*

skládanka ≈ *Puzzle, Puzzlestückchen, Puzzleteilchen*

veršovat → **veršovačka** x **veršovánka**

veršovačka ≈ (německé protějšky nedoloženy)

veršovánka ≈ *Verschen, Verslein*

vystřihovat → **vystřihovačka** x **vystřihovánka**

vystřihovačka ≈ (německé protějšky nedoloženy)

vystřihovánka ≈ (*Papp-/Papier-*)*Ausschnitte, Reklambildchen*

zpívat → (**zpívačka** - uvedeno jen v PSJČ) x **zpěvánka**

zpěvánka ≈ *frohes Singen, frohes Klingen, Rundgesang*

Formálně sem patří ještě *schránka* (← *schrána*), nikoliv však *omalovánka*, *radovánka*, *sedánka*, ke kterým nejsou doloženy tvary, které by mohly být považovány za „základy“.

Z předešlého plyne, že sufix *-ánka* je tedy v současné češtině deminutivní prostředek více méně nedoložený.

B.III.5 Suffixy *-ulenka*, *-ulinka*

-ulenka

Sufix uvádí jen Dokulil/Doležel (1967:513) s příkladem *mamulenka*. V PSJČ jsou *děvulenka*, *hlavulenka*, *kozulenka*, *mamulenka*. Žádný z nich nemá doklad v korpusech současného jazyka.

B.III.5.1 Deminutiva s *-ulenka*

1. *nožulenka*

Se samostatným sufixem *-ulenka* je v korpusech doloženo pouze toto jedno deminutivum. Pokud základ končí na *-ule* (často se nejedná o sufix), jsou deminutiva uvedena u sufixu *-enka* (kap. B.III.2: *bledulenka*, *cedulenka*, *cibulenka*, *sněhulenka*, *Židulenka*).

Na femininní sufix *-ulenka* končí také spíš okasionalismus *taťulenka* (viz poznámka u maskulinní deminutiv s *-ka*, kap. A.V.2.1).

Jinými hláskovými tvarovými změnami vznikly: *drobulenka*, *košulenka*, *kukulenka*, *makulenka*, *pitulenka*, *zezulenka/žežulenka*.

Frekvence všech těchto slov se blíží nule.

-ulinka

Sufix zmiňuje Dokulil/Doležel (1967:495 a 513) bez příkladu. V PSJČ jsou uvedeny *mamulinka*, *tetulinka/teťulinka*, *ženulinka*.

B.III.5.2 Deminutiva s *-ulinka*

1. *babulinka*

2. *mamulinka*

V korpusu syn (2013) jsou doložena jen tato dvě deminutiva apelativ. Pokud se vztáhne tvar *babulinka* k základu *babule* („malé dítě“), pak patří k deminutivům utvořeným sufixem *-inka*. Je-li základem výpůjčka *baby*, patří sem.

Obě deminutiva mají stejnou (slabou) frekvenci a užívají se především v oslovení (1).

- (1) *Ahoj **babulinko**, dneska ti to sekne*
*Milá **mamulinko**, tak zítra balíme.*

Na *-ulinka* končí mnohá hypokoristika - např. *Bětulinka*, *Lidulinka*.

Jinou než deminutivní funkci sufixy *-ulenka*, *-ulinka* nemají a slova takto zakončená jsou vždy expresivní a mívají evaluativní funkci.

B.III.5.3 Sufix -uška

Prostředek uvádějí Dokulil/Doležel (1967:495), Šmilauer (1971:88) a PMČ (1995:128). První dva navíc i variantu *-ouška*, k tomuto však chybí jakýkoliv doklad. Celkem běžně se tak tvoří hypokoristika: *Bětuška*, *Libuška*, *Petruška*.

B.III.5.3.1 Deminutiva s -uška

1. <i>dceruška</i>	3. <i>mamuška</i>
2. <i>děvuška</i>	4. <i>ženuška</i>

V korpuse (syn2013) jsou doložena jen tato čtyři apelativa. Deminutiva *dceruška* a *ženuška* jsou celkem běžná. Ostatní velmi vzácná.

Jinou než deminutivní funkci tento sufix nemá.

B.IV. Ostatní deminutivní prostředky feminin

B.IV.1 Sufix -ce

V dřívějších stádiích češtiny se tvořila deminutiva feminin velice často pomocí *-ce*. Dnes již nemá tento sufix mezi deminutivními téměř žádný význam. Naopak: zdá se, že jeho funkce se přesouvá k augmentativním sufixům. Svědčí o tom výsledky dotazníků, ale i korpusové rešerše:

česky	německy	anglicky
<i>babice</i> : ≈	<i>alte Hexe, Alte, Vettel, Schicksalsgöttin, (altes) Weib</i>	<i>that woman, hag</i>

Zde se jedná jednoznačně o derogativní označení. Avšak příklady *děvčice*, *lahvice* a *lodice* naznačují, že zde jistý signál deminuce ještě může být:

česky	německy	anglicky
<i>děvčice</i> ≈	<i>Mädel</i>	<i>gal, maid</i>
<i>lahvice</i> ≈	<i>Becher</i>	<i>cup</i>
<i>lodice</i> ≈	<i>Boot, Kahn</i>	<i>barge, boat</i>

Protějšky v němčině i angličtině zapadají do protějšků jiných (jednoznačnějších) českých deminutiv. Německé *Mädel* má deminutivní tvar a je jako deminutivum vnímáno, byť jím v pravém slova smyslu už není (chybí mu v současné němčině frekventovanější základ). Příklady jsou jen z (vysoce stylizované) beletrie. Na podrobnější průzkum chybí data. Uvedená slova mají velice slabou frekvenci (pouze kolem 0,1 i.p.m. i ve sdruženém korpusu SYN 2013).

B.IV.1.1 Původní deminutiva na -ce

K těmto původním deminutivům existuje i v současné češtině základ. Významy jsou však diferencovány. Tvar s *-ice* je často odborný termín.

<i>babice</i> (augm.)	<i>konvice</i>	<i>studnice</i>
<i>částice</i>	<i>kotvice</i>	<i>řepice</i>
<i>děvčice</i> (nářečně k <i>šohaj</i>)	<i>krokvice</i>	<i>směsice</i>
<i>helmice</i>	<i>liljice</i>	<i>trubice</i>
<i>hlavice</i>	<i>matice</i>	<i>truhlice</i>
<i>hrabice</i>	<i>polovice</i>	<i>tykvice</i>
<i>hubice</i>	<i>pramice</i>	<i>vesnice</i>
<i>hvězdice</i>	<i>přilbice</i>	<i>vidlice</i>
<i>jehlice</i>	<i>růžice</i>	

Některým odpovídá v němčině taktéž deminutivum, většinou ve výpůjčkách z latiny, později přes itaštinu: *částice* ≈ *Partikel*; *hlavice* ≈ *Kapitelle*, *růžice* ≈ *Rosette*. Deminutivní sufixy jsou podtrženy.

V současné češtině neexistují fundující slova od *krabice*, *kytlíce*, *lavice*, *mšice*, *police*, *pšenice*. Z nich snad jen *mšice* (← †*mъcha*, srov. Rejzek 2001:334) a *police* (← †*polb*, srov. Rejzek 2001:395) byla původně deminutiva. Ostatní jsou výpůjčky z němčiny (*krabice* ← *Korb*, *kytlíce* ← *Kittel*), nebo vznikla jinak: *lavice* ← †*lava* „snad od ie. odřezávat“ (Rejzek 2001:334), *pšenice* ← †*pšeno* = stč. „jáhly, pšenice“ (Rejzek 2001:516).

B.IV.2 Sufix *-ina*

Po *-ka* je to nejběžnější derivační sufix feminin. Jen z korpusu InterCorp (verze 6) bylo získáno necelých 500 lemmat, která však reprezentují především následující mutační a transpoziční kategorie (podle Dokulila 1967:756-757). Dokulilovy kategorie jsou zde doplněny o příklady dokladů ze sdruženého korpusu SYN 2013.

- 1) výsledky děje: *uzenina, spálenina, štěpina*
- 2) nositelé vlastností: *vysočina, čeština*
- 3) jméno podle význačné části: (*jehličina* - v korpusech nedoloženo), *hornatina*
- 4) podle původu a látky: *vaječina*
- 5) podle podobnosti: *kladina, figurína*
- 6) obecná místní jména: *bučina, zátočina*
- 7) kolektiva a singulativa: *družina, kapradina, travina*
- 8) přechýlená jména: *gazdina*
- 9) jména dějová: *dřina*
- 10) názvy vlastností a stavů: *hlušina, otročina*

Jen u *bábina, kalužina* a *mamina* lze považovat *-ina* za sufix modifikační. Pohled do okolí těchto slov a především na jejich protějšky ukazuje, že se jedná o jakási „oslabená“ deminutiva.

Pokud stojí vedle slova se sufixem *-ina* ještě slovo s jiným derivačním sufixem (např. *blbost* x *blbina, pitomost* x *pitomina*), pak má *-ina* taktéž deminutivní funkci. Podobně u dvojic *holka* x *holčina, dívka* x *dívčina*.

Avšak z párů *půlka* x *polovina, čtvrtka* x *čtvrtina* je zjevné, že *-ina* je sufix užívaný spíše v psaném jazyce.

Porovnáním základu, derivátu s *-ina* a jiného deminutiva od shodného základu lze získat plastičtější obraz o rozložení významů. Protějšky jsou podle frekvence zastoupení od nejfrekventovanějších sestupně.

bába* → *babka* x *bábina* x *babička* x *bábrle

česky	německy	anglicky
<i>bába</i>	≈ <i>Großmutter</i> , ale především hojně <i>Alte, Weib, Hexe</i>	<i>hag, woman, grandma</i>
<i>babka</i> ⁴⁰	≈ <i>Weiblein, Oma, Weib</i>	<i>old lady</i>
<i>bábina</i>	≈ <i>Oma, Omama</i>	<i>granny, grandma(ma)</i>
<i>babička</i>	≈ <i>Großmutter, Oma</i> , ale především také, <i>Mütterchen, Großmütterchen</i>	<i>granma, grandmother, granny</i>
<i>bábrle</i>	≈ <i>Omsi, Muttchen</i>	<i>nan, grandma, old girl</i>

máma* → *mamina* x *maminka

česky	německy	anglicky
<i>máma</i>	≈ <i>Mutter, Mutti</i>	<i>ma, mom, mother</i>
<i>mamina</i>	≈ <i>Muttchen</i>	<i>ma, momma</i>
<i>maminka</i>	≈ <i>Mutter, Mutti, Mama, Mütterchen</i>	<i>mother, mom, mommy, mummy</i>

Vztah základ → deminutivum je zřetelný u dvojice *máma* → *mamka* i bez kontextu. Zdá se, že v psaných textech je *maminka* bezpříznakové, kdežto *mamina* je příznakové (1), (2).

- (1) „No teda, taková krásná **mamina**, závidím...“
„Spíše jsem taková jejich **mamina**.“ (Smích.)

⁴⁰ Nejčastěji však jako označení pro dolar.

- (2) *Mamino*, kdybych musela odjet na dlouho pryč, tak chci, abys na mě měla vzpomínku.
Big Mama, wenn ich mal längere Zeit weg muss, hast du ein Andenken an mich.

Z dokladu (2) je zjevné, že *mamina* se může blížit také augmentativu (2).

holka → **holčina** x **holčička**

česky	německy	anglicky
<i>holka</i>	≈ <i>Mädchen, Mädcl</i>	
<i>holčina</i>	≈ <i>die Gute, Süße, süßes Mädcl,</i>	
<i>holčička</i>	≈ <i>(kleines/süßes) Mädchen, die Kleine, Kind, Kindchen, Töcherchen</i>	
		<i>girl, girlfriend</i> <i>(pretty) little girl, chick</i> <i>girl, child, baby, babe</i>

Z protějšků je zjevné, že se jedná o jakési stupňování deminuace, kde sufix *-ina* je sice deminutivní, ovšem ve slabší míře jako jemu konkurující deminutivní sufixy.

kaluž → **kalužina**

Vztah dvojice *kaluž* → *kalužina* je lépe rozklíčovatelný pomocí kolokační analýzy v jednojazyčném korpuse syn2010:

- kaluž*: obecný výraz, zastoupený i v nebeletristických textech; nejčastější spojení *kaluž krve, zvratků, bláta, moči*
- kalužina*: především v poetičtějších textech a často v metaforách: *kalužina slz, vesmíru; splývají jak dvě kalužiny.*

B.IV.2.1 Deminutiva se sufixem *-ina*

1. <i>bábina</i>	3. <i>holčina</i>	5. <i>mamina</i>
2. <i>dívčina</i>	4. <i>kalužina</i>	

Poznámky k deminutivům na *-ina*

Pouhým přidáním sufixu *-ina* vznikly tvary *bábina*, *kalužina* a *mamina*. Nahrazením sufixu (resuffixací) *-ka* za *-ina* vznikla *dívčina* a *holčina*.

Blížkost k deminutivům, ale i knižnost tvarů s *-ina* byly doloženy výš a podtrhují to i kontrasty s dalšími jazyky: *dívčina* v italštině (3) a ruštině (4).

- (3) *Jednou si Ida (zrudla přitom jako venkovská dívčina, ...) dodala odvalu a ...*
Un giorno (arrossendo tutta come una ragazzetta di campagna ...) Ida si mise coraggio ...

Českému základu *děvče* v italštině podle korpusových dokladů odpovídají spíš základy, byť expresivních slov: *bimba, figlia, ragazza*, ale i deminutivum *bambina* nebo *ragazetta* (3).

- (4) *Dívčina (...) přistoupila ke mně a řekla:*
Девуца (...) подошла ко мне и сказала:

Ruský protějšek *девушка* je knižnější než protějšky základu *děvče* ≈ *девушка, девушка*, které se chápou spíš neutrálně.

Vedle těchto „oslabených“ deminutiv vystupuje ještě zastaralejší *ženština*. I z paralelních textů (zde si vystačíme jen s němčinou) je zjevné, že se jedná o výraz spíš obhroublý, blížíci se augmentativu.

V němčině mu odpovídá: *wohlbeleibte Matrone, Frau, Weibsbild* a několik označení pro prostitutky: *Schlampe, Mädchen aus dem Bordell, (käufliches) Weib, Halbweltdame*.

Deminutivum to jednoznačně není.

Všechna uvedená deminutiva na *-ina* mají slabou frekvenci.

B.IV.3 Sufix *-rle*

Tímto prostředkem vypůjčeným z němčiny jsou vytvořena některé české okasionalismy (*tyčkrle*, *vychrle* aj.). Z feminin to je *bábrle*. Na *-rle* končí ještě *mutrle*, což je ovšem celé vypůjčka. Slovo *bábrle* (← *bába*) zapadá kontextem i protějšky do systému deminutiv (viz také srovnání *bába* → *babka* x *bábina* x *babička* x *bábrle* na předcházející straně):

- (1) „Nebreč, **bábrle** - a kdyby tady stála celá vláda, nic bychom si nenechali vzít!“
„Heul nicht, **Muttchen** - und wenn die ganze Regierung dastände, wir ließen uns nichts wegnehmen!“
(*remarque-cesta_zpatky*)
- (2) *Lekne se ho dokonce i bábrle.*
Sogar der Omsi versetzt er einen gehörigen Schrecken. (Viewegh-ZapisovateleOt)
- (3) "Tak co, umí **bábrle** tvistit?"
"Who says a **grammaw** can't dance no more?" Toole-Spolceni_hlupcu

Nejedná se ovšem o systémový prostředek tvoření českých deminutiv.

B.IV.4 Změna hlásky *-o-* na *-ů-*

Zdá se, že femininní deminutiva lze tvořit také změnou samohlásky v sufixu: *-ovka* → *-ůvka*.

1. <i>hitůvka</i>	4. <i>ledůvka</i>	7. <i>makůvka</i>
2. <i>jazzůvka</i>	5. <i>lidůvka</i>	8. <i>rockůvka</i>
3. <i>jobůvka</i>	6. <i>májůvka</i>	

Není to (zatím?) příliš častý jev v psaných textech. Ke všem jsou však doloženy „základy“ *hitovka*, *jazzovka*, *jobovka*, *ledovka*, *májovka*, *makovka*, *rockovka*.

Porovnáme-li okolí (zde jen přívlastky) je zjevné, že se u tvarů se sufixem *-ůvka* jedná o emotivně zabarvenější výrazy:

hitovka* x *hitůvka

hitovka: *kultovní, stará, rádiová, správná, melodická, aktuální*

hitůvka: *nasládlá* (především ironicky), *kolovrátková* (ironie), *pěkná, hřejivá, něžná, nostalgická, křehká, rozevlátá*

Bohužel neexistuje dostatečný počet dokladů a není možné srovnání s jinými jazyky.

Celkem často se takto tvoří deminutiva toponym, konkrétně oikonym (srov. Tušková 2011 a *Internetová jazyková příručka*⁴¹ (2008-2015)). Většinou pak mají formálně tvar plurálu.

V českých zemích existují tato místa s *-ovka* a se zdrobňujícím *-ůvka*:

<i>Bačovka – Bačůvka</i>	<i>Laštovka – Laštůvka</i>
<i>Bobrovka – Bobrůvka</i>	<i>Lipovka – Lipůvka</i>
<i>Bukovka – Bukůvka</i>	<i>Medovka – Medůvka</i>
<i>Dražovka – Dražůvka</i>	<i>Olšovka – Olšůvka</i>
<i>Drnovka – Drnůvka</i>	<i>Pašovka – Pašůvka</i>
<i>Habrovka – Habrůvka</i>	<i>Petrovka – Petrůvka</i>
<i>Hadovka – Hadůvka</i>	<i>Rakovka – Rakůvka</i>
<i>hladovka</i> (jen apelativum) – <i>Hladůvka</i>	<i>Třebovka – Třebůvka</i>
<i>Hromovka – Hromůvka</i>	<i>Vřesovka – Vřesůvka</i>
<i>ježovka</i> (jen jako botanický název) – <i>Ježůvka</i>	<i>Žernovka – Žernůvka</i>

Na *-ůvka* končí ještě zdrobňelina *podkůvka*. Zde se jedná ovšem o sufix *-ka* (viz tam) a změnu kmenové samohlásky.

⁴¹ Zeměpisná jména pomnožná, § 1., odst. b. <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=395#nadpis4>.

K podobné změně dochází ještě u slov končících na *-ost*. Jejich deminutiva *bytůstka*, *drobnůstka*, *jemnůstka*, *místnůstka*, *pevnůstka*, *podivnůstka*, *pochybnůstka*, *radůstka*, *zdvořilůstka*, *zvláštnůstka* přijímají sufix *-ka*, ale *-o-* se mění a *-ů-* (viz sufix *-ka*, kap. B.I.1.1.12). Analogická změna (mimo sufix *-ost*) je také u *kost* na *kůstka*. Podobně také u maskulin *-or* → *-ůrek*, zřídka i *-orek* (viz sufix *-ek*, kap. A.I.1.1.17).

B.V. Nedoložené prostředky

V tomto oddíle jsou uvedeny prostředky, které se v odborných pramenech uvádějí jako deminutivní, ale doloženy v současné češtině nejsou.

B.V.1 Sufixy *-eka, -ika*

Oba sufixy bývají uváděny jako rozšířené nebo variantní k deminutivnímu sufixu *-ka* (srov. Dokulil/Doležel 1967:511), příklady autoři ovšem neuvádějí. Doklady slov s těmito deminutivními sufixy nejsou.

Sufix *-eka* mají v češtině snad jen dvě slova ženského rodu: *paseka* a *vařeka*. Deminutiva to ovšem nejsou.

Feminin se sufixem *-ika* je v češtině mnohem více (zhruba 110). Příklady:

akrobatika, aerodynamika, aeronautika, balistika, cyklistika, dialektika, ekonomika, filipika, genetika, charakteristika, chytristika, informatika, keramika, lingvistika, magika, melodika, mystika, onomastika, pedagogika, psychika, replika, sémantika, taktika.

Ovšem taktéž se nejedná o zdrobněliny. Často se tak označují obory (*lingvistika*) kvaziobory (*chytristika*) nebo jiné lidské činnosti.

B.V.2 Sufix *-enečka*

Uvádí se (Dokulil/Doležel 1967:495 a 513) jako terciární sufix, ovšem jako takový doložen není. Na *-enečka* končí deminutiva *myšlenečka* a *sklenečka*, ovšem ta mají sufixy *-ečka* a funkci sekundárního sufixu, protože základy končí na *-ka*. V PSJČ je zastoupeno *chvilenečka*. Toto deminutivum se však v moderních textech nevyskytuje.

B.V.3 Sufix *-čenka*

Prostředek zmiňuje jen Dokulil/Doležel (1967:495 a 513). PSJČ/SSJČ dokládá jen *babčenka* – slovo, které v současné češtině zjevně neexistuje. Nenajdeme ho ani v korpusech, ani na internetu.

Etymologicky by sem patřilo ještě také *lžičenka*.

B.V.4 Sufix *-činka*

Dokulil/Doležel (1967:513) uvádí *chvilčinka*. V PSJČ najdeme se samostatným *-činka* jen *děvčinka* (jako zastaralé, s příkladem od Čelakovského). Ani jedno ovšem v korpusech doloženo není.

Deminutiva zakončená na *-činka* jsou jen od slov končících na *-ina* (*čuňáčinka, dívčinka, pavučinka, prasečinka*). Ta však mají deminutivní sufix *-ka* a jsou uvedena tam (viz kap. B.I.1.1.6; signifikantní frekvenci má jen *pavučinka*).

Několik dokladů však je u hypokoristik (v závorce jsou uvedeny absolutní počty výskytů v korpusu SYN 2013, za lomítkem je počet různých textů): *Ančinka* (5/5), *Mančinka* (166/ ale především v dílech *Bylo nás pět* (Poláček) a *Hlučná samota* (Hrabal), částečně i jinde, ovšem tam se z nich cituje), *Zdenčinka* (5/5). Pokud jsou doklady těchto hypokoristiky v paralelním korpusu, pak jsou i v cizím jazyce české hypokoristické tvary (*Mančinka*, popř. *Mancinka*).

Apelativa s čistě deminutivním sufixem *-činka* doložena nejsou.

B.V.5 Sufix *-ánka*

Sufix *-ánka* je v současné češtině zastoupen jen v kombinaci se sufixem mutačním (*řikanka*, *skládanka*, *studánka* apod., viz kap. B.III.4). Jako samostatný deminutivní prostředek v současné češtině doložen není.

C. NEUTRA

	Zakončení	Rozšíření
hlavní prostředky	-ko	<ul style="list-style-type: none"> -ce → -ko -ro → -rko -eso → -ísko -eno → -énko/-[i:]nko -no → -énko/-[i:]nko -yto → -ýtko/-ejtko
	-tko a -lko	<ul style="list-style-type: none"> -tko -délko/-dýlko -átko
	-čko	<ul style="list-style-type: none"> -í/ičko -ečko -átečko -oučko
	-nko	<ul style="list-style-type: none"> -ínko -e/énko -ouško -ě -ce
vedlejší		
nedolo -ženě		

Tabulka 21: Aparát deminutivních sufixů českých neuter

Podobně jako v kapitolách o deminutivech maskulinních a femininních vychází i přehled deminutivních prostředků neuter z údajů v odborné literatuře. Ty musejí být o některé redukovány, protože se v současné češtině nepoužívají (vysázeny šedě).

Překrývají se zde deminutiva slov se sufixem *-énko*, *-ínko* s deminutivy se sufixem *-ko* od slov končících na *-(e)no*.

Následující popis deminutiv neuter vychází primárně z frekvence zastoupení jednotlivých prostředků jejich tvoření.

C.I. Zakončení na *-ko*

C.I.1. Sufix *-ko*

C.I.1.1 Deminutiva s *-ko*

C.I.1.1.1 Prosté přidání sufixu *-ko*

1. <i>bolerko</i>	18. <i>(klubko)</i>	35. <i>slunko</i>
2. <i>brčko</i>	19. <i>křesílko</i>	36. <i>slůvko</i>
3. <i>bříško</i>	20. <i>lanko</i>	37. <i>střívko</i>
4. <i>cigárko</i>	21. <i>líčko</i>	38. <i>štístko</i>
5. <i>čilko</i>	22. <i>(lůžko)</i>	39. <i>tělisko</i>
6. <i>čísílko</i>	23. <i>miminko</i>	40. <i>(tílko)</i>
7. <i>dílko</i>	24. <i>mlíčko</i>	41. <i>topůrko</i>
8. <i>dítko</i>	25. <i>ňadérko/(ňadýrko)</i>	42. <i>tričko</i>
9. <i>dlátko</i>	26. <i>očko</i>	43. <i>vědérko</i>
10. <i>dřívko</i>	27. <i>okénko/(v)okýnko</i>	44. <i>vičko</i>
11. <i>dýnko</i>	28. <i>ouško</i>	45. <i>vínko</i>
12. <i>hovádko</i>	29. <i>perko</i>	46. <i>vrátka</i>
13. <i>jadérko/jadýrko</i>	30. <i>pírko</i>	47. <i>(znaménko/znamínko)</i>
14. <i>játýrka/jatýrka/(jaterka)</i>	31. <i>pivko</i>	48. <i>zrnko</i>
15. <i>jelítko</i>	32. <i>pyžamko</i>	49. <i>žebírko</i>
16. <i>jezírko</i>	33. <i>sáčko</i>	50. <i>želízko</i>
17. <i>kladívko</i>	34. <i>sítko</i>	

C.I.1.1.2 Základ končící na *-ce* → *-ko*

slunko

Bývalý deminutivní sufix *-ce* nahrazen novějším *-ko*. V souboru deminutiv na *-ko* se jedná o jediné slovo.

C.I.1.1.3 Základy končí na *-ro* → *-rko*

Ze synchronního pohledu základy *bolero*, *cigáro*, *jádro*, *játro* (většinou v plurálu), *jezero*, *péro*, *ňadro*, *vědro*, *žebro* dál analyzovat nelze; *-ro* byl sice v češtině sufix, ale dnes ho má snad jen *vedro* (srov. Machek 1997:681). V žádném korpusu (ani v mluvených) sice nemá doloženo deminutivum, přesto z každoročních letních veder víme, že se *vedýrko* (řidčeji *vedérko*) občas používá. Na internetu je přes 200 (*vedýrko*) resp. kolem 80 (*vedérko*) dokladů. Slova jsou uvedena v seznamu deminutiv s prostým přidáním sufixu *-ko* právě pro svoji neprůhlednost. Jsou to:

<i>bolerko</i>	<i>jezírko</i>	<i>vědérko/vedýrko</i>
<i>cigárko</i>	<i>ňadérko/(ňadýrko)</i>	<i>žebírko</i>
<i>jadérko/jadýrko</i>	<i>pírko</i>	
<i>játýrka/(jaterka)</i>	<i>(vedérko/vedýrko)</i>	

Z didaktického důvodu stojí za zmínku, že slova končící v základu na *-dro* nebo *-tro* (*jádro*, *játro*, *ňadro*, *vědro*), mají dvě deminutiva: vkládají mezi *-d/t-* a *-r-* buď *-é-* nebo *-[i:]*: *jadérko/jadýrko*, *játýrka/(jaterka)*, *ňadérko/ňadýrko*, *vědérko/vedérko*. Pouze tvar *žebérko* je v současné češtině již minimálně frekventní (jako jediný není zastoupen v žádném korpusu, i na internetu ho najdeme minimálně).

Z obou konkurenčních tvarů je v psaném jazyce běžnější tvar s *-érko*, je také považován za spisovnější (podobně *-élko* v konkurenci s *-í/ýlko*).

C.I.1.1.4 Základ končící na *-eso* → *-íska*

Na *-eso* končí v češtině jen *koleso*, *sloveso*, *těleso* (vedle nich také *stromeso*, *piveso* – jsou hry motivované hrou *pexeso*). Podle Rejzka (2001:654, heslo *těleso*) to jsou obrozenecké tvary. Vzhledem k tomu, že je i zjevná motivovanost vzniku derivátů: *kolo* → *koleso*, *slovo* → *sloveso*, *tělo* → *těleso*, je *-eso* sufix.

Deminutivum je doloženo jen od *těleso*.

tělisko

Neutra *sloveso* a *koleso* nemají doloženy deminutivní tvary v žádném z dostupných korpusů.

C.I.1.1.5 Základy končící na *-eno* → *-é(e)nko* / *-[i:]nko*

Základy jsou většinou neutra se starým deverbativním sufixem *-en-* (a koncovkou *-o*), proto nejsou zařazena v seznamu deminutiv s prostým přidáním sufixu *-ko*.

1. <i>břemínko</i>	4. <i>polínko</i>	7. <i>semínko</i> / <i>(seménko)</i>
2. <i>kolínko</i>	5. <i>přadénko</i> / <i>přadýnko</i>	8. <i>vemínko</i>
3. <i>písmenko</i>	6. <i>ramínko</i>	9. <i>vřeté/ýnko</i>

U dublet jsou tvary s *-énko* častější v psaném jazyce, v mluveném se naopak nevyskytují téměř vůbec.

C.I.1.1.6 Základy končící na *-no* → *-é(e)nko* / *-[i:]nko*

Základy mají většinou starý sufix *-no* (*hovno*, *stehno*, *vlákno* – srov. Machek 1997:181, heslo *hovno*, vedle nich snad i *bebino*), proto nejsou zařazena v seznamu deminutiv s prostým přidáním sufixu *-ko*. Náhodné zakončení *-no* má jen *bahno*.

1. <i>bahýnko</i>	5. <i>kamínka</i>	9. <i>prkénko</i> / <i>prkýnko</i>
2. <i>bebínko</i>	6. <i>mimínko</i>	10. <i>stehýnko</i>
3. <i>břevínko</i>	7. <i>okénko</i> / <i>(v)okýnko</i>	11. <i>vápínko</i>
4. <i>hovínko</i>	8. <i>plátýnko</i> / <i>(pláténko)</i>	12. <i>vlákénko</i> / <i>vlákýnko</i>

Dublety s *-énko* jsou knižnější.

C.I.1.1.7 Základy končící na *-yto* → *-ýtko* / *-ejtko*

Jména zakončená na starý sufix *-yto*: *kopyto*, *koryto* (víc jich není) mají deminutiva v současném jazyce zakončená na *-ýtko* nebo *-ejtko*. Nejsou zařazena v seznamu deminutiv s prostým přidáním sufixu *-ko*.

1. *kopýtko* / *kopejtko*
2. *korýtko* / *korejtko*

V korpusech psaného jazyka (syn2010) převažují tvary s *-ýtko*, v mluveném (oral2013) jsou varianty *kopej/ýtko* zastoupeny vyváženě (*korýtko* ani *korejtko* tam doloženo není).

Vedle těchto existují ještě tvary *krmejtko*, *razejtko*, *vozejtko* (viz sufixy *-(i/á)tko* a *-(dé/ý)lko*). Nutno dodat, že jsou běžná jen v Čechách. Na Moravě (v hanáckém interdialektu) jim odpovídají tvary s *-é-*: *kopétko*, *korétko*, *vozétko*. Tvary s *-ejtko* jsou považovány za substandardní, s *-é-* za nářeční.

Poznámky k deminutivům na *-ko*

1) Dublety

Protetické *v-* (*vokno*) je pouze u hovorovějšího tvaru *vokýnko*, velmi zřídka (jen jednotky dokladů v korpusu syn (2013)) dokonce i u tvaru *s-énko*: *vokénko*.

Tvary s *-y-* u dublet jsou hovorovější, vesměs v psaném korpusu (mnohem) méně zastoupeny. Výjimkou je deminutivum *játýrka/jatýrka*.

2) Změna rodu

Tvar *topůrko* je od maskulina *topor*. Může být vztaženo i k vzácnému neutru *toporo*.⁴²

3) Hláskové změny

U některých slov dochází ke (kvalitativní a/nebo kvantitativní) změně kmenové samohlásky:

e → *í*: *čilko*, *dřívko*, *kvítka*, *mlíčko*, *smítka*, *štístko*, *tílko*,

a → *á*: *hovádka*, *sáčko*,

o → *ú*: *lůžko*, *slůvko*),

nebo koncové souhlásky:

ch → *š*: *bříško*, *ouško*,

k → *č*: *brčko*, *mlíčko*, *očko*, *sáčko*, *tričko*, *vičko*,

c → *č*: *líčko*.

Kvůli výslovnosti se někdy do kmene vkládá *-é-* (*jadérko*, *stébélko*, *světélko*, *vědérko*) nebo *-[i:]*- (*čísílko*, *křesílko*, *světýlko*, *žebírko*, *želízko*; *dýnko*). Přesný popis všech změn viz Šmilauer (1971), Neščimenko (1980).

4) Polysémie / překryv s kvazideminitivy

Mnohé tvary jsou polysémní – fungují jako deminutiva, častěji však jako (součásti) označení vytvořených metaforicky.

břicho* → *bříško

Ve spojení *bříško prstu* není deminutivum.

kladivo* → *kladívko

Většinou se užívá jako anatomické označení, pak není deminutivem.

klubo* → *klubko

Tvar *klubo* může být použito jako augmentativum, pokud se užije ve spojení *klubko vlny*, *hadů*, *zmijí*, přeneseně i *těl*, *štěnat* apod., ale i ke zdůraznění velikosti (1).

- (1) *Nesete spacák , materiál , fixní lana , každé **klubo** váží alespoň tři kila..., po vykopnutí dřevěných dveří sebral dvousetkilové **klubo** hliníkového drátu .*

lano* → *lanko

Deminutivem není ve spojení *brzdové lanko*, *lanko spojky*, *padáku*.

lože* → *lůžko

Deminutivem není v kompozitech, kde se především vyskytuje (*dvoj/dvoulůžko*) a ve spojení *lůžko nehtu*, častěji však *nehetní/nehtové*, *květní*. Zdá se, že *lože* se užívá už jen knižně, ve frazeologických spojeních (*Záhořovo lože*) a jako technický termín (*kolejové*, *štěrkové lože*).

⁴² V největším českém korpusu (SYN 2013) je zastoupeno neutrum *toporo* jen 17krát, navíc nerozpoznáno automatickým taggerem.

plec → plecko

Základ *plec* se užívá spíš ve stylizovaných nebo odborných textech o jídle (včetně některých kuchařek), dále u živých zvířat nebo u lidí (také ve frazému *spočívá na něčích plecích*). Sufigovaný tvar *plecko* je výhradně označení masa k přípravě pokrmu.

prkno → prkýnko

Častější než deminutivní užití je *záchodové prkýnko*, *prkýnko na krájení* (kuchyňské náčiní).

rameno → ramínko

Jako pravé deminutivum se vyskytuje relativně vzácně (2).

- (2) *Blaze objala paži útlá ramínka své mladší sestry a pevně je stiskla.*

Běžnější je kvazideminutivum *ramínko na šaty*.

střevo → střívko

Častěji je doloženo ve významu „obal na salám“. Jako deminutivum od střeva se používá především u označení střev menších zvířat, především ptáků (3).

- (3) *Správně se má bažant hned po zastřelení vyháčkovat - to je proces, kdy se dřevěným nebo kovovým háčkem zachytne střívko v konečniku a celé vytáhne.*

tělo → tílko

Tvar *tílko* je více méně obsazen označením součásti oděvu (v tomto smyslu se nejedná o deminutivum). Deminutivum k *tělo* je především *tělíčko*. Příklady (4), (5) jsou velmi vzácné. Deminutivum se užívá většinou jen básnicky (5), výskyt je také ve starších textech (4).

- (4) *Tu slyším okno otvírat a zřím svou krásnou děvku, a protože s větším nadšením pokračuji v mém zpěvu. Tu nahne tílko z okénka, já stojím oblažený, a hodí v tom mi v papírku šestáček zabalený. (Úplný Besedník, 1877, in: Wernisch, Ivan: Zapadlo slunce za dnem, který nebyl. Brno 2001, korpus syn2010.)*
- (5) *Něžná dětská tílka, která ještě rostou, protivila se jí jako něco syrového a nezralého a vyvolávala v ní pocit tělesné nelibosti a nepochopitelné bázně. Die zarten Kinderkörper, die noch im Wachsen begriffen waren, stießen sie ab wie etwas Rohes und Unreifes und riefen in ihr ein Gefühl physischen Unbehagens und unverständlicher Scheu hervor. (Andrić: Travnická kronika)*

Z kontextů je patrná vysoká stylizace obou textů, deminutivum ji podtrhuje.

triko → tričko

Sufigovaný tvar přebral funkci základu, triko se používá většinou jako odborný termín v oděvním průmyslu nebo obecně ve frazému *vzít si (něco) na triko*.

vejce → vajíčko

Pro označení slepičí nebo jiného konzumní vejce se užívají oba tvary a jejich volba se jeví jako arbitrární. Z korpusových dat (program SyD) lze vyčíst, že tvar *vejce* se užívá spíš v odborných a psaných textech (především recepty, kuchařky), *vajíčko* je častější v mluvené řeči a v beletrii. Hranice však ostré nejsou (ve výpočtech programu SyD jsou zahrnuty taktéž významy slova *vajíčko* pro označení rozmnožovací buňky savců).

víko → víčko

Neužívá se evaluativně, ale jen jako „sémantické“ deminutivum k označení malého/menšího víka. Základ a deminutivum jsou tedy zaměnitelné v závislosti na velikosti entity. Neplatí to však pro těsné spojení *oční víčko*.

železo → **želízko**

Užívá se často pragmaticky především ve spojení *kout železo/želízko (dokud je žhavé)*, ale ve frazému (*mít*) *želízko v ohni* nemá funkci deminutivní.

C.I.1.2 Kvazidemnutiva na -ko

1) Formální deminutiva významově diferencovaná od existujícího základu

Jejich základ má zcela jiný obsah – slova se nemohou v textu zastupovat, aniž by se narušila smysluplnost výpovědi:

<i>brčko</i>	slámka k pití; ≈ něm. (<i>Stroh</i>) <i>Halm</i> ; angl. <i>straw</i>
<i>bříško</i>	<i>bříško prstu</i> ; ≈ něm. většinou (<i>Finger</i>) <i>Kuppe</i> ; angl. <i>pad of finger</i> . Ojedinelý příklad v něm. <i>Pösterchen seiner Finger</i> (Babel: Rudá jízda) lze považovat jen za překladatelskou licenci, neboť v několikamiliardovém korpusu němčiny (DeReKo) toto spojení není.
<i>dýnko</i>	Deminutivem není, pokud se jedná o součást pokrývky hlavy (<i>dýnko čepice, klobouku</i>). Základní tvar <i>dno</i> se v tomto spojení neužívá. Zdrobnělina od <i>dno hrnce, rybníka</i> není doložena.
<i>kladívko</i>	anatomicky (součást ucha), technicky (součást klávesových nástrojů)
<i>klubko</i>	<i>klubko nití</i>
<i>lanko</i>	<i>brzdové lanko, lanko spojky/padáku</i> .
<i>lůžko</i>	<i>nehetní/nehtové, květní lůžko</i> ; kompozita (<i>dvojlůžko, trojlůžko</i> atd.)
<i>olůvko</i>	na udici, závaží olovnice
<i>perko</i>	<i>hodinek</i>
<i>plecko</i>	označení masa k přípravě pokrmu
<i>poutko</i>	očko k zavěšení oděvu
<i>prkýnko</i>	<i>prkýnko na krájení, záchodové prkýnko</i>
<i>střívko</i>	obal na salám
<i>tílko</i>	část oděvu
<i>vajíčko</i>	zárodečná pohlavní buňka savců
<i>znamínko</i>	<i>mateřské z.</i>

Zvláštní tvarem mezi těmito kvazidemnutivami je *děčko*, jak píše Machek (1997, 117-118):

„*dět-ьsko, zpodstatnělé adjektivum se jmenným skloněním, slov. mužský = muž, ženská = žena se skloněním složeným“.

Za pravé deminutivum ho považovat nelze, byť mu v němčině často odpovídají deminutiva.

česky	německy
<i>dítě</i>	<i>Kind</i> , méně často <i>Baby, Säugling, Neugeborenes</i>
<i>děčko</i>	<i>Söhnchen, Würmchen</i> , jinak také <i>Kind, Baby, (der, die) Kleine, Nachwuchs, Kleinkind, Kid</i> nebo derogativně <i>Balg</i>

Vztah mezi slovy *dítě* a *děčko* je tedy spíš v příznakovosti. Podobně tomu je u párů *muž* x *mužský*, *žena* x *ženská*.

2) Deminutivní tvar je součástí kompozita nebo frazému

Složeniny s deminutivní bází (nemají nedeminutivní základ):

báze -*lůžko*: relativně časté jen tyto: *jednolůžko, dvoj-/dvoulůžko, čtyřlůžko, termolůžko*;

báze -*bříško*: *podbříško*;

Vedle těchto také *pozlátko*.

Frazém: (*mít*) *želízko v ohni*. Užití základu by mělo evaluativní charakter opačným směrem, tedy augmentativum: **podbřícho, *mít železo v ohni*. Není však doloženo.

3) Zkrácené tvary

Hovorová, zkrácená slova se sufixem *-ko*:

stípko/(stipko)/(štípko)   *překvápko*   *retko*

Mají nízkou frekvenci, v korpusu je málo dokladů. Nejedná se o „pravá“ deminutiva, mají s nimi společnou expresivitu, ale neoznačují nic zdobného.

Jisté zdobnění je zjevné snad jen u *překvápko*. V němčině mu odpovídá: *Überraschung* nebo *kleine Überraschung*. Naproti tomu *překvapení* odpovídá *Überraschung*, *Erstaunen*, *Verblüffung* – všechny tyto ekvivalenty jsou silnější, důraznější, mocnější než u protějšků k *překvápko*.

Zkrácené tvary *stipendium*: *stipko* (s krátkým *-[i]-*) je velmi vzácný tvar. Běžnější jsou varianty s dlouhým *-[i:]*- v podobě *stípko/stýpko*. Oba v několika desítkách dokladů v korpusu SYN 2013. Vedle nich ještě (okasionálně) existuje *štípko*.

retko: zkrácenina od *cigareta*, tedy zkrácení, navíc změna rodu.

Historicky by sem patřilo ještě snad i *jabko* (stč. †*jablo*). V psaném textu je *jabko* mnohem méně frekventní než v mluveném. Naopak v mluvené češtině se téměř nevyskytuje *jablko* (a když, tak jako terminus technicus *Adamovo jablko*). Sémantický rozdíl mezi *jabko* a *jablko* není žádný. Protějšky jsou u obou tvarů: německy *Apfel*, slovensky *jablko*, anglicky *apple*.

C.I.1.3 Nedeminutiva na *-ko*

Na *-ko* je zakončena celá řada neuter. Ve většině případů se jedná o koncovku *-o*, která následuje po poslední kořenové hlásce, kterou je *-k*. V následujícím přehledu jsou vybrány jen nejfrekventovanější příklady, není-li uvedeno jinak.

Jedná se především o:

1. zeměpisné názvy států, krajů a měst: *Česko*, *Prajzko*, *Lipsko*
2. substantivizovaná adverbia: *blízko*, *horko*, *loňsko*
3. názvy částí těla: *lítka*/*lejtka*, *oko*
4. názvy obecné: *lýko*, *víko* (jen tyto dva)
5. nemnohé výpůjčky: *baroko*, *deko*, *fiasko*, *mléko/mlíko* (pravděpodobně z němčiny), *pako*, *sako*, *riziko*, *rokoko*, *triko* (v korpusech víc doloženo není).
6. názvy písmen a zkratky.

Poslední uvedená kategorie (názvy písmen a zkratky) mají k deminutivům poměrně blízko. Většinou mají totiž zakončení *-čko*, což je markantní deminutivní sufix. Jen některé (menšina) končí pouze na *-ko*: *f*, *l*, *m*, *n*, *r*, *ř*, *s*, *x*, (*y*), *z*, *ž*, tedy *efko*, *elko*, *emko*, *enko*, *erko*, *eřko*, *esko*, *iksko*, (*ypsilonko*), *zetko*, *žetko*. Ostatní názvy písmen končí na *-čko*, protože se v základní plné podobě vyslovují s koncovým *-[é]* (např. *céčko*) nebo *-[á]* (např. *háčko*).

V korpusu InterCorp (cs-de, v. 7) jsou doložena:

áčko, *béčko*, *céčko*, *cédéčko*, *déčko*, *elpíčko* (podle angl. výslovnosti, nikoliv tedy **elpéčko*), *embéčko*, *íčko*, *pécéčko* (ale i *písíčko* podle angl. výslovnosti), *téčko*, *véčko*.

Je zjevné, že se jedná o modifikaci základního výrazu (*bé* → *béčko*, *pécé* → *pécéčko*), ovšem za deminuci ji považovat nelze. Spíš se jedná o univerbizaci (např. *písmeno A* → *áčko*).

Dokládají to i protějšky v němčině na následující straně.

česky		německy
áčko	≈	Buchstabe A, das A
béčko	≈	B-Mannschaft
céčko	≈	Gruppe C, Raum C, C,
cédéčko	≈	CD
déčko	≈	Theater D
elpíčko:	≈	Langspielplatte, LP
embéčko	≈	Skoda, Skoda MB, kleiner Skoda MB,
íčko	≈	i-Schreibung
pécéčko/písíčko	≈	Computer, PC
téčko	≈	(das) T, Panzer (= obrněný transportér),
véčko	≈	V-Ausschnitt, V-Gruppe

Signál deminutivnosti (6) se zde objevuje jen výjimečně.

- (6) *Václav přijede v modrém **embéčku** půl hodiny před zahájením smutečních obřadů, (...)*
*Václav kommt eine halbe Stunde vor den Trauerfeierlichkeiten in einem **kleinen** blauen **Skoda MB** an,*
 (...)

Jedná se o překlad z češtiny (Film: *Blázen ve městě*) od renomované překladatelky. Možná se sem přidáný atribut *klein* [malý] vloudil právě pro onu blízkost tvarů končících na *-éčko* k deminutivům. Tvrzení to je ovšem spekulativní a bylo by nutné ho ověřit na množství jiných dokladů.

C.II. Zakončení na *-tko*

C.II.1 Sufixy *-(í/á)tko* a *-(dé/ý)lko*

Deminutiva zakončená na *-ítko* (*vozítko*), *-átko* (*zrcátko*) nebo *-délko* (*zrcadélo*), popř. hovorovější variantou *-dýlko* (*zrcadýlko*) jsou v drtivé většině odvozena od deverbativ na *-dlo*, např. *vozdlo*, *zrcadlo* – u obou je na pozadí vidět slovesa *vozit* a *zřít*.

Výjimky jsou *tintítko*: to je odvozeno od citoslovce a *cingrlátko*: asi rozšířené *cinkátko*.

Deminutivní sufix *-tko* se samostatně běžně neuvádí. Šmilauer (1971:45) však píše: „zdrobněliny ke jménům na *-dlo* končí na *-tko*“. Problematiku na korpusových datech nově popisuje Bílková (2013), nemá smysl ji zde přepisovat, naše data se více méně shodují. Jako skutečná deminutiva uvádím ta, která odpovídají zde stanovené definici. (Kde se údaje rozcházejí, je uvedeno vysvětlení.) V závorce jsou slova deminutivní jen tvarem, funkčně se jedná o základová slova. Ostatní mohou plnit deminutivní funkci.

C.II.1.1 Deminutiva s *-(á/í)tko*

1. (<i>blikátko</i>)	9. (<i>kružítko</i>)	17. (<i>stínítko</i>)
2. (<i>držátko</i>)	10. (<i>mačkátko</i>)	18. (<i>stiskátko</i>)
3. (<i>hrabátko</i>)	11. (<i>mávátko</i>)	19. (<i>stupátko</i>)
4. (<i>chrastítko</i>)	12. (<i>naslouchátko</i>)	20. (<i>škrťátko</i>)
5. (<i>chřestítko</i>)	13. (<i>nosítka</i>)	21. (<i>tintítko</i>)
6. (<i>klekátko</i>)	14. (<i>pečetítka</i>)	22. (<i>vozítko</i>)
7. (<i>klepátko</i>)	15. (<i>pojítka</i>)	23. (<i>zrcátko</i>)
8. (<i>kropítka</i>)	16. (<i>sedátko</i>)	

Poznámky k deminutivům na *-(á/í)tko*

Na *-átko* končí: *klepátko*, *mačkátko*, *naslouchátko*, *sedátko*, *zrcátko*

Na *-ítko* končí: *chřestítka*, *kružítka*, *pečetítka*, *pojítka*, *stínítka*, *tintítka*, *vozítko*

Tvary odpovídají slovesné třídě, od které jsou odvozeny substantiva odvozena.

Pro všechny platí, že základ je většinou technický termín (*chřestidlo* v katalogu hraček, *mačkadlo na citrony* v domácích potřebách). Vždy však mají vyšší frekvenci než deminutivum. Toto neplatí pro slova v závorce. Jejich základy jsou taktéž většinou odbornými termíny, mají ovšem slabší frekvenci než deminutivní tvar. Stojí tedy na samé hranici deminutiv, jsou proto uvedeny i mezi kvazidemnutivy.

Výjimkou je *tintítka*, které má vyšší frekvenci než *tintidlo*. Základ bychom mohli považovat za augmentativum (*hra na tintidlo*).

Tvary na *-dlo* a *-ítka* jsou v kontextu často zastupitelné, aniž by evokovaly evaluativnost. V

(1) - (3) jsou uvedeny některé dvojice základ – deminutivum v podobném kontextu.

- (1) *Odpovídaly si jako pečeť a pečetítka...*
Jako pečetidlo zanechává ve vosku svůj otisk, tak se i ...
- (2) *Ze své nízké výšky Pietro fascinovaně pozoroval kružidla, pravítka a úhelníky, ...*
... vypracování postupu řešení úloh a požadavek konstrukce jen pravítkem a kružítkem.
- (3) *Sex je společenským pojídlem. (ikarie, 4/2008 in syn2010)*
Věci postupně přestávají být pojítkem rodinného domácího společenství. (Možný: Rodina a společnost (2006). In syn2010)

Kontexty byly porovnány u všech uvedených lexémů

Homonymie

Zde uvedené deminutivum *hrabátko* je od neutra *hrabadlo* (← *hrabat*). Zdrobnělina k maskulinu *hrabě* (vyšší šlechtický titul, ≈ něm. *Graf*, angl. *Earl*) → *hrabátko* je uvedena u sufixu *-átko*.

C.II.1.2 Deminutiva s *-délko/-dýlko*

1. <i>(bidýlko)/bidélko</i>	8. <i>mýdýlko/mejdýlko</i> (zř.)	15. <i>umyvadé/ýlko</i>
2. <i>(divadýlko)/divadélko</i>	9. <i>pádé/ýlko</i>	16. <i>zavazadélko</i>
3. <i>hrdélko</i>	10. <i>prá/adélko/prá/(a)dýlko</i>	17. <i>zrcadélko/zrcadýlko</i> (zř.)
4. <i>chapadélko</i> (zř.)	11. <i>rádýlko</i>	18. <i>žihadé/ýlko</i>
5. <i>křidélko/křidýlko</i>	12. <i>sedýlko</i>	19. <i>žrádýlko/žrádélko</i>
6. <i>kyvadélko/kyvadýlko</i>	13. <i>strašidýlko</i>	
7. <i>letadélko/letadýlko</i>	14. <i>tykadé/ýlko</i>	

Jako první je vždy uveden častější tvar, což může být relativní, pokud se tvar ustálil také v nějakém jiném významu (např. *bidýlko* v *divadle*). Pokud je frekvence přibližně stejná, pak je uvedena jen varianta písmene. V závorce jsou tvary, které mívají funkci deminutiva vzácně.

V těchto datech se odráží práce na korpuse psaných textů. Domnívám se, že v mluveném jazyce převládají všude tvary s *-ýlko*. Náznakem to je vidět i na blednutí některých tvarů (*bidýlko*, *divadýlko*). Je zjevné, že se víc užívají tato, proto se také ustalují jinde (**bidélko* v *kleci* / v *divadle*, *hrát *divadélko* nejsou běžná spojení). Preference *-[i:]*- možná představuje snahu o jakousi vokalickou harmonii: *[i]-[i]* (*bidýlko*), *[i]-[a]-[i]* (*divadýlko*, *kyvadýlko*). Možná i právě proto vymřelo *mýdélko*. (SSJČ tento tvar ještě uvádí.). Z dvojice *letadélko* - *letadýlko* je však běžnější také tvar se zakončením *-ýlko* podobně jako u jiných párů.

Ze všech neuter končících na *-dlo* jenom *zrcadlo* tvoří deminutiva jak s *-tko* (*zrcátko*), tak i s *-lko* (*zrcadélko/zrcadýlko*).

- (4) *Jeho sluneční brýle. -Co? Visely na zrcátku na šňůrce. Nejsou tu.*
Moment, seine Sonnenbrille. -Was? Die hing immer an einem Band am Spiegel.
- (5) *Bylo to ubohé zrcátko, malé a kulaté, podlepené černým papírem,*
Es war ein armseliger Spiegel, klein und rund, unterklebt mit schwarzem Papier,
- (6) *Sedí na malinkém trůnu, ozdobeném červenými závěsy, a je paradoxně vyparáděný: levicí svírá tasený meč, v pravici třímá krásný pštrosí vějíř, do něhož jsou zapracována malá zrcadélka: tehdejší velká móda.*
Er sitzt auf einem feinen Thrönlein, geschmückt mit roten Vorhängen, und ist streitbar gekleidet: mit der Linken auf ein blankes Schwert gestützt, in der Rechten einen schönen Pfauenwedelfächer, in den kleine Spiegelchen eingearbeitet sind

I z paralelních pasáží je zjevné, že tvar s *-lko* je „deminutivnější“.

Z příkladu (4) není zřejmé, o jak velké zrcadlo se jedná. S největší pravděpodobností však o zpětné zrcátko v autě.

C.II.1.3 Kvazideminitiva *-(í/á)tko* a *-(dé/ý)lko*

Za hranicí pravých deminutiv, tedy bez základu (nebo s jeho minimálním zastoupením, tedy pod pět dokladů v korpusu SYN 2013), resp. s posunutým významem jsou:

<i>blikátko</i>	<i>leštítko</i>	<i>rovnítka</i>
<i>cingrlátko</i>	<i>lizátko</i>	<i>řidítka</i>
<i>cingátko</i>	<i>mávátko</i>	<i>sázítka</i>
<i>čistítko</i>	<i>měřítko</i>	<i>sluchátko</i>
<i>dělitko</i>	<i>mluvítka</i>	<i>stavítka</i>
<i>dusítka</i>	<i>nosítka</i>	<i>stiskátko</i>
<i>fídlátko</i>	<i>ořezávátko</i>	<i>stupátko</i>
<i>chrastítka</i>	<i>párátka</i>	<i>šidítka</i>
<i>chránítka</i>	<i>pípátko</i>	<i>škrtátko</i>
<i>kapátko</i>	<i>pisátko</i>	<i>šoupátko</i>
<i>klekátko</i>	<i>plivátko</i>	<i>těžítka</i>
<i>krmítka/(krmejtka)</i>	<i>potítka</i>	<i>tintítka</i>
<i>kropítka</i>	<i>pravítka</i>	<i>tlačítka</i>
<i>kukátko</i>	<i>razítka/(razejtka)</i>	<i>ukazovátko</i>
<i>lehátko</i>	<i>rovnátko</i>	<i>vodítka</i>

Všechna slova mají určitý evaluativní náboj. Jednoznačná nedeminutiva s *-(dé/ý)lko* v češtině doložena nejsou. Jedná se tedy o specifický prostředek tvoření deminutiv neuter.

C.II.2 Sufix *-átko*

C.II.2.1 Deminutiva s *-átko*

Základy všech těchto deminutiv končí na *-e/ě*.

1. <i>batolátko</i>	16. <i>jevišťátko</i>	31. <i>poupátko</i>
2. <i>(cukrlátko)</i>	17. <i>Jezulátko</i>	32. <i>prasátko</i>
3. <i>děťátko</i>	18. <i>káčátko</i>	33. <i>princátko</i>
4. <i>děvčátko</i>	19. <i>kachňátko</i>	34. <i>ptáčátko</i>
5. <i>diťátko</i>	20. <i>kanapátko</i>	35. <i>relátko</i>
6. <i>doupátko</i>	21. <i>knížátko</i>	36. <i>robátko</i>
7. <i>dvojčátko</i>	22. <i>košťátko</i>	37. <i>selátko</i>
8. <i>filátko</i>	23. <i>kořátko</i>	38. <i>schodišťátko</i>
9. <i>hád'átko</i>	24. <i>kuřátko</i>	39. <i>štamprlátka</i>
10. <i>holátko</i>	25. <i>kůzlátko</i>	40. <i>štěňátko</i>
11. <i>holoubátko</i>	26. <i>letišťátko</i>	41. <i>šuplátka</i>
12. <i>housátko</i>	27. <i>mlád'átko</i>	42. <i>telátko</i>
13. <i>hrabátko</i>	28. <i>(nemluvnátko)</i>	43. <i>vnoučátko</i>
14. <i>hříbátko</i>	29. <i>(novorozeňátko)</i>	44. <i>volátko</i>
15. <i>jehňáko</i>	30. <i>pacholátko</i>	45. <i>zvířátko</i>

Poznámky k deminutivům na *-(á/í)tko*

1) Změna rodu

Deminutiva *hrabátko* a *knížátko* jsou odvozena od maskulin. Dochází zde ke vzácné změně rodu.

3) Překryv s kvazideminitivy

V závorce jsou označeny tvary, které mají vyšší frekvenci než jejich základy: *cukrle*, *nemluvně*, *novorozeně*. Tvary *cukrlátko*, *nemluvnátko*, *novorozeňátko* jsou tedy spíš

kvazideminitiva, zakončení *-átko* má však natolik silný evaluativní charakter, že jsou slova považována za deminitiva.

C.II.2.2 Kvazideminitiva s *-átko*

Základní tvary nejsou doloženy nebo jsou slabě zastoupeny k těmto tvarům:

<i>cukrátko</i>	<i>nekřtěňátko</i>	<i>ubožátko</i>
<i>nebožátko</i>	<i>neviňátko</i>	
<i>nedělnátko</i>	<i>oslátko</i>	

Základní tvary *nebože*, *nekřtěně*, *nevině*, *ubože* uvádí PSJČ nebo SSJČ. (Neuvádí se však **nedělně*.) Ani jedno není doloženo v žádném z korpusů. Některá substantivizovaná adjektiva v češtině však základ i deminitivum mají (*mládě*, *nemluvně*, *novorozeně*) – viz výš.

Protějšky v němčině u mnohých z těchto kvazideminitiv odpovídají protějškům českých deminitiv:

česky	německy
<i>neviňátko</i> ≈	<i>unschuldiges Kindlein</i>
<i>ubožátko</i> ≈	<i>Armutskerl, das arme kleine Kind, armes Häschen, das arme Geschöpf</i>

Ostatní německé ekvivalenty jsou nejčastěji substantivizovaná adjektiva nebo přívlastkové vazby (*nekřtěňátko* ≈ *ungetauftes Kind*).

Mezi nejednoznačná deminitiva patří taktéž *cukrátko* a *oslátko*, jež sice nemají doloženy základy, ovšem i jim někdy odpovídají deminitiva. PSJČ a SSJČ sice *osle* uvádějí, zjevně se však neužívá (v korpusech není).

česky	německy
<i>cukrátko</i> ≈	<i>(kleine Rolle) Pfefferminz, Bonbon, Drops, Praline, Süßigkeit, Süßware</i> , ale také <i>Zuckerl, Plätzchen</i> (posunutý význam, ale formální deminitivum), <i>Bontjes</i> (zdrobnělina v nizozemštině);
<i>oslátko</i> ≈	<i>Eselchen</i>

Zdá se tedy, že v určitých případech je směrodatný sufix, ne fakt, jestli existuje základ. Vyplývá to také z výsledku dotazníku.

C.III. Zakončení na -čko

C.III.1 Sufix -í/ičko

C.III.1.1 Deminutiva s -í/ičko

V závorce jsou tvary, které nemívají funkci deminutiva (*mejdličko*, *vajíčko*), nebo jejichž základ má minimální frekvenci (substantivizované citoslovce *bebe* → *bebičko*).

1. <i>autičko</i>	21. <i>náradičko</i>	41. <i>sluničko</i>
2. (<i>bebičko</i>)	22. <i>nebičko</i>	42. <i>soustičko</i>
3. <i>Bravičko</i>	23. <i>obilíčko</i>	43. <i>srdíčko</i>
4. <i>čeličko</i>	24. <i>očičko</i>	44. <i>stvořeníčko</i>
5. <i>číslíčko</i>	25. <i>peříčko</i>	45. <i>šitíčko</i>
6. <i>děličko</i>	26. <i>pitičko</i>	46. <i>šťěstíčko</i>
7. <i>dřevíčko</i>	27. <i>pivíčko</i>	47. <i>těličko</i>
8. <i>hospodářstvíčko</i>	28. <i>platičko</i>	48. <i>těstíčko</i>
9. <i>jablíčko</i>	29. <i>počasíčko</i>	49. <i>torpédičko</i>
10. <i>jměníčko</i>	30. <i>pohodlíčko</i>	50. <i>údolíčko</i>
11. <i>kafičko</i>	31. <i>pochutnáníčko</i>	51. <i>uhlíčko</i>
12. <i>kilíčko</i>	32. <i>políčko</i>	52. (<i>vajíčko</i>)
13. <i>klubičko</i>	33. <i>pošušňáníčko</i>	53. <i>zábradlíčko</i>
14. <i>maličko</i>	34. <i>potěšeníčko</i>	54. <i>zádíčka</i> (jen pl.)
15. <i>masíčko</i>	35. <i>prsíčko</i>	55. <i>závažíčko</i>
16. <i>másličko</i>	36. <i>přáníčko</i>	56. <i>zdravíčko</i>
17. (<i>mejdličko</i>)/(<i>mýdličko</i>) zř.	37. <i>překvapeníčko</i>	57. <i>zlatíčko</i>
18. <i>nádobičko</i>	38. <i>psaníčko</i>	58. <i>zrníčko</i>
19. <i>nádražíčko</i>	39. <i>sklíčko</i>	
20. <i>náměstíčko</i>	40. (<i>slovičko</i>)	

C.III.1.1.1 Základy končící na -ce: →-íčko

sluničko

srdíčko

vajíčko

Základy *slunce*, *srdce*, *vejce* jsou vesměs deminutiva vytvořená již nepoužívaným deminutivním sufixem *-ce*. První dvě mají také tvary s *-é-* (*slunéčko*, *srdéčko* – viz také sufix *-éčko*). Tvary *-íčko* jsou dnes běžnější v mluveném i psaném jazyce.

Poznámka k deminutivům na -í/ičko

Krátké *-i-* mají: *maličko*, *očičko*.

Do tohoto souboru patří ještě velká skupina deminutiv od substantivizovaných sloves na *-ní* (tedy všech sloves). V korpusu SYN 2013 jsou doložena:

bumbáníčko
čarováníčko
čůráníčko
hlasováníčko
chlastáníčko
jazzováníčko
jednáníčko
kakáníčko
kejklováníčko
klekáníčko
koukáníčko
koupáníčko

lyžováníčko
očíháváníčko
odreagováníčko
papáníčko
pátráníčko
plácáníčko
poděkováníčko
podíváníčko
pochutnáníčko
pojedenáníčko
pokáráníčko
pokocháníčko

pokoukáníčko
polyžováníčko
poskakováníčko
posloucháníčko
pošoustáníčko
pošušňáníčko
povídáníčko
poznáníčko
provětráníčko
přirovnáníčko
rozhodováníčko
setkáníčko

srovnáníčko
stmíváníčko
svítáníčko
šíráníčko
šňupáníčko
šoustáníčko
trestáníčko

týráníčko
udáníčko
umíráníčko
vítáníčko
vstáváníčko
vydíráníčko
vykoupáníčko

vyšíváníčko
vyznamenáníčko
zaměstnáníčkům
zkázáníčko
zklamáníčko
zobáníčko
zpíváníčko.

Všechna mají téměř nulovou frekvenci (1-2 výskyty v absolutním počtu v korpusu SYN 2013). Nejsou uvedena v seznamu deminutiv na *-í/íčko* z toho důvodu, že jejich tvorbu a počet hypoteticky omezuje jen počet českých sloves. (Do seznamu jsou však zahrnuta konkrétně *psaníčko*, *práníčko*, *pitíčko* aj.). Zde je paradigma zcela otevřené.

1) Dublety

Dva tvary jsou jen od *mýdlo/mejdlo* → *mýdlíčko/mejdlíčko*. Tvar s *-ej-* označuje většinou cukrovinku, není tedy deminutivum a tudíž v tomto významu ani netvoří dubletu k *mýdlíčko*. I jako deminutivum (několik dokladů v korpusu SYN 2013) od *mýdlo* je častější *mejdlíčko* než *mýdlíčko*.

2) Polysémie / překryv s kvazideminitivem

mejdlo → *mejdlíčko*

Deminutivum od *mýdlo* se vyskytuje celkem vzácně (1). Jinak se jedná o cukrovinku.

- (1) *Vždycky, když hosté na svých pokojích omydlí svá „mejdlíčka“ tak, že z nich zbudou jen nepatrné kousky...*

plato → *platíčko*

Deminutivum není, pokud má význam „obal na pilulky“. Tento v korpusech převládá.

nádobí → *nádobíčko*

Častěji než deminutivum od *nádobí* nese tvar nedeminutivní přenesené významy (viz kvazideminitiva).

psaní → *psaníčko*

Deminutivum není ve významu „dámská kabelka“.

sklo → *sklíčko*

Jako „laboratorní sklo“ ke sledování materiálu mikroskopem, ve spojení *hodinové sklíčko* aj. není pravé deminutivum. Funkce jsou zhruba vyrovnaně zastoupeny.

slovo → *slovíčko*

Ve smyslu „jednotka slovní zásoby“ není pravé deminutivum. Podle korpusových dokladů se však většinou užívá pragmaticky.

C.III.1.2 Kvazideminitiva na *-íčko*

Od základů se diferencovala tato slova:

- dostaveníčko* „setkání“, od základu *dostavení*, pravděpodobně pod vlivem němčiny. I zde mu (zastarale) odpovídá deminutivní tvar *Ständchen*, které je takéž diferencováno od *Stand*. Častěji však ≈ *Serenade*, *Treffpunkt*, *Stelldichein*, nebo *Rendez-vous*.

<i>mejdličko</i>	„cukrovinka“; ≈ něm. <i>Bonbon, Gummibonbon</i> . V jiném významu než v tomto v korpusu InterCorp (verze 6) doloženo není. Deminutivum od <i>mýdlo</i> je doloženo jen v korpusu SYN 2013 (viz výš).
<i>nádobíčko</i>	hovorově „nářadí“ (<i>rybářské, lupičské nádobíčko</i>) nebo „pánské přirození“
<i>psaníčko</i>	dámská kabelka
<i>platíčko</i>	obal na pilulky
<i>sklíčko</i>	k/u mikroskopu
<i>slovíčko</i>	jednotlivé slovo (≈ něm. <i>Vokabel</i> , angl. zř. <i>vocable</i>)

Jinou funkci tento sufix nemá.

C.III.2. Sufix *-ečko (-ěčko)*

C.III.2.1 Deminutiva s *-ečko*

1. <i>hnízdečko</i>	5. <i>městečko</i>	9. <i>srdéčko</i>
2. <i>kladívečko</i>	6. <i>místečko</i>	10. <i>stádečko</i>
3. <i>kolečko</i>	7. <i>pivečko</i>	11. <i>vínečko</i>
4. <i>kvítečko</i>	8. <i>slunéčko</i>	12. <i>zrnečko/(zrnéčko)</i>

C.III.2.1.1 Základy končící na *-ce* → *-ěčko*

1. *slunéčko*
2. *srdéčko*

Základy jsou původem deminutiva na *-ce* (viz výš). *Srdéčko* je doloženo jen v poetických textech, *slunéčko* taktéž a (častěji) jako nedeminutivum ve spojení *slunéčko sedmitečné*.

Poznámky k deminutivům s *-ečko*

Kvantita *-é-* je jen u *slunéčko, srdéčko* a *zrnéčko*.

Nejčtenější je *městečko, místečko* a *kolečko*. Deminutivní tvar *městečko* nesporně z toho důvodu, že do nedávné doby bylo také jediným oficiálním označením pro *městys* (srov. Kuča 2008:5). Slovem *kolečko* se označuje malá součást soustrojí. Základové *kolo* není vyloučeno, ale není běžné.

V němčině všem v převážné většině odpovídají deminutiva, popř. kompozita, která deminutiva zastupují: *hnízdečko* ≈ *Liebesnest*, *kvítečko* ≈ *Blumenmuster*.

Jinou funkci než deminutivní tento sufix nemá.

C.III.3 Sufix *-átečko*

C.III.3.1 Deminutiva s *-átečko*

1. <i>cukrátečko</i>	3. <i>kuřátečko</i>	5. <i>plivátečko</i>
2. <i>kuřátečko</i>	4. <i>kůzlatečko</i>	6. <i>prasátečko</i>

Uvedená deminutiva nejsou do doložena v InterCorpu (v. 7), srovnání s jinými jazyky v současnosti není možný. Doložena jsou ve sdruženém korpuse SYN (2013), ovšem i zde do 5 dokladů v absolutních číslech.

SSJČ uvádí ještě *děvčátečko*, *poupátečko*, *robátečko*, ta však v synchronních korpusech doložena nejsou.

Jinou funkci než deminutivní tento sufix nemá.

C.III.4 Sufix *-oučko*

C.III.4.1 Deminutiva s *-oučko*

1. <i>čist'oučko</i>	3. <i>maloučko</i>	5. <i>teploučko</i>
2. <i>kraťoučko</i>	4. <i>nizoučko</i>	6. <i>tichoučko</i>

Základy i deminutiva jsou transpozice adverbii, které mohou stát v pozici substantiv (1):

- (1) *Naši krajští, znalí utrácení kupováním služeb, které by měli vykonávat sami, chtějí i do toho **maloučka**, co zbylo na "jídlo kraje" vnést stejný princip, jaký si zvykli dělat*

Jsou to případy vzácné (navíc se pro homonymii s adverbii v korpuse špatně hledají). Jako adverbia jsou mnohem častější - viz tam.

Jinou funkci než deminutivní tento sufix nemá.

C.IV. Zakončení na *-nko*

C.IV.1 Sufix *-í/inko*

C.IV.1.1 Deminutiva s *-i/ínko*

1. <i>autínko</i>	3. <i>decínko</i>	5. <i>malínko</i>
2. <i>(bebínko)</i>	4. <i>kilínko</i>	6. <i>pivínko</i>

S krátkým *-i-* se v literatuře uvádí *očínko* (Dokulil/Doležel 1967:521, Šmilauer 1971:84), ovšem v korpusech doloženo není. Jediné deminutivum končící na *-inko* je od deadverbia *málo* → *malínko*. Ostatní jsou s *-í-*.

Mimo *malínko* jsou všechna slabě zastoupena. Frekvenci substantiva *malínko* zapřičiňuje především spojení *od malínka*.

Sufix *-ínko* je zjevně natolik markantní deminutivní znak, že se jím tvoří také deminutiva od sloves (1) a interjekcí (2), (3).

- (1) „Už mi dává i ručičku a ukazuje mi **bolínko**. Zatím ale ještě nemůže mluvit, protože to ještě nemá úplně zahojené,“ řekla maminka.
- (2) Tentokrát potřebuje pofoukat **bebínko** na zadku.
- (3) Šel by na kosmetiku? To ne, on je **bebínko**. Kdyby ho štípli, bylo by zle. Jednou jsme mu s kamarádkou zkusily depilaci nohy, strhly jsme jeden proužek a řval jako tur. Radši si nohy holí.
--
Další reprezentační spoluhráč Fenin o vás zase prohlásil, že jste bolestínek, doslova „**bebínko**“. Jak je to u tvrdého stopera možné?

Tvar *bebínko* lze vztáhnout k základu *bebino* (viz sufix *-ko*). V (3) asi dochází k přesunu do maskulin. Jedná se však o ojedinělý případ.

C.IV.2 Sufix *-e/énko*

C.IV.2.1 Deminutiva na *-enko*

1. *pivenko*

V odborné literatuře se uvádí jen *slovénko* (Šmilauer 1971:88), tvar však doložen v korpusech není.

- (1) *Pilo se pivenko a samozřejmě také slivovice.*
- (2) *Před soutěžícími se objevují povinné půllitry dvanáctistupňového piva (před ženami třetinky) - pravidlem totiž je vypít každou hodinu závodu aspoň jeden. "Vy jste mi dali pivenko?! Tak to je vono!!!" libuje si Daniela Štěpánová z Mostu. Je to její sedmadvacáté. Vypije ho a okamžitě žádá o další...*

Uvedené konkordance (1), (2) jediného doloženého deminutiva na *-enko* jsou v psaných textech vzácné.

Jinou než deminutivní funkci tento sufix nemá.

C.V. Nedoložené prostředky

V tomto oddíle jsou uvedeny prostředky, které se v odborných pramenech uvádějí jako deminutivní, ale doloženy v současné češtině nejsou.

C.V.1 Sufix *-ouško*

V literatuře (Šmilauer 1971:84) se uvádí také deminutivní sufix *-ouško* s příkladem *jablouško*. PSJČ uvádí pouze toto slovo a dokládá pět příkladů. Vesměs se jedná nářečně o označení brambor. V současné češtině (sružený korpus SYN 2013) není žádná zdobnělina s příponou *-ouško* doložena.

C.V.2 Sufix *-ě*

Tímto sufixem se tvoří především názvy mláďat. Jako deminutivní se uvádí pouze historicky (Rosa 1672: *holoubě*), v současné češtině nemá jako deminutivní sufix význam. Pokud existují konkurenční tvary, funguje mezi nimi vztah modifikační, ovšem nikoliv deminutivní: *břemeno - břímě*, *plemeno - plémě*, *rameno - rámě* (jen v nom.), *semeno - sémě* (jen nom.) / *símě*.

Tvar s *-ě* u těchto slov tvoří knižní variantu odvozenin končících sufixem *-eno*. Jejich výskyt omezuje pouze na základní tvar (nominativ a akuzativ singuláru), ve větě tedy stojí jen v pozici podmětu nebo předmětu ve 4. pádě, především však jako součást frazémů.

V kontextu, kde se jedná o oslovení dospělé osoby označením mláďete (2), (4), resp. prostředkem, který označení mláďat utváří (6), lze tato slova považovat za deminutiva. Pro ilustraci je doložen kontext se základovým slovem (1), (3), (5).

- (1) *Ahoj, kočko, jak se máš ?*
He, Baby, was geht ab?
- (2) *Tak to máš pravdu, kotě.*
Du hast es erfasst, Schützchen.
- (3) *"Uklidila," pomyslel si Fritz Wullemann, ta hloupá koza tomu říká uklidila!*
"Verzogen", dachte Fritz Wullemann, "verzogen" nennt sie das, die blöde Zicke!
- (4) *Jindřiška je mladé kůzle, a zřejmě se jí líbí Bedřich Skácel.*
Jindřiška ist ein junges Zicklein, und offensichtlich gefällt ihr Bedřich Skácel.
- (5) *Taková je to sorta, tenhle žid.*
Das is die Sorte Jid, was der Jid da is.
Takovej je to žid.
So ein Jid is der.
- (6) *Dobrá, De Vriesi ... ty jseš taky židě, co?*
Okay, De Vries ... du bist doch auch ein Jidde, was?

Další možnosti by byly ještě *hádě*, *sluně* (více takových označení v korpusu syn2010 není). Oslovení *kočka* (1), *koza* (3), *žid* (5) jsou vždy v kontextu neutrálním až hrubém. Expresivitu zde zajišťuje už sama metafora se zvířaty.

Diskuse o politické korektnosti slova *židě* (navíc s minuskovou iniciálou) musí nyní zůstat stranou.

C.V.3 Sufix *-ce*

Uvádějí se *stádce* (Dokulil/Doležel 1967:520), *slovce*, *dřevce* (Gebauer 1936:72, Šmilauer 191:84) nebo už jako „potuchlá“ (Valta 1971:106) deminutiva *slunce* a *srdce*. Ze současného pohledu je za deminutiva považovat nelze, protože buď nemají základ (*slunce*, *srdce*) nebo prostě v současném jazyce (už) neexistují: *stádce*, *slovce* ani *dřevce* v korpusech nejsou zastoupeny, zjevně žijí jen v odborné literatuře o deminutivech.

1.3 Souhrnné poznámky k dem. substantiv

1.3.1 Změny rodu

Deminutivní formant v češtině principiálně nemění rod substantiva. Jen výjimečně má deminutivum jiný rod než jeho základ. V souboru korpusových dat se jedná o tyto páry nebo trojice:

základ		deminutivum	změna rodu (maskulina, feminina, neutra)
<i>čuně</i>	→	<i>čuník</i>	n → m
<i>deci</i>	→	<i>decinka, decička</i>	n → f
<i>hrabě</i>	→	<i>hrabátko</i>	m → n
<i>chochol</i>	→	<i>chocholka</i>	m → f
<i>kníže</i>	→	<i>knížátko</i>	m → n
<i>květ</i>	→	<i>kvítko, kvítečko</i>	m → n
<i>narcis</i>	→	<i>narciska</i>	m → f
<i>piroh</i>	→	<i>pirožka</i>	m → f
<i>princ</i>	→	<i>princátko</i>	m → n
<i>žába</i>	→	<i>žabec</i>	f → n

Tabulka 22: Změny rodu v české deminuci

U dvojic *narcis* → *narciska*, *chochol* → *chocholka* může být sufix *-ka* považován (spíš) za specifikáčn, významy se diferencují (základy se často vyskytují jako odborné termíny), nicméně jistá souvislost je stále zjevná i z kontrastu:

chochol ≈ něm. *Federbusch, Helmbusch*

chocholka ≈ něm. *Federbüschel, Haarbüschel*

Podobně snad i *piroh* → *pirožka*.

U nejčastějších změn rodu (maskulinum → neutrum) lze vystopovat starší tvorbu jmen „lidských mlád'at“ sufixem *-átko*.

1.3.2 Aspecifické sufixy

Suffixy *-ina*, *-ka*, *-yňka* a *-ula* ctí přirozený rod: *ten klučina x ta holčina*; *ten x ta vochmelka*; *ten x ta kuchyňka*; *ten x ta šikula*.

1.3.2 Deminutivní řady

Deminutivní řadu mají substantiva v následujícím přehledu (všechny rody, celkem 171).

Základy jsou svisle abecedně, deminutiva v řadě podle frekvence.

Hvězdičkou (*) jsou označena polysémní slova nebo hraniční s kvazidemnutivy, značka (a) znamená spíš augmentativní nebo derogativní tvar. Poznámkou zř. v závorce jsou označeny vzácné, ale doložené tvary (do 3 výskytů v korpusu SYN 2013).

<i>ajnl</i> (zř.)	<i>ajnlíček, ajnclík*</i>
<i>anděl</i>	<i>andílek, andělíček</i>
<i>baba/bába</i>	<i>babička/(pra)prababička*, babka, babulinka, bábina</i>
<i>bedna</i>	<i>bedýnka, bednička</i>
<i>blůza</i>	<i>blůzka, blůzička</i>
<i>bob(ek)</i>	<i>bobeček, bobánek</i>
<i>bota</i>	<i>botička*, botka</i>
<i>bouda</i>	<i>budka*, boudička</i>
<i>brada</i>	<i>bradka*, bradička</i>
<i>bratr</i>	<i>bratříček, bratřík*</i>

<i>cedule</i>	<i>cedulka, cedulička</i>
<i>cibule</i>	<i>cibulka, cibulička</i>
<i>cíp</i>	<i>cípek, cípeček</i>
<i>cop</i>	<i>copánek, cůpek</i>
<i>čelo</i>	<i>čeličko, čilko</i>
<i>červ</i>	<i>červík, červíček</i>
<i>číslo</i>	<i>čísílko, číslíčko</i>
<i>dar</i>	<i>dárek, dáreček</i>
<i>dcera</i>	<i>dcerka, dceruška, dcerunka</i>
<i>deci</i>	<i>decínko, decinka, decička</i>
<i>děd</i>	<i>dědeček/(pra)pradědeček, dědek (a), dědoušek</i>
<i>děšť</i>	<i>deštík, deštíček</i>
<i>děva/děvče</i>	<i>dívčinka, děvenka, děvůška, dívka, dívenka, dívčina</i>
<i>díl</i>	<i>dílek, díleček</i>
<i>dítě</i>	<i>dítko, děťátko, diťátko</i>
<i>dort</i>	<i>dortík, dortíček</i>
<i>dřevo</i>	<i>dřívko, dřevíčko</i>
<i>dům</i>	<i>domek, domeček</i>
<i>duše</i>	<i>dušička*, dušinka</i>
<i>dvůr</i>	<i>dvorek, dvoreček</i>
<i>džbán</i>	<i>džbánek, džbáneček</i>
<i>fajfka</i>	<i>faječka, fajfčička</i>
<i>gábl</i>	<i>gáblík*, gáblíček</i>
<i>hadr</i>	<i>hadřík, hadříček</i>
<i>háj</i>	<i>hájek, háječek</i>
<i>hlava</i>	<i>hlavička*, hlavinka</i>
<i>hoch</i>	<i>hošík, hošek, hošíček, hošánek</i>
<i>holka</i>	<i>holčička, holčina</i>
<i>houba</i>	<i>houbička*, hubka</i>
<i>houf</i>	<i>houfěk, houfeček, houfec</i>
<i>hrst</i>	<i>hrstička, hrstka*, hrstečka</i>
<i>hřeb (a)</i>	<i>hřebík, hřebík/hřebejk, hřebíček</i>
<i>hůl</i>	<i>hůlčička, hůlečka, hůlka</i>
<i>chata</i>	<i>chatka, chatička</i>
<i>chlap</i>	<i>chlapík, chlápek</i>
<i>chlív</i>	<i>chlíveček, chlívek</i>
<i>chvíle</i>	<i>chvilenka, chvilka, chvílička, chvílinka, chvilečka</i>
<i>jiskra</i>	<i>jiskřička, jiskérka</i>
<i>kachel</i>	<i>kachlík, kachlíček</i>
<i>kalendář</i>	<i>kalendářích, kalendářiček</i>
<i>kapka</i>	<i>kapička, kapénka, kapinka/kapínka</i>
<i>karta</i>	<i>kartička*, kartka</i>
<i>keř</i>	<i>keřík, keříček</i>
<i>kladivo</i>	<i>kladívko, kladívečko</i>
<i>klid</i>	<i>klídek, klídeček</i>
<i>klubo</i>	<i>klubičko, klubko</i>
<i>kluk</i>	<i>klouček, klučík, klučina</i>
<i>kniha</i>	<i>knížka*, knížečka, knížtička</i>
<i>konev</i>	<i>koněvka/konývka, konvička*</i>
<i>kořala</i>	<i>kořalička, kořalka*</i>
<i>kos</i>	<i>kosáček, kosík</i>
<i>kost</i>	<i>kostička, kůstka (kostka ne)</i>
<i>kostel</i>	<i>kostelík, kostelíček</i>
<i>koš</i>	<i>košík, košíček</i>
<i>kout</i>	<i>koutek, kouteček</i>
<i>krám</i>	<i>krámek, krámeček</i>
<i>kráva</i>	<i>kravka, kravička</i>
<i>ksicht</i>	<i>ksichtíček/ksichtejček (zř.), ksichtík</i>
<i>kufř</i>	<i>kufřík, kufříček, kufírek</i>
<i>kůň</i>	<i>koniček, koník</i>

<i>kupa (a)</i>	<i>kupička, kupka</i>
<i>kůra</i>	<i>kůrčička, kůrka*</i>
<i>kuře</i>	<i>kuřátko, kuřátečko</i>
<i>kus</i>	<i>kousek, kousíček</i>
<i>kůzle</i>	<i>kůzlátko, kůzlátečko</i>
<i>kůže</i>	<i>kůžička*, kožka</i>
<i>květ</i>	<i>kvítek, kvíteček</i>
<i>kybl</i>	<i>kyblík, kyblíček</i>
<i>lahev</i>	<i>lahvička*, lahvinka</i>
<i>les</i>	<i>lesík/lesejk, lesíček/lesejček</i>
<i>list</i>	<i>lístek, lísteček</i>
<i>lod'</i>	<i>loděnka, lod'ka, lodička*</i>
<i>lopata</i>	<i>lopatka*, lopatička</i>
<i>lžice</i>	<i>lžička, lžičenka</i>
<i>malo</i>	<i>maličko, malinko</i>
<i>máti/máma</i>	<i>maminka, matička</i>
<i>máti/máma</i>	<i>mamka, mamina, mamička, mamuška, maminečka, matinka, maměnka</i>
<i>mazel (a)</i>	<i>mazlík*, mazílek, mazlíček</i>
<i>mísa</i>	<i>mistička, miska</i>
<i>moment</i>	<i>momentík, momentíček</i>
<i>most</i>	<i>můstek/mostek, mostík</i>
<i>muž</i>	<i>mužík, mužíček</i>
<i>mýdlo</i>	<i>mýdýlko/mejdýlko*, mýdličko/mejdličko</i>
<i>myš</i>	<i>myška, myšička</i>
<i>nehet</i>	<i>nehtík, nehýtek, nehtíček</i>
<i>noha</i>	<i>nožička, nožka</i>
<i>nos</i>	<i>nosík, nosánek, nosíček, nosejček</i>
<i>nůž</i>	<i>nožík, nožejček</i>
<i>obličej</i>	<i>obličejíček, obličejík/obličejk</i>
<i>obraz</i>	<i>obrázek/vobrázek, obrázeček</i>
<i>ohěň</i>	<i>ohníček, ohýnek</i>
<i>okno</i>	<i>(v)okýnko, (v)okýnečko</i>
<i>oko</i>	<i>očko, očičko</i>
<i>orel</i>	<i>orlíček, orlík</i>
<i>osel</i>	<i>oslík, oslíček</i>
<i>osoba</i>	<i>osůbka, osobička</i>
<i>ozdoba</i>	<i>ozdůbka, ozdobička</i>
<i>pakl</i>	<i>paklík*, paklíček</i>
<i>paní</i>	<i>panička*, paninka</i>
<i>pár</i>	<i>párek, páreček</i>
<i>péro</i>	<i>peříčko, pírkó</i>
<i>pes</i>	<i>pejsek, psík, psíček, pejsánek</i>
<i>pišťála</i>	<i>pišťalka, pišťalička</i>
<i>pivo</i>	<i>pivečko, pivko, pivičko, pivenko, pivínko</i>
<i>plát</i>	<i>plátek*, pláteček</i>
<i>pokoj</i>	<i>pokojík, pokojíček</i>
<i>prapor</i>	<i>praporek, praporeček</i>
<i>prase</i>	<i>prasátko, prasátečko</i>
<i>prst</i>	<i>prstík, prstíček</i>
<i>překvapení</i>	<i>překvapeničko, překvápko</i>
<i>pytel</i>	<i>pytlík, pytlíček</i>
<i>ruka</i>	<i>ručička*, ručka</i>
<i>ryba</i>	<i>rybka, rybička, rybenka</i>
<i>sex</i>	<i>sexík, sexiček</i>
<i>schůze</i>	<i>schůzka, schůzička</i>
<i>sklenice</i>	<i>sklenička/sklenečka, sklínka/sklínka (zř.)/sklenka</i>
<i>skřet</i>	<i>skřítek, skříteček</i>
<i>skříň</i>	<i>skříňka*, skříněčka</i>
<i>skupina</i>	<i>skupinka, skupinečka</i>
<i>slečna</i>	<i>slečinka, slečnička</i>

<i>slepice</i>	<i>slepička, slípka/slépka</i>
<i>sloup</i>	<i>sloupek, sloupeček</i>
<i>slovo</i>	<i>slůvko, slovíčko*</i>
<i>slunce</i>	<i>slunko, sluničko, sluněčko*</i>
<i>strana</i>	<i>stránka*, stránečka</i>
<i>stroj</i>	<i>strojek, stroječek</i>
<i>strom</i>	<i>stromek*, stromeček</i>
<i>strýc</i>	<i>strýček/střejek, strýčánek/strýčínek</i>
<i>stůl</i>	<i>stolek, stoleček</i>
<i>sud</i>	<i>soudek, soudeček</i>
<i>sukně</i>	<i>sukénka/sukýnka, suknička</i>
<i>svetr</i>	<i>svetřík, svetříček</i>
<i>svíce</i>	<i>svíčka*, svíčička</i>
<i>syn</i>	<i>synek, synáček</i>
<i>škvíra</i>	<i>škvírka, škvírečka</i>
<i>šroub</i>	<i>šroubek, šroubeček</i>
<i>štamprle</i>	<i>štamprlička, štamprlátko, štamprlka, štamprlík, štamprlíček</i>
<i>štěstí</i>	<i>šťístko, štěstíčko</i>
<i>šuple</i>	<i>šuplátko, šuplík</i>
<i>táta</i>	<i>tatínek, taťka, tatiček, tatík, tatíneček,</i>
<i>tělo</i>	<i>tělíčko, tílko</i>
<i>teta</i>	<i>tetička, tetka (a), tetinka</i>
<i>tlama</i>	<i>tlamička, tlamka</i>
<i>trocha</i>	<i>troška, trošička</i>
<i>tyč</i>	<i>tyčka, tyčinka</i>
<i>uzel</i>	<i>uzlík, uzlíček, uzílek</i>
<i>včela</i>	<i>včelka, včelička</i>
<i>verš</i>	<i>veršík, veršiček</i>
<i>ves</i>	<i>víska, vesnička</i>
<i>větev</i>	<i>větvička, větévka/větývka</i>
<i>věž</i>	<i>věžička, vížka</i>
<i>víno</i>	<i>vínko, vínečko</i>
<i>vitr</i>	<i>větřík, větříček, větérek/větýrek</i>
<i>voda</i>	<i>vodička, voděnka</i>
<i>vrch</i>	<i>vršíček, vršek</i>
<i>vůz</i>	<i>voziček/vozejček, vozík/vozejk*</i>
<i>zrcadlo</i>	<i>zrcátko*, zrcadélko</i>
<i>zrno</i>	<i>zrnko, zrnečko/zrněčko (zř.)</i>
<i>zvon</i>	<i>zvonek*, zvoneček, zvonec (a)</i>
<i>žába</i>	<i>žabička, žabka, žabec (zř.)</i>
<i>žena</i>	<i>ženuška, žínka/ženka (zř.), ženička</i>
<i>žert</i>	<i>žertík, žertíček</i>
<i>žid</i>	<i>židě, židáček</i>

Deminutiva ve víc rodech

deci → *decínko* (n.); *decínka, decička* (f.)

šuple → *šuplík* (m.); *šuplátko* (n.)

štamprle → *štamprlík, štamprlíček* (m.); *štamprlička* (f.); *štamprlátko* (n.)

Deminutivní řada a zároveň prefix *pidi-*

Řada deminutiv včetně tvoření pomocí *pidi-* je pouze od těchto slov: *bratr, dáreček, hoch, kuň, pes, pokojíček, role, strana, stůl, žena*.

U *dáreček* a *pokojíček* nelze pojit *pidi-* se základovým tvarem, **pididar, *pidipokoj* jsou nekonzistentní formy. *Dar* a *pokoj* se blíží k augmentativu (*veledar* je doložen, **obrpokoj* je možné).

1.4 Frekvence a sémantika subst. deminutiv

Četnost prostředků (počet doložených lemmat s těmito prostředky) je patrná z tabulky 23. Jedná se o data vytěžená primárně z korpusu InterCorp (verze 6). Údaje poměrem odpovídají rozložení ve vyváženém korpusu syn2010. V tabulce 23 jsou uvedeny absolutní počty lemmat s daným deminutivním prostředkem v korpusu InterCorp cs-de (verze 6).

Maskulina		Feminina		Neutra	
<i>-ek</i>	575	<i>-ka</i>	430	<i>-ko</i>	90
<i>-ík (-ejk)</i>	109 (6)	<i>-ička/-ička</i>	233/1 (283) ⁴³	<i>-íičko</i>	58
<i>-iček (-ejček)</i>	77 (5)	<i>-ečka</i>	21	<i>-átko</i>	45
<i>-ka</i>	8	<i>-ínka (-ínka)</i>	12 (17) ⁴⁴	<i>-tko (od -dlo)</i>	23
<i>-eček</i>	44	<i>-čička, -tička</i>	2, 2	<i>-délko/-dýlko</i>	19
<i>-ánek</i>	8	<i>-o- → -ů-</i>	8	<i>-ečko</i>	12
<i>-áček</i>	7	<i>-e/ěnka</i>	5/5	<i>-átečko</i>	6
<i>-ínek</i>	3	<i>-ína</i>	5	<i>-ínko</i>	6
<i>-ec</i>	3	<i>-uška</i>	4	<i>-oučko</i>	6
<i>-ounek</i>	1	<i>-ulenka, -ulinka</i>	2,2	<i>-e/énko</i>	1
<i>-oušek</i>	1	<i>-unka</i>	1		
<i>-ína</i>	1	<i>-inečka</i>	1		
		<i>-rle</i>	1		

Tabulka 23: Četnost prostředků tvorby substantivních deminutiv

Tabulku 23 kopírují i deminutiva, která se v korpusech vyskytují nejčastěji. Z každého rodu bylo zvoleno sto nejfrekventovanějších deminutiv (podle absolutního výskytu v syn2010). V první stovce nejfrekventovanějších deminutiv má navíc z nich tyto sufixy:

Maskulina:

- ek* domek, dvorek, hlásek, chlapeček, krámek, míček, obchůdek, pejsek, rybníček, stolek, strýček/strejček, synek, tatínek, záchodek, zámeček aj.;
- ík* fotřík, chlapík, kostelík, košík, kufřík, lesík, mužík, pokojík, šuplík; méně pak
- eček* domeček, listeček, státeček a
- iček* kousíček.

Feminina:

- ka* čiška, dcerka, hospůdka, hromádka, chvilka, loďka, plenka/plínka, postýlka, rodinka, rybka, soška, troška, vilka
- ička* básnička, cestička, holčička, hvězdička, kaplička, kulička, postavička, větvička
- ečka* ovečka, vlaječka
- ínka* maminka

⁴³ Včetně resufixace.

⁴⁴ Včetně resufixace.

Neutra:

-ko	<i>dílko, dítko, slůvko, miminko, křesílko, hovádko, písmenko, prkénko, vřetétko, semínko, kamínka, polínko, hovínko, světylko/světélko, slunko</i>
-i/ičko	<i>autíčko, kafičko, klubičko, náměstíčko, očičko, peříčko, stvořeníčko, tělíčko, údolíčko, zdravičko, zlatíčko, zrníčko</i>
-átko	<i>děťátko, děvčátko, hád'átko, jehňáko, Jezulátko, košťátko, kuřátko, kůzlátko (a jiné zdrobněliny názvů mláďat), princátko, zvířátko</i>
-tko (od -dlo)	<i>sedátko, zrcátko</i>
-dělko/-dýlko	<i>křídélko, zrcadýlko</i>
-ečko	<i>místečko, hnízdečko, stádečko</i>

Mezi nejfrekventovanějšími deminutivy všech rodů jsou hojně zastoupeny deminutivní tvary, které nemohou být použity pragmaticky, evaluativně: *kartáček* (na zuby), *kohoutek* (vodovodní), *křížek* (na krku), *hlavička* (dopisu, ve fotbale), *ručička* (hodinek), *kolečko* (ve strojku), *bříško* (prstu) aj.

Mezi substantivními deminutivy se dají velice obecně vymezit tyto oblasti lexika, ve kterých se užívá deminutiv celkem hojně. Pořadí je jen orientační, příklady jsou podle frekvence v jednotlivých rodech.

Označení lidských bytostí, obyvatelská jména a příslušníků skupin

blbeček, bráška, bratránek, dědeček, foťřík, hajzlík, chlapeček, chlápek, strýček, synek, školáček, tatínek, vnouček, zlodějíček; Amík, Frantík, hipík, Němčík
bytůstka, dcerka, dívěnka, holčička, maminka, postavička, sestřička, tetička, ženuška;
Židovečka, Cikánečka
Židě

Označení nadpřirozených bytostí

amorek, andělíček, bůzek, čertík, d'áblík, cherubínek, kašpárek, pánbíček, rarášek, skřítek
nymfička
Jezulátko, strašidýlko,

Označení částí lidského těla

drdůlek, důleček, fousek/vousek, hlásek, hrudníček, chloupek, knírek, ksichtejček/ksichtíček, nosánek, nosejček/nosíček, obličejík, prstíček, stroupek, škrábaneček, vlásek, vřídek, zadeček, zoubek
bradička, čupřinka, dušička, hlavička, jizvička, kostřička, kozičky (prsa), kudrlinka, lokýnka, pěstička, prdelka/prdýlka, pusinka, ranka, ručička, ručka, tvářička, zadnička, žláзка
bebičko: jen jeden st. od citoslovce
bebínko, bříško, čeličko, čílko, hrdélko, kolínko, líčko, nadérko/(ňadýrko), očičko, očko, ouško, srdéčko, srdíčko, tělíčko, tílko, zádička

Označení zvířat

beránek, brouček, býček, čuník, hádek, holoubek, kohoutek, koloušek, koníček, koník, kozlík, králíček, mazlíček, medvídek, motýlek, oříšek/voříšek, oslík, pejsek, poník, psík, ptáček, vepřík, zajíček
holubička, husička, kachnička, kačenka, kočička, kozička, kravička, kravka, muška, myšička, myška, opička, ovečka, rybička, rybka, slepička, slípka, včelička, včelka, žabka
hád'átko, hovádko, jehňáko, kuřátko, kůzlátko, prasátko, selátko, štěňátko, telátko, zvířátko

Označení rostlin nebo jejich částí

*(hrašek), hříbek, keříček, keřík, klásek, kořínek, kvítek, smrček, stromeček, stromek
břízka, cibulka, fazolka, jedlička, květinka, lipka, mrkvička, paprička, petrželka, rostlinka,
ružička, travička, větévka/větývka, větvička*

Jména jídel, pití a pochutin

*bifteček, bonbonek, brambůrek, buřtík, cukříček, čajíček, dortíček, dortík, doutníček, gáblíček,
gáblík, groček, gulášek, chlebiček, knedlíček, kobližek, koláček, koňáček, krajiček, lívaneček,
mlsek, moučníček, ovárek, perníček, pirožek, řízeček, tataráček, vdoleček
broskvička, buchtička, cibulička, houstička, hruštička, jadernička/jitrnička, karamelka,
kašička, kávička, klobáska, kobližka, kořalička, krupička, kůrčička, omeletka, paštička,
pečínka, pirožka, polívčička, sklenička (metonymicky), střídka, svačinka, štamprlička
(metonymicky), štanglička, šunčička, třešinka, třešnička, žemlička
cigárko, cukrátečko, jablíčko, jelítko, kafičko, masíčko, pivečko, pivínko, pivko, pitičko,
soustičko, vinečko, vínko*

Označení oděvů a jejich částí, doplňků (včetně zavazadel)

*batůžek, cípeček, cípek, copánek, culíček, cůpek, čepeček, dřeváček, fráček, gumáček, hadřík,
kabátek, kapesníček, klobouček, knoflíček, kostýmek, kožíšek, kramflíček, kufírek, kufříček,
kufřík, kulíšek, límeček, obleček, odznáček, pláštík, prstýnek, pulovřík, raneček, ručníček,
řemínek, řetízek, střapeček, střevíček, svetríček, svetrík, svrchníček, šáleček, šálek, šáteček,
šatníček, škrpálek, tvrd'áček, vějířek, vlnáček, volánek, závojiček, zimníček, župánek,
bambulka, blůzka, dečka, halenka, kapsička, košilka, ozdůbka, plachetka, punčoška, sponka,
sukénka/sukýnka, taštička, vestička
pyžamko, sáčko*

Označení obydlí a staveb

*ajnclík, altánek, balkónek, baráček, bazének, byteček, domeček, domek, dvoreček, dvorek,
hotýlek, hrádek, hrobeček, hřbitůvek, chlívek, chodníček, kanálek, koncentráček, kostelíček,
kostelík, koutek, krámek, kruháček, můstek/mostek, obchůdek, parčík, pavilónek, pelíšek,
plácek, pokojíček, pokojík, sálek, salonek, sklípek, sloupeček, záchodek, zámeček
boudička, cestička, firmička, hospůdka, chaloupka, chatička, chatka, chodbička, jeskyňka,
kaplička, kavárnička, knihovnička, komůrka, kuchyňka, kůlnička, místnůstka, pevnůstka,
předsínka, silnička, stříška, světnička, školička, továrnička, ulička, věžička, vilka, vinárnička,
zahradka, zídka,
divadélko*

Označení nástrojů a nádobí a jejich částí

*bičik, držáček, džbáneček, džbánek, esšálek, količek, košíček, vrtáček, žebříček, žebřík aj.
dlátko, držátko, hrabátko atd.*

Označení strojů a přístrojů

V této skupině je poměrně málo deminutiv:

*auťáček, budiček, náklad'áček, parníček, sporíáček (auto), vagonek, vláček
mašinka*

autíčko, autínko, letadýlko

Např. celá oblast domácích spotřebičů (v širším smyslu) a kuchyňských náčiní je už obsazena kvazideminutivními tvary nebo tvary se zakončením homonymním s deminutivním: *písíčko, lednička, myčka, pračka, sekačka, vrtačka, vařečka* aj. Od nich se deminutiva většinou netvoří.

Doklady některých deminutiv z této oblasti (*mixérek, rádičko*) odkazují často na dětské hračky. Zjevně z povahy věcí se netvoří deminutiva od *bojler, vysavač, gril, šlehač, trouba, zesilovač* aj.

Abstrakta

báleček, citeček, čásek, dloužek, fesťáček, fórek, golfíček, houfeček, hříšek, jazzíček, jazzík, kapitálek, klídek, klípek, kšeftík, majeteček, momentíček, momentík, motivek, naschválek, okamžiček, podvůdek, podziměk, pouťáček, problémeček, recitálek, sexiček, slad'áček, smrádeček, táboráček, taneček, valčíček, večerníček, vtípek, žertík, živáček, životeček

chvilinka, vábnička, větička, vteřinka

čísílko, nebičko, pohodlíčko, potěšeníčko, teploučko

V seznamu jsou uvedena všechna. Bere se prototypický význam.

Jedná-li se o základ s negativním obsahem (*dluh, hřích, klep, naschvál, podvod, problém, smrad*), deminutivum tento obsah redukuje, bagatelizuje nebo eufemizuje.

Kvantifikátory

Mnohá substantivní deminutiva zastávají často funkci kvantifikátoru

krapítek vkusu, zlomeček vteřinky/vteřiny, ždibeček jídla/uzeného/závisti

částička masy, pravdy, duše

decínko, decička vína, kilínko, kilečko váhy / především však nadváhy, stébélko trávy, zrnečko prachu/písku/pravdy

V podstatě se jedná o jádro slovní zásoby, kam zde uvedené kategorie patří. Z periferní oblasti lexikonu (tu je nutno vnímat individuálně) nelze očekávat zastoupení deminutiv v obecných korpusech. V zásadě i zde je možné si představit evaluativně nebo sémanticky utvořená deminutiva i od termínů: *suffixík, zdrobnělina; statorek, rotorek, odporek* (např. u pikovláčku). Od víceslovných termínů se však deminutiva většinou netvoří.

2. Prefixoid *pidi-*

Slova s prefixoidem *pidi-* se blíží deminutivům víc než slova s (cizím) prefixoidem *mini-*. Rozdíly lze shrnout do těchto bodů:

- a) Slova s prefixoidem *mini-* jsou oproti slovům s *pidi-* častější. Ve vyváženém korpusu syn 2010 je téměř 800 lemmat s *mini-* a jen 60 s *pidi-* (v nevyváženém korpusu syn pak kolem 2.500 s *mini-* a jen asi 100 s *pidi-* s frekvencí vyšší než jeden doklad).
- b) Slova s prefixoidem *mini-* se pojí především se základovými slovy. S deminutivem jsou doložena jen: *minifestiválek*, *minikalhotky*, *mini-michadélko*, *minimiminko*, *minirolička*, *ministáteček*, *minišatičky*.
- c) Slova s *mini-* jsou méně expresivní, nemají evaluativní náboj.

Např. typické kolokace se základem *-pohádka* jsou:

pidipohádka: *krat'ounká*, *básnička*

minipohádka: *krátká*, *nezbedná*, *veselá*

Německé protějšky českých slov s prefixoidem *pidi-* zapadají částečně mezi ty protějšky, které běžně odpovídají českým deminutivům se sufixem (1) - (5).

- (1) *Než tady v té zatracené **pidizemi** zase začnou rozšiřovat, znečišťovat a dělat randál kvůli bandě blbečků Bis in diesem **kleinen Mistland** wieder unbedingt erweitert , verschmutzt , Lärm gemacht werden muß wegen ein paar Idioten , die für fast umsonst nach Spanien wollen ! (Moor: Kreuzerova sonát)*
- (2) *Na nádražích, pod mosty možno je zahlédnout skrčky, mužičky, skřítky a jiné **piditvory**, jak se horlivě činí a čile konají. Auf Bahnhöfen, unter Brücken sieht man Schrate, Erdmännchen und sonstige **Winzlinge**: ihr geschäftiger Eifer. (Grass: Potkanka)*
- (3) *Nakopu ti tu tvoji **pidiprdel**. Ich werde dir in den **Pygmäen-Po** treten. (subtitles)*
- (4) *Ale jestli chceš, Rózo, až mě zas vypakují, můžem bydlet u babičky v tom jejím **pididomku**. Aber wenn Du willst, Rosi, können wir, wenn ich wieder weggeräumt werde, bei meiner Oma in ihrem **kleinen Häuschen** wohnen. (Grass: Mé století)*
- (5) *„Takže vás důrazně varuji, Pottere,“ pokračoval Snape ještě tišším a zlovolnějším hlasem, „vy naše **pidihvězdičko** či co - jestli vás nacytám, že jste se mi zase vloupal do kabinetu -, „Also lass dir das eine Warnung sein, Potter« , fuhr Snape noch leiser und bedrohlicher klingend fort, »**winzige Berühmtheit** oder nicht - wenn ich dich noch einmal dabei erwische, wie du in mein Büro einbrichst -« rowlingova-hpot_pohar*

Zdá se, že pragmatickou, hodnotící složku obstarává i zde především sufix (4), (5). Prefixoid *pidi-* mu jen dopomáhá a označuje hlavně expresivně rozměr (sémantická složka). Prefixoid *mini-* nemá funkci evaluativní, pouze sémantickou.

Slov s prefixoidem *pidi-* není v češtině mnoho. Lze je rozdělit na připojené k:

- 1) základovému slovu (1) - (3)
- 2) deminutivu prvního stupně (4)
- 3) deminutivu druhého stupně (5)

Prefixoid *pidi-* se připojuje především k substantivům. Doložena jsou:

1. <i>pidiaféra</i>	8. <i>pidibratr</i>	15. <i>pidičástečka</i>
2. <i>pidiagentura</i>	9. <i>pidibyt</i>	16. <i>pidičočka</i>
3. <i>pidiaglomerace</i>	10. <i>pidibyteček</i>	17. <i>pidičtvereček</i>
4. <i>pidiasambláž</i>	11. <i>pidibytost</i>	18. <i>pidičtvrť</i>
5. <i>pidiautomobil</i>	12. <i>pidicena</i>	19. <i>pididáreček</i>
6. <i>pidibáseň</i>	13. <i>pidicenzura</i>	20. <i>pididemonstrace</i>
7. <i>pidibazének</i>	14. <i>pidičást</i>	21. <i>pididiktátor</i>

22. *pididivadlo*
23. *pididokument*
24. *pididomeček*
25. *pididomek*
26. *pididrama*
27. *pididuch*
28. *pididvorek*
29. *pidiéra*
30. *pidifantom*
31. *pidifirma*
32. *pidifon*
33. *pidifrakce*
34. *pidigangster*
35. *pidigarsonka*
36. *pidigáže*
37. *pidihadřík*
38. *pidihlas*
39. *pidihlavinka*
40. *pidihoch*
41. *pidiholčička*
42. *pidihop*
43. *pidihory*
44. *pidihotel*
45. *pidihříčka*
46. *pidichatka*
47. *pidiiniciativa*
48. *pidiinzerátek*
49. *pidijídelničec*
50. *pidikalhotky*
51. *pidikamarád*
52. *pidikancelář*
53. *pidikapesníček*
54. *pidikeřík*
55. *pidiklášter*
56. *pidiklec*
57. *pidikoalice*
58. *pidikoaličník*
59. *pidikočička*
60. *pidikoloběžka*
61. *pidikoloniálek*
62. *pidikomando*
63. *pidikomínečky*
64. *pidikonkurence*
65. *pidikontrarozvědka*
66. *pidikopeček*
67. *pidikostelík*
68. *pidikoupelna*
69. *pidikousek*
70. *pidikousičky*
71. *pidikraj*
72. *pidikrček*
73. *pidikresbička*
74. *pidikrok*
75. *pidikrůček*
76. *(pidikřís)*
77. *pidikřísek*
78. *pidikšeftík*
79. *pidikufř*
80. *pidikuchyně*
81. *pidikuchyňka*
82. *pidikůň*
83. *pidilahvička*
84. *pidilampička*
85. *pidiletná*
86. *pidilidé*
87. *pidilidičky*
88. *pidimagnetofon*
89. *pidimanufaktura*
90. *pidimažoretka*
91. *pidimenšina*
92. *pidiměstečko*
93. *pidiměsto*
94. *pidiměstečko*
95. *pidimocnářství*
96. *pidimotorka*
97. *pidimrška*
98. *pidimuž*
99. *pidimužiček*
100. *pidimužík*
101. *pidimužstvo*
102. *pidinádraží*
103. *pidináměstí*
104. *pidináměstíčko*
105. *pidinožení*
106. *pidioběd*
107. *pidiobjem*
108. *pidiobr*
109. *pidiobrázeček*
110. *pidiokýnko*
111. *pidiosobnost*
112. *pidiostrov*
113. *pidiostrůvek*
114. *pidiotvor*
115. *pidipacka*
116. *pidipanenka*
117. *pidipartaj*
118. *pidipes*
119. *pidipes*
120. *pidipidivoreček*
121. *pidipíseň*
122. *pidipísmenko*
123. *pidipítomeček*
124. *pidiplaneta*
125. *pidiplavečky*
126. *pidipláž*
127. *pidipočítač*
128. *pidipodník*
129. *pidipohádka*
130. *pidipohyb*
131. *pidipokojíček*
132. *pidipomlázka*
133. *pidiponožtička*
134. *pidiporce*
135. *pidipostavička*
136. *pidipotvora*
137. *pidipoutníček*
138. *pidipovidka*
139. *pidipracovna*
140. *pidiprapředek*
141. *pidiproblém*
142. *pidiprogram*
143. *pidiprojev*
144. *pidiprostor*
145. *pidiprotest*
146. *pidipřibuzný*
147. *pidipřístroj*
148. *pidipříšerka*
149. *pidipsík*
150. *pidipšenice*
151. *pidiretardér*
152. *pidirole*
153. *pidirota*
154. *pidi rozměr*
155. *pidirozvědka*
156. *pidiručička*
157. *pidirumlovka*
158. *pidiružička*
159. *pidiřeka*
160. *pidisálek*
161. *pidisamoobsluha*
162. *pidisámoška*
163. *pidiscéna*
164. *pidisekundička*
165. *pidisestřička*
166. *pidisít'*
167. *pidiskupinka*
168. *pidislečna*
169. *pidislipy*
170. *pidispolek*
171. *pidisprint*
172. *pidistadiónek*
173. *pidistalin*
174. *pidistanice*
175. *pidistarosta*
176. *pidistát*
177. *pidistavba*
178. *pidistoleček*
179. *pidistonožka*
180. *pidistor*
181. *pidistrana*
182. *pidistranička*
183. *pidistrom*
184. *pidistůl*
185. *pidistvoření*
186. *pidisubjekt*
187. *pidisvět*
188. *pidišatna*
189. *pidiškolička*
190. *pidiškvíra*
191. *pidišplh*
192. *pidištamprdle*
193. *piditerorista*
194. *piditlačítka*
195. *piditlačítka*
196. *piditopol*
197. *piditrávníček*
198. *piditrh*
199. *piditužka*
200. *piditvor*
201. *piditvoreček*

202. *pidiulička*
203. *pidiúprava*
204. *pidiúroda*
205. *pidiúsek*
206. *pidiúskupení*
207. *pidiústupek*
208. *pidiútvár*
209. *pidivadlo*
210. *pidivajzlicík*
211. *pidivejce*
212. *pidiverze*
213. *pidivesmír*
214. *pidivesnice*

215. *pidivesnička*
216. *pidivirusek*
217. *pidivláda*
218. *pidivolby*
219. *pidivozítko*
220. *pidivůdce*
221. *pidivýprava*
222. *pidizáhumenků*
223. *pidizakázka*
224. *pidizbyteček*
225. *pidized'*
226. *pidizeman*
227. *pidizemě*

228. *pidizemička*
229. *pidizídka*
230. *pidiznalců*
231. *pidizvěř*
232. *pidižáček*
233. *pidiždíků*
234. *pidižena*
235. *pidižidlička*
236. *pidižínka*
237. *pidižlík/pidižvík*
238. *pidižvice*
239. *pidižvík*
240. *pidižvíkovství*

Z těchto mají:

a) bázi ve formě deminutiva prvního stupně:

pidibazének
pidičtvereček
pididáreček
pididomek
pididvorek
pidihadřík
pidihlavinka
pidiholčička
pidihříčka
pidichatka
pidiinzerátek
pidikalhotky
pidikapesníček
pidikeřík
pidiklec
pidikočička
pidikoloniálek
pidikopeček
pidikostelík
pidikousek
pidikrček
pidikresbička
pidikrůček
pidikřísek

pidikšeftik
pidikuchyňka
pidilahvička
pidilampička
pidilidičky
pidiměstečko
pidimístečko
pidimrška
pidimužík
pidináměstíčko
pidiokýnko
pidiostrůvek
pidipanenka
pidipidivoreček
pidipísmenko
pidipitomeček
pidiplavečky
pidipostavička
pidipotvora
pidipoutníček
pidipříšerka
pidipsík
pidirůžička
pidisálek

pidisekundička
pidisesťička
pidiskupinka
pidistadiónek
pidistoleček
pidistranička
pidiškolička
piditlačítka
piditrávníček
piditvoreček
pidiulička
pidivesmír
pidivesnička
pidivirusek
pidivozítko
pidizbyteček
pidizemička
pidizídka
pidižáček
pidiždíků
pidižidlička
pidižínka
pidižlík/pidižvík

b) bázi ve formě deminutiva druhého stupně:

pidibyteček
pididomeček
pidikomínečky

pidikousičky
pidimužiček
pidiobrázeček

pidipokojíček
pidiponožtička
pidiručička

Z jiných slovních druhů je prefixoid *pidi-* zastoupen jen u primárního adjektiva *malý*. Ostatní adjektiva jsou substantiva s prefixoidem *pidi-* transponovaná do adjektiv.

1. *pidimalý*
2. *pidimilimetrový*

3. *pidimodelový*
4. *pidistraničtí*

5. *piditeroristický*

V jiných slovních druzích nejsou slova s prefixoidem *pidi-* v souhrnném korpusu SYN 2013 doložena.

3. Adjektivní deminutiva

Deminutivům adjektiv nebývá věnována taková pozornost jako zdobnělinám jmen podstatných. V češtině a jiných jazycích, které je mají, se popis uvádí, ovšem ne vždy a ne jednotně, jak bude vidět z následujícího přehledu. Důvodem bývá fakt, že za jakýsi „základ“ deminutiv se považují zdobněliny podstatných jmen – ty někteří autoři (např. Rusínová 2001) považují dokonce za jev univerzální. Pragmatickým důvodem bývá fakt, že není co popisovat, protože v daném jazyce deminutiva adjektiv prostě nejsou (např. v němčině).

Adjektiva obecně fungují především jako kvalifikátory. Jedna z jejich charakteristických vlastností je možnost vyjádřit intenzitu, která může odrážet např. vztah k něčemu jinému (stupňování), oslabení a zmírnění (v češtině např. cirkumfixy *na-* *-lý*, *při-* *-lý*) nebo postoj mluvčího (zdrobnění, zveličení). Jak bude vidět z následujícího přehledu, vedla tato možnost adjektivní modifikace k tomu, že se k sobě dostala kategorie oslabení a zmírnění s kategorií pragmatickou (deminutivní a augmentativní). I zde se však při popisu deminutiv zdá rozumné ctít zásadu popsanou v metodologii: 1) deminutivum musí mít v současném jazyce základ; 2) základové slovo a deminutivu mají společnou denotační složku; 3) deminutivum má v (psaném) jazyce menší frekvenci.

3.1. Adjektivní deminutiva v literatuře

Nejstarší gramatiky češtiny (Nudožer 1603, Rosa 1672) adjektivní deminutiva neuvádějí vůbec. Snad první popis nacházíme až u Dobrovského (1940:221) s poznámkou, že se jedná o tvary užívané v mluvě obecné („in der gemeinen Rede“) nebo důvěrné („vertraute Rede“). V překladu, kterým má čtenáři přiblížit význam uvedených příkladů, používá převážně kvantifikátory *sehr* a *ganz*, jen ve dvou případech (*lieber gold*, *schön weiß*) je náznak pragmatického rysu hodnotícími lexémy *lieber* a *schön*:

prostředek	příklad	překlad	poznámka
-ičký/-ičký	<i>teničkový, maličkový, běličkový, staříčkový, sladičkový, chudičkový, kratičkový, lehýčkový, nahýčkový</i>	<i>sehr dünn, sehr klein, ganz weis, sehr alt, sehr süß, sehr arm, ganz kurz, ganz leicht, ganz nackt</i>	
-inký	<i>malinký, zlatinký</i>	<i>kleinwinzig, lieber gold</i>	(in der gemeinen Rede)
-aunký	<i>malaučkový, bělaunký, křehunký</i>	<i>kleinwinzig, schön weiß, ganz mürbe</i>	(in der gemeinen Rede)
-aučkový	<i>malaučkový</i>		(in der gemeinen Rede)
-ičičkový	<i>maličičkový</i>		vertraute Rede
-aučičkový	<i>tenaučičkový</i>		vertraute Rede

Tabulka 24: Dobrovského systém adjektivních deminutiv

Trávníček (1951:368) nemluví explicitně o adjektivních deminutivech, nýbrž zavádí termín „zesilující adjektiva“, čímž shrnuje do jedné kategorie deminutiva s augmentativy:

„Tato adjektiva zesilují, vzmocňují vlastnost vyjádřenou základním adjektivem, vyjadřují větší míru vlastnosti než základní adjektivum.“

V přehledu (tabulka 25) jsou pak vedle sebe deminutiva s augmentativy.

System Trávníčkova pojetí vypadá následovně:

prostředek	příklad	poznámka
-atý	<i>dlouhatý (=velmi dlouhý)</i>	augment.
-ánský	<i>velikánský</i>	augment.
-ánánský	<i>velikanánský</i>	augment.
-atánský	<i>dlouhatánský</i>	augment.
-ičký	<i>každíčký (= každý bez výjimky), mladičký</i>	
-inký	<i>kratinký, malinký</i>	
-oučký	<i>běloučký, hezoučký</i>	
-ounký	<i>bělounký, hezounký</i>	

Tabulka 25: Trávníčkův systém „zesilujících adjektiv“

Podobný, avšak rozšířený popis podává Šmilauer (1971:129-131). Rozlišuje skupiny přídavných jmen „zdrobňujících, citově obměňujících a zesilujících“, které charakterizují tyto prostředky:

prostředek	příklad	poznámka
-avý	<i>bělavý</i>	věcně zdrobňující
na-lý	<i>nahnědlý</i>	věcně zdrobňující
za-lý	<i>zahnědlý</i>	věcně zdrobňující
při-lý	<i>přižloutlý</i>	věcně zdrobňující
-ičký	<i>běličký</i>	citově obměňující ⁴⁵
-oučký	<i>běloučký</i>	citově obměňující
-inký	<i>bělinký</i>	citově obměňující
-ounký	<i>bělounký</i>	citově obměňující
-ánský	<i>dlohánský</i>	zesilující (intenzifikující) ⁴⁶

Tabulka 26: Šmilauerův systém přídavných jmen „zdrobňujících, citově obměňujících a zesilujících“

Velice podobné schéma by se dalo sestavit z popisu v *Mluvnici češtiny [1]* (Petr 1986), na němž spolupracoval také Dokulil. (Dokulilovo dílo Tvoření slov z 60. let bohužel zůstalo fragmentem, jiné slovní druhy než substantiva podrobně popsány nebyly. Ostatně ani deminutiva substantiv nepopsal sám Dokulil, nýbrž Lubomír Doležel.) Mezi zvláštní druh adjektivní modifikace se v *Mluvnici češtiny [1]* řadí slova zakončená na *-ičk(ý)*, *-oučk(ý)*, *-ink(ý)*, *-ounk(ý)*. Ta mají vyjadřovat

„intenzivnější stupeň vlastnosti, a to s připojením apreciativního hodnocení libosti (,hezky, příjemně“) (*miloučký, hezoučký*), soucitu (*staříčkový...*) nebo lehkého pohrdání (*pitomoučkový*)“ (Petr 1986:381).

Vyjadřování míry vlastnosti (ve slovenštině, částečně i kontrastivně s češtinou) popisuje Bartáková (1993:100). Uvádí kategorizaci:

„a) adjektiva, pri ktorých dochádza k oslabeniu základovej vlastnosti, b) adjektiva intenzifikované, ktoré vyjadrujú buď eufemisticky (deminutívno-expressívne adjektiva, napr. *malučičký*) alebo dysfemisticky (slov. *veličizný, veličazný, velikánsky*, čes. *velikánský*) zvýšenú mieru základovej vlastnosti a c) adjektiva vyjadrujúce jej nadbytočnosť (slov. *priveľký*)“.

V zásadě se všechna tato pojetí liší pouze v terminologii. Domnívám se, že především Šmilauerova terminologie by mohla být zavádějící v tom, že se kříží dva výrazy vystihující

⁴⁵ „Tato adjektiva připojují k základnímu významu „citově zabarvení libosti („hezky, pěkně, příjemně“), soucitu, (*chud'oučkový, bled'oučkový*) nebo lehkého pohrdání (*pitomoučkový*). Přípony *-oučkový* a *-ounkový* jsou produktivnější než *-ičkový, -inkový*“ (Šmilauer 1971:130).

⁴⁶ Jedná se o „silné zdůraznění adjektiv velkých rozměrů“ (Šmilauer 1971:130).

funkci deminutiv: „věcně zdrobňující“ a „citově obměňující“. Vzhledem k tomu, že „věcně zdrobnělá“ adjektiva nezapadají mezi deminutiva (viz dále v tomto oddíle a pak také u adjektivních deminutiv v němčině), jsou zde zavedeny termíny „prostředky zeslabující“ a „zdrobňující“.

Jako čistě deminutivní (s „pragmatickou funkcí, u jiných nepřítomnou“) uvádí Čermák (1990:87 a 2011:104) tyto prostředky:

prostředek	příklad
-inký	<i>kratinký</i>
-ounký	<i>kratounký</i>
-ičký	<i>maličký</i>
-oučký	<i>maloučký</i>

Tabulka 27: Čermákův systém tvorby adjektivních deminutiv

Dodává, že pokud existují „paralelní adjektiva, patří do idiolektu jednotlivce jen jediné (...), rozdíl mezi nimi nebývá“ (2011:104). Korpusová data naznačují, že i v obecné rovině vždy jeden z paralelních tvarů převládá, někdy i výrazně (viz dále).

Pod termínem adjektiva se „zvýšenou mírou vlastnosti (a zároveň citové zaujetí)“ uvádí aparát zdrobnělin přídavných jmen *Průruční mluvnice češtiny* (Karlík et al. 1995:177)

prostředek	příklad	poznámka
-ičký	<i>mladičký, celičký, plničký, staříčkový, kratičkový...</i>	
-oučký	<i>mlad'oučkový, bled'oučkový...</i>	
-inký	<i>mladinký, malinký, teninký</i>	
-ounký	<i>slabounký, hebounký, tichounký...</i>	
-ičičký	<i>maličičký</i>	rozšířené (variabilní)
-ilinký	<i>malilinký</i>	
-oulinký	<i>slaboulinký, slad'ouolinký, uzoulinký</i>	
-ouninký	<i>slabouninký, drobouninký</i>	
-inkatý	<i>malinkatý, kratinkatý</i>	

Tabulka 28: Zdrobněliny přídavných jmen podle *Průruční mluvnice češtiny*

Není pochyb, že se ve všech popisech jedná o modifikace adjektiv. Z uvedených přehledů je zjevná rozkolísanost a různé vnímání těchto modifikačních prostředků. Někdy se všechny uvedené prostředky mísí v jedné velké skupině (srov. např. Nekula 2003:153-154).

Z porovnání uvedených pojetí vyplývají tyto otázky:

- 1) Jak si konkurují jednotlivé prostředky (sufixy/cirkumfixy) zeslabující (-avý, na--lý, při--lý, za--lý) a zdrobňující (-oučkový, -ičkový, -inký atd.)?
- 2) Lze adjektiva utvořená zeslabujícími prostředky (-avý, na--lý, při--lý, za--lý) považovat za deminutiva?
- 3) Existují i jiné cirkumfixy resp. kombinace prefixu a sufixu (např. na- -oučkový)?

Je tedy nutné přesněji vymezit funkce jednotlivých modifikujících formantů (augmentativní jsou uvedena jen náznakem, měly by být předmětem dalšího výzkumu). Výsledkem je derivační tabulka adjektiv s modifikačními formanty (kap. 3.4).

3.2 Popis jednotlivých prostředků

Popis je rozdělen do dvou oddílů: A. Sufixy a B. Cirkumfixy. Jako zdrobňující a zeslabující se uvádějí prostředky vypsané **černě** a **šedě**, přičemž šedé se nevyskytují, nejsou v korpusu doloženy. Naopak sufixy uvedené **obrysem** jsou doplněny na základě analýzy korpusových dat.

sufixy	<p>-avý /=<i>kavý</i></p> <p>-ičký /=<i>íčký, (-ýčký)</i></p> <p>-ičičký</p> <p>-iličkový</p> <p>-oučkový /=<i>učký</i></p> <p>-inký</p> <p>-inkatý</p> <p>-ininký</p> <p>-ilinký</p> <p>-oulinký /=<i>ulinký</i></p> <p>-ouninký</p> <p>-ounký</p>
cirkumfixy	<p>na- -lý</p> <p>při- -lý</p> <p>za- -lý</p>

Tabulka 29: Přehled modifikačních prostředků adjektiv

A. Sufixy

A.1 Sufix **-avý (-kavý)**

1. <i>bělavý</i>	3. <i>zelenavý/zelenkavý</i>	5. <i>žlutavý</i>
2. <i>červenavý</i>	4. <i>zlatavý</i>	

Rozšířený sufix *-kavý* má jen *zelenkavý*. Obě slova *zelenavý* a *zelenkavý* mají velmi podobné okolí. Zdá se tedy, že se jedná o variety téhož lexému.

A.2 Sufix **-ičký/-íčký (-ýčký)**

1. <i>brzičkový</i>	6. <i>kratičkový</i>	11. <i>skromničkový</i>
2. <i>celičkový</i>	7. <i>maličkový</i>	12. <i>skrovničkový</i>
3. <i>drobničkový</i>	8. <i>mladičkový</i>	13. <i>staříčkový</i>
4. <i>(pra/pře)chudičkový</i>	9. <i>plničkový</i>	14. <i>teničkový</i>
5. <i>každíčkový</i>	10. <i>prostičkový</i>	15. <i>zlatičkový</i>

Variety *-íčký (-ýčký)* nejsou v korpusech doloženy, nejsou tedy v současné češtině běžné. Jen Dobrovský (1940:221) uvádí *lehýčkový* a *nahýčkový*. K deminutivu *lehýčkový* je v PSJČ doklad od K.V. Raise: „Lícem kněžovým rozestírala se *lehýčká* červeň jemná, zcela slabá.“

Deminutivum *chudičkový* má (v korpuse SYN 2013) doloženy intenzivnější tvary *prachudičkový* a *přechudičkový*.

A.3 Sufix *-ičičký*

Sufix bývá uváděn jako sekundární (Dobrovský 1940:221, *Příruční mluvnice češtiny* 1995:177), vytvářející vyšší stupeň deminuce. PSJČ obsahuje *celičičký*, *každíčičký*, *maličičký* a *novičičký*. V korpusech však doklady nejsou.

A.4 Sufix *-iličský*

1. *maliličský*

Vzhledem k tomu, že s tímto sufixem je v korpuse doloženo pouze jedno adjektivum, navíc s velmi slabou frekvencí, nelze *-iličský* považovat za samostatný prostředek tvorby deminutiv, nýbrž spíše za rozšířenou variantu *-ičký*.

A.5 Sufix *-oučký/-učký*

1. <i>běloučký</i>	38. <i>mlad'oučký</i>	73. <i>staroučký</i>
2. <i>blboučký</i>	39. <i>modroučký</i>	74. <i>stříbrnoučký</i>
3. <i>bled'oučký</i>	40. <i>mrňavoučký</i>	75. <i>studeňoučký</i>
4. <i>blizoučký</i>	41. <i>nádherňoučký</i>	76. <i>suchoučký</i>
5. <i>celoučký</i>	42. <i>nahoučký</i>	77. <i>svaťoučký</i>
6. <i>čerstvoučký</i>	43. <i>naivňoučký</i>	78. <i>světloučký</i>
7. <i>červeňoučký</i>	44. <i>nepatrnoučký</i>	79. <i>šedivoučký</i>
8. <i>čist'oučký</i>	45. <i>nepěknoučký</i>	80. <i>šikmoučký</i>
9. <i>dobroučký</i>	46. <i>neviňoučký</i>	81. <i>špinavoučký</i>
10. <i>droboučký/drobňoučký</i>	47. <i>něžňoučký</i>	82. <i>šťastňoučký</i>
11. <i>drzoučký</i>	48. <i>nizoučký</i>	83. <i>šťavnat'oučký</i>
12. <i>heboučký</i>	49. <i>novoučký</i>	84. <i>štíhloučký</i>
13. <i>hezoučký</i>	50. <i>odpornoučký</i>	85. <i>tenoučký</i>
14. <i>hlad'oučký</i>	51. <i>ohavňoučký</i>	86. <i>teploučký</i>
15. <i>hloupoučký</i>	52. <i>ošklivoučký</i>	87. <i>tichoučký</i>
16. <i>hodňoučký</i>	53. <i>pěknoučký</i>	88. <i>tlust'oučký</i>
17. <i>hubeňoučký</i>	54. <i>pitomoučký</i>	89. <i>trpělivoučký</i>
18. <i>chaboučký</i>	55. <i>platnoučký</i>	90. <i>tučňoučký</i>
19. <i>chlad'oučký</i>	56. <i>pomaloučký</i>	91. <i>tupoučký</i>
20. <i>chud'oučký</i>	57. <i>primitivňoučký</i>	92. <i>(pře)ubohoučký</i>
21. <i>chlupaťoučký</i>	58. <i>prost'oučký</i>	93. <i>útloučký</i>
22. <i>chytroučký</i>	59. <i>prťavoučký/ frťavoučký</i>	94. <i>uzoučký</i>
23. <i>jednoduchoučký</i>	60. <i>příjemňoučký</i>	95. <i>veseloučký</i>
24. <i>jemňoučký</i>	61. <i>rovnoučký</i>	96. <i>vetchoučký</i>
25. <i>krásňoučký</i>	62. <i>rozkošňoučký</i>	97. <i>vlahoučký</i>
26. <i>krat'oučký</i>	63. <i>roztomiloučký</i>	98. <i>vlašňoučký</i>
27. <i>křehoučký</i>	64. <i>rud'oučký</i>	99. <i>voňavoučký</i>
28. <i>křupavoučký</i>	65. <i>řížovoučký</i>	100. <i>výborňoučký</i>
29. <i>kulaťoučký</i>	66. <i>říd'oučký</i>	101. <i>zdravoučký</i>
30. <i>kyproučký</i>	67. <i>skromňoučký/ skrovňoučký</i>	102. <i>zeleňoučký</i>
31. <i>laciňoučký</i>	68. <i>slaboučký</i>	103. <i>zhnuseňoučký</i>
32. <i>lehoučký</i>	69. <i>slad'oučký</i>	104. <i>zlat'oučký</i>
33. <i>maloučký</i>	70. <i>slepoučký</i>	105. <i>zrzavoučký</i>
34. <i>mechovoučký</i>	71. <i>smutňoučký</i>	106. <i>živoučký</i>
35. <i>měkoučký</i>	72. <i>snadňoučký</i>	107. <i>žlut'oučký</i>
36. <i>miloučký</i>		
37. <i>mírňoučký</i>		

Variantně se může sufix *-oučký* vyskytnout ve zjednodušené podobě (s monoftongem *-u-*). V PSJČ jsou uvedena *milučký*, *temnučký* a *žlutučký*, na Moravě se vyskytuje taktéž *tichučký*.

V korpusech (syn2010, SYN 2013, InterCorp cs-de (verze 7)) je jen po jednom až dvou výskytech: *blbučkový, bledučkový, blizučkový, celučkový, dobručkový, kraťučkový, sivučkový, slabučkový*. V mluvených korpusech (ani v Brněnském mluveném) není žádné z nich.

Deminutivum *ubohoučkový* (← *ubohý*) má v korpuse SYN 2013 také doložen intenzivnější tvar *přeboučkový*.

Dublety

drobný → *droboučkový/drobňoučkový*

Varianta *drobňoučkový* se v psaných textech téměř nevyskytuje. Domnívám se, že *-ň-* (1) by zde mohlo být fonno-pragmatické povahy – vytváří titěrnější, až úlisný tvar.

- (1) *Z kabiny vykoukla hlava pilota a řekla bručivým hlasem: „Promiňte, soudruzí, drobňoučké zdržení. Zapomněli jsme jednoho pilota.“ A vskutku, přes letištní plochu se hnál muž, po provazovém žebříku mrštně vylezl do stroje, pravil „zapomněli, pitomci, pilota“ a letěli jsme.*

Doklad (1) je z deníku Mladá fronta DNES, 5. 6. 2004, rozhovor s pamětníkem doby před rokem 1989.

prt'avý → *prt'avoučkový/frt'avoučkový*

U dokladu dvojtvaru *prt'avoučkový/frt'avoučkový* je *frt'avoučkový* pouze okasionalismus (*Pan Kaplan má stále třídu rád* v překladu A. Přídala). Je na něm však vidět možnost aktuálních hláskových obměn deminutiv.

skromný → *skromňoučkový/skrovňoučkový*

Podle slovníků (SSJČ, PSJČ, SSČ) by měla být adjektiva *skromný* a *skrovňový* a též jejich deminutiva synonymní jen z malé části. (Ve všech citovaných slovnících je tato synonymie označena za zřídkaovou.) Z korpusových dat ovšem vyplývá, že se běžně užívají synonymně. Rozdíl je zjevně jen v užití formy: *skrovňový* (i jeho deminutivum *skrovňoučkový*) se vyskytují výhradně v psaném jazyce. Rozložení je zjevně z výpočtu programu SyD (verze 2.0) ke korpusovému výpočtu variant:

psaný jazyk:	<i>skromný</i> 90%,	<i>skrovňový</i> 10%
mluvený jazyk:	<i>skromný</i> 100%,	<i>skrovňový</i> 0%

Byla provedena také kolokační analýza na datech vyváženého korpusu syn2010. Z ní je zjevné, že *skrovňový* – na rozdíl od *skromný* – není popis vlastnosti člověka: lexémy *dřič, chlapík, umělec, holka* se pojí jen s adjektivem *skromný*, nikdy však *skrovňový*. Obě slova jsou však v psaném jazyce zastupitelná ve spojeních: *skromný/skrovňový blahobyt, domek, duchod, oběd, odhad; skromná/skrovňová obživa, penze, podmínka; skromné/skrovňové kapesné, pohoštění* aj.

měkký → *měkoučkový/měkkoučkový*

V několika dokladech je také „hyperkorektně“ *měkkoučkový*. Zajímavé je, že v podobě se dvěma *k* se slovo vyskytuje převážně v textech bulvárního až erotického nádechu (zdroji jsou magazíny různých deníků, *Blesk, Leo čtení* apod.)

A.6 Sufix *-inký*

1. <i>chudinký</i>	5. <i>krutinký</i>	9. <i>prostinký</i>
2. <i>jedinký</i>	6. <i>malinký</i>	10. <i>samotinký</i>
3. <i>každinký</i>	7. <i>mladinký</i>	11. <i>teninký</i>
4. <i>kratinký</i>	8. <i>pomalinký</i>	

A.7 Sufix *-inkatý*

1. *malinkatý*

A.8 Sufix *-ininký*

1. *malininký*

A.9 Sufix *-ilinký*

1. *malilinký*

A.10 Sufix *-oulinký/-ulinký*

1. <i>čist'oulinký/čistulinký/ čist'ulinký</i>	4. <i>krat'oulinký</i>	8. <i>slaboulinký</i>
2. <i>drahoulinký</i>	5. <i>křehoulinký</i>	9. <i>tenoulinký</i>
3. <i>droboulinký</i>	6. <i>lehoulinký</i>	10. <i>uzoulinký</i>
	7. <i>maloulinký</i>	

Všechny tři tvary deminutiva od *čistý* → *čist'oulinký/čistulinký/čist'ulinký* mají naprosto shodnou a velmi slabou frekvenci. Z dokladů (dohromady 10 ve sdruženém korpusu SYN 2013) nelze určit distribuci stylovou ani regionální.

A.11 Sufix *-ouninký*

1. *tenouninký*

Ač se se sufixem *-ouninký* uvádí deminutiva *slabouninký* a *drobouninký* (např. Příruční mluvnice češtiny 1995:177), doloženo je jen *tenouninký*. Vzhledem k frekvenci (1 doklad v korpusu SYN 2013) i počtu deminutiv s tímto sufixem se jedná o okrajový prostředek.

A.12 Sufix *-ouнкý*

1. <i>bělouнкý</i>	15. <i>lehouнкý</i>	29. <i>slad'ouнкý</i>
2. <i>bled'ouнкý</i>	16. <i>(pra)malouнкý</i>	30. <i>stříbrňouнкý</i>
3. <i>čerstvouнкý</i>	17. <i>měkouнкý</i>	31. <i>světlouнкý</i>
4. <i>čist'ouнкý</i>	18. <i>milouнкý</i>	32. <i>štíhlouнкý</i>
5. <i>drobouнкý</i>	19. <i>mířňouнкý</i>	33. <i>tenouнкý</i>
6. <i>hebouнкý</i>	20. <i>mlad'ouнкý</i>	34. <i>teplouнкý</i>
7. <i>hezouнкý</i>	21. <i>modrouнкý</i>	35. <i>tichouнкý</i>
8. <i>hlad'ouнкý</i>	22. <i>mrňavouнкý</i>	36. <i>tlust'ouнкý</i>
9. <i>hloupouнкý</i>	23. <i>něžňouнкý</i>	37. <i>útlouнкý</i>
10. <i>hubeňouнкý</i>	24. <i>nizouнкý</i>	38. <i>uzouнкý</i>
11. <i>jemňouнкý</i>	25. <i>pr'ávouнкý</i>	39. <i>volňouнкý</i>
12. <i>krat'ouнкý</i>	26. <i>řid'ouнкý</i>	40. <i>zlat'ouнкý</i>
13. <i>křehouнкý</i>	27. <i>skromňouнкý</i>	41. <i>žlut'ouнкý</i>
14. <i>kulaťouнкý</i>	28. <i>(pra)slabouнкý</i>	

Deminutiva *malouнкý* a *slabouнкý* mají (v korpusu SYN 2013) doloženy intenzivnější tvary *pramalouнкý/praslabouнкý*.

V několika dokladech je doloženo hyperkorektní *měkkouнкý*. Podobně jako *měkkoučký* se slovo se dvěma *-k-* vyskytuje převážně v textech bulvárního až erotického nádechu. (Zdroje jsou magazíny různých deníků, dál *Blesk*, *Leo čtení* apod.)

B. Cirkumfixy

U cirkumfixů jsou uvedena jen ta slova, která jsou zjevně odvozena z adjektiv. Nejsou sem zařazena deverbativa utvořená z prefigovaných sloves začínajících na *na-*, *při-* a *za-*. (Slova označené *zř.* v závorce mají velmi slabou frekvenci.)

Od sloves s *na-* se jedná o adjektiva: *naběhlý*, *nabobtnalý*, *nabubřelý*, *nabylý* (*zř.*), *načichlý*, *načpělý*, *načuchlý* (*zř.*), *nadešlý* (*zř.*), *nadulý* (*zř.*), *naduřelý*, *nafouklý*, *nahodilý*, *nachladlý*, *nakoplý*, *nakřáplý*, *nakynulý*, *naležely* (*zř.*), *namodralý*, *namrzlý*, *napadlý*, *napilý*, *napuchlý*, *narostlý*, *nařizlý* (*zř.*), *nasáklý*, *nasedlý*, *nastalý*, *nastydlý*, *našláplý*, *našlý*, *nateklý*, *natrhlý*, *naťuklý* (*zř.*), *navinulý*, *navrátilý* (*zř.*), *navyklý*. Celkem je doloženo 36.

Od sloves s *při-*: *přiboudlý*, *přibylý*, *přicestovalý*, *přičaplý*, *přičmoudlý*, *přilehlý*, *přilétlý* (*zř.*), *přilíplý*, *přimáčklý*, *přimázlý* (*zř.*), *přimrzlý*, *připadlý*, *přípláclý*, *přirostlý*, *přisedlý*, *přischlý*, *přismahlý*, *přistěhovalý*, *přišlý*, *přitisklý*, *přitroublý*, *přituhlý*, *přivandrovalý*, *přivyklý*.

Doloženo celkem 24.

Od sloves se *za-*: *zabahnělý* (*zř.*), *zaběhlý*, *zabejčilý* (*zř.*), *zabloudilý*, *zaboudlý* (*zř.*), *zabouchlý*, *zabředlý*, *zabstraktnělý*, *zabuřenělý* (*zř.*), *začmoudlý*, *zadechlý* (*zř.*), *zadrhlý*, *zahnilý*, *zahořelý* (*zř.*), *zahryzlý*, *zahynulý*, *zachmuřelý*, *zachovalý*, *zachraptělý*, *zajiklý*, *zajiklý* (*zř.*), *zakleslý*, *zakořenělý*, *zakouslý*, *zakrnělý*, *zakrslý*, *zakrvavělý*, *zakřiklý*, *zakyslý*, *zalehlý*, *zaleklý*, *zalétlý*, *zalezlý*, (*zalklý*), *zamlklý*, *zamrzlý*, *zamřelý*, *zamžely*, *zanedbalý* (*zř.*), *zaniklý*, *zaostalý*, *zapadlý*, (*zapáchlý*), (*zaprdlý*), *zapřísáhlý/zapřísáhlý*, *zapšklý*, *zardělý*, *zarezavělý/zarezivělý*, *zarezlý*, *zarostlý*, *zařizlý*, *zasáklý*, *zasedlý*, *zaseklý*, *zaschlý*, *zasloužilý*, *zasmušilý*, *zasnulý* (*zř.*), *zaspalý* (*zř.*), *zastřelý*, *zastydlý*, *zašedlý*, *zašlý*, *zašpičatělý*, *zateklý*, *zatemělý*, *zatrachtilý*, *zatrpklý*, *zatuhlý*, *zatuchlý*, *zatvrdlý*, *zatvrzelý*, *zavadlý*, *zavilý*, *zavislý*, *zavostalý* (*zř.*), *zažehlý*. Celkem 77.

U adjektiv snižujících intenzitu je nutné rozlišovat tvary vzniklé od participií sloves (*začernit* → *začernělý*), tedy transformací, a slova vzniklá modifikací adjektiva (*černý* → *začernalý*). Poznat se to většinou nedá: *nahluchnout/hluchý* (?) → *nahluchlý*, *na-/zahnědnout/hnědý* → *na-/zahnědlý*, *přiopít/ožrat (se)/opilý* (?) → *přiopilý/ožralý* atd.

V následujícím přehledu cirkumfixů jsou uvedena jen ta adjektiva s cirkumfixem, vedle nichž v současné češtině existuje i (zpravidla neafigované) adjektivum⁴⁷. V tomto se níže uvedené seznamy liší od Čermákových (2008:84-91), v nichž jsou uvedena všechna adjektiva s daným cirkumfixem (analýzy vzniku). Naše data jsou jinak téměř shodná: součet adjektiv od sloves (nahore) a modifikací (dole) odpovídají údajům v článku prof. Čermáka. Adjektiva uvedená zde navíc jsou označena #. Rozdíl plyne z velikosti korpusů, z nichž jsme oba čerpali.

Celkem je v korpusu SYN 2013 adjektiv s cirkumfixem *na--lý* 81, *při--lý* 45, *za--lý* 101 (vše do absolutní frekvence 3 doklady). Počítána jsou dohromady deverbativa, desubstantiva i deadjektiva. Jen vedle následujících existuje v současnosti také adjektivum bez modifikačního znaku.

⁴⁷ Tam, kde je vztah spíše ke slovesu (*zakyslý*) než k adjektivu (nedoložené *zakyselený*), bylo adjektivum vypuštěno. Jsem si vědom určité nekonzistence těchto seznamů (*najazzlý*, *nahrblý*, *přizrzlý* je nutno vztáhnout k substantivům *jazz*, *hrb*, *rez*), cílem je dát určitý přehled o distribuci těchto cirkumfixů ve vztahu k existujícím adjektivům. Tematicky toto opouští linii práce o deminutivech.

B.1 Cirkumfix *na-* -*lý*

1. <i>nablblý</i>	11. <i>nakyslý</i>	21. <i>našedlý</i>
2. <i>načernalý</i>	12. <i>naměklý#</i>	22. <i>natrpklý</i>
3. <i>načervenaly</i>	13. <i>namoklý#</i>	23. <i>natvrdlý</i>
4. <i>nařialovělý</i>	14. <i>naoranžovělý#</i>	24. <i>natuplý</i>
5. <i>nahlouplý#</i>	15. <i>narez(avě)lý#</i>	25. <i>nazelenaly</i>
6. <i>nahluchlý</i>	16. <i>narudlý</i>	26. <i>nazlátly</i>
7. <i>nahnědlý</i>	17. <i>naružovělý</i>	27. <i>nazrály</i>
8. <i>nahořklý</i>	18. <i>naryšavěly#</i>	28. <i>nazrzly</i>
9. <i>nahrblý</i>	19. <i>nasládly</i>	29. <i>nažloutly</i>
10. <i>najazzly</i>	20. <i>(nasleply)#</i>	30. <i>nažlukly</i>

B. 2 Cirkumfix *při-* -*lý*

1. <i>přibblý</i>	8. <i>přiopily</i>	15. <i>přisnědlý#</i>
2. <i>(přibledlý)#</i>	9. <i>přiospalý</i>	16. <i>přisprostly</i>
3. <i>přidrply#</i>	10. <i>přiožralý</i>	17. <i>přitloustly#</i>
4. <i>přihlouplý</i>	11. <i>připitoměly</i>	18. <i>(přituply)#</i>
5. <i>(přihluchly)</i>	12. <i>připleš(atě)ly</i>	19. <i>přitvrdly#</i>
6. <i>přihrbly</i>	13. <i>(přirezly)#</i>	20. <i>(přizrply)#</i>
7. <i>přihrouplý#</i>	14. <i>přisleply</i>	21. <i>(přižloutly)#</i>

B.3 Cirkumfix *za-* -*lý*

1. <i>začernalý</i>	7. <i>zakrvavěly</i>	13. <i>zatloustly</i>
2. <i>začervenaly</i>	8. <i>zamodralý#</i>	14. <i>zazelenaly</i>
3. <i>(zařialověly)#</i>	9. <i>zarez(i/avě)ly#</i>	15. <i>zažloutly</i>
4. <i>zahnědlý</i>	10. <i>zarudly</i>	16. <i>zažlukly</i>
5. <i>zahořklý</i>	11. <i>zaružověly#</i>	
6. <i>zahoustly</i>	12. <i>zašedly#</i>	

3.3 Konkurence sufixů a cirkumfixů

Rozdíl funkcí sufixů a cirkumfixů je nejlépe vidět na derivační tabulce adjektiv na následujících stranách (Tabulka 30). V ní jsou uvedeny všechny doložené adjektivní modifikace, které základ zeslabují nebo zdrobňují.

Tučně jsou vtištěny základy, ke kterým jsou doloženy deminutivní tvary, tedy tvary, které mají evaluativní hodnotu. Ostatní modifikované tvary jsou uvedeny v normálním řezu. Šedě jsou vyznačeny velmi slabě zastoupené tvary - do frekvence 5 v korpuse SYN 2013.

3.4 Derivační tabulka adjektivních modifikací zeslabujících a zdrobňujících

	-avý	na-lý	při-lý	za-lý	-ičký	-ličký	-ilinký/-ininký	-inký	-oučkový	-(o)ulinký/-oulinký	-ounký
<i>bílý</i>	<i>bělavý</i>								<i>běloučkový</i>		<i>bělounký</i>
<i>blbý</i>		<i>nablblý</i>	<i>přiblblý</i>						<i>blboučkový</i>		
<i>bledý</i>			<i>(přibledlý)</i>						<i>bledoučkový</i>		<i>bledounký</i>
<i>blzký</i>									<i>blizoučkový</i>		
<i>brzký</i>					<i>brzičkový</i>						
<i>celý</i>					<i>celičkový</i>				<i>(celoučkový)</i>		
<i>černý</i>		<i>načernalý</i>		<i>začernalý/ (začernělý)</i>							
<i>čerstvý</i>									<i>čerstvoučkový</i>		<i>(čerstvounký)</i>
<i>červený</i>	<i>červenavý</i>	<i>načervenalý</i>		<i>začervenalý</i>					<i>červeňoučkový</i>		
<i>čistý</i>									<i>čistoučkový</i>	<i>(čistoulinký/čistulinký/ čistulinký)</i>	<i>čistounký</i>
<i>dobrý</i>									<i>(dobroučkový)</i>		
<i>drahý</i>										<i>drahoulinký</i>	
<i>drobný</i>					<i>(drobníčkový)</i>				<i>droboučkový/ (drobňoučkový)</i>	<i>droboulinký</i>	<i>drobounký</i>
<i>drzý</i>			<i>přidrzný</i>						<i>drzoučkový</i>		
<i>fialový</i>		<i>naftalovělý</i>		<i>(zaftalovělý)</i>							
<i>hebký</i>									<i>heboučkový</i>		<i>hebounký</i>
<i>hezký</i>									<i>hezoučkový</i>		<i>hezounký</i>
<i>hladký</i>									<i>hladaoučkový</i>		<i>hladaounký</i>
<i>hloupý</i>		<i>nahloupělý</i>	<i>přihloupělý</i>						<i>hloupoučkový</i>		<i>(hloupounký)</i>
<i>hluchý</i>		<i>nahluchlý</i>	<i>(přihluchlý)</i>								

Tabulka 30, str. 1: Derivační tabulky adjektivních modifikací

	-avý	na-lý	při-lý	za-lý	-ičký	-ilinký/-ininký	-inký	-oučký	-(o)ulinký/ouninký	-ounký
<i>hnědý</i>		<i>nahnědlý</i>		<i>zahnědlý</i>						
hodný								<i>hodňoučký</i>		
<i>hořký</i>		<i>nahořklý</i>		<i>zahořklý</i>						
<i>hrbatý</i>		<i>nahrblý</i>	<i>přihrblý</i>							
<i>hrubý</i>			<i>přihroublý</i>							
hubený								<i>hubeňoučký</i>		<i>(hubeňounký)</i>
<i>husť</i>				<i>zahoustlý</i>						
<i>chabý</i>								<i>chaboučký</i>		
<i>chladný</i>								<i>chlad'oučký</i>		
<i>chudý</i>					<i>chudičký</i>		<i>(chudinový)</i>	<i>chud'oučký</i>		
<i>chlupatý</i>								<i>chlupatoučký</i>		
<i>chytrý</i>								<i>chytroučký</i>		
<i>jazzový</i>										
<i>jediný</i>		<i>najazzlý</i>					<i>jediný</i>			
jednoduchý								<i>jednoduchoučký</i>		
<i>jemný</i>								<i>jemňoučký</i>		<i>jemňounký</i>
<i>každý</i>							<i>každinový</i>			
<i>krásný</i>								<i>krásňoučký</i>		
<i>krátký</i>							<i>kratinký</i>	<i>krat'oučký</i>	<i>(kratoulinký)</i>	<i>kratounký</i>
<i>krutý</i>							<i>krutinký</i>			
<i>křehký</i>								<i>křehoučký</i>	<i>(křehoulinký)</i>	<i>křehounký</i>
<i>křupavý</i>								<i>křupavoučký</i>		
<i>kulatý</i>								<i>kulat'oučký</i>		<i>(kulatounký)</i>
<i>kyprý</i>								<i>kyproučký</i>		
<i>kyseľ</i>		<i>nakyslý</i>								

Tabulka 30, str. 2: Derivační tabulky adjektivních modifikací

	-avý	na-lý	při-lý	za-lý	-ičký	-ilický	-ilinký/-ininký	-inký	-oučký	-oulinký/oulinký	-ounký
<i>laciný</i>									<i>laciňoučký</i>		
<i>lehký</i>									<i>lehoučký</i>	<i>lehoulinký</i>	<i>lehounký</i>
<i>malý</i>					<i>malíčký</i>	<i>(malilický)</i>	<i>malilinký/ (malininký)</i>	<i>malinký</i>	<i>(maloučký)</i>	<i>(maloulinký)</i>	<i>malounký</i>
<i>mechový</i>									<i>mechovoučký</i>		
<i>měkký</i>		<i>naměklý</i>							<i>měkoučký</i>		<i>měkounký</i>
<i>milý</i>									<i>měkkoučký</i>		<i>měkkounký</i>
<i>mírný</i>									<i>miloučký</i>		<i>milounký</i>
<i>mladý</i>					<i>mladičký</i>			<i>mladinký</i>	<i>mirňoučký</i>		<i>(mirňounký)</i>
<i>modrý</i>				<i>zamoráľý</i>					<i>(mlad'/doučký)</i>		<i>mlad'ounký</i>
<i>mokrý</i>									<i>modroučký</i>		<i>modrounký</i>
<i>mrňavý</i>		<i>namoklý</i>							<i>mrňavoučký</i>		<i>(mrňavounký)</i>
<i>nádherný</i>									<i>nádhernoučký</i>		
<i> nahý</i>									<i>nahoučký</i>		
<i>naivní</i>									<i>naivňoučký</i>		
<i>nepatrný</i>									<i>nepatřňoučký</i>		
<i>nepěkný</i>									<i>nepěknoučký</i>		
<i>nevinný</i>									<i>neviňoučký</i>		
<i>něžný</i>									<i>něžňoučký</i>		<i>něžňounký</i>
<i>nízký</i>									<i>nizoučký</i>		<i>nizounký</i>
<i>nový</i>									<i>novoučký</i>		
<i>odporný</i>									<i>odpornoučký</i>		
<i>ohavný</i>									<i>ohavnoučký</i>		
<i>opilý</i>			<i>připilý</i>								
<i>oranžový</i>		<i>naoranžovělý</i>									
<i>ošklivý</i>									<i>ošklivoučký</i>		
<i>ožralý</i>			<i>přiozralý</i>								

Tabulka 30, str. 3: Derivační tabulky adjektivních modifikací

	-avý	na-lý	při-lý	za-lý	-ičký	-ilický	-ilinký/-ininký	-inký	-oučký	-(o)ulinký/ouinký	-ounký
<i>pěkný</i>									<i>pěknoučký</i>		
<i>pítomý</i>			<i>připitomělý</i>						<i>pítomoučký</i>		
<i>platný</i>			<i>příplešlý/ příplešatělý</i>						<i>platnoučký</i>		
<i>plešatý</i>											
<i>plný</i>					<i>plnický</i>						
<i>pomalý</i>								<i>(pomalinký)</i>	<i>pomaloučký</i>		
<i>prachudý</i>					<i>prachudičký</i>						
<i>primitivní</i>									<i>primitivňoučký</i>		
<i>prostý</i>					<i>prostičký</i>						
<i>prostý</i>								<i>prostinký</i>	<i>prostoučký</i>		
<i>prťavý</i>									<i>(prťavoučký)</i>		<i>(prťavounký)</i>
<i>přebobý</i>									<i>přeboboučký</i>		
<i>příjemný</i>									<i>příjemňoučký</i>		
<i>rezavý</i>		<i>narezlý/ narezavělý</i>	<i>(přirezlý)</i>	<i>zarezlý/ zarezavělý</i>							
<i>rezivý</i>				<i>zarezivělý</i>							
<i>rovný</i>									<i>rovnoučký</i>		
<i>rozkošný</i>									<i>rozkošňoučký</i>		
<i>roztomilý</i>									<i>roztomiloučký</i>		
<i>rudý</i>		<i>narudlý</i>		<i>zarudlý</i>					<i>rudoučký</i>		
<i>růžový</i>		<i>narižovělý</i>		<i>zarůžovělý</i>					<i>rižovoučký</i>		
<i>ryšavý</i>		<i>naryšavělý</i>									
<i>řidký</i>									<i>řidoučký</i>		<i>řidounký</i>

Tabulka 30, str. 4: Derivační tabulky adjektivních modifikací

	-avý	na-lý	při-lý	za-lý	-ičký	-ilický	-ilinký/-ininký	-inký (samotinký)	-oučkový	-(o)ulinký/ouninký	-ounký
<i>samotný</i>											
<i>skromný</i>					<i>skromničkový</i>				<i>skromňoučkový</i>		<i>(skromňounký)</i>
<i>skrovňný</i>					<i>skrovničkový</i>				<i>(skrovňoučkový)</i>		
<i>slabý</i>									<i>slaboučkový</i>	<i>slaboulinký</i>	<i>slabounký</i>
<i>sladký</i>		<i>nasládlý</i>							<i>slad'oučkový</i>		<i>slad'ounký</i>
<i>slепý</i>		<i>(nasleplý)</i>	<i>přisleplý</i>						<i>slепoučkový</i>		
<i>smutný</i>									<i>smuťňoučkový</i>		
<i>snadný</i>									<i>snadňoučkový</i>		
<i>snědý</i>			<i>přisnědlý</i>								
<i>sprostý</i>			<i>přisprostlý</i>								
<i>starý</i>					<i>staříčkový</i>				<i>staroučkový</i>		
<i>stříbrný</i>									<i>(stříbrňoučkový)</i>		<i>(stříbrňounký)</i>
<i>studený</i>									<i>studeňoučkový</i>		
<i>stydlivý</i>	<i>stydlatavý</i>										
<i>suchý</i>									<i>suchoučkový</i>		
<i>svatý</i>									<i>svatoučkový</i>		
<i>světý</i>									<i>světloučkový</i>		<i>svět'lounký</i>
<i>šedý</i>	<i>šedivý/ (šedavý)¹</i>	<i>našedlý</i>							<i>šedivoučkový</i>		
<i>šikmý</i>									<i>šikmoučkový</i>		
<i>špinavý</i>									<i>špinavoučkový</i>		
<i>šťastný</i>									<i>šťastňoučkový</i>		
<i>šťavňatý</i>									<i>šťavňat'oučkový</i>		
<i>štíhlý</i>									<i>(štíhloučkový)</i>		<i>štíhlounký</i>

Tabulka 30, str. 5: Derivační tabulky adjektivních modifikací

¹ Tvar *šedavý* téměř výhradně jen v překladech do češtiny.

	-avý	na-lý	při-lý	za-lý	-ičký	-ilický	-ilinký/-ininký	-inký	-oučký	-(o)ulinký/ouninký	-ounký
<i>tenký</i>					<i>teničský</i>			<i>teninký</i>	<i>tenoučký</i>	(<i>tenoulinký/tenouninký</i>)	<i>tenounký</i>
<i>teplý</i>									<i>teploučký</i>		<i>teplounký</i>
<i>tichý</i>									<i>tichoučký</i>		<i>tichounký</i>
<i>tlustý</i>			<i>přítloustlý</i>	<i>zatloustlý</i>					<i>tlustoučký</i>		(<i>tlust'ounký</i>)
<i>trpělivý</i>									<i>trpělivoučký</i>		
<i>trpký</i>		<i>natrpký</i>									
<i>tučný</i>									<i>tučnoučký</i>		
<i>tupý</i>			(<i>přítuplý</i>)						<i>tupoučký</i>		
<i>tvrdý</i>		<i>natvrdlý</i>	(<i>přitvrdlý</i>)								
<i>ubohý</i>									<i>ubohoučký</i>		
<i>útlý</i>									(<i>útloučký</i>)		<i>útlounký</i>
<i>úzký</i>									<i>uzoučký</i>	<i>uzoulinký</i>	<i>uzounký</i>
<i>veselý</i>									<i>veseloučký</i>		
<i>vetchý</i>									<i>vetchoučký</i>		
<i>vlahý</i>									<i>vlahoučký</i>		
<i>vlažný</i>									<i>vlažňoučký</i>		
<i>volný</i>											<i>volňounký</i>
<i>voňavý</i>									<i>voňavoučký</i>		
<i>výborný</i>									<i>výbornoučký</i>		
<i>zdravý</i>									<i>zdravoučký</i>		

Tabulka 30, str. 6: Derivační tabulky adjektivních modifikací

	-avý	na-lý	při-lý	za-lý	-ičký	-ilický	-ilinký/-ininký	-inický	-oučkový	-(o)ulinký/ouninký	-ounký
zelený	zelenavý/zelenkavý	nazelenalý		zazelenalý					zeleňoučkový		
zhusený									zhuseňoučkový		
zlatý	zlatavý	nazlátý			zlatičký				(zlatoučkový/zlatoučkový)		(zlatounký)
zralý		nazrálý									
zravý		nazrálý	(přízrálý)						zravoučkový		
živý									živoučkový		
žlutý	žlutavý	nazluktý		zažluktý							
žlutý	žlutavý	nazloutlý	(přížloutlý)	zažloutlý					žlutoučkový		(žlutounký)

Tabulka 30, str. 7: Derivační tabulky adjektivních modifikací

Jen zeslabující tvary mají tato adjektiva:

černý:	<i>načernalý, začernalý</i>
fialový:	<i>nafialovělý, zafialovělý</i>
hluchý:	<i>nahluchlý, přihluchlý</i>
hnědý:	<i>nahnědlý, zahnědlý</i>
hořký:	<i>nahořklý, zahořklý</i>
hrbatý:	<i>nahrblý, přihrblý</i>
hrubý:	<i>přihroublý</i>
jazzový:	<i>najazzlý</i>
kyselý:	<i>nakyslý</i>
mokrý:	<i>namoklý</i>
opilý:	<i>přiopilý</i>
oranžový:	<i>naoranžovělý</i>
ožralý:	<i>přiožralý</i>
plešatý:	<i>naplešlý, připlešatělý</i>
rezavý:	<i>narezavělý, narezlý, přirezlý, zarezavělý, zarezlý, zarezivělý</i>
ryšavý:	<i>naryšavělý,</i>
snědý:	<i>přisnědlý</i>
sprostý:	<i>přisprostlý</i>
trpký:	<i>natrpklý</i>
tvrdý:	<i>natvrdlý, přitvrdlý</i>
zralý:	<i>nazrálý</i>
žluklý:	<i>nažluklý, zažluklý</i>

Při pohledu na modifikace v tabulce je i bez kontextu zjevné, že se jedná pouze o „zeslabení“ (podle Šmilauera „věcné zdrobnění“). Rozdíl mezi tímto zeslabeným tvarem a deminutivem podtrhují protějšky s němčinou. České tvary jsou uvedeny vertikálně podle frekvence (sestupně), německé tvary jsou uvedeny horizontálně podle frekvence (sestupně):

bílý	≈	<i>weiß</i>
bělavý	≈	<i>weißlich, weiß, blaß, hell, wattig</i>
bělounký	≈	<i>sehr weiß</i>
běloučký	≈	<i>strahlend weiß, schneeweiß, blütenweiß, hell(häutig)</i>

blbý	≈	<i>blöd, dumm, doof, blödsinnig</i>
blboučký	≈	<i>dämlich</i>
příblblý	≈	<i>blöd, idiotisch, debil, albern, verblödet, blödsinnig, dämlich, dümmlich</i>
nablblý	≈	<i>stumpf/dumpf, idiotisch</i>

bledý	≈	<i>bläss</i>
bled'oučký	≈	<i>bleich, hochblond, hell</i>
bled'ounký	≈	<i>bläss</i>
příbledlý	≈	(protějšky nedoloženy)

červený	≈	<i>rot</i>
červeňoučký	≈	<i>rot</i>
červenavý	≈	<i>rötlich</i>

drzý ≈ *frech, dreist, maßlos*
drzoučký ≈ (protějšky nedoloženy)
přidržený ≈ *ein bisschen frech, (kompenzace: freches Lächeln)*

hloupý ≈ *dumm* (naprostá většina), *blöd*
hloupoučký ≈ *dummer alter, dümmlich*
nahloupý ≈ (protějšky nedoloženy)
přihloupý ≈ *ein bisschen dusslig, einfältig, blöd albern, idiotisch, dumm, stumpfsinnig*

měkký ≈ *weich*
naměkklý ≈ *weich, angeweicht*
měkoučký ≈ *weich, bequem, drall, so weich, wuschelig und weich*
měkounký ≈ *federweich, weich und zart*

modrý ≈ *blau*
modroučký ≈ *bläulich*
modrounký ≈ *dünnes bläuliches (Rauchband),*
zamodralý ≈ *bläulich, blau*

pitomý ≈ *blöd/blödsinnig, dumm, dämlich, idiotisch*
pitomoučký ≈ *töricht, (echt) albern, dumm*
připitomělý ≈ *blöd, idiotisch, dumm, blödsinnig, allerblödeste*

Adjektivum *pitomý* ≈ *dämlich* se užívá jednoznačně spíš derogativně (1):

- (1) *Tak jak to chceš, Lombarde? Najednou, nebo po kouskách? Čím mám začít? Tvoji pitomou hlavou, nebo hubou ...*
Wie willst du's haben, Lombard? Auf einmal - oder stückweise? Womit soll ich anfangen? Mit deiner dämlichen Birne, deinem Maul... (Konsalik: Hypnotizér)

Naopak *pitomoučký* je v kontextu zapojeno jednoznačně meliorativně. Dokládají to zapojení do nejčastějších doložených vazeb *pitomoučký jako štěně, pitomoučká tabulka, pitomoučká zlatá muška, lehce pitomoučké věci*. A také v (ironických) sděleních (2), že si adresát nepočíná správně:

- (2) *Protože jsi pitomoučký, opravdu pitomoučký.* (Lyndseyová: *Zamilovaný ničema*)
Ty seš úplně hloupoučkej, pitomoučkej, dušičko. (Škvorecký: *Tankový prapor*)

rudý ≈ *rot, blutrot, krebsrot, hochrot, glühendes Rot*
narudlý ≈ *rötlich, rot*
rud'oučký ≈ (protějšky nedoloženy)
zarudlý ≈ *gerötet, rot*

Lexikální divergence mezi češtinou a němčinou *červený/rudý* ≈ *rot* bývá překlenuta tak, že barvě *rudý* odpovídá v němčině *rot* [červený] plus nějaký intenzifikátor – buď determinant ve složenině (*blutrot, krebsrot*) nebo přívlastek (*glühendes Rot*)

růžový	≈	<i>rosa, rosafarben, rosarot, rosig</i>
<i>růžovoučký</i>	≈	<i>rosig, mit rosa Teint</i>
<i>narůžovělý</i>	≈	<i>rosafarben, rosa, rosig, rötlich</i>
<i>zarůžovělý</i>	≈	<i>rosig</i>

sladký	≈	<i>süß</i>
<i>nasládlý</i>	≈	<i>süßlich</i>
<i>slad'oučký</i>	≈	<i>honigsüß, lieber (Jeremy)</i>
<i>slad'oukný</i>	≈	<i>heuchlerisch (ironie)</i>

slepý	≈	<i>blind</i>
<i>slepoučký</i>	≈	(protějšky nedoloženy)
<i>nasleplý</i>	≈	(protějšky nedoloženy)
<i>přisleplý</i>	≈	<i>halbblind, fast blind</i>

Deminutivum *slepoučký* je doloženo jen v korpusu SYN 2013 (3).

- (3) *Místo brejli mu zavěsili na **slepoučké** augle dvě dětských vláček - s tvrzením, že mu augle stejně brzo vyjedou z důlku, tak aby měl tu přepravu lacinější.* (Lidové noviny - Literární noviny, č. 23/1991)

tlustý	≈	<i>dick, fett</i>
<i>tlust'oučký</i>	≈	<i>kräftig, ziemlich dick</i>
<i>tlust'oukný</i>	≈	(protějšky nedoloženy)
<i>přitloustlý</i>	≈	<i>beleibt</i>
<i>zatloustlý</i>	≈	(protějšky nedoloženy)

tupý	≈	<i>stumpf, dumpf</i>
<i>tupoučký</i>	≈	(protějšky nedoloženy)
<i>přituplý</i>	≈	(protějšky nedoloženy)

Adjektivní deminutivum *tupoučký* se užívá zjevně jen ve smyslu „hloupý“. Pouze jeden doklad (4) označuje „neostrost“ předmětu, ovšem i zde je ho užito metaforicky a evaluativně.

- (4) *... neboť film, v němž bylo mírně cítit osten kritiky vládnoucí filosofie vládnoucího režimu, přirozeně jen docela **tupoučkový** ostýnek, vychválila kritika už pro ten ostýnek, do nebe,...* (Zábrana: *Vražda v zastoupení*)

Spojení *tupoučká seker(k)a* či jiný předmět, u něhož je žádoucí, aby byl ostrý, by taktéž vytvářelo ironii, popř. afekt.

zelený	≈	<i>grünn, Green</i> (v názvech)
<i>zelenavý</i>	≈	<i>grünlich</i>
<i>zelenkavý</i>	≈	<i>blaßgrün, zartgrün</i>
<i>nazelenalý</i>	≈	<i>grünlich, gelbgrün</i>
<i>zeleňoučký</i>	≈	(protějšky nedoloženy)
<i>zazelenalý</i>	≈	<i>moosbegrünt</i>

zlatý	≈	<i>golden, goldig, Gold~</i> (v kompozitech)
<i>zlatavý</i>	≈	<i>golden</i> (drtivá většina), <i>goldfarbig, goldfarben</i>
<i>nazlátlý</i>	≈	<i>golden, grüngolden, rotgold</i> (– většinou kompozitum s nějakou jinou barvou)
<i>zlatičký</i>	≈	(protějšky nedoloženy)
<i>zlaťoučký</i>	≈	(protějšky nedoloženy)
<i>zlaťounký</i>	≈	(protějšky nedoloženy)

zrzavý	≈	<i>rothaarig, rot, rötlich</i> (zř.)
<i>nazrzlý</i>	≈	<i>rötlich</i> (naprosto převažuje), <i>rotblond, rothaarig</i>
<i>přizrzlý</i>	≈	(protějšky nedoloženy)
<i>zrzavoučký</i>	≈	(protějšky nedoloženy)

Adjektiva *přizrzlý* a *zrzavoučký* (5) jsou velice slabě zastoupena i ve sdruženém korpusu SYN 2013.

- (5) „Babi, představ si, že máme koťátko! Je nádherný, **zrzavoučký!**“ vykřiknu nadšeně hned ve dveřích, ...
(V. Kabátová: *Tenhle kluk je můj!*)

žlutý	≈	<i>gelb</i>
<i>žlutavý</i>	≈	<i>gelblich, gelb</i>
<i>nažloutlý</i>	≈	<i>gelblich</i>
<i>žluťoučký, žluťounký</i> (zř.)	≈	<i>goldblond, goldgelb</i> , nebo jen <i>blond</i>
<i>přižloutlý</i>	≈	(protějšky nedoloženy)
<i>zažloutlý</i>	≈	<i>vergilbt</i>

3.5 Poznámky k adjektivním modifikacím

Některé sufixy (*-avý/-kavý*) a cirkumfixy (*na-lý, při-lý, za-lý*) mají jistě funkci umenšující či redukující míru. Chybí jim však emotivní náboj (pozitivní, negativní nebo ironická konotace). Za jednoznačná deminutiva je považovat nelze, nemají evaluativní charakter.

I u adjektiv se zeslabujícími sufixy platí teze o frekvenci: tvar se zeslabujícím sufixem mívá frekvenci nižší než základ.

Skutečná adjektivní deminutiva tvoří jen sufixy s evaluativní hodnotou. Jsou uvedeny na následující stránce v tabulce 31. V následujících kapitolách bude věnována pozornost pouze jim.

Adjektiva s evaluativními sufixy běžně netvoří stupně. Známý je především jazykolam *nej(ne)kulaťoulinkatější*, v korpusu SYN 2013 je díl doloženo *nejmrňavoučkaťulinkatější*.

3.6 Deminutivní řady adjektiv

Řad je mnohem méně než u substantiv. Doloženy jsou jen následující tvary, přičemž některé z nich jsou v korpusu SYN 2013 velmi slabě zastoupené tvary (označeny zkratkou zř. v závorce).

<i>čistý</i>	<i>čist'ouнкý/čist'oučкý</i>	<i>čistulinký/čist'oulinký (zř.) /čist'ulinký (zř.)</i>
<i>drobný</i>	<i>drobouнкý/droboučкý/drobňoučкý/drobničкý (zř.)</i>	<i>droboulinký</i>
<i>krátký</i>	<i>kratinký/kraťouнкý/kraťičкý/kraťoučкý</i>	<i>kraťoulinký (zř.)</i>
<i>křehký</i>	<i>křehoučкý/křehouнкý</i>	<i>křehoulinký(zř.)</i>
<i>lehký</i>	<i>lehouнкý/lehoučкý</i>	<i>lehoulinký</i>
<i>malý</i>	<i>maličкý/malinký/malouнкý/maloučкý</i>	<i>malinkatý/malilinký/malininký/maliličкý (zř.) / maloulinký (zř.)</i>
<i>slabý</i>	<i>slaboučкý/slabouнкý</i>	<i>slaboulinký</i>
<i>tenký</i>	<i>tenoučкý/tenouнкý/teninký/teničкý</i>	<i>tenoulinký/tenouninký (zř.)</i>
<i>úzký</i>	<i>uzoučкý/uzouнкý</i>	<i>uzoulinký</i>

3.7 Frekvence adjektivních deminutiv

Mezi evaluativními sufixy adjektiv se jako téměř univerzální jeví *-oučкý*, který je doložen u většiny deminutiv. Četnost jednotlivých deminutivních sufixů adjektiv je uvedena v tabulce 31. Čísla jsou pouze orientační a představují počet slov, která těmito prostředky tvoří deminutiva.

<i>-oučкý</i>	108
<i>-ouнкý</i>	41
<i>-ičкý</i>	16
<i>-inký</i>	12
<i>-oulinký</i>	10
<i>-ininký</i>	1
<i>-iličкý</i>	1
<i>-ilinký</i>	1

-ouninký	1
-inkatý	1
-ulinký	1

Tabulka 31: Četnost prostředků tvorby adjektivních deminutiv

Zjištění, že sufix *-oučký* tvoří nejvíc různých adjektivních deminutiv, částečně odporuje tezi, že při tvorbě deminutiv je zjevná tendence používání sufixů s předními hláskami (srov. Dressler / Merlini Barbaresi 1994:93, Jurafsky 1996:570, i zde v závěru práce). Tyto ikonické vlastnosti má mezi adjektivními deminutivními sufixy především *-ičký*. Tento sufix je sice zastoupen pouze u šestnácti lexémů, avšak frekvence deminutiv s *-ičký* je nesrovnatelně vyšší než deminutiv s *-oučký* nebo *-ounký* (srov. tabulka 32).

Frekvenční údaje v následující tabulce jsou uvedeny v absolutním počtu (sloupec „počet“) v korpusu SYN 2013 a v poměrném počtu výskytů na 1 milion pozic ve vyváženém korpusu syn 2010 (sloupec „i.p.m.“). Rozdíl mezi výskty v korpusu SYN 2013 a syn2010 jsou pouze u prvního deminutiva (*maličký*). Jinak jsou si hodnoty velmi podobné ve všech korpusech (kontrolně: syn2000, 2005, 2010 a celý SYN 2013).

Adj. dem.	počet	i.p.m.
<i>maličký</i>	10086	16,3
<i>mladičký</i>	7362	4,8
<i>malinký</i>	4596	2,8
<i>staříčký</i>	4005	2,4
<i>kratičký</i>	3250	1,8
<i>každíčkový</i>	2089	0,78
<i>malinkatý</i>	1445	0,5
<i>drobounký</i>	1197	
<i>slaboučkový</i>	950	
<i>lehounký</i>	917	
<i>hezoučkový</i>	892	
<i>prostinký</i>	652	0,4
<i>chudičkový</i>	643	
<i>droboučkový</i>	628	
<i>tenoučkový</i>	590	
<i>uzoučkový</i>	569	
<i>tenounký</i>	562	
<i>lehoučkový</i>	560	
<i>uzounký</i>	536	
<i>čistounký</i>	399	
<i>mladinký</i>	394	
<i>slabounký</i>	367	
<i>kulařoučkový</i>	317	
<i>celičkový</i>	257	
<i>tichounký</i>	224	
<i>měkoučkový</i>	208	
<i>hloupoučkový</i>	207	
<i>hezounký</i>	191	
<i>miloučkový</i>	190	
<i>kratoučkový</i>	178	
<i>křehoučkový</i>	177	
<i>sladoučkový</i>	176	
<i>samotinký</i>	158	
<i>nizoučkový</i>	140	
<i>růžovoučkový</i>	140	
<i>kratinký</i>	126	
<i>hebounký</i>	123	

<i>jemňoučkový</i>	114	
<i>ubohoučkový</i>	110	
<i>běloučkový</i>	107	
<i>teploučkový</i>	106	
<i>štihlounký</i>	103	
<i>heboučkový</i>	96	
<i>teninký</i>	86	
<i>hubeňoučkový</i>	85	
<i>kratounký</i>	83	
<i>mladounký</i>	80	
<i>tichoučkový</i>	79	
<i>hladounký</i>	76	
<i>křehounký</i>	76	
<i>bělounký</i>	73	
<i>světounký</i>	73	
<i>tlustoučkový</i>	73	
<i>jemňounký</i>	70	
<i>sladounký</i>	70	
<i>malilinký</i>	64	0,03
<i>mladoučkový</i>	64	
<i>pitomoučkový</i>	64	0,04
<i>čistoučkový</i>	62	
<i>řidounký</i>	62	
<i>žlutoučkový</i>	60	
<i>měkounký</i>	58	
<i>jednoduchoučkový</i>	54	
<i>jedinký</i>	52	
<i>hladoučkový</i>	50	
<i>droboulinký</i>	49	
<i>skromňoučkový</i>	47	
<i>bledoučkový</i>	44	
<i>útlounký</i>	43	
<i>prostičkový</i>	38	
<i>neviňoučkový</i>	36	
<i>plničkový</i>	34	
<i>milounký</i>	33	
<i>nizounký</i>	33	
<i>červeňoučkový</i>	31	

<i>tenoulinký</i>	31	
<i>mrňavoučkový</i>	27	
<i>pěknoučkový</i>	26	
<i>bled'oučkový</i>	24	
<i>hodňoučkový</i>	24	
<i>blboučkový</i>	23	
<i>mírňoučkový</i>	23	
<i>naivňoučkový</i>	23	
<i>zlatický</i>	23	
<i>řid'oučkový</i>	22	
<i>teploučkový</i>	21	
<i>chaboučkový</i>	20	
<i>chud'oučkový</i>	20	

<i>něžňoučkový</i>	20	
<i>slaboučkový</i>	20	
<i>lehoučkový</i>	18	
<i>čerstvoučkový</i>	14	
<i>pomaloučkový</i>	14	
<i>světloučkový</i>	14	
<i>zeleňoučkový</i>	14	
<i>uzoučkový</i>	13	
<i>blizoučkový</i>	11	
<i>maloučkový</i>	11	
<i>prost'oučkový</i>	10	
<i>roztomiloučkový</i>	10	0,01

Tabulka 32: Frekvence adjektivních deminutiv (Zdroj: průnik korpusů ÚČNK)

Abecední řazení

V korpusu SYN 2013 je doloženo celkem 173 adjektivních deminutiv. Základy jsou řazeny abecedně. Deminutivní tvary (pakliže jich je víc než jeden) jsou uvedeny pod sebou podle frekvence. Poznámkou zř. v závorce jsou označena deminutiva s minimální frekvencí, tj. do 3 dokladů (včetně) v korpusu SYN 2013.

<i>bílý</i>	<i>běloučkový</i> <i>běloučkový</i>
<i>blbý</i>	<i>blboučkový</i>
<i>bledý</i>	<i>bled'oučkový</i> <i>bled'oučkový</i>
<i>blízký</i>	<i>blizoučkový</i>
<i>brzký</i>	<i>brzičkový</i> (zř.)
<i>celý</i>	<i>celičkový</i> (zř.) <i>celoučkový</i> (zř.)
<i>čerstvý</i>	<i>čerstvoučkový</i> <i>čerstvoučkový</i> (zř.)
<i>červený</i>	<i>červeňoučkový</i>
<i>čistý</i>	<i>čistoučkový</i> <i>čistoučkový</i> <i>čistulinký</i> <i>čistoučkový</i> (zř.) <i>čistulinký</i> (zř.)
<i>dobrý</i>	<i>dobroučkový</i>
<i>drahý</i>	<i>drahoučkový</i> (zř.)
<i>drobný</i>	<i>drobounčkový</i> <i>droboučkový</i> <i>droboulinký</i> <i>drobňoučkový</i> <i>drobničkový</i> (zř.)
<i>drzý</i>	<i>drzoučkový</i> (zř.)
<i>hebký</i>	<i>hebounčkový</i> <i>heboučkový</i>
<i>hezký</i>	<i>hezoučkový</i> <i>hezoučkový</i>
<i>hladký</i>	<i>hlaďoučkový</i> <i>hlaďoučkový</i>
<i>hloupý</i>	<i>hloupoučkový</i> <i>hloupounčkový</i> (zř.)
<i>hodný</i>	<i>hodňoučkový</i>
<i>hubený</i>	<i>hubeňoučkový</i> <i>hubeňoučkový</i> (zř.)
<i>chabý</i>	<i>chaboučkový</i>

<i>chladný</i>	<i>chlad'oučkový</i> (zř.)
<i>chlupatý</i>	<i>chlupaťoučkový</i> (zř.)
<i>chudý</i>	<i>chudičkový</i> <i>chud'oučkový</i> <i>chudinčkový</i>
<i>chytrý</i>	<i>chytroučkový</i>
<i>jediný</i>	<i>jedinký</i>
<i>jednoduchý</i>	<i>jednoduchoučkový</i>
<i>jemný</i>	<i>jemňoučkový</i> <i>jemňounčkový</i>
<i>každý</i>	<i>každíčkový</i> <i>každinký</i> (zř.)
<i>krásný</i>	<i>krásňoučkový</i> (zř.)
<i>krátký</i>	<i>kratičkový</i> <i>kratoučkový</i> <i>kratinký</i> <i>kratoučkový</i> <i>kratoučkový</i> (zř.)
<i>krutý</i>	<i>krutinký</i> (zř.) <i>krut'oučkový</i> (zř.)
<i>křehký</i>	<i>křehoučkový</i> <i>křehounčkový</i> <i>křehoulinký</i> (zř.)
<i>křupavý</i>	<i>křupavoučkový</i>
<i>kulatý</i>	<i>kulaťoučkový</i> <i>kulaťoučkový</i> (zř.)
<i>kyprý</i>	<i>kyproučkový</i> (zř.)
<i>laciný</i>	<i>laciňoučkový</i> (zř.)
<i>lehký</i>	<i>lehounčkový</i> <i>lehoučkový</i> <i>lehoučkový</i>
<i>malý</i>	<i>malinkatý</i> <i>maličkový</i> <i>malinký</i> <i>malilinký</i> <i>maloučkový</i> <i>malininký</i> <i>maloučkový</i>

<i>malilichý</i>	<i>malilichý</i> (zř.)
<i>malinký</i>	<i>malinký</i> (zř.)
<i>maloučkový</i>	<i>maloučkový</i> (zř.)
<i>mechový</i>	<i>mechovoučkový</i> (zř.)
<i>měkký</i>	<i>měkoučkový</i> <i>měkounčkový</i> <i>měkkoučkový</i> <i>měkkounčkový</i>
<i>milý</i>	<i>miloučkový</i> <i>milounčkový</i>
<i>mírný</i>	<i>mírňoučkový</i> <i>mírňounčkový</i> (zř.)
<i>mladý</i>	<i>mladičkový</i> <i>mladinký</i> <i>mlaďoučkový</i> <i>mlaďoučkový</i> <i>mladoučkový</i> (zř.)
<i>modrý</i>	<i>modroučkový</i> <i>modroučkový</i>
<i>mrňavý</i>	<i>mrňavoučkový</i> <i>mrňavoučkový</i> (zř.)
<i>nádherný</i>	<i>nádherňoučkový</i> (zř.)
<i>nahý</i>	<i>nahoučkový</i> (zř.)
<i>naivní</i>	<i>naivňoučkový</i>
<i>nepatrný</i>	<i>nepatrnoučkový</i>
<i>nepěkný</i>	<i>nepěknoučkový</i> (zř.)
<i>nevinný</i>	<i>neviňoučkový</i> (zř.)
<i>něžný</i>	<i>něžňoučkový</i> (zř.) <i>něžňounčkový</i>
<i>nízký</i>	<i>nizoučkový</i> <i>nizoučkový</i>
<i>nový</i>	<i>novoučkový</i> (zř.)
<i>odporný</i>	<i>odpornoučkový</i> (zř.)
<i>ohavný</i>	<i>ohavňoučkový</i> (zř.)
<i>ošklivý</i>	<i>ošklivoučkový</i> (zř.)
<i>pěkný</i>	<i>pěknoučkový</i>
<i>pitomý</i>	<i>pitomoučkový</i>

<i>platný</i>	<i>platňoučkový</i> (zř.)	<i>sladký</i>	<i>slad'oučkový</i>	<i>tichoučkový</i>
<i>plný</i>	<i>plničkový</i>		<i>slad'ounkový</i>	<i>tlustý</i>
<i>pomalý</i>	<i>pomaloučkový</i>	<i>slepý</i>	<i>slepoučkový</i> (zř.)	<i>tlust'oučkový</i>
	<i>pomalinký</i> (zř.)	<i>smutný</i>	<i>smutňoučkový</i> (zř.)	<i>tlust'ounkový</i>
<i>prachudý</i>	<i>prachudičkový</i> (zř.)	<i>snadný</i>	<i>snadňoučkový</i> (zř.)	<i>trpělivý</i>
<i>promitlivní</i>	<i>primitivňoučkový</i> (zř.)	<i>starý</i>	<i>staříčkový</i>	<i>trpělivoučkový</i> (zř.)
<i>prostý</i>	<i>prostinký</i>		<i>staroučkový</i>	<i>tučný</i>
	<i>prostický</i>	<i>stříbrný</i>	<i>stříbrňoučkový</i> (zř.)	<i>tučnoučkový</i> (zř.)
	<i>prost'oučkový</i>		<i>stříbrňounkový</i> (zř.)	<i>tupý</i>
<i>pr'avý</i>	<i>(pr'avoučkový)</i>	<i>studený</i>	<i>studeňoučkový</i> (zř.)	<i>tupoučkový</i> (zř.)
	<i>(pr'avounkový)</i>	<i>suchý</i>	<i>suchoučkový</i> (zř.)	<i>ubohý</i>
	<i>(fr'avoučkový)</i>	<i>svatý</i>	<i>svat'oučkový</i> (zř.)	<i>ubohoučkový</i>
<i>přeuobý</i>	<i>(přeuoboučkový)</i>	<i>světlý</i>	<i>svět'oučkový</i>	<i>útlý</i>
<i>příjemný</i>	<i>(příjemňoučkový)</i>		<i>svět'loučkový</i>	<i>útlounkový</i>
<i>rovný</i>	<i>rovňoučkový</i> (zř.)	<i>šedivý</i>	<i>šedivoučkový</i>	<i>útloučkový</i>
<i>rozkošný</i>	<i>rozkošňoučkový</i> (zř.)	<i>šikmý</i>	<i>šikmoučkový</i> (zř.)	<i>úzký</i>
<i>roztomilý</i>	<i>roztomiloučkový</i>	<i>špinavý</i>	<i>špinavoučkový</i> (zř.)	<i>uzoučkový</i>
<i>rudý</i>	<i>rud'oučkový</i> (zř.)	<i>šťastný</i>	<i>šťastňoučkový</i> (zř.)	<i>uzounkový</i>
<i>růžový</i>	<i>růžovoučkový</i>	<i>šť'avnatý</i>	<i>šť'avnaťoučkový</i> (zř.)	<i>uzoulinkový</i>
<i>řidký</i>	<i>řid'ounkový</i>	<i>štíhlý</i>	<i>štíhlounkový</i>	<i>veselý</i>
	<i>řid'oučkový</i>		<i>štíhloučkový</i>	<i>veseloučkový</i> (zř.)
<i>samotný</i>	<i>samotinkový</i>	<i>tenký</i>	<i>tenoučkový</i>	<i>vetchý</i>
<i>skromný</i>	<i>skromňoučkový</i>		<i>tenounkový</i>	<i>vetchoučkový</i> (zř.)
	<i>skromničkový</i>		<i>teninkový</i>	<i>vlahý</i>
	<i>skromňounkový</i> (zř.)	<i>teplý</i>	<i>tenoulinkový</i>	<i>vlahoučkový</i> (zř.)
<i>skrovný</i>	<i>skrovničkový</i>		<i>teničkový</i>	<i>vlažný</i>
	<i>skrovňoučkový</i> (zř.)		<i>tenouninkový</i> (zř.)	<i>vlažňoučkový</i> (zř.)
<i>slabý</i>	<i>slaboučkový</i>	<i>tichý</i>	<i>tichoučkový</i>	<i>volný</i>
	<i>slabounkový</i>		<i>teplounkový</i>	<i>volňounkový</i> (zř.)
	<i>slaboulinkový</i>		<i>tichounkový</i>	<i>voňavý</i>
				<i>voňavoučkový</i>
				<i>výborný</i>
				<i>výbornoučkový</i> (zř.)
				<i>zdravý</i>
				<i>zdravoučkový</i> (zř.)
				<i>zelený</i>
				<i>zelenoučkový</i>
				<i>zhnusený</i>
				<i>zhnuseňoučkový</i> (zř.)
				<i>zlatý</i>
				<i>zlatickový</i>
				<i>zlat'oučkový</i> (zř.)
				<i>zlat'ounkový</i> (zř.)
				<i>zrzavý</i>
				<i>zrzavoučkový</i> (zř.)
				<i>živý</i>
				<i>živoučkový</i> (zř.)
				<i>žlutý</i>
				<i>žlut'oučkový</i>
				<i>žlut'ounkový</i> (zř.)

Tabulka 33: Přehled adjektivních deminutiv a jejich základů

3.8 Sémantika adjektivních deminutiv

Obecně lze říct, že adjektivní deminutiva se tvoří především od přídavných jmen vyjadřujících, že je něčeho málo: „malý rozměr“ (*krátký, malý, nízký*), „malá síla“ (*slabý, chabý*), „malý věk“ (*mladý, nový*), „malé jmění nebo obsah“ (*chudý, prostý*), „malá hustota“ (*řidký*) nebo „malá hlasitost“ (*tichý*) či „malá rychlost“ (*pomalý*). Mimo těchto také od několika jiných, kde lze malou míru hledat jen podmíněčně (adjektivum *hloupoučkový* může znamenat „málo inteligentní“, spíš se tím ale vyjadřuje shovívavost nebo opovržení). A právě u těchto je především zjevná evaluativní povaha deminutiv. Hodnocení deminutivním adjektivem bývá převážně pozitivní. Vyjadřuje se jimi příjemný rozměr, vzhled, povaha atd., ale i empatie (*staříčkový*), někdy se používají k eufemizaci či bagatelizaci (*ošklivoučkový*). Mezi adjektivní deminutivy se rýsují následující sémantické skupiny (řazeno podle četnosti v korpusu, kterou určuje absolutní frekvence jednotlivých deminutiv v korpusu syn2010 a počet různých deminutivních tvarů).

Oddíl	abs. počet konkordancí	počet lexémů	index pořadí
1. Rozměr	9110	32	2,9152
2. Vzhled	1927	39	0,75153
3. Stáří	8599	8	0,68792
4. Barvy	601	22	0,13222
5. Povaha	495	21	0,10395

6. Taktilní vjem	510	17	0,0867
7. Jmění	1147	7	0,08029
8. Komplexnost	623	12	0,07476
9. Síla	481	5	0,02405
10. Inteligence a int. náročnost	162	8	0,01296
11. Chuť	62	8	0,00496
12. Zvuk	83	3	0,00249
13. Svěžest	34	4	0,00136
14. Hustota	36	2	0,00072
15. Vzdálenost	13	2	0,00026
16. Teplota	4	3	0,00012
17. Cena	3	2	0,00006
18. Rychlost	2	2	0,00004

Tabulka 34: Adjektivní deminutiva podle sémantiky

Rozdělení by samozřejmě mohlo být jiné. Nabízí se návaznost na sémantické vymezení Čermákovo (2010:168-169). Deminutiva se však tvoří jen od poměrně malého počtu adjektiv. Jedná se tedy o pokus tuto malou výseč zmapovat ze sémanticko-pragmatického hlediska. Některé kategorie se částečně překrývají (např. rozměr a vzhled) a jsou různě velké. Zařazení deminutiv do jednotlivých kategorií je založeno na jejich typickém okolí (zjištěno kolokační analýzou nebo přímo z konkordancí). Zařazena jsou všechna adjektivní deminutiva doložená v korpusu SYN 2013.

3.8.1 Rozměr

Tato nejfrekventovanější adjektivní deminutiva především zdůrazňují „malý rozměr něčeho“, včetně hmotnosti. Pojí se vesměs s konkréty, zřídka s abstrakty.

(Řazení abecedně podle základu, pak podle počtu výskytu deminutiv)

drobný → **drobounký, droboučký, droboulinký**

drobounký: *kapička, částěčka, zrníčko/zrnko, krystalek, jehlička*

droboučký: *karafiátek/kvítek, lístek, pavouček, šupinka, holátko* atd.

Tvar *drobounký* je častější než *droboučký*.

droboulinký: stejně jako *droboučký*

Tvary *drobničkový* a *drobňoučkový* se téměř nevyskytují.

krátký → **kratičkový, krat'oučkový, kratinký, krat'ounký, krat'oulinký**

Vysoce převažuje *kratičkový*. Tvary *krat'oučkový* a *kratinký* mají podobnou frekvenci.

Relativně řídké je *krat'ounký*. Kolokační partneři jsou celkem podobní: nápadně často se vyskytují ve spojení s oděvem a stříhem vlasů.

kratičkový: *sukýnka/sukénka, minisukně, šortky, kapitolka, sestřih, okamžik, intermezzo, prostřih, odmlka, záblesk, šlofiček, zprávička*

krat'oučkový: *minisukně, sukýnka, krat'ásky, šortky, ježeček (střih vlasů), frontička, dopisek, pauzička, článeček*

kratinký: *sukýnka, suknička, košilka, mikádo (střih vlasů), mžení, hvízdnutí, zástup, rozestup*

krat'ounký: *sukýnka, sukénka, sukně, tričko, šaty, sestřih, ježek (střih vlasů), vlas, pidipohádka, čárka*

krat'oulinký: (zř.) *sukně*

malý → **maličkový, malinký, malinkatý, malilinký, malounký, malilický, malilinký, maloulinký**

maličký: pacholíček, ostrůvek, zemička, krůček, kuchyňka, štírek, chybička, vesnička, kousíček, človiček, kuřátko, dírka, pokojík, rolička, garsonka, víska, krámek, kousek, postavička

malinký: kousíček, krůček, chybička, človiček, částek, zemička, byteček, vesnička, dírka, místnůstka, jiskřička, rolička, domeček, trhlina, ptáček, pokojík, chudinka, brouček, mužíček, pytlíček, světýlko, krámek, stadiónek

malinkatý: kousíček, soupravička, letadélko, nesouměrnost, kresbička, květák, škvírka, byteček, rolička, brouček, prostůrek, chýška, morčátko, krcálek, zlomeček, človiček, podvůdek, sombrero, částek, d'áblík, mraveneček, prdelka, očičko

malilinký: chvilinka, zosobnění, kousíček, zajiček, židlička, chybička

malounký: zaváhání, městečko, zdrímnutíčko

Další deminutiva od *malý*: *malilický*, *malilinký* a *maloulinký* jsou v psaném jazyce velmi slabě zastoupena.

lehký → **lehounký, lehoučký, lehoulinký**

Deminutivum *lehounký* je o něco běžnější než *lehoučký*, kolokační partneři jsou velmi podobní.

lehounký: vánek, pírkó, letadélko, šifon, župánek, větrík, peříčko, pápěří, mrazení, šatečky, anulovaný, melancholie, chmýří, zachvění, anekdotka, nadýchaný, našlapování, šifonový, závoj

lehoučký: (jako) pírkó, chmýří, ševelení, pápěří, miniatúrka, št'ouch, klus, nahození, popěvek, vánek, spodnička, větrík, opar, obláček, šatičky

lehoulinký: pískání

mrňavý → **mrňavoučký, mrňavouký**

Deminutivum od *mrňavý* je většinou jen **mrňavoučký**: *místnůstka, zahrádka, stoleček, stroupeček, problém* (spíš ironicky). Konkurenční tvar *mrňavouký* je na úrovni okasionalismu. Doloženo: **mrňavouký Děčín**.

nepatrný → **nepatrnoučký**

nepatrnoučký: (především abstraktně) *mrknutí, zpestření*

nížký → **nizoučký, nizouký**

nizoučký (běžnější než *nizouký*): *travička, stoleček, kmínek, plůtek, keřík, zídka, stolička, podpatek, stolek, ostrůvek, strop, chalupa, tráva, nájem, (bodové) hodnocení, kurs (měny)*

nizouký: *keříček, povlak, stolička, zídka, stolek, domek*

prt'avý → **prt'avoučký, prt'avouký**

prt'avoučký (pokud, tak především toto): *hřiště, zemička* (myšleno většinou Československo)

prt'avouký je na úrovni okasionalismu; doloženo: *prt'avouký hovínko*.

úzký → **uzoučký, uzouký, uzoulinký**

Oba tvary *uzoučký* a *uzouký* mají velice podobnou frekvenci i kolokační partnery: *srpek měsíce/slunce* (při zatmění), *proužek moře, skif* (zdůrazněna vratkost plavidla) nebo *kádr* (zdůrazňuje povzdech nad nedostatečným počet (dobrých) hráčů v týmu)

uzoučký: *srpek, tunýlek, proužek, skif, kaňon, pásek, mostek/můstek, paprsek, průchod, koridor, obzor, kádr, pás, pruh, chodník, vchod, kanál*

uzouký: *srpek, knírek, proužek, pokojík, potůček, viadukt, pruh, kádr, pás, pas, slunce, moře, světlo, prostor, měsíc, země*

uzoulinký: *proužek moře, most*

Poznámka k deminutivům hodnotícím rozměr

Není to skupina četná do počtu různých lexémů, zato velmi silně frekventovaná. U adjektivních augmentativ je to podobně, jen s tím rozdílem, že kvantifikaci rozměru obstarává většina adjektivních augmentativ. Těch je v češtině totiž velmi málo (srov. odd. 3.8.20).

Deminutiva v této kategorii se vesměs pojí s deminutivními substantivy (1), (2) a také příklady výš.

Konkurence tvarů

Pokud je deminutiv od jednoho základu víc, expresivnější, tedy „deminutivnější“ jsou s tvary s -č-: *maličký* (vedle *malinký*); *nizoučkový* (vedle *nizounkový*). V jejich okolí jsou často substantivní deminutiva (i druhého stupně).

Jejich opozita netvoří zpravidla deminutivum. Odporuje tomu jejich sémantická povaha: *kratičký* x *dlouhoučkový/*dlouhičký*. Právě tato opozita tvoří gros českých augmentativ: *krátký* → *kratičký* x *dlouhý* → *dlouhatánský*
mrňavý → *mrňavoučkový* x *obrovský* → *obrovitánský*

Spojení s deminutivem substantiva se používají i k naznačení ironie (1) nebo k zintenzivnění (2) - zde poměru k jiným uvedeným zemím.

- (1) ... *neboť film, v němž bylo mírně cítit osten kritiky vládnoucí filosofie vládnoucího režimu, přirozeně jen docela **tupoučkový** ostýnek, vychválila kritika už pro ten ostýnek, do nebe,...* (Zábrana: *Vražda v zastoupení*)
- (2) „*Vím, že Československo je **prt'avoučková** zemička někde mezi Německem a Ruskem,*“ řekne docela *správně jedna z mladých studentek...* (Lidové noviny)

3.8.2 Vzhled

Částečně se kryje s charakteristikou povahy (zde např. *čist'ouňká secese*, dále *rozkošnoučkový*). Je možné vymezit další subkategorie podle rozměrů, čistoty a obecné charakteristiky. Deminutivum má většinou funkci amplifikační nebo eufemizační.

3.8.2.1 Vzezření rozměrově

hubený → *hubeňoučkový*, *hubeňounkový*

hubeňoučkový: *tělíčko, človíček, klučina, blondýnka, děvčátko, sestřička, modelka, Twiggy*

hubeňounkový: *nožičky*

kulatý → *kulat'oučkový*, *kulat'ounkový*

kulat'oučkový: *šedesátník, mužík, človíček, stařík, parťák, hospodský, postavička, chlapík, mazlík; tvářička (méně často tvář), břicho, zadeček*

Především se charakterizuje tvar postavy nebo její část. Dále pak i rostliny: *jablíčko, brambůrek* nebo i obnos: *kulat'oučková sumička*.

kulat'ounkový: v korpuse syn doloženo jen jednou (4)

- (4) „*Moje tělíčko nejdražší! Proč jsem je ztratila, proč nehajá stále vedle mne? Ta krásná, plná lýtečka, - ta tvrdá, chlupatá stehýnka, ten **kulat'ounkový** zadeček, snědla bych jej hned.*“

Vzhledem k tomu, že se jedná o starší text (Ladislav Klíma: *Velký román*) a jen jeden doklad, mohlo by *kulat'ounkový* ustupovat mezi archaismy. Na rozdíl od *kulat'oučkový* není doloženo ani v mluvených korpusech češtiny.

rovný, šikmý → **rovňoučký, šikmoučký**

Deminutiva **rovňoučký, šikmoučký** se vyskytují jen v jednom textu (Kožmín: *Obtisky*)

- (7) *Probouzím se do bezmezného sněžení tak bezvětrně rovňoučkého.
Ještě že padá dětský snížek šikmoučký.*

Jedná se spíš o ideolektální tvary v běžné mluvě nepoužívané.

štíhlý → **štíhlounký** → **štíhloučký**

štíhlounká: (jako proutek), blondýnka, děvčátko, dívenka, kráska, modelka, holka

štíhloučká: dívka, holčina; Gábina/Iveta je štíhloučká

Obě deminutiva vesměs ve spojení s označením ženy, jen výjimečně muže (*štíhlounký kumpán*) a zcela ojediněle věci (*štíhlounký notebook*)

tlustý → **tlust'oučký, tlust'ounký**

tlust'oučký (většinou) / **tlust'ounký** (málo): především ve spojení se zvířaty: *svišť, prasátko, (domáci) mazlíček*. Občas klasifikují i člověka, pak především muže (*tlust'oučkový pán, stařík, Evžen*), popř. dítě (*tlust'oučké mimino*), naprosto výjimečně ženu (8):

- (8) *Muži jsou většinou velmi tmavé pleti a nosí typické nízké čepičky na hlavách. Ženy jsou baculaté až tlust'oučké, na hlavách mají obvykle barevné šátky.*

tenký → **tenoučký, tenounký, tenoulinký/tenouninký, teničký**

tenoučký/tenounký: lehce převažuje **tenoučký**. Rozdíl mezi nimi není ani v kolokacích (*tenoučká/tenounká vrstvička, vlasek, trubička, pramínek, jehlička, proužek*), ani v distribuci (viz také odd. intenzita síly). Dokonce se u obou dá pozorovat shodný pozvolný pokles výskytů od r. 1991 do 2009 (syn 2010).

Tvary **tenoulinký/tenouninký** a **teničký** se vyskytují naprosto výjimečně.

útlý → **útlounký, útloučký**

útlounký, útloučký: **útlounký** je častější. Mají shodnou distribuci i kolokační partnery: *útlounké, útloučké knížky/knižičky, svazeček, brožury, booklet, text*. Velmi zřídka se užívá ve spojení s označením osoby: *útlounká studentka*. Signifikantnější je užití ve spojení s částí těla: *útlounký pas, tvář, hrud'*.

3.8.2.2 Vzezření podle čistoty

čistý → **čist'ounký, čist'oučký, čist'oulinký/čist'ulinký**

čist'ounký: *voděnka, (jako) klícka, stařeček, stařenka, zástěra, pyžamo, bazárek, řeznictví, kuchyňka, secese, peřina, košile, asfalt, pleť, toaleta, městečko*

čist'oučký: (a) *voňavoučký* (jako součást predikátu), *dětičky, kočička, domeček, vzduch*

Deminutivum **čist'ounký** je běžnější a zjevně se používá na rozdíl od **čist'oučký** častěji v přeneseném významu ve smyslu „dokonalý“ (styl): *čist'ounký zvuk, čist'ounká secese*. V podobných spojeních se **čist'oučký** nevyskytuje.

Zřídka tvary: **čist'oulinký zvuk, WC; čist'ulinká voda**

Substantivum, s nimž se pojí, je často taktéž deminutivum, pokud se dá utvořit: *voděnka, klícka, stařeček, stařenka, městečko*. Některá substantiva jsou však zjevně limitována. Např. *řeznictví, secese, asfalt* jsou zastoupena jen v základním tvaru (deminutiva netvoří).

špinavý → **špinavoučký**

špinavoučký: v korpuse syn je jen jeden doklad (3). Ten vystihuje evaluativní povahu užívání deminutiv.

- (3) *Dear dirty Dublin -Špinavoučký Dublin ve výstižném českém překladu Aloyse Skoumala.*

3.8.2.3 Vzhled podle obecné charakteristiky

V zásadě může být a) pozitivní a b) negativní. Deminutiva se tvoří od adjektiv vystihujících pozitiva: *krásný, nádherný, rozkošný*, mohou být ale i u negativ: *nepěkný, odporný, ohavný, ošklivý, suchý* (o osobě), kde fungují většinou ironicky. Frekvence všech je slabá.

a) Pozitivní

hezký → **hezounký, hezoučký**

hezounký: *řečičky/lež* (ironicky), *tvářička, děvenka, klouček, hnízdečko, dceruška, zajíček, blůza, dívěnka, děťátko, očko, blondýnka, děvčátko, holčička, panenka, domek*
hezoučký: *služtička, tvářička, slečinka, věcička, roztomilý a hezoučký* (jako součást predikátu), *maličký a hezoučký, chlapeček, holčička, stromeček, princezna*

Obě deminutiva mají velice podobnou frekvenci. Tvar *hezounký* se používá také ironicky: *hezounký řečičky, hezounká lež*.

krásný → **krásňoučký**

krásňoučký: užívá se velice slabě a spíš ve stylizaci až do afektované řeči (9).

- (9) *Už jen ten název - považte, jak je jemný, heboulinký. No a samotný příběh? Ten je krátký, kraťoučký, ale krásný, krásňoučký. Náš čtyřletý Edík ho jednou odpoledne, prostřednictvím medového hlasu své maminky, celý zhltnul...*

nádherný → **nádherňoučký**

nádherňoučký: deminutivy se v (10) stupňuje napětí k závěrečnému zvratu výpovědi.

- (10) *Po víkendovým vandru se celí špinaví a upocení vrátíte domů a těšíte se hlavně na tu krásně teploučkou vodičku ve vaší kulaťoučký nádherňoučký vaničce a rodina vám oznámí, že neteče voda.*

Funkce však mohou být i jiné (chybějí však doklady).

pěkný → **pěkňoučký**

pěkňoučký: málo dokladů:

- (5) *„Jú, ty jsi náš malej klasaveček, vid?“ A začne vrkat. „No ty si pěkňoučkej chlapečet, vid?“ Tedy vzdor kýčovitému ňuňání to byla chvíle docela zajímavá.*
- (6) *Ale okrást stát na daních nechťeli. Šlo prostě jen o utajení sponzorů. - Jak pěkňoučká báchorka. Takových se během přelíčení určitě objeví celá řada.*

Vedle (pře)mazlivého užití (5) se může použít i ironicky (6).

rozkošný → **rozkošňoučký**

rozkošňoučký: v (11) se ironizuje pozitivní vztah ke entitě (zvířátkům). Hodnocení je zde tedy spíš negativní.

- (11) *Výsledkem bylo masivní přemnožení „rozkošňoučkých zvířátek“.*

I zde bývá často jiná funkce (především pozitivní hodnocení), chybějí však data.

roztomilý → **roztomiloučký**

roztomiloučký: *psík, pejsánek, stvořeníčko*, ale i (shovívavě, eufemisticky) *trumbera*

b) Negativní

Velice řídká jsou deminutiva obecně evaluativních lexémů vzhledu, pokud se o označované entitě vyjadřují negativně. Doložena jsou: *nepěkňoučký, odporňoučký, ohavňoučký, ošklivoučký, suchoučký* (*suchoučká cikánka*). Většina z nich (mimo *suchoučký*) je navíc v jednom textu (*Korespondence Voskovce a Wericha*). Negativně se však užívají i jinak pozitivně polarizované lexémy (11).

3.8.3 Stáří

Základní adjektiva označující stáří jsou jen tři: *mladý*, *nový*, *starý*. Všechna tvoří deminutiva, která se vyskytují relativně hojně.

mladý → **mladičkový**, **mladinký**

mladičkový, **mladinký** mají stejné kolokační partnery. Pojí se nejčastěji s obecnými označeními osob: *dívka*, *kráska*, *milenka* *nevěsta*, zaměstnání: *prostitutka/prostitut*, *sboristka*, *tenistka*, *závodnice*, *zpěvačka*, s označením příslušnosti k národu *Čechošvýcarka*, *Romka*, vlastními jmény atd. (Pořadí je podle frekvence kolokátorů sestupně). Právě na spojení s vlastními jmény je vidět jeden drobný rozdíl v distribuci: autoři používají (převážně) buď jen *mladičkový* nebo jen *mladinký*. Pohled na metainformace korpusových textů poukazuje na rozdíl užívání *mladičkový* víc u autorů-mužů, *mladinký* spíše u žen. Platí to jak pro české autory (Hrabal: jen *mladičkový*, Kriseová, Žídková, ale i Dietl jen *mladinký*), tak pro překladatele.

Markantní je spojení těchto deminutiv především s osobami ženského pohlaví.

nový → **novoučkový**

novoučkový: charakterizuje výhradně neživé věci. Nejčastějšími kolokátory jsou: *euro*, *stroj*, *střecha*, *ešus*, *burčák*, *sud*. Substantiva určovaná deminutivem *novoučkový* sama deminutiva nebývají, i když jejich deminutiva jsou běžná, resp. možná (*burčáček*, *soudeček* aj.)

starý → **staříčkový**, **staroučkový**

staříčkový, zcela vzácně **staroučkový**: Pokud lze nepoměrnou frekvenci vůbec porovnávat, tak obě adjektivní deminutiva blíže určují především věci: *staroučková chaise longue*, *staříčkový gramofon*, *aerovka*, *tatrovka*, *škodovka*, *mocnářství* aj., dále výhradně muže: *staříčkový mocnář*, *hodnostář*, *arcikněz*, *maršál*, *patriarcha*, *opat*. Většinou se jedná o názvy vyšších funkcí. Výjimku tvoří *komorník*.

- (12) „*Tak jsem se těšila. Jsem už na tomto světě příliš dlouho a už mě to tady skutečně nebaví. Zemřít právě ve čtvrtek by bylo fajn,*“ *svěřila se smutně staříčková Andula. Ti, kterým se nepodařilo zemřít, vdát (oženit), porodit dítě nebo cokoli jiného, mají další velkou šanci 2. 2. 2222.*

Označení ženské osoby (12) není vyloučeno, ale je naprosto výjimečné.

3.8.4 Barvy

Adjektivní deminutiva jsou v češtině především od odstínů (a). Od základních barev (b) se tvoří jen od některých.

Netvoří se:

- 1) od složených adjektiv barev (**bleděmodroučkový*, **světležlutoučkový*, **bíločervenoučkový/bílo-červenoučkový* – doklady těchto tvarů nejsou ani na internetu);
- 2) od některých barev, které jsou v české (ale i obecně evropské) kultuře považovány za ponuré (viz dále). Deminutiva od *černý* či *tmavý* se zjevně netvoří.

a) Odstíny

bledý → **bled'oučkový**, **bled'ouňkový**

bled'oučkový/bled'ouňkový: o málo častější je *bled'oučkový*. Z kolokačních partnerů nelze vyvodit závěry pro nedostatek dat. Z mála, co nabízí korpus, se rýsuje tendence užívání *bled'oučkový* se substantivem v základním (nedeminutivním) tvaru (*dítě světlo*, *obličej*, *paní*) a v predikátové pozici. Zdá se, že má význam spíše umírňovací „slabý, chabý“: *bled'ouňková tvářička*, *dívka*, *pleť*.

světly → **světlounký, světloučký**

světlounký, světloučký: častější je **světlounký**, většinou se nepojí se s deminutivními substantivy. Nejčastější kolokátory jsou: *chmyří, ochlupení, jíška, kybl, modř, listí, vlas, koberec*.

b) Základní barvy

Deminutiva jsou doložena od těchto základních barev (abecedně): *bílá, červená, rudá, modrá, růžová, stříbrná, šedivá, zelená, zlatá, zrzavá, žlutá*. Jedná se vesměs o „pozitivnější“ konotované barvy.

Nejsou (nebo velmi slabě jsou) zastoupena deminutiva od *fialová, hnědá (hnědoučký – jen na internetu), šedá a černá*.

Konkurence (maximálně však dvou) deminutivních tvarů je doložena od *bílý (běloučký, bělounký)*, *modrý (modroučký, modrounký)*, *stříbrný (stříbrnoučký, stříbrnourký)*, *zlatý*⁴⁹ (*zlatoučký, zlatourký*) a *žlutý (žlutoučký, žlutourký)*

bílý → **běloučký, bělounký**

běloučký: *sníh, snížek, kožíšek, blůza, králíček*

bělounký: *holubička, límeček, vlásky, kvítek, peří*

Silnější frekvenci má **běloučký**. Mimo *sníh* nebyly vypočítány shodné kolokace.

Předpokládám, že rozdíl v kolokačních partnerech je způsoben především nedostatkem dat.

červený → **červeňoučký**

červeňoučký: *rajčátko, jablíčko, tvářička/tvář*. Málo běžné.

rudý → **rudoučký**

rudoučký: *nos*

Jedná se o velmi vzácné deminutivum – doložen je jen jeden doklad v korpusu SYN 2013 (Koukolík: *O nemocech a lidech*).

Poznámka k červený a rudý

Čeština je jeden z (mála) jazyků, který rozlišuje barvy **červený** a **rudý**. (Vedle češtiny ještě také maďarština: *piros, vörös*, nikoliv však němčina, angličtina nebo příbuzná slovenština.)

Rozdíly v protějšcích deminutiv u jazyků, kde tato dichotomie není, nelze pro nedostatek korpusových dat odhadnout. U základů je zjevné, že **červená** je „méně tmavá“:

česky

německy

červený ≈ *rot, rötlich*

rudý ≈ *dunkelrot, blutrot, hochrot, krebsrot, glühendes Rot*

modrý → **modroučký, modrounký**

modroučký/modrounký: mají velmi podobné kolokátory: *oči, švestičky, nebe, stín*

růžový → **růžovoučký**

růžovoučký je vůbec nejfrekventovanější deminutivum barvy. Celkem to odpovídá i jazykové ikončnosti - růžovoučké věci/lidé bývají pozitivně konotovány s roztomilostí, bodrostí atd. Potvrzují to i nejčastější kolokátory: *selátko, prasátko, čuník, děťátko, panenka, přáníčko*.

zelený → **zeleňoučký**

zeleňoučký: nejčastěji *travička/trávník*, ale také hanlivě o příslušnících strany zelených (*zeleňoučtí politikové*)

⁴⁹ Tvar *zlatičký*, který představuje nejčastější deminutivum od *zlatý*, patří do odd. 3.8.17 Cena.

zlatý → **zlaťoučký, (zlaťounký)**

zlaťoučký: nejčastěji o nápojích (**zlaťoučký bourbon**) a jídle (**zlaťoučké obalené maso ve fritéze, zlaťoučký koblížek**)

(**zlaťounký** jen v přeneseném významu „povahově dobrý“ – viz odd. 3.8.5) Povaha.)

žlutý → **žlutoučký**

žlutoučký se pojí především s jídlem: *bábovka, banán, knedlík, sýr*, dále také *žlutoučké kuřátko*.

3.8.5 Povaha

V širším slova smyslu se jedná především o charakterové vlastnosti osob, zřídka také věcí. Převažují deminutiva od adjektiv charakterizující vlastnosti vnímané vesměs jako pozitivní (a): *hodný, milý, mírný, nevinný, něžný, skromný, šťastný, příjemný, trpělivý, veselý*. V malé míře jsou zastoupena i deminutiva od negativních vlastností (b) a to vůči okolí (*drzý, krutý*) nebo charakterizující vnitřní rozpoložení (*smutný, zhnusený*). Je sem zařazena i typická vlastnost věcí (*křehký*), která se ovšem v deminutivních tvarech užívá především k označení povahy nebo kondice člověka. Deminutiva tyto vlastnosti u pozitivních zesilují, u negativních naopak spíše zeslabují.

a) Pozitivní povahové rysy

hodný → **hodňoučký**

hodňoučký: *miminko, hlásek, ženuška*

klidný → **klidňoučký**

klidňoučký: *miminko, manželka*

křehký → **křehoučký, křehounký, křehoulinký**

křehoučký: *zdravíčko, blondýnka, naivka, dušička, víla*, méně často *domeček, porcelán*, dále i *křehká demokracie, koalice, většina (hlasů)*

křehounký: asi jen poloviční frekvence **křehoučký**; kolokátory má jiné než **křehoučký**, ovšem ze stejného slovního pole: *dívčina, růžička, stařenka, sklenice*, přeneseně také *život*.

křehoulinký: málo zastoupeno, kolokacemi zapadá ale mezi **křehoučký** a **křehounký**.

Všechna tři deminutiva se vztahují převážně k charakteristice žen.

milý → **miloučký, milounký**

miloučký (výrazně převažuje): *čertík, hlásek, děťátko, divadélko* aj.

milounký: *stařenka*

Většinou se pojí s deminutivou.

mírný → **mírňoučký**

mírňoučký: převážně ve spojení s věcmi *mírňoučký ohýnek, váneček, změna kurzu, reforma*

nevinný → **neviňoučký**

neviňoučký: používá se spíše ironicky, v negativním kontextu *na pohled/zdánlivě neviňoučká potvora/ratolest*

něžný → **něžňoučký, něžňounký**

něžňoučký/něžňounký (se stejnými kolokátory): *pusinka, maminka, fórek*. Užívají se také ke zdůraznění protikladu (13).

- (13) *Připadal sem si v těch něžňoučkejch kalhotkách uhozeně.
Draculův hrad je proti té hrůze něžňounké místo.*

příjemný → **příjemňoučký**

příjemňoučký: *dáma, dopis* (viz také odd. 3.8.6 Taktilní vjem)

skromný → **skromňounký**

skromňounký: jako charakteristika povahy doložen jen tento tvar (*skromňoučký* viz odd. 3.8.7 Jmění)

sladký → **slad'oučký, slad'ouнкý**

slad'oučký (mírně převažuje): *mazlíček, kočička*

slad'ouнкý: *robátko*

šťastný → **šťastňoučký**

šťastňoučký: (doloženo jen jako součást predikátu; chybí data)

svatý → **svatoučký**

svat'oučký: (doloženo jen jako součást predikátu; chybí data)

trpělivý → **trpělivoučký**

trpělivoučký: (doloženo jen jako součást predikátu; chybí data)

veselý → **veseloučký**

veseloučký: *popěvek, pamflítek*

zlatý → **zlat'oučký, zlat'ouнкý**

zlat'oučký/zlat'ouнкý: *chlapeček, blondýnka, holčička, ksichtíček, úsměv, botičky*

Z několika namátkou vybraných dokladů tak většinou charakterizuje povahu žena.

b) Negativní povahové rysy

drzý → **drzoučký**

drzoučký: *obličej* (minimum dokladů)

smutný → **smutňoučký**

smutňoučký: *hlas, tvář* (vyjadřuje soucit mluvčího)

zhnusený → **zhnuseňoučký**

zhnuseňoučký: pouze jeden doklad v korpusu SYN 2013: *poněkud zhnuseňoučký dopísek* naznačuje především ironii.

krutý → **krutinký**

krutinký: *smích*

Vedle *krutiný* se také zjevně začíná používat tvar *krut'oučký*, ovšem jen jako módní kvalifikátor:

- (14) *Pak následovalo půlhodinové prohlížení v zrcadle ve stylu: to jsem vážně já? **krut'oučký** Sára: Hafo mega mocinky mocinky moc **krut'oučký** stránečky... respekt :D.*

Doklady jsou z internetu (jaro 2015).

3.8.6 Taktilní vjem

Odrážejí vesměs pozitivní vjemy a deminutiva je amplifikují.

hebký → **hebouнкý, heboučký**

hebouнкý/heboučký: mají naprosto shodnou frekvenci i kolokační partnery *kožíšek, břicho, tělíčko, chmýří, písek*, ale i (zřídka) *šumění*.

hladký – **hlad'ouнкý, hlad'oučký**

hlad'ouнкý/hlad'oučký: mírně vyšší frekvenci má *hlad'ouнкý*; obě však mají shodné partnery *asfalt, obličej, tvář, samet, skluznice*.

jemný → **jemňoučký, jemňounký**

jemňoučký/jemňounký: mírně častější je *jemnoučký*; kolokační partneři jsou shodní *kůže, písek, prach, prášek, srst, chmýří*. Zřídka se užívají i jako indikátory intenzity hlasitosti (*jemňoučké chvění, jemňoučká hudba*) nebo dotyku (*jemňoučké poškrabání*).

měkký → **měkoučký, měkounký**

měkoučký/měkounký: dohromady v této skupině nejfrekventovanější. *Měkoučký* je výrazně častější než *měkounký*. Kolokační partneři jsou shodní: většinou se jedná o měkkost materiálu nebo výrobku *kůže, vlna, prašan* (sníh) aj., *polštářek, postýlka, chléb/chlebiček* ale i v přeneseném významu „kop ve fotbale“ *měkoučký/měkounký centr*

příjemný → **příjemňoučký**

příjemňoučký: *bavlna* (Může charakterizovat také povahu - viz odd. 3.8.5.)

teplý → **teploučký, teplounký**

teploučký/teplounký: Mnohem vyšší frekvenci mám *teploučký*. Obě však mají stejné kolokátory *voda/vodička, píseček, peřina, rukavice* aj. Ironicky jsou zabarvena všechna spojení *teploučká* (většinou) *místečka / (řidčeji) místa*, tedy „funkční posty“.

Vedle těchto jsou doloženy po jednom dokladu *chlupaťoučký* a *mechovoučký* charakterizující taktéž hmatový vjem.

3.8.7 Jmění, cena

Těmito deminutivy se hodnotí zámožnost člověka nebo přeneseně výsledku nějaké akce. Patří sem deminutiva od adjektiv: *chudý, prostý, ubohý* a *skromný*.

chudý → **(pra)chudičský, chud'oučký, chud'ounký, chudinký**

(pra)chudičský: nejběžnější; pojí se s obecnými označeními osob (*služička, harmonikář*), vlastními jmény osob, států (*Haiti, Kambodža, Bangladéš, Barma*), ale i sportovních klubů; (Často také charakteristikum komplexnosti: *chudičská bilance, zápletk*.)

chud'oučký: především ekonomicky *chud'oučký výnos a rozpočet*.

chud'ounký: *Vánoce, škola*

chudinký: podobné kolokátory jako *chudičský*, dál také *Mosambik, chlév*

prostý → **prostinký**

prostinký: *byt, zemánek, rytíř* (Především se užívá k charakteristice komplexnosti - viz odd. 3.8.8) Komplexnost.)

ubohý → **přeubohoučký**

přeubohoučký: *kufírek*; (15) je jeden z mála dokladů.

- (15) ...**přeubohoučký** *kufírek, kufíreček, do něhož si mladá, nezkušená Agnes, na kterou čekala s ovacemi celá Paříž, sbalila svých pár hadříčků...*

(ubohoučký) je doloženo jen ve spojení s nedostatečnou inteligencí - viz odd. 3.8.10) Inteligence a intelektuální náročnost.)

skromný → **skromňoučký**

skromňoučký: *majeteček*

3.8.8 Komplexnost

Kategorie vyjadřující složitost nějaké věci/problému. Deminutiva jsou od adjektiv vyjadřujících jednoduchost/snadnost (*prostý, snadný, jednoduchý*) a úplnost či vrchovatost (*celý, plný*). Relativně nejčastější jsou *prostinký* a *celičký*.

celý → **celičký, (celoučký)**

celičký/(zř. celoučký): především intenzifikátor průběhu času (často i se základem): *v tom křesle sedí celý den, celičký den*; ale i ke zdůraznění úplnosti (16), (17), synonymně tedy „do posledního detailu“.

- (16) *Vyřezávaná pozlacená mezistěna, celá **celičká** pokrytá drahokamy posázenými ikonami nejproslulejších škol.*
*Eine geschnitzte, vergoldete Zwischenwand, **über und über** bedeckt mit edelsteinbesetzten Ikonen der berühmtesten Schulen.*
- (17) *Miluju tě! Jsi **celičký** můj svět.*

jednoduchý → **jednoduchoučký**

jednoduchoučký: většinou je spojeno s myšlenkou nebo její realizací *jednoduchoučká zápletká, melodie, příběh*. Méně často může plnit i depreciativní funkci (18)

- (18) *do níž vkládá uhrančivé **jednoduchoučké** melodie zpívané polofalešným hlasem*

plný → **plničký**

plničký: *vemínko mlíčka, cesta je plničká vody*

primitivní → **primitivňoučký**

primitivňoučký: *trik* (málo dat)

prostý → **prostinký, prostičký, prost'oučký**

prostinký/prostičký/prost'oučký: vyjadřuje jednoduchost až primitivnost především myšlenkovou *děj, příběh, libreto, trik*.

prostinký: *řikanka, melodie, vtípek*; (Někdy se také užívá jako kvantifikace jmění - viz odd. 3.8.7 Jmění, cena.)

Slova *film, zápletká, příběh, motiv* se pojí jen s **prost'oučký**:

skromný → **skromničký, skrovničký, skrovňoučký**

skromničký: *výsledek, katalog, dílo* (ale viz i odd. 3.8.12 Zvuk). (Deminutivum *skromňounký* doloženo jen jako charakteristika povahy - viz odd. 3.8.5 Povaha.)

skrovničký: *rozum*

skrovňoučký: *prostředky* (velmi vzácné)

snadný → **snadňoučký**

snadňoučký: *rovnice, úkol*

3.8.9 Síla

Patří sem deminutiva jen od adjektiv vyjadřujících malou sílu: *chabý, slabý, tenký*. Od *vetchý* není doloženo adjektivní deminutivum, nýbrž substantivní (*věchýtek*), často ve spojení *slaboučký jako věchýtek*. Všechna zdůrazňují chabou kvalitou, používají se i ironicky (19).

chabý → **chaboučký**

chaboučký: *soupeř, fotbalový tým*

slabý → **slaboučký, slabounký, slaboulinký**

slaboučký/slabounký/slaboulinký: rozdíl v užití mezi nimi v zásadě není; *slabounký* a *slaboulinký* jsou o něco častěji než *slaboučký*. Všechna deintenzifikují:

sílu zvuku: *slaboučký/slabounký/slaboulinký hlásek* (řídč. *hlas*), *šelest, šepot, bzučení, sténání, zavržení, ozvěna, zvuk*

sílu světla: *slaboučký/slabounký záblesk, světélko, záře*

sílu větru: *slaboučký/slabounký vánek, větrík*

sílu zápachu: (jen pozitivní) *slaboučká/slabounká vůně*

lidskou sílu: *slaboučký/slabounký chlapeček, střela* („kop nohou ve fotbale“)

Taktéž metaforicky charakterizuje intenzitu, většinou s nádechem ironie (19):

slaboučký/slabounký/slaboulinký čajíček, odvar, útěcha

- (19) *Řekla bych, že poslední revoluce byla jen hodně **slabounkej** čajíček.*

tenký → **tenoučký**

tenoučký: *hlásek* (zř. *hlas*)

3.8.10 Inteligence a intelektuální náročnost

Deminutiva jsou doložena vesměs od označení negativních kvalit: *blbý, hloupý, naivní, pitomý, tupý* a *ubohý* (nejčastěji od *hloupý, pitomý, blbý* a *naivní*), zřídka od pozitivních (*chytrý*). Vyjádření jsou většinou užita eufemisticky.

blbý → *blboučkový*

blboučkový (zř. *blbounký*): *klavírní motiv, pravicový deník, naivka*

hloupý → *hloupoučkový, hloupounký*

hloupoučkový / (velmi ojediněle také) *hloupounký*: *děj, chlapec, zákon, seriál*

hloupounký: *mozeček, zásada*

chytrý → *chytroučkový*

chytroučkový: před. ironicky, málo dokladů

(20) *A ČSSD není ani mefistofelsky pomžíkávající Zeman se svými bonmoty, ani billboardově spanilá a chytroučká Petra Buzková.*

naivní → *naivňoučkový*

naivňoučkový: *obchodník, stárnoucí hvězda, historka, pohádka*

pitomý → *pitomoučkový*

pitomoučkový: vztahuje se především k nenápaditosti děje (tím je na hranici s kategorií komplexity) *zápletka, komedie, film*, ale i inteligenci osoby: *pitomoučká holka, holčička, školačka* – z drtivé části se jedná o označení osob ženského pohlaví.

ubohý → *ubohoučkový*

ubohoučkový: *packal, msta, plácání* (kvantifikuje také jmění, cenu - viz výš)

Deminutiva této kategorie se většinou nepojí s deminutivním, nýbrž se základovým substantivem.

3.8.11 Chuťový vjem

Zahrnuti jsou zde charakteristiky chuťovým a čichovým ústrojím. K této oblasti se vztahují deminutiva adjektiv označující obecně chuťový vjem pozitivní (*dobrý, výborný*), chuť jako takovou (*sladký*), vůni (*voňavý*), kvalitu pokrmu (*křupavý, šťavnatý, tučný*).

K adjektivům označujícím negativní vjemy (např. *hnusný, smradlavý, tuhý, žluklý* apod.) deminutiva doložena nejsou. Nejsou ani k jiným chuťovým vjemům v užším smyslu, tedy od *hořký, trpký, slaný*.

Celkem běžná deminutiva jsou jen od *sladký*. Ostatní se v korpuse vyskytují velmi omezeně.

dobrý → *dobroučkový*

dobroučkový: *dortíček, dort, jídla, zmrzlina, pivičko*

křupavý → *křupavoučkový*

křupavoučkový: *chleba, pizza*

sladký → *slad'oučkový, slad'ounký*

slad'oučkový/slad'ounký (*slad'oučkový* asi třikrát častější, v kolokátorech rozdíl není): *vínečko, šťávička, bonbónek, zákusek, rozinka, broskev, rajče.*

(Méně často se metaforicky používá k označení povahy osoby nebo věci - viz charakteristika povahy.)

voňavý → *voňavoučkový*

voňavoučkový: *klobásy, borůvkové knedle*

Minimum dokladů v korpuse SYN 2013 mají: *šťavnat'oučkový (salám), výbornoučkový (mexický guláš)*. Dále je doloženo ještě *tučnoučkový*, ovšem jen metaforicky: *tučnoučkový šek*.

3.8.12 Zvuk

Kategorie se částečně s odd. 3.8.9 Síla (intenzita síly). Deminutivum kvalitu zdůrazňuje, většinou ji hodnotí pozitivně.

tichý → **tichounký, tichoučký**

tichounký (častější než tichoučký): *motor, myš, hlas, chod*

tichoučký: *motůrek, (jako) myška, hlásek.*

skromný → **skromničký**

skromničký (obrazně o hlase nebo zvuku jen výjimečně): *skromničké hlasy neviditelných ptáků*

jemný → **jemňoučký**

jemňoučký: *hudba*

3.8.13 Svěžest

Pozitivně charakterizuje svěžest živé bytosti nebo potravin.

čerstvý → **čerstvoučký, čerstvounký**

čerstvoučký/(čerstvounký): *čerstvounký* jen výjimečně (*losos, koláčky*). Často charakterizuje jídlo: *čerstvoučký rybíz, chlebič, pomeranč*, ale i s momentální rozpoložením osoby, většinou ženy: *navoněná čerstvoučká Karin, čerstvoučká vyhajaná včelka* (personifikace v pohádce)

Kryje se také s odd. 3.8.18) Rychlost (*čerstvounký vítr*).

zdravý → **zdravoučký**

zdravoučký: především o (ženské) osobě: *musíš být zdravoučká, já jsem zdravá,*

zdravoučká, jako jsem nikdy nebyla; méně často o zdravém účinku: *zdravoučký čaj*

živý → **živoučký**

živoučký: *živoučký fotbalista, motor* (synonymum k energický, agilní)

3.8.14 Hustota

Zdůrazňuje slabou hustotu (i v přeneseném významu).

řidký → **řid'ounký, řid'oučký**

řid'ounký/řid'oučký: o něco častější je *řid'ounký*, to však většinou jako charakteristika obsahu díla: *řid'ounký děj, příběh*; jinak mezi nimi není rozdíl: *řid'ounký/řid'oučký jogurt, loužička, polívčička, vzduch; chmýří, borovice, porost*; metaforicky o obsahu dále také: *řid'ounký/(řid'oučký) příběh, děj, text, komedie, obsah, příběh.*

3.8.15 Vzdálenost

Jemnější dělené je možné na vzdálenost (a) časovou (častější) a (b) prostorovou. Vzdálenost se deminutivem bagatelizuje nebo zdůrazňuje.

a) časová

brzký → **brzičký**

brzičký: *ráno*

blízky → **blizoučký**

blizoučký (ojediněle **blizounký**): *konec, štěstí*

b) prostorová

blízký → *blizoučkový*

blizoučkový: *okolí, Rakousko, Labe*

3.8.16 Teplota

Deminutivem se podtrhuje teplota vnímaná pozitivně. Většinou jsou proto utvořena od *teplý*, *vlažný* a *vlahý*, pokud od *studený*, pak jen ve spojení příjemnou teplotou nápoje. Nejčastější deminutiva jsou od *teplý*. Ostatní jen v jednotkách výskytů v korpusu SYN 2013.

studený → *studeňoučkový*

studeňoučkový: *pívko, pivičko*

teplý → *teploučkový, teplounký*

teploučkový: *vodička, píseček, místečko* (přeneseně), *koupel*

teplounký: *místo, voda*

vlažný → *vlažňoučkový*

vlažňoučkový: *koupel*

vlahý → *vlahoučkový*

vlahoučkový: *vítr*

3.8.17 Cena

Především se jimi hodnotí cena obrazná.

drahý → *drahoulinký*

drahoulinký: jen přeneseně *můj drahoulinký* (často ironicky)

Deminutiva *drahoučkový, drahounký* ani *drahýčkový*, které uvádějí některé publikace (viz výš) jako příklady adjektivních deminutiv, doloženy nejsou.

laciný → *laciňoučkový*

laciňoučkový: většinou ve významu depreciativním: *laciňoučkový film* a (21), méně často i jako intenzifikátor nízké ceny (21)

(20) *Sting by obstál i bez laciňoučkové pomoci vlnadných děv.*

(21) *Když se podíváte na edice typu „reclamky“ (knihy z lipského Verlag Philipp Reclam jun. - pozn. red.), malé laciňoučkové paperbacky, tak vidíte, že množství titulů je značné.*

tučný → *tučňoučkový*

tučňoučkový: jen přeneseně *tučňoučkový šek*

zlatý → *zlatický*

zlatický: jen v koledě (22)

(22) *Paní mámo zlatická, darujte nám vajíčka*

Substantivizované deminutivní adjektivum *zlatická* je doloženo jen (ve starších) básních. V běžné mluvě se nevyskytuje.

3.8.18 Rychlost

Deminutiva se tvoří jen od adjektiv vyjadřujících pomalost. Deminutiva od adjektiv zdůrazněna rychlost (např. *svižný* nebo *rychlý*) doložena nejsou.

pomalý → *pomalinký*, *pomaloučký*

pomalinký/(*pomaloučký*): *antuka* (při tenise), *tempo*

Částečně by k hodnocení rychlosti mohlo náležet i *živoučký* (viz odd. 3.8.13 Svěžest).

3.8.19 Další kategorie

V korpuse jsou ještě doložena deminutiva *nahoučký* a *slepoučký*, obě pouze v jednom dokladu a užitá poeticky.

Jak již bylo uvedeno výš, hranice mezi kategoriemi ostré nejsou. Na pomezí stojí např. adjektiva vyjadřující sílu (odd. 3.8.9) nebo vzhled (odd. 3.8.2) *slabý*, *tenký*, *útlý* (vyplývá to z jejich polysémnní povahy).

3.9 Opozita uvedených adjektiv

Opozita k adjektivům, která jsou zde uvedena, tvoří deminutiva jen velmi zřídka. Doloženo je jen deminutivum opozitu od *tenký/hubený*, tedy *tustý* → *tlust'oučký* (viz odd. 3.8.2) a (23).

- (23) *Pěkně **tlust'oučné** filátka z candáta s koprovou omáčkou a bramborovým pyrém... (týden 12/2008) zahrozil laskavě **tlust'oučkým** ukazováčkem (Škvorecký: *Hovory s Oktábrinou*)*

Deminutivum pak většinou funguje jako pozitivní kvalifikátor. Od většiny kontradiktních opozit však deminutiva doložena nejsou.

Dalo by se předpokládat, že opozita adjektiv, která tvoří deminutiva, budou tvořit augmentativa, v podstatě na opačném konci spektra k zesílení účinku. Toto platí jen částečně. V korpuse SYN 2013 jsou doložena augmentativa např. od *velký*, *dlouhý*, nikoliv však *mohutný*, *tlustý* aj.).

dlouhý	<i>dlouhatánský/dlouhatááánský; dlouhatanánský</i>
hrozný	<i>hrozitánský</i>
obrovský	<i>obrovitánský</i>
široký	<i>širokánský</i>
ukrutný	<i>ukrutánský</i>
vel(i)ký	<i>velikánský/velikááánský; velikanánský; velikanánský</i>
vysoký	<i>vysokánský; vysokanánský</i>

Tabulka 35: Úplný seznam adjektiv a jejich augmentativ v korpuse SYN 2013

Rozměr označuje *dlouhatánský*, *obrovitánský*, *širokánský*, *velikánský* a *vysokánský*. Augmentativa hodnotící povahovou vlastnost (deminutiva stejné kategorie viz odd. 3.8.5 Povaha) jsou jen dvě: *hrozitánský*, *ukrutánský*.

4. Adverbiální deminutiva

Adverbiální deminutiva se od adjektivních formálně liší jen slovnědruhovou koncovkou. V hierarchii poměrného zastoupení jsou taktéž blízká adjektivům. V možnosti tvořit deminutivum stojí adverbia těsně vedle adjektiv, v hierarchii deminutivizace jednotlivých slovních druhů (srov. Ettinger 1974:162 – cit. podle Bauera 1997:538) tedy nad slovesy. Adverbiálních deminutiv je v češtině víc než verbálních. Z těchto i z praktických důvodů je kapitola o nich zařazena za adjektivními deminutivy.

4.1 Adverbiální deminutiva v literatuře

Nejstarší gramatiky češtiny (Nudožer (1603), Rosa (1672), Dobrovský (1940), Gebauer (1936)) adverbiální deminutiva neuvádějí vůbec. Dobrovský (1940:221) a Gebauer (1936:73) však popisují deminutiva adjektiv.

Popis deminutivního aparátu adverbii je poprvé u Trávníčka (1951). Uvádí je jen v příkladech u odvozenin na *-o*: *maličko* (1951:372).

Podrobnější popis přináší až Šmilauer (1971) – viz tabulka 36. Sufixy charakterizuje jako „citově obměňující a zdrobňující“ prostředky s aparátem „jako u adjektiv“ (1971:191).

charakteristika	formant/sufix	příklad	poznámka
citově obměňující a zdrobňující	-ičce	<i>chudičce</i>	
citově obměňující a zdrobňující	-oučce	<i>droboučce</i>	
citově obměňující a zdrobňující	-ounce	<i>hebounce</i>	
citově obměňující a zdrobňující	-ičko	<i>snadničko</i>	
citově obměňující a zdrobňující	-oučko	<i>blizoučko</i>	
citově obměňující a zdrobňující	-inko	<i>hnedlinko</i>	
citově obměňující a zdrobňující	-ounko	<i>brzounko</i>	
citově obměňující a zdrobňující	-ičku	<i>pomaličku</i>	u adverbii na <i>-u</i>
citově obměňující a zdrobňující	-ičky	<i>brzičky</i>	u adverbii na <i>-y</i>

Tabulka 36: Šmilauerův systém adverbiálních deminutiv

Mluvnice češtiny (Petr 1986:435) neuvádí kategorii deminutivních příslovcí. Popisuje je jako „příslovce s významem větší míry příznaku“ v podkategorii „expresivně zabarvených adverbii“ (dtto).

charakteristika	formant/sufix	příklad	poznámka
expresivní zabarvení	-ičko	<i>brzičko</i>	
expresivní zabarvení	-inko	<i>brzinko</i>	
expresivní zabarvení	-inky	<i>vždycinky</i>	
expresivní zabarvení	-oučko	<i>brzoučko</i>	
expresivní zabarvení	-ounko	<i>brzounko</i>	
expresivní zabarvení	-ince	<i>hnedlince</i>	
expresivní zabarvení	-cky	<i>doopravdicky</i>	řazení k dem. sporné
expresivní zabarvení	-sky	<i>opravdovsky</i>	řazení k dem. sporné

Tabulka 37: Systém adverbiálních modifikací v *Mluvnici češtiny* (Petr 1986)

Poslední dva formanty mezi deminutivní řadit nelze. Vyjadřují spíš opačný pól, tedy augmentaci – srov. na další straně (1) - (3).

- (1) „Na moutě kutě!“ jistil jsem, „oni spolu doopravdy, ale **doopravdicky** chodí.“
»Ehrenwort!« versicherte ich, »sie sind richtig zusammen, **ganz richtig**.« (Poláček: *Bylo nás pět*)
- (2) *To je **opravdicky** můj Louis Vuitton?*
*My **very** own Louis Vuitton?*(subtitles)
- (3) *Já netušil, že umíte **opravdovsky** brečet.*
*Habe nicht geahnt, daß Sie **richtig** weinen können.* (Grass: *Širé pole*)

Zesílení (typické pro augmentativa) je vidět i z dokladů (1) a (2). Nejčastější české adverbium končící na *-ovsky* je *obrovsky*, tedy jednoznačné augmentativum.

Nejobsáhleji uvádí tvorbu adverbálních deminutiv Čermák (1990:153) a píše, že „se zásadně neliší od substantivních a adjektivních, i část prostředků s nimi mají (v transformované podobě) společnou.“

formant/sufix	příklad
-ičce	<i>kratičce</i>
-oučce	<i>skromňoučce</i>
-ince	<i>měkince</i>
-ounce	<i>lehounce</i>
-ičko	<i>maličko</i>
-inko	<i>malinko</i>
-oučko	<i>maloučko</i>
-ounko	<i>blizounko</i>
-ičku	<i>trošičku</i>
-inku	<i>trošinku</i>
-oučku	<i>pomaloučku</i>
-ounku	<i>pomalounku</i>
-oučky	(příklady neuvedeny)
-ounky	(příklady neuvedeny)

Tabulka 38: Čermákův systém adverbálních deminutiv

Příruční mluvnice češtiny (Karlík et al. 1995:222) uvádí „adverbia zesíleného významu“, která „lze pravidelně odvodit z měrově modifikovaných adjektiv.“

charakteristika	formant (prefix/sufix)	příklad
zesílený význam	-ičko	<i>brzičko</i>
zesílený význam	-oučko	<i>nizoučko</i>
zesílený význam	-oučce	<i>slaboučce</i>
zesílený význam	-ince	<i>prostince</i>
zesílený význam	Prefixy a prefixoidy	
	na-, při-, polo-, pře-, vele-, pra-, prach-, sebe-, ultra-, super-	<i>nasládle, přihlouple, polodivoce, překrásně, veledůležitě, prapodivně, prachsprostě, sebepříznivěji, ultramoderně, supertajně</i>

Tabulka 39: Systém tvorby adverbii se zesíleným významem podle *Příruční mluvnice češtiny*

Prefixy a prefixoidy *na-*, *při-*, *polo-* a *pře-* modifikují adverbium jen v jeho denotativní složce: *na-* a *při-* zmenšují vlastnost/míru o nespécifickou hodnotu, *polo-* je zmenšují na polovinu. Prefix *pře-* naopak zvětšuje vlastnost/míru o hodnotu nespécificky větší než je

základ. Za deminutivní tyto prostředky považovat nelze. V němčině jim často odpovídá adjektivum/adverbium končící na *-lich*, což není deminutivní prostředek (viz příslušná kapitola v části o německých deminutivech). Podrobnější zdůvodnění, proč nevytváří modifikační prefixy a prefixoidy deminutiva je popsáno u adjektiv.

Mluvnice češtiny (Petr 1986:435) uvádí jako prostředky k tvorbě expresivních adverbii vedle sufixů deminutivních (nemluví však o adverbialních deminutivech) také sufixy **-cky/-sky** (*opravdicky, opravdovsky*), tedy spíš augmentativa. V korpusu SYN 2014 jsou doložena (podle absolutní frekvence uvedené v závorce): *vždycky* (284.000 – společně se zkráceným *dycky* (729) se jedná o nejfrekventovanější české slovo na *-cky*), *navždycky* (2.391), *provždycky* (149), *opravdicky* (56). Adverbialní modifikace na *-sky* je jen *opravdovsky* (jiný tvar doložen není) a má velice slabou frekvenci (0,02 i.p.m. v korpusu syn2010). Z kontextu (všech konkordancí v korpusu syn2010) je zjevná spíš augmentativní funkce:

opravdovsky míněná větička
opravdovsky černá oboha
opravdovsky ostrý, nezranitelný chlap

Mimo těchto tvarů jsou ještě doložena augmentativa na *-ánsky*: *hrozitánsky, ukрутánsky*, a velmi vzácné *širokánsky*.

Rozdíl mezi tvary kratšími: *na/pro/vždy* a delšími (se sufixem *-cky/-sky*) *na/pro/vždycky* nebo *opravdově* a *opravdicky/opravdovsky* lze hledat snad v rejstříku stylů. Kratší tvary jsou zjevně knižnější, užívají se především v psané řeči. V mluveném korpusu je poměr kratšího a delšího tvaru celkem zřetelný, např. *vždy* : *vždycky* jsou zastoupeny v poměru 1 : 83.

4.2 Popisy jednotlivých prostředků

Seznam zdrobňujících prostředků u adverbii je uveden v tabulce 40 ve srovnání s deminutivními prostředky adjektiv. Černě jsou uvedeny sufixy, které se uvádějí v odborné literatuře, k šedým nejsou doklady deminutiv. Suffixy uvedené obrysem jsou doplněny na základě analýzy korpusových dat.

Deminutivní sufixy adjektiv a adverbii

-avý/-kavý	-
	<i>-ámkø</i>
-ičký/-ičký, -ýčký (zř.)	-ičce, -ičko/zř. také <i>-ičko/-čko/-ko, -ičku, -ičky</i>
-inký	-ince/-ýnce (zř.), -inko, -inku, -inky, -ínka / zř. také <i>-ynka/-ýnka</i>
-oučký/ zř. -učký	-oučce, -(o)učko, -oučku, -oučky
-ounký	-ounce, -ounko, -ounku, -ounky, -ounka
-ičičký	-
-ininký	<i>-ínínko, -ínínka</i>
-ilický	-
-ilinký	<i>-ilínko, -ilínka</i>
-oulinký	<i>-oulínko</i>
-ouninký	-
-ulinký	-

Tabulka 40: Srovnání modifikačních sufixů adjektiv a adverbii

4.2.1 Sufix -ánko

1. *klid'ánko*

Kryje se s partikulí *klid'ánko* (viz Vondráček 1999). Adverbiální pozice je vzácná.

4.2.2 Sufix -ičce

1. *chudičce*

2. *kratičce*

3. *skromničce*

4.2.3 Sufix -ičky/-ičko (-íčko) (-čko)/-ičku

1. *brzičko*

4. *maličko*

7. *trošičku*

2. *kapičku*

5. *ny(n)čko*

8. *vždycičky*

3. *kratičko*

6. *pomaličku*

9. *zadarmičko*

Na *-ičko* končí jen *zadarmičko*, na *-čko* *ny(n)čko*.

Dubleta je u deminutiva od *nyní* → *nynčko*, *nyčko*, a to i v psaných textech. Jejich frekvence je naprosto shodná.

Sufix *-ičky* uvádí jen Šmilauer (1972:191) u adjektiv končících na *-y*, s příkladem *brzičky*.

Ten v korpusových datech doložen není. Z prvních třiceti nejfrekventovanějších adjektiv na *-y* nemá žádné deminutivní tvar se sufixem *-ičky*.

Třicet nejfrekventovanějších adverbii končících na *-y* v korpuse SYN 2014:

anglicky, automaticky, brzy, česky, dohromady, ekonomicky, fyzicky, hezky, historicky, jindy, logicky, místy, mnohdy, naposledy, navždy, někdy, nikdy, pěšky, politicky, prakticky, psychicky, tady, taky, tehdy, technicky, telefonicky, vždy, vždycky, záhy, zpátky

Deminutiva by se mohla utvořit jen *brzy*, *záhy*, *vždy(cky)*. Ostatní to neumožňují. Doloženo je jen deminutivum od *vždy(cky)* → *vždycičky*, a to jen v jediném dokladu (1) v korpuse SYN 2014.

- (1) *Už tam jezdím deset let, někdy i třeba na měsíc, nebo na týden psát, mám to tam hrozně rád, jsem tam třikrát ročně a vždycky, **vždycičky** je moje první cesta do půjčovny skútrů.*

Zjevně se tedy jedná o prostředek (dnes již) okrajový.

Vedle deminutiv končí na *-ičko* ještě adverbium *nahniličko*. Toto je ovšem nutné považovat spíš za transpozici (konverzi) předložkové vazby na *hniličku*. Většina dokladů je z ustálené vazby (*uvařit*) *vejce nahniličko*, několik dokladů také *být nahniličko* („zesláblý“ nebo „v duševním pohnutí“). Nejedná se tedy o modifikaci adverbia *nahnile*⁵⁰.

Dále se této skupině blíží *bajvočko*. Jedná se ovšem – podobně jako u tvaru *nahniličko* – o transpozici hovorové předložkové vazby (s anglickou předložkou *by*) deminutiva od *oko*, tedy *by voko*. V obou případech (*bajvoko/bajvočko*) jsou tvary v psaných textech slabě zastoupené, běžnější je tvar s deminutivem. Pouze v mluveném korpuse oral2013 je několik dokladů *bajvoko*.

⁵⁰ Domnívám se, že tvar adverbia *nahniličko* je spíš český. Na (jižní) Moravě je snad běžnější *nahniličku*. Bohužel z dat psaných korpusů toto nelze rozlišit, v mluvených korpusech chybí data.

4.2.4 Sufix *-ince (-ýnce)*

1. <i>kratince</i>	4. <i>prostince</i>	7. <i>tuzince</i>
2. <i>mladince</i>	5. <i>snadninice</i>	
3. <i>lehýnce</i>	6. <i>tenince</i>	

4.2.5 Sufix *-inka/-inky/-inko/-inku*

1. <i>hnedlinko</i>	4. <i>malinko</i>	7. <i>vždycinky/dycinky</i>
2. <i>kapinku</i>	5. <i>pomalinku</i>	8. <i>zlehýnka</i>
3. <i>kratinko</i>	6. <i>trošinku</i>	9. <i>zrovínka/zrovínka</i>

Dublety jsou *vždycinky* a hovorové *dycinky*. Tvar *dycinky* je v psaných korpusech méně frekventovaný a i když je substandardní, není doložen v mluveném korpuse (oral 2013). Tvary *zrovínka* a *zrovínka* mají stejnou frekvenci, *zrovínka* se jeví jako výraz o něco mladší. Z dat vyplývá, že autor používá vždy jen jednu variantu.

4.2.6 Sufix *-oučce*

1. <i>blboučce</i>	9. <i>křehoučce</i>	17. <i>skromňoučce</i>
2. <i>čist'oučce</i>	10. <i>lehoučce</i>	18. <i>slaboučce</i>
3. <i>droboučce</i>	11. <i>měkoučce</i>	19. <i>slad'oučce</i>
4. <i>hlad'oučce</i>	12. <i>miloučce</i>	20. <i>světloučce</i>
5. <i>hloupoučce</i>	13. <i>mírňoučce</i>	21. <i>tenoučce</i>
6. <i>jednoduchoučce</i>	14. <i>neviňoučce</i>	22. <i>tichoučce</i>
7. <i>jemňoučce</i>	15. <i>pitomoučce</i>	23. <i>ubohoučce</i>
8. <i>kraťoučce</i>	16. <i>růžovoučce</i>	24. <i>uzoučce</i>

4.2.7 Sufix *-oučky/-(o)učko/-oučku*

1. <i>blizoučko</i>	8. <i>lehoučko</i>	15. <i>pomaloučku</i>
2. <i>brzoučko</i>	9. <i>(pra)maloučko/malučko</i>	16. <i>potichoučku</i>
3. <i>čist'oučko</i>	10. <i>měkoučko</i>	17. <i>tenoučko</i>
4. <i>droboučko</i>	11. <i>miloučko</i>	18. <i>teploučko</i>
5. <i>hezoučky</i>	12. <i>miloučky</i>	19. <i>tichoučko</i>
6. <i>hloupoučky</i>	13. <i>nizoučko</i>	20. <i>veseloučko</i>
7. <i>kraťoučko</i>	14. <i>polehoučku</i>	21. <i>voňavoučko</i>

Varianty *kraťučko* a *malučko* se používají jen na Moravě. V korpuse jsou doloženy v (moravských) písních.

4.2.8 Sufix *-ounce*

1. <i>bled'ounce</i>	9. <i>lehounce</i>	17. <i>slad'ounce</i>
2. <i>čist'ounce</i>	10. <i>měkounce</i>	18. <i>snadňounce</i>
3. <i>drobounce</i>	11. <i>milounce</i>	19. <i>světlounce</i>
4. <i>hebounce</i>	12. <i>mírňounce</i>	20. <i>tenounce</i>
5. <i>hlad'ounce</i>	13. <i>modrounce</i>	21. <i>tichounce</i>
6. <i>jemňounce</i>	14. <i>něžňounce</i>	22. <i>uzounce</i>
7. <i>kraťounce</i>	15. <i>skromňounce</i>	
8. <i>křehounce</i>	16. <i>slabounce</i>	

4.2.9 Sufix *-ounka/-ounky/-ounko/-ounku*

1. <i>blizounko</i>	7. <i>lehounko</i>	13. <i>tenounko</i>
2. <i>čist'ounko</i>	8. <i>malounko</i>	14. <i>tichounko</i>
3. <i>drobounko</i>	9. <i>nizounko</i>	15. <i>zblizounka</i>
4. <i>hezounky</i>	10. <i>polehounku</i>	16. <i>zlehounka</i>
5. <i>hlad'ounko</i>	11. <i>pomalounku</i>	
6. <i>kraťounko</i>	12. <i>potichounku</i>	

4.2.10 Sufix *-ininko/-ilinko, -ilinku/-ininku*

1. *malininko/malilinko*
2. *trošíninku/trošilinku*

4.2.11 Sufix *-oulinko*

1. *droboulinko*
2. *maloulinko*
3. *tichoulinko*

Rozšířené sufixy *-ininko/-ilinko, -ilinku/-ininku* a *-oulinko* vytváří zesílený (druhý) deminutivní stupeň.

4.3 Derivační tabulka adverbialních deminutiv

Různá deminutiva se tvoří jen od některých základů. V přehledu jsou uvedena v následující tabulce 41 všechna doložená korpusu SYN (2014). Zkratkou *zř.* v závorce jsou označeny tvary s minimální frekvencí (do 5 dokladů), šedě nesamostatné tvary (monokolokáty).

<i>bledý</i>	<i>beďoučce, bled'ounce</i>
<i>blízko</i>	<i>blizoučko, blizounko</i>
<i>brzy/brzo</i>	<i>brzičko, brzoučko</i>
<i>čistě/čisto</i>	<i>čist'oučce, čist'ounce; čist'oučko, čist'ounko</i>
<i>drobně</i>	<i>droboučce, drobounce, droboulince; droboučko, drobounko, droboulinko</i>
<i>hladce/hladko</i>	<i>hlad'oučce, hlad'ounce; hlad'ounko</i>
<i>hloupě</i>	<i>hloupoučce/hloupoučky</i>
<i>jemně</i>	<i>jemňoučce, jemňounce</i>
<i>kapku</i>	<i>kapičku, kapinku, kapíninku (zř.)</i>
<i>krátce/krátko</i>	<i>kratičce, kratince, kraťoučce, kraťounce; kratičko, kratinko, kraťoučko, kraťounko</i>
<i>křehce</i>	<i>křehoučce, křehounce</i>
<i>lehce/lehko</i>	<i>lehoučce, lehounce, lehýnce; lehoučko, lehounko</i>
<i>málo/male⁵¹</i>	<i>maličko, malinko, malilinko/malininko, maloučko / malučko (zř.), malounko, maloulinko</i>
<i>měkce</i>	<i>měkoučce, měkounce, měkoučko</i>
<i>mile/milo</i>	<i>miloučce, milounce, miloučky; miloučko</i>
<i>mírně</i>	<i>mírňoučce, mírňounce</i>
<i>nízko</i>	<i>nizoučko, nizounko</i>

⁵¹ Tvar existuje pouze v záporu: *nemale*.

<i>polehku</i>	<i>polehoučku, polehounku</i>
<i>pomalu/pomaly</i> ⁵²	<i>pomaličku, pomaloučku, pomalinku, pomalounku</i>
<i>potichu</i>	<i>potichoučku, potichounku</i>
<i>skromně</i>	<i>skromniče, skromňouče, skromňounce</i>
<i>slabě/slabo</i>	<i>slabouče, slaboulince, slabounce</i>
<i>sladce</i>	<i>slad'ouče, slad'ounce</i>
<i>snadně/snadno</i>	<i>snadnince, snadňounce</i>
<i>světle</i>	<i>světlouče, světlounce</i>
<i>tence/tenko</i> ⁵³ (zř.)	<i>tenouče, tenoulince, tenounce, tenince; tenoučko, tenounko</i>
<i>tiše/ticho</i>	<i>tichounce, tichouče, tichoučko, tichounko, tichoulinko</i>
<i>trochu</i>	<i>trošičku, trošinku, trošilinku/trošíninku</i>
<i>úzce</i>	<i>uzouče, uzounce</i>
<i>zlehka</i>	<i>zlehounka, zlehýnka</i>

Tabulka 41: Derivační tabulka adverbálních deminutiv

Varianty téhož deminutiva se shodným derivačním prostředkem:

Zkrácení (abreviace) deminutivního tvaru:

nyní   *nyčko/nynčko*
vždycky   *vždycinky/dycinky*

⁵² Starší, méně častý, přesto stále živý tvar. Žije mimochodem stále i v rakouské němčině: *schön pomali*, čemuž odpovídá české *pomaloučku*.

⁵³ Jen v předložkové vazbě *na tenko*.

4.4 Adjektivní a adverbialní deminutiva

V tabulce jsou uvedena deminutiva adjektiv a adverbii od shodného základu. Frekvenční limit je minimálně pět dokladů v korpuse syn (2014).

Základy	Adjektiva	Adverbia
<i>blbý; blbě</i>	<i>blboučký</i>	<i>blboučce</i>
<i>bledý; bledě</i>	<i>bled'ounký, bled'oučký</i>	<i>bled'ounce, bled'oučce</i>
<i>blízky; blízko, zblízka</i>	<i>blizoučký</i>	<i>blizoučko, blizouno, zblizouka</i>
<i>čistý; čistě</i>	<i>čist'ounký, čist'oučký</i>	<i>čist'ounce, čist'ounko</i>
<i>drobný; drobně</i>	<i>drobounký, droboučký, droboulinký</i>	<i>drobounce, droboulince</i>
<i>hebký; hebce</i>	<i>hebounký, heboučký</i>	<i>hebounce</i>
<i>hladký, hladce</i>	<i>hlad'ounký, hlad'oučký</i>	<i>hlad'ounce hlad'oučce,</i>
<i>hloupý; hloupě</i>	<i>hloupoučký</i>	<i>hloupoučce</i>
<i>chudý; chudě</i>	<i>chudičký, chud'oučký</i>	<i>chudičce</i>
<i>jemný; jemně</i>	<i>jemňoučký, jemňounký</i>	<i>jemňounce; jemňoučce</i>
<i>krátký; krátce</i>	<i>kratičký, kraťoučký, kratinký, kraťounký</i>	<i>kratičce, kratičko, kratince, kraťoučce, kraťoučko, kraťounce</i>
<i>lehce; lehko, zlehka</i>	<i>lehounký, lehoučký, lehoulinký</i>	<i>lehounce, zlehýnka, lehoučce, lehýnce, zlehounka</i>
<i>malý; málo</i>	<i>maličký, malinký, malinkatý, malilinký, malounký</i>	<i>malinko, maličko, malounko, maloučko, malilinko, maloulinko</i>
<i>měkký; měkce</i>	<i>měkoučký, měkounký</i>	<i>měkounce, měkoučko</i>
<i>milý; mile</i>	<i>miloučký, milounký</i>	<i>miloučce</i>
<i>něžný, něžně</i>	<i>něžňoučký, něžňounký</i>	<i>něžňounký</i>
<i>nízky; nízko</i>	<i>nizoučký, nizounký</i>	<i>nizoučko, nizounko</i>
<i>pitomý; pitomoučce</i>	<i>pitomoučký</i>	<i>pitomoučce</i>
<i>pomalý; pomalu</i>	<i>pomaloučký</i>	<i>pomaličku, pomaloučku, pomalinku, pomalounku</i>
<i>prostý; prostě</i>	<i>prostinký, prostinký, prostičký, prost'oučký</i>	<i>prostince</i>
<i>růžový; růžově</i>	<i>růžovoučký</i>	<i>růžovoučce</i>
<i>skromný; skromně</i>	<i>skromňoučký, skromničký</i>	<i>skromňoučce</i>
<i>slabý; slabě</i>	<i>slabounký, slaboulinký</i>	<i>slabounce, slaboučce, slaboulince</i>
<i>sladký; sladce</i>	<i>slad'oučký, slad'ounký</i>	<i>slad'ounce</i>
<i>světly; světle</i>	<i>světlounký, světloučký</i>	<i>světlounce</i>
<i>tenký; tence</i>	<i>tenoučký, tenounký, teninký, tenoulinký, teničký</i>	<i>tenounce, tenince</i>
<i>tichý; tiše</i>	<i>tichounký, tichoučký</i>	<i>tichounce, tichoučce, tichoučko</i>
<i>úzký; úzce</i>	<i>uzoučký, uzounký, uzoulinký</i>	<i>uzounce</i>

Tabulka 42: Srovnání adjektivních a adverbialních deminutiv od stejných základů

Díky různým adverbialním koncovkám (ty se liší podle syntaktické funkce adverbia) tabulka vytváří dojem, že je adverbialních deminutiv víc než adjektivních. není tomu tak, po redukci

rovnocenných adverbálních tvarů by vyplynula lehká převaha různých adjektivních tvarů. Frekvenčně jsou adjektivní deminutiva častější. Výjimku představuje adverbální deminutivum *světlounce*, které má vyšší frekvenci než obě adjektivní deminutiva (*světlounký* a *světloučký*) dohromady.

4.5 Frekvence adverbálních deminutiv

Z velké části platí symetrie v tvorbě adverbálních deminutiv s *-č-* a *-n-* jak ji uvádí Čermák (2011:180). Korpusové doklady však odhalují v reálu drobné deficity. Ty jsou zjevné z tabulek 41 a 42: např. u *zlehka* → *zlehounka*, *zlehýnka* chybí **zlehýčka* (tabulka 41); u *chudě* → *chudičce*, chybí **chudinca* (tabulka 42) aj.

V následující tabulce 43 jsou uvedeny počty všech doložených různých slov se sufixem obsahujícím *-č-*, *-n-* i s rozšířeným sufixem s *-n-* (ve sloupci char. označeno n2). Data jsou z korpusu SYN 2014.

sufix	počet deminutiv	char.	sufix	počet deminutiv	char.
<i>-oučce</i>	23	č	<i>-oulince</i>	3	n2
<i>-ounce</i>	22	n	<i>-oulinko</i>	3	n2
<i>-oučko</i>	15	č	<i>-inky</i>	2	n
<i>-ounko</i>	10	n	<i>-ounka</i>	2	n
<i>-ičko</i>	8	č	<i>-ičky</i>	1	č
<i>-ince</i>	7	n	<i>-ánko</i>	1	n
<i>-oučky</i>	3	č	<i>-ounky</i>	1	n
<i>-ičce</i>	3	č	<i>-ilinko</i>	1	n2
<i>-ičku</i>	3	č	<i>-ininko</i>	1	n2
<i>-ounku</i>	3	n	<i>-ilinku</i>	1	n2
<i>-oučku</i>	3	č	<i>-ininku</i>	1	n2
<i>-inko</i>	3	n			
<i>-inku</i>	3	n			
<i>-inka</i>	3	n			

Tabulka 43: Přehled a četnost deminutivních sufixů adverbí

Ve druhém sloupci je uveden počet deminutiv od různých základů, ve třetím sloupci charakteristika sufixu. Značka n2 znamená druhý stupeň deminutiva.

Častější jsou tvary s *-n-*: celkem 67 různých deminutiv, patří sem i deminutiva 2. stupně zakončená na *-oulince*, *-oulinko*, *-ilinko/-ininko*, *-ilinku/-ininku*. Suffixy s *-č-* má 57 různých deminutiv.

Řazení podle frekvence má pouze orientační charakter. Uvedený absolutní počet výskytů se vztahuje k datům nevyváženého korpusu SYN 2014. Relativní počet (přepočten na jeden milion pozic) je z vyváženého korpusu syn2010 a je uvedena jen u těch deminutiv, která jsou zastoupena také v InterCorpu. (Neshody v pořadí mezi absolutním počtem a i.p.m. plynou v rozdílnosti korpusů SYN 2014 a syn2010. Důvodem tohoto míchání zdrojových dat byla snaha podchytit pokud možno co nejvíc deminutiv.)

základ	Adj. dem.	počet	i.p.m.
<i>málo</i>	<i>maličko</i>	9400	8,22
<i>málo</i>	<i>malinko</i>	6200	4,87
<i>trochu</i>	<i>trošičku</i>	2700	2,91
<i>pomalu</i>	<i>pomaličku</i>	1020	
<i>pomalu</i>	<i>pomaloučku</i>	1000	1,81
<i>tiše</i>	<i>tichounce</i>	775	
<i>blízko</i>	<i>blizoučko</i>	770	
<i>lehce</i>	<i>lehounce</i>	700	1,0
<i>teple</i>	<i>teploučko</i>	500	
<i>potichu</i>	<i>potichoučku</i>	350	
<i>pomalu</i>	<i>pomalinku</i>	345	
<i>trochu</i>	<i>trošinku</i>	322	
<i>zrovna</i>	<i>zrovinka</i>	270	0,87
<i>slabě</i>	<i>slabounce</i>	254	
<i>klidně</i>	<i>klid'ánko</i>	180	0,3
<i>zrovna</i>	<i>zrovinka</i>	220	
<i>málo</i>	<i>malounko</i>	203	
<i>polehku</i>	<i>polehoučku</i>	200	0,42
<i>klidně</i>	<i>klid'ánko</i>	180	0,3
<i>krátce</i>	<i>kratičce</i>	175	
<i>pomalu</i>	<i>pomalounku</i>	170	
<i>zlehka</i>	<i>zlehýnka</i>	132	
<i>potichu</i>	<i>potichounku</i>	108	
<i>světle</i>	<i>světlounce</i>	101	0,29
<i>málo</i>	<i>maloučko</i>	92	
<i>lehce</i>	<i>lehoučce</i>	72	
<i>lehce</i>	<i>lehýnce</i>	67	
<i>brzy</i>	<i>brzičko</i>	65	0,1
<i>prostě</i>	<i>prostince</i>	61	
<i>čistě</i>	<i>čist'ounce</i>	60	
<i>drobně</i>	<i>drobounce</i>	56	
<i>kapku</i>	<i>kapičku</i>	56	0,4
<i>polehku</i>	<i>polehounku</i>	56	0,1
<i>tiše</i>	<i>tichoučce</i>	39	
<i>tence</i>	<i>tenounce</i>	36	
<i>vždycky</i>	<i>dycinky</i>	36	0,07
<i>jemně</i>	<i>jemňounce</i>	26	
<i>nahnile</i>	<i>nahniličko</i>	25	

základ	Adj. dem.	počet	i.p.m.
<i>krátce</i>	<i>kratičko</i>	23	
<i>slabě</i>	<i>slaboučce</i>	23	
<i>trochu</i>	<i>trošilinku</i>	23	0,1
<i>málo</i>	<i>malilinko</i>	22	0,05
<i>nízko</i>	<i>nizoučko</i>	22	
<i>hnedle</i>	<i>hnedlinko</i>	21	
<i>sladce</i>	<i>slad'ounce</i>	19	
<i>zlehka</i>	<i>zlehounka</i>	18	
<i>krátce</i>	<i>kratince</i>	17	0,03
<i>nyň</i>	<i>nyňčko</i>	17	
<i>nyň</i>	<i>nyčko</i>	15	3
<i>mile</i>	<i>miloučce</i>	12	
<i>měkce</i>	<i>měkounce</i>	11	
<i>mírně</i>	<i>mírňoučce</i>	11	
<i>bledě</i>	<i>bled'ounce</i>	10	0,03
<i>čistě</i>	<i>čist'ounko</i>	10	
<i>tence</i>	<i>tenince</i>	10	0,02
<i>tuze</i>	<i>tuzince</i>	10	0
<i>hladce</i>	<i>hlad'ounce</i>	9	0
<i>hloupě</i>	<i>hloupoučce</i>	9	
<i>vždycky</i>	<i>vždycinky</i>	9	
<i>krátce</i>	<i>kraťoučce</i>	8	
<i>blízko</i>	<i>blizoučko</i>	7	0
<i>chudě</i>	<i>chudičce</i>	7	0
<i>jemně</i>	<i>jemňoučce</i>	7	
<i>kapku</i>	<i>kapinku</i>	7	0,01
<i>krátce</i>	<i>kraťoučko</i>	7	
<i>nízko</i>	<i>nizoučko</i>	7	
<i>pitomě</i>	<i>pitomoučce</i>	7	
<i>skromně</i>	<i>skromňoučce</i>	7	
<i>čistě</i>	<i>čist'oučko</i>	6	
<i>málo</i>	<i>maloulinko</i>	6	
<i>mírně</i>	<i>mírňounce</i>	6	
<i>(bajvoko)</i>	<i>bajvočko</i>	5	
<i>drobně</i>	<i>droboulince</i>	5	0,01
<i>krátce</i>	<i>kraťounce</i>	5	
<i>něžně</i>	<i>něžňounce</i>	5	
<i>slabě</i>	<i>slaboulince</i>	5	

Tabulka 44: Frekvence pravých adverbálních deminutiv (průnik korpusů ÚČNK)

Zanedbatelnou frekvenci (méně než 5 dokladů v korpusu SYN 2014) mají: *brzoučko, čist'oučce, droboučce, droboučko, droboulinko, droboulinko, drobounko, hebounce, hezoučky, hezounky, hlad'oučce, hlad'ounko, hloupoučky, jednoduchoučce, kratinko, kraťounko, křehoučce, křehounce, lehoučko, lehoučko, malininko, měkoučce, miloučko, miloučky, milounce, mladince, modrounce, neviňoučce, pramaloučko, růžovoučce, skromniče, skromňounce, slad'oučce, snadnince, snadňounce, světloučce, tenoučce, tenoučko, tenoulince, tenounko, tichoulinko, tichounko, trošininku, ubohoučce, uzoučce, uzounce, veseloučko, zadarmičko, zblizoučka*

4.6 Sémantika adverbiálních deminutiv

V kvantifikativní i evaluativní oblasti se adverbiální deminutiva v zásadě příliš neliší od adjektiv. Některá sémantická pole adverbiálních deminutiv však chybí – např. celá kategorie „svěžest“ (tedy deminutiva od *čerstvě*, *zdravě*, *živě*) nebo „hustota“ (deminutivum od *řídce*). Deficity jsou téměř ve všech kategoriích, nejmarkantnější snad v oblasti barev. Ve srovnávací tabulce 42 je zastoupeno jen jediné adverbiální deminutivum odvozené od barvy *ružovouče*. Naopak existuje zde typická skupina adverbiálních deminutiva utvořených z deixí.

Sémantické kategorie jsou zde řazeny podle frekvence zastoupení. Uvnitř kategorie pak abecedně.

4.6.1 Intenzita činnosti, výsledku činnosti nebo vlastnosti

Daly by se zde utvořit ještě další subkategorie. Mezi adjektivními deminutivy jim odpovídá kategorie „rozměr“. Obě patří v obou slovních druzích k nejmarkantněji zastoupeným. Intenzitu většinou snižují.

drobně → **drobounce, droboulince**

drobounce, droboulince: *sněží, mží, prší; třást se*

jemně → **jemňounce, jemňouče**

jemňounce: *držet, brnkat, tančit*

jemňouče: *tečovat, otáčet; krájet*

křehce → **křehounce, křehouče**

křehounce: *působit, poprášit ránu; přesvědčivost (zpěváka) křehounce padá*

křehouče: *dýchat*

málo → **malinko, maličko, malounko, maloučko, malilinko, maloulinko, malininko**

malinko: *pootevřený; pootočít, podlít*

maličko: *spát, (něco) chybí*

malounko: *pootevřít, pozvednout*

maloučko: *slov, o maloučko víc času*

malilinko: *pochybovat, pozměnit, usmát se*

maloulinko: *těsné (šaty), se opozdit*

malininko: *ve výhodě (vzácný výskyt)*

Rozdíl mezi *malinko* - *maličko* a *malounko* - *maloučko* je jen ve frekvenci. První je vždy o něco častější.

trochu → **trošičku, trošinku, trošilinku**

trošičku: *znejistět, kulhat, zachvět se, zatáhnout, odtáhnout*

trošinku: *užitečný*

Společné kolokátory mají *mrzet, podcenit, poopravit, přitlačit/přitvrdit, mít*

trošičku/trošinku trému

Analýza dat napovídá, že *trošinku* by mohl být knižnější výraz, v publicistice se vyskytuje jen výjimečně.

trošilinku: *usmát se, vadit; vůle*

lehce → **lehounce, lehouče, lehýnce**

lehounce: *zasmát se, zachvívat se, pohupovat se, mlasknout, přifouknout, mžít, podlít,*

přesprintovat, ťuknout, našlapovat, zapraskat, škrábnout, uklánět se, líznout

(něco/si), doplachtit

intenzifikátor adjektiv: *zčeřený, načechraný, ochmýřený, nadýchaný, monarchistický, načrtnutý, narůžovělý*

eufemistický prostředek: *lehounce přiopilý, přisprostlý, sebeironický*

lehoučce: *uchopený, přibržd'ovat, zaváhat, trénovat*

lehýnce: *dotýkat se, prorostlé maso, rozjívený projev, mrazit, otrást se, postěžovat si, lehýnce milostný text*

Tvary *lehounce* a *lehýnce* se podílejí na eufemizaci výpovědi, *lehoučce* nikoliv.

Frekvenčně *lehounce* převažuje, *lehoučce* není doloženo v mluvených korpusech.

polehku, zlehka → **polehoučku, zlehýnka, zlehounka**

polehoučku: *začít, začínat*

zlehýnka: *pohládit, přejet, políbit, dotknout se*

zlehounka: přesně stejné kolokátory jako *zlehýnka*, jen méně časté

mírně → **mírnoučce, mírnounce**

mírnoučce: *pršelo, spělo se k reformám, zlevnit, osmahnout*

mírnounce: stejně jako *mírnoučce*, avšak méně časté

něžně → **něžňounce**

něžňounce: *držet, kousnout, šveholit*; u adjektiva: *něžňounce zelený*,

slabě → **slabounce, slaboučce, slaboulnce**

slabounce: především ve spojení s intenzitou zvuku: *pípat, zvonit, vykřiknout*; méně často: *zachvět, zářit, dýchat*

slaboučce: *blikající, hrající, kopnout, usmát se, říct, říhnout (si)*

slaboulnce: *usmát se, šlapat si na jazyk, vykviknout*

tence → **tenounce, tenince**

tenounce (zřídka **tenince**): *mžít, pomazat (džemem, máslem)*; také ve spojení s hlasitostí (viz odd. 4.6.5 Hlasitost)

4.6.2 Rychlost

pomalu → **pomaličku, pomaloučku, pomalinku, pomalounku**

pomaličku/pomaloučku: mají shodné kolokační partnery: *pomaličku/pomaloučku se sunout, zvedat, klesat, postupovat*; rozdíl je jen v užití formy jazyka – zatímco v psaném jazyce se užívají oba tvary, v mluveném výrazně převažuje *pomaličku*.

Často i jeden autor užívá oba tvary (1).

- (1) *Když jsme došli až k posedu, Gerhard pomaloučku vystupoval nahoru.*
A denně, vždycky ještě za tmy, když jsme pomaloučku šli chodníkem přes paseku,
když jsme poznali, že jelen za občasného troubení pomaličku postupuje směrem
dva kusy vysoké zvěře, které se tam pastvily a pomaličku postupovaly směrem ke mně.
Já s hospodářem Jirkou jsme pomaličku procházeli honitbou kolem železniční trati

Konkordance (1) jsou z textu od jednoho autora (Václav Chvála: *Lovecké historky* (2007)).

pomalinku/pomalounku: (*pomalounku* nejméně ze všech tvarů od *pomalu*), mají podobné kolokátory *blížít se, klesat, mizet, otáčet se, stoupat, sunout se, zvedat*. Oba tvary jsou méně frekventní než *pomaličku/pomaloučku*; *pomalinku* převládá v hovorovém jazyce.

Pomaloučku a *pomalounku* se vyskytují také často v užším spojení *pomaloučku polehoučku / pomalounku polehounku*.

4.6.3 Vzdálenost

blízko → **blizoučko, blizounko**

blizoučko: místně i časově *blízko postupu (do vyšší soutěže), vítězství*

blizounko: sestupu (do nižší soutěže), vítězství
brzy → **brzičko**
brzičko: vstávat, ráno

4.6.4 Deixe

Tato specifická kategorie adverbiálních deminutiv se tvoří jen od deixí časových. Deixe místa tvoří modifikované tvary, které se blíží spíš augmentativům: *tudle, támhle* (srov. Čermák 2011:181)

hned(le) → **hnedlinko**

hnedlinko: *hnedlinko tu (něco bude / já budu)*; často stojí vedle základu a stupňuje tak naléhavost (2)

(2) *Pa, dušinko, buď opatrná. Hned tu budu, hnedlinko. (Odběhne.)*

nyní → **ny(n)čko**

ny(n)čko: je v současné češtině zjevně archaismus.

vždy(cky) → **dycinky/vždycinky**

dycinky/vždycinky: v dokladech převažuje *dycinky*, okolí obou je velice difúzní (obecná vlastnost deixí). Zdá se, že *vždycinky* by mohlo být vnímáno jako hyperkorektní tvar. Pro nedostatek dokladů tuto domněnku nelze na korpusových datech ověřit.

zrovna → **zrovinka/zrovínka**

zrovinka/zrovínka: převažuje tvar s krátkým *-i-*. Kolokační partneři jsou shodní: *jít, přijít, mít, odskočit si, povídat, volat, trefit, říkat*.

Může plnit i roli partikule (3) - viz kap. 8 deminutiva od ostatních slovních druhů (předložky, spojky, částice).

(3) *A takovou zemí je zrovínka Chorvatsko, kam Spartu zavál los.*

4.6.5 Hlasitost

V podstatě tvoří subkategorii kategorie 4.6.1 Intenzita činnosti. Deminutiva tvoří homogenní, nečetnou skupinu, proto jsou uvedena samostatně.

tiše → **tichounce**

tichounce: slovesa, se kterými se pojí buď přímo spadají do slovního pole verb dicendi a zvuků (*ševelit, šeptat, pochrupovat, broukat si, uchichtnout se, popěvovat si, povzdychávat, šumět, mňoukat, příst, vrčēt a mnohé jiné*) nebo (podle kontextu) zvuky implikují (verba moviendi a některá kauzativa): *našlapovat, plížit se, přikrást se, vyklouznout; pootvírat, zavírat (dveře)*

potichu → **potichoučku, potichounku**

potichoučku/potichounku: rozdíl v zapojení do kontextu mezi nimi není, převažuje *potichoučku*; kolokační partneři: *klepat, vzdychnout, připlížit se, vykrást se, vytrátit se, klepat, šeptat, vykrást se, smát se*

sladce → **slad'ounce**

slad'ounce: pouze tento tvar (nikoliv *slad'oučce*): *štěbetat, odvětit, pravit, znít*

tence → **tenounce**

tenounce (zřídka *tenince*): rozdíl je jen ve frekvenci, stojí u shodných sloves spadajících do této kategorie *pípnout, zvonit, křičet, hýknout*, ale i obecně do intenzity činnosti *tenounce mží, pomazat džemem*.

4.6.6 Rozměr

Bližší určuje (častěji) časové působení nebo (zřídka) výsledek děje.

krátce → **kratičce/kratičko, kratince, krat'oučce, krat'oučko**

kratičce/kratičko: většinou časový rozměr děje *kratičce/kratičko povařit, spařit, odmlčet se, políbit, zaváhat, ozářit, zakabonit se, zablesknout se*; prostorově *kratičce chlupaté řapíky*

kratince (velmi vzácně *krat'ounce*): *políbit, píšu*

krat'oučce: *nahlédnout; sestřižený účes*

krat'oučko: jen v předložkové vazbě: *na krat'oučko (ostříhané vlasy)*

nízko → **nizoučko**

nizoučko (velmi vzácně *nizounko*): *nad hlavou, lézat*

úzce → **uzounce**

uzounce: *spjato*

drobně → **droboučko, droboučce, drobounko, droboulínko**

droboučko, droboučce, drobounko, droboulínko: všechny tvary jsou doloženy (v SYN 2014) ve spojení s *nasekaný*.

Ostatní doklady napovídají, že by mohla být v užití určitá diference:

droboučce: *prší*

drobounce: *mží, sněží, prší*

droboulince: *sněží, třást se*

droboučko: *na droboučko nasekaný, nakrájený*

drobounko: *nasekat, nakrájet na drobounko*

droboulínko: *na droboulínko nasekaný*

Je však málo dat. Rozlišení není možné ani pomocí paralelního korpusu.

4.6.7 Vzhled

čistě/čisto → **čist'ouonce, čist'ounko**

čist'ouonce: často ve smyslu jednoznačnosti barvy: *čist'ouonce bílá, modrá (košile)*

čist'ounko: jako součást predikátu (4)

(4) *Všude světlo, pěkně čist'ounko, voňavo, útulno jako doma, vše moderní...*

To už jsme měli v chatě čist'ounko, v krbu připraveno na zátop.

4.6.8 Teplota

teplo → **teploučko**

teploučko: zintenzivnění popisu příjemné teploty: *krásně teploučko a nádherná pohoda* nebo naopak nepříjemného prostředí: *smrádek/smrádeček a/ale teploučko; pěkně „teploučko“* (ve smyslu nesnesitelné vedro)

Funkce jsou zastoupeny zhruba stejnou měrou.

4.6.9 Barvy

Oproti adjektivům nejsou téměř vůbec zastoupeny. Signifikantní frekvenci mají jen deminutiva od kvalifikátorů odstínů *světle* a *bledě*.

bledý → **bled'ouonce**

bled'ouonce: *modrý, zelený, béžový*

světle → *světlounce/světloučce*

světlounce/světloučce: okrový, fialový, béžový, šedý, modrý, hnědý, růžový

měkce → *měkounce*

měkounce: hnědé oči

modře → *modrounce*

modrounce se vyskytuje jen v díle B. Hrabala (5).

- (5) *na prsou jí modrounce svítila služební lampička* (Hrabal: *Kafkárna*)
otevřel vrata a v modrounce růžové noci to viděl (Hrabal: *Pábení*)

růzově → *růžovoučce*

růžovoučce: jen v přeneseném významu implikující „prospívání“ *růžovoučce zdravý, odpočatý*

V kontextu vedle sebe nikdy nestojí deminutivum odstínu a barvy (**světlounce modroučká*), deminutivní tvar mívá až determinované substantivum: *světlounce blond'até vlásky*, *světlounce modrá košilka*.

4.6.10 Povaha/stav

Podobně jako u adjektiv i zde převládají deminutiva od adverbii vyjadřující způsob chování vnímaný pozitivně. Nejčastější jsou od adverbia *mile*. Ostatní mají dva až tři výskyty v korpusu SYN 2014.

klidně → *klid'ánko*

klid'ánko: *brát věci klid'ánko (piánko)*, *klid'ánko se courat* (Rozdíl mezi adverbium a partikulí *klid'ánko* není ostrý, závisí na širším kontextu. V roli partikule deminutivum *klid'ánko* zesiluje kritizující postoj mluvčího.)

mile → *miloučcem, miloučko, milounce, miloučky*

miloučce: *zeptat se, usmát se, potrhlá rodina*

miloučko: *bylo miloučko*

milounce: *usmát se*

miloučky: *nablblý kvákot*

nevinně → *neviňoučce*

neviňoučce: *říct, ozvat se, hovořit*

skromně → *skromňouncem, skromničce*

skromňounce/skromničce: *přijít, tvářit se, říct*

veselo → *veseloučko*

veseloučko

4.6.11 Ostatní kategorie

Deminutiva těchto adverbii mají v korpusech velice slabou frekvenci (v jednotkách výskytů). Vazby, s nimiž jsou uvedeny tedy nejsou vypočítány statisticky. Sémanticky doplňují některé kategorie uvedené u adjektiv.

hloupě → *hloupoučce, hloupoučky*

hloupoučce, hloupoučky: *podívat se, ptát se, zaplést se (do něčeho)*

uboze → *ubohoučce*

ubohoučce: *primitivní (vnímání světa), levná cesta*

pitomě → *pitomoučce*

pitomoučce: *vypadat, smát se*

prostě → *prostince*

prostince: *přímočarý, oblečen*

snadně → **snadňounce**

snadňounce, snadnice: se prosadit

jednoduše → **jednoduchoučce**

jednoduchoučce: pojednávat (o něčem)

chudě → **chudičce**

chudičce: působit chudičce

prostě → **prostince**

prostince: oblečen

hladce → **hlad'ounce, hlad'oučce, hlad'ounko**

hlad'ounce, hlad'oučce, hlad'ounko: většinou přeneseně (ne taktilně) něco jde

hlad'ounce

hebce → **hebounce**

hebounce: většinou o zvuku hebounce vzdušný zvuk, hebounce drnčivá tětiva nebo i vizuálním vjemu hebounce plesnivé salámy (s ušlechtilou plísní)

měkce → **měkoučko, měkoučce, měkounce**

měkoučko, měkoučce, měkounce: políbit, zabalen; často také přeneseně na jiný než taktilní vjem tóny znějí kulatě a měkoučce

Funkce těchto deminutiv je především oslabení intenzity, někdy i bagatelizace.

5. Verbální deminutiva

Aparát slovesných deminutiv ani augmentativ často popisován nebývá. Důvod je snad v rozporu významu deminuace jako označení menší entity nebo kvality/kvantity, což jsou pojmy, které se s podstatou slovesa (označení činnosti, děje, stavu apod.) moc neslučují. I Dokulil (1982:65) sází slovo „zdrobnělá“ při popisu slovesných deminutiv do uvozovek. Dalším „hendikepem“ českých verbálních deminutiv je fakt, že „netvoří systém a jejich (velmi řídký) výskyt lze většinou rozpoznat už jen diachronně (deminutiva k sobě dnes už obvykle nemají základové slovo)“ (Čermák 2011:122).

Slovesná deminutiva se většinou popisují v rámci expresivity slov: Šalingová (1955) pro slovenštinu, Tovina (2010) a Dressler / Merlini Barbaresi (1994:98) pro italštinu, která má obecně velice široké možnosti tvorby deminutiv, pro němčinu Dressler / Merlini Barbaresi (1994:107). Často bývají zahrnuty do obecné kategorie slovesných modifikací (Čermák 2011:115).

Vedle popisu slovesných deminutiv se zde na základě korpusových dat pokusím vymezit deminutiva od ostatních slovesných modifikací.

5.1 Verbální deminutiva v literatuře

Ve starších publikacích, které byly pro účel této práce analyzovány (Nudožer 1603, Rosa 1672, Dobrovský 1809 a 1940, Gebauer 1925, Trávníček 1951) zmínka o slovesných zdrobnělinách není.

Šmilauer (1971:151) u slovo tvorby sloves píše:

„Obecně se slovesné přípony zřídka podobají příponám jmenným, výjimku tvoří slovesná deminutiva: *spinkat* je tvořeno stejně ze *spát* jako *malinký* od *malý*“.

Dále (1971:164) pak uvádí deminutivní sufixy *-kat* a *-inkat* s příklady *cupkat*, *tlapkat*; *blinkat*, *bolinkat*, *hajinkat*, *spinkat*.

prostředek	příklad
<i>-kat</i>	<i>cupkat</i> , <i>tlapkat</i>
<i>-inkat</i>	<i>blinkat</i> , <i>bolinkat</i> , <i>hajinkat</i> , <i>spinkat</i>

Tabulka 45: Šmilauerův systém verbálních deminutiv

Největší počet slovesných zdrobnělin uvádí Dokulil (1982:6-8)

prostředek	příklad
<i>-kat</i>	<i>capkat</i> , <i>dupkat</i> , <i>hajkat</i> , <i>kapkat</i> , <i>klapkat</i> , <i>papkat</i> , <i>šlapkat</i> , <i>ťapkat</i> , <i>ťupkat</i> , <i>zobkat</i>
<i>-inkat</i>	<i>bumbinkat</i> (k <i>bumbat</i>), <i>capinkat</i> , <i>cupinkat</i> , <i>čurinkat</i> , <i>hačinkat</i> , <i>hajinkat</i> , <i>houpinkat</i> , <i>kakynkat</i> , <i>lulinkat</i> , <i>papinkat</i> , <i>plakynkat</i> , <i>ťapinkat</i> (od sloves vzoru <i>dělat</i>); <i>bolinkat</i> (k <i>bolet</i>), <i>bojinkat se</i> (k <i>bát se</i>), <i>*sminkat se</i> (k <i>smát se</i>), <i>spinkat</i> (a různě afigované varianty od <i>spát</i> : <i>po- si</i> , <i>roz- se</i> , <i>vy- se</i>), <i>blinkat</i> (a různě afigované varianty od <i>blít</i> : <i>po- /se/</i> , <i>roz- se</i> , <i>vy-</i> , <i>z-</i> , <i>za-</i>)
<i>-ulinkat</i>	<i>hajulinkat</i> , <i>hačulinkat</i> , <i>papulinkat</i>
<i>-ičkat</i>	<i>hajičkat</i> , <i>bojičkat se</i> , <i>počičkat</i>
<i>-itat</i>	<i>cupitat</i>
<i>-etat/otat</i>	<i>třepe/otat se</i>

Tabulka 46: Systém verbálních deminutiv podle Dokulila

Dokulil (1982:7) dále vymezuje deminutiva uvedená výše a slovesa úsilná se „základním formantem [...] -ta(t) (*blebtat ... žvechtat*)“ a jeho rozšířením -otat (*blekotat ... zvukotat*), variantou -eta(t) (*klepetat ... třepetat*) a -ita(t) (*cupitat ... vyhopitat*), dále formant -tě(t) (*chroptět ... šuptět*) a -ti(t) (*dychtit ... vřeštit*) a -oni(t) (*brebonit ... žebronit*) s okrajovým -či(t) (*dřepčit ... křepčit*). V závěru odstavce o deminutivech poukazuje na nemožnost jednoznačného rozlišení zdvojnásobení a intenzifikace sloves.

Čermák (1990:101 a 2011:122) uvádí (bez zřetelného rozlišení) slovesná deminutiva a augmentativa.

prostředek	příklad
-kat	<i>hopkat</i>
-inkat	<i>spinkat</i>
-tat	<i>breptat, chechtat, chrochtat, jektat, lochtat</i>
-ítat	<i>cupitat</i>
-etat	<i>třepetat</i>
-otat	<i>blekotat</i>
-onit	<i>žebronit</i>

Tabulka 47: Systém verbálních modifikací podle Čermáka

Z tamtéž (Čermák 2011:122) uvedených slovesných deminutiv a augmentativ (*hopkat, spinkat, cupitat, třepetat se, mihotat se, capkat, chechtat se, žadonit, blinkat, žebronit, jektat, řapkat*) lze v současném jazyce nalézt základy: *hopat, spát, cupat, třepat (se), míhat (se), capat, žádat, blít, žebrat, ječet, a řapat*. Sloveso *chechtat se* analyzovatelné není a asi ani nebylo. V historickém korpusu češtiny (diakorp) je sice jeden doklad z 1. pol. 15. století připomínající „základové slovo“:

- (1) A často s mnichy pomlúvají a často jě mučie i nesličně debsí a tleštíce rukama a šepcíce, nesličně sě **chehcí**, jako by inhed člověka chtěli posiesti. (*Životy svatých otců UK XVII D 36 (R)*)

Podle Josefa Linka (přímý kontakt s autorem⁵⁴) současné sloveso *chechtat* vzniklo přechodem původně 3. konjugační třídy do 5. Nejedná se tedy o modifikaci, nýbrž systémovou změnu. Synchronně ho lze vztáhnout k interjekci *che-che*.

Která z uvedených slov v Čermákově pojetí (2011:122) lze považovat za deminutivní a která za augmentativní bude nastíněno dále.

Výběr prostředků i příkladů deminutiv se pak v různě redukované podobě opakuje i u dalších autorů: *Mluvnice češtiny* (Petr 1986:417), *Tvoření slov v češtině* (Rusínová 1990), *Příruční mluvnice češtiny* (Karlík et al 1995:193-194) aj. Všechny tyto prostředky jsou zahrnuty v následující kapitole do popisu, který je rozšířený i o širší přístup k deminutivům. Širší pohled zastává Nekula (2003:154, 2010:306 i jinde). Považuje za verbální deminutiva v češtině např. také prefigovaná slovesa s *po-* (Nekula 2003:154):

⁵⁴ V soukromém e-mailu z 22.1.2015 J. Linek napsal: „Sloveso je k nalezení ve Slovníku staročeském Jana Gebauera, sv. I. Ohýbalo se to *já sě chehcu, ty ... chehceš, oni ... chehcí*. Původně to bylo sloveso 3. třídy, jako je novočeské *kryje*, ale kmenotvorná přípona -je následovala po souhláse, jako třeba ve slovese *češe* (starší *česje*), takže se časovalo *chechtju, chechtješ(i)*... Ta skupina -tj- (konec kořene a část kmenotv. přípony) se v češtině (přesněji řečeno v praslovanštině západního typu) změnila na -c-, sloveso následně přešlo k nově vzniklé páté třídě (*chechtáš se* jako vzor *děláš*). Přechod k 5. třídě byl logickým důsledkem skutečnosti, že příslušné sloveso mělo infinitiv a řadu odvozených tvarů na -a- (*chechtati, chechtánie*...). Lze si povšimnout, že sloveso *češe* mělo podobný osud – následně je dnes kolísání *češe/česou* proti *česá/česaji*. Karel Komárek z vedlejšího kanclu mi ještě řekl, že ten vývoj může odrážet snahu odstranit měkké souhlásky ze spisovné přítomné flexe sloves tohoto typu – ve spisovné češtině se *chlastá*, zatímco na Moravě se *chlašče*.“ (grafická úprava mailu T.K.)

„Systematisch ist auch die synthetische Diminution mit dem Präfix *po-*: *jet* → *pojet/popojet* (,ein bisschen/ein Stück (vorwärts) fahren’), *plakat* → *poplakat* (,ein bisschen weinen’)...“

A dále také „analytickou deminucí s intenzifikátorem slovesa (*trochu kašlal*)“ (Nekula 2010:306).

I u sloves lze relativně spolehlivě vymezit deminutiva pomocí korpusových dat, když zohledníme jednotlivé body delimitace deminutiv. Shrnutě se jedná o tyto body: 1) v rovině denotační jsou základ i deminutivum slovesa navzájem zastupitelné; 2) deminutivum má slabší frekvenci než základ; 3) oba mají podobné kolokační partnery; 4) v okolí českého deminutiva se často vyskytují jiná deminutiva nebo expresivně (silně) zabarvená slova (viz např. dále dvojice *třepat - třepotat*).

5.2 Popis jednotlivých prostředků

Z praktických důvodů se jeví vhodné vypsát všechny prostředky k tvoření slovesných modifikací, které se blíží deminucí, z nich pak určit ty, které lze považovat za typické pro tvorbu českých slovesných deminutiv.

Šedě jsou uvedeny prostředky, které se uvádějí v publikacích, nejsou však doloženy na korpusových datech, tedy se běžně nepoužívají. Bledým jsou uvedeny modifikační sufixy, které nebývají uváděny, ovšem nelze je ani považovat za prostředky k tvorbě skutečných deminutiv. Jedná se o afixy modifikující sloveso způsobem podobným a blízkým deminucí.

prefix	<i>po(po)-</i>
sufixy	<i>-kat</i>
	<i>-tat</i>
	<i>-ičkat</i>
	<i>-inkat</i>
	<i>-ininkat</i>
	<i>-ulinkat</i>
	<i>-etat/-itat/-otat</i>
	<i>-olit</i>
	<i>-onit</i>

Tabulka 48: Modifikační prostředky verb

A. Prefix

A.1 Prefix *po-*

Za prostředek deminutivní považuje prefix *po-* Nekula (2003). Tímto prefixem a jeho reduplikací *popo-* (prefix **popopo-* u sloves doložen není) se nesporně snižuje míra intenzity děje. Otázkou však je, zda se jedná o deminuci, tedy (pozitivně) emotivní zabarvení děje. Z české části paralelního korpusu InterCorp cs-de (verze 7) byla vybrána všechna slovesa, jež modifikují základ na malou míru (srov. také Čermák: 2011:127-129 a 132) prefixem *po-*. K nim byly dohledány všechny německé ekvivalenty:

české sloveso s <i>po-</i>		německý ekvivalent
<i>poblít</i>	≈	<i>kotzen, das Essen kommt hoch</i> (jen 1x)
<i>pootočít</i>	≈	<i>sich ein wenig/halb drehen, wenden</i>
<i>poodstoupit</i>	≈	<i>etwas zurücktreten, einen Schritt zur Seite treten</i>
<i>popostrčit</i>	≈	<i>schubsen, einen Ruck geben</i>
<i>pomučit</i>	≈	<i>foltern, herumquälen</i>
<i>pospat si</i> (většinou <i>trochu si pospat</i>)	≈	<i>ein (bisschen/etwas) schlafen</i>

Tabulka 49: Česká modifikovaná slovesa s *po-* a jejich německé ekvivalenty

Ze srovnání odpovídajících si textových pasáží v češtině a v němčině je patrná blízkost sloves s prefixem *po-* k deminutivům. Podle tabulky 46 to platí především pro slovesa *pootočít*, *poodstoupit*, *popostrčit* (také (1)) a *pospat si*. V němčině jim v mnoha případech odpovídají struktury shodné s těmi, které mají protějšky českých deminutiv s typicky deminutivními sufixy *-inkat* a *-kat* (viz dále). Přesto se domnívám, že se jedná spíše o náznak oslabené intenzity a onen pragmatický rys deminuce se zde vytrácí, prefixem *po-* se nic nehodnotí. Ostatně záleží také na kontextu. Doklady (1) a (4) poukazují na deminutivum, další doklady obsahují dokonce jistou dávku hrubosti (3) či zvýšené intenzity (7), čímž se slovesa s *po-* blíží k augmentativům. Více méně neutrální jsou (2), (4), (5). Německé *schupsen* patří k expresivnějším slovesům, vyjadřuje intenzitu (od *schieben*), deminutivum to však není.

- (1) *Zvedla ho na kmen a trochu ho popostrčila.*
Sie setzte ihn auf den Baumstamm und gab ihm einen kleinen Puff. lindgren-pippi
- (2) *"Tak pojď," zabručel Moody a znovu Harryho popostrčil.*
"Mach schon", knurrte Moody und stupste Harry erneut in den Rücken.
- (3) *Policista ho tvrdě popostrčil.*
Einer der Polizisten gab ihm einen Stoß in den Rücken.
- (4) *Měl by sis ještě pospat, až odejdu.*
Schlaf lieber noch ein bisschen.
- (5) *Začínala v továrně až v sedm, a mohla si tedy ještě půlhodinku pospat.*
Sie musste erst um sieben in der Fabrik anfangen und konnte noch eine halbe Stunde schlafen.
(Konsalik: Divoka_zeme)
- (6) *Faber si po jídle dvě hodinky pospal a pak se pustil do práce.*
Faber schlief während dieser Zeit zwei Stunden, dann begann er zu schreiben. (simmel: sni_svu_j_sen)
- (7) *Tawan si hodinku pospal.*
Tawan schlief eine Stunde tief und traumlos.

Odstíny významů může naznačit tabulka sloves utvořených prefixem *po-* a sufixem *-inkat* od shodného základu (tabulka 50). Šedou barvou jsou uvedeny v korpusech (především SYN 2014) nedoložené tvary.

<i>blít</i>	<i>poblít (se)</i>	<i>blinkat</i>
<i>hačat</i>	<i>pohačat si</i>	<i>hačinkat</i>
<i>hajat</i>	<i>pohajat si</i>	<i>hajinkat</i>
<i>mučit</i>	<i>pomučit</i>	<i>mučinkat</i>
<i>papat</i>	<i>popapat</i>	<i>papinkat</i>
<i>spát</i>	<i>pospat si</i>	<i>spinkat/vyspinkat se</i>
<i>srát</i>	<i>(při)posrat (se)</i>	<i>serinkat</i>
<i>šprtát se</i>	<i>pošprtát si</i>	<i>šprtinkat se</i>

Tabulka 50: Deriváty s *po-* a *-inkat* od stejných základů

Slovesa *poblít* a *pospat si* mají k sobě deminutivní tvary *poblínkat* a *pospinkat si* (jsou dále uvedena u sufixu *-inkat*). Rozdíl expresivity sloves s *po-* a *-inkat* je vidět i na kontextu: *pospat si* (4), (5), (6), (7) a *spinkat* (8) / *vyspinkat se* (9); *pomučit* (10), (11) a *mučinkat* (12), (13) a konečně i bez kontextu na slovesech *poblít (se)* a *blinkat* nebo na okasionalismu *šprtinkat se* (14) oproti hypotetickému *pošprtát si*.

- (8) *Dětičky spinkají s plyšovými hrdiny seriálu South Park (Reflex)*
- (9) *„Přijde Ježíšek a přinese dárky. My s tatínkem musíme všechno hezky nachystat, aby se u nás Ježíškovi a taky babičce a dědečkovi líbilo. A ty se na to na všechno koukej krásně vyspinkat. Ano?“*
- (10) *„Do divadla přicházejí mladé herečky a ty starší je dovedou na jevišti krásně pomučit,“ řekla představitelka jedné z hlavních rolí Eliška Balzerová.*
- (11) *Chcete fyzicky pomučit vánočním cukrovím nakynuté tělo a udělat něco pro své těžce zkoušené zdraví?*
- (12) *Tak jsem tebou zmámen, tak mě muči žal, že i kachel z kamen bych ti z lásky dal. Grácie tvé líce, ta mě mučinká! V náspu železnice svítí kručinka.*
- (13) *Jo tohle, jestli jsem tady upěl a trpěl a byl vyšetřován, ale moje dánská dáma, to přece patřilo k věci ...jak jsem býval předváděn a jak jsem býval pomalinku ale systematicky mučinkán důstojníky našeho humánního esenbé... to patří k občanským právům a povinnostem, o tom sice není nic v ústavě, ale kdo byl a je z mých přátel citlivý, dokonce i háklivý, tak musí volit emigraci.*
- (14) *Pá&Pa jdu se šprtinkat... 10:48 ani jsem nepsala, ale zítra mě to čeká na 100%.*

Slovesa se sufixem *-inkat* se vyskytují většinou v mnohem expresivnějším, často až přestylizovaném (12) nebo ironickém (13) kontextu. Z této řady snad vybočuje sloveso *blinkat*, které lze považovat za eufemismus od *blít* (viz dále).

I když je nesporné, že slovesa s prefixem *po-* mají k deminutivům blízko, nelze je mezi skutečnou deminutiva řadit i z toho důvodu, že kontext a protějšky nejsou expresivní a nemají evaluativní charakter. Podpurným argumentem budiž zjištění, jak rodilí mluvčí podle dotazníkového průzkumu vnímají slovesa s prefixem *po-* (tabulka 51). V pravém sloupci je uvedeno procento respondentů, kteří výraz vytištěný tučně za deminutivum považují.

<i>Pojíždíme po městě krokem.</i>	0%
<i>Počkej, až povyrosteš.</i>	0%
<i>Poskočil.</i>	0%
<i>Popojíždíme po městě krokem.</i>	0%
<i>Pokašlával.</i>	10%
<i>Poposkočil.</i>	20%
<i>Pospávali.</i>	0%
<i>To jsme podělali.</i>	0%
<i>To jsme trochu podělali.</i>	0%
<i>To jsme teda pokakinkali.</i>	100%

Tabulka 51: Dotazníkový průzkum deminutivního náboje sloves s prefixem *po-*

Za jistý signál deminuce se zjevně považuje reduplikace prefixu *po-* (*poposkočit*). Na zvláštní dotazník k tomuto fenoménu odpovědělo dohromady čtyřicet respondentů vesměs s vysokoškolským vzděláním. Polovina z nich žije dlouhodobě v Praze a polovina v Brně. Regionální rozdíly zjištěny nebyly.

B. Sufixy

B.1 Sufix *-kat* (a *-sat*)

B.1.1 Deminutiva se sufixem *-kat*

1. <i>capkat/vycapkat, cupkat/přicupkat</i>	4. <i>kakat/nakakat/pokakat/vy kakat</i>	7. <i>ťapkat/přit'apkat/odťapkat</i>
2. <i>dupkat</i>	5. <i>kapkat</i>	8. <i>ťupkat</i>
3. <i>chrupkat</i>	6. <i>papkat</i>	9. <i>zobkat</i>

Mimo dvojice *capat - capkat* a *ťupat - ťupkat* (velice málo dokladů i ve sdruženém korpusu SYN 2014) všechny ostatní dvojice základ → deminutivum zapadají mezi deminutiva i frekvenčně: deminutivum má nižší frekvenci než základ.

Základ *cupat* se vyskytuje převážně ve významu „jít“. Význam „trhat/drtit“ je v dokladech marginální. Sloveso *cupkat* je tedy deminutivem od *cupat*, i když má silnější frekvenci než základ. Srovnání s jinými jazyky (pokud jsou data) jen dokládá fakt, že se jedná o slovesná deminutiva.

capat → *capkat*

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>capat</i>	≈ <i>auf und ab gehen</i>	<i>polowter, pitter-patter</i>	<i>cupkať, behať</i>
<i>capkat</i>	≈ <i>trippeln</i>	<i>pad, patter</i>	<i>cupkať</i>

dupat → *dupkat*

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>dupat</i>	≈ <i>stampfen, trampeln</i>	<i>stamp, trampel</i>	<i>dupotať, dupať</i>
<i>dupkat</i>	≈ -	-	-

kadit → *kakat*

K oběma slovesům je jen málo dokladů, ovšem z nich (překvapivě často) je sloveso *kadit* ve významu „vykuřovat kadidlem“ a vztahující se k vyměšování zvířat. Z kontrastu je zjevné, že se jedná o „hrubší“ slovo než *kakat*.

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>kadit</i>	≈ <i>scheißen</i>	<i>shit</i>	<i>ondit', srat'</i>
<i>kakat</i>	≈ <i>kacken, groß machen/müssen</i>	<i>go stinky, crap</i>	<i>kakať</i>

ťapat → *ťapkat*

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>ťapat</i>	≈ <i>tappen, laufen</i>	<i>walk, patter</i>	<i>behať, cupitať</i>
<i>ťapkat</i>	≈ <i>tappeln, trippeln</i>	<i>patter (zvuk), scuttle (pohyb)</i>	<i>ťapkať, capkať, motkať</i>

B.1.2 Slovesa se sufixem *-kat* nemající základ

1. *hopkat/odhopkat/přehopkat/přihopkat/vhopkat/vyhopkat/zahopkat, hupkat/přehupkat/přihupkat/vhupkat*
2. *kuckat/vykuckat*

U uvedených sloves se základem *-hop-* je sporné, zda se jedná o modifikaci slovesa *hopat* nebo reprodukce citoslovce *hop/hup*, analogicky *kuc(-kuc)*. Sloveso *kuckat* nelze v současné češtině vztáhnout k žádnému základu.

- (1) ..., začali po jevišti **hopsat** živi králíkové.

- (2) *Na trávě skotačí sysli, v dáli **hopkají** zajíčkové*
 (3) *když mu králíci jeden za druhým přímo před nosem **hupkali** do svých nor.*

Od *hop* je častější *hopsat* (1) než *hopkat* (2). Tvary s *-u-* (3) jsou vzácné (jen do pěti dokladů korpusu SYN 2014).

B.1.2 Sufix *-sat*

Modifikační prostředek sloves je taktéž *-sat*. Patří sem slovesa

1. *dusat*
2. *hopsat*

Mají základy *dupat* (odpadlo *-p-*) a hypoteticky i *hopat*, popř. „*hopovat* v karetním slangu hlásit slovem ‚hop!‘ hru o celý bank“, jak uvádí SSJČ. Jejich deminutivní význam je sporný a neprokazatelný. Pohled prostřednictvím jiného jazyka možný není pro nedostatek dat, neboť jsou obě slova velice málo užívaná.

B.2 Sufix *-tat*

Jako modifikační sufix deminutivní nebo augmentativní *-tat* uvádí Čermák (2011:122) se slovesy *breptat*, *chechtat*, *chrochtat*, *jektat*, *lochtat*. Jiná slovesa s tímto modifikačním sufixem v korpusech doložena nejsou.

ječťet → *jektat*

Až na sloveso *jektat* nemá žádné z nich v současné češtině základ. Sloveso *jektat* je derivát od *ječťet*, souvislost mezi nimi je však už více méně setřená, jejich významy se rozdělily. Typické kolokace jsou *ječťet na někoho* a *jektat zuby*. Doklady (1) užití slovesa *jektat* ve významu „slabé ječení“ je vzácné.

- (1) *to krásná z pohřbeného města Ur, milostně o ní **jektá** mýtický pták Múr. (Básnické dílo II)*
*Kluk hrůzou sotva **vyjektal**: "Bílá pani!" ... (Pověsti vyšehradské)*

Vždy se jedná o archaický nebo poetický styl. Za skutečné deminutivum *jektat* považovat nejspíš nelze, v okolí není mazlivá nebo zdobnělá mluva.

Bez základu: *breptat*, *chechtat*, *chrochtat*, *lochtat*

Kontext slovesa *breptat* (2) odpovídá deminutivu, ovšem chybí základové slovo.

- (2) *„Tatínek, tatínek,“ **breptali** dva caparti a plekli se jim pod nohy.*
*Herec byl nucen infantilně **breptat** nebo křičet a...*

Okolí sloves *chechtat se* a *chrochtat* napovídají spíš tomu, že by se mohlo jednat o augmentativa. Typické kolokace jsou: *hystericky/bláznivě/divoce/příšerně se chechtat; hlasitě chrochtat*.

Sloveso *lochtat* je „lidová varianta *lechtat*“ (PSJČ).

Žádné z uvedených sloves nelze považovat ani za pravé deminutivum, ani za augmentativum, protože k nim v současné češtině chybí základy.

B.3 Sufix *-inkat*

1. <i>(blinkat/poblinkat/vyblinkat)</i>	5. <i>papinkat</i>
2. <i>hačinkat</i>	6. <i>spinkat/pospinkat si/vyspinkat se</i>
3. <i>hajinkat</i>	7. <i>serinkat</i>
4. <i>mučinkat</i>	8. <i>šprtinkat se</i>

blít → **blinkat**

Deminutivní tvar *blinkat* přejímá roli neutrálního lexému (proto je v závorce) a základ *blít* je obhroublé až vulgární. Odpovídá tomu neutrální okolí *blinkat* (1) a hrubější *blít* (2), které lze ve spojeních *vyblít se do hajzlu*, *blít krev*, *posrat a poblít se* (korpus syn2010) označit za vulgarismus.

- (1) *Pořád se mi chce **blinkat**, pane doktore.*
*Člověk si vybere, zda **blinkat** z horské dráhy, řetízkače či piva.*
*Měl jsem horečku a **blinkal** jsem.*
- (2) *Mně se chce z tebe **blít**.*
*A za tohle ti ještě platí? No to bych **blil**.*
*... moře tentokrát zle houpalo, a já **blil** jak alík.*
*...nechlastá a neříká sprostá slova a **neblije** mi tady do květináčů.*

Rozdíl podtrhuje také přehled protějšků v němčině, angličtině a slovenštině:

česky		německy	anglicky	slovensky
<i>blít:</i>	≈	<i>kotzen</i>	<i>puke, vomit, barf, throw up</i>	<i>grcat', vracat' (zř.)</i>
<i>blinkat:</i>	≈	<i>nichts essen</i>	<i>throw up, toss cookies</i>	<i>vracať, grcať (zř.)</i>

spát → **spinkat**

Je-li v českém textu deminutivum *spinkat*, pak se (celkem nepřekvapivě) vždy objeví i v jeho překladu do slovenštiny (3).

- (3) *„Tak tedy **spinkej**, ty kořalo,“ a přikryl ho pláštěm.*
*„Tak teda **spinkaj**, ty korhel,“ a přikryl ho pláštěm. (Hašek: Švejk)*
--
*„Půjdeš spinkat s **tatínkem**, Růženko? ...“*
*„Půjdeš hajkat' s **ocinkom**, Růženka? ...“ (Páral: Generální zázrak)*

Platí to i u překladů naopak, tedy ze slovenštiny do češtiny (4).

- (4) *„... Štefanko chce **spinkat!**“*
*„... Pištinko chce **buvinkat!**“ (Nižnánsky: Žena dvou mužov)*

V drtivé většině jsou deminutiva v obou jazycích i v překladech ze třetího jazyka (5).

- (5) *Je čas **spinkat**, ano?*
*Tak **spinkaj**, zlatko.*
--
***Spinkej** drahoušku.*
***Spinkaj** drahúšik.*
--
*Pojďme, **spinkat!***
*Pod'me, **spinkat'!** (Subtitles)*

V jazycích, které nemají slovesná deminutiva (např. angličtina) českému slovesnému deminutivu odpovídá nejčastěji základové slovo (6).

- (6) ***Spinká** jako nemluvně.*
*Er **schläft** wie ein Baby.*
*He's **sleeping** like a baby. (Subtitles)*

Často českému deminutivu odpovídají jakoby „kompenzace“ (nejedná se ovšem o překlady z češtiny). České evaluativní vyjádření deminutivem, transportují jiné jazyky různými prostředky. Může to být expresivním oslovením adresáta (7), kvalifikátorem (8), či jinak perifrastiky (9)-(11).

- (7) *Je čas **spinkat**, ano?*
*You go to sleep, **honey**.*
- (8) ***Spinkej**.*
***Schlaf gut**.*
***Sleep tight**.*

- (9) *Zjistí se, že si se Sörenem **spinkala**.*
*They'll find out you slept with Sören-to **put it nicely**.* (J. Škvorecký: *Hříchy pro pátera Knoxe*)
- (10) *Vyspinkali se? “ řekl.*
*„Haben wir **schön geschlafen**?“ fragte er.*
*„Have we had **beautiful sleep**? he said.* (Tolkien: *Pán prstenů 2*)
- (11) *Už chci jít **spinkat**.*
*I wanna go **noddy-blinkums**.*
 --
*Jdeme **spinkat**.*
*Ok, we're going to go **night-night**.*

Příklady (6)-(12) a (13) naznačují, že odhad struktury protějšku českého deminutiva může být mimořádně nesnadný.

šprtat se → šprtinkat se

Deminutivum *šprtinkat se* (12) je ojediněle utvořené. V korpuse SYN 2014 je jen jeden doklad.

- (12) *Pá & Pa, jdu se **šprtinkat** . . . 10:48 ani jsem nepsala , ale zítra mě to čeká na 100%.*

Tvary *šprtinkat se* (12) a *serinkat* (13) dokládají, že se slovesná deminutiva tvoří především od expresivních nebo hovorových základů.

- (13) *Rád bych řekl, že nás s tím Africkým pohárem národů ... začínají pěkně **serinkat**.*
*Also, ich möchte sagen, dass die uns langsam **auf den Sack gehen** mit ihrem Afrika-Cup. Actually, I'd like to say ... .. they're starting to **piss us off** with the Africa Cup.*

Z dokladu (13) vyplývá, že expresivitu vloženou v němčině a angličtině do frazému lze česky vyjádřit deminutivem.

Na *-inkat* končí ještě sloveso *flinkat, odflinknout*. Vztah mezi *flákat, odfláknout* a *flinkat, odflinknout* je podobný jako mezi jakýmkoliv jiným základem a deminutivem: *flákat* je častější než *flinkat*, kolokace jsou podobné (*flákat/flinkat se po ulici, v hospodě; flákat/flinkat práci*). Dokonce i protějšky v němčině a angličtině by tomu napovídaly:

česky	německy	anglicky
<i>flákat (se)</i> ≈	<i>faul sein, (sich) herumtreiben, faulenzen</i>	<i>goof off, fuck around;</i>
<i>flinkat</i> ≈	<i>herumlungern</i>	<i>get lazy, lark about</i>

Nejedná se ovšem o vytvoření modifikovaného slova deminutivním sufixem, nýbrž jen o změnu kmenové samohlásky *-á-* na *-i-*. Toto je sice fonopragmatický prostředek, který v češtině není neobvyklý (např. u substantiv změna *-o-* → *-ů-*), za deminutivum se však tato slova považovat nedají. Jen 7% respondentů vnímá toto slovo jako zdrobnělinu.

B.4 Sufixy -etat/-itat/-otat

Všechny tři sufixy bývají označovány za prostředky tvorby slov úsilných (Šmilauer 1971:164, Dokulil 1982), ale i deminutivních (*Příruční mluvnice češtiny* 1995:193-194, Čermák 2011:122).

B.4.1 Slovesa na *-etat/-itat/-otat* mající základ

Slovesa *třepat*, *cupat*, *šeptat*, *blikat*, *hrkat*, *chechtat se*, *klepat*, *míhat se*, *řehat se* a *šeptat* jsou základy ke slovesným derivátům:

-etat

1. *třepetat/zatřepetat*

-itat

1. *cupitat/odcupitat/přicupitat/vycupitat*
2. *špitat/zašpitat*

-otat

1. (*blikotat*)
2. *hrkotat*
3. *chichotat se*
4. *klepotat*
5. *míhotat se*
6. (*řehotat se*)
7. *šepotat*
8. *třepotat*

B.4.1.1 Konkurence sufixů *-etat/-itat/-otat*

Konkurují si jen sufixy *-atat* a *-otat* od základu *třepat* → *třepetat/třepotat*. Obě derivovaná slova mají shodné kolokační partnery, každé z nich se však vyskytuje v jiném textu, v jiném (většinou literárním) díle. Mluvčí zjevně preferují buď jeden, nebo druhý tvar. Pokud používají oba, jeden převládá. Toto je vidět např. na překladu románu G. Grasse *Plechový bubínek*: překladatelé (V. Kafka / J. Hiršal) užili *třepotat* 8krát, *třepetat* 2krát. Je to jediné dílo, ve kterém jsou oba tvary. Otázkou zůstává, jestli i to není odraz kolektivního překladu. V kontrastu s němčinou a angličtinou není znát sémantický, ani pragmatický rozdíl (viz dál), lze je tedy považovat za varianty téhož slova.

třepat (se) → *třepetat (se)* / *třepotat (se)*

Vztah základu a deminutiva je patrný ze spojení *třepat křídly* a *třepotat křidélky*. Sice jsou doloženy i vazby *třepat křidélky* a *třepotat/třepetat křídly*, výpočet (podle logDice) však ukazuje vyšší hodnotu relevance pro *třepat křídly* a *třepotat křidélky*. (Rozdíl mezi *třepetat* a *třepotat*, jak již bylo uvedeno, není.) Spojení slovesa *třepat* a nedeminutivního substantiva (1) na jedné a *třepetat* a substantivního deminutiva (2) na druhé straně se v korpuse opakuje častěji.

(1) ... u vjezdu se ve vichru **třepe** a odolává státní vlajka, jako by tu byla od dob ...

(2) V průčelí budovy se ve větru **třepotají** vlaječky, fasáda vypadá solidně.

Substantivum *vichr* (může být považováno za jakési „implicitní augmentativum“ od *vítr*) zjevně brání tomu, aby bylo užito sloveso *třepotat* (1). Naopak vedle slovesa *třepotat* (2) stojí častěji deminutivum (zde *vlaječka*), dál *jazyček*, *nožky*, *praporky* aj.

I z dalších dokladů je zjevné, že *třepotat/třepetat* (4) má jinou intenzitu než základ *třepat* (3):

(3) Byl tak blízko, že bylo slyšet, jak **třepe** křídly.

Er war so nahe, daß man hörte, wie er mit den Flügeln schlug.

*It was so near that he could hear the **beating** of its wings.* (Andrić: Most na Drine)

(4) Hmyzí slečna **třepetala** křídly a obracela oči v sloup.

*Es **flatterte** mit den Flügeln und rollte mit den Augen.*

*It **fluttered** its wings and rolled its eyes.* (D. Adams: Restaurant na konci vesmíru)

Rozdíly (3) a (4) podtrhuje ještě (5).

(5) Ovládl se tedy a omezil se pouze na to, že divoče **třepal** ukazovákem ve vzduchu.

Slovesa *třepat* a *třepotat/třepetat* v přehledu:

česky

třepat

třepotat/třepetat

německy

≈ *schütteln, schwenken, schlagen*

≈ *flatter*

anglicky

shake, swing, beat

flutter

Zdá se, že *třepetat* a *třepotat* jsou především iterativa od *třepat*, až ve druhém sledu deminutiva.

blikat → blikotat

Často však tak jemné rozlišení jako u *třepat* → *třepotat/třepetat* možné není. Základ *blikat* a derivát s *blikotat* mají shodné nejsilnější kolokační partnery a vyskytují se ve spojeních *světýlko/světélko* (v *dálce, lásky*) *blikotá*; *světlo blikotá*, ale i *světýlko/světélko bliká*. Mohou zde pomoci data paralelního korpusu. V porovnání s němčinou je celkem zjevné, že rozdíl je v intenzitě: Českému slovesu *blikat* odpovídá německé *blinken*. Českému *blikotat* pak odpovídá nejčastěji *flimmern, flackern*, ale i *blinken*. Charakteristiky v slovníku *Duden: Universalwörterbuch* (2006):

- „*blinken*: 1. blitzend, funkelnd leuchten, glänzen;
flimmern: unruhig, zitternd flammen;
flackern: 1. unruhig, mit zuckender Flamme brennen“

Žádný z německých protějšků nemá vyloženě evaluativní, expresivní nebo deminutivní charakter.

cupat → cupitat

Od slovesa *cupat* je vytvořené *cupitat*, *od-/při-/vycupitat*. Jsou doloženy i „základy“⁵⁵ *cupat*, *od-/při-/vycupat*. Další prefigovaná slovesa k *cupitat* jsou: *docupitat*, *procupitat*, *přecupitat*, *ucupitat*, *vcupitat* a *zacupitat*. Mají mnohem slabší frekvenci a „základy“ **docupat*, **procupat* atd. nejsou.

Sloveso *cupat* má mnohem slabší frekvenci než *cupitat*. Už tento fakt by *cupitat* z role deminutiva mělo diskvalifikovat. Zdá se ale, že *cupat* může mít i význam blížící se augmentativu (6), (7). Zjevné to je i z kontrastivního pohledu:

- (6) *Nad nimi, na palubě, cupaly sem a tam nohy.*
Über ihnen, auf Deck, trampelten Füße hin und her. (H.G. Kosalik: *Doktor z Hongkongu*)
- (7) *Když cupal po bílé lesní stezce, stále sněžilo;*
It was still snowing as he stumped over the white forest track, ... (A.A.Milne: *Púovo zátíší*)

Na druhé straně je zjevný i deminutivní náboj slovesa *cupitat*, jak dokládají jeho signifikantní vazby: *cupitat drobnými/droboučkými/krátkými krůčky* (8) i kontrast s jinými jazyky (9), (10):

- (8) *Droboučkými krůčky cupitaly po trávě na růžových nožkách a komíhaly elegantním tělíčkem.*
- (9) *A pak někdo cupital po schodech.*
dann kam ein Trappeln von kleinen Füßen die Treppe herauf.
Then came a little pattering of feet on the stairs. (carroll-alenka_v_kraji)
- (10) *Musíš cupitat jako myšička.*
In dieser Szene musst du wie eine ganz kleine Maus gehen.
So, on this scene, you're supposed to walk like a little, tiny mouse, yeah? (SUBTITLES)

Slovesa *cupat* a *cupitat* v přehledu:

česky		německy	anglicky	slovensky
<i>cupat</i>	≈	<i>trotten, trampeln</i>	<i>trot</i>	-
<i>cupitat</i>	≈	<i>trotten, trippeln</i>	<i>scurry, trot, scuttle</i>	<i>cupitat', cupkat'</i>

chechtat se → chichotat se/(chichtat se)

Dvojice sloves *chechtat se* → *chichotat se* (*chechtat se* není) se chová podobně jako *cupat* → *cupitat*. Z kontrastu je zjevné, že se jedná o deminutivum. Jeho běžné okolí je: *híhňat a klábosit*; *tiše se chichotat*; *šuškat si a chichotat se*. Protějšky v jiných jazycích odpovídají posunu v expresivitě:

⁵⁵ Slovo „základy“ je zde v uvozovkách, protože je nasnadě, že tato prefigovaná slovesa se tvoří až od deminutivního tvaru *cupitat*.

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>chechtat se</i>	≈ <i>lachen</i>	<i>laugh</i>	<i>rehotat' sa, chechtat' sa</i>
<i>chichotat se</i>	≈ <i>kichern, (leise lachen)</i>	<i>giggle, chuckle, chatter</i>	<i>chichúňat', chichotat' sa</i>

Existují však také doklady, kdy základové sloveso *chechtat se* plní roli podobnou augmentativu (11).

(11) *Čert se nejenom divil, ale strašně se chechtal.*
Der Teufel wunderte sich nicht nur, er lachte laut und fürchterlich.
Not only was the devil surprised, he laughed uproariously. (SUBTITLES)

(12) *Začala se tiše chichtat.*

(13) *děti cupají vedle maminek, dvě mladé dívky se chichtají za elegantem s tenounkou hůlčičkou...*

Typické kolokace k *chechtat se* jsou: *hystericky, bláznivě, hlasitě, chechtat se pitomosti*.

Varianta *chichtat se* (12), (13) je mnohem méně frekventní a lze ji považovat za „deminutivum“ od *chechtat* vytvořené fonopragmaticky.

šeptat → špitat

Při pohledu na protějšky dvojice sloves *šeptat* → *špitat* lze *špitat* považovat za deminutivum.

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>šeptat</i>	≈ <i>flüstern, sagen</i>	<i>whisper, say</i>	<i>šepkat', šeptat'</i>
<i>špitat/zašpitat</i>	≈ <i>flüstern, tuscheln, raunen (zř.)</i>	<i>whisper</i>	<i>šuškat', šepkat'</i>

hrkat → hrkotat

Z korpusových dat vyplývá, že i mezi dvojicí *hrkat* → *hrkotat* je vztah základu *hrkat* (14) a deminutiva *hrkotat* (15).

(14) *Dostavník hrká po výmolech, prší a po lijácích jsou cesty jeden...*
Starý rozvrzaný kočár hrkal po dláždění tak divoce, že jsem se musela držet.
Busík už hrká do nekonečných prašných serpentin a polyká jeden výškový metr za druhým.

(15) *Uličkami města pomalu hrkotala volská spřežení naložená nejrůznějším zbožím,*
od řeky přijížděl vůz tažený dvěma koňmi a klidným tempem hrkotat po náspu směrem k bráně.
... nebo slyšet, jak hrkotají remorkéry po Rýně (v Kolině)...

Vazby *hrkotat pomalu* nebo *klidným tempem*, popř. *i na řece* (remorkéry se pohybují pomalu) odpovídají jakémusi „uměnění“ nebo „zdrobnění intenzity“ *hrkání*. Tento význam je však vzácný. Zdá se však, že významy jsou diferencované, rozdíl je vidět na rekcii: *hrkat v něčem/něčím* (≈ něm. *rattern, scheppern*) a *hrkotat po něčem/někudy* (≈ něm. *holpern, rumpeln*).

klepat → klepotat

Tvar *klepotat* je spíš iterativum od *klepat*.

šeptat → šepotat

Rozdíl mezi *šeptat* (≈ něm. *flüstern, murmeln, tuscheln*) a *šepotat* (≈ něm. *wispern, flüstern, raunen*) je především ve frekvenci a expresivitě. Sloveso *šepotat* je v češtině velmi vzácné.

(16) *Stříbrný potok šepotal modlitbu něžnou, věčnou (I. Wernisch: Zapadlo slunce za dnem, který nebyl)*

Sloveso *šepotat* je expresivnější než *šeptat*, používá se asi jen v poetických textech (16).

míhat se → mihotat se

Sloveso *mihotat se* (≈ něm. *schimmern, flimmern*) se svojí funkcí jeví spíš jako základové slovo bez hodnotícího náboje, kdežto *míhat se* má ve stejném kontextu funkci spíš augmentativní. Německy mu odpovídají predikáty (*vorbei*)*huschen, (kreuz und quer/durch die*

Gegend) *schießen, hin und her streifen*, tedy ikonická slovesa podtrhující velkou rychlost (17), kdežto *mihotat se* podtrhuje spíš intenzitu pohybu (18), (19).

- (17) *Tramvaje, auta a autobusy se kolem nás jen mihaly.*
Straßenbahnen, Autos und Busse schossen an uns vorüber. (simmel-kalich)
- (18) *Za nedělního rána, kdy ve vesničkách na pobřeží vyzváněly kostelní zvony, svět a jeho milenka se vracely do Gatsbyho domu a rozjařeně se mihotaly po trávníku.*
Am Sonntagmorgen, wenn in den Siedlungen längs der Küste die Kirchenglocken läuteten, wandte die Herrin der Welt sich wieder Gatsbys Hause zu und entfaltete auf seinem Rasen ihr lustvolles Treiben.
On Sunday morning while church bells rang in the villages alongshore, the world and its mistress returned to Gatsby's house and twinkled hilariously on his lawn. Fitzgerald-VelkyGatsby
- (19) *Na obrazovkách ruských televizních stanic se sice mihotají různí političtí lídři odlišných politických stran, ale neexistuje skutečná národní diskuse o tom, jak vést zemi vpřed.*
Unterschiedliche politische Führer verschiedener Parteien flimmern über Russlands Fernsehbildschirme, aber es gibt keine wirkliche nationale Diskussion darüber, wie man das Land weiterbringen kann.
Various political leaders of different political parties flash across Russia's television screens, but there is no real national discussion about how to lead the country forward.

Nutno dodat, že se v kontextu (18) sloveso *mihotat se* objevuje velmi vzácně. Tvar *mihat se* zjevně označuje spíš pohyb věcí a *mihotat se* především pohyb světla.

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>mihat se</i> ≈	<i>huschen, schießen</i>	<i>flash, fly</i>	<i>mihat' sa</i>
<i>mihotat se</i> ≈	<i>blinken, funkeln, glitzern, schimmern; flackern</i>	<i>glimmer, twinkle, popř. flash across</i>	<i>mihotať sa, ligotať sa</i>

Příklad (19) je přechod mezi „*mihotáním se*“ světla a lidí.

řehtat se → řehotat se

Vztah dvojice sloves *řehtat se* → *řehotat se* odpovídá vztahu základ → augmentativum. Českému *řehtat se* odpovídají německé protějšky *lachen, kichern, wiehern*. Sloveso *řehotat se* má protějšek *höhnern* (20), ale i *giggeln* (21).

- (21) *Chudáci dinosauri! řehotala se potkanka a obnažovala své hlodáky, co nepřestajně vždy znovu dorůstají.*
Arme Dinosaurier! höhnte die Rättin und zeigte ihre immerfort nachwachsenden Nagezähne. (Grass: Potkanka)
- (22) *"Tady jsou, už jsou tady!" řehotala se a hlouček zmijozelských studentů se rozestoupil.*
»Da sind sie ja, da sind sie!«, giggelte sie und die Slytherin-Traube stob auseinander. rowlingova-hpot_pohar
- (23) *"Tady jsou, už jsou tady!" řehotala se a hlouček zmijozelských studentů se rozestoupil.*
'Eccoli, eccoli!' disse con una risatina, e il manipolo di Serpeverde si disperse. rowlingova-hpot_pohar

Sloveso *giggeln* je v němčině (i v angličtině, odkud do němčiny přešlo) spíš „deminutivní“. Při zpětném srovnání s češtinou mu odpovídá *uchichnout se, (za)híhňat se, chichotat se*. Bohužel jsou v paralelním korpusu InterCorp cs-de (verze 7) pouze tyto dva doklady (20), (21). I v další paralele (ve (23) italština), kde je stejný text jako (22), je deminutivum. V původním anglickém textu (momentálně nedostupném) je pravděpodobně sloveso *giggle*.

Další doklady však nasvědčují opět tomu, že se jedná spíš o amplifikaci slovesa *řehtat se* (23)-(25). Doklady (23) - (24) jsou z InterCorpu (verze 7), (25) z korpusu SYN 2014.

- (23) *Nejvíc se ovšem řehotali sami bratři.*
... но уж кто смеялся по-настоящему, так это сами братья.
- (24) *... obě, jak už jsem říkal, se spolu někdy řehotaly.*
Obě dvě vyprskly a nahlas se řehotaly. Jedna z nich se pleskala po stehnech.
...rozvaleni jako domorodci v buši, kleli, vulgárně se řehotali, nebylo stínu pochyb: vzali si dovolenou od civilizace

tím víc se smál, až **se** ke konci článku **řehotal**.

- (25) *Ty už jsi se úplně zbláznila, ne? Co se řehotáš, koukni z okna, vidíš, ne? A k tomu se nahlas řehotají a přizvukují si: „Hopsasa! Hejsasa! Hopsasa!...“ krouží divé ženy s rozcuchanými bílými vlasy. Řehotaly se a skotačivě tančily kolem své oběti obřadní tanec smrti.
Všichni se společně dovádívě řehotají, jaká to byla legrace.*

Sloveso *řehotat se* má podle dokladů blíž k augmentativu.

Z předešlých rozborů plyne, že je nutné v rámci modifikací sloves na *-otat* diferencovat. Na jedné straně zůstanou deminutiva *třepetat se, cupítat, špítat si, chichotat se, hrkotat, klepotat, šepotat*; na druhé straně budou slova, která podtrhují spíš iterativnost (*blikotat, mihotat se*) nebo se blíží k augmentativům (*řehotat se*).

Sufixy *-etat/-itat/-otat* lze mezi prostředky tvorby verbálních deminutiv řadit jen podmíněčně.

B.4.2 Slovesa na *-etat/-itat/-otat* nemající základ

Základové sloveso v současné češtině není nebo není průhledné u těchto derivátů:

<i>blekotat</i>	<i>ligotat</i>
<i>drkotat</i>	<i>mekotat</i>

Jsou to jen slovesa na *-otat*. (Podobná slovesa na *-etat* nebo *-itat* doložena nejsou.) Sloveso *blekotat* má základ v *blékat* (je vytvořeno z něm. *blöken* (Rejzek 2001:82), tedy *bečēt*). Toto se (nářečně) vyskytuje především na jihovýchodní Moravě. V korpusech však doloženo není. Podobně příbuzné jsou *mekotat* od *mékat* (z něm. *meckern* ≈ *mečēt*).

Sloveso *drkotat* je příbuzné s *drkat* a *dr(n)cat*. Rejzek (2001:144) ho považuje za jejich zesílení, tedy zřejmě augmentativum. Podle korpusových dokladů se však zdá, že jsou významy sloves v současné češtině relativně dobře vymezeny. Z paralelního korpusu InterCorp cs-de-en (verze 7) byly vybrány charakteristické konkordance (26) - (29).

- (26) *Drkače smějí správně dělat jen kluci. „U nás děvčata nedrkají. Za drkačema jen chodí po vsi,“ uvedla obyvatelka Tlumačova.*
- (27) *Připoutejte se, bude to drncat!
Es wird holprig!
It's going to be a bumpy ride.*
--
*Radši se drž, bude to v té rychlosti malinko drncat.
Am besten hältst du dich jetzt fest, wir haben eine schnelle und schaukelige Reise vor uns.
You'd better hold on, we're in for a fast and bumpy journey. (adams-restaurant_na_ko)*
- (28) *Civěli mlčky jeden druhému do tváře, drkotali vnitřním chladem.
Sie stierten einander schweigend an, zitternd vor innerlicher Kälte.
They stared at each other, shaking with inner chill. otcenasek-romeo_julie*
- (29) *Autobus drkotá po thajlandské silnici a on cítí, jak se na něho upírá její dlouhý pohled.
Der Autobus rattert über eine thailändische Landstraße, und er fühlt, wie ihr langer Blick auf ihm ruht.
As the bus bumped along the Thai road, he could feel her eyes fixed on him in a long stare. Kundera-Nesnesit_lehko*

Sloveso *drkat* se užívá jen nářečně pro „hrkat řehtačkou“ na velikonoce (26) nebo ve významu „trkat“, v InterCorpu verze 7 doloženo není.

Drncat má jasně vymezený význam „jet po nerovném povrchu“.

Drkotat se vyskytuje především ve smyslu „třást se“ (28), méně často jako intenzifikace k *drncat* (29).

Jediné společné spojení je *drkat/drkotat zubama*. Domnívám se, že se může tedy jednat o zdůraznění iterativa. Všechna tři příbuzná slovesa (*drkat*, *dr(n)cat*, *drkotat se*) mají signifikantní společné partnery *vozikem*, *kočářem*, *drožkou*, *žebříňákem* (přes něco). Zde je rozdíl asi jen v expresivitě.

Sloveso *ligotat* nemá v současné češtině žádné příbuzné sloveso.

B.5 Sufix *-olit*

Sufixem *-olit* jsou podle *Příruční mluvnice češtiny* (1995:192) utvořena slovesa, která „pojmenovávají děj deminutivně chápaný“.

B.5.1 Slovesa s *-olit* mající základ

1. *šmrđolit/zašmrđolit*
2. *prđolit/připrđolit/vyprđolit*

Sufix *-olit* mají jen tato dvě v korpuse SYN 2014 doložená slovesa, která lze vtáhnout ke slovesnému základu.

šmrđlat → *šmrđolit*

Vzácně se vyskytující *šmrđolit* je od taktéž periferního *šmrđlat* (65 dokladů v korpuse SYN 2014). Podobně jako u sloves s *-onit* je pro nedostatek dat možné jen odhadnout jejich vztah. Z nemnoha dokladů v korpuse SYN 2014 lze usoudit, že rozdíl bude spíš v syntakticko-sémantické oblasti než v pragmatice.

Syntakticky je *šmrđlat* (*něčím/něco/na něco*) sloveso většinou tranzitivní. Obecně znamená „pohybovat sem a tam“ (1) - (6).

- (1) *Asi hodinu tam šmrđlali na housle.*
- (2) *Teď asi založíme s klukama z výboru céčko a budeme šmrđlat aspoň pátou ligu.*
- (3) *Bude-li na lahvi viněta či nápis, šmrđlejte je octem, dokud je neodstraníte,...*
- (4) *šmrđlal palci o sebe, pořád šmrđlal...*
- (5) *Jen tak jsem šmrđlal před stanem kousek dřeva,...*
- (6) *V Klecanech u přívozu jsem si dal sekanou a pak se šmrđlal nahoru mezi zahrádkama.*

Převážně se *šmrđlat* užívá derogativně ve smyslu „hrát na smyčcový nástroj“ (1), přeneseně také o sportu (2), „odstranit něco“ (3), „třít o sebe“ (4), „šmrđlavým‘ pohybem opracovávat“ (5). Jen výjimečně jsou kontexty natolik podobné, že by se obě slovesa mohla zastupovat (6), (7).

Na rozdíl od *šmrđlat* je *šmrđolit* většinou intranzitivní (převážně reflexivně *šmrđolit se*) ve významu „ochomýtat se“.

- (7) *...což je mikroskopické něco mezi zvířátkem a řasou a šmrđolí se to pomocí bičků v našich loužích*
- (8) *Ten asák, co se kolem tebe furt šmrđolil, ten ti nehelfnul?*
- (9) *Děti, co se teď kolem mě šmrđolí, budou pohromadě den co den...*

Porovnání s jinými jazyky

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>šmrđlat (na housle)</i>	≈ -	<i>write on a violine</i>	<i>fidlikať na husle</i>
<i>šmrđolit se</i>	≈ (k někomu) <i>auf jmdn. zuwatscheln</i>	<i>(na rybníku) skate around a pond</i>	

Sloveso *šmrdolit* se zdá být expresivnější než *šmrdlat*, ale za jeho deminutivum se považovat nedá právě pro rozdílné syntakticko-sémantické vlastnosti.

prdět* → *prdlit

Sloveso *prdlit* není možné považovat za jednoznačnou modifikaci slovesa *prdět*, protože slova nejsou ve svých typických kontextech navzájem zastupitelná.

- (10) *Jeden z mých kamarádů (...), 22 si vypěstoval schopnost krkat a **prdět** na rozkaz ... Jejich chování je jiné než naše. Tím myslím třeba to (...), že si u oběda klidně **prdí** nebo krkají.*
- (11) *„Tak mě tedy svlíkni a přestaň se tu **prdlit**.“ (Updike: *Králíku utíkej*)
*Připrdolit se tedy s něčím novým.**
- (12) *a ty jsi schopen jí všechno **vyprdlit**.*
Báby na přástkách prdlily, že hraběte omámily svým zpěvem. (SYN 2013)

Zatímco základ (10) se vztahuje většinou k tělesné potřebě, má derivát s *-olit* význam slovesa *moviendi* (11) nebo *dicendi* (12). Je však málo dokladů.

Právě pro sémantické rozdíly mezi základy a jejich deriváty, nelze ani jedno z obou uvedených sloves považovat za pravé deminutivum.

B.5.2 Slovesa s *-olit* nemající základ

V korpusu SYN 2014 jsou dále doložena slovesa:

<i>batolit se</i>	<i>hlaholit</i>	<i>šveholit</i>
<i>drmolit</i>	<i>mrholit</i>	

K žádnému z těchto sloves neexistuje v současné češtině základové slovo. Tvar *drmolit* je „odvozeno od ř *drmati* (,tahat, škusbat’“ (Rejzek 2001:144); *hlaholit* je desubstantivum od *hlahol* (a toto zdvojením kořene *gal (srov. Rejzek 2001:201)), nemodifikuje tedy žádné sloveso; *mrholit* je „expresivní odvozenina od *mrgati (,mihotat se’“ (Rejzek 2001:393); *šveholit* (srov. Rejzek 2001:646) a snad i *batolit se* jsou původu onomatopoetického. Deminutiva to tedy nejsou.

B.6 Sufix *-onit*

Sufix *-onit* je funkcí blízko *-olit*, především v expresivitě (srov. také *Příruční mluvnice češtiny* 1995:192). V korpusu SYN 2014 jsou doložena slovesa od základů *řehnat se*, *žádat* a *žebrat*.

1. *řehonit se/zařehonit se*
2. *žadonit*
3. *žebronit/vyžebronit*

Sufix *-onit* spíše zdůrazňuje iterativnost (*řehonit* (1), *žebronit*) nebo naléhavost děje (*žadonit* (3)). Okolí (není však mnoho dokladů), ani srovnání s jinými jazyky příliš nenasvědčuje tomu, že by se jednalo o deminutiva. Slovesům s *-onit* v jiném jazyce někdy odpovídají i běžná neexpresiva (4), (7).

- (1) *Senioři se dovedou od srdce **řehonit**.*
- (2) *... pusa se jí rozjede a začne se **řehonit** vysokým, mladým smíchem.*
- (3) *"Sophie," **žadonil** Langdon.*
*»Bitte, Sophie«, **fleh**te Langdon,*
*"Sophie," Langdon **pleaded**.*
- (4) *"Dál," **žadonil** Ivan.*
*"Weiter", **sag**te Iwan,*
*'Go on,' **said** Ivan,*

- (5) *Nebude **žadonit** o informaci, kterou stejně nedostane.*
*Er würde nicht um Informationen **betteln**, die er nie bekommen würde.*
*He would not **beg** for information he'd never get.*
- (6) *Sedí potmě v kanceláři márnice U svatého Petra a **žebrouí** o pomoc.*
*Er sitzt in einem dunklen Büro in der Leichenhalle von St. Peter's und **bittet** um Hilfe.*
*He's sitting in a dark office in the morgue at St. Peter's **begging** for help.*
- (7) *„Kdy vás zase uvidím?“ **žebrouil**.*
*»Wann sehe ich euch wieder?« **fragte** er.*
- (8) *Oren říká, že se nesložila, **nežebrouila** ani neprosila.*
*Oren hat gesagt, sie sei nicht eingeknickt, sie hätte ihn weder **angefleht** noch **angebettelt**.*
*Oren says she didn't fold, didn't **beg** or **plead**.*

Pohled na kontrast základového slovesa a derivátu s *-onit* prostřednictvím jiného jazyka odkryje další diferenciaci.

žádat → **žadonit**

česky	německy	anglicky
<i>žádat</i>	≈ <i>fordern</i>	<i>demand</i>
<i>žadonit</i>	≈ <i>betteln, bitten, klaglich fragen</i>	<i>beg, plead</i>

Sloveso *žádat* je spíš formálního stylu; *žadonit* je neformální v psaném jazyce, v hovoru se užívá *prosit* a dá se považovat za synonymum *žadonit*.

žebrot → **žebrouit**

Rozdíl mezi *žebrot* a *žebrouit* je také spíš v rovině sémantické. Zatímco *žebrot* je především spojeno s almužnou (a implikuje ji), *žebrouit* je synonymní s „naléhavě prosit (někoho)“.

česky	německy	anglicky
<i>žebrot</i>	≈ <i>betteln, schnorren, anflehen</i>	<i>beg, plead</i>
<i>žadonit</i>	≈ <i>betteln, bitten, klaglich fragen</i>	<i>beg, plead, implore</i>

Jako modifikace *žebrot* je sloveso *žebrouit* doloženo zcela ojedinele. V tomto kontextu (9) se mohou v denotativní rovině zastupovat.

- (9) *Někteří malí mniši a mnišky doslova **žebrouí** o peníze, ač by se jich podle tradice neměli dotýkat.*
(Týden: 11/2007)

Slovesům se sufixem *-onit* se blíží ještě *švadronit*. To je však přímá výpůjčka z německého *schwadronieren*. O modifikaci slovesa zde nelze uvažovat.

Uvedená slovesa na *-onit* a *-olit* jsou sice modifikacemi základů a jsou to slova (často silně) expresivní. Za deminutiva (ani augmentativa) se považovat nedají. Typická okolí slov a jejich protějšky v jiných jazycích naznačují, že se jedná o jiný druh modifikace než kladné nebo záporné hodnocení děje (typické pro deminutiva nebo augmentativa).

B.7 Sufix -likat

Blízko k modifikaci má taktéž rozšířený sufix *-likat*. Jako deminutivní sufix se neuvádí, a ani ho za něj stoprocentně považovat nelze. Jediným zástupcem této kategorie by bylo sloveso *cvrlikat/zacvrlikat* jako modifikace základu *cvrkat/zacvrkat*. Tento „deminutivní“ vztah funguje pouze ve spojení *cvrček cvrká* (běžnější) / *cvrliká* (řidké).

Převažuje však rozdíl ve významech (podle kolokační analýzy), a ten je následující: *cvrkají* spíš *cvrčci* a *cvrlikají vrabci* (velmi často *na střeše*). S tím korespondují i německé a (zde výjimečně uvedené) italské protějšky (pro angličtinu nejsou data).

česky	německy	italsky
<i>žebrot</i>	≈ <i>zirpen</i>	<i>frinire</i>
<i>žadonit</i>	≈ <i>zwitschern, schwirren, trillen</i>	<i>cinguettare</i>

Zdá se, že každé sloveso reprezentuje trochu jiný zvuk, významy jsou tedy diferencovány sémanticky.

B.8 Nedoložené prostředky

B.8.1 Sufix *-ičkat*

K sufixu *-ičkat* Dokulil (1982:7) uvádí deminutiva *hajičkat*, *bojičkat se*, *počičkat (si)*. V SSJČ jsou *hajičkat* a *počičkat*. Doklady o jejich užívání v současném jazyce nejsou.

B.8.2 Sufix *-ininkat*

Mluvnice češtiny (Petr 1986:417) uvádí deminutivum *capininkat*. V korpusech ani v PSJČ slovo zastoupeno není. Dokonce na internetu ho lze nalézt jen v (odborných) textech o češtině jako příklad slova utvořeného evaluativním/deminutivním sufixem.

B.8.3 Sufix *-ulinkat*

Dokulil (1982:4) uvádí *hajulinkat*, *hačulinkat*, *papulinkat*. PSJČ a SSJČ obsahují jen *hajulinkat(i)*. Ani jedno z nich není v korpusech doloženo. Na internetu se objevují podobně jako sufix *-ininkat* jen v rámci metatextu o českých deminutivech.

5.3 Poznámky k deminutivům českých sloves

Mezi deminutiva nepatří slovesa utvořená od deminutivních substantiv sufixem *-ovat*. Existují páry utvořené jak od substantivního základu, tak od deminutiva:

<i>bratřit se</i>	x	<i>bratříčkovat se</i>	<i>křížovat</i>	x	<i>křížkovat</i>
<i>čtvercovat</i>	x	<i>čtverečkovat</i>	<i>panákovat</i>	x	<i>panáčkovat</i>
<i>drátovat</i>	x	<i>drátkovat</i>	<i>rukovat</i>	x	<i>ručkovat</i>
<i>(za)hákovat</i>	x	<i>(za)háčkovat</i>	<i>řadit</i>	x	<i>řádkovat</i>
<i>hubovat</i>	x	<i>hubičkovat</i>	<i>(o)světlit</i>	x	<i>světélkovat</i>
<i>(kousat)</i>	x	<i>kouskovat</i>	<i>špicovat</i>	x	<i>špičkovat</i>
<i>kroužit</i>	x	<i>(o/za)kroužkovat</i>	<i>titulovat</i>	x	<i>titulkovat</i>
<i>kličkovat</i>	x	<i>(vy)kličkovat</i>			

Jen od deminutiva nebo kvazideminitiva:

<i>hláskovat</i>	<i>papouškovat</i>
<i>hlavičkovat</i>	<i>pusinkovat</i>
<i>linkovat</i>	<i>ráčkovat</i>
<i>miliskovat</i>	<i>sýčkovat</i>
<i>nabulíkovat</i>	<i>vtipkovat</i>
<i>naočkovat</i>	<i>vyručkovat</i>
<i>nasáčkovat</i>	<i>zavtipkovat</i>
<i>očkovat</i>	<i>žilkovat</i>
<i>paličkovat</i>	
<i>(na)pohlavkovat</i>	

Tato slovesa nemohou být použita evaluativně.

Z předešlé podrobné analýzy sloves odvozených jednotlivými sufixy, které se (někdy) uvádějí jako deminutivní, vyplývá, že slovesných deminutiv se užívá mnohem méně než se píše. Dokulil (1982) např. vyjmenovává: „*capkat* (k *capat* s dalšími prefixálními derivacemi *do-*, *na-* /*se*/, *od-*, *po-*, *pře-*, *při-*, *u-* *se*, *za-*), *cupkat* (*od-*, *při-*, **v-*, **vy-*, *za-*), *dupkat*, *hajkat*, *kapkat*, *klapkat*, *klímkat // *klimkat* /**za-*/, *ňafkat /**za-*/, *papkat*, *šlapkat*, *ťapkat*, *ťupkat*, *zobkat*; od základových sloves jiných vzorů: *stonkat* // *stunkat* (k *stonat*, *stůně* - nář. *stůnkat*), *sedkat (k *sedět*), *vrňkat* (k *vrnět*).“ Oberpfalcer (1927b:104) dokonce „nahromaděnou zdrobňovací příponu *-inčičkat*“ s příkladem *spinčičkat*.

V následující tabulce 52 jsou uvedeny deriváty, modifikace verb sufixy, které jsou doloženy v současné češtině. Slovesa, která deminutivy nesporně jsou, jsou vysázena tučným písmem a tam, kde vytvářejí stylistickou koherenci textu s jinými deminutivy, jsou uvedena v pravém sloupci spojení, v nichž se vyskytují. Okolí bylo zjišťováno ve vyváženém korpuse syn 2010, při nedostatku dat také v korpuse SYN 2014, vždy dvě pozice před a za KWIC podle logDice. Slovesa s jinou než deminutivní funkcí jsou vytištěna netučně. Prefigovaná slovesa jsou řazena podle četnosti dokladů v korpuse syn2010 resp. syn (2014).

Modifikace	Spojení, přítomnost jiných deminutiv v okolí
<i>blikotat</i>	<i>blikotalo tam světélko</i>
<i>blinkat</i> , <i>po~</i> , <i>vy~</i>	neutrální (základ <i>blít</i> spíš augmentativum/vulgarismus)
<i>capkat</i> , <i>při~</i> , <i>vy~</i>	<i>bytůstka capkala</i> , <i>capkal unavenými nožičkami</i>
<i>cupitat</i> , <i>od~</i> , <i>při~</i> , <i>vy~</i>	<i>malými krůčky cupital</i> , <i>po cestičce</i>
<i>cupkat</i> , <i>vy~</i>	<i>skromně cupkat</i> ; <i>myši</i> , <i>vrabec</i> , <i>stařec vycupkal(y)</i>
<i>dupkat</i>	<i>vesele si dupkat lesem</i>
<i>dusat</i>	<i>měkce dusali po chodbičkách</i>
<i>drkotat se</i> , <i>při~ se</i>	žádná deminutiva
<i>flinkat</i>	žádná deminutiva
<i>hačinkat</i>	<i>rače hačinkat</i> , <i>blahorodí</i>
<i>hajinkat</i>	<i>její malé děťátko hajinká</i> , <i>...jsem ho dávala hajinkat a přikryla ho peřinečkou, aby mu náhodou nebyla ziminka</i>
<i>hopsat</i>	žádná deminutiva
<i>hrkotat</i>	žádná deminutiva
<i>chichotat se</i> , <i>roz~ se</i> , <i>za~ se</i>	žádná deminutiva
<i>chrupkat</i>	<i>taťka chrupkal</i>
<i>kakat</i> , <i>po~ (se)</i> , <i>vy~ (se)</i>	<i>čůral a kakal do kyblíku</i>
<i>kapkat</i>	žádná deminutiva (málo dokladů)
<i>klepotat</i>	<i>tichounce klepotali raci</i>
<i>mihotat</i> , <i>za~ se</i>	<i>plamínek</i> , <i>světýlko se mihotá</i>
<i>mučinkat</i>	žádná deminutiva (minimum dokladů)
<i>papinkat</i>	žádná deminutiva (minimum dokladů)
<i>papkat</i>	žádná deminutiva (minimum dokladů)
<i>prdolit</i> , <i>vy~</i>	žádná deminutiva
<i>řehonit</i> , <i>za~ (se)</i>	žádná deminutiva (minimum dokladů)
<i>řehotat se</i>	spíš augmentativum: <i>nahlas se řehotat</i>
<i>serinkat</i>	žádná deminutiva (málo dokladů)
<i>spinkat</i> , <i>vy~ se</i>	<i>dětičky</i> , <i>sladce spinkají</i> ; <i>spinkat v postýlce</i>
<i>šepotat</i>	žádná deminutiva; spíš (jen) poetický tvar

<i>šmrdolit, za~</i>	žádná deminutiva
<i>špítat, po~ si, za~</i>	<i>špítat do ouška</i> (základ: <i>šeptat do ucha</i>)
<i>šprtinkat se</i>	žádná deminutiva (minimum dokladů)
<i>ťapkat, od~, při~</i>	<i>Románek přiťapkal, ťapkat k mamičce</i>
<i>třepe/otát, zatřepetat (se)</i>	<i>plamínek, vlaječka se třepetá</i>
<i>ťupkat</i>	žádná deminutiva (minimum dokladů)
<i>zobkat</i>	žádná deminutiva (minimum dokladů)
<i>žadonit, za~</i>	žádná deminutiva
<i>žebrobronit, vy~</i>	žádná deminutiva

Tabulka 52: Slovesné modifikace

Spolehlivě se dá říct, že slovesná deminutiva jsou ta, která mají sufix *-kat* nebo *-inkat*.

V podstatě jich je tedy velice málo.

Traduje se, že se verbální deminutiva užívají jen ve specifickém kontextu: „I jinak se jich [slovesných zdobnělin - pozn. T.K.] užívá především o dětech a jiných drobných tvorech“ (Dokulil 1982:6). Doklady (1) a (2) užití rozšiřují.

- (1) „Seděli jsme tehdy nad ránem v hospodě a dostali jsme chuť si zakyselit. **Zobkali jsme, zobkali**, až jeden říká, ale běž, já mám doma lepší zeli,“ vysvětluje Hrbáč. Chlapi se nakonec pohádali. Za pár dní pak přinesl každý z nich vzorek svého zeli a hodnotili si je mezi sebou. (MF Dnes, 5.3.2001)
- (2) ... když našel lupiče sladce **spinkat** uprostřed nakradeného audiovizuálního vybavení. (Blesk 21.11.2001)
- (3) „Když jsem po mateřské nastoupila do práce a zeptala se svého šéfa, jestli už **papinkal**, mohl se umlátit smíchy a při kyvoval hlavou, že už dneska **papinkal**,“ vyprávěla mi jedna z kolegyně. (Právo 12.3.2002)

Mluva s dětmi/o dětech, domácích zvířatech nicméně převažuje (3).

5.4 Frekvence deminutivních sloves

Rozložení zde uvedených modifikačních prostředků sloves je shrnuto v tabulce 53. Nejvíce sloves je utvořeno sufixem *-inkat* a *-kat*. Možnost užití těchto sufixů je sice více méně neomezená, avšak jak již bylo uvedeno, v reálném (psaném) jazyce se příliš neužívají.

Prostředek	počet různých deminutiv
<i>-inkat</i>	10
<i>-kat</i>	8
<i>-etat/-itat/-otat</i>	1/2/8, celkem 11
<i>-tat</i>	1
<i>-olit</i>	2
<i>-onit</i>	3

Tabulka 53: Přehled četnosti prostředků deminutiv verb

Čísla jsou jen orientační a odrážejí dohledané doklady ze sdruženého korpusu SYN 2014.

5.5 Sémantika deminutivních sloves

Deminutiva sloves se objevují v zásadě v těchto sémantických oblastech: slovesa dicendi, moviendi a slovesa elementárních lidských potřeb. U ostatních kategorií doložena nejsou. Nejvíce deminutiv je od sloves dicendi a moviendi, jsou také (v psaných korpusech) zastoupeny nejčastěji.

5.5.1 Deminutivní a jim podobná verba dicendi

Seznam je uveden abecedně. Skutečná deminutiva jsou vysázena tučně. Ostatní mohou mít evaluativní charakter, ale v jiném než zdrobňujícím smyslu.

cvrlikat/zacvrlikat, ***chichotat/rozchichotat/zachichotat se***, *vyprdolit (něco)*, *řehonit/zařehonit (se)*, *řehotat*, *šepotat*, ***špitat/pošpitat/zašpitat***, *žadonit/zažadonit*, *žebrobronit/ vyžebrobronit*

5.5.2 Deminutivní a jim podobná verba moviendi

Seznam je uveden abecedně.

blikotat, ***capkat/cupkat/přicapkat/vycapkat/vycupkat***, ***cupitat/odcupitat/přicupitat/vycupitat***, *drkotat/přidrkotat se*, *flinkat*, *hrkotat*, *klepotat*, *mihotat/zamihotat*, *prdolit (se)*, *šmrđolit/zašmrđolit*, ***ř'apkat/odř'apkat***, ***přitř'apkat/ř'upkat (za někým)***, ***třepetat/třepotat /zatřepetat (se)***

Do sloves moviendi jsou zařazena i slovesa vyjadřující svit, protože vyjadřují pohyb světla (*blikotat*, *světýlko*, *plamen/plamínek se třepetá/třepotá*).

Do obou skupin (5.6.1 i 5.6.2) patří sloveso *prdolit (se)*.

5.5.3 Deminutivní slovesa elementárních lidských potřeb

Dají se rozdělit do těchto kategorií činností

a) přijímání potravy: *papinkat, zobkat*

b) vyměšování: *poblíkat/blíkat/vybíkat, kakat/nakakat/pokakat/vykakat, seríkat*. Často se používají jako eufemismy.

c) regenerace: *hajíkat, chrupkat, spíkat/vyspíkat se*. Vzdáleně sem patří i *hačíkat*. Od ostatních sloves postojů a poloh (*ležet, stát, klečít, dřepět*) se deminutiva zjevně netvoří.

Zbylá doložená deminutiva *kapkat, mučíkat, šprtíkat se* tvoří heterogenní skupinu a spadají do různých sémantických kategorií.

6. Deminutiva od zájmen

Českých deminutiv od zájmen si všimá Oberpfalcer (1927a:103) a uvádí:

„Ze zájmen mají deminutivní útvary jen *všecko* (*všecičko*, *všecinko*), *sám* (*pod samičký večer*, *saminkatá voda*, *samoučkej*, *samoulinkej písek*), *každý* (*každičkého rána*, *každinkou chvíli*) a *žádný* (*žádničké zmínky nečiní*, *žádinký nebyl doma*)...“

Ze zájmen tvoří deminutiva jen **zájmena neurčitá**, navíc jen ta, která mají formu adjektiv (*každý* → *každičký*, *sám* → *samotinký*) nebo jmen (*všechno* → *všecičko*). Dále se vzácně tvoří deminutiva od některá **zájmen přivlastňovacích**. Ta jsou utvořena prostředky substantivními a i syntakticky zastávají roli substantiv.

6.1 Popis jednotlivých prostředků

Formanty popisovány nebývají. Na základě korpusových a internetových rešerší (tedy metodou „corpus driven“) by se dalo uvažovat o sufixech:

- <i>ínek</i>	
- <i>eček</i>	
- <i>inko</i>	
- <i>ičko</i>	
- <i>ičký</i>	
- <i>inký</i>	

Tabulka 54: Deminutivní prostředky pronomín

Prostředky jsou shodné s jmennými. O jiných formantech (např. prefixech) snad uvažovat nelze.

6.1.1 Deminutivum na *-ínek*

1. *mojínek*

6.1.2 Deminutivum na *-eček*

1. *našineček*

6.1.3 Deminutivum na *-inko*

1. *všecinko*

6.1.4 Deminutivum na *-ičko*

1. *všecičko*

6.1.5 Deminutivum na *-ičký*

1. *každičkový*

6.1.6 Deminutivum na *-inký*

1. *každinký*
2. *samotinký*

6.2 Frekvence

Mimo *každý* a *všechno/všecko* deminutiva zájmena v podstatě netvoří. Nejčastějším deminutivem zájmenem je *každičkový*. Nedá se říct, že by se ve spojení, v nichž se nachází, ustalovala. Podle výpočtu kolokací se základ *každý*, tak i deminutivum *každičkový* vyskytují shodně často v těchto spojeních: *každý/každičkový nerv*, *každý/každičkový sval*, *každý/každičkový detail*, *každé/každičkové místečko*. Celkem zjevná je ovšem tendence používat deminutiva spolu se základem ke „stupňování“, zintenzivňování výpovědi - základ a deminutivum často spolu tvoří frázi *každý, každičkový detail; vešlo by se tam všechno, všecičko*. Absolutní i relativní frekvence těchto deminutiv v korpusu syn2010 je znázorněna v tabulce 55.

Deminutivum	abs. počet	i.p.m.
<i>každičkový</i>	1554	3,53
<i>všecičko</i>	141	0,27
<i>mojínek(!)</i>	0	0
<i>našineček(!)</i>	0	0

Tabulka 55: Počty dokladů a relativní počet

6.3 Sémantika

Deminutiva se tvoří jen od neurčitých a vymežovacích zájmen – zdůrazňuje se tak výčet úplně všech entit ve výběru (*každičkový, všecičko*) nebo se jím zdůrazňuje osamocenost (*samotinká*).

6.3.1 Neurčitá a vymežovací zájmena

každý → *každičkový, každinký*

Formálně adjektivní deminutivum *každičkový* se pojí především s menší/nížší jednotkou, mírou nebo věcí: *detail* (1), *částička* (*prachu*), *stéblo*, *kousek*, *místečko*, *píď* (před. *země*), *písmenko*, *slůvko/písmenko* (*textu*), *stéblo* (*trávy* nebo metaforicky: *naděje*), *milimetr*, *centimetr*, *gram*, *cent*. Pojí se často se s deminutivy singulativ: *každičkové/y smítko*, *zrnko*, *vlásek*.

Základ *každý* má mnohonásobně vyšší frekvenci (patří do první stovky nejfrekventovanějších slov) a pojí se nespécificky. Jeho signifikantní partneři jsou nejčastější autosémantika češtiny: *den*, *případ*, *chvilka*, *krok*, *ráno*, *rok*, *měsíc*, *týden*, *člověk* atd.

Tvar *každinký* se zjevně užívá jen v básnické mluvě, převažují vazby *každinký záchvěv duše*, *každinká stopa, věc*.

- (1) *Máme povinnost odůvodňovat **každíčký cent**, který byl vyplacen.*
*Wir haben die Pflicht, **jeden einzelnen Cent** zu rechtfertigen, der ausgegeben wird.*
*We have a duty to justify **every single cent** that has been spent. (EUROPARL)*
- (2) *... proč ti nesděluje **každíčký detail** svého plánu?*
*..., warum der Schulleiter [...] dir nicht **jedes kleinste** Detail seiner Pläne anvertraut?*
- (3) *Sděлил mi přesně to, co věděl, a **každíčké** jeho slovo jsem si mohl ověřit v dokumentech SIB.*
*He told me exactly what he knew, and I could verify **each and every** word in documents from the audit at S.I.B. (larsson-muzi)*
- (4) *Ted' se mu **každý** den stal vzácným darem a on musí vychutnat **každíčký** okamžik.*
*Every day was a gift now, **every** moment was to be savored. (grisham-posledni_vule)*

Deminutivem těchto zájmen se především podtrhuje absolutnost, bezvýjimečnost zahrnutí nebo výběru entit. Je to zjevné i z protějšků v jiných jazycích, která deminutiva zájmen tvoří (angličtina, němčina).

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>každíčký, každíčký</i>	<i>jeder einzelne</i>	<i>every single</i>	<i>každučký</i>
	<i>jedes kleinste</i>	<i>each and every</i>	

Ve slovenštině je ve většině českých deminutivních protějšků také deminutivum.

všechno → **všecičko, všecinko**

Formou sufixu jsou deminutiva od **všechno** shodná s příslovci. Pojí se s nimi především predikátory *povědět* a *pochopit*. Signifikantní je také predikát *je pravda*.

- (5) *„Už jsem ti **všechno** řekl, Doris, **všecinko**.“*
*„Ich habe dir bereits **alles** gesagt, Doris, **alles**.“ (filip-cesta_kehrbitovu)*
- (6) *...vůbec **všecko, všecinko**.*
*... und überhaupt **alles, alles**. (Polacek-Bylo_nas_pet)*
- (7) *Na **všecičko**.*
*Auf **alles und jedes**. (Skvorecky-Zbabelci)*
*... ve kterých se **všechno, všecičko** zpochybňuje.*
*... in denen sie **alles und jedes** in Frage stellen. (sueskind-parfem)*
- (8) *"Vždyť já jsem vlastně udělal **všechno** špatně, představte si, **všecičko**...!"*
*»Tja, ich habe **wirklich alles** falsch gemacht, das müssen Sie sich einmal vorstellen, **wirklich alles**...!«*
(moor-seda_bila_modra)
- (9) *"**Všecko všecičko** mi vychází ..."*
*"**Alles, aber auch alles** geht auf..." (Neff-Krasna_carodejka)*
- (10) *Chci o tobě vědět **úplně všecičko**.*
*Ich möchte **alles** wissen, **was man über dich wissen kann**.*
*I want to know **everything there is to know about you**. (subt.)*
- (11) *Chybí mi **každíčký** den.*
*Chýba mi **každučký** deň. (Subtitl.)*
- (12) *A slyšel jste ji před chvílkou, řekne mi **všechno**. **Všecičko**.*
*A počuli ste ju pred chvíľkou, **všetko** mi povie, **všecilinko**.*
--
*Budou si muset zapamatovat ... **všechno všecičko**.*
*Budú si musieť zapamätat' ... **všetko všetučko**.*

V jazyce, který podobné prostředky jako čeština má, se deminutiva vyskytují (11), (12), nemusí to být ovšem pravidlem, důraz na zahrnutí všeho může být i ve slovenštině vyjádřen analyticky opakováním (13).

- (13) *kdyby měly všechno všecičko, pořád je jim zima ...
mohli by mať ozaj - ozaj všetko, stále im je zima ...* (Šikula: *Lisky*)

V přehledu vypadají protějšky následovně:

česky		německy	anglicky	slovensky
všecičko, všecinko	≈	<i>alles, alles</i>	<i>everything</i>	<i>všetko</i>
	≈	<i>alles und jedes</i>	<i>every one of</i>	<i>všecilinko</i>
	≈	<i>wirklich alles</i>	<i>absolutely everything</i>	

sám → **samotinký**

Většina dokladů v korpuse InterCorp cs-de (verze 7) reprezentuje deminutiva v pozici zájmena (od adjektiva *samotný* je jich minimum). Nejčastěji se vyskytuje ve funkci doplňku (tedy jako součást predikátu). Velmi často (téměř v polovině dokladů) má *samotinký* roli intenzifikátoru k *sám* a stojí vedle sebe v asyndetickém spojení:

- (14) *Zůstala bych úplně sama samotinká, opuštěná .
A nebojte sa tu takhle sama samotinká?
Dvakrát do roka se ocitám sám samotinký ve vysílacím studiu.*

Většinou se *sama samotinká* ocitá žena, muži jen asi v ¼ dokladů.

Nemožnost tvorby deminutiv od zájmen němčina (stejně tak angličtina, ale i jiné jazyky) kompenzuje různými prostředky, jejichž expresivita má podobnou komunikační funkci jako v češtině deminutivum. V zásadě lze vysledovat šest různých struktur protějšků (A) - (F). Ty jsou zde uvedeny podle četnosti zastoupení od nejčastějších (A) sestupně.

A) Superlativum: protějškem českého *každíčkový* je „nejmenší“ (*kleinste*) ve smyslu „i ten nejmenší“ (2), (15), (16).

- (15) *Seděl jsem v první řadě, šikmo za dirigentským pultem, takže jsem viděl každíčkový pohyb, každíčkovou sebemenší změnu nálady starého mistra.
Ich saß in der ersten Reihe schräg hinter dem Dirigentenpult und konnte die kleinste Bewegung und die Stimmungen des alten Meisters verfolgen.* (Bergman: *Laterna magica*)
- (16) *Dalekohled zvětšuje šestnáctkrát. Viděl bych každíčkové chloupky ...
Das Glas hier hat'ne Sechzehner-Verstärkung. Damit hol' ich mir noch dein kleinstes Härchen in den Bus ...* (Konsalik: *Krevní mafie*)

B) Rekurence: stejné zájmeno se ve větě opakuje (*jeder - jede* (17); *alles - alles - alles* (18); *every - every* (4)) – v němčině i v angličtině je tento paralelismus jako stylistický prostředek vnímán pozitivně. Čeština se úplné rekurenci slov blízko sebe brání a snaží se přímé opakování nahradit jinak. Třeba právě deminutivem (4), (17), (18). Možná je i rekurence substantiva (19).

- (17) *Každý, každíčkový z těch Mad'arů si dal od něho podle bolestně přesné vzpomínky zhotovit kresbu tužkou, ne větší než korespondenční listek;
Jeder, jeder der Ungarn ließ sich von ihm nach schmerzhaft genauer Erinnerung eine Bleistiftzeichnung anfertigen, nicht größer als eine Postkarte;* (Lenz: *Vlastivedné muzeum*)
- (18) *Všechny ty debaty o naší výchově, rozmazlenosti, o jídle, všeco, všeco, všecičko by mělo jiný průběh, kdybychom zůstali vstřícní a přátelští a neviděli vždycky jen ty špatné stránky.
All die Fragen über unsere Erziehung, die Verwöhnerei, das Essen, alles, alles, alles hätte einen anderen Verlauf genommen, wenn man offen und freundschaftlich geblieben wäre und nicht immer nur die schlechten Seiten gesehen hätte.* (Franková: *Denik A. Frankové*)
- (19) *... a Azariás byl pilný a příčinnivý a každíčkové ráno se vracel z dubiny ...
... aber der Azariás war eifrig und bemüht und kam Morgen für Morgen aus den Steineichenwäldern ...* (Delibes: *Blahoslavení chudí duchem*)

C) **Intenzifikátor** *einzel* v němčině, *single* v angličtině: zájmeno se zdůrazní adjektivem (1).

D) **Vedlejší věta**: zájmeno je samo před substantivem a atribut je rozvit (resp. odsunut) do vedlejší věty. Na zájmeno *alles/everything* (11) nebo *jedes* (20) může být lépe položen důraz.

- (20) *Ellert rozuměl každíčkému pronesenému slovu.*
Ellert verstand jedes Wort, das gesprochen wurde. (Darlton: *Pád do věčnosti*)

E) **„Kompenzace“**: deminutivní tvar má nejbližší slovo, které ho může utvořit (21).

- (21) *Jinak to byl velice zručný řemeslník, který uměl stavět a spravovat lodi kozáků, rozebírat houfnice, vyčistit a naolejovat každíčkou součástku a všechny je zase pečlivě sestavit dohromady.*
Im Übrigen war er ein überaus geschickter Handwerker, baute und reparierte die Boote der Kosaken, nahm die Arkebusen auseinander, putzte und ölte jedes Teilchen und setzte alles wieder vorschriftsmäßig zusammen. (Konsalik: *Divoká země*)

Jedná se o překlad z německého originálu do češtiny, označení „kompenzace“ (v translatickém významu) je nutno vnímat bez vazby na směr překladu, proto je uvedeno v uvozovkách.

F) **Idiom**: Tam, kde je v češtině deminutivum, popř. v kombinaci s metaforou např. *hltat každícké slovo* (22), může se v jiném jazyce pro zdůraznění expresivity vyskytnout frazém. Zde *alles und jedes* (7), *an den Lippen hängen* (22).

- (22) *Její nesourodé obecenstvo však pozorně a vděčně hltalo každícké slovo a tajilo dech, jen aby vypravěčku nerušilo.*
Doch das seltsame Publikum blieb hellwach und hingerissen, atmete und blinzelte kaum, während es an Katharinas Lippen hing. (Wood[ová]: *Modrý kámen*)

Výběr možných protějšků pochopitelně není úplný. Jak už bylo uvedeno, představuje jen ty nečastější možnosti realizace.

Poměr českých (např. (5), (6), (9) a cizích (např. (8), (21), (22)) originálů je vyrovnaný, nedá se tedy říct, že by překlad z češtiny měl vliv na protějšek v cizím jazyce.

6.3.2 Přivlastňovací zájmena

Deminutivní tvary od přivlastňovacích zájmen jsou doloženy jen na internetu, z toho důvodu není možné srovnání s jinými jazyky. Na základě subjektivní jazykové zkušenosti tvrdím, že podobná deminutiva v němčině nebo angličtině nejspíš nejsou. Vyskytují se ovšem ve slovenštině (23).

- (23) *Polievočka chutila aj mne ☺ fotky som tiež pozrela, matýnek **mojínek** zlatunký chlapček. môj je tiež mojkoš zlatý hoci tiež by som ho niekedy roztrhla ☹.* (Fórum o nespavosti dětí)⁵⁶

Zdrobněliny od přivlastňovacích zájmen existují zřejmě jen dvě: **mojínek** od *můj* a **našineček** původně od *náš*. Jedná se o substantiva, pravým deminutivem je pouze *našineček* od základu *našinec*; *mojínek/mojínka* substantivní základy nemají. Svoji frekvencí jsou to (zatím?) jednoznačně okasionalismy, v korpusech doloženy nejsou. Jejich funkce je stejná jako u deminutiv běžných substantiv.

Slovo *našineček* je i na webu v počtu jen pěti dokladů (leden 2015), včetně Krameriových Národních listů z počátku 20. století. V jediném aktuálním dokladu je ho užito posměšně/ironicky (24).

- (24) *Když si tohle **našineček** uvědomí, měl by zbystrit.* (<http://denikreferendum.cz/clanek/15392-ustr-by-mel-byt-opravdu-zrusen>)

⁵⁶ Dostupné z: <http://www.modrykonik.cz/forum/problemy-se-zoubky/rust-zoubku-a-s-tim-spojena-nespavost-a-neklid/?page=13> [14.1.2015].

Tvary se vyskytují především na různých blozích v popiscích fotek/videí dětí nebo zvířat, vzácně i partnerů. Pokud se to dá vyčíst, užívají tyto je především ženy. V ostatních dokladech se jedná o ukázkou potenciálních možností české slovtvorby.

7. Deminutiva od číslovek

Deminutiva číslovek jsou tvarově a svou syntaktickou funkcí shodná s deminutivou substantiv (většinou feminin). Tvoří se jen od určitých číslovek a zlomků. Prostředky tvoření jsou popsány v příslušných kapitolách. Zde jsou uvedeny především jejich sémantické charakteristiky.

7.1 Popis prostředků

Od číslovek se vytvářejí deminutiva sufixy uvedenými v tabulce 56.

-ečka
-ička (zř.)
-čička
-uška
-ek (zř.)

Tabulka 56: Deminutivní prostředky od numerálií

Formanty **-ečka** a **-čička** se tvoří deminutiva substantivizovaných číslovek končících na *-ka* nebo *-ovka*. Ty jsou odvozeny od číslovek (končících na):
dva → *dvojka* → *dvoječka*; *tři* → *trojka* → *troječka*; *pět* → *pětka* → *pětečka/pětička*; *šest* → *šestka* → *šestečka*; *deset* → *desítka* → *desítečka*; *-náct* → *-náctka* → *-náctečka* (např. *dvanáct* → *dvanáctka* → *dvanáctečka*), *-cet* → *-cítka* → *-cítečka* (např. *devětatřicet* → *devětatřicítka* → *dvětatřicítečka*), *-sát* → *-sátka* → *-sátečka* (např. *pětašedesát* → *pětašedesátka* → *pětašedesátečka*).

Od číslovek *sto* a *tisíc* jsou substantivní deriváty zakončeny na *-ovka* a deminutivum má také sufix *-ečka*: *stovka* → *stovečka*, *tisícovka* → *tisícovečka*.

Číslovky *jedna*, *sedm* a *osm* (jen tyto tři) mají v základní substantivizované podobě transpoziční sufix *-ička* (*jednička*, *sedmička*, *osmička*). Jejich deminutiva se pak buď nevyskytují vůbec (důvodem může být homonymie transpozičního a deminutivního sufixu), nebo se tvoří záměnou sufixu *-ička* za *-uška*: *jednička* → *jednuška*, možné je i deminutivum *sedmuška*. Není však v korpusech doloženo.

Deminutiva jsou v oddílech uvedena abecedně, nikoliv podle hodnoty, kterou reprezentují.

7.1.1 Sufix **-ečka**

1. <i>desítečka</i>	5. <i>pětečka/pětička</i>
2. <i>devítečka</i>	6. <i>stovečka</i>
3. <i>dvanáctečka</i>	7. <i>tisícovečka</i>
4. <i>dvoječka</i>	8. <i>troječka</i>

K *pětka* jsou dva tvary: *pětečka* a *pětička*.

Deminutivní sufix *-ička* má také *miliardička* (viz deminutiva feminin se sufixem *-ička*).

7.1.2 Sufix -čička

1. dvojčička
2. trojčička
3. stovčička

7.1.3 Sufix -uška

1. jednuška
2. sedmuška (zř.)

7.1.4 Sufix -ek

Deminutivní sufix *-ek* má *miliónek* (viz deminutiva maskulin se sufixem *-ek*). Zdrobnělina dalšího stupně (**milioneček*) doložená není.

7.2 Deminutivní řady od číslovek

Pouze od číslovek *dva*, *tři* a *sto* jsou doloženy deminutivní řady s deminutivním sufixem

1. stupně *-ečka* a 2. stupně *-čička*.

dva → *dvojka* → *dvoječka* → *dvojčička*

tři → *trojka* → *troječka* → *trojčička*

sto → *stovka* → *stovečka* → *stovčička*

Od ostatních číslovek řady doloženy nejsou.

7.3 Frekvence

Řazení podle frekvence v korpusech psaného jazyka SYN 2014 je uvedeno v tabulce 57. Pro úplnost je sem zařazeno také deminutivum od *milion* → *miliónek* a *miliarda* → *miliardička*. Slabá frekvence těchto deminutiv (hodnota i.p.m.) je zjevná ze zastoupení ve vyváženém korpusu syn 2010.

Deminutivum	abs. počet	i.p.m. (syn 2010)
<i>miliónek</i>	306	0,08
<i>stovečka</i>	46	0
<i>desítečka</i>	15	0
<i>dvojčička</i>	8	0
<i>dvoječka</i>	4	0
<i>troječka</i>	3	0
<i>devítečka</i>	3	0
<i>miliardička</i>	2	0
<i>jednuška</i>	1	0
<i>dvanáctečka</i>	1	0
<i>tisícovečka</i>	1	0

Tabulka 57: Frekvence numerálních deminutiv

Čísla v tabulce 57 představují absolutní hodnotu počtu dokladů v korpusu SYN 2014. Z údajů je zřejmé, že se deminutiva od číslovek používají jen velmi omezeně. V korpusech nejsou doloženy následující tvary:

*čtverečka, *pětečka, *šestečka, *jedenáctečka, *třináctečka, *čtrnáctečka, *patnáctečka, *šestnáctečka, *sedmnáctečka, *osmnáctečka, *devatenáctečka, *dvacítečka,
dál jen namátkou: **jednadvacítečka, *pětdvacítečka, *třicítečka, *padesátečka, *devadesátečka.* Samotný fakt, že tato deminutiva od číslovek nejsou zastoupena ani v několikamiliardovém korpusu češtiny (SYN 2014) svědčí o jejich okrajovosti, částečně vymezenosti pouze pro mluvenou řeč. I z toho důvodu představuje následující kapitola spíš kvalitativní analýzu korpusových a internetových dokladů.

7.4 Sémantika

Deminutiva se tvoří jen od číslovek určitých základních. Deminutiva od neurčitých číslovek (**několikateroučký, *mnohýčký/*mnohounký* atd.) jsou potenciálně možná, ovšem nedoložena ani na internetu. Z dalších druhů se tvoří deminutiva jen od základních číslovek, a to především od čísel přirozených celých, méně od zlomků.

Rozdělení deminutiv je zde na odvozeniny od číslic od *jedničky* do *desítky*, od *desítky* do *dvacítky* a vyšší, včetně *stovky, tisícovky, milionu* a *miliardy*. Samostatnou kapitolu tvoří zlomky. Z povahy významu se v této oblasti jeví *nekonečno* jako jedno (z mála?) českých slov, od nichž deminutivum vytvořit nelze a jen těžko si lze představit kontext jeho užití.

7.4.1 Určité číslovky: přirozená celá čísla

(jedna →) jednička → jednuška

V korpusech je doložen derivát od *jednička → jednuška* (1)-(4).

- (1) „*Nebo jsi snad už všechny zkoušky zvládla za **jednušku**? V tvém případě bych se ani moc nedivila.*“
- (2) *Maně sáhnu po **jednušce**. Je skutečně lehká, pažba sedá do ramene,...*
- (3) *... byl mlýn vybaven jedním kolem na vrchní vodu, jedním mlýnským složením, pilou **jednuškou** se svěrákem na vytahování pily a čtyřmi stoupami na výrobu krup*
- (4) „*...Ponožkožrout sežere ve většině případů jen jednu ponožku z páru, takže pak vznikají tzv. '**jednušky**' neboli 'prostě takový ty ponožky, ke kterým nemůžeme najít druhou.'*“

Jedná-li se o známku ve škole (1), je to právě deminutivum. Další, častější doklady reprezentují druh brokovnice (2) nebo jednodlistovou pilu (3). V zásadě se může jednat o aktuální označení čehokoliv, co je v počtu jedna (4). Za deminutiva je považovat nelze.

(dva) → dvojka → dvoječka → dvojčička

Nejčastější deminutiva od jednociferného čísla se tvoří od číslovky *dva → dvoječka*, má i druhý stupeň *dvojčička*. Ten je v psaných textech dokonce častější než *dvoječka*.

- (5) *Tedy jedno pívko nebo jednu **dvoječku** vína.*
*"Na jejich oslavě si dala **dvojčičku** vína a byla veselá," řekl včera...*
- (6) *Sjezd perfektní, **dvojčička** a trojčička to nádherně brzdí.*

Obojí (rozdíl není) se užívá především ve významu „dvě deci vína“ (5). Příležitostně taky jako rychlostní stupeň u auta (6).

(tři→) trojka → troječka → trojčička

Tvar *troječka* se vyskytuje téměř výhradně jako žoviální označení „švédské⁵⁷ trojky“ (ménage a trois). Protože je toto deminutivum zjevně jednoznačně konotováno sexem, objevuje se *troječka* ve významu jiném, např. „lyžařská nebo jiná sportovní trojkombinace“ (7) nebo „rychlostní stupeň“ (6) zřídka.

(7) *Tuhle troječku pojedou chlapi zítra pětkrát.*

Sporadicky tvar *troječka* reprezentuje známku ve škole.

(čtyři →) čtverka → čtverečka

Slovo *čtverečka* se téměř nevyskytuje ani na internetu. Pokud ano, udává stupeň horolezecké obtížnosti (8) nebo pořadovou sérii výrobku, většinou aut.

(8) *Jak se dostal dolů? Docela snadno, v týhle cestě (je to lehounká čtverečka - ve starým lomu) se normálně štanduje nahore.* (http://skaly.lezec.cz/clanek.php?key=1148&nazev=nehoda_v_srbsku...)

Zdroje textu jsou vždy diskusní fórum a z kontextu je patrná buď bagatelizace (8) nebo kladný vztah k výrobku (např. autu *VW Golf 4*).

(pět →) pětka → pětečka/pětička

Oba deminutivní tvary *pětečka* a *pětička* mají zhruba stejnou frekvenci, označují ale různé entity: *pětečka* zlehčuje či eufemizuje nedostatečnou známku (9). Naopak *pětička* je spíš obnos (10) nebo vzdálenost (např. od brány ve fotbale) (11).

(9) *No jo, pětečka z biologie byla.* (<http://maggie-in-progress.blogspot.cz/2013/10/goodbye-september.html>)

(10) *„Dávám jí pětičku týdně, ..*

(11) *... jenž z hranice pětičky pohodlně zavěsil pod břevno.*

Všechna deminutiva od číslic 1 až 5 se občas používají k označení známek ve škole. Deminutivem se tak u lepších známek (to je relativní pojem a hranice zde nebude rozlišena) vyjádří kladný vztah, uspokojení, u horších známek pak zlehčení.

(šest →) šestka → šestečka

Deminutivum *šestečka* - podobně jako *čtverečka* - je především stupeň lezecké obtížnosti nebo série řady 6 (např. vozů *BMW*), dále také rychlostní stupeň v autě a také (např. volejbalový) tým. Jako nedeminutivum s jasnou konotací, ale neprůhlednou motivací je *Šestečka* název hodinového hotelu v Pardubicích (převažující doklady na internetu).

(sedm →) sedmička → (sedmuška)

Tvar *sedmuška* má několik dokladů na internetu, ale jen jako univerbizace výrazu *slunéčko sedmitečné*. Nejedná o tedy deminutivum. Tvar má zřejmě jen regionální platnost.

(osm →) osmička → 0

Deminutivní tvar od číslovky *osm* není.

(devět →) devítka → devítečka

Deminutivum *dvítečka* je velmi málo zastoupeno. Většinou tak majitel-sportovec označuje číslo svého dresu.

---

⁵⁷ Přívlasek „švédská“ nelze jednoznačně objasnit. Mimo češtiny a slovenštiny se nevyskytuje.

(deset až dvacet →) desítka až dvacítká

Skupina od *desítky* do *patnáctky* je celkem frekventovaná na webu (nikoliv v korpusu). Především to je tím, že deminutiva *desítečka*, *jedenáctečka*, *dvanáctečka*, *třináctečka*, *čtrnáctečka* a *patnáctečka* jsou v češtině žoviální označení piv. Nejběžnější jsou pochopitelně tradičně nejrozšířenější stupně 10° a 12°, v posledních letech i jedenáctistupňové (12).

- (12) *To je má nejčerstvější zkušenost s Hubertem: Dobře chlazená jedenáctečka už od pohledu vypadá lákavě.* <http://www.pivniagentura.cz/at-zije-kacov>

Zda je rozdíl v užití deminutiva u 10° a 12° piva, jak naznačuje doklad z internetu (13), nemůže být jednoznačně zodpovězeno.

- (13) *Dlouho nemohli pít Češi nic jiného než svou "desítečku" či "dvanáctku", na které dodnes nedají dopustit.*

Z jediného dokladu (14) v paralelním korpusu InterCorp cs-de (verze 8) je zjevný také rozdíl v kulturním pozadí jazyků.

- (14) *Pil jsem desítečku ve slunci, díval jsem se, jak Karlákem proudějí lidé, ...
Ich trinke mein Bierchen in der Sonne, sehe den Menschen zu, wie sie über den Karlsplatz hasten, ...*

V českém úzu je běžné rozlišovat piva nikoliv jen podle značky, ale především i podle stupně. Překlad (Hrabal: *Příliš hlučná samota*) se může na tomto místě zdát nivelizovaný. Pro německého čtenáře je ovšem údaj o stupni piva naprosto irelevantní, dokonce by byl i matoucí.

Z (15) je jasný částečně odmítavý postoj mužů k nadměrnému užívání deminutiv, byť se jedná o oblíbený nápoj:

- (15) nooski: *Nejen že má [plzeň] nejpěknější krygl, ale také nejlépe chutná - pochopitelně ve své 12° verzi. Taková dvanáctečka po stovečce na rozpáleném asfaltu je jako něžné pohlázení :-D
tiru: no to máš naprostou pravdu ...ale kdybych nevěděl o co jde tak bych si říkal jetli nejsi nějaký uchyl s tou stovečkou a dvanáctkou :))* <http://www.bike-forum.cz/forum/nejhezci-krygl-pullitr//forum.html>

V kolokacích se stupni piva se odráží charakteristické vlastnosti těchto druhů piv: Nejčastější kolokace jsou: *řízná, chlazená desítečka/jedenáctečka/dvanáctečka; třináctečka světlý ležák, žitná patnáctečka.*

Deminutivními tvary od číslovek *deset* až *dvanáct* se v alarmujícím množství označují také dívky příslušného věku. *Šestnáctečka, sedmnáctečka* a *osmnáctečka* jsou pak naprosto běžná označení dívek na pornostránkách a seznamkách.

Sedmnáctečka se často používá taky k označení monitoru velikosti 17".

Devatenáctečka není ani na internetu (mimo jednoho záznamu: a je to opět pivo).

Dvacítečka (doklady jen na internetu) je především označení odpoledního „šlofíka“ („20 minut spánku“), zřídka (doklad i v korpusu) je to také zbraň (brokovnice ráže 20 = 1/20 anglické libry).

Deminutiva vyšších čísel

Deminutiva od číslovek nad *dvacet jedna* jsou vzácná i na internetu. Namátkou byly vybrány ještě deminutiva *jednadvacítečka, pětadvacítečka, třicítečka, padesátečka* a *devadesátečka*.

V korpusu se nevyskytují vůbec. Obecně lze říct, že se jimi žoviálně označují většinou výrobky daného pořadí nebo označení, název soutěže nebo tréninku (*nedělní padesátečka* jako „padesátikilometrová projížďka na kole“). Není možné na tomto místě prozkoumat zdobněliny všech číslovek. Signifikantní výskyt mají pouze deminutiva od *stovky, tisícovky* a *milionu*.

(sto →) stovka → stovečka → stovčička

Deminutiva od *stovka* jsou *stovečka* a *stovčička*, přičemž *stovečka* je častější. Užívá se především ve významu *sto korun/stokoruna*, ovšem často k označení nspecifické sumy: typická kolokace je *nějaká ta stovečka*. Ve významu „stokoruna“ je běžná a typická u obchodníků (16), (17) a vyjadřuje žoviálnost. Ta je v těchto překladech (ze španělského originálu, který není dostupný) naznačena v němčině netypickým klením *Heiliger Strohsack*; v angličtině elipsami a hlavně záměnou tvaru *citrus* za *citric*.

- (16) *Už to jen zvážíme, abychom věděli přesně! A co banánek? Ale, tři a půl kilečka. To ovoce je ale těžké! To bude stovečka.*
Eine Clementine? Ich wieg sie gleich ab. Sehen Sie sich schon mal die Banane an. Bitte lächeln! Heiliger Strohsack! 5 Kilo! Wie man sich doch täuschen kann! 10 Euro!
And one clementine, right? Let 's just weigh it to be sure. Watch the banana! 7 pounds! These citric fruits are heavy. That 's 12.00.
- (17) *manipulační poplatek máme devadesát korunek, zde na stovčičku čtyři korunky zpátky,*
- (18) *Je s podivem, jak dokážou tyhle stařenky zabrat, když to vezmete, že stovečka má nějakých pětatřicet koní a v cíli je o pár vteřin pomalejší než bavorák, který jich má skoro dvě stě.*
- (19) *S docela nadměrným nákladem si to šupala staříčká škodověnka stovečka Kostelcem .*
- (20) *A páni řidiči si jezdí, jak chtějí, třeba i stovčičkou.*

Deminutivem *stovečka* mluvčí také naznačuje kladný postoj (18) nebo obdiv (19) k veteránským autům. V podstatě ale může jednat o jakékoliv jiné výrobky či akce, ke kterým má mluvčí kladný, až intimní vztah.

Označení nepřiměřené rychlosti (20) je vzácné a vyjadřuje ironii nebo zlehčení situace.

(tisíc →) tisícovka → tisícovečka

Deminutivum *tisícovečka* se používá především k označení „tisícikoruna“ nebo „tisíc korun“. Vzácné doklady (jen tyto dva) v korpusu SYN 2014 (21) naznačují, že se tvary užívají jen v mluveném jazyce.

- (21) *koupit za stovečky a tisícovečky něco lepšího*
Takže nám to dělá o pár tisícoveček víc.

Na internetu je doložen tvar *tisícovečka* také ve významu „Škoda 1.000 MB“ (známější pod názvem *embéčko*) a jako udání množství fanoušků populárního sporu (většinou se jedná o masový sport, fotbal nebo hokej).

milión a miliarda → miliónek a miliardička

Deminutiva *miliónek* a *miliardička* se pojí téměř výlučně s penězi. Vyloženě okasionálně se může vyskytnout i deminutivum *miliardka* (23). Tyto vysoké sumy bývají v publicistických textech takto „eufemizovány“ nebo bagatelizovány.

- (22) *Prý bude jednat, aby se miliardička [na stavbu] našla.*
O tak velké investici by v žádném případě neměli rozhodovat sami představitelé města. Ono to pak vážně může smrdět nějakým milionkem do jejich kapes .
- (23) *Vedle vybudovaný obtokový kanál za dvě miliardky - zatímco hlavní koryto je zpola zaplněné kameny a štěrkem. (SYN 2013)*

Bagatelizace velké sumy peněz (24) - (26) se vzácně objevuje i v krásné literatuře (24), (25)

- (24) *Viš, že kdybych musil počítat jedna, dvě, tři a tak dále, co vteřina, to číslo, tak jedna jediná nepatrná miliardička by mi trvala skoro dvaatřicet let?*
Weißt du , daß , wenn du's auszählen müßtest , eins zwei drei und so weiter, eine Zahl pro Sekunde, daß du dann für eine Milliarde, ich sage bloß eine kleine Milliarde, fast zweiunddreißig Jahre bräuchtest?
- (25) *Při jejich štíhlých bocích a pár milióncích dolarů to byla pouze otázka času.*
Mit ein paar Millionen Dollar und schmalen Hüften war das wohl nur eine Frage der Zeit.

Příklady z beletrie v paralelním korpusu (24), (25) naznačují, že těmto deminutivům odpovídají struktury shodné s jakýmkoliv jiným substantivním deminutivem: v němčině nejčastěji prostý základ slova, popř. základ s kvantifikátorem (zde *klein*).

Vůbec nejčtenější deminutivum sumy peněz v současné češtině (podle dat korpusu syn (2014)) je *miliónek*. Zjevné je ironické užití tvaru.

(26) *Vysoutěžené ceny jsou vždy o pár milionů vyšší, než původní představy města. Milíonek k milionku ... A někde se na to vzít musí.*

(27) *Ono to pak vážně může smrdět nějakým milionkem do jejich kapes.*

Nejčastěji se *milíonek* vyskytuje ve spojeních *nějaký ten milíonek; milíonek do kapsy (někoho)/z kapes daňových poplatníků; milíonek k miliónku*

Z korpusových dat je vidět i inflace: zatímco *miliónek* se vyskytuje už v textech raných 90. let 20. stol., *miliardička* ve spojení s penězi (korunami) až od r. 2008.

7.4.2 Určité číslovky: zlomky

V češtině existují (především nářečně) také deminutiva a deminutivní tvary zlomků. I zde se zdá paradigma otevřené: zdrobnit lze jakýkoliv zlomek formantem *-ečka* (**desetinečka, *padesátinečka, *setinečka, *osmadvacetinečka*), ovšem užívají se jen některé.

(půl → půle/půlka → půlečka; čtvrt → čtvrtka → čtvrtečka

Zdrobněliny *půlečka* a *čtvrtečka* jsou (běžná) označení množství pálenky (0,5 a 0,25 dcl.) na Valašsku a jinde na severovýchodě republiky (28). Na rozdíl od základů *půlka* (často krátce) a *čtvrtka* množství nápoje nebo jídla bagatelizují. Vzácněji se jedná také o „čtvrt celku“ (29).

Všechny doklady souvisejí s jídlem nebo pitím.

(28) *...jiný pravidelně „pálil červa“ a nezačal den bez své čtvrtečky.*

(29) *„... já jsem si tu čtvrtečku kachničky neodřekl,“ přiznává...*

Zlomky na *-inka*

Tvary zlomků končících na *-inka* funkci deminutiv neplní zjevně tehdy, pokud jsou užity metonymicky (v širším smyslu přenos obsahu na označení nádoby, doby, běžně baleného množství atd.): *třetina litru nápoje → sklenice s obsahem 1/3 l → třetinka* (30), (31); *osmina doby taktu → osminka; osmina kila másla → osminka (másla)*. Jsou-li užity v nepřeneseném významu (32) mohou fungovat jako deminutiva.

Deminutivní tvar *třetinka*, jak vyplývá z korpusových dat, je z drtivé většiny „malé pivo“, zředka i 0,33 litru jiného nápoje (31).

(30) *Půllitr stojí v přepočtu i 250 korun. Pivo se popíjí většinou v třetinkách, kterým...*

(31) *..., třetinku vody Rajec pořídíte ještě levněji.*

(32) *Byla to asi třetinka gramu.*

Sémantický rozdíl je mezi vypít *třetinu* piva (např. 1/3 z půllitru, tedy 0,166 l) a vypít *třetinku* piva (0,33 l.). Z dokladů plyne, že se většinou jedná o obsah nádoby/sklenice 0,33 litru (30), (31). Typické spojení *vypít sotva třetinku piva* nelze nahradit základem *třetina*. Výpověď má jinou obsahovou náplň. Jako pravé deminutivum (32) se *třetinka* vyskytuje vzácně.

Podobné funkce mají slova *čtvrtinka*, *osminka* a *šestnáctinka* – většinou se jedná o noty, někdy také potraviny (máslo) nebo – na rozdíl od Rakouska v českém úzu méně často – množství vína⁵⁸.

7.5 Poznámka k deminutivům od číslovek

Expresivita, kterou transportuje v češtině deminutivum, bude pravděpodobně v němčině a v angličtině vyjádřena na jiném místě (16) nebo perifrasticky (24).

Všechny zde uvedené deminutivní tvary patří jednoznačně k substantivům, nejedná se tedy o samostatnou kategorii deminutiv číslovek. Je to vidět i z kongruence: *Šestečka volejbalistů postoupila. x Šest volejbalistů postoupilo.*

V celé kapitole (jako i v jiných) jsou uvedeny jen doložené tvary. Neznamena to však potenciální možnost vytvoření deminutiv i od jiných číslovek.

---

⁵⁸ Pragmatické rozdíly v této oblasti jsou popsány v článku *Jak se dívá jazykem českým a německým* (Káňa 2008c).

8. Přeložky, spojky a částice

U předložek a spojek o zdobnělinách v češtině uvažovat pravděpodobně nelze. Modifikace obou slovních druhů sice existují: *doprostřed* → *doprostředka*, *kvůli* → *kvůlivá*, *skrze* → *skrzevá*, *dokud* → *dokavad*. Tyto modifikované tvary však nejsou deminutivní, nýbrž čistě hovorové, podobně také: *dnes* → *dneska*, *zítra* → *zejtřek* aj. (srov. Šimandl 2003:162).

Částice jsou problematicky vymežitelný slovní druh a často nelze bez delšího kontextu nebo intonace odhadnout, zda se jedná o částici, příslovce nebo citoslovce (srov. Vondráček 1998 a 1999). Ze všech automaticky rozpoznávaných částic v korpusu syn (2013) jen nemnohé mají modifikované tvary (*ovšem* → *ovšemže*, *tento* → *tentonc*). Deminutivní tvary částic je však nutno hledat mezi adverbii, kam jsou automatickým taggerem zařazeny, protože se jedná o měrová příslovce s funkcí částic. Mezi nimi je možno uvažovat o deminutivech od těchto částic: *klidně*, *trochu*, *zrovna*. Mezi deminutivní částice lze jednoznačně zařadit: *klid'ánko*, *trošinku*, *trošičku*, *zrovinka*.

8.1 Popis prostředků

Formanty jsou shodné s adverbialními.

-ánko
-ínka
-ínku
-ičku

Tabulka 58: Deminutivní prostředky partikulí

Ke každému formantu je jen jedno deminutivum. Z toho důvodu jsou tvary popsány v rámci kapitoly o frekvenci a sémantice těchto deminutiv.

8.2 Frekvence a sémantika

Partikulární deminutiva jsou všechna v hovoru celkem častá. Jejich frekvenci na korpusových datech lze určit jen obtížně.

klidně* → *klid'ánko

Deminutivum *klid'ánko* zastává roli především částice (větného adverbia).

- (1) *Jen se **klid'ánko** oholte, já počkám.*
*Rasieren Sie sich **mal in Ruhe** zu Ende, ich warte.* (Simmel: *Všichni lidé bratry jsou*)
- (2) *... a kamarádka na ni ve zkratce vychrlila svůj vymyšlený životopis: jmenuje se Gladys, ve dne dělá jako kadeřnice a v noci jako barová zpěvačka, hlas má slušnej, s tancem je to horší, ale to se **klid'ánko** naučí, na tom přece nic není.*
*... und meine Freundin stürzte sich in eine Kurzfassung ihrer Biographie: Sie hieß Gladys, war bei Tag Friseurin und nachts Sängerin, hatte eine gute Stimme, konnte allerdings nicht tanzen, war aber bereit, es zu lernen, was **doch bestimmt** nicht so schwer sein konnte.* (Allende: *Paula*)
- (3) *Jakmile by Vám některý soused začal ubližovat - tak ho Semjon Timofějič může **klid'ánko** zabít.*
*Wenn uns jetzt ein Nachbar beleidigen würde, könnte Semjon Timofejewitsch ihn **ohne weiteres** kaltmachen.* (Babel: *Rudá jízda*)

- (4) **Klid'ánko** by mohli bejt kámoši, i v obchodně, voba jsou totálně zcvoklí do aut.
Hätten gut Kumpels sein können, auch geschäftlich mit ihrem Autotick. (Grass: Potkanka)
 --
A taky s panelama bysme byli mohli klid'ánko jet dál...
Und auch mit dem Plattenbau hätten wir weiter und weiter machen können... (Grass: Širé pole)
- (5) Tak já se sem trmácím z Ameriky, a vy mně **klid'ánko** řeknete, že nemáte flétny. Já to balím... (syn)
- (6) Už mně žádnéj nezbejvá, jinak bych vám je **klid'ánko** dal.
Ich hab keine mehr übrig, sonst könntest du sie haben.
I ain' t got none of 'em left, or you could 'ave 'em (Rowling[ová]: Harry Potter a relikvie smrti)
- (7) Dyž na nějakýho toho proklatýho hříšníka trpěj tak můžou dolu, **klid'ánko!**
Wenn die auf einen von den verdammten Sündern da unten stehn, dann könn' die runter, seelenruhig!
Someone's got a thing for some sinner they can go down there , easy as pie! (Topol: Sestra)

Z nemnoha dokladů v paralelním korpusu lze odhadnout, že české partikuli *klid'ánko* odpovídá v němčině částice *mal* (*in Ruhe*) (1), *doch* (*bestimmt*) (2), partikulární výraz *ohne weiteres* (3), *seelenruhig* (7), popř. se podobné expresivity docílí syntaktickými prostředky v kombinaci s lexikálními (4). Utvoření deminutiva v němčině možné není.

Někdy se částice *klid'ánko* používá k vyjádření kritického postoje (5), běžně však signalizuje souhlas s obsahem výpovědi a deminutivum mu zjevně dává nádech žoviálnosti, hovorovosti. To se v angličtině vyjádří lexikálními, syntaktickými a fonetickými prostředky hovorovosti: dvojnásobný negace a hovorový zápor (6), přirovnání (7).

trochu → **trošičku, trošinku**

Tvar *trošičku* v psaných textech výrazně převažuje.

- (8) *Vypočítává poměr mezi hořejškem a dolejškem. Hořejšek: zase trošičku moc hubený.*
Er rechnet das Oben gegen das Unten auf. Oben: wieder eine Idee zu dünn. (Jelinek[ová]: Pianistka)
- (9) *Jak vidíte, dělám tak trošičku do fotografování .*
Sie sehen, das Fotografieren ist mein kleines Hobby.
You see , photography is my little hobby. (Subtitles)
- (10) *Ovšem, ty už začínáš být téměř trošičku moc stará.*
Natürlich warst du irgendwie schon ... nahe dran, zu alt dafür zu sein. (Subtitles)
- (11) *Trošinku spěchám.*
Ich habe es ziemlich eilig.
Oh, I'm actually in a hurry. (Subtitles)
- (12) *Dřevěné schody trošičku praskaly.*
Die Holzterrasse knarrte ein bißchen. (Fuchs: Obraz Martina Blaskowitz)
- (13) *Nekousal jsem a štěkal jsem jen trošinku.*
"Ich habe ihn nicht gebissen und nur sehr wenig gebellt.
'I did not bite, and I barked very little. (Tolkien: Pán prstenů 1)

Funkce obou tvarů je shodná: snižují míru kvantifikační částice *trochu* (8) - (11). Podobného efektu se dosáhne v němčině metaforicky (8) nebo (stejně jako v angličtině) analytickým deminutivním vyjádřením (9). Na příkladu (11) je v češtině zřejmý vlastně opačný pól výpovědi (formou understatementu), který je vyjádřen právě deminutivem.

Tvar *trošičku/trošinku* v roli adverbia má v němčině většinou protějšky *ein bisschen* (12), (*nur sehr*) *wenig* (13) v angličtině (*very*) *little* (13).

zrovna → *zrovínka/(zrovínka)*

Z obou deminutivních tvarů je *zrovínka* méně častý.

- (14) (cz) „Neměl jsem *zrovínka* snadnou cestu.
(de) »*War keine leichte Reise...*«
(en) „*It's not been an easy journey ...*“ (Rowling[ová]: *Harry Potter a kámen mudrců*)

České deminutivum zde má funkci vytykácí, zde zdůrazňuje „nesnadnost cesty“. V anglickém originále je příznakově zdůrazněn zápor (oproti bezpříznakovému *It hasn't been an easy journey...*), v němčině je ve větě důraz na *keine* tím, že je vypuštěno obligatorní *es* na začátku věty. V podstatě se jedná o fonetické (suprasegmentální) prostředky. Většina dokladů tvaru *zrovínka* v korpusu InterCorp cs-de (verze 8) reprezentuje místní nebo časové adverbium. Příklad (14) je ojedinělý.

8.3 Další modifikované částice

Doloženy jsou dále modifikace od hezitační částice *tento* → *tentočky*, *tentok*, *tentonc*, *tentononc*. Je možné, že alespoň částice *tentočky*, která se deminutivům tvarově blíží nejvíc, funguje jako deminutivum. Zda se však takto něco hodnotí, či umenšuje je sporné. V korpusu SYN 2014 a v mluveném korpusu oral2013 je pouze po jednom dokladu.

9. Deminutiva od citoslovcí

Citoslovečná deminutiva (pokud se o nich dá v těchto intencích uvažovat) kopírují formy substantivních deminutiv a většinou se také syntakticky o substantiva jedná. Platí to nejen pro češtinu, ale i jiné jazyky. V angličtině tento fenomén popisuje Lockyer[ová] (2014). Jelikož nenašla dostatečné doklady v COCA (*Corpus of Contemporary American English*), sáhla po datech Twitteru.

Vzhledem k tomu, že citoslovečná deminutiva jsou v psaném jazyce velice vzácná, nelze předpokládat jejich větší výskyt ani v paralelním korpusu InterCorp.

Podobně jako u předchozích slovních druhů, tak i deminutiva citoslovcí byla zjištěna z frekvenčního seznamu všech interjekcí korpusu SYN 2014, jejich frekvence na datech vyváženého korpusu syn2010 a protějšky na paralelních textech InterCorp cz-de-en, cz-de a cz-en (verze 7).

Z rešerší vyplývá, že deminutiva tvoří zřídka primární citoslovce (*ahoj* → *ahojky*), o něco častější se tvoří od sekundárních (*Bože!* → *Božítku!*).

9.1 Popis prostředků

Formanty pro češtinu popisovány nebývají. V angličtině uvažuje Lockyer[ová] o *-y/-ie a -ies*. Pro němčinu uvádějí Dressler / Merlini Barbaresi (1993:107) s všenněmeckou platností *-chen*; vzácně ve vídeňské němčině *-tchi*, popř. *-tscherl* a švýcarské *-li*.

Prostředků k modifikaci interjekcí je nespočet, z nich celá řada nemá charakter morfému (*ksakru, safra, sakra, sakra-sakra, sakryš, sapristi, setsakra*). Ty, u kterých se dá uvažovat o deminutivní povaze, lze pro jednoduchost rozdělit podle sufixů obsahujících hlásky nebo kombinace hlásek uvedených v tabulce 59. Jiné prostředky (např. reduplikace nebo prefixace) zde pro spornost řazení k deminuci popsány nebudou.

-k(-)	
-nk-	
-čk-(-šky)	
-ity	
-ť	

Tabulka 59: Prostředky k tvorbě deminutiv interjekcí

V podstatě se tyto prostředky shodují s deminutivními sufixy jiných slovních druhů:

-ek: *nazdárek*

-ček: *páček*

-ík: *ahojík, čusík*

-ka: *ahojka*

-ičko: *(na) zdravičko*

-ičky: *pacičky*

-ky: *ahojky, čauky, fujky, jupínky, mňamky, šupky*

-ku: *jéminku*

-í/ánku: *božítku, jeminánku/jeminánku*

-ity: *cupity*

Převažují pochopitelně sufixy těch slovních druhů, kam se derivát od interjekce syntakticky zařadí, tedy především substantiv (*nazdárek, ahojík*), adverbii (*čauky*).

9.1.1 Sufixy s **-k(-)-: -ík, -ky, -ek**

1. ahojík/ahojka/ahojky	4. mňamky	7. šup(s)ky
2. dupky	5. nazdárek	
3. fujky	6. pidliki, pidliky	

Tvar *šup(s)ky* je ve dvousložkových interjekcích *šup(s)ky dup(s)ky* (←*šup dup*) a *šup(s)ky hup(s)ky* (← *šup hup*). Varianty se *-s-* jsou (v psaném jazyce) méně časté.

9.1.2 Sufixy s **-nk-: -ku, -ky**

1. božítku	2. je/éminánku	3. jupínky

9.1.3 Sufixy s **-čk- (-šk-): -čku, -čky, -šky**

1. božíčku	6. páček	11. propáníčka
2. jejdanečky	7. panečku	12. řečičky
3. jemináčku	8. papušky	13. na zdravíčko
4. lidičky	9. prcičky	
5. pacičky	10. prdlačky	

Mezi tvary v této skupině převažuje *-ičk-* (*božíčku, lidičky, pacičky, prcičky, propáníčka, řečičky, na zdravíčko*).

Základ k deminutivu *páček a papušky* je *pá*, popř. *pá-pá*.

Deminutivní tvary *pacičky a prcičky* jsou více méně monokolokáty:

pacičky: v říkance/písničce *Paci, paci pacičky*. V hovorě se však vyskytuje i mimo tento kontext (vedle taktéž v korpusech nedoloženého citoslovce *pacinky*). „Základový“ tvar *pac(i)* je doložen i mimo tuto říkanku (1).

- (1) ... a společně (...) zpívali voliči "když mi dáš *pac*, to naše ***paci pac*** všechno změní, po dlouhé noci přijde rozednění". (syn)

prcičky: jen součást českého názvu amerického filmu *American Pie* (*Prci, prci, prcičky*).

Kvazideminitivum v této skupině je *srandičky*. Nemá základ, který by mohl být použit ve stejném komunikačním kontextu (1).

- (1) ***Srandičky, co?***
Findest du das witzig?
Think you're being funny, do you?

9.1.4 Sufix **-ity**

1. *cupity*
2. *dupity*
3. *houpity*
4. *šupity-dupity*

9.1.5 Další prostředky

Vedle těchto jsou ještě modifikované interjekce: jen s *-t-*: *ham* → *hamty*, se *-s-* *hejsa*, *prdlajs*. Tvar *hamty* se blíží (díky samohláskám *-a-* a *-y-*) spíš augmentativům. Modifikace od *hej* → *hejsa* a *prd* → *prdlajs* rozšiřují jednoslabičnou interjekci o expresivnější rys, nedomnívám se však, že by se jednalo o deminuci. K deminutivu se blíží jen *prdlačky*. Jemné rozdíly mohou naznačit paralelní texty.

- (1) **Prd.** *Najdem ukrajinský jeřáby. Pelikány.*
Blödsinn. *Hier finden wir nur ein paar dämliche Kraniche. Pelikane.*
Bullshit. *All we're finding is Ukrainian cranes. Pelicans.*
--
Ale prd! *Moje babička byla buldozér.*
Keine Chance, *meine Großmutter war ein Bulldozer.*
No crap! *My mother was a bulldozer.*
- (2) **Prdlajs!**
Scheiße, Scheiße, Scheiße! Einen Dreck!
Shit, Shit, Shit
--
Prdlajs
Dieser Scheiß!
That's bullshit!
- (3) *Ale prdlačky, směje se táta spokojeně.*
Einen Scheißdreck hab' ich, lacht Papa zufrieden.
That's bollocks, *Dad laughs happily.* *Viewegh-VychovaDivekCR*
--
Prdlačky!
Unsinn!
Bullshit!

Z trojice *prd* – *prdlajs* – *prdlačky* se zdá nejhrubší *prdlajs* (2), nejméně hrubé snad *prdlačky* (3). Vyplyvá to především z kontextového zapojení. V paralelním korpusu však není dostatek dokladů.

9.2 Frekvence

Obecně nejsou deminutiva citoslovcí v psaných textech příliš častá. Signifikantní výskyt (maximálně však 0,8 i.p.m. ve vyváženém korpusu syn 2010) mají: *ahojky*, *božínku*, *mňamky*, *nazdárek*, *panečku*, *šupky* (řazeno abecedně; frekvenčně viz tabulka 60). Ostatní jsou zastoupeny velmi slabě i ve sdruženém korpusu SYN 2014, v tabulce 60 je uvedeno 0.

Deminutivum	Abs. počet	i.p.m.
<i>nazdárek</i>	101	0,83
<i>božínku</i>	95	0,56
<i>ahojky</i>	48	0,39
<i>propáníčka</i>	23	0,23
<i>lidičky</i>	16	0,16
<i>čauky</i>	14	0,14
<i>na zdravíčko</i>	12	0,12
<i>pacičky</i>	7	0,01
<i>mňamky</i>	6	0,06
<i>panečku</i>	5	0,05
<i>řečičky</i>	4	0,04

<i>ahojka</i>	4	0,04
<i>prdlačky</i>	3	0,03
<i>páček shledáček</i>	2	0,01
<i>jeminánku</i>	2	0,12
<i>jéminku</i>	1	0,01
<i>ahojík</i>	1	0,01
<i>šupky</i>	0	0
<i>prcičky</i>	0	0
<i>pidlíki, pidlíky</i>	0	0
<i>papušky</i>	0	0
<i>jupínky</i>	0	0
<i>fújky</i>	0	0
<i>čusík</i>	0	0
<i>cupity, dupity, dupky</i>	0	0

Tabulka 60: Počty dokladů citoslovcí (korpus syn2010, doplněno ze SYN 2014)

V tabulce jsou částečně zredukované frekvence monokolokátů (*pacičky, prcičky*). U homonymních tvarů (*lidičky, řečičky*) byla použita statistická metoda výskytu (vždy z náhodného vzorku 50 konkordancí).

9.3 Sémantika

Klíčů k obecnému dělení citoslovcí se nabízí víc: podle původu (cizí, domácí), vzniku (primární, sekundární), tvaru (jednosložkové, vícesložkové) atd. V sémantické klasifikaci se většina autorů více méně shoduje, liší se jen jemností členění (srov. např. Kroupová 1977; *Příruční mluvnice češtiny* 1995:356-358 nebo *Encyklopedický slovník češtiny* 2002:56). Následující členění vychází z dělení Čermákova (2010:181-182).

Deminutiva se nejčastěji tvoří od citoslovcí kontakto­vých (pozdravy), pak emocionálních (ne/chuť, ne/libost, údiv, zděšení atd.) a voluntativních (povzbuzení, vybidnutí). Málo se tvoří od onomatopoeik (zvuky), doložena nejsou od faktuálních citoslovcí.

9.3.1 Kontakto­vá citoslovce

Patří sem pozdravy (většinou) ohraničující komunikát. Stejně jako ostatní interjekce fungují jako samostatný mluvní akt (srov. také Engel 1991:60). Deminutiva jsou doložena od vyloženě kontaktních citoslovcí *ahoj, nazdar, pa (pá-pá)* a od deklarativního *na zdraví*. Základy *ahoj, nazdar* i jejich deminutiva se užívají synonymně jak u setkání, tak u loučení. Odpovídají tomu i protějšky v jiných jazycích (viz přehledy).

ahoj → *ahojky, ahojka, ahojík, (ahojda)*

Rozdíl v užití mezi nimi není. Všechna deminutiva se používají v důvěrnějším až žoviálním kontaktu. Doklady jsou častější u iniciace kontaktu. V němčině jim pak odpovídá vedle deminutivního (1) neutrální *Hallo*, hovorové *Tag* nebo „modernismus“ *Hi*.

- (1) *Ahojky, prdelko!*
Hallöchen, Elfenpopöchen!

U loučení jsou nejčastějšími doloženými ekvivalenty *Wir sehen uns. Adieu*, ale i deminutiva *Tschau, Tschüssi* (viz také německé interjekce se sufixem *-i*). V hovorové rakouské němčině by jim mohlo odpovídat deminutivum *Batschi* nebo hovorové *Pfia di/eich/enk (Gott)*, což je zkomolenina od *Behüte dich/euch (Gott)*.

Tvar *ahojda* je ojedinělý. Jako deminutivum zřejmě vnímáno není.

nazdar → nazdárek

Častěji se říká při setkání. V této funkci mu pak v němčině odpovídají deminutiva: *Halli, hallo!*; *Tagchen*; nebo hovorové tvary *Hi*; *Hey (du)*; *Hall-llo!!!*; *Heißa hopsa*. Méně je doloženo jako citoslovce loučení. Zde mu taktéž v němčině odpovídá deminutivum *Tschüssi* nebo v hovoru běžná výpůjčka (2).

- (2) *Okamžitě vypadněte! Nebo to špatně skončí. Nazdárek . Bylo už načase!*
Sofort raus, oder Sie bekommen Probleme. Adieu. Endlich. (subtitles)

Protějšky synonym *ahojky/ahojka/ahojík* a *nazdárek* mají v němčině, angličtině a slovenštině převážně tyto ekvivalenty:

česky	německy	anglicky	slovensky
<i>Ahojky/Ahojka/Ahojík, ≈</i>	<i>Tagchen</i>	<i>Hi</i>	<i>ahojte</i>
<i>Nazdárek</i>	<i>Halöchen</i>	<i>Hi there</i>	<i>nazdar</i>
	<i>Heißa hopsa</i>	<i>Heysan hopsan</i>	<i>nazdárek</i>
			<i>zdravíčko</i>

pá (pá-pá) → páček

Deminutivum *páček* se vyskytuje více mně jako monokolokát ve spojení *páček-shledáček*. Jedná se zjevně o novotvar Pavla Nového vzniklý odvozením od *pá/pá-pá* a zkřížením s *nashledanou*. V psané češtině je to tvar celkem nový (v mluvených korpusech se však nevyskytuje). Doklady jsou z korpusu SYN 2014 (3) a InterCorp cs-en (verze 7) (4).

- (3) *Chci ještě stihnout odpolední procházku a tak se loučím slovy páček-shledáček. Ahoj Lenka. P.S: Ozvi se brzo!*

--

Těším se na vás v neděli 22. března na zimáku v Písku. Páček shledáček!

Infantilita tohoto pozdravu je zjevná i z anglických protějšků.

- (4) - *Pane, děkan a páček shledáček.*
- *Ta very much, chuck, pal, love, sir.*

Páček-shledáček.
How-dilly-doo-dilly.

Doklady (4) jsou z česko-anglických textů filmových titulků. Otázkou je, zda se tvar ujme nebo zůstane jako jazyková efemerida.

Na zdraví! → Na zdravíčko!

Samostatnou podskupinu tvoří deminutivum od deklarativního pozdravu při přípitku. Tvar *zdravíčko* je nutné projít v korpusu pozorněji. Celkem se toto slovo (nikoliv lexém) vyskytuje v korpusu syn 2010 87krát. Rozložení mezi jednotlivé významy (tabulka 61) je zajímavý, není však překvapivý.

Funkce	Abs. počet	Poznámka
Interjekce celkem	47	
<i>zdravíčko</i>	46	pozdrav při setkání
<i>na zdravíčko</i>	1	přípitek/„toast“
deminutivum od substantiva zdraví	20	většinou přání ve spojení: <i>hodně štěstíčka a zdravíčka</i>
„růžová barva na tvář“	14	
proprium	7	divadelní spolek, školka
Celkem	87	

Tabulka 61: Rozložení funkcí slova *zdravíčko* v korpusu syn2010

Mezi 47 tvarů interjekcí *zdravičko* se jedná většinou o uvítací pozdrav (5). Ten nelze nahradit základem (**Zdraví, šerife!*), proto nepředstavuje pravé deminutivum. Je to nesporně hovorovější, neformální a celkem častý pozdrav i v moderních textech. Nejedná se ani o „Starší hovor. pozdrav vyjadřující přání zdraví. „Zdravičko, teta! ...“, jak uvádí PSJČ, ani o „zastaralý moravský pozdrav“ podle SSJČ.

- (5) „*Zdravičko, pane Burkhart,*“ *zahlaholil.*
„*Zdravičko, šerife!*“
„*Zdravičko, sousede,*“ *opáčil Fred;*
- (6) "*Zdravičko. Tak bysme byli tady.*"
»*Servus. Da wären wir.*« (Popláček: *Bylo nás pět*)
- (7) *Paolo se ještě smál, když ho někdo přátelsky plácl do zad, až to v kytáře zazvučelo. "Ahoj, Paolo!"*
"*Zdravičko, Carolo, jak se máš?"*
Paolo lachte noch, als ihn jemand freundlich auf den Rücken klatschte, daß die Gitarrensaiten aufsummten. «*Ciao, Paolo!*» «*Ciao, Carolo, wie geht's?*» (Adla: *Kleopatra v kytáře*)

V němčině mu odpovídají (typicky) *Hallo, Hallöchen, He, Hey, Hi*, ve starších textech (6) také *servus*, popř. (netypicky) *ciao* (7), či (situačně) také *Mahlzeit!* nebo *Morgen!*.

Pokud se jedná o loučení (v češtině se to pozná především podle kontextu nebo intonace), pak jsou nejčastějšími protějšky *Tschüß* nebo *Tag* (místo standardního *Guten Tag*). K loučení se však tato interjekce používá minimálně.

O deminutivu lze tedy mluvit pouze v deklarativní situaci, při přípitku (8)-(10) nebo jako reakce na kýchnutí (zde může být deminutivum i bez předložky). Tvar základu jen *Na zdraví!*, deminutivum je tedy uváděno taktéž s předložkou.

- (8) *Alžběta zvedla sklenici: „Tak na zdravíčko!“ „A na naše setkání!“*
- (9) „*Ale je venku zima, zase protahuje polák, tak na zdravíčko!*“
„*Aber draußen ist wirklich eine Kälte, sie kommt wieder einmal von Polen herein, also zum Wohle!*“
- (10) *-Na zdravíčko*
-Cheers!

V němčině českému deminutivum může odpovídat (stylizovaně) použitý zastaralý tvar dativu s *-e* (9) nebo i výpůjčka z angličtiny (10).

Nedostatek dat neumožňuje doložit další varianty, dovedu si ale představit v němčině dál výpůjčky např. *Salut!* nebo *Skol!* Ve stejné situaci jako české *na zdravíčko!* se užívá také deminutivum od *Prost!* za použití běžných prostředků pro tvoření německých deminutiv (11): *Pröstli!, Prösterchen! Prösterle!*

- (11) *Die alte Dame bewahrte tadellose Haltung. (...) Zum Anpuff nippete sie am Bierglas: „Prösterchen!“*
Noch ein Pröstli, noch ein Stösschen, ...
ein wohlmeinendes prösterli an den löschtrupp der freiwilligen
auf die nächsten 15 jahre „prösterle“

Rakouské *Prösterl* se moc neužívá. Jeden ze vzácných dokladů (12) je doložen ve štyrské lidové písničce v korpuse DeReKo (2015).

- (12) *Ein Prost, ein Prost, ein Prösterl, ein Prost, wir leben nur einmal.*

Zkušenost s rakouskými reáliemi praví, že se i tam používá spíš „švýcarské“ *Pröstli!*, řidčeji *Pröstchen!* (viz také deminutiva německých interjekcí).

9.3.2 Emocionální citoslovce

Podskupin je víc, ty která tvoří deminutiva lze rozdělit dál na povzdech (13), úlek (14), údiv (15), zděšení (22), libost (30), radost (34) nebo odpor (32).

Podle vzniku se nabízí také členění na primární a sekundární. Sekundární se (zde všechny) vztahují k Bohu. Nutno podotknout, že samotná jeho instance není v těchto interjekcích (většinou) doopravdy vyzývána, naopak: Bůh je často tabuizován zkomolenými tvary (např. *jémine*).

Bože → božínku

Rozdíl mezi zvoláním *B/božínku!* a *B/bože!* je především v tom, že základ (*bože!*) se často pojí ještě s nějakým atributem (*dobrotivý, můj, Pane, všemohoucí, na nebesích*). Často je před ním také „uvozovací“ interjekce *ach*. Deminutivum *B/božínku* stává samostatně.

Ekvivalenty v němčině jsou závislé na situaci. Zděšení, zklamání: *Großer Gott, mein Gott*, povzdech: *meine Güte, ach mein Gott*, radost (překvapení): *Mein Göttchen* (17).

(13) **Božínku**, tolik mě bolí hlava!

(14) **Božínku**, to je ale otázka!

(15) *Ted' se otrěpal...* **Božínku!** Uletěl.

(16) **Božínku**, a cos udělal?

(17) ...no na to setkání dědy a vnoučete. **Božínku**, napadlo mě, von nakonec ještě bude docela lidskej, ten slizoun.

...na für das Treffen Großvater-Enkelkind. **Mein Gottchen**, hab ich gedacht, der wird ja noch richtig menschlich, dieser Schleimer. (Grass: Širá pole)

V angličtině to je podobně: zděšení, zklamání: *oh my goodness, gosh*; povzdech: *oh dear*; radost: *God, (you're so sweet!)*.

Zastoupení „uvozovacích“ interjekcí *oh, ach* je nejčastější v angličtině. Němčina je užívá středně často, v češtině tyto chybějí téměř všude.

jémine → jéminánku/jeminánku, jéminku

Zvolání *jémine/jémine* vzniklo od *Jesu Domine*, často se v češtině i kříží s němčinou *Jesu Domine + Gott → jeminkote* (podobně *Jesus + Gott → jesuskote*). V němčině mu většinu odpovídá *Meine Güte, Himmel, Oje*, nebo i *cool!*.

Tvar *jéminánku* (často s kvantitou *-é-*) má protějšky *meine Güte, ach du Liebes, oh!* a vyjadřuje především údiv nebo zděšení.

Méně časté je *jéminku* (18).

(22) "**Jéminku!**" vykřikl, když se mu jednu zápalku podařilo rozškrtnout, jenže ji samým překvapením hned zas upustil.

»**Uuhps!**«, stieß er aus, als er es schaffte, ein Streichholz zu entzünden, und vor Überraschung ließ er es prompt fallen.

Z mála dokladů nelze vyvodit obecné závěry, ovšem náznakem je vidět tendence k „mírnějšímu“ zvolání deminutivem.

Příbuzná citoslovce *šmankote* a *jéminkote* deminutiva netvoří.

Deminutivní tvar je také ve zvolání *panenkomárja!*, *panenko svatá/skákavá*. Jeho obměna bez deminutivního tvaru je v inverzním pořadí a zní *márjapanno!* *Panenkomárja, Svatá panno!*

(23) **Marjapano**, drž tu potvoru pořádně!

Jesus, Maria, halt das Ding fest! (subtitles)

(24) **Panenko svatá**, vždycky jsem byla poctivý člověk.

O heilige Jungfrau, immer war ich ein ehrlicher Mensch. (konsalik-bylo_jich_des)

Z nemnoha dokladů vyplývá, že citoslovce bez deminutiva má charakter spíš apelativní, kdežto s deminutivem především emotivní.

lidi* → *lidičky

Deminutivum *lidičky*(!) vyjadřuje silnější zděšení, údiv nebo apel než základ *lidi* (!) a mívá v němčině protějšek taktéž deminutivum (24) - (27), někdy může být úzkost/bolest vyjádřena také rekurencí (28).

- (24) "Pojďte, **lidičky** boží, prokristapána, pojdte a vemte si bochníky a mouku, munzemle a dalamánky;
"Kommet, **Kindlein** Gottes, um Christi willen, kommet und nehmt euch Brot und Mehl, Kaisersemmeln und Weckerin; (Čapek: Tovarna na absolutno)
- (25) *Jej - zle je, lidičky!*
Ach - es ist schlimm, Leutchen! (Otčenášek: Romeo, Julia a tma)
- (26) 'Ježíšmarjá, **lidičky,**' začal křičet, vždyt' jsou prázdný, jako byly dřív!
»Jesusmariandjosef, **Leutln**, hat er zu sehrein angefangen, sie sind ja leer wie früher. (Hasek: Osudy dobrého vojáka Švejka...)
- (27) "Novinka, **lidičky,** novinka!
A Neuigkeit, Leutln a Neuigkeit! (Canetti: Zaslpení)
- (28) *Tchán sedí na schodech, skrčen v uzlíček, a vyje: "Lidičky! Lidičky! Pohledte na mě!*
Der Schwiegervater saß auf der Stiege zusammengekauert wie ein Häuflein Unglück und klagte:
„Schaut mich nur an, schaut mich nur alle an! (Poláček: Dům na předměstí)

České deminutivum *lidičky* (!) bylo dřív překládáno do němčiny rakouským *Leut(e)ln*. V novějších textech převažuje *Leutchen*.

řeči* → *řečičky

Zdůrazňuje se tak především pohrdání.

- (28) *První krok je ... obrana nádrže. Řečičky! Jen řečičky! Zemřeli byste kvůli nějaké vidině!*
Verteidigung des Treibstoffs. Worte! Bloß Worte! Ihr würdet für eine Illusion sterben! (subtitles)
- (29) *O čem to ženské dole mluvily, Agustino? Ále! Řečičky. Viš , jací jsou venkované.*
Worüber haben die Frauen geredet, Agustina? Ach! Geschwätz. Du weißt doch, wie wir Dorfleute drauf sind. (subtiltes)

V tomto kontextu nelze v němčině použít deminutivum, místo něho stojí základ (28) nebo expresivum (29).

mňam, fuj* → *mňam(ik)y, fujky

Vyjádření většinou chuťové nebo jiné smyslové (srov. (32) a (33)) ne/libosti se může realizovat dvěma antonymními citoslovci *mňam* a *fuj*. K oběma jsou doložena deminutiva.

mňam* → *mňam(ik)y

Doklady jsou celkem vzácné. Pokud to lze odhadnout, autorkami jsou především ženy.

- (30) *...jelly beans, které jsou zvenku tvrdé a uvnitř je měkké želé. Ty jsou tak mňamy!* (syn: Mladá fronta DNES, 7. 4. 2007)
- (31) *kde jsme si s Myšákem dali dva super sladké poháry (mimochodem, byly opravdu dobré - mňamiky, mňam)* (syn: Clavis, ročník 1997)

fuj → *fujky*

Deminutivum od *fuj* zjevně taktéž užívají především ženy k oslabení odporu (32), (33).

(32) *Fujky, fujky, Leoši... Týden v jednom oblečení!*⁵⁹

(33) Dnes teda **fujky**

Posted on 20.12.2014 by Anina

Tak dnes teda **fujky**, nandáváme potahy na sedačky do auta, které nemají otvory, nikdo nepozná, jak to patří a prostě tam nejdoou, osm stovek v vniveč a paragon odvezly popeláři hihí. Dnes pokládáme můj již historický koberec, který asi ty dirky bude mít, ale od myši hihihí a tak je to dnes fujky!

Tak doufám, že vy máte vše už hotovo a odpočíváte, já teda jo, i když fujky, protože jááá jen pozoruju, radím a buzeruju hihihí Nemám tudíž časík, nakouknu navečer.

(<http://www.babskypokec.cz/2014/12/20/dnes-teda-fujky/>)

Doklady (32) a (33) jsou z internetu. Tvar je okrajový.

jupí → *jupínky*

Okasionální výskyt k vyjádření radosti je deminutivum od *jupí*. Ten je doložen jen na internetu (34).

(34) *Konečně, **jupínky!** Těším se, přestože je tady jen info.*⁶⁰

Podobně vzácné je i např. *juchuchů!!!*. Toto citoslovce však nemá deminutivní charakter.

9.3.3 Voluntativní citoslovce a onomatopoeie

Citoslovce voluntativní (vybídnutí) a zvuků jsou zde v jedné skupině. Často se kryjí a mají k sobě i jinak blízko – pobídnutí simuluje např. zvuk úderů chodidel o zem/rukou o sebe. Význam lze rozlišit jen podle širšího kontextu. Vesměs se jedná o odvozeniny od primárních interjekcí. Vyskytují se především v ustálených vazbách, rčeních a říkankách.

šup, dup → *šupky, dupky*

Z porovnání s jiným jazykem (zde němčinou a angličtinou) je zjevné, že se jedná skutečně o deminutiva. Základy (*šup, dup*) jsou většinou „hrubější“ zvuky (1).

- (1) (cs) *dup, dup, dup*
(de) *Rumms, bumms*
(en) *Thump, thump, thump.*

--

- (cs) *Dup, křup!*
(de) *Klapp! Schnapp!*
(en) *Clap! Snap!*

- (2) *Jdeme. Šupky, šupky*
Come on, let's go. Come on, come on.
- (3) *Honem! Když uvidí, že nám pomáháte, zabijou vás! Ale kdež! Tvůj otec by pro nás udělal... To máš fuk. Tak šupky dupky.*
Hurry. But if they see you helping us, they'll kill you. I'm sure your father would do the same for ... (...).
Now, hustle your bustles.
- (4) *Šupky, dupky, hej, kdopak mě k sobě chce?*
Eene, meene, manne, wer will mich in seiner Wanne? Niemand! (SUBTITLES),

Protějšky „deminutiv“ *šupky, dupky* mají v angličtině zesílenou expresivitu opakováním (2) nebo aliterací (3). Pro nedostatek dat nelze odhadnout německé protějšky. Mohlo by jim odpovídat také opakování *hopp(a) hopp, dalli dalli*, nebo *los, komm!*.

⁵⁹ Článek v Aha! online: <http://www.ahaonline.cz/clanek/trapas/56441/fujky-fujky-leosi-tyden-v-jednom-obleceni.html>

⁶⁰ Blog na <http://my-world-is-fantasy.blog.cz/1010/for-some-it-s-just-a-game>

Aliterace se v němčině může taktéž uplatnit i v říkance (4). Je to však jediný doklad, navíc s posunutým smyslem. Zde se jedná spíš o rozpočítávadlo *Eene, meene, (muh)...* ≈ *Ententyky, dva špalíky...* Komunikační funkce jsou však shodné.

hop cup → **hopky/hupky** a **cupky**

Tvary jsou doloženy jen v jednojazyčném korpusu SYN 2014.

- (5) *To byl takový záblesk myšlenky. **Hopky šupky** do postele, začal jsem si vypisovat vtipy, na které jsem si vzpomněl.* (syn: Deníky Bohemia, 29. 1. 2005)
- (6) *Ale Halina neřekl ani slova, vzpamatoval se a **hupky cupky** za mladým pánem, který už vycházel z nádraží a zahýbal k městu.*

pac → **paci, pacičky**

Citoslovce *paci* a *pacičky* lze podmíněně považovat za deminutiva od *pac*. Komunikační rozdíl mezi vybidnutím *Udělej pac, pac!* a *Udělej paci, paci!* v sémantické rovině žádný není, pragmaticky se spíš jedná u tvarů *paci, paci* o komunikaci s menším dítětem. Češtině se však často stejná opakující se slova obměňují: *Udělej pacinky pac!*, popř. *Udělej paci, pac!*. Oba sufigované tvary se nejčastěji vyskytují v rýmovačce *Paci, paci pacičky, táta koupil botičky...* Říkanka má ekvivalenty i v jiných jazycích, kde se taktéž opakují počáteční slova:

anglicky *Patty-cake* (dřív také *pat a cake, pat a cake*) (Opie 1997):

*Patty Cake, Patty Cake,
Baker's Man;
That I will Master,
As fast as I can;
Prick it and prick it,
And mark it with a T,
And there will be enough for Tommy and me.*

rusky:

*Ладушки, ладушки,
Где были? - У бабушки!
Что ели? - Кашку.
Что пили? - Бражку....*

slovensky:

*Ťap-ťap ťapušky,
išly mačky na hrušky
Popadali do blata,
podriapali kožušky,
povešali na vráta,
príde kocúr - popláta. ...*

V němčině (alespoň v rakouské varietě) mi tato říkanka není známá.

9.4 Poznámka k deminutivům citoslovcí

Kontrastivní pohled na citoslovce rozkrývá ještě další, logický fenomén: je-li v jazyce A interjekce, může být (a často bývá) v jazyce B (C atd.) věta, resp. propozice, kterou dané citoslovce vyjadřuje. Platí to více méně při pohledu oběma směry:

- a) české interjekci odpovídá věta v němčině i angličtině (1) - (5). Anglický ekvivalent *come on* (2), (3), (5) ovšem stojí na hranici propozice a interjekce.
b) Německé interjekci odpovídá věta v češtině (6).

- (1) *Tak šup.*
Und los geht's.
Here we go.
- (2) *Tak šup!*
Nun mach schon, mach schon!
Now come on, come on!
- (3) *Šup, obleč si tričko.*
Komm, zieh dein T-Shirt an.
Come on, put your T-shirt on.
- (4) *Tak šupky na to. Ale ... až za pár minut.*
Aufstehen und los ... so in zehn Minuten.
Let 's get up and go... in ten more minutes.
- (5) *Šupky, šupky.*
Kommt, wir gehen.
Come on, come on.
- (6) *-,Los! Dalli, dalli!‘*
„Honem! Jdeme na to!‘
--
Aber dalli!
Nepostávejte tu!

Slovenské ekvivalenty bývají často shodné s českými. Např. *šup, dup, šupky dupky, cupky dupky* atd. si odpovídají zcela. Rozdíly mezi češtinou a slovenštinou popisuje podrobněji Kroupová (1977).

V zásadě lze vytvořit deminutivum od většiny citoslovcí, funkce je pak ironizující a výsledek může působit docela křečovitě (7).

- (7) *Mocinky šupajdinky do cvokhausíčku!*⁶¹

Oblast okasionálně vytvořených deminutivních citoslovcí se často koncentruje do oblasti zesměšňování homosexuality ať už ve vtipech šířících se ústně („*Teplej pejsek dělá hafušky haf!*“ „*Teplej kámen dělá buchinky buch*“), ale také např. na fóru, ve kterém se kritizuje reklama na auto s polonahým kulturistou (8).

- (8) *„Tomu se říká gay car represent. :-D Bud' rád, že to není video a nemusíš poslouchat něco jako "Á žuch na silničku a dvakrát klikneme vedle naší ikonečky a jedeme... Pořádně sevřeme pulečky [...] a držíme pózičku. Jedna, dva, tři a stáčí. Teď si dáme sestavičku znova. Á žuchinky žuch..."*
*No chuťovka.*⁶²

Z komentářů k deminutivním interjekcím je zjevné, že nejsou v psaných textech frekventovaná. Mimo interjekcí pozdravů mají silně stylizovaný, často ironický tón.

⁶¹ Blog skupiny UDG z Ústí n/L: Uživatel: Uá! 30.06.2010 / 23:43:04.

⁶² Zdroj: <http://www.forum.mx-5.biz/viewtopic.php?f=8&t=1969&start=30>

III. NĚMECKÁ DEMINUTIVA

Systém německých deminutiv není tak komplexní jako systém deminutiv českých. Aby byla zachována jednotnost popisu, je i tento oddíl rozdělen podle slovních druhů na deminutiva německých substantiv, adjektiv, verb a jiných slovních druhů. Podobně jako v češtině se německá deminutiva soustřeďují do oblasti jmen, a to pouze podstatných. U dalších slovních druhů hrají deminutiva v němčině vyloženě marginální roli, proto bývají popisovány velmi zřídka – výjimkou je snad monografie o morfopragmatice, kde autoři popisují např. i starší pronominální deminutiva ve vídeňské němčině (Dressler/Barbaresi 1994:106-107).

Z odborné literatury popisující německá deminutiva je třeba zmínit obecné gramatiky Engel: Deutsche Grammatik (1991); DUDEN Die Grammatik (2005), gramatiku němčiny pro cizince Helbig/Buscha: Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht (1996). Zmínka o substantivních deminutivech je téměř v každé německé gramatice nebo publikaci popisující tvarosloví německých slov. Popisy deminutiv a příbuzných slovních modifikací jdoucí do různé hloubky problematiky jsou zde přehledově rozděleny na gramatiky a monografie k tématu.

Gramatiky

Substantivní Deminutiva

Přehledné popisy jsou především v těchto gramatikách: Engel 1991:517, 518; DUDEN Die Grammatik 2005:740; Helbig/Buscha 1996:274.

Slovesná deminutiva

DUDEN Die Grammatik (2005:718) uvádí jako „atelická slovesa s deminutivně-iterativním významem“. Další popis je také v Helbig/Buscha 1996:72.

Adjektiva a adverbia

U adjektiv a adverbii se uvádí jen: *-lich*, a to jako „zeslabení stupně intenzity“ (DUDEN Die Grammatik 2005:769), nebo sufix „občas zeslabující“ (Engel 1991:579).

Monografie a odborné stati

Popis jednotlivých (substantivních) sufixů včetně etymologie i nářečních viz Wrede (1908) vycházející z Polzina (1901); přehledně taktéž Ettinger (1974:47-79).

Fleischer (1969) a Fleischer et al. (2012) popisují deminutiva substantivní (1969:164-168; 2012:231-235), „menší míru adjektiv“ (1969:248; 2012:305) a verbální deminutiva (1969:290-291; 2012:377).

Deminutiva z pragmatického a kontrastivního hlediska: Dressler / Merlini Barbaresi (1994), formální popisy tvorby deminutiv jednotlivých německých slovních druhů: Dressler / Merlini Barbaresi (1994:103-110).

Kontrastivně s jinými jazyky: Březina (1983) s češtinou, Klimaszewska (1983) s holandštinou a polštinou, Würstle[ová] (1992) s angličtinou a francouzštinou.

Všechny popisy se shodují především v tom, že uvádějí sufixy substantivní *-chen* a *-lein*, někdy i slovesné *-eln*, popř. adjektivní *-lich*. Poslední dva většinou jako zeslabující nebo (jen obecně) modifikující sloveso.

Deziderata

V popisu německých deminutiv dodnes jednoznačně chybí:

- 1) podchycení frekvence deminutiv, tedy která jsou užívána, která naopak ne;
- 2) podrobnější popis funkcí deminutiv v kontextu (jeden z mála: Wolf 1997);

3) rozlišení pravých deminutiv od deminutivních tvarů, které nemají deminutivní význam (kvazideminitiva);

4) popis regionálních standardních variet.

V následujících kapitolách se pokusím alespoň částečně tyto mezery zaplnit. Metoda je shodná s výzkumem českých deminutiv. Na korpusových dokladech bych chtěl dokázat, které deriváty je možné považovat za deminutiva, které naopak ne. U mnohých dokladů jsou také uvedeny protějšky v češtině, popř. i v jiných jazycích. Zdrojovými daty byly především texty korpusu InterCorp de-cs (verze 6 a částečně vyšší) a korpusu DeReKo 2014 (Archiv W), doplňkově také jiné korpusy (např. AMC).

Struktura je shodná s popisem českých deminutiv: kapitoly jsou řazeny podle slovních druhů, v rámci nich pak podle četnosti zastoupení jednotlivých deminutivních prostředků.

1. Německá substantivní deminutiva

Substantivní deminutiva německého standardu jsou popsána uspokojivě ve výš uvedených publikacích především po formální stránce. Funkci deminutiv trefně popisuje Fleischer (1969: 166) postavením vedle sebe analytického vyjádření velikosti *kleine Stadt*, *kleine Summe* a deminutiva *Städtchen*, *Sümmchen*, přičemž upozorňuje právě na onen emotivní, expresivní rozdíl, který je na těchto dvojicích znát i bez zapojení do kontextu.

1.1 Popis deminutivních prostředků substantiv

Podobně jako v češtině, i v němčině se uvažuje o deminutivech utvořených především sufixy. Klasikové německé slovo tvorby (Erben 2006, Fleischer 1969, Dam 1963), ale také autoři (i novějších) kontrastivních publikací (Březina 1983, Klimaszewska 1983, Würstle 1992, Dressler/Merlini 1994, Nekula 2013 a jiní) se v popisu německých deminutiv příliš neliší. Vždy jsou zmíněny sufixy *-chen* a *-lein*. Ne ve všech jsou zmíněny také jiné sufixy. Pokud ano, uvádí se další tvary odvozené od *-lein*, tedy *-l*, *.-erl*, *-li*, *-le* (např. Dressler/Merlini 1994:103), s poznámkou, že se jedná o sufixy kolokviální, nářeční, substandardní. V gramatice DUDEN Die Grammatik (2005:740) jsou uvedeny tyto sufixy sloužící k modifikaci (deminuci):

„Modifikationsart: Diminuierung; Affixe: *-chen*, *-lein*, *-le*, *-el*, *-i*; Beispiele: *das Kindchen*, *Tischlein*, *Häusle*, *Kindel*; *die Mutti*“.

Diatopické (nebo jiné) rozlišení uvedeno není. Za pozornost v této gramatice platné pro všechna území, kde se mluví německy, stojí dva body: 1) uvedené modifikační sufixy *-i* a *-ling*, jejichž funkce není zcela jednoznačná; 2) koncentrace na „vnitroněmecké“ varianty sufixu *-lein*, tedy *-le*, *-el*, avšak absence typicky rakouského *-erl* a švýcarského *-li*. Oba body je nutné probrat podrobněji.

1.1.1 Problematické body deminutivních prostředků

1.1.1.1 Vymezení modifikačního sufixu *-i*

Sufix *-i* byl výhradně typický „onomastický sufix“ (Fleischer 1969:184) hypokoristik: *Hansi*, *Jani*, *Uschi*. V současnosti (pravděpodobně také pod vlivem angličtiny) se z něj stává častý sufix při tvorbě expresivních zkrácenin od apelativ: *Sozi*, *Azubi*, *Schnulli* (srov. Vomáčková 2007:194). Dressler (1994:108) ho označuje za „dětský“ („childish“), na nějž se neváže žádná koncovka flexe. Nezodpovězenou otázkou zůstalo, zda je možné ho považovat za sufix deminutivní. Pokud aplikujeme delimitaci deminutiv uvedenou v kap. 3. prvního oddílu, domnívám se, že ho za deminutivní považovat lze.

Po výběru substantiv končících na *-i* (z korpusu InterCorp de-cs (verze 7) byla na vzorku nejčastějších slov se sufixem *-i*: *Bubi*, *Schatzi*, *Sozi*, *Trabi* provedena analýza s těmito výsledky:

- 1) Všechna mají základy v současné němčině, které jsou častější než tvary s *-i*.
- 2) Základ a derivát s *-i* mají podobné okolí, podobné kolokační partnery, v korpuse DeReKo i některé shodné syntagmatické vzorce. (*Bubi* je v němčině častá přezdívka proto se společné kontexty s *Bub* hledají nesnadno.)

Podobný kontext: *Bub* → *Bubi*

- (1) *Man drückt Mädi oder Bubi oder beide zusammen der Großmama aufs Auge und weiß sie in den besten Händen.*

- (2) *Das Baby - ob **Bub** oder Mädchen, davon lassen sich die Eltern überraschen - soll von Oma und Uroma bestens versorgt werden.*

Podobné syntagmatické vzorce, podobné okolí: *Trabant* → *Trabi*

- (3) ***Trabant** [und] Wartburg*
***Trabi** [oder|und] Wartburg*
- (4) ***Trabi** wird beim Workshop bemalt*
*ein himmelblauer [buntbemalter] **Trabant***

3) Okolí derivátu s *-i* (5) je expresivnější než základu (7):

- (5) ***Trabi** [...] tuckert durch Region*
- (7) *Vollmond [...] erreicht unser **Trabant** [das Ziel]*

4) Derivátu s *-i* v češtině často odpovídá deminutivum (8), (10), deminutivní tvar nebo expresivum (9).

- (8) *Das Raumschiff, das sie betrachteten, war wirklich ziemlich klein, aber ungewöhnlich, ganz das Spielzeug eines reichen **Bubis**.*
*Plavidlo, které si prohlíželi, bylo hodně malé, ale ne zrovna obyčejné - nejspíš hračka bohatého **hošíka**. (adams-restaurant_na_ko)*
- (9) *Dachte, du wärst so'n **Bubi** von Mamas Schürze.*
*Myslel jsem, že jsi takový maminčin **cucánek**. (remarque-tri_kamaradi)*
- (10) *„Na, was - **Schatzi** - wozu denn -“. Sie lehnte sich dicht an ihn.*
*Nu, co - **zlatičko** - proč potom -" Přitiskla se těsně k němu.*

Protějšky vypadají v přehledu takto:

Bubi ≈ *hošík, cucánek*, pokud se jedná o proprium tak *Milouš*.
Schatzi ≈ *zlatičko, kocourek, pusinka* - většinou se jedná o oslovení člověka (tvary bývají ve vokativu). Především tak oslovují ženy muže. Méně běžný je opačný směr (11), tedy muž oslovuje ženu. Zde jsou protějšky jiné.

- (11) *Da bist du ja, **Schatzi**.*
*Ahoj, **buchtíčko moje**.*

Zdá se, že se rýsuje rozdíl v užívání oslovení *Schatz/Schatzi* mužů (10) a žen (11). Zběžný náhled na data paralelního korpusu naznačují, že muži oslovují (své) ženy spíše *Schatz*. V češtině pak *miláčku, drahoušku, kočička, drahá, láska*, a mnohé jiné, naopak ženy muže oslovují spíše *Schatzi* (≈ č. *kocourku, poklade* aj.)

Ekvivalent *Trabi* je většinou *Trabík*, tedy také deminutivum.

Výjimku v této řadě tvoří *Sozi*. V češtině zde není deminutivum (*socík* má minimálně jinou konotaci), nýbrž augmentativum *socan*. Protějšek by však mohl být i *socánek* (několik desítek dokladů je v korpusu SYN 2014, v paralelním korpusu však tento tvar není).

5) Jejich funkce nemusí být jen zjemňovací, nýbrž obecně expresivní:

- (12) *"weil ich nun nicht mehr der kleine **Bubi** bin, hat es manchmal ganz schön gekracht*

Zde (12) i (1), (8) je funkce deminutiva spíše ironická, podobně jako tomu je u jiných deminutiv.

Obecně lze říct, že se sufix *-i* v němčině chová stejně jako např. sufix *-ík* v češtině:

Může fungovat jako:

- a) koncovka u univerbizovaného nebo zkráceného výrazu:
Kombinationswagen → *Kombi* ≈ *kombík* nebo *dodávka*
- b) integrační sufix:
lollipop (angl.) → *Lolli* (něm.) ≈ *lízátko*
sposa/sposo (it.) → *Gspusi*
- c) deminutivum: např. *Schnuller* → *Schnulli*
Kaum ein Kinderwagen, an dem kein   **Schnulli** *baumelt,...*
... dass ihr Sprössling nun zu alt für den   **Schnulli** *ist,*
Další příklady viz výš.

Všechny tyto funkce jsou podobné mnohým deminutivním sufixům českým (-ík, -ka). Německý sufix -i mezi deminutivní nesporně patří. Ze systému německých deminutivních prostředků však vybočuje tím, že není specifický, resp. slova končící na -i nejsou všechna stejného rodu. Kříží se zde dva slovo tvorné druhy: krácení a derivace (viz dál).

1.1.1.2 Vymezení modifikačního sufixu -ling

Sufixem -ling se v němčině tvoří především nomina qualitatis – deadjektivní substantiva mající „často ironickou či pejorativní konotaci, která není u fundujícího slova přítomna“ (Baeskov 2002:627). Tím jsou slova velice blízká deminutivům, prostředek však není primárně deminutivní.

Čeština má obdobné prostředky -ásek (*bělásek, modrásek*) nebo -áček, -eček (*miláček, drobeček*), jež jsou často považována za deminutiva, často vyhovují i všem podmínkám deminutiv. Lze těžko rozhodnout, zda je *drobeček* deadjektivum od *drobný* nebo deminutivum od *drobek*. Tvarem takto vytvořená slova zapadají mezi deminutiva, distribučně však většinou nikoliv: spojení *(*ty*) *můj drobku* (na rozdíl od (*ty*) *můj drobečku*) doloženo není. Z toho důvodu stojí *drobeček* mimo pravá deminutiva a řadí se ke kvazideminutivům.

Německý sufix -ling se chová podobně jako zmíněné české sufixy. Je mu věnována samostatná kapitola (1.9).

1.1.1.3 Sufixy -erl a -li v německém standardu

Při popisu deminutiv spisovné němčiny tyto sufixy ku podivu konsekventně zůstávají stranou, přítom jsou regionální deminutivní sufixy -li (ve Švýcarsku) a -erl (v Rakousku) pevnou součástí tamního jazykového standardu. (O tomto podrobněji Káňa 2011b včetně náčrtku vývoje těchto sufixů.)

Na jedné straně nesporně dochází k částečnému gleichšaltrování němčiny vlivem médií (jeden z posledních mediálních monopolů v Evropě padl v roce 1993⁶³ v Rakousku), na druhé straně zhruba ve stejné době (srov. Sorger 2012:113-114 a Ammon 1995) začala emancipace rakouské a švýcarské variety „naplno“. Projevila se především vydáním slovníku *Variantenwörterbuch*, řečeno českým území tedy slovníku variant „spisovné“ němčiny (Ammon 2004), a pokračuje přípravou srovnávací gramatiky těchto variant (*Variantengrammatik* 2015), která by měla vyjít v roce 2018. Je tedy pravděpodobné, že se do standardu dostanou i oba tyto sufixy, které byly dosud považovány za substandardní. Důvod zařazení -erl a -li mezi standardní deminutivní sufixy a jejich různé funkce jsou popsány na korpusových datech v příslušných kapitolách.

⁶³ Der ORF „war bis Ende 1993 der einzige durch Bundesgesetz zugelassene und zugleich mit einem Programmauftrag ausgestattete Rundfunkveranstalter in Österreich (Rundfunkmonopol, beendet durch das Regionalradiogesetz vom 9. 6. 1993).“ (AEIOU 2015. <http://austria-forum.org/af/AEIOU/ORF>)

1.2 Popis jednotlivých prostředků

U německých substantiv lze uvažovat o následujících deminutivních sufixech. Tyto platí pro všechny rody. Možné zachování původního rodu je popsáno u konkrétních příkladů. Suffixy lze rozdělit na hlavní, vedlejší a kombinované. Mezi hlavními jsou deminutivní prostředky užívané ve standardu, vedlejší představují prostředky zanikající, vyloženě regionální a také cizí a málo průhledné. Kombinované jsou vytvořeny spojením dvou standardních sufixů.

jednoduché sufixy	hlavní	<i>-chen</i>
		<i>-lein</i>
		<i>-erl</i>
		<i>-li</i>
		<i>-i</i>
	vedlejší	<i>-el</i>
		<i>-le</i>
		<i>-ke</i>
		<i>-ine, -ette, -it</i>
		<i>-ling</i>
komb.	<i>-elchen</i>	
	<i>-ilein</i>	
	<i>-chenlein</i>	

Tabulka 62: Deminutivní sufixy německých substantiv

Pořadí popisu jednotlivých sufixů v následujících kapitolách je řazeno podle frekvence zastoupení, tedy podle počtu různých slov, která tvoří (jsou doložena v korpusech).

A. Jednoduché sufixy

1.2.1 Sufix *-chen*

Základní a vlastně jedinou funkcí německého sufixu *-chen* je modifikace slova do deminutiva. Problematika distribuce tohoto sufixu nespočívá tedy v rozlišení jeho několikerých, jak tomu je u mnohých českých sufixů vytvářejících také deminutiva (*-ek, -ík, -ka* atd.), nýbrž v odlišení pravého deminutiva od nepravého v synchronním pohledu. Tuto problematiku poněkud umocňuje také nejproduktivnější slovtvorný postup němčiny – kompozice. Mnohá slova zakončená sufixem *-chen* tvoří bázi kompozita, avšak samostatně jako deminutiva v současnosti neexistují (*Rumpelstilzchen* ← **Stilzchen*; *Schneewittchen* ← **Wittchen*). Vyhledávání slov s tímto sufixem je možné v největším německém korpusu DeReKo i automaticky podle dotazu na afix. Výsledky se ale musí vytrdit, protože manažer nedovede vždy spolehlivě rozlišit mezi sufixem *-chen* a jinými homografickými tvary (*Erlöschen, Solchen, Irischen*). (Chybovost se pohybuje v rozmezí 10 až 15%.) Rozložení slov končících na *-chen* v jednotlivých německy mluvících zemích (varietách němčiny) uvádí tabulka 63 v hodnotách pMW, což odpovídá i.p.m. v korpusech ÚČNK.

Anz Treffer (kumulativ)	rel. Häuf.	Anz Texte	Jahrgänge	Land
2.210	2.210	85.6 pMW	1.597	2008-2014 L
77.067	79.277	99.0 pMW	61.004	1991-2014 A
91.102	170.379	108.6 pMW	67.218	1996-2014 CH
637.156	807.535	139.8 pMW	436.913	1772-2014 D
807.535	807.535	130.2 pMW	566.732	1772-2014 4 Länder

Tabulka 63: Zastoupení slov se sufixem *-chen* podle variet němčiny (automatický výpočet)

Tabulka 63 naznačuje, že nejvíce slov končících sufixem *-chen* je v textech napsaných v Německu, nejméně v rakouských a lucemburských.

1.2.1.1 Deminutiva se sufixem *-chen*

Frekvenční seznam dvaceti tisíc nejfrekventovanějších lemmat němčiny DeReWo (obdoba Frekvenčního slovníku češtiny) obsahuje jen 117 slov se sufixem *-chen*. Mnohá z nich jsou nepravá deminutiva. Z nich jsou *Märchen, Plätzchen, Kaninchen, Weibchen, Männchen, Herrchen, Frauchen, Leibchen* v jazyce nejfrekventovanější (zde řazena podle frekvence sestupně).

Následující seznam vychází z průniku výsledků rešerší v korpusu DeReKo (Archiv W z roku 2014) a InterCorp de-cs (verze 6). V několikamiliardovém korpusu psané němčiny DeReKo bylo automaticky nalezeno téměř 8.000 (7.965) slov se sufixem *-chen*. Z korpusu InterCorp de-cs (verze 6) bylo automaticky vytěženo 5.521 substantiv končících na *-chen* (dotaz CQL: [lemma="*chen"&tag="N.*"]). Z nich byla vyřazena všechna slova končící homograficky se sufixem *-chen* a s frekvencí nižší než 5 absolutních výskytů v korpusu DeReKo. Následující seznam vychází z průniku výsledků rešerší v obou korpusech. Seznam obsahuje jen lexikální simplicia (jednosložková slova). Všechna kompozita s deminutivním základem (druhou složkou kompozita), který je obsažen v seznamu, byla vyřazena. Frekvenčně jsou taková kompozita slabá a nacházejí se konci frekvenčního seznamu. Jen ojediněle se ke konci

seznamu (pod 5 výskytů v korpusu DeReKo) vyskytnul i vzácný deminutivní tvar – např. *Krällchen* ≈ *pařátek*. Ten má i v korpusu DeReKo jen jednotky výskytů a hodnotu pMW/i.p.m jen kolem 0,002. V korpusu InterCorp de-cs (verze 6) je doložen jen jednou.

1. Äderchen	50. Deckelchen	99. Gäbelchen
2. Adlerchen	51. Dendrolimchen	100. Gänschen
3. Äffchen	52. Dichterchen	101. Gärtchen
4. Aggressionchen	53. Dickerchen	102. Gässchen/Gäßchen
5. Alterchen	54. Dingelchen	103. Gälchen
6. Amselchen	55. Dörfchen	104. Gedichtchen
7. Äpfelchen	56. Döschen	105. Gehirnchen
8. Ärmchen	57. Drähtchen	106. Geschichtchen
9. Artikelchen	58. Dummchen/Dummerchen	107. Geschwürchen
10. Ästchen	59. Eckchen	108. Gesichtchen
11. Bäckchen	60. Eichen/Eierchen	109. Gevatterchen
12. Bällchen	61. Eimerchen	110. Gläschen
13. Bändchen	62. Elfchen	111. Glöckchen
14. Bänkchen	63. Endchen	112. Gottchen
15. Bärchen	64. Engelchen	113. Gräbchen
16. Bärtchen	65. Enkelchen	114. Grenzchen
17. Bäuerchen	66. Entchen	115. Grübchen
18. Bäumchen	67. Eselchen	116. Grundstückchen
19. Bazillchen	68. Etuichen	117. Grüppchen
20. Becherchen	69. Fädchen	118. Guckerchen
21. Beetchen	70. Fähnchen	119. Gürkchen/Gurkchen (zř.)
22. Beilchen	71. Fältchen	120. Hähnchen
23. Beinchen	72. Fässchen/Fäßchen	121. Häkchen
24. Bengelchen	73. Fäustchen	122. Hälmchen
25. Bettchen	74. Federchen	123. Hälschen
26. Beutelchen	75. Feldchen	124. Hämmelchen
27. Bienchen	76. Fensterchen	125. Hämmerchen
28. Bierchen	77. Ferkelchen	126. Händchen
29. Bildchen	78. Fetzchen	127. Häppchen
30. Bläschen	79. Feuerchen	128. Härchen
31. Blättchen	80. Figürchen	129. Härfchen
32. Blümchen	81. Filmchen	130. Häschen
33. Blüschchen	82. Fingerchen	131. Häubchen
34. Böckchen	83. Fischchen	132. Häufchen
35. Bömbchen	84. Flämmchen	133. Häuschen
36. Brettchen	85. Fläschchen	134. Häutchen
37. Briefchen	86. Fläumchen	135. Heftchen
38. Bröckchen	87. Fleckchen	136. Hemdchen
39. Brückchen	88. Flöckchen	137. Herrchen
40. Brüderchen	89. Flügelchen	138. Herzchen
41. Brüstchen	90. Flüßchen	139. Hinterchen
42. Bübchen	91. Fötzchen	140. Höfchen
43. Bühnchen	92. Frauchen	141. Hölzchen
44. Bündelchen	93. Fräuleinchen	142. Höschen
45. Bürschchen	94. Freundchen	143. Hüfchen
46. Bürstchen	95. Fröschchen	144. Hügelchen
47. Dämchen	96. Früchtchen	145. Hühnchen
48. Dampfchen	97. Fünkchen	146. Hühnerchen
49. Deckchen	98. Füßchen	147. Hündchen

148. Hürchen
 149. Hütchen
 150. Hüttchen
 151. Inselchen
 152. Jäckchen
 153. Jährchen
 154. Jungchen/Jongchen (zř.)
 155. Jüngerchen
 156. Kabelchen
 157. Käferchen
 158. Käffchen
 159. Kaffeeteechen
 160. Kälbchen
 161. Kameradchen
 162. Kämmchen
 163. Kämmerchen
 164. Kännchen
 165. Kapellchen
 166. Kapitalchen
 167. Kapitelchen
 168. Käppchen
 169. Kärrchen
 170. Kärtchen
 171. Kästchen
 172. Kätzchen
 173. Keilchen
 174. Kerlchen
 175. Kerzchen
 176. Kettchen
 177. Kieselchen
 178. Kilochen/Kilöchen (zř.)
 179. Kindchen/Kinderchen
 180. Kißchen
 181. Kistchen
 182. Kleckschen
 183. Kleidchen
 184. Klößchen
 185. Klösterchen
 186. Klötzchen
 187. Klümpchen
 188. Knöchelchen
 189. Knöllchen
 190. Knöpfchen
 191. Knöspchen
 192. Knöchen
 193. Köfferchen
 194. Kognäckchen
 195. Kommandantchen
 196. Kopekchen
 197. Köpfchen
 198. Körbchen
 199. Körnchen
 200. Körperchen
 201. Kosakchen
 202. Krägelchen
 203. Krällchen
 204. Kränzchen
 205. Kratzerchen
 206. Kräuterchen
 207. Kreatürchen
 208. Kreuzchen
 209. Krönchen
 210. Krümchen
 211. Krümelchen
 212. Kügelchen
 213. Küsschen/Küßchen
 214. Lädchen
 215. Lämmchen
 216. Lämpchen
 217. Ländchen
 218. Läppchen
 219. Laternchen
 220. Leibchen
 221. Leiterchen
 222. Leutchen
 223. Leutnantchen
 224. Liedchen
 225. Lippchen
 226. Löckchen
 227. Löffelchen
 228. Lückchen
 229. Luderchen
 230. Lüftchen
 231. Madamchen
 232. Mädchen
 233. Majorchen
 234. Mamachen/Mamichen
 235. Männchen/Männerchen
 236. Mäntelchen
 237. Maschinchen
 238. Mäuerchen
 239. Mäulchen
 240. Mäuschen
 241. Melönchen
 242. Menschchen
 243. Messerchen
 244. Millimeterchen
 245. Minütchen
 246. Mittelchen
 247. Mohrchen
 248. Momentchen
 249. Monsterchen
 250. Mörderchen
 251. Mörserchen
 252. Motivchen
 253. Motörchen
 254. Mückchen
 255. Mündchen
 256. Mütterchen/(Mutterchen)
     Muttchen (Müttchen)
 257. Mützechen
 258. Nägelchen
 259. Näpfchen
 260. Näschen
 261. Nestchen
 262. Nixchen
 263. Nümmerchen
 264. Nymphchen
 265. Öfchen
 266. Offizierchen
 267. Öhrchen
 268. Onkelchen
 269. Örtchen
 270. Päckchen
 271. Paketchen
 272. Pantöffelchen
 273. Papachen
 274. Papierchen
 275. Pärchen
 276. Partikelchen
 277. Pastetchen
 278. Perlchen
 279. Persönchen
 280. Pfeifchen
 281. Pferdchen
 282. Pflänzchen
 283. Pflasterchen
 284. Pflöckchen
 285. Pförtchen
 286. Pfötchen
 287. Pfützechen
 288. Pickelchen
 289. Pillchen
 290. Pilschen
 291. Plättchen
 292. Plätzchen
 293. Pölsterchen
 294. Portiönchen
 295. Positiönchen
 296. Pöstchen
 297. Prinzchen
 298. Prinzessinchen
 299. Problemchen
 300. Prügeleichen
 301. Pülverchen
 302. Pünktchen

303. Püppchen	355. Schnürchen	407. Stündchen
304. Puschelchen	356. Schnütchen	408. Stämmchen
305. Quäntchen	357. Schränkchen	409. Süppchen
306. Quästchen	358. Schräubchen	410. Szenchen
307. Quentchen	359. Schritchen	411. Tablettchen
308. Rädchen/Räderchen	360. Schühchen/Schuhchen	412. Täfelchen
309. Rähmchen	361. Schulterchen	413. Tälchen
310. Reförmchen	362. Schüppchen	414. Talerchen
311. Republikchen	363. Schürzchen	415. Tantchen
312. Restchen	364. Schüss/ßchen	416. Tänzchen
313. Riemchen	365. Schlüsselchen	417. Täschchen
314. Rippchen	366. Schwälbchen	418. Täss/ßchen
315. Ritterchen	367. Schwänchen	419. Täubchen
316. Röckchen	368. Schwänzchen	420. Teilchen
317. Röhrchen	369. Schwätzchen	421. Tellerchen
318. Röllchen	370. Schweinchen	422. Teufelchen
319. Röschen	371. Schwesterchen	423. Theaterchen
320. Rübchen	372. Seelchen	424. Thrönchen
321. Rubelchen	373. Seilchen	425. Tiegelchen
322. Rudelchen	374. Sesselchen	426. Tierchen
323. Säckchen	375. Sitzchen	427. Tischchen
324. Sälchen	376. Söckchen	428. Töchterchen
325. Sardinchen	377. Söhnchen	429. Tönchen
326. Säulchen	378. Soldatchen	430. Tönnchen
327. Schächtelchen	379. Sommerchen	431. Töpfchen
328. Schäfchen	380. Spänchen	432. Törchen
329. Schälchen	381. Späßchen	433. Törtchen
330. Schätzchen	382. Spätzchen	434. Tragödchen
331. Schäufelchen	383. Spiegelchen	435. Traktätchen
332. Scheibchen	384. Spielchen	436. Treppchen
333. Scheinchen	385. Spinnchen	437. Trompetchen
334. Schenkelchen	386. Staatchen	438. Tröpfchen
335. Scherzchen	387. Stäbchen	439. Trüppchen
336. Schienchen	388. Städtchen	440. Tüchelchen
337. Schiffchen	389. Ställchen	441. Tümpelchen/Dimpelchen
338. Schildchen	390. Stämmchen	442. Tüpfelchen
339. Schirmchen	391. Stäubchen	443. Türchen
340. Schläfchen	392. Steinchen	444. Türmchen
341. Schleifchen	393. Sternchen	445. Tütchen
342. Schlingelchen	394. Stiefelchen	446. Uhrchen
343. Schlippchen	395. Stierchen	447. Väschen
344. Schlößchen	396. Stimmchen	448. Väterchen
345. Schlubberchen	397. Stöckchen	449. Ventilchen
346. Schlückchen	398. Stößchen	450. Verschen
347. Schlüsselchen	399. Sträßchen	451. Villchen
348. Schmiedchen	400. Sträußchen	452. Vögelchen
349. Schnäbelchen	401. Strichchen	453. Völkchen
350. Schnäpschen	402. Strümpfchen	454. Wägelchen
351. Schnäuzchen	403. Strünkchen	455. Wäldchen
352. Schneckchen	404. Stübchen	456. Wälzerchen
353. Schnipselchen	405. Stückchen	457. Wäzchen
354. Schnittchen	406. Stühlchen	458. Wässerchen

459. *Weibchen*
460. *Weilchen*
461. *Weinchen*
462. *Werkchen*
463. *Wimpelchen*
464. *Windchen*
465. *Witzchen*
466. *Wölkchen*
467. *Wörtchen*

468. *Würmchen*
469. *Würstchen*
470. *Wurzelchen*
471. *Wuschelchen*
472. *Zähnchen*
473. *Zäpfchen*
474. *Zeitchen*
475. *Zeltchen*
476. *Zettelchen*

477. *Zigarettenchen*
478. *Zigarrchen*
479. *Zimmerchen*
480. *Zipfelchen*
481. *Zöpfchen*
482. *Züngleinchen*
483. *Zwiebelchen*

Poznámky k deminutivům s *-chen*

1) Kompozita s bází končící na *-chen*

Při znalosti systému slovo tvorby němčiny je jasné, že počet deminutiv roste geometrickou řadou, pokud by se zohledňovala také kompozita. Nejvíce kompozit je dvousložkových a třísložkových (viz dále). Čtyřsložková a vícesložková kompozita s deminutivem budou jen výjimečně, protože čtyř- a vícesložkových kompozit je obecně v běžné němčině málo (jejich výskyt je soustředěn do terminologie odborného stylu).

Nejvíce složek (3 až 4) mají tato kompozita obsahující deminutivní tvar:

Sprachkunststückchen, Sprachkunstwerkchen
Schaufelraddampferchen
Vergissmeinnichtchen
Minipressluftschlämmerchen
Allerweltshausmittelchen

Jejich frekvence je minimální – do pěti dokladů i v největším německém korpusu DeReKo (2014-II).

Nejvíce různých kompozit (počet je uveden v závorce) má poslední komponentu (bázi) v tomto deminutivním tvaru: *-häuschen* (39), *-städtchen* (19), *-stückchen* (31) nebo *-tischchen* (20). Vlevo jsou uvedeny jejich nejčastější české protějšky v korpusu InterCorp de-cs (verze 6 a 7).

-häuschen

německy	česky
<i>Backsteinhäuschen</i>	≈ cihlová chalupa, cihlový domek
<i>Baumhäuschen</i>	≈ domeček (na stromě)
<i>Blehhäuschen</i>	≈ plechový domeček
<i>Bremserhäuschen</i>	≈ brzdářská budka
<i>Bretterhäuschen</i>	≈ prkenná bouda, malý domek z prken
<i>Bürgerhäuschen</i>	≈ měšťanský domek
<i>Dorfhäuschen</i>	≈ domek
<i>Einzelhäuschen</i>	≈ domek
<i>Eisenbahnerhäuschen</i>	≈ železničářský domek
<i>Fahrerhäuschen</i>	≈ budka
<i>(Ein-)Familienhäuschen</i>	≈ rodinný domek
<i>Fertighäuschen</i>	≈ prefabrikovaná škatule
<i>Fischerhäuschen</i>	≈ rybářský domek
<i>Forsthäuschen</i>	≈ chaloupka

<i>Führerhäuschen</i>	≈ kabina (řidiče)
<i>Gartenhäuschen</i>	≈ altánek, altán, altánek v zahrádce
<i>Gästehäuschen</i>	≈ domek (pro hosty)
<i>Gedenkhäuschen</i>	≈ památník; pomníček
<i>Gendarmenhäuschen</i>	≈ strážní domek
<i>Grenzhäuschen</i>	≈ strážní budka
<i>Heizerhäuschen</i>	≈ budka topiče, topičova budka
<i>Hexenhäuschen</i>	≈ chaloupka čarodějky
<i>Holzhäuschen</i>	≈ dřevěný domek, domeček ze dřeva, dřevěný domeček
<i>Hundeführerhäuschen</i>	≈ psovodí domek
<i>Jägerhäuschen</i>	≈ hájenka
<i>Lederhäuschen</i>	≈ domeček z kůže
<i>Müllerhäuschen</i>	≈ domek pro čeled'
<i>Pförtnerhäuschen</i>	≈ vrátnice, malý domek pro vrátného, přístavek pro vrátného, přihrádka pro vrátného
<i>Puppenhäuschen</i>	≈ domeček pro panenky
<i>Sommerhäuschen</i>	≈ chalupa, chata
<i>Stationshäuschen</i>	≈ staniční domek
<i>Toiletthäuschen</i>	≈ záchod
<i>Totengräberhäuschen</i>	≈ hrobnický baráček, hrobnický domeček
<i>Vogelhäuschen</i>	≈ krmítko
<i>Vorstadthäuschen</i>	≈ domek na předměstí/periférii, předměstský domek
<i>Wächterhäuschen</i>	≈ (strážní) budka, hlídačský domek
<i>Wochenendhäuschen</i>	≈ chata
<i>Ziegelhäuschen</i>	≈ cihlový domek, ale taky chatrč
<i>Zollhäuschen</i>	≈ domek celníků

V němčině (na základě dat korpusu DeReKo 2014-II) jsou nejčastější (podle frekvence sestupně) tato kompozita s bází *-häuschen*:

(Knusperhäuschen), Gästehäuschen, Führerhäuschen, Sommerhäuschen, Pförtnerhäuschen.

Celkem frekventované *Knusperhäuschen* (788 dokladů, 0,13 i.p.m. v DeReKo) sem však nepatří, protože *Knusperhaus* má mnohem menší frekvenci. Výpočet syntagmatických vzorců ukazuje, že *Knusperhaus* (1) je spíš augmentativum ke *Knusperhäuschen*.

(1) RHZ06/DEZ.16972 RZ, 16.12.2006

JRK Brachbach verschenkte riesiges Knusperhaus Zehn Kilo Schokolade und 15 Kilo Süßigkeiten von Pfeffernüssen über Printen, Brezeln bis zu Gummibärchen zieren das riesige Knusperhaus, das das Jugendrotkreuz (JRK) Brachbach dem Kinderhospiz Balthasar in Olpe zum 2. Advent schenkte

Podle výpočtu syntagmatické analýzy korpusu DeReKo (Belica 1995), má signifikantní výskyt atributivní vazba *riesiges Knusperhaus*.

-städtchen

Běžná jsou v psané němčině kompozita:

Badestädtchen, Bilderbuchstädtchen, Dutzend-Städtchen, Fjordstädtchen, Hafenstädtchen, Harzstädtchen, Heimatstädtchen, Holzhäuserstädtchen, Industriestädtchen, Inselstädtchen, Kleinstädtchen, Krämerstädtchen, Landstädtchen,

Marktstädtchen, Nachbarstädtchen, Normandie-Städtchen, Polenstädtchen, Provinzstädtchen, Universitätsstädtchen.

Z nich jsou nejčastější (podle frekvence sestupně):

Provinzstädtchen, Hafenstädtchen, Küstenstädtchen, Landstädtchen, Heimatstädtchen.

Ostatní jsou vzácnější nebo koncentrovaná na malý počet různých textů.

V českých ekvivalentech je většinou také deminutivum:

německy		česky
<i>Bilderbuchstädtchen</i>	≈	<i>městečko z obrázkových knížek</i>
<i>Dutzend-Städtchen</i>	≈	<i>tuctové městečko</i>
<i>Fjordstädtchen</i>	≈	<i>městečko ve fjordu</i>
<i>Hafenstädtchen</i>	≈	<i>přístavní městečko</i>

Jen v menší míře se v češtině objeví základový tvar:

<i>Industriestädtchen</i>	≈	<i>průmyslové město</i>
<i>Inselstädtchen</i>	≈	<i>ostrovní město</i>

-stückchen

Doložena jsou kompozita:

Bananenstückchen, Birnenstückchen, Borkenstückchen, Brotstückchen, Bubenstückchen, Eisstückchen, Filmstückchen, Fischstückchen, Fleischstückchen, Glasstückchen, Glimmerstückchen, Grasstückchen, Grundstückchen, Gummistückchen, Heldenstückchen, Holzstückchen, Kandisstückchen, Kohlestückchen, Korkstückchen, Kristallstückchen, Kunststückchen, Leinenstückchen, Maulbeerrindenstückchen, Orangenstückchen, Papierstückchen, Pfirsichstückchen, Semmelstückchen, Schokoladestückchen, Stoffstückchen, Tomatenstückchen, Ziegelstückchen.

Z nich jsou nejčastější (podle frekvence sestupně):

Kunststückchen, Eisstückchen, Holzstückchen, Zuckerstückchen, Zauberkunststückchen, Speckstückchen, Glimmerstückchen, Fleischstückchen, Brotstückchen, Käsestückchen.

České ekvivalenty těchto kompozit mají téměř všechny shodnou strukturu:

[(ne)zdrobnělý kvantifikátor <i>kousek</i>]	[kvantifikovaná entita]
<i>kus</i>	<i>masa/sudu/pytle</i>
<i>kousek</i>	<i>banánu/gumy/hrušky/kůry/chleba/sýru/slídy</i>
<i>kousíček</i>	<i>slídy</i>

Převládají kvantifikátory ve tvaru deminutiva prvního stupně oproti základu. Vzácně je kvantifikátor ve zdrobnělině 2. stupně: *kousíček slídy*.

Zřídka těmto kompozitům odpovídá deminutivní simplex:

německy		česky
<i>Glastückchen</i>	≈	<i>sklíčko</i>
<i>Holzstückchen</i>	≈	<i>polínko</i>

Pokud se kompozitum (aspoň částečně) idiomatizovalo, pak mu odpovídá pojmenování bez kvantifikátoru a bez deminutivního signálu:

německy		česky
<i>Bubenstückchen</i>	≈	<i>rošťárna</i>
<i>Eisstückchen</i>	≈	<i>ledová tříšť</i>
<i>Kunststückchen</i>	≈	<i>kejkle</i>

-tischchen

Doložena jsou kompozita:

Arbeitstischchen, Blumentischchen, Cafetischchen, Couchtischchen, Ebenholztischchen, Eisentischchen, Fenstertischchen, Garderobentischchen, Klapptischchen, Konferenztischchen, Lacktischchen, Marmortischchen, Marmortischchen, Nähtischchen, Nachttischchen, Plastiktischchen, Rauchtischchen, Schanktischchen, Steintischchen, Waschtischchen

Z nich jsou nejčastější (podle frekvence sestupně):

Nachttischchen, Marmortischchen, Rauchtischchen, Serviertischchen, Klapptischchen.

V češtině jim vždy odpovídá většinou atributivní vazba se substantivem *stolek*, tedy deminutivum 1. stupně: *konferenční/ noční stolec*; vzácně (někdy i alternativně) také 2. stupně:

německy		česky
<i>Fenstertischchen</i>	≈	<i>stoleček (ale i stolec) pod oknem</i>
<i>Marmortischen</i>	≈	<i>mramorový stoleček</i>

Znovu je nutné na tomto místě zdůraznit, že se jedná pouze o výběr z téměř nekonečné řady německých kompozit s deminutivem. Také české protějšky by měly být verifikovány na větším množství dokladů. Další pasáže se týkají už jen deminutivních simplicíí uvedených v seznamu.

2) Zvláštní tvary

Strich* → *Strichchen

Deminutivum *Strichchen* je (pravděpodobně ojedinělá) výjimka odporující pravidlu, že slova končící na hlásku [x] (-ch) tvoří deminutivum jen na *-lein* (Fleischer 1969:164).

- (2) *Zarte **Strichchen** um Pünktchen, Steinchen um Flügelchen hat der Künstler arbeitsam und sorgfältig gelegt und auf Bilder geschlichtet:* (Neue Kronen-Ztg., 26.06.1996, S. 25)
- (3) *Gibt es eine treffendere Erklärung für diese lästigen, stets falsch gesetzten **Strichchen**?* (Nordkurier, 17.08.2001)

Tvar má slabou frekvenci, ale rovnoměrnou distribuci po celém německy mluvícím území: od Rakouska (2) po sever Německa (3).

4) Přehlásky

Pokud může dojít k ablautu přehláskou, tak k němu většinou dochází „především u dvouslabičných slov“ (Dam 1963:386). V zásadě však platí, že zhruba u poloviny deminutiv s *-chen* ablaut není, a to především pokud:

- a) ablaut možný není:
  - i. v kmeni je [-e-] (*Bett*), [-i:-] (*Bier*) nebo diftong [-oj-] (*Kreuz*)
  - ii. v kmeni základu umlaut (*Hütte, Körper*)
- b) základ cizí slovo (*Luder, Madam, Major, Moment, Monster, Onkel*). Těchto je v souboru většina.

Méně než polovina deminutiv, kde k ablautu oproti základu dochází mají doložena také několik málo tvarů bez umlautu: *Aderchen* → *Äderchen*, ale i *Aderchen*; *Kopf* → *Köpfchen*, ale i *Kopfchen*; *Volk* → *Völkchen*, ale i *Volkchen*; *Wald* → *Wäldchen*, ale i *Waldchen*.

Úplné vysvětlení dle mého vědomí dosud nikde není popsáno.

Dalším (méně spolehlivým) vodítkem by mohly být deklinační tvary základu: pokud se v paradigmatu někde vyskytne umlaut, bude tendence k přehlásce v deminutivu s *-chen* jednoznačně převažovat:

Blatt, pl. *Blätter* → *Blätterchen*, *Mutter*, pl. *Mütter* → *Mütterchen*, *Ton*, pl. *Töne* → *Tönchen*, *Vater*, pl. *Väter* → *Väterchen*, ale se stejným etymonem *Gevatter*, pl. *Gevattern* → *Gevatterchen*.

A naopak: pokud v deklinačním paradigmatu přehláska není, nemusí být ani v deminutivu.

Bub → *Bubchen* (častěji však *Bübchen*), *Dampfer* → *Dampferchen*; *Kater* → *Katerchen*, *Kilo* → *Kilochen*, *Mohr* → *Mohrchen*, *Pater* → *Paterchen*, *Staat* → *Staatchen*, *Wuschel* → *Wuschelchen*. Přesto u mnoha takových slov deminutivum přehlásku mívá, často tvar s přehláskou i převládá. Týká se to především těchto deminutiv:

Blüschen, *Bömbchen*, *Fünkchen*, *Kätzchen*, *Köfflerchen*, *Kognäckchen*, *Melönchen*, *Minütchen*, *Nümmerchen*, *Öhrchen*, *Pantöfelchen*, *Plättchen*, *Portiönchen*, *Pöstchen*, *Schnütchen*, *Strünkchen*, *Ührchen*

Problematické jsou deriváty od adjektiv:

alt, komparativ *älter* → ale deminutivní tvary jen *Altchen*, *Alterchen*

jung, komparativ *jünger* → *Jungchen* (vzácně *Jüngchen*), *Jüngelchen* (jen vzácně *Jungelchen*).

Jsou zde uvedeny (většinou drtivě) převládající tvary, avšak dvojice *Nase* →

Naschen/Näschen se blíží dubletě. Přesto tvar bez umloutu *Naschen* lehce převládá, regionální rozdíl u tohoto slova zjevný není. Z dokladů se zdá se, že *Näschen* je tvar knižnější.

Obecně lze říct, že tendence k umloutu v deminutivu s *-chen* je zjevná a jeví se jako přídavný marker deminuce. Pokud to lze z textů odhadnout, především na severu Německa. Uspokojivé vysvětlení mechanismu však zůstane prozatím desideratem.

Dublety s přehláskou i bez (první je častější) mají: *Polster* → *Pölsterchen/Polsterchen*, *Puppe* → *Püppchen/Puppchen*, *Schaufel* → *Schaufelchen/Schäufelchen*

V některých případech může mít v písmu přítomnost umloutu funkci rozlišovací: *Roschen* [rofen] (oikonymum *Rožen* - „klášter v Bulharsku“) a *Röschen* (většinou „růžička“ kvěťáku nebo brokolice).

5) Ortografické odchylky

Zdvojené samohlásky v základu se při přehlasování zkracují na jednu: *Haar* → *Härchen*, *Paar* → *Pärchen*, *Saal* → *Sälchen*, doložen je také (spíš kuriózní) tvar *Stäätchen*.

Pravopisná reforma němčiny (2003) dala vzniknout dubletám *Fässchen/Fäßchen*, *Gäßchen/Gässchen* (pouze není-li součástí propria – viz dál *Gaßl/Gassl*), *Küsschen/Küßchen*, *Schüsschen/Schüßchen*, *Täßchen/Tässchen*.

6) Rody základů

Nejčastěji se tvoří deminutiva od maskulin (44%), pak od feminin (35%) a nejméně od neuter (19%). Zbytek (2%):

a) může být od maskulina nebo feminina (deminutiva od konvertovaných adjektiv):
ein/e Alter/Alte → *Alterchen*, *ein/e Dummer/Dumme* → *Dumm(er)che*, *ein/e Dicker/Dicke* → *Dickerchen*.

b) rod základu kolísá z důvodů

a. sémantických: *der Band / das Band* → *Bändchen*

zastoupení obou je vyrovnané, protějšky v češtině podle významu jasně diferencované:

Bändchen (← *der Band*) ≈ knížečka, sešitek;

Bändchen (← *das Band*) ≈ stužka.

b. regionálních: *der Teller* (D, CH) / *das Teller* (A)

Rozložení rodů mezi základy deminutiv na *-chen* zhruba odpovídá rozložení rodů v němčině obecně, které je na základě korpusových dokladů následovné: 42% maskulina, 35% feminina a 23% neutra (Káňa 2014:186).

7) Polysémie / překryv s kvazideminitivy

V určitých kontextech může být deminutivní tvar nenahraditelný základem, potom se nejedná v daném kontextu o evaluativně užitá deminutiva (pravá deminutiva), ale o jiný význam.

Týká se to těchto simplicíí nebo kompozit se následujícími základy:

německy	poznámka	česky
Bällchen:	v kompozitu <i>Fleischbällchen</i>	≈ masové kuličky
Grübchen		≈ dolíček (na tváři)
Hähnchen		≈ kuře
Hemdchen		≈ košilka
Höschchen		≈ (spodní) kalhotky
Knöllchen ⁶⁴		≈ pokuta
Köpfchen:	v idiomu <i>etw. mit Köpfchen machen</i>	≈ používat hlavu/mozek
Kränzchen		≈ kroužek (zájmový)
Läppchen	v kompozitu <i>Ohrläppchen</i>	≈ ušní lalůček
Männchen		≈ sameček
Rippchen		≈ žebírka
Röhrchen:	v kompozitu <i>Teströhrchen</i>	≈ zkumavka, trubička, tuba
Röllchen:	v kompozitu <i>Schinkenröllchen</i>	≈ šunkový závitek; trubička
Schläfchen:	v kompozitu <i>Mittagsschläfchen</i>	≈ šlofik, šlofiček, zdřímnout si
Stäubchen	singulativum k <i>Staub</i>	≈ smítko
Teilchen		≈ částice, částěčka, součástka
Törtchen		≈ zákusek
Weibchen		≈ samička
Würstchen	idiomatizovaná spojení <i>armes Würstchen</i> , <i>Wienerwürstchen</i> (běžnější než <i>~wurst</i>)	≈ chudáček, chudinka; párek

Tvary *Herrchen*, *Frauchen* už stojí mimo pravá deminutiva zcela, významy se od základů diferencovaly. Sufix *-chen* zde už nemá pragmatickou, evaluativní funkci. V češtině jim však odpovídají taktéž kvazideminitiva: *páneček*, *panička*.

Avšak *Männchen* a *Weibchen* jsou sice především označení pro tvora jednoho z pohlaví (v češtině ≈ *sameček*, *samička*), ale mohou být (méně často) použity také pragmaticky (v češtině ≈ *mužíček*, *ženuška*).

⁶⁴ Podle slovníku Duden: Universalwörterbuch (2006): „wohl umgeformt aus der landsch. (bes. rhein[ischen]) V[er]kl[einerung] (*Proto*)köllchen von *Protokoll* (3) unter scherzh. Anlehnung an *Knolle*.“

1.2.1.2 Kvazideminutiva s *-chen*

Mezi skutečná deminutiva nepatří substantiva s *-chen*, která nesplňují některou z podmínek deminutiv. Jedná se především o:

- 1) slova původně vytvořená jako deminutiva: *Brötchen*, *Frettchen*, *Kaninchen*, *Mädchen*, *Veilchen*. Ze současného pohledu se jedná o simplicia, tedy neanalyzovatelná slova. Jsou notorická a opakují se snad ve všech publikacích zabývajících se touto tematikou. Nejčastější jsou v němčině tato (hvězdičkou jsou označena kvazideminutiva s neexistujícím základem v současné němčině):

německy	česky
<i>Brötchen</i>	≈ chlebíček
<i>Fisematentchen*</i>	≈ (hloupůstka, serepetička)
<i>Flittchen*</i>	≈ běhna, coura
<i>Frettchen*</i>	≈ fretka
<i>Hämchen*</i>	≈ pečené koleno (regionální výraz kolem Kolína/R)
<i>Histörchen</i>	≈ historka
<i>Hörnchen</i>	≈ rohlík
<i>Kabäuschen</i>	≈ kamrlík
<i>Kaninchen*</i>	≈ králík
<i>Käuzchen</i>	≈ sýček
<i>Kittchen*</i>	≈ basa, vězení, chládek
<i>Krätzchen</i>	≈ hutárek, kastrólek na hlavě (odpovídá tomu i jarmulka)
<i>Lätzchen</i>	≈ bryndáček, slintáček
<i>Leibchen</i>	≈ tričko, tilko, živůtek, lajblík
<i>Mädchen</i>	≈ dívka, děvče, holčička, holka, děvčátko
<i>Märchen</i>	≈ pohádka
<i>Maskottchen</i>	≈ maskot
<i>Mätzchen*</i>	≈ pitvoření, šaškárna
<i>Radieschen*</i>	≈ ředkvička
<i>Ständchen</i>	≈ dostaveníčko
<i>Veilchen*</i>	≈ fialka

Základová slova mohou existovat, ale mají jinou funkci. Např. původní základ k *Märchen* ← *Mar/Mär(e)* v současnosti existuje (4) jen v odborných nebo vysoce stylizovaných textech.

- (4) *Szenisches und Halbszenisches zum Thema Mythos*
*Nachdem die Statuen der freien Künste zu Leben erwacht und aus der Grotte im Eggenberger Schloßhof getreten waren, trat Knecht Ruprecht auf, die Gäste zu begrüßen. (...) ein im Programm als "Magier" ausgewiesener Herr. Er trug haargenau das Kostüm, in dem wir ihm auf einem Bild im Jahreszeitenzimmer des Schlosses begegnen. Im 17. Jahrhundert war das ein unverfängliches Outfit, da hatte sich die **Mär** vom Knecht Ruprecht südlich der Alpen noch nicht herumgesprochen.* (Salzb. Nachr., 18.07.1995 in DeReKo)

Doklad (4) potvrzuje, že tvar ještě je ve všeobecném povědomí. Deminutivní forma se oproti základu údajně prosadila především díky dílům bratří Grimmů (srov. Kluge 2002:598).

České protějšky jsou uvedeny podle frekvence (od nejvyššího sestupně), většinou jsou to taktéž (kvazi)deminutiva.

Z této řady vybočují: *Flittchen* (může to být také deverbativum od *flittern*), *Kittchen* (od argotismu *Kütte*) a výpůjčka *Maskottchen*. Poslední příklad je vzácný rozdílem v lexikalizaci: zatímco v němčině je běžný deminutivní tvar a základ *Maskott(e)* se neužívá, čeština lexikalizovala výpůjčku (z provensálštiny) v základním tvaru *maskot*. Deminutivum *maskotek* je velmi vzácné (jen asi deset dokladů v korpusu SYN 2014).

2) Slova vzniklá mutací:

a) adjektiv

německy		česky
<i>Altchen</i>	≈	<i>stařenka, staré dobračisko</i>
<i>Blondchen</i>	≈	<i>blondýna, blondie, často i derogativně blbá blondýna,</i>
<i>Dummchen</i>	≈	<i>hlupáček, trdlo, hloupá, bluma, chytrouš, blázen</i>
(zř. <i>Dümmchen</i> , jen A)		
<i>Liebchen</i>	≈	<i>milá, milovaná, milka, drahá, miláček, drahoušek</i>
<i>Naivchen</i>	≈	<i>naivka</i>

b) verb

německy		česky
<i>Nickerchen</i>	≈	<i>zdrímnout si, dát si šlofika</i>
<i>Pusselchen</i>	≈	(malé dítě nebo zvíře, česky nejspíš <i>cvrček</i>)
<i>Schnäppchen</i>	≈	od slovesa <i>schnappen</i> . V češtině nemá přímý ekvivalent, opisuje se: <i>sleva, za dobrou cenu, láce, výhodný obchod</i>
<i>Schnippchen</i>	≈	taktéž od slovesa <i>schnappen</i> . Je to monokolokát jen v idiomu <i>jmdm. ein Schnippchen schlagen</i> . V češtině mu odpovídá <i>přelstít, vyprášit někoho, ukázat někomu, vyžrát na někoho</i> .
<i>Schlubberchen</i>	≈	od onomatopoeického slovesa <i>schlabbern</i> . V korpusu je pouze jeden doklad (1)

- (4) *Und danach verging wieder nicht sehr viel Zeit, bis sie an einem Morgen beim Frühstück bat: Könnte ich vielleicht noch ein **Schlubberchen** Milch haben und noch ein Schmalzstullchen, wenn's geht? A potom zase neuplynula dlouhá doba, než nás jednou ráno při snídani poprosila: Mohla bych dostat ještě **krapátek** mléka a ještě jeden namazaný krajíček, kdyby to šlo?*

c) adverbia

německy		česky
<i>Heimchen</i>	≈	<i>puťka domácí</i>

d) interjekce

německy		česky
<i>Wehwehchen</i>	≈	<i>bolístka, soužení, bebičko</i>

Z protějšků a) - d) i z (4) je zjevné, že sufix *-chen* má silný deminutivní náboj, je proto logické, že se slova v běžném úzu za deminutiva považují. Z kontrastu je však vidět, že se nejedná o zdrobňování, nýbrž zesilování expresivity. Ta mohou být v češtině vyjádřena: 1) expresivním lexémem *hutárek, dát si šlofika* (ani jedno

není deminutivum, sufixy jsou zde integrační); 2) derogativním kvalifikátorem (*blbá blondýna*) nebo 3) opačným prostředkem, tedy augmentativním sufixem (*staré dobračisko*). Převažuje však prostředek stejný jako v němčině – deminutivní sufix.

1.2.1.3 Frekvence a sémantika

Frekvence jednotlivých deminutiv byla zjištěna podle údajů v korpusech DeReKo (2014-II) a srovnána se seznamem DeReWo. V následujícím přehledu nejsou uvedeny přesné frekvenční údaje jednotlivých deminutiv, jsou jen naznačeny oblasti sémantických polí, kde se vyskytují.

Nejčetnější skupinu tvoří **označení osob, příbuzenských vztahů** (často v oslovení): *Väterchen, Mütterchen, Töchterchen, Söhnchen, Brüderchen, Kerlchen, Schätzchen, Kindchen, Bürschchen, Freundchen, Schwesterchen, Großväterchen, Kinderchen, Muttchen, Jüngelchen, Dummerchen, Tantchen, Hürchen, Jungchen, Dämchen, Großmütterchen*; a částí lidského těla:

Köpfchen, Händchen, Stimmchen, Härchen, Fältchen, Herzchen, Löckchen, Gesichtchen, Onkelchen, Bläschen, Fäustchen, Häutchen, Knöchelchen, Füßchen, Zähnchen, Fingerchen, zde také z velké části v přeneseném významu.

Dál jsou mezi častými deminutivy různé **produkty**, kde je v popředí vždy spíš velikost než emotivní postoj:

Päckchen, Gläschen, Kästchen, Fläschchen, Köffchen, Stäbchen, Fähnchen, Fensterchen, Wägelchen, Glöckchen, Lämpchen, Körbchen, Säckchen.

Za pozornost stojí poměrně velké množství deminutiv od **abstraktních pojmů**, o nichž se v odborné literatuře běžně neuvažuje (srov. Nekula 2013:51):

Aggressionchen, Endchen, Gedichtchen, Geschichtchen, Jährchen, Kapitalchen, Kapitelchen, Liedchen, Motivchen, Nummerchen, Portiönchen, Positiönchen, Pöstchen, Problemchen, Prügeleichen, Reförmchen, Republikchen, Seelchen, Scherzchen, Schläfchen, Schwätzchen, Späßchen, Spielchen, Stößchen, Stündchen, Szenchen, Tänzchen, Tönchen, Tragödchen, Traktätchen, Verschen, Wälzerchen, Weilchen, Witzchen, Wörtchen, Zeichen.

1.2.2 Sufix *-lein*

Druhým nejrozšířenějším deminutivním sufixem němčiny je *-lein*. Vyhledávání deminutiv s tímto sufixem v korpusech naráží především na homonymii s jinými slovy. Na *-lein* končí (vedle špatně rozpoznávaných adjektiv *allein* a *klein*) také plurály feminin končících na *-lei* (*Bastelei*, *Krabbelei*, *Rangelei*) a také velké množství proprií, jež nesporně po vzoru deminutiv vznikla nebo se o ně opírají: příjmení (podle frekvence v DeReKo 2014-II) *Eberlein*, *Kleinlein*, *Bayerlein*, *Haderlein*, *Heußlein*, *Karlein*, *Lößlein*, *Madelein*, *Neidlein*, *Kresslein*, *Hippelein*, *Kastelein*, *Schmidtlein* a mnohá jiná; firmy *Heberlein* (potisk textilu) nebo *Riegelein* (výroba cukrovinek); hotel v Ischglu *Madlein*, obec v údolí Aosty *Pollein*, chemikálie *Triolein* nebo farmaceutikum pro koně proti vozňivce *Mallein* (zřejmě podle bakterie *Burkholderia mallei*, která nemoc způsobuje).

Počet deminutiv se po vytřídění 1.417 forem z korpusu DeReKo zúžil na necelých 400.

Automaticky vypočtená distribuce tohoto sufixu v jednotlivých německy mluvících zemích v korpusu DeReko vypadá takto:

Anz Treffer (kumulativ)	rel. Häuf.	Anz Texte	Jahrgänge	Land
5.487	5.487	7.051 pMW	4.905	1991–2014 A
8.091	13.578	9.643 pMW	5.984	1996–2014 CH
43.914	57.492	9.634 pMW	32.060	1772–2014 D
77	57.569	2.981 pMW	52	2008–2014 L
57.569	57.569	9.283 pMW	43.001	1772–2014 4 Länder

Tabulka 64: Zastoupení slov končících na *-lein* podle variet němčiny

Automaticky vypočtená statistika dotazu na sufix *-lein* v tabulce 64 je sice poněkud zkreslená právě velkým množstvím homonymních tvarů končících na *-lein* (především příjmení), avšak i z dalších rešerší v tomto korpusu vyšlo najevo, že *-lein* je v psaných textech především sufixem švýcarským.

1.2.2.1 Deminutiva se sufixem *-lein*

V seznamu 40.000 nejfrekventovanějších německých lemmat DeReWo (2009) je pouze 7 se sufixem *-lein* (podle frekvence sestupně): *Fräulein*, *Büchlein*, *Zünglein*, *Häuflein*, *Männlein*, *Kämmerlein*, *Scherflein*, *Burgfräulein*. Z nich však jen *Büchlein*, *Häuflein* a *Kämmerlein* splňují všechna kritéria vymezení deminutiv.

Podobně jako seznam deminutiv se sufixem *-chen*, představuje i následující seznam průnik výsledků rešerší v korpusu DeReKo 2014-II a InterCorp de-cs (verze 6). Vytříděním dokladů získaných z obou korpusů vznikl následující seznam, v němž jsou uvedena všechna deminutivní simplicia se sufixem *-lein*, která mají v korpuse DeReKo 2014-II vyšší frekvenci než 5.

1. Äckerlein	52. Glöcklein	103. Lichtlein
2. Äuglein	53. Gräblein	104. Löchlein
3. Autolein	54. Hämmerlein	105. Lüftlein
4. Bäcklein	55. Häuflein	106. Mägdlein
5. Bächlein	56. Heflein	107. Männlein
6. Bärlein	57. Helferlein	108. Mäuslein/Mäuselein (zř.)
7. Bäuerlein	58. Hemdlein	109. Meisterlein
8. Bäuchlein	59. Herdlein	110. Menschlein
9. Bäumlein/Bäumelein	60. Herrlein	111. Mönchlein
10. Becherlein	61. Herzlein	112. Mörderlein
11. Berglein	62. Hirschlein	113. Mück(e)lein
12. Bettlein	63. Höflein	114. Mütterlein
13. Bienlein	64. Christlein	115. Muttilein
14. Bierlein	65. Jägerlein	116. Negerlein
15. Bildlein	66. Jesulein	117. Nestlein
16. Brieflein	67. Jungfräulein	118. Öhrlein
17. Brücklein	68. Jünglein	119. Öllein
18. Brüderlein	69. Käferlein	120. Pfefferlein
19. Büchlein	70. Kaiserlein	121. Pfeiflein
20. Bürgerlein	71. Kämmerlein	122. Plätzlein
21. Bürschlein	72. Kästlein	123. Prinzlein
22. Dichterlein	73. Kind(er)lein/Kindelein	124. Quentlein
23. Ecklein/Ecklein	74. Kirchlein	125. Räuberlein
24. Eilein/Eierlein	75. Kitzlein	126. Raucherlein
25. Eislein	76. Klösterlein	127. Regentlein
26. Elflein	77. Knäblein	128. Reislein
27. Englein	78. Knechtlein	129. Richterlein
28. Entlein/Entlein	79. Knöchlein	130. Rinderlein
29. Fabriklein	80. Kommalein	131. Ringlein
30. Fähnlein	81. Königlein	132. Röcklein
31. Felslein	82. Köpflein	133. Röslein
32. Fensterlein	83. Korblein	134. Seelein
33. Festlein	84. Kränzlein	135. Schäflein
34. Feuerlein	85. Kräuterlein	136. Schätzlein/Schätzelein (zř.)
35. Fingerlein	86. Krebslein	137. Scheinlein
36. Fischlein	87. Kreislein	138. Scherzlein
37. Flecklein	88. Kreuzerlein	139. Schifflein
38. Flügellein	89. Kreuzlein	140. Schildlein
39. Fröschlein/Fröschelein	90. Krippelein	141. Schlänglein
40. Füchlein	91. Krönlein	142. Schmiedlein
41. Fürstlein	92. Krüglein/Krügelein (zř.)	143. Schnecklein
42. Gärtlein/ Gärtelein (zř.)	93. Küchlein	144. Schneiderlein
43. Gedichtlein	94. Lämmlein	145. Schränklein
44. Geigerlein	95. Läuferlein	146. Schrecklein
45. Geisslein/Geißlein	96. Leberlein	147. Schreiberlein
46. Geisterlein	97. Lehrerlein	148. Schreinerlein
47. Geistlein	98. Leiblein	149. Schrittlein
48. Gesetzlein	99. Leidlein	150. Schühlein
49. Geschenklein	100. Leutlein	151. Schülerlein
50. Geschwisterlein	101. Liebelein	152. Schweinlein
51. Gesichtlein	102. Liedlein	153. Schweizerlein

154. Schwertlein	173. Stündlein	192. Vöcklein
155. Schwesterlein	174. Sünderlein	193. Wässerlein
156. Sitzlein	175. Teichlein	194. Weberlein
157. Söhnlein	176. Tellerlein	195. Weckerlein
158. Spieglein	177. Textlein	196. Weglein
159. Spinnlein	178. Tierlein	197. Weiblein
160. Sprüchlein	179. Tischlein	198. Weinlein
161. Städtlein/Städlein (zř.)	180. Töchterlein	199. Werklein
162. Steiglein	181. Tränklein	200. Wieslein
163. Steinlein	182. Tricklein	201. Windlein
164. Sternlein	183. Tröpflein	202. Witzlein
165. Stierlein	184. Trösterlein	203. Zehlein
166. Stichelein	185. Trüpplein	204. Zicklein
167. Stöcklein	186. Tüchlein	205. Zimmerlein
168. Sträuchlein	187. Türlein	206. Zünglein
169. Strichlein	188. Väterlein	207. Zweiglein
170. Stüblein	189. Verslein	208. Zwerglein
171. Stücklein	190. Verwalterlein	209. Zwirnlein
172. Studentlein	191. Vöglein/Vögelein	

Frekvenci pod pět výskytů v DeReKo (2014) má následujících 105 deminutiv:

Babylein, Bißlein, Blümelein, Böcklein, Brünlein, Brüstlein, Bubilein, Bücherlein, Buchtlein, Computerlein, Dienerlein, Dingslein, Doktorlein, (Einsteinlein), Expresslein, Färberlein, Filmlein, Fischelein, Fischerlein, Flüglein, Geldlein, Genicklein, Genlein, Gerätlein, Geräuschlein, Geschäftlein, Gespensterlein, Gliederlein, Gräberlein, Greislein, Handylein, Häuslein, Ideelein, Inderlein, Italienerlein, Käuferlein, Käuzlein, Kavalierlein, Kerkerlein, Kerzelein, Kickerlein, Kidlein, Kilolein, Konzertlein, Kundelein, Kürbislein, Lämmerlein, Länderlein, Liftlein, Löfflein, Mamalein, Mammilein, Managerlein, Momentlein, Näglein, Nixlein, Pfadfinderlein, Pilzlein, Preislein, Priesterlein, Prinzessinlein, Projektlein, Pucklein, Reggaelein, Reißlein, Ritterlein, Rubriklein, Sängerlein, Schächtelein, Schecklein, Schlagerlein, Schlingelein, Schwägerlein, Schweiflein, Sprecherlein, Stresslein, Stricklein, Stürmerlein, Stützlein, Talerlein, Talglichtlein, Teufelein, Theaterlein, Trainerlein, Tröpflein, Unilein, Vatilein, Ventillein, Verkäuferlein, Verliererlein, Verselein, Vertreterlein, Viehlein, Viecherlein/Viechlein, Wählerlein, Walzerlein/Wälzerlein, Weiberlein, Wichtlein, Zehnerlein, Zeitlein, Zeltlein, Zentnerlein, Ziegelein, Zigeunerlein, Zitherlein.

Ke všem existují i v současné němčině (často omezeně na styl) základy. Např. i archaismus *Magd* je poměrně často zastoupeno i v moderních textech, většinou beletristických, resp. popisujících (starší) beletrii (přes 6.000 výskytů). Tvar *Mägdlein* se nachází v podobných textech (150 dokladů). Typická spojení jsou *Knecht und Magd* a *Bursche und Mägdlein*.

Podobně jako u deminutiv na *-chen* je i u těchto poměrně složitá problematika kompozit. Podrobné vyřídění idiomatizovaných a volných kompozit vydá na samostatnou obsáhlou práci. Mezi simplicii jsou zde uvedena pouze dvě ustálená kompozita *Jungfrau(lein)* a *Pfadfinder(lein)*, s vědomím, že synchronně neanalyzovatelných je mnohem víc, např. *Bürgermeister(lein)*, *Popwerk(lein)*, *Fingerring(lein)*, *Tränenkrüg(lein)*, *Waldmeister(lein)*, *Zeigefinger(lein)*. Vedle těchto více méně idiomatizovaných kompozit jsou doložena a v seznamu uvedena deminutiva také samostatné báze kompozita. K výš uvedeným to jsou tedy: *Meister* → *Meisterlein*, *Werk* → *Werklein*, *Ring* → *Ringlein* atd. (Ovšem bázi od *Jungfräulein* nelze považovat za deminutivum a samostatný základ od *Pfadfinderlein* ← *Finder* tvoří samostatné deminutivum **Finderlein*, nehledě na to, že *-finder* je nutno

v tomto útvaru považovat spíš za sufixoid. Z těchto důvodů byla obě slova zařazena do seznamu.)

Poznámky k deminutivům s *-lein*

1) Kompozita s bází končící na *-lein*

Pokud jsou kompozita doložena v korpusu InterCorp de-cs (verze 6), jsou uvedeny i nejčastější české protějšky.

Nejvíce kompozit se tvoří s deminutivními bázemi:

-büchlein

německy	česky
<i>Schweißbüchlein</i>	≈ <i>potůček potu</i>
<i>Waldbüchlein</i>	≈ <i>lesní potůček</i>

Nejčastější jsou: *Bergbüchlein*, *Gebirgsbüchlein*, *Schweißbüchlein*, *Steinbüchlein*, *Waldbüchlein* a *Wiesenbüchlein*. Mimo *Schweiß/ssbüchlein*, které je docela vzácné, je jejich frekvence zhruba stejná. Vyskytují se převážně ve švýcarských textech.

-büchlein

německy	česky
<i>Gesprächsbüchlein</i>	≈ <i>konverzační příručka</i>
<i>Notizbüchlein</i>	≈ <i>diář, zápisník, kalendářik</i>
<i>Wachstuchbüchlein</i>	≈ <i>knížka z voskovaného plátna</i>

V korpusu DeReKo je 866 kompozit se základem *-büchlein*, je to nejrozšířenější báze kompozit s *-lein*. Nejčastější (100 a více dokladů v DeReKo) jsou:

Abstimmungsbüchlein, *Bundesbüchlein*, *Dienstbüchlein*, *Handbüchlein*, *Kochbüchlein*, *Liederbüchlein*, *Losungsbüchlein*, *Notenbüchlein*, *Notizbüchlein*, *Orgelbüchlein*, *Parteibüchlein*, *Rezeptbüchlein*, *Schiessbüchlein*, *Sparbüchlein*.

S odstupem nejfrekventovanější jsou *Schiessbüchlein*, *Losungsbüchlein*, *Abstimmungsbüchlein* a *Dienstbüchlein*, která dohromady zastupují víc jak třetinu dokladů všech kompozit s bází *-büchlein*. Všechna se nejčastěji vyskytují ve švýcarských textech (hodnota pMW je 1,5 na 1 mil. slov, kdežto v německých textech to je jen 0,3 a v rakouských jen 0,2 na 1 mil. slov. Jinými slovy: zhruba 75% všech kompozit s bází *-büchlein* najdeme ve švýcarských textech, 15% v německých a jen asi 10% v rakouských). Výmluvný je i fakt, že dvojice nejčastějších (*Schiessbüchlein* a *Dienstbüchlein*) jsou čisté helvetismy (zjištěno taktéž na dokladech korpusu DeReKo 2014-II).

-kirchlein

německy	česky
<i>Holzkirchlein</i>	≈ <i>dřevěný kostelík</i>
<i>Dorfkirchlein</i>	≈ <i>vesnický/venkovský kostelík</i>

Do 10 dokladů v korpusu DeReKo jsou:

Barockkirchlein, *Bergkirchlein*, *Dorfkirchlein*, *Fachwerkkirchlein*, *Holzkirchlein*, *Klosterkirchlein*, *Waldkirchlein*, *Wallfahrtskirchlein*, *Zwiebelturmkirchlein* a spojení se jménem patrona: *Elisabethkirchlein*, *Georgskirchlein*.

Všechna mají podobnou frekvenci.

-küchlein

Apfelküchlein, Bananenküchlein, Fasnachtsküchlein, Fischküchlein, Fleischküchlein, Kartoffelküchlein, Käseküchlein, Pfannküchlein, Reisküchlein, Schokoküchlein/Schokoladenküchlein.

S odstupem nejčastější je *Apfelküchlein*.

-männlein

Bergmännlein, Erdmännlein, Galgenmännlein, Glasmännlein, Heidemännlein, Hutzelmännlein, Marsmännlein, Räuchermännlein, Schneemännlein, Strichmännlein, Traummännlein, Waldmännlein,

Frekvence všech je relativně nízká. Tato deminutiva nejsou regionálně specifická.

-stücklein

Grundstücklein, Kabinettstücklein, Kunststücklein, Meisterstücklein, Prosastücklein, Theaterstücklein, Zauberstücklein

Drtivá většina z nich (85%) se vyskytuje ve švýcarských textech.

-weglein

Feldweglein, Fussweglein, Grenzweglein, Kiesweglein, Steinweglein, Waldweglein, Wanderweglein, Weinweglein, Wiesenweglein.

I tato jsou většinou jen ve švýcarských textech (z 86%).

-weiblein

Bauernweiblein, Bergweiblein, Burgweiblein, Erdweiblein, Fischweiblein, Holzweiblein, Hutzelweiblein, Kerzenweiblein, Knochenweiblein, Kräuterweiblein, Meerweiblein, Moosweiblein, Stehaufweiblein, Traumweiblein, Waldweiblein, Wurzelweiblein.

Nejčastější (s poměrně velkým odstupem) je *Kräuterweiblein* – tvar, který ovšem není zjevně po celém německy mluvícím území vnímán jako deminutivum. Základ *Kräuterweib* je frekventní pouze v textech z Německa. Ve švýcarských a rakouských textech se téměř nevyskytuje.

Distribuce ostatních kompozit se základem *-weiblein* je po německy mluvícím území souměrná. Frekvence je také zhruba stejná.

-werklein

Bázi *-werklein* nemá mnoho kompozit (se signifikantní frekvencí jen *Kraftwerklein, Kunstwerklein, Wunderwerklein*), kompozitum *Gesamtkunstwerklein* však má nejvíc složek z doložených kompozit na *-lein*:

- (1) (...) *Ein Zimmer weiter wird der Aufbau einer Menschenpyramide geübt. Hobby und Beruf «Pepe» hilft bei den Inszenierungen, «damit aus dem Spass an der Sache und der Akrobatik eine Art Gesamtkunstwerklein wird». Zirkus ist für ihn seit zehn Jahren Hobby, Passion und Beruf in einem.* (St. Galler Tagblatt, 15.04.1999)

Doklad (1) je ze švýcarských novin.

Ze sporých dokladů z paralelního korpusu InterCorp de-cs (verze 6) lze vytušit, že kompozitům s bází končící na *-lein* v češtině odpovídá většinou atributivní vazba, v níž substantivum je (téměř vždy) také deminutivum: *dřevěný, venkovský kostelík; knížečka z voskovaného plátna*. Často německému kompozitu odpovídá deminutivum českého simplexu (*zápisníček, kalendářích*). Méně často je v češtině lexém svým obsahem označující

malou věc (*diář, příručka*). Vzácně se žádný signál deminuce nevyskytne *Kindersprüchlein* ≈ *dětské říkadlo*.

V některých případech (2) je expresivita posunutá v textu jinam.

- (2) *Nach dem letzten Schluck wischte sie sich die Mundwinkel mit Daumen und Zeigefinger ab und sagte ihr **Danksprüchlein** „Vergelt's Ihnen Gott, gnädige Frau.“*

*Dopila, utřela si koutky palcem a ukazováčkem a **zablahořečila**: „Nadě! Pánbůh, milostpaní!“*

(Poláček: *Dům na předměstí*)

Z translátologického pohledu se jedná o kompenzaci druhovou (compensation in kind) (srov. Hervey/Higgins 1992:35-39 a Káňa 1993).

2) Přehlásky

Fleischer (1969:165) o přehláskách u deminutiv na *-lein* píše: „Umlaut des Stammvokals der Basis tritt in Verbindung mit *-lein* stets ein.“ Změna kmenového vokálu není doložena celkem u 24 deminutiv se sufixem *-lein*, kde by k umlautu dojít mohlo:

Buchtlein, Autolein, Bubilein, Computerlein, Doktorlein, Jesulein, Kilolein, Korblein, Kundelein, Marklein, Momentlein, Muttilein, Projektlein, Pucklein, Raucherlein, Rubriklein, Schlagerlein, Studentlein, Talerlein, Teufelein, Unilein, Vatilein, Verwalterlein, Walzerlein.

Vedle těchto stojí samozřejmě řada slov, u nichž k přehlásce kmenové samohlásky dojít nemůže (*Becherlein, Berglein, Bettlein* až po *Zweiglein, Zwerglein, Zwirnlein*).

3) Dublety

U deminutiv s *-lein* lze dublety rozdělit minimálně do dvou skupin, podle:

1) konkurence kmenů s přehláskou a bez ní:

- Walzerlein/Wälzerlein* Oba tvary jsou souměrně zastoupeny v rakouských (*Walzerlein*) a švýcarských textech (*Wälzerlein*).

2) konkurence tvarů s vloženým *-e(r)-* a bez něj:

Krüglein/Krügelein *Krügelein* je zjevně archaický tvar, vyskytuje se jen ve starých textech

Entlein/Entelein Tvar s *-e-* je jen ve starších textech a v básních/písniích.

Mücklein/Mückelein Tvar s *-e-* je archaismus nebo součást písně/básně

Verslein/Verselein Tvar s *-e-* je jen ve starších textech a v básních/písniích.

Vöglein/Vögelein *Vögelein* má asi o polovinu méně výskytů než *Vöglein* a vyskytuje se jen ve vysoce stylizovaných textech, písniích, básniích.

U některých slov se tvoří deminutivum s *-lein* také od plurálu s *-er*. V korpusech (DeReKo 2014-II a/nebo InterCorp de-cs (verze 6)) jsou doložena:

Bücherlein, Lämmerlein, Eierlein, Geisterlein, Gespensterlein, Gliederlein, Kinderlein, Viecherlein, Weiberlein.

Fleischer (1969:165) je popisuje jako archaická. V mnoha případech skutečně mají konotovat archaický, v (3) biblický jazyk. Většinou se ale jedná o celkem moderní texty (4).

- (3) *Die NZ gibt letzte Tipps: Ihr **Bücherlein** kommet, o kommet doch all! Kann man einem anderen überhaupt Bücher empfehlen?*

- (4) *Im Pfarrsaal Mariahilf trafen sich kürzlich kleine **Gespensterlein** der Volksschule Rieden zu einem ganz außergewöhnlichen Geisterfest. Jeden Monat organisiert das Team der Kinderbücherei und Spielothek der Pfarre Mariahilf eine andere Veranstaltung für Kinder. (Vorarlberger Nachr., 14.12.2000, S. Y2)*

Výskyty převažují v textech, které spadají do oblasti alemanských dialektů. Jejich frekvence je malá.

Další dublety jsou (první je častější):

Büchlein/Bücherlein

Eierlein/Eilein

Gespentlein/Gespensterlein

Geisterlein/Geistlein

Kindlein/Kinderlein

Lämmlein/Lämmerlein

Viechlein/Viecherlein

Weiblein/Weiberlein

Jen málo dublet má podobnou frekvenci (*Eierlein/Eilein*), většinou jedno deminutivum převládá (často tvary bez *-e(r)-*). Přesná distribuce by měla být ještě prověřena. Jisté je, že se někdy může jednat o zcela utilitární prozodický důvod použití tvaru s *-e-*: *Entelein*, *Mückelein*, *Verselein*, *Vögelein* se vyskytují téměř výhradně v písničkách kvůli taktu (rozšíření na 3 slabiky).

Dublety naopak nejsou:

Reiselein: deminutivum od *Reisig*

Reislein: deminutivum od *Reise*, nikoliv *Reis*, jak je uvádí Duden-online (2014).
Deminutivum od *Reis* doloženo není.

4) Rody základů:

Nejčastěji se tvoří deminutiva s *-lein* od maskulin, pak od feminin a nejméně od neuter. Rozložení odpovídá výskytu těchto rodů v němčině (srov. stejnou poznámku u sufixu *-chen*).

5) Polysémie /překryv s kvazideminutivy

Deminutivy nejsou tyto významy slov se sufixem *-lein*:

německy	poznámka	česky
<i>Fähnlein</i>	„vojenský útvar“	≈ prapor
<i>Entlein</i>	označení mláďete	≈ kachně, káčátko
<i>Rehlein</i>	označení mláďete	≈ laňka, kolouch
<i>Stündlein</i>	v idiomu <i>letztes Stündlein</i>	≈ poslední hodinka (života)
<i>Zünglein</i>	metaforicky	≈ jazýček na vážkách

Vedle nich se v němčině však shodné formy používají také i pragmaticky:

- (5) *Es soll an dieser Stelle nicht nachgeforscht werden, ob die Damen und Herren nach dem Singen unverzüglich nach Hause eilen oder noch ein Stündlein im Gasthaus verweilen. Frauenchor auch teilweise schon wieder gemeinsam. Harmonie und Eintracht - das sagt ja auch schon der Name Concordia - ist eben alles - nicht nur beim Gesang. (lin) (RHZ00/NOV.10250 RZ, 16.11.2000)*

Všechna mohou však fungovat také jako pravá deminutiva. V této funkci je jejich frekvence vždy (mnohem) nižší.

6) Sufix *-lein* jako jihoněmecký element

Jak bylo uvedeno, většina deminutiv s *-lein* se vyskytuje především ve švýcarských textech. Např. *Gärtlein, Glöcklein, Krüg(e)lein* mají vždy 2-3 krát častější výskyt ve švýcarských textech oproti německým nebo rakouským textům.

Deminutivum od *-lein* lze vytvořit téměř od každého substantiva. Dokládají to příklady deminutiv s výskytem od 1 do 10 absolutních výskytů v korpusu DeReKo (6), (7).

- (6) *Auf den Landkarten Englands mit grösseren Massstäben werden Buchten und **Büchtlein**, Landzungen und **-zünglein** erkennbar, die auf gröberen Karten nicht erkennbar sind.* (NZS04/MAR.00156 NZZ am Sonntag, 07.03.2004, S. 70)

Pokud se vyskytnou ve věcných textech, může se jednat o nevhodnou stylizaci, která bývá občas kritizována (7).

- (7) *Doch nun kommen noch die Zikaden, und die singen vielleicht auf französisch, aber nicht auf deutsch. Sie zirpen nicht eigentlich. Man sollte Zikaden eher schrillen lassen. Der Übersetzer andererseits entscheidet sich für "das Knirschen der Zikaden". Und da man das Kleine auf deutsch mit "-chen" oder "-lein" kennzeichnen kann, nennt der Übersetzer die kleine Bucht ein "**Buchtlein**". Jetzt haben wir es also: Der Erholungsuchende sonnt sich in dem **Buchtlein** beim Singen der Wellen und Piepen der Vögel und Knirschen der Zikaden.* (NUN91/JAN.01259 NN, 19.01.1991, S. 45)

Nezodpovězenou otázkou však zůstane, zda se jedná o „odpor“ regionální nebo s celoněmeckou platností: (6) je ze švýcarských novin, (7) z bavorských. Jisté je, že sufix představuje silný deminutivní marker.

1.2.2.2 Kvazideminutiva s *-lein*

Právými deminutivy nejsou tato substantiva se sufixem *-lein*:

německy	česky
<i>Fähnlein</i>	≈ <i>prapor</i> (vojenský útvar)
<i>Faserlein</i>	≈ <i>len</i> (rostlina)
<i>Lieblein</i>	≈ deadjektivum, užívá se jen okasionálně a ironicky (8)
<i>Maidlein</i>	≈ od <i>Magd</i> (podobně <i>Mädchen</i> a <i>Mägdlein</i>), vztah k základu už je neprůhledný, neužívá se (na rozdíl od <i>Mägdlein</i>) jako deminutivum
<i>Mährlein</i>	≈ od <i>Mär/Märe</i> , jež má velmi slabou frekvenci. Všechna se vyskytují jen výjimečně, ve starších názvech knih (9)
<i>Scherflein</i>	≈ <i>hrívna</i> (platidlo) od středohornoněm. † <i>scher(p)f</i>
<i>Stündlein</i>	≈ ve frazeologickém spojení <i>letztes Stündlein schlägt/kommt</i> (≈ v češtině <i>přichází/udeřila poslední hodina, hodinka</i>)
<i>Triolein</i>	≈ chemikálie (triglycerid s kyselinou olejovou), pravděpodobně výpůjčka z angličtiny, tím pádem stojí úplně mimo deminutiva
<i>Zünglein</i>	≈ v metafoře <i>Zünglein an der Waage</i> (č. ≈ <i>jazyček na vahách</i>)
<i>Zipperlein</i>	≈ nemoc (č. ≈ <i>trásavka, padoucnice, přeneseně bolístka</i>)

- (8) *Aber es gibt noch die Handsome Family im Zentral (21 Uhr). Ländliche Lynch-Idyllen (David Lynch, natürlich). Oder Erdmöbel aus Köln im Magnet (21 Uhr). Auch ein furchtbarer Name. So Kartoffelsack. Drinnen aber wird schön geringelnatzt ("morgen Lieblein, kennst du mich? Herr Gesangsverein, ichen wir uns nicht?"), und auf dem neuen Album "Altes Gasthaus Love" findet sich auch eine markante Parodie auf blumfeldische Poesiealbumstiefgeisterei. Wenn jetzt der Mann noch singen könnte, dann...* (taz, 25.04.2003, S. 26)
- (9) *Das Mährlein von Fletsch und Winzelchen: Eine hübsche und belehrende Geschichte für Kinder. Nach Eugčne Sue, bearbeitet von Franz Lauter. - Frankfurt a. M : Ullmann, 1844. Digitalisierte Ausgabe der Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf*

Většina těchto kvazideminutiv se idiomatizovala již ve starších vývojových stádiích němčiny. Proto jim v češtině odpovídají strukturně jinak vytvořená označení. Tam, kde je zjevná podobná metaforika (*Stündlein* ≈ *hodinka*, *Zünglein* ≈ *jazyček*), je i v češtině deminutivní tvar.

1.2.2.3 Frekvence a sémantika

Frekvence byla zjišťována na korpusu DeReKo 2014-II a částečně i DWDS (2014) a Wortschatz - Leipzig (2014) – poslední dva nástroje byly zapojeny kontrolně především proto, že jsou rychlejší. V následujícím přehledu nejsou uvedeny přesné frekvenční údaje jednotlivých deminutiv, jsou jen naznačeny oblasti sémantických polí, kde se tato deminutiva vyskytují nejčastěji. Jsou mezi nimi uvedeny také nejčastější kompozita.

Největší skupinu tvoří obecná **označení lidí a příbuzenských vztahů**. Ta mají i největší frekvenci.

Brüderlein, Bubilein (viz sufix *-ilein*), *Bürschlein, Geschwisterlein, Großmütterlein, Halbbrüderlein, Kavalierlein, Kind(er)lein, (Enkel)kindlein, Knäblein, Mamalein/Mamilein* (viz sufix *-ilein*), (*, Männlein, Menschlein, Mütterlein, Muttilein* (viz sufix *-ilein*), *Negerlein, Prinzesslein, Prinzlein, Schwägerlein, Schwesterlein, Schwiegermütterlein, Söhnlein, Studentlein, Töchterlein, Väterlein, Vatilein, Weib(er)lein, Ziehkindlein, Zigeunerlein* aj.

Nápadně velká skupina z označení lidí jsou profesní názvy (v širším smyslu) a názvy konatelů děje: *Bäuerlein, Bürgermeisterlein, Dienerlein, Dichterlein, Doktorlein, Dorfschulmeisterlein, Färberlein, Fürstlein, Geigerlein, Gräberlein, Greislein, Helferlein, Jägerlein, Kaiserlein, Käuferlein, Kickerlein, Knechtlein, Königlein, Kräuterweiblein, Lehrerlein, Managerlein, Mönchlein, Mörderlein, Pfadfinderlein, Priesterlein, Räuberlein, Raucherlein, Regentlein, Richterlein, Ritterlein, Sängerein, Schmiedlein, Schneiderlein, Schreiberlein, Schreinerlein, Schülerlein, Sprecherlein, Sünderlein, Trainerlein, Verkäuferlein, Verliererlein, Vertreterlein, Verwalterlein, Wählerlein, Weberlein.*

Jen *Kräuterweiblein* (dřív i *Mägdlein* ve smyslu „služebná“) zastupuje ženská povolání. Často se deminutivní označení užívají ironicky (1), (2) nebo posměšně.

- (1) *Ein harmloses **Räuberlein**, ein ungeschickter Hagestolz und ein skrupelloser Apotheker flirten und buhlen um die Gunst der Dorfschönen, was das Zeug hält. (RHZ01/JUN.05338 RZ, 08.06.2001)*
- (2) *Mein schlaues **Schülerlein** hat nicht zu Ende gedacht , das hab ' ich ihm nicht beibringen können .
Můj chytrý **žáček** to nedomyšlel do konce , to jsem ho nemohla naučit .*

Jen výjimečně se tvoří (převážně jen ve švýcarské němčině) od **názevů příslušníků národů**: *Inderlein, Italienerlein, Schweizerlein* (3).

- (3) *Es gibt sechs Millionen Schweizer gegenüber sechs Milliarden Menschen rund um uns. Alors, wir **Schweizerlein** machen etwa 0,1 Prozent (oder 1 Promille) der Weltbevölkerung aus, wohan, warum tun unsere Parteien derart wichtig?*

Celkem častá jsou taktéž deminutiva od **názevů nadpřirozených bytostí**:

Englein, Geist(er)lein, Gespensterlein, Hutzelmännlein/-weiblein, Christkindlein, Christlein, Jesulein, Jesuskindlein, Nixlein, Teufelein, Wichtlein, Zwerglein.

Části těla: *Äuglein, Bäcklein, Bäuchlein, Brüstlein, Fingerlein, Gesichtlein, Herzlein/Herzlein* (viz sufix *-lein*) – obě většinou však přeneseně, *Knöchlein, Köpflein, Ohrlein, Zehlein.*

Kolektiva: *Häuflein, Herdlein, Leutlein, Reiterfahnlein* (*Reiterfahnchen* možné, ale nepoužívá se – 1 doklad), *Trüpplein, Völklein.*

Zvířata: *Bärlein, Bienlein, Böcklein, Fischlein, Fröschelein, Füchlein, Hirschlein, Käferlein, Käuzlein, Mäuselein, Mückelein, Schäflein, Schnecklein, Schweinlein, Spinnlein, Stierlein, Tierlein, Viehlein, Vöglein.*

Rostliny a jejich části – těchto je relativně málo: *Blümelein, Kräuterlein, Kräuterlein, Kürbislein, Röslein, Sträuchlein, Reiselein, Zweiglein.*

Jídlo a pití: *Bierlein, Buchtlein, Jägermeisterlein, Öllein, Pfefferlein, Pilzlein, Tränklein, Weinlein.* I zde může mít deminutivum absolutizující význam (4).

- (4) *Tschernobyl schickt mit jedem einzelnen **Pilzlein** herzlichste Grüße mit.*

V češtině by mu odpovídalo *každický hřib*.

Různé (menší) **přístroje, nástroje** a jiné **výrobky** např. *Büchlein, Computerlein, Hämmerlein, Heflein, Krüg(e)lein, Lautsprecherlein, Zitherlein*; dopravní prostředky *Autolein, Liftlein, Schifflein* a mnohé jiné.

Stavby a jejich součásti: *Brücklein, Brunnlein, Ecklein, Fabriklein, Fensterlein, Gärt(e)lein, Geschäftelein* (i jako abstraktum), *Häuslein, Höflein, Kämmerlein, Kerkerlein, Kirchlein,*

Klösterlein, Küchlein, Lustgärtlein, Nestlein (i jako abstraktum), Städtelein, Stauseelein, Stüblein, Theaterlein, Türlein, Unilein, Zeltlein, Zimmerlein.

Podobně jako deminutiva s *-chen*, také mezi deminutivy *-lein* je řada **abstrakt**:

Danksprüchlein, Festlein, Gedichtlein, Geräuschlein, Gesetzlein, Handwerkerlein, Ideelein, Kabinettstücklein, Kindersprüchlein, Konzertlein, Kunststücklein, Kunstwerklein, Lebenslichtlein, Leidlein, Liedlein, Momentlein, Popwerklein, Projektlein, Reggaelein, Reislein (od Reise), Seelein, Schandflecklein, Schätzelein, Scherzlein, Schlagerlein, Schrecklein, Sprüchlein, Stresslein, Theaterstücklein, Tricklein, Umweglein, Vers(e)lein, Versprecherlein, Walzerlein/Wälzerlein, Wanderliedlein, Werklein, Witzlein, Wunderwerklein, Zeitlein.

Mimo *Sprüchlein, Verslein* a *Werklein* je jejich frekvence velice slabá.

1.2.2.4 Sufix *-lein* jako prostředek ironie

Téměř neomezenou možnost vytvářet deminutiva s tímto sufiksem dokládají parodické textové pasáže. K vánoční písni *Ihr Kinderlein kommet* (hudba: Johann Abraham Peter Schulz, 1790; text: Christoph von Schmid, 1798/1811) jsou doloženy obměny (DeReKo 2015):

<i>Peter: «Na dann, lass uns singen: 'Ihr</i>	<i>Betrügerlein</i>	<i>kommet, oh kommet doch all!</i>
<i>Wimmer und Stella Bettermann: „Ihr</i>	<i>Bilderlein</i>	<i>kommet“, in: FOCUS Magazin</i>
<i>Geiz-ist-geil-Generation". - Ihr</i>	<i>Elterlein</i>	<i>kommet! Im Weihnachtsgeschäft,</i>
<i>gebastelt. Unter dem Motto "Ihr</i>	<i>Engelein</i>	<i>kommet" ist am Mittwoch, 12.</i>
	<i>Ihr</i>	<i>Eurolein</i>
		<i>kommet Nicht nur Bares:</i>
<i>China Lounge Ihr</i>	<i>Groupielein</i>	<i>kommet: Tyree Cooper feiert</i>
<i>Studium in Deutschland zu animieren. „Ihr</i>	<i>Inderlein</i>	<i>kommet“, bemerkte scherzhaft</i>
	<i>Ihr</i>	<i>Japanerlein</i>
		<i>kommet! Volleyball-Präsident</i>
<i>Edith Schreiber-Wicke: Ihr</i>	<i>Katerlein</i>	<i>kommet – Auf Samtpfoten durch die</i>
<i>auch ein Stück weit zu: "Ihr</i>	<i>Käuferlein</i>	<i>kommet" beschreibt, wie in</i>
<i>... müsste man ehrlicherweise «ihr</i>	<i>Käuflein</i>	<i>kommet» singen. Doch das sind</i>
<i>gegen BSE" mit altbekannten Hits wie "Ihr</i>	<i>Rinderlein</i>	<i>kommet", "Morgen Rinder wird's</i>
<i>Eine Weihnachts-Moritat Ihr</i>	<i>Rinderlein</i>	<i>kommet, o kommet doch all zum</i>
<i>Macht hoch die Tür, die Tor macht weit. Ihr</i>	<i>Shopperlein</i>	<i>kommet. Endlich hat jemand das</i>
<i>speziell für die Spielerlizenz. Ihr</i>	<i>Studis</i>	<i>kommet! "Es gibt nur ganz wenige,</i>
<i>Saarbrücken, trat mit ihrem Programm „Ihr</i>	<i>Sünderlein</i>	<i>kommet ...“ auf und sorgte für</i>
<i>„Turne bis zur Urne“ und „Ihr</i>	<i>Sünderlein</i>	<i>kommet“ steht den Besuchern</i>
	<i>Ihr</i>	<i>Sünderlein</i>
	<i>Ihr</i>	<i>Tierelein</i>
		<i>kommet ... Weihnachtsgeschenke für</i>
<i>Willi Lemke Tipps .... Auf! Ihr</i>	<i>Wählerlein</i>	<i>kommet! pipe Alle Termine:</i>
	<i>Ihr</i>	<i>kommet. In Kärnten setzen alle</i>
<i>ein Begriff. Mit seinem Soloprogramm "Ihr</i>	<i>Zipperlein</i>	<i>kommet - Geschichten und Lieder</i>

Podobnou možnost ironického užití nabízí také název dětská písničky *Zehn kleine Negerlein*. V korpusu DeReKo (2015) jsou tyto obměny:

<i>Zehn kleine</i>	<i>Autolein</i>	<i>Zehn kleine</i>	<i>Jägermeisterlein</i>
	<i>Bierlein</i>		<i>Kinderlein</i>
	<i>Bücherlein</i>		<i>Lehrerlein</i>
	<i>Bürgerlein</i>		<i>Meckerlein</i>
	<i>Dummerlein</i>		<i>Mörderlein</i>
	<i>Fegerlein</i>		<i>Räuberlein</i>
	<i>Farbiglein</i>		<i>Ritterlein</i>
	<i>Fingerlein</i>		<i>Sängerlein</i>
	<i>Fischlein</i>		<i>Schülerlein</i>
	<i>Helferlein</i>		<i>Stürmerlein</i>
	<i>Jägerlein</i>		<i>Trainerlein</i>

V obou uvedených příkladech kreativního zacházení s deminutivními sufíxy se odráží bezbřehost tvorby deminutiv a vlastně také nemožnost (i zbytečnost) podchycení všech tvarů. Nejedna z těchto dokladů je okasionální jev a vlastně monokolokát. Týká se to především *Farbiglein*: narážka na požadovanou politickou korektnost; *Stürmerlein*: narážka na (postupný) odchod fotbalových útočníků z týmu; *Trainerlein*: ironizace rychlé výměny trenérů mužstva.

1.2.3 Konkurence sufixů *-chen* a *-lein*

1.2.3.1 Deminutiva s *-chen* i *-lein*

Deminutiva se sufixy *-chen* i *-lein* jsou doložena od těchto základů:

1. <i>Backen</i>	48. <i>Käfer</i>	95. <i>Scherz</i>
2. <i>Bär</i>	49. <i>Kammer</i>	96. <i>Schiff</i>
3. <i>Bauer</i>	50. <i>Kasten</i>	97. <i>Schild</i>
4. <i>Baum</i>	51. <i>Kauz</i>	98. <i>Schmied</i>
5. <i>Becher</i>	52. <i>Kerze</i>	99. <i>Schnecke</i>
6. <i>Bett</i>	53. <i>Kilo</i>	100. <i>Schrank</i>
7. <i>Biene</i>	54. <i>Kind</i>	101. <i>Schritt</i>
8. <i>Bier</i>	55. <i>Kloster</i>	102. <i>Schuh</i>
9. <i>Bild</i>	56. <i>Kopf</i>	103. <i>Schwein</i>
10. <i>Blatt</i>	57. <i>Korb</i>	104. <i>Schwester</i>
11. <i>Blume</i>	58. <i>Kranz</i>	105. <i>Sitz</i>
12. <i>Bock</i>	59. <i>Kräuter</i>	106. <i>Socke</i>
13. <i>Brief</i>	60. <i>Kreuz</i>	107. <i>Sohn</i>
14. <i>Brücke</i>	61. <i>Krone</i>	108. <i>Spiegel</i>
15. <i>Bruder</i>	62. <i>Lamm</i>	109. <i>Spinne</i>
16. <i>Brust</i>	63. <i>Lampe</i>	110. <i>Stadt</i>
17. <i>Bub</i>	64. <i>Land</i>	111. <i>Stein</i>
18. <i>Bursch</i>	65. <i>Leib</i>	112. <i>Stern</i>
19. <i>Dichter</i>	66. <i>Leute</i>	113. <i>Stier</i>
20. <i>Ding</i>	67. <i>Lied</i>	114. <i>Strich</i>
21. <i>Ecke</i>	68. <i>Löffel</i>	115. <i>Stube</i>
22. <i>Ei</i>	69. <i>Luft</i>	116. <i>Stück</i>
23. <i>Elf</i>	70. <i>Mama</i>	117. <i>Stunde</i>
24. <i>Engel</i>	71. <i>Mann</i>	118. <i>Stütze</i>
25. <i>Ente</i>	72. <i>Maus</i>	119. <i>Taler</i>
26. <i>Fahne</i>	73. <i>Mensch</i>	120. <i>Tanz</i>
27. <i>Fenster</i>	74. <i>Moment</i>	121. <i>Teil</i>
28. <i>Feuer</i>	75. <i>Mörder</i>	122. <i>Teller</i>
29. <i>Film</i>	76. <i>Mücke</i>	123. <i>Teufel</i>
30. <i>Finger</i>	77. <i>(Groß)Mutter</i>	124. <i>Theater</i>
31. <i>Fisch</i>	78. <i>Nagel</i>	125. <i>Tier</i>
32. <i>Fleck</i>	79. <i>Nest</i>	126. <i>Tisch</i>
33. <i>Flügel</i>	80. <i>Nixe</i>	127. <i>Tochter</i>
34. <i>Frosch</i>	81. <i>Ohr</i>	128. <i>Tropfen</i>
35. <i>Gedicht</i>	82. <i>Pfeife</i>	129. <i>Truppe</i>
36. <i>Geschichte</i>	83. <i>Pilz</i>	130. <i>Tuch</i>
37. <i>Goldfisch</i>	84. <i>Platz</i>	131. <i>Tür</i>
38. <i>Graben</i>	85. <i>Prinz</i>	132. <i>Vater</i>
39. <i>Grundstück</i>	86. <i>Prinzessin</i>	133. <i>Ventil</i>
40. <i>Hammer</i>	87. <i>Ritter</i>	134. <i>Vers</i>
41. <i>Haus</i>	88. <i>Räuber</i>	135. <i>Vogel</i>
42. <i>Heft</i>	89. <i>Rock</i>	136. <i>Volk</i>
43. <i>Hemd</i>	90. <i>Rose</i>	137. <i>Walzer</i>
44. <i>Herr</i>	91. <i>Seele</i>	138. <i>Wasser</i>
45. <i>Herz</i>	92. <i>Schaf</i>	139. <i>Weib</i>
46. <i>Hof</i>	93. <i>Schatz</i>	140. <i>Wein</i>
47. <i>Junge</i>	94. <i>Schein</i>	141. <i>Werk</i>

Pokud zprůměrujeme texty všech německy mluvících oblastí, lze říct, že simplicii i kompozit s *-lein* je mnohem méně než deminutiv s *-chen*. Statistiku na šesti beletristických dílech autorů NDR provedl už Fleischer 1969:165. Korpus DeReKo obsahující vyvážené množství psaných textů všech tří německých variet dovoluje pohled bližší, navíc na texty současné a nejen beletristické. Distribuce deminutiv zde uvedených základů vypadá zhruba následovně.

- 1) Tvary s *-chen* jsou zastoupeny více méně souměrně, pokud jsou vytvořeny od výrazu společného všem varietám. Mezi takové výrazy **nepatří** např. *Bub*. To se užívá se především v Rakousku, Švýcarsku a na jihu Německa. Deminutivum *Bübchen* je však frekventní především v Německu. Dál pak částečně i ve spisovné, až stylizovaně spisovné švýcarské němčině a nejmíň v rakouské němčině. *Bubilein* je tvar užívaný především v Rakousku. Tautonymní *Junge* je běžné především v Německu, méně ve Švýcarsku a téměř se neužívá v Rakousku. Jeho deminutiva *Jungchen* a varianty *Jüngelchen* a *Jongchen* jsou doloženy téměř všechny jen v textech z Německa, *Jünglein* je doloženo pouze v textech z Německa a plní funkci zjevně silně expresivní, někdy derogativní (signifikantní kookurence *arrogantes Jünglein*).
- 2) V německé němčině se některé tvary s *-lein* mohou považovat za archaismy (*Bäuerlein*, *Räuberlein*).
- 3) Tvary s *-lein* se vyskytují především ve švýcarských textech. Např. deminutivum *Bärchen* se vyskytuje poměrně nejčastěji v textech z Německa (0,33 výskytu na milion slov), ve švýcarské němčině 0,18 a v rakouské němčině 0,09. Deminutivum *Bärlein* je obecně mnohem vzácnější. Nejčastěji se užívá ve švýcarské varietě (0,01 výskytu na milion slov) oproti německé (0,01) a rakouské němčině (méně než 0,01). Podobné údaje jsou také u: *Bäuerlein*, *Bäumlein*, *Becherlein*, *Bettlein*, *Blümlein*, *Brücklein*, *Ecklein*, *Eierlein*, *Fabriklein*.
- 4) Konkurence tvarů na *-chen* a *-lein* se v rakouských textech v zásadě neliší od německých, pouze *Englein* má častější výskyt v rakouské němčině.

Z bodů 3) a 4) lze vyvodit: pokud bude v textu z Německa deminutivní tvar s *-chen*, bude v podobném kontextu ve švýcarském textu tvar s *-lein*. Nutno připomenout, že analýza byla provedena na textech psané němčiny.

Konkurence obou sufixů je doložena i u jednoho slova končícího na *-ch*: *Strichchen*. Substantiva končící na *-ch* tvoří totiž zpravidla deminutivum jen s *-lein* (Fleischer (1969:164). Ve frekvenci ovšem skutečně převažuje *Strichlein*. V psaném textu navíc neruší (resp. ruší jen esteticky sled dvou spřežek *ch*). Ve výslovnosti se mezi obě [-x'x-] musí vložit hiát.

Několik různých tvarů je doloženo od základů *Mama* a *Mutter*:

Mama: *Mamachen*, *Mamalein*, *Mamichen*, *Mammchen*, *Mammilein*

Mutter: *Mütterchen*, *Mütterlein*, *Muttchen*, *Muttilein*

Tvary jsou řazeny podle frekvence. Domnívám se, že v užití budou rozdíly jednak regionální, dále na volbu tvaru může mít vliv typ textu, popř. i překladatelská licence.

1.2.3.2 Deminutiva utvořená (převážně) jen s *-lein*

V tomto souboru jsou uvedena deminutiva s *-lein*, ke kterým není doložen konkurenční tvar se suffixem *-chen* tak, aby měl vyšší frekvenci než tvar s *-lein*. Jen od *Dichter* a *Mörder* jsou si deminutiva s oběma suffixy frekvenčně blízko (jsou také uvedeny v předchozí kapitole), tvary s *-lein* však převažují, proto jsou uvedeny i zde.

<i>Brünnlein</i>	<i>Negerlein</i>	<i>Steiglein</i>
<i>Büchlein/Bücherlein</i>	<i>Öllein</i>	<i>Strauchlein</i>
<i>Buchtlein</i>	<i>Pfefferlein</i>	<i>Stresslein</i>
<i>Bürgerlein</i>	<i>Priesterlein</i>	<i>Stricklein</i>
<i>Computerlein</i>	<i>Pucklein</i>	<i>Studentlein</i>
<i>Dienerlein</i>	<i>Regentlein</i>	<i>Sünderlein</i>
<i>Dichterlein</i> ⁶⁵	<i>Reiselein</i> ⁶⁶	<i>Tränklein</i>
<i>Fabriklein</i>	<i>Reislein</i> ⁶⁷	<i>Unlein</i>
<i>Färberlein</i>	<i>Richterlein</i>	<i>Verkäuferlein</i>
<i>Fischerlein</i>	<i>Rinderlein</i>	<i>Versprecherlein</i>
<i>Füchlein</i>	<i>Ringlein</i>	<i>Vertreterlein</i>
<i>Geigerlein</i>	<i>Rubriklein</i>	<i>Verwalterlein</i>
<i>Geißlein</i>	<i>Sängerlein</i>	<i>Viehlein</i>
<i>Geist(er)lein</i>	<i>Schlagerein</i>	<i>Viechlein/Viecherlein</i>
<i>Handylein</i>	<i>Schlingelein</i>	<i>Wählerlein</i>
<i>Jägerlein</i>	<i>Schneiderlein</i>	<i>Weberlein</i>
<i>Jesulein</i>	<i>Schrecklein</i>	<i>Weckerlein</i>
<i>Kaiserlein</i>	<i>Schreiberlein</i>	<i>Weg(e)lein</i>
<i>Knäblein</i>	<i>Schreinerlein</i>	<i>Wieslein</i>
<i>Knöchlein</i>	<i>Schülerlein</i> ⁶⁸	<i>Zehlein</i>
<i>Kommalein</i>	<i>Schweiflein</i>	<i>Zigeunerlein</i>
<i>Königlein</i>	<i>Schweizerlein</i>	<i>Zitherlein</i>
<i>Kundelein</i>	<i>Schwertlein</i>	<i>Zünglein</i>
<i>Lehrerlein</i>	<i>Sprecherlein</i>	<i>Zwirnlein</i>
<i>Leidlein</i>	<i>Sprüchlein</i>	
<i>Mörderlein</i>		

Velkou skupinu těchto deminutiv tvoří označení povolání (v širším slova smyslu) nebo nositelů děje končících na *-er*:

Dienerlein, Dichterlein, Färberlein, Fischerlein, Geigerlein, Jägerlein, Kaiserlein, Königlein, Lehrerlein, Mörderlein, Negerlein, Regentlein, Richterlein, Sängerlein, Schneiderlein, Schneiderlein, Schreiberlein, Schreinerlein, Schülerlein, Sprecherlein, Studentlein, Sünderlein, Verkäuferlein, Vertreterlein, Verwalterlein, Wählerlein, Weberlein.

Užívají se většinou hanlivě:

- (1) *Du **Schneiderlein**, du willst vor mir großtun?*

*Co se ty, **kluku krejčovská**, budeš nade mě vytahovat?* (Polacek-Dum_na_predm)

Některá deminutiva od označení povolání mají shodnou nebo velice podobnou frekvenci tvarů s *-chen* i *-lein*. Jedná se však spíše o výjimky: *Schmied* → *Schmiedchen* i *Schmiedlein*; *Räuber* → *Räuberchen* i *Räuberlein*, *Ritter* → *Ritterchen* i *Ritterlein* a tvary mají zjevně jinou evaluativní hodnotu. Deminutiva s *-lein* zastávají funkci spíše negativního hodnocení: ironie, depreciace apod., jak je náznakem vidět z příkladů (1) a (2).

- (2) *Am nächsten Tag lachte Vinicius über Nildas Unschuld, als die Schauspielerin ihn hastig mit dem Auftrag des Drehbuchs aufsuchte - der Mann bittet um größte Eile, **Dichterchen**.*

⁶⁵ Tvar *Dichterchen* se užívá jen minimálně (jen 2 doklady v DeReKo 2014-II).

⁶⁶ Deminutivum jen od *Reisig* v písni: *Ich brach drei dürre Reiselein* Hugo Distler (1908-1942).

⁶⁷ Deminutivum od *Reise*.

⁶⁸ Dvakrát více dokladů než *Schülerchen*

Když se herečka přihnala následujícího dne k Viniciovi, aby splnila svůj úkol, poeta se Nildině naivitě vysmál - ten člověk na scénář strašně spěchá, **můj básniku**. (Amado: Zmizení Sv. Barbory)

Někdy se tvary deminutiv s *-chen* a *-lein* střídají ze stylistických důvodů:

- (3) *Die Preisverleihung ist noch nicht mal gewesen! Die wird erst noch stattfinden (Ende Oktober)! Ein **Preis**chen von 1000 **Euro**lein, gestiftet von einer Handvoll **Leut**chen ohne jeden Belang, und wenn das hochwichtige globale Nachrichteninstitut Medrum nicht darüber getrommelt hätte, ...* (Athanasian 23:20, 15. Okt. 2011 (Blog))
- (4) *Auf jene Absender, die von den entferntesten Orten ihre Karten zurückerhalten, warten eine ganze Reihe Preise und **Preis**lein.* (A98/JUN.42247 St. Galler Tagblatt, 24.06.1998)

Stylizace v (3) a (4) je celkem zjevná, v (3) neobvyklá.

1.2.4 Sufix *-el*

O sufixu *-el* Fleischer et al (2012:234-235)⁶⁹ píšou:

Die übrigen Diminutivsuffixe spielen – wie angedeutet – in der Standardsprache nur eine geringe Rolle; sie sind an bestimmte Lexeme gebunden. So erscheint *-el* in *Bündel*, *Büschel* (*Gras-*, *Haar-*), *Krümel*, *Ränzel* (← *Ranzen*), *Stadsäckel* (vereinzelt Maskulinum; ebenso landschaftlich der *Hansel*); nur in Komposita z.B. *Bänkelsänger* („der von einer Bank aus seine Moritaten vortrug“), *Heinzelmannchen* (zum Personennamen *Heinz*), *Rösselsprung*. Okkasionell werden expressivitätssteigernd einzelne oberdeutsche Bildungen auf *-le* in Publizistik und Belletristik verwendet (...) *Häusle*, *Ländle*; usuell geworden sind *Häuslbauer/Häuslebauer*.

Rešerše byla provedena jen na korpusu InterCorp 6, kde bylo nalezeno 20.000 lemmat substantiv končících na *-(e)l*. (Průzkum korpusu DeReKo možný není). Z nich kritériím deminutiv odpovídá jen několik málo slov. Ostatní (i uváděná ve zmíněné publikaci) nevyhovují zcela definici deminutiva, nebývají v textech užita pragmaticky. Jsou proto zařazena mezi kvazidemnutiva.

1.2.4.1 Deminutiva se sufixem *-(e)l*

1. <i>Brückl</i>	4. <i>G(e)schäftl</i>	7. <i>Schaffel</i>
2. <i>Bündel</i>	5. <i>Häusl</i>	8. <i>Schnürl</i>
3. <i>Gassl</i>	6. <i>Kindl</i>	9. <i>Stück(e)l</i>

Všechna tato deminutiva jsou v korpuse InterCorp de-cs (verze 6) zastoupena v jednotkách dokladů. Přidána byla deminutiva *Gassl*, *Gschäftel* a *Schaffel*, která nejsou sice doložena v korpuse InterCorp de-cs (verze 6), užívají se ale v hovoru celkem často. Existence a (slabá) frekvence všech těchto deminutiv v psaných textech byla ověřena na korpuse DeReKo. Deminutivum *Gassl* lze dokonce dvakrát najít jako apelativní součást názvů vídeňských ulic: *Rehgaßl* (Wien XIX.) a *Schmiedgassl* (Wien XXI.). (Z grafické formy lze i odvodit, že první z nich je jako oficiální název starší.) I když se jedná o velmi staré místní názvy, i v současnosti odráží apelativní složka *Gassl* podobu obou ulic (osobně ověřeno).

⁶⁹ O něco méně explicitně, nicméně v podobném duchu o slábnoucí deminutivní funkci sufixu *-el* píše Fleischer už v prvním vydání (1969:166).

Deminutivům s *-el* v paralelním korpusu odpovídají v češtině vždy deminutiva:

německy	česky
<i>Brückerl</i>	≈ <i>můstek</i>
<i>Bündel</i>	≈ <i>uzlíček, raneček, balíček</i>
<i>Häusel</i>	≈ <i>doměk, ale i záchodek</i>
<i>Kindl</i>	≈ <i>dítětko</i>
<i>Schnürl</i>	≈ <i>provázek</i>
<i>Stück(e)l</i>	≈ <i>kousek, kousíček (chleba)</i>

Poznámky k deminutivům na *-(e)l*

Polysémie/ překryv s kvazideminitivy

binden → *Bund* → *Bündel*

Tvar *Bündel* označuje především něco svázaného: česky ≈ *svazek, ranec*, sufix *-el* je tedy v tomto smyslu sufix mutační (od slovesa *binden*). Jen zřídka se užívá *Bündel* jako deminutivum od substantiva (*das*) *Bund*.

Haus → *Häusel*

Slovem *Häusel* se může označit „malý dům/domek“, běžně se však používá jako neutrální označení záchodu, toalety. Z rakouské výslovnosti (diftong [ɔj] se v hovorě mění v [aj]) se pak vytvořil český vulgarismus *hajzl*.

Kind → *Kindl*

Běžně: *Kindl* ≈ *děcko*, také *dítětko* (V románu *Děti Vídně* od Roberta Neumanna je *Kindl* vlastní, „mluvící“ - *nomen est omen*). Vedle toho se tvar (nezaměnitelně za základ *Kind*) vyskytuje ve vazbách *Berliner Kindl* (pivo), a *Münchner Kindl* (postava v erbu města Mnichova).

Schnur → *Schnürl*

V idiomu *wie am Schnürl* ≈ *jako na drátkách* nelze nahradit základem *Schnur*.

Většina původních deminutiv na *-(e)l* však neplní pragmatickou funkci, od základů se významově diferencovala a patří proto zcela do následující kapitoly.

1.2.4.2 Kvazideminitiva s *-el*

Za pravá deminutiva nelze považovat následující slova zakončená na *-el* nebo *-l*.

<i>Banl</i>	okasionální zkomolenina slova <i>Bank</i> , jistý signál deminuce nese, z kontextu (doklad v korpusu InterCorp de 7) ale není jasné, jestli se jedná v textu o náznak vady řeči nebo součást systémové tvorby deminutiv
<i>Bettl</i>	≈ <i>betl</i> (v mariáši)
<i>Brezel</i>	z it. <i>bracchia</i> integrováno do němčiny sufixem <i>-el</i> , chybí tedy základ
<i>Bündel</i>	≈ častěji <i>svazek, ranec</i> ; pokud mu odpovídá <i>uzlík, uzlíček, raneček, balíček</i> , jedná se deminutivum (viz výš). Kolokační partneři jsou rozdílní.
<i>Büschel</i>	≈ <i>chomáč, trs</i> ; Od <i>Busch</i> (≈ <i>keř</i>) diferencováno.

<i>Butzl</i>	≈	<i>prcek</i> ; Nemá základ.
<i>Dirndl</i>	≈	<i>dirndl/dyrndl, kroj</i> ; Od základu <i>Dirne</i> diferencováno.
<i>Färbl</i>	≈	<i>ferbl</i> , „prší“ (karetní hra)
<i>Foxl</i>	≈	<i>foxlík</i> ; Základ <i>Foxterier</i> .
<i>Gürtel</i>	≈	<i>opasek, pásek</i> ; Od základu <i>Gurt</i> diferencováno.
<i>Hendl</i>	≈	<i>kuřátko, kohoutek</i> (jídlo); Základ nemůže být <i>Henne</i> .
<i>Käsl</i>	≈	<i>syrečky</i> ; Od základu <i>Käse</i> diferencováno.
<i>Knöchel</i>	≈	<i>kotník, kloub</i> ; Od základu <i>Knochen</i> diferencováno.
<i>Kringel</i>		Základ † <i>krinc</i> (střední horní němčina) vymřel.
<i>Krügel</i>		Od základu <i>Krug</i> diferencováno.
<i>Krümel</i>	≈	<i>drobek, drobeček</i> ; užívá se především jako kvantifikátor (<i>ein paar Krümel etwas</i>); od méně částého základu <i>Krume</i> : <i>stříd(k)a chleba</i> diferencováno. V hlavních kolokacích: <i>Kruste und Krume, geport Krume, weiche Krume</i> nemůže být <i>Krümel</i> .
<i>Lackl</i>	≈	<i>holomek, kluk</i> ; Nemá základ (původ nejasný).
<i>Mäd(e)l</i> ,		K základu <i>Magd</i> není ze synchronního pohledu vazba.
<i>Prügel</i>		Základ asi jen v pragermánštině † <i>bruga</i> (dnes <i>Stamm</i>).
<i>Ränzel</i>		Ve významu „brašna, aktovka“ od základu <i>Ranzen</i> diferencováno (regionální výraz).
<i>Säckel</i>	≈	<i>měšec, váček, kapsa</i> ; Od základu <i>Sack</i> diferencováno (v češtině většinou odpovídá idiom <i>namastit si kapsu</i>).
<i>Shtetl</i>	≈	<i>štetl</i> ; z jidiš, souvislost se <i>Stadt</i> zjevná, označení je specifické.
<i>Scheffel</i>	≈	<i>měřice</i> ; Od základu <i>Schaff</i> diferencováno.
<i>Späzl</i> (většinou jen pl. <i>Spätzle</i>)	≈	<i>speatzle, nudle, pohankové nočky</i> ; Od základu <i>Spatz</i> diferencováno.
<i>Stängel/Stengel</i>	≈	<i>stonek, stvol, stopka</i> ; Od základu <i>Stange</i> diferencováno.
<i>Strud(e)l</i>	≈	(většinou s <i>-e-</i>) <i>štrůdl, závin</i> ; Nemá základ, <i>-el</i> je mutační sufix.
<i>Würstl</i>	≈	<i>párek</i> ; Od základu <i>Wurst</i> diferencováno, nevnímá se jako dem.
<i>Zipfel</i>	≈	<i>cíp, cípeček, cípek</i> ; Základ <i>Zipf</i> má minimální výskyt.

U některých slov končících na *-(e)l* není možné rozlišit, zda se jedná o deminutivum německé nebo vliv jidiš. (V jidiš se tvoří dvoustupňová deminutiva *bukh* → *bikhl* → *bikhele*.) Čeština má k jidiš dál, proto se někdy v překladech použije vnitřní vysvětlivka (v (1) podtrženo).

(1) *Das Leben in einem **Shtetl** war sehr einfach.*

*Žili jsme ve **štetlu** ... prostým životem městečka.*

Sufix *-(e)l* (podobně jako *-i*) může „uzavírat“ zkrácené slovo: zde *Foxl* ← *Foxterrier*. Podobně také u hypokoristika *Gustl* (*Gustav*).

1.2.5 Sufix -erl

Jak již bylo uvedeno výš, sufixy *-erl* a *-li* bývají považovány pouze za prostředky dialektické, navíc mluvené řeči. Zástupně za všechny je zde uveden postoj Erbenův (2006:94):

„[die Suffixe sind typisch für die] mundartlich bestimmten Sprechsprache, in der die Hauptvarianten *-erl*, *-le*, *-la*, *-li* des Suffixes *-lein* vorkommen können.“

Signifikantní je, že i první obsáhlá gramatika němčiny pro cizince (Helbig/Buscha: 1996:274) uvádí také jen sufixy *-chen* a *-lein* bez zmínky regionálních variet.

Tento názor se bohužel odráží i ve funkčnosti největšího německého korpusu DeReKo.

Zatímco slova se sufixy *-chen*, *-lein* (a jiné afixy – jejich seznam viz Káňa 2014:203) lze vyvolat pomocí manažeru COSMAS II automaticky, není tomu tak u sufixů *-elr* a *-li*. Bez omezení korpusu dokonce není možné vyvolat ani vzorek těchto slov. S jistotou lze jen říct, že v archivu psaných textů (Archiv W) je kolem dvaceti tisíc různých tvarů slov končících na *-erl*. Z tohoto „technického“ důvodu tedy bylo nutné vzít za základ jiné korpusy: především to byl InterCorp de-cs (verze 7) a jako kontrolní zdroj také zcela nepřístupný, ale obsahem svých textů mimořádný korpus *Austrian Media Corpus* (AMC 2014) sestavený Rakouskou akademií věd. Z korpusu DeReKo, Archiv W (2015) byl potom vytvořen subkorpus o rozsahu 602 103 150 slov z rakouských novin za posledních 15 let. Obsahoval tyto tituly: *Burgenländische Volkszeitung*, *Kleine Zeitung*, *Niederösterreichische Nachrichten*, *Neue Kronen-Zeitung*, *Oberösterreichische Nachrichten*, *Die Presse*, *Salzburger Nachrichten* *Tiroler Tageszeitung* a *Vorarlberger Nachrichten*.

Doklady deminutiv a deminutivních tvarů v této kapitole jsou tedy výsledek průniku rešerší těchto korpusů: InterCorp de-cs (verze 7), AMC a subkorpusu DeReKo (rakouský tisk).

1.2.5.1 Deminutiva se sufixem -erl

1. <i>Achterl</i>	26. <i>Kapperl</i>	51. <i>Ripperl</i>
2. <i>Bankerl</i>	27. <i>Katzerl</i>	52. <i>Sackerl</i>
3. <i>Blumerl</i>	28. <i>Knocherl</i>	53. <i>Sargerl</i>
4. <i>Bröserl</i>	29. <i>Kofferl</i>	54. <i>Sechserl</i>
5. <i>Brückerl</i>	30. <i>Kommerl</i>	55. <i>Semmerl</i>
6. <i>Bummerl</i>	31. <i>Körberl</i>	56. <i>Schachterl</i>
7. <i>Busserl</i>	32. <i>Kragerl</i>	57. <i>Schatzerl</i>
8. <i>Deckerln</i>	33. <i>Kreuzerl</i>	58. <i>Schäufelr</i>
9. <i>Engerl</i>	34. <i>Krügerl</i>	59. <i>Schifferl</i>
10. <i>Enkerl</i>	35. <i>Krusterl</i>	60. <i>Schnapselr</i>
11. <i>Flascherl</i>	36. <i>Küberl</i>	61. <i>Schneckerl</i>
12. <i>Fleckerl</i>	37. <i>Kugerl</i>	62. <i>Schnitzerl</i>
13. <i>Freunderl</i>	38. <i>Leberl</i>	63. <i>Schnürl</i>
14. <i>Früchterl</i>	39. <i>Lückerl</i>	64. <i>Schwammerl</i>
15. <i>Fußerl</i>	40. <i>Lüfterl</i>	65. <i>Schweinderl</i>
16. <i>G'schichterl</i>	41. <i>Manderl</i>	66. <i>Staberl</i>
17. <i>Gaberl</i>	42. <i>Mascherl</i>	67. <i>Stamperl</i>
18. <i>Glaserl</i>	43. <i>Mutterl</i>	68. <i>Sternderl</i>
19. <i>Goscherl</i>	44. <i>Nesterl</i>	69. <i>Stüberl</i>
20. <i>G'schichterl</i>	45. <i>Nockerl</i>	70. <i>Stückerl</i>
21. <i>Gurkerl</i>	46. <i>Packerl</i>	71. <i>Taferl</i>
22. <i>Hakerl</i>	47. <i>Pfeiferl</i>	72. <i>Töpferl</i>
23. <i>Handerl</i>	48. <i>Pferterl</i>	73. <i>Tröpferl</i>
24. <i>Hunterl</i>	49. <i>Platzerl</i>	74. <i>Viecherl</i>
25. <i>Kammerl</i>	50. <i>Pupperl</i>	75. <i>Vierterl</i>

76. Wagerl
77. Vogerl
78. Wamperl

79. Waserl
80. Weckerl
81. Winkerl

82. Zimmerl
83. Zwergerl

V seznamu jsou všechna rakouská deminutiva doložená v psaných textech. Některá z nich je však nutno považovat z vyložení nahodilé tvary (1), (2).

- (1) „Das Hemdchen fürs **Sargerl** für ihn, wird er doch sterben“, antwortete ihr die Mutter.
„Košulku pro něho do truhly, když má umřít,“ odpověděla jí matka. (Vaculík: Sekyra)
- (2) *Er hatte auch nur gelächelt, als Robert ihm, von der Universität kommend, im zweiten Semester triumphierend mitgeteilt hatte, daß er die Kommunisten gewählt habe, und er sagte: So ein Lausbub, wählt die **Kommerln**, und daran ist natürlich die Elisabeth schuld mit ihrem ganzen Aufklärungsgerede aus der großen Welt, sag schon?*
*Také se jen usmíval, když mu Robert, který byl na univerzitě v druhém semestru, po návratu domů sdělil, že volil komunisty, a řekl: Takový rošťák, volí si **komunisty** a za to může samozřejmě Elisabeth se svým věčným poučováním a řečmi o velkém světě, vid’?* (Bachmann[ová]: Povídky)

Je možné, že výraz *Kommerl* (2) se užíval uprostřed 2. poloviny 20. století. V současné rakouské němčině běžný není.

Znalci rakouského mluveného jazyka by mohli namítat, že zde řada deminutiv chybí. Dokud ale nevznikne korpus mluvené řeči, bude jejich seriózní podchycení problematické.

Poznámky k deminutivům s *-erl*

1) Přehlásky

Většina rakouských deminutiv se sufixem *-erl* nemá umlaut:

Blume → *Blumerl*, ale *Blümchen*; *Flasche* → *Flascherl*, ale *Fläschen*; *Fuß* → *Fußerl*, ale *Füßchen*; *Glas* → *Glaserl*, ale *Gläschen*; *Vogel* → *Vogerl*, ale *Vögelchen*, *Vög(e)lein* aj.

2) Polysémie / překryv s kvazidemnutivy

Nock → *Nockerl*

Nockerl ≈ *noky*, *noček* je nutno brát v rakouské němčině spíš jako základové slovo (3). Nesufigované *Nock* se neuzívá, resp. může být užito jako větší *nok* (4), známo také z rakouských jídelních lístků.

- (3) *Man stecke mit der Schmarrenschaufel große **Nockerln** ab, ...*
*Lžičkou vykrojíme větší **noky**, ...*
- (4) *Eine ovale Form von etwa 20 cm Länge mit Butter einfetten. Masse einfüllen und dabei drei Hügel (also **Nocken**) formen. Im vorgeheizten Rohr bei 180 Grad bis 200 Grad 10 Minuten backen. ...*
NON09/JAN.08266 NÖN, 20.01.2009, S. 42:

Také (4) je z rakouských novin. *Hügel* je zde synonymem k *Nock*, metaforicky vyjadřuje něco naddimenzionálního.

Schwamm → *Schwammerl*

Schwammerl (≈ *hříbek*) je častější než *Schwamm* (≈ *houba na mazání tabule* a také v idiomatických vazbách *Schwamm drüber, wie ein Schwamm saugen*); v idiomu *etwas schießt wie Schwammerl aus dem Boden* nemá funkci deminutiva.

Sack → *Sackerl*

Sackrel (≈ *sáček, pytlík*) je častější než základ *Sack*, který je v rakouských textech doložen především ve frazémeh: *Katze im/aus dem Sack, mit Sack und Pack*.

Stamper → Stamperl

Stamperl (≈ *kališek* (Hrabal), *štamprle* (Hašek)) je v rakouské němčině běžný výraz a *Stamper* se vyskytuje pouze proprium (příjmení). V německé němčině se *Stamper* užívá i jako sklenička bez stopky, naopak *Stamperl* jen jako „exotismus“.

Wagen → Wagerl

Rozdíl mezi *Wagen* a *Wagerl* je stejný jako v češtině mezi *vůz* a *vozik/vozejk*. Posun je vidět i na diachronní ose: zatímco u Haška (Švejka) je *Wagerl* ≈ *kočárek*, v současné rakouské němčině se tak spíš označuje *nákupní vozík*.

Wampe → Wamperl

Základ *Wampe* se v mluvené rakouské němčině neužívá vůbec, v psaných textech zřídka.

Wecken → Weckerl

Základ *Wecken* má nižší frekvenci, místo toho se používá spíš *Baguette*.

V mluvené rakouské němčině je frekvence mnohých deminutiv obecně vyšší než jejich základů a tvar často ani nebývá vnímán jako deminutivní (*Sackerl*, *Stangerl*, *Staberl*).

1.2.5.2 Kvazidemnutiva s -erl

Nepravá deminutiva se sufixem *-erl* lze rozdělit zhruba do čtyř tříd:

Desubstantiva: *Barterl*, *Frauerl*, *Häferl*, *Kasperl*, *Kipferl*, *Leiberl*, *Mäderl*, *Stockerl*, *Zuckerl*

Deverbativa: *Guckerl*, *Krepierl*, *Pickerl*, *Plauscherl*, *Schluckerl*, *Schoberl*, *Tschecherl*

Od interjekcí: *Butzerl*, *Flitscherl*, *Hascherl*, *Töfflerl*

Od cizích slov: *Marterl*

V abecedním přehledu:

<i>Barterl</i>	<i>Kipferl</i>	<i>Schluckerl</i>
<i>Butzerl</i>	<i>Krepierl</i>	<i>Schmankerl</i>
<i>Flitscherl</i>	<i>Leiberl</i>	<i>Schöberl</i>
<i>Frauerl</i>	<i>Mäderl</i>	<i>Stockerl</i>
<i>Guckerl</i>	<i>Marterl</i>	<i>Töfflerl</i>
<i>Häferl</i>	<i>Pickerl</i>	<i>Tschecherl</i>
<i>Hascherl</i>	<i>Pimperl</i>	<i>Zuckerl</i>
<i>Kasperl</i>	<i>Plauscherl</i>	

Zakončení na *-erl* má také mnoho vlastních jmen, často homonymních se jmény obecnými. Hledání dokladů apelativ (např. *Schoberl/Schöberl* (5), (6)) to potom velmi znesnadňuje, neboť propria často v drtivé většině převládají⁷⁰.

(5) *Erdäpfel-Schöberl*

*Zubereitung: Rohe Erdäpfel schälen, reiben und wenn erforderlich in einem Tuch leicht ausdrücken. Dann gibt man Salz, Pfeffer und Knoblauch sowie nach Belieben Geselchtes oder Grammeln dazu. Die Masse gut vermischen, auf ein mit Schweineschmalz gut befettetes Backblech geben und im Rohr backen, bis das **Schöberl** eine schöne, goldbraune Farbe bzw. Kruste hat (etwa eine Stunde bei 160 Grad im Heißluftherd).* (NON07/JUL.03135 NÖN, 04.07.2007, S. 53.)

(6) *Die Mutter gibt die **Schöberl** auf den Boden der Suppenteller.*

*Matka nandá na dno talířů **svítek**.* (Viewegh-ZapisovateleOt)

Doklad (5): DeReKo, (6): InterCorp (v. 7).

⁷⁰ *Schoberl* a *Schöberl* jsou častá příjmení, z 2.822 dokladů dotazu *Schoberl/Schlöberl* v korpuse DeReKo 2015 je jen 15 apelativ jako v (5).

V rakouském úzu většina těchto kvazideminitiv ztratila veškerý evaluativní náboj. Týká se to především slov z jádra rakouského slovníku, kam nesporně patří *Barterl, Frauerl, Häferl, Kasperl, Kipferl, Leiberl, Marterl, Pickerl, Schmankerl, Zuckerl*.

1.2.5.3 Odvozeniny od austriacismů

Základy následujících derivátů s *-erl* jsou austriacismy. Za znakem přibližné ekvivalence ($\approx$) je uveden nejbližší německé nebo celoněmecké tautonymum.

austriacismus		teutonismus
<i>Busserl</i>	$\approx$	<i>Küsschen</i>
<i>Eierschwammerl</i>	$\approx$	<i>Pfifferling</i>
<i>Goscherl</i>	$\approx$	<i>Mund</i>
<i>Henderl</i>	$\approx$	<i>Huhn</i>
<i>Kammerl</i>	$\approx$	<i>Zimmerchen</i>
<i>Krügerl</i>	$\approx$	<i>Bierglas mit Henkel</i>
<i>Nockerl</i>	$\approx$	<i>Klößchen</i>
<i>Sackerl</i>	$\approx$	<i>Tüte</i>
<i>Semmerl</i>	$\approx$	<i>Brötchen</i>
<i>Stüberl</i>	$\approx$	<i>(kleines) Gasthaus</i>

Jedná se pouze o doklady z psaných textů. V mluvené řeči je podobných slov mnohem víc. Zařazeno je také kompozitum *Eierschwammerl*. V Rakousku je idiomatizované v deminutivní podobě. Ve Švýcarsku se vyskytuje jen v základovém tvaru *Eierschwamm* vedle (běžnějšího) *Pfifferling* (zjištěno na datech korpusu DeReKo).

1.2.5.3 Frekvence a sémantika

Nejfrekventovanější rakouská deminutiva **označují jídla** *Gurkerl, Leberl, Nockerl, Semmerl, Schnitzerl, Ripperl, Weckerl*; jejich části *Bröserl, Krusterl* nebo (často metonymicky podle (obsahu) nádoby) nápoje: *Achterl, Flascherl, Glaserl, Krügerl, Schnapslerl, Stamperl, Vierterl*.

Méně často jsou zastoupeny další kategorie.

Označení osob (i metaforicky): *Enkerl, Engerl, Freunderl, Kommerl, Manderl, Mutterl, Pupperl* (většina dokladů je ve významu „mladá (naivní) žena“, nikoliv „panenka“), *Schatzerl, Zwergerl* („dítě“) a částí těla *Fußerl, Goscherl, Handerl, Knocherln, Wamperl*

Názvy zvířat: *Hunterl, Katzerl, Pferterl, Schnecklerl, Schweinderl, Viecherl, Vogerl*

Názvy rostlin (i hub) a jejich částí: *Blumerl, Früchterl, Katzerl (Palm~), Schwammerl*

Označení (částí) oděvů: *Kapperl, Kragerln, Mascherl*

Názvy staveb a jejich částí: *Brückerl, Kammerl, Nesterl, Stüberl, Zimmerl*

Názvy různých nástrojů a jiných výrobků (v širším smyslu): *Gaberl, Kofferl, Körberl, Küberl, Packerl* (i abstraktně), *Pfeiferl, Sackerl, Sargerl, Schachterl, Schäuferl/Schauerl, Schnür, Staberl, Taferl*; dopravních prostředků *Schifferl, Wagerl*

Abstrakta: *Busserl, G'schichterl*. V podstatě je i zde otevřená možnost a deminutiva mohou být vyloženými okasionalismy. Dokládá to např. téma pořadu „Unter Palmen“ rozhlasové veřejnoprávní stanice FM4 (ORF) 26.7.2013 (13:03): (*Urlaubs-Verbrecherl*. Týkalo se drobných prázdninových „přestupečků“⁷¹.

Závěrečná poznámka k tvarům se sufixem *-erl*

Zobecnění českých protějšků deminutiv s *-erl* na základě dat paralelního korpusu není pro nedostatek dat spolehlivé, přesto se rýsují tyto výsledky:

V češtině deminutivním tvarům s *-erl* většinou (ale ne vždy) odpovídají deminutiva: např. deminutivu *Hunterl* odpovídá vždy *pejsek*, *Wagerl* ≈ *vozik/vozejk*, ale *Nockerl* je z poloviny dokladů *nok*, poloviny *noček*, *Glaserl* ≈ *sklenka* nebo *prcek*, *Schwammerl* ≈ nejčastěji *houba*. Z příkladu (4) je vidět, že se rakouská němčina a čeština chovají stejně. Suffixy *-erl* a *-ek* zde mají mutační, nikoliv modifikační funkci.

Obecně lze tedy říct, že se *-erl* používá podobně jako české suffixy *-ek*, *-ík*, *-ka*. Mnohé deriváty s *-erl* nelze považovat za pravá deminutiva - jejich základy mají buď mnohem slabší frekvenci (*Nock*) nebo se navzájem sémanticky diferencovaly (*Schwamm* x *Schwammerl*, *Wagen* x *Wagerl*).

Užití je podobné jako v češtině: deminutivum může být použito ironicky (7), ale i ve familiárním oslovení (8).

- (7) *Er soll aussteigen und zu seinen **Freunderln** verschwinden, bevor er von einem kräftigen Lodenjoppenarm eine fängt.*
*Jen ať zmizí a jde si za svými **kamarádíčky**, než to schytá od jedné silné lodenové paže.* (Jelinek: *Pianistka*)

- (8) *"Du hast recht, **Freunderl**", meint erleichtert der andere und legt die Waffe beiseite.*
*"A to máš, **člověče**, pravdu," povi s úlevou druhý, odkládaje zbraň.* (Capek: *Tovarna na absolutno*)

Vedle (8) také např. *holenku, přítelíčku*. Doklady jsou však jen z jednoho díla, mají tedy slabou výpovědní hodnotu (viz také závěr).

Porovnáme-li protějšky některých lexémů s deminutivem na *-chen* a *-erl*, jeví se, že *-chen* má deminutivnější charakter:

Stückchen ≈ *kousek*, ale často také *kousíček*; *Stückerl* ≈ jen *kousek*.
Wägelchen ≈ *vozik, vozíček*; *Wagerl* ≈ *vozik, vozejk*.

Areálně se jedná o jednoznačné austriacismy (srov. také Kellermeier-Rehbein (2005:240)). Nadvarietní platnost má jen *Schmankerl*. Slovo se dostalo do společného centra němčiny. V německé i rakouské varietě má stejnou frekvenci.

---

⁷¹ Jako nejčastější bylo vyhodnoceno močení do bazénu.

1.2.6 Sufix *-li*

Typicky švýcarský, spíš alemanský sufix *-li* má stejný původ jako ostatní tzv. „*-l-ové*“ sufisy (Polzin 1901:6-8). Podobně jako rakouský sufix *-erl* bývá považován za substandardní (viz výš) prostředek tvorby deminutiv. Jiné funkce se mu nepřičítají, má však i funkci mutační (viz dál) a ve švýcarské varietě němčiny rozhodně nepatří ke substandardu.

1.2.6.1 Deminutiva se sufixem *-li*

Ve švýcarské psané němčině (doklady jsou především z korpusu DeReKo 2013, tudíž převážně z publicistických a jiných nebeletristických textů) jsou zcela běžná následující deminutiva se sufixem *-li*:

1. <i>Ämtli</i>	32. <i>Kässeli</i>	63. <i>Rüebli</i>
2. <i>Bädli</i>	33. <i>Kästli</i>	64. <i>Rugeli</i>
3. <i>Bähnli</i>	34. <i>Kerli</i>	65. <i>Säckli</i>
4. <i>Bändeli</i>	35. <i>Klösterli</i>	66. <i>Säli</i>
5. <i>Bänkli</i>	36. <i>Klötzli</i>	67. <i>Säuli</i>
6. <i>(Gummi)Bärli</i>	37. <i>Körbli</i>	68. <i>Schlössli</i>
7. <i>Beizli</i>	38. <i>Lädli</i>	69. <i>Schöggeli</i>
8. <i>Biberli</i>	39. <i>Leberli</i>	70. <i>Sitzli</i>
9. <i>Bildli</i>	40. <i>Leckerli/Läckerli</i>	71. <i>Spiessli</i>
10. <i>Blättli</i>	41. <i>Liedli</i>	72. <i>Sprüchli</i>
11. <i>Blüemli</i>	42. <i>Löffeli</i>	73. <i>Städtli</i>
12. <i>Brötli</i>	43. <i>Lösli</i>	74. <i>Sternli</i>
13. <i>Büschele/Böschele</i>	44. <i>Mandarinli</i>	75. <i>Stübli</i>
14. <i>Cüpli</i>	45. <i>Mannli</i>	76. <i>Stückli</i>
15. <i>Dörfli</i>	46. <i>Mäschgerli</i>	77. <i>Täli</i>
16. <i>Enkeli</i>	47. <i>Mätteli</i>	78. <i>Tierli</i>
17. <i>Eseli</i>	48. <i>Mistkratzerli</i>	79. <i>Töffli</i>
18. <i>Fähnli</i>	49. <i>Murmeli</i>	80. <i>Trickli</i>
19. <i>Flügeli</i>	50. <i>Müesli/Müsli</i>	81. <i>Tüechli</i>
20. <i>Föteli</i>	51. <i>Mutschli</i>	82. <i>Tüpfli</i>
21. <i>Fränkli</i>	52. <i>Nötli</i>	83. <i>Türmli</i>
22. <i>Gspänli/Gschpäni</i>	53. <i>Nüdeli</i>	84. <i>Versli</i>
23. <i>Güggeli</i>	54. <i>Nüssli</i>	85. <i>Wädli</i>
24. <i>Gwändli</i>	55. <i>Päckli</i>	86. <i>Wägeli</i>
25. <i>Häsli</i>	56. <i>Pärkli</i>	87. <i>Weggli</i>
26. <i>Hüsli</i>	57. <i>Peterli</i>	88. <i>Wienerli</i>
27. <i>Hüttli</i>	58. <i>Pflästerli</i>	89. <i>Würstli</i>
28. <i>Chörli</i>	59. <i>Plättli</i>	90. <i>Zöpfli</i>
29. <i>Chüechli</i>	60. <i>Rädli</i>	91. <i>Zügli</i>
30. <i>Käppli</i>	61. <i>Reisli</i>	92. <i>Zündhölzli</i>
31. <i>Kasperli/Chasperli</i>	62. <i>Rippli</i>	

K těmto je ještě nutno přičíst řadu kompozit. Nejčastější kompozita (především v žurnalistických) textech jsou se základem *-chörli* a sice tato (v pořadí od nejfrekventovanějších, v závorce je uveden absolutní počet dokladů v korpusu DeReKo (2013) – srov. Halfarová 2014:27): *Kinderjodelchörli* (282), *Trachtenchörli* (235), *Jodlerchörli* (154), *Kinderchörli* (124), *Nostalgiechörli* (124), *Seniorenchörli* (111), *Bäuerinnenchörli* (90), *Frauenchörli* (87), *Jugendchörli* (71), *Singchörli* (66).

Další dlouhá řada by se skládala z názvů jednotlivých pěveckých sdružení *Oberländerchörli*, *Bergwaldchörli*, *Kaiserchörli*, *Rotbach-Chörli* a mnohé jiné.

Nejdelší řady kompozit (podle frekvence sestupně) mají:

- stübli** *Marktstübli, Jägerstübli, Bäckerstübli, Raclettestübli, Kaffeestübli, Raucherstübli* (a dalších asi 500)
- bähnli** *Drahtseilbähnli, Bergbähnli, Seilbähnli, Eisenbähnli, Messebähnli* a několik vlastních názvů místních drah např. *Gaiserbähnli, Rheinbähnli*
- chüechli** *Apfelchüechli, Fastnachtchüechli, Chäschüechli, Osterchüechli*

Některá kompozita existují pouze s deminutivní bází: *Buebentrickli, Bettmümpferli, Pfarreisäli, Räbeliechtli, Ratzliedli, Vesperplättli, Wildmannli, Zigerstöckli*. Tvary s bází v základním tvaru jsou doloženy jen od *Pfarreisäli* ← *Pfarrsaal* a *Vesperplättli* ← *Vesperplatte*. Mají slabší frekvenci než kompozita s deminutivním základem. V podstatě jsou tato kompozita v deminutivní podobě idiomatizována a nelze je považovat ani za pravá kompozita.

Areálně se jedná u všech uvedených tvarů o jednoznačné helvetismy. Nadvarietní platnost má jen *Leckerli*. Slovo se dostalo do centra obecné němčiny. V německé i švýcarské varietě má stejnou frekvenci. Zdá se však, že distribuce je lehce rozdílná: zatímco ve Švýcarsku se jedná obecně o „pamlsek“, je v Německu *Leckerli* spíš „pamlsek pro zvířata“.

Svým způsobem výjimečné je také *Gummibärli*. Má větší relativní frekvenci v rakouské němčině než ve švýcarské.

Poznámky k deminutivům s *-li*

1) Ortografie

Některé tvary mají v písmu (ještě) „neustálenou podobu: *Büscheli/Böscheli, Gspänli/Gschpänli, Guezli/Guetzli/Guetsli, Kasperli/Chasperli, Leckerli/Läckerli*“ (Halfarová 2014:22).

Pokud substantivum končí na *-l*, redukuje se sufix na *-i*: *Enkeli* (← *Enkel*), *Kerli* (← *Kerl*), *Rugeli* ← *Rugel* (mezi kvazideminitivy také *Rolli* ← *rollen*).

2) Přehlásky

Pokud může kmenová samohláska přehlasovat, je oproti základu vždy umlat: *Amt* → *Ämtli*, *Bad* → *Bädli*, *Bahn* → *Bähnl* atd. Výjimkou je snad jen *Rugel* → *Rugeli* (*Rügeli* není doloženo).

3) Polysémie / překryv s kvazideminitivy

Busch* → *Büscheli/Böscheli

Ve významu „chomáč“ nebo „rozcuchané vlasy“ mívá evaluativní charakter. Ve významu „otep dřeva“ není pravé deminutivum.

Mnoho slov, která mohou být užita evaluativně se kryje s označením pokrmů:

Maus* → *Müesli/Müsli a jiné významové přenosy

Označení hlodavce může být užito evaluativně. Pokrm („müsli“) je deminutivum tantum (kvazideminitivum), podobně jak další označení jídel: *Biberli* (druh perníku), *Mistkratzerli*

(„pečené kuře“), *Wädli* (vepřové koleno). Jedná se tedy především o metaforické nebo metonymické přenosy významu do oblasti pokrmů.

Deminutiva od *Biber*, *Mistkratzer* a *Wade* jsou vzácná.

1.2.6.2 Kvazideminutiva s *-li*

1. <i>Bienli</i>	13. <i>Höckli</i>	25. <i>Plätzli</i>
2. <i>Bibeli</i>	14. <i>Hörnli</i>	26. <i>Rolli</i>
3. <i>Biberli</i>	15. <i>Chränzli/Kränzli</i>	27. <i>Röteli</i>
4. <i>Brügel</i>	16. <i>Lindauerli</i>	28. <i>Schenkeli</i>
5. <i>Brunli</i>	17. <i>Mailänderli</i>	29. <i>Schmutzli</i>
6. <i>Bünzli</i>	18. <i>Märli</i>	30. <i>Scholli</i>
7. <i>Bürli</i>	19. <i>Mödeli</i> »	31. <i>Spätzli</i>
8. <i>Büscheli/Böscheli</i>	20. <i>Müesli/Müsli</i>	32. <i>Ständli</i>
9. <i>Egli</i>	21. <i>Müsterli</i>	33. <i>Stängeli</i>
10. <i>Gipfeli</i>	22. <i>Örgeli</i>	34. <i>Stöckli</i>
11. <i>Guezli/Guetzli/Guetsli</i>	23. <i>Pantli</i>	35. <i>Wölfli</i>
12. <i>Hefli</i>	24. <i>Pflüml</i>	36. <i>Zückerli</i>

Především se jedná o metaforická (*Biberli* – druh perníku; *Brügel* – čokoládová tyčinka, *Hörnli*) nebo metonymická (*Müsli*, *Pflüml*, *Schmutzli* aj.) označení.

Švýcarský sufix *-li* je multifunkční (obdobně jako rakouský *-erl*). Vytváří (vedle deminutiv) také názvy prostředků (*Putzerli*) nebo osob (*Schmutzli*). Funkce deminutivní však převažuje. Pokud má sufix deminutivní funkci, odpovídá mu i v češtině deminutivum (*Schiffli* ≈ *lodička*, *Blüemli* ≈ *kvítek*).

1.2.6.3 Odvozeniny od helvetismů

Základy těchto slov jsou helvetismy, tedy tvary s užíváním omezeným jen na německy mluvící část Švýcarska. (V obecné mluvě pochopitelně s přesahy i do sousedních zemí.) Sufix zde má v několika případech funkci mutační (*Gspänli*, *Rolli*) nebo reprodukční (*Töffli*). Za dvojtečkou je uvedeno vysvětlení podle *Variantenwörterbuch 2004* a *Halfarová 2014:27-28* (překlad T.K.), za znakem přibližné shody ≈ jsou ekvivalenty v německé (D) a/nebo rakouské (A) němčině.

Beizli: hostinec nižší kategorie ≈ *Kneipe* (D), *Beisel* (A)

Biberli: perníčky s mandlovou náplní (východošvýcarská specialita)

Cüpli: pohár šampaňského

Gspänli: kamarád (u dětí)

Güggeli: pečené nebo grilované kuře ≈ *Brathuhn* (D), *Brathendl* (A)

Leckerli: obecně (i všenněmecky) „pamlsek“ ≈ *Zuckerl* (A); běžně však malý kvadratický perníček, převážně ve spojení *Basler Leckerli*

Mistkratzerli: synonymum *Güggeli* ≈ *Grillhähnchen* (D), *Grillhendl* (A)

Mutschli: žemle ≈ *Brötchen* (D), *Semmel* (A); sýr

Plättli: 1. kachlička (na podlahu) nebo obklad na zeď ≈ *Fließe* (D, A)

2. studené jídlo podávané na prkně ≈ *Bretteljause* (A). V D pravděpodobně nemá přímý ekvivalent.

- Rolli* vozík většinou jen s lidským pohonem (≈ *kára, kotouč/kolečko*), ≈ *Schubkarre* (D), *Scheibtruhe* (A)
- Schöggeli* (*Schoggi*): čokoláda v pevné formě (tabulka, tyčinka)
- Töffli* moped ≈ *Mofa, Moped* (D, A)
- Wädli*: noha (většinou) zvířete. Pokud se jedná o označení jídla (pečené koleno) ≈ *Eisbein* (D), *Stelze* (A)

Doložených protějšků v češtině z korpusu InterCorp de-cs (verze 7) není mnoho (srov. Halfarová 2014:43). U dokladů je uveden i zdrojový text

- Blüemli* ≈ *kvítek* (Hesse: *Petr Camenzind*)
- (*zehn Schweizer*) *Fränkli* ≈ (*deset švýcarských*) *frantiků* (Grass: *Jako rak*)
- Leckerli* ≈ *sladkosti, pamlsek, mňamka* (Viewegh: *Případ nevěrné Kláry*; Subtitles)
- Miuchmäucherli* ≈ *jazykolamy* (Dürrenmatt: *Podezření*)
- Pflümli* ≈ *slivovička* (Grass: *Mé století*)
- Schiffli* ≈ *lodička* (Hesse: *Petr Camenzind*)
- Schmutzli* ≈ *Schmutzli* (PressEurop (publicistika))
- Schuhputzerli* ≈ *čistič bot* (Canetti: *Zachráněný jazyk*)
- kein Weggli und kein Räßpli* ≈ *ani desetník, ani halíř* (Dürrenmatt: *Podezření*)

Funkce těchto helvetismů je různá. Vedle deminutivní (u švýcarských nebo ve Švýcarsku žijících autorů – Canetti, Dürrenmatt, Hesse) mají funkci čistě deminutivní. Pokud jsou užity u autorů z jiné německy mluvící oblasti nebo v překladu, pak mají funkci ještě „regionálně pragmatickou“: obsahují konotaci švýcarského prostředí. Příklad *Leckerli* lze považovat nejspíš za důkaz toho, že se tvar dostal do všenněmeckého úzu. (Vieweghův překlad vyšel ve Vídni.)

1.2.7 Varianty s *-erl* a *-li*

Existuje řada rakouských a švýcarských deminutiv nebo kvazideminitiv od shodného (všenněmeckého) základu. Ve standardu obou variet (doklady z korpusů DeReko 2014) jsou tyto tvary:

Základ	austriacismus	helvetismus	Poznámka
<i>Bank</i>	<i>Bankerl</i>	<i>Bänkli</i>	
<i>Blume</i>	<i>Blumerl</i>	<i>Bümlli</i>	
<i>Korb</i>	<i>Körberl</i>	<i>Körbli</i>	
<i>Leber</i>	<i>Lebrl</i>	<i>Leberli</i>	v obou jídlo, tvar s <i>-chen</i> doložen jen v CH
<i>Mann</i>	<i>Mannderl</i>	<i>Mannli</i>	
<i>Pack(en)</i>	<i>Packerl</i>	<i>Päckli</i>	
<i>Rippe</i>	<i>Ripperl</i>	<i>Rippli</i>	jídlo
<i>Sack</i>	<i>Sackerl</i>	<i>Säckli</i>	
<i>Stern</i>	<i>Sternderl</i>	<i>Sternli</i>	
<i>Stube</i>	<i>Stüberl</i>	<i>Stübli</i>	většinou součást propria
<i>Stück</i>	<i>Stückerl</i>	<i>Stückli</i>	

Tabulka 65: Regionální deminutiva od shodných základů

Vedle těchto tvarů regionálních se v rakouských a švýcarských textech vyskytují i všenecke tvary deminutiv od uvedených základů s *-chen* nebo *-lein* (mimo *Leber*, od toho se zjevně sufixem *-chen* ani *-lein* deminutivum běžně netvoří). Jelikož se jedná o texty psané, často celonecke tvary převažují.

1.2.8 Sufix *-i*

U slov končících na *-i* se kříží abreviace s derivací. K rešerši byla použita primárně data korpusu InterCorp de-cs (verze 7). Teprve až jednotlivé lexémy mohly být zkontrolovány na datech korpusu DeReKo (2014), protože dotaz na sufix *-i* nebo na všechny tvary končící na *-i* v manažeru COSMAS II možný není (důvody srov. Káňa 2014:203).

V korpusu InterCorp de-cs (verze 7) je něco málo přes 9.000 různých tvarů německých substantiv končících na *-i*. Ručně odfiltrována musela být:

- substantiva zakončená na diftongy *-ei* a *-ai* typu *Kanzlei, Partei, Gechrei, Kai, Lakai*;
- cizí slova končící na *-i* (např. *Taxi, Haiti, degli, Tsunami*);
- jména - většinou hypokoristika typu *Heli, Seppi, Wolfi*;
- názvy měsíců *Juni, Juli*⁷² a jiné zde nesledované tvary.

Zbytek jsou deminutiva se sufixem *-i* (ta jsou uvedena dál) nebo slova vzniklá jako zkratky, u nichž je *-i* součástí kmene nezkráceného slova:

<i>A[us]zubi[l]dende/r]</i>	<i>Lolli[pop]</i>	<i>Spasti[ker/in]</i>
<i>Deli[katessenladen]</i>	<i>Mini[aturt]</i>	<i>Spezi[alist/alität]</i>
<i>Heli[kopter]</i>	<i>Navi[gationsgerät]</i>	<i>Spu[ren]si[cherung]</i>
<i>Kanari[envogel]</i>	<i>Nazi[onalsozialist]</i>	<i>Sta[ts]si[cherheit]</i>
<i>Kombi[nationskraftwagen]</i>	<i>Promi[nente Person]</i>	<i>Uni[versität]</i>
<i>Krimi[nalroman]</i>	<i>Sozi[alist]</i>	

Výjimka je *Rabbi*, což je základ, tvar *Rabbiner* rozšířený integračním sufixem *-er*.

Uvedená zkrácená slova jsou (částečně) hovorová, nejsou to však pravá deminutiva. Vedle nich stojí skupina (často zkrácených) slov nebo výrazů, jež přijímají sufix *-i*, ta se blíží pravým deminutivům.

<i>Affi</i>	← <i>Affe</i>
<i>Ami</i>	← <i>Amerikaner/in</i>
<i>Kuli</i>	← <i>Kugel(schreiber)</i>
<i>Muli</i>	← <i>Maulesel</i>
<i>Multikulti</i>	← <i>Multikulturalität</i>
<i>Ossi</i>	← <i>Ostdeutsche/r</i>
<i>Profi</i>	← <i>Professional</i>
<i>Pulli</i>	← <i>Pullover</i>
<i>Rolli</i>	← <i>Rollstuhl/Rollkragenpullover/Rollwagen (CH)</i>
<i>Rösti</i>	← <i>geröstete Kartoffel (CH)</i>
<i>Schani</i>	← <i>Jean (A)</i>
<i>Trabi/Trabbi</i>	← <i>Trabant (převládá psaní s jedním b)</i>
<i>Tussi</i>	← <i>Thusnelda (ženské jméno)</i>
<i>Vati</i>	← <i>Vater</i>
<i>Wessi</i>	← <i>Westdeutsche/r</i>

Některé tyto tvary v jazyce etablovaly natolik, že se jako hovorové nebo deminutivní už nevnímají (*Kuli, Muli, Pulli, Rösti*).

⁷² V absolutním počtu tvoří názvy těchto měsíců nejpočetnější skupinu slov zakončených na *-i*.

V oblasti alemanských dialektů se i do běžného úzu dostává množství slov se sufixem *-i*, která mohou být odvozena od základu a splývají s alemanským sufixem *-li*: *Kerli, Muli, Rollli*.

Blízkost k deminutivům dokládají i některé protějšky v češtině:

německy	česky
<i>Ami</i>	≈ <i>Američan, Amík</i>
<i>Lolli</i>	≈ <i>lízátko</i>
<i>Pulli</i>	≈ <i>svetr, svetřík</i>
<i>Trabi</i>	≈ <i>trabík</i>

Někdy s deminutivy sdílí (jen) expresivitu:

německy	česky
<i>Ossi/Wessi</i>	≈ <i>východ'ák/západ'ák</i>
<i>Spasti</i>	≈ <i>idiot, kretén, blbec</i> , jako oslovení také <i>držko, hajzle</i>
<i>Tussi</i>	≈ <i>buchta, kočka, ženská, kurva</i>

Často jsou tato slova jen nositeli hovorovosti (1):

(1) *Daß grade immer die fleißigsten Puffbesucher den eifersüchtigen Heini markieren müssen - das is doch zum Lachen!*

Že nejvíc žárlej vždycky ty, co vymetou všechny bordely - to by se člověk posmál! (buchheim-ponorka)

Z translatologického pohledu se v (1) jedná o kompenzaci v místě a druhu (srov. Hervey/Higgins (1992:35-39) a Káňa (1993)), kde je hovorový výraz nahrazen jinými druhy hovorovosti (především tedy morfologicky koncovkou).

1.2.8.1 Deminutiva se sufixem *-i*

Mezi německými substantivy končícími na *-i* tvoří deminutiva nevelkou skupinu. V seznamu jsou uvedena pouze deminutiva od nezkrácených slov.

1. <i>Bauchi</i>	10. <i>Hosi</i>	19. <i>Omi/Omsi</i>
2. <i>Bubi/Buubi</i>	11. <i>Käppi</i>	20. <i>Opi</i>
3. <i>Burschi</i>	12. <i>Keksi</i>	21. <i>Papi/Pappi</i>
4. <i>Fischi</i>	13. <i>Kerli</i>	22. <i>Peitschi</i>
5. <i>Fotzi</i>	14. <i>Lumpi</i>	23. <i>Püppi</i>
6. <i>Gassi</i>	15. <i>Mami/Mammi</i>	24. <i>Schatzi</i>
7. <i>Hasi</i>	16. <i>Mausi</i>	25. <i>Schweinli</i>
8. <i>Hausi</i>	17. <i>Menschi</i>	26. <i>Tom(m)i/Tommy</i>
9. <i>Hirni</i>	18. <i>Mutti</i>	

Pokud je deminutivum vytvořeno od slova končícího na samohlásku *-e* nebo *-a*, pak se tato vypouští: *Gasse* → *Gassi*, *Hase* → *Hasi*, *Oma* → *Omi*, *Papa* → *Pap(p)i*, *Puppe* → *Püpppi*. Ke zdvojení souhlásky může docházet u *Mammi*, *Pappi* a *Tommi* (≈*Amík*).

Poznámky k deminutivům s *-i*

1) Přehlásky

Umlaut je jen u *Käppi* (← *Kappe*) a *Püppi* (← *Puppe*), možná proto, že *Puppi* se občas vyskytuje jako familiární označení muže. České protějšky jsou různé: *hošek* (Remarque: *Tři kamarádi*), *Pupík* (Konsalik: *Extáze*), *Puppi* (Bachmann[ová]: *Povídky*)

2) Dublety

Deminutiva od *Mama* jsou *Mami*, *Mammi*. Z kontrastivního pohledu se zdá, že by se mohlo jednat o „stupňování“ deminuce. *Mami* ≈ *máma*, *mamka*, *matka*; *Mammi* ≈ *maminka*, *mamička*. Tvar s dvěma *-mm-* je méně častý. V deminutivu *Mutti* je nahrazeno koncové *-er* sufixem *-i*.

Podobné „stupňování“ lze sledovat i u dvojice *Papi*, *Pappi*: *Papi* ≈ spíš *táta*, ale i *tatínek*; *Pappi* ≈ častěji *tatínek*, méně často *táta*. Tvar s dvěma *-pp-* je méně častý.

Omi/Omsi: Tvar rozšířený o *-s-* je méně častý a žoviálnější (2)

(2) *Die Omsi kichert.*

Bábrle se směje. (Viewegh: *Zapisovatele otcovské lásky*)

Tvar *Schweinli* je vlastně deminutivum druhého stupně: *Schwein* → *Schwein(d)l* → *Schweinli*.

V češtině slovům v seznamu většinou odpovídá deminutivum, výjimečně jiné expresivum (např. *Hirni* ≈ *pitomec*, *Omsi* ≈ *bábrle*).

1.2.8.2 Kvazideminitiva s *-i*

Neprůhledně vytvořena jsou:

Futzi/Fuzzi údajně podle stejnojmenné postavy v jednom americkém westernovém filmu (DUDEN - Universalwörterbuch 2006)

Gspusi z it. *sponsa* („Braut“)

Heini z propria *Heinrich*; česky ≈ *podivín*, *chlap*

Muschi od *Möse*

Pussi snad vypůjčený vulgarismus z angličtiny (*pussy*)

Scholli z fr. *joli!* (interjekce: „hübsch“); jen ve vazbě *mein lieber Scholli* ≈ *panenko skákavá, člověče!*

Kvalifikátory

Jako derogativní kvalifikátory si v němčině konkurují tvary *Heini* a *Futzi/Fuzzi*. Více kompozit má základ *Heini*.

-heini

Fernsehheini, *Hallelujaheini*, *Kaugummiheini*, *Ordnungsheini*, *Psychoheini*, *Reichsheini*, *Rennfahrerheini*, *Servierheini*, *Schutz-Heini*, *Stabsheini*, *Stahlhelmheini*, *Talentheini*, *Tanzkapellen-Heini*, *Telefonheini*, *Turnheini*, *Versicherungs-Heini*, *Verwaltungsheini*, *Waldheini*, *Zwiebackheini*. Celkem 19.

-fuzzi

Aktienfuzzi, *Computerfuzzi*, *Deputy-Fuzzi*, *Fotofuzzi*, *Kettenfuzzi*, *Kirchen-Fuzzi*, *Telefonfutzi*, *Versicherungsfuzzi*, *Zeitungsfuzzi*. Celkem 9.

Protějšky v češtině tvoří škálu od simplicii (vesměs expresiva *případ*, *posera*), přes kompozita (*žvejkačkožrout*) až po kvazideminitiva (*pisálek*).

německy

česky

Heini ≈ *případ*, *žvejkačkožrout* (*Kaugumiheini*), *fridolín*, *posera* (*Stabsheini*), *pisálek* (*Fernsehheini*)

Fuzzi ≈ *pisálek* (*Zeitungsfuzzi*), *paňác z úvěrové společnosti* (*Versicherungsfuzzi*)

Vedle výš uvedených a bez znalosti etymologie neprůhledných slov existuje ještě řada motivovaných derivátů se sufixem *-i*, která tvoří následující kategorie (české protějšky jsou podle korpusu InterCorp de-cs, verze 7):

a) Desubstantiva:

německy		česky
<i>Guffti</i>	≈	<i>ti nad hrobem, holky v černém, záhrobní párty (Grufti-Party)</i> . Překlady (vesměs z němčiny) nejsou příliš výstižné. Jako ekvivalent se nabízí (alespoň pro jeden z významů) např. <i>rakváči</i> (doloženo několikrát v korpusu SYN 2014).
<i>Knasti</i>	≈	(chybí doklady), česky snad nejvýstižněji <i>mukl</i>
<i>Schleimi</i>	≈	<i>obluda, srab</i>

b) Deadjektiva:

německy		česky
<i>Blondi</i>	≈	<i>bloncka</i>
<i>Dummi</i>	≈	(většinou v oslovení) <i>hlupáčku, tupče!, blbče!</i>
<i>Fetti</i>	≈	<i>tlust'och, toustík</i>
<i>Schwuli</i>	≈	<i>teplouš, buzerant, buzík, buzna, gayboy</i>

c) Deverbativa

německy		česky
<i>Bussi</i> ← <i>busse(r)ln</i>	≈	<i>pusinka</i>
<i>Knacki</i> ← <i>knacken</i> (hovorově „odsoudit“)	≈	<i>kriminálník, mukl, trestanec</i>
<i>Schnucki</i> ← <i>schnuckeln, nuckeln</i>	≈	(většinou v oslovení) <i>láskulinko</i>
<i>Stinki</i> ← <i>stinken</i>	≈	<i>smrad'ošek, smardlavka</i>

d) Substantivizované interjekce

Pipi, Pipsi, Schischli, Babypipi, Tschüssi

Okasionální tvary jsou *Pipsi, Schischli*. Běžná jsou *Pipi* ve verbonominální vazbě *pipi machen* a *Tschüssi*.

německy		česky
<i>Pipi (machen)</i>	≈	<i>čůrat, lulat, vyvenčit se</i>
<i>Tschüssi</i>	≈	<i>čau, zatím, pa, nazdárek, ahooj, nashle</i>

K výše uvedeným připadají ještě zakončení na *-ie* (těch je v němčině celkem přes 8.000).

Deriváty se sufixem *-ie* jsou:

německy	česky
<i>Aussie</i>	≈ <i>Australian, Australák</i>
<i>Fickie-fickie</i>	≈ <i>šuky šuky</i>
<i>Groupie</i>	≈ <i>fanda, fanoušek</i>
<i>Gruftie</i>	≈ <i>nad hrobem, holky v černém</i> (varianta ke <i>Grufti</i>)
<i>Hippie</i>	≈ <i>hipík</i>
<i>Junkie</i>	≈ <i>feťák</i>
<i>Lordie</i>	≈ <i>Lordík</i>
<i>Messie</i>	≈ <i>bordelář</i>
<i>Oldie</i>	≈ <i>stará písnička</i>
<i>Softie</i>	≈ <i>měkkej, něžnej medvídek, měkota, fňukna</i>
<i>Speckie</i>	≈ <i>tlustá kráva</i>
<i>Sweetie</i>	≈ (především v oslovení) <i>srdíčko, broučku, zlatíčko, zlato</i>
<i>Teenie</i>	≈ <i>čtrnáctka, maturantka, dvacítká, puberťačka</i> (většinou dívka)
<i>Tussie</i>	≈ <i>ženská, holka</i> - snaha o "zmodernění" anglickým sufixem <i>-ie</i>
<i>Walkie</i>	≈ <i>vysílačka</i>

Zajímavé jsou především kvazianglicizmy *Fickie*, *Speckie*, *Tussie* a *Gruftie* mající německé základy *Fick(en)*, *Speck*, *Gruft*; dále *Messie* utvořené v němčině uměle z anglického *mess* a sufixu *-ie*. V anglický výraz neexistuje, odpovídá mu *compulsive hoarder*, *scrooge*; česky snad nejmýstižněji *bordelář*.

1.2.8.3 Rod slov se sufixem *-i*

U zkrácených slov se rod vždy řídí rodem úplné formy slova (srov. také Meyer 1989:46). Příslušnost k rodu je však poněkud složitější než naznačuje Duden-Grammatik (2005:741), totiž že ctí rod základu, resp. přirozený rod. Korpusové řešerše však ukazují, že tam, kde je derivační sufix *-i* zřetelný, je substantivum většinou rodu středního: *Buchi*, *Bubi*, *Burschi*, *Gspusi*, *Hasi*, *Hausi* aj. Rod přirozený se sice uplatňuje často (*Mami*, *Papi*, *Omi*, *Tommy*), nikoliv výhradně. U některých označení osob rod kolísá a mívá pragmatický význam.

(3) *Ich bin auch nicht Tom Jones, sondern der brave Burschi von nebenan*

(4) *bleibt von ihnen überhaupt nix übrig als ein ängstliches Burschi, das Eindruck machen will*

(5) *Dieses liebe Burschi bäckt ständig seine Buchteln und kritzelt auf seine Zettel*

Domnívám se, že když je zdůrazněna malost, milost, inklinuje se k rodu střednímu (4), (5). Pokud je znak přirozeného rodu silnější (3) uplatňuje se rod přirozený (zde maskulinum). Slova na *-ie* mají většinou rod přirozený.

1.2.8.4 Frekvence a sémantika

Většinou se jedná o (familiární) **označení osob**, často v oslovení: *Bubi, Burschi, Hasi, Hirni, Kerli, Mausi, Mami/Mammi, Menschi, Mutti, Omi/Omsi, Opi, Papi/Pappi, Püppi, Schatzi, Schweinli* nebo zvířat (*Lumpi*). Zde se stírá rozdíl mezi apativem a propriem.

Další kategorie jsou označení **části těla** (*Bauchi, Fotzi*, nedoložené, ale známé *Hanti, Haxi*), **oblečení** (*Hosi, Käppi*) a **stavby** (*Hausi*), k nimž v širším smyslu patří i *Gassi*, především však ve vazbě *Gassi gehen*, kde nemá pragmatickou funkci (idiomatizováno).

Mimo *Mammi, Papi, Omi* a *Schatzi* mají v psaných textech slabou frekvenci. V mluvené němčině má však tento sufix širokou distribuci, jak dokazuje jeden z příkladů ústní lidové slovesnosti:

Punkt̄i, Punkt̄i, Beistrich, Strich –

– *ist das nicht ein Modgesicht?*

Hant̄i, Hant̄i, Hax̄i, Hax̄i –

– *fertig ist der Wiener-Max̄i.*

Sufix *-i* tedy přistupuje ochotně jak k apativům, tak k propriím a jeho distribuce je více méně neomezená v řeči s dětmi nebo domácími mazlíčky.

1.2.9 Sufix *-le*

Mezi deminutivními sufixy se také často uvádí *-le* (Wrede 1908:112; Duden-Grammatik 2005:740, Fleischer et al 2012:234). V InterCorpu de-cs (verze 7) je 8.366 různých substantivních lemmat končících na *-le*. Z nich je pravých deminutiv jen málo.

1.2.9.1 Deminutiva se sufixem *-le*

1. <i>Bäsle</i>	3. <i>Kasperle</i>	5. <i>Menschele</i>
2. <i>Häusle</i>	4. <i>Kerle</i>	6. <i>Wegle</i>

Vesměs se jedná o modifikace, které mají silnou nářeční, regionální konotaci (jihozápad Německa, Švábsko). Na rozdíl od *-erl* a *-li* se však švábsština jako samostatná varieta němčiny neetablovala. V češtině jim často odpovídá deminutivum.

německy	česky
<i>Bäsle</i>	≈ <i>sestřenka</i>
<i>Häusle</i>	≈ <i>chalúpa, baráček</i>
<i>Kasperle</i>	≈ <i>Hurvínek</i> (Škvorecký), <i>Kasperl</i> (Kohout hvězdná hod.)
<i>Kerle</i> (většinou v kompozitu)	≈ <i>chlap, ničema</i>
<i>Menschele</i>	≈ <i>chudinka (malá)</i> (Simmel), <i>človíček</i> ,
<i>Wegle</i>	≈ <i>cestička (jen v písničce)</i>

Fleischer (2012:234) k deminutivům s *-le* píše:

„Okkasionell werden expressivitätssteigernd einzelne oberdeutsche Bildungen auf *-le* in Publizistik und Beletristik verwendet: *Heimat. Zuahusesein* [...] *Häusle und Ländle* (Sonntag 1989); usuell geworden sind *Häuselbauer/Häuslebauer. Ländle* verzeichnet Dudenband 1 (2009, 670) als ‚landsch[aftliche] Bez[eichnung] für Baden-Württemberg od[er] Vorarlberg“.

Pokud se *Ländle* užívá ve skutečně deminutivním významu, pak je to velice zřídka.

Korpuse DeReKo (2015) je přes 15.000 dokladů a kookurenční analýza potvrzuje, že se jedná výhradně o označení Vorarlberska a Bádenska-Württemberska. V tomto kontextu se tedy nejedná o pravé deminutivum (viz dál). Také jiné deriváty s *-le* mohou být použity jako signály dialektu nebo dokonce jiné řeči (1):

- (1) *ganz plötzlich und unerwartet und von einer Sekunde auf die andere überkam es ihn, ausgerechnet unter dem Bild der Muttergottes: unser **Häusle**, Ferdchen, Muhkuh, Felt, Pfluk, Foier, Soldatski, warf er in aller Kürze offensichtlich die gesamte Familiengeschichte aus und fiel in einem rasputinschen Krampf auf die Erde...*
zcela náhle a znenadání a v okamihu ho to popadlo zrovna pod obrazem Bohorodičky: náša chalúpa, kónik, karáva, polje, pluggy, ogeň, soldáti, vychrlil ze sebe zřejmě v kostce rodinnou historií a padnul v jurodivý křeči.. (Topol: *Sestra*)

Pro moderní překlady sáhla překladatelka docela netypicky k regionálnímu tvaru. Ovšem v kontextu převodu ostatních rusismů je zřejmý záměr textu: naznačit, že mluvčího mateřština je jiná než jazyk, kterým jinak v díle mluví.

Ostatní uvedené tvary splňují všechny podmínky deminutiv.

Kerle se vyskytuje především v kompozitech (2), (3).

- (2) *Mistkerle!*
Ten mizera

Deminutiva od *Kerl* se sufixem *-le* jsou homonymní s plurálem základu (v korpusech se proto hledají velice obtížně). Pokud bychom připustili, že *Kerle* (v kompozitech) je deminutivum, pak by se rýsovala škála funkcí podle determinantu, který je v těchto kompozitech intenzifikátorem (řazeno od meliorativa po nejhrušší pejorativa):

<i>Prachtkerle</i>	≈ pašák, chlapák
<i>Teufelskerle</i>	≈ čertovský flandák (Čapek), machr
<i>Lauskerle</i>	≈ uličník (Hašek: Švejk)
<i>Mistkerle</i>	≈ prevít, ničema, hajzl, holomek (jen u překladu z češtiny)
<i>Saukerle</i>	≈ syčák, osel, vůl, usoplenec, bídák
<i>Aaskerle</i>	≈ mrcha (Čapek: <i>Válka s mloky</i> a Waltari: <i>Egyptřan Sinuhet</i>)
<i>Dreckskerle</i>	≈ podělanec, ničema, mizera, hajzl, špína (Kundera), kurva
<i>Scheißkerle</i>	≈ svině, bastard, parchant, hajzlík, hajzl, čurák

Dokonce se může použít v augmentativním významu (3):

- (3) ... *als wir beide mit dem Korb direkt unter den Fenstern des Hegers, Herrn Novosad, diese Riesenkerle von Forellen gefangen hatten...*
když jsme lovíli do koše (...) přímo pod okny pana hajného Novosada, kde jsou největší mackové pstruzi. (Filip: *Cesta ke hřbitovu*)

Paralelní texty jsou překlady jak z němčiny do češtiny, tak i naopak. Jedná-li se o překlad z češtiny (nebo jiného jazyka), pak je *Kerle* spíš forma plurálu.

Deminutiva se sufixem *-le* mají jednoznačně regionální charakter a v textech fungují jako markery kolokviality a/nebo venkovského prostředí. Jen zřídka bývají ve funkci (1).

1.2.9.2 Kvazideminutiva s *-le*

Od základu *Land* a *Magd* jsou diferencována *Ländle* a *Mädle*.

česky	německy
<i>Ländle</i>	≈ provincie (Presseurope), někdy (5) se tím podtrhuje kolokviálnost/regionální charakter textu
<i>Mädle</i>	≈ holka, holčička

Oba tvary vznikly jako deminutiva. V současnosti jimi však nejsou.

Ländle označuje Vorarlbersko (4) nebo Bádenska-Württembersko (viz výš).

- (4) ..., *dass das regionale Bewusstsein, egal, ob Kultur- oder Nachrichtensendung, vom Burgenland bis zum Ländle stark ausgeprägt ist.* (profil, 15.12.2008, S. 6: In DeReKo)

Příklad, kde by bylo deminutivem od *Land*, v dostupných korpusech není.

Mädle nemá v současné němčině základ.

Uvedená deminutiva i kvazideminutiva transportují vedle svých základních funkcí také kolokviální a regionální konotace.

- (5) ...*aus den alten Zeiten der Lutschanerkriege, die Gene meiner Urmutter, die sich wahrscheinlich dicht beim Altvater Čech hielt, als dessen Auge auf das Ländle hier fiel ... ich habe helle, ganz typisch slawische Haare ...*
...ze starejch dob luckejch válek, ty geny mý prapramámy co se držela asi hned u prapraotce Čecha, když si to tu vybral... mám světlý úplně typický slovanský vlasy...

Také doklad (5) je z Topolova románu *Sestra*. Jeho německý překlad vyšel v Berlíně a má celoněmeckou působnost.

1.2.10 Sufix *-ke*

Jen okrajově se vedle jihoněmeckého deminutivního sufixu *-le* zřídka uvádí také severoněmecký sufix *-ke* (Fleischer et al. 2012:232), který má původ snad ve vlámsčině a plnil mimo jiných také deminutivní funkci. Sufix je rozpoznatelný jen etymologickým rozborem. V korpusu InterCorp 7 je zastoupen nejčastěji (do abs. frekvence 5) u slov *Molke* (vlastně *Gemolkenes* ≈ *syrovátka*), *Borke* (snad od *barsch*), *Rabauke* (původně od *reiben*) jako sufix mutační.

Deminutivní funkci mohl plnit u příjmení *Wutke*, *Riemke*, *Jahnke*. V současném systému standardní němčiny nemá smysl o něm jako o deminutivním prostředku uvažovat.

1.2.11 Sufixy *-ine*, *-ette*, *-it*

Mezi okrajové deminutivní sufixy (podle Fleischer et al. 2012:234) patří též *-ine*, *-ette*, *-it*. Z nich jen sufix *-ette* tvoří jedno pravé deminutivum se signifikantnější frekvencí.

1.2.12.1 Deminutivum se sufixem *-ette*

1. *Statuette*

Deminutivní funkci tohoto slova potvrzují protějšky v češtině:

německy		česky
<i>Statue</i>	≈	<i>socha</i>
<i>Statuette</i>	≈	<i>soška</i>

Ostatní tvary končící na *-ine* a *-ette* nejsou deminutiva:

-ine: *Violine*, *Sonatine*

-ette: *Zigarette*, *Diskette*, *Klarinette*, *Rosette*, *Statuette*, *Amorette*

Uvedena jsou všechna slova v korpusu InterCorp 7 cs-de (verze 7) od nejčastějšího do absolutní frekvence 5. Jedná se pouze o historické deriváty, ze současného pohledu to jsou simplicia.

Fleischer et al (2012:234) ještě uvádějí jako deminutivní sufixy *-it*: *Meteorit* a *-elle*: *Novelle*, *Bagetelle*, *Frikadelle* s dodatkem, že slova nejsou synchronně analyzovatelná.

1.2.13 Sufix *-ling*

Sufix ***-ling*** se jako vysloveně deminutivní neuvádí. Fleischer et al. (2012) deriváty s *-ling* popisují jako transpoziční (mutační), především jako nositele vlastností. U desubstantiv (Fleischer et al. 2012:217) upozorňují na často pejorativní konotaci. Tím by se deriváty se sufixem *-ling* od některých deminutiv utvořených jinými, jednoznačně deminutivními sufixy nelišily. Pejorace je jedna z funkcí deminutiv (srov. např. Klimaszewska 1983:11). Slova utvořená *-ling* však nesplňují víc podmínek, aby mohla být považována za deminutivní.

V Korpusu DeReKo je kolem 45 tisíc tvarů končících na *-ling*, mezi nejfrekventovanější z nich patří:

<i>Ankömmling</i>	<i>Jüngling</i>	<i>Schreiberling</i>
<i>Bückling</i>	<i>Keimling</i>	<i>Schützling</i>
<i>Däumling</i>	<i>Lehrling</i>	<i>Schwächling</i>
<i>Eindringling</i>	<i>Liebling</i>	<i>Sonderling</i>
<i>Erdling</i>	<i>Lüstling</i>	<i>Sperling</i>
<i>Erstling</i>	<i>Mischling</i>	<i>Sprössling</i>
<i>Fäustling</i>	<i>Naivling</i>	<i>Steckling</i>
<i>Feigling</i>	<i>Neuling</i>	<i>Stichling</i>
<i>Fiesling</i>	<i>Perversling</i>	<i>Sträfling</i>
<i>Findling</i>	<i>Pfegling</i>	<i>Weichling</i>
<i>Flüchtling</i>	<i>Prüfling</i>	<i>Weißling</i>
<i>Fremdling</i>	<i>Rohling</i>	<i>Widerling</i>
<i>Frischling</i>	<i>Sämling</i>	<i>Wildling</i>
<i>Günstling</i>	<i>Säugling</i>	<i>Winzling</i>
<i>Häftling</i>	<i>Setzling</i>	<i>Wüstling</i>
<i>Halbling</i>	<i>Schädling</i>	<i>Zögling</i>
<i>Hauptling</i>	<i>Schmetterling</i>	
<i>Höfling</i>	<i>Schößling</i>	

Srovnání některých těchto slov s jejich českými protějšky naznačuje, že se jedná o výrazy deminutivum velice blízké.

německy	česky
<i>Däumling</i>	≈ <i>paleček</i>
<i>Dichterling</i>	≈ <i>(ňákej) básník</i>
<i>Erdling</i>	≈ <i>pozemšťan, lidstvo, kluk pozemská</i>
<i>Feigling</i>	≈ <i>zbabělec, srab, strašpytel</i>
<i>Fiesling</i>	≈ <i>hajzlík</i>
<i>Günstling</i>	≈ <i>miláček osudu</i>
<i>Jüngling</i>	≈ <i>mladík, vyzáblík</i>
<i>Liebling</i>	≈ <i>miláček</i>
<i>Neuankömmling</i>	≈ <i>nováček</i>
<i>Säugling</i>	≈ <i>kojenec, drobeček</i>
<i>Schmetterling</i>	≈ <i>motýlek, bělásek</i>
<i>Schönling</i>	≈ <i>hezounek</i>
<i>Schößling</i>	≈ <i>odnož, semenáček, úponek</i>
<i>Schreiberling</i>	≈ <i>pisálek</i>
<i>Schwächling</i>	≈ <i>slaboch, lazar, zbabělec, pápěrka, tintítko</i>
<i>Spröss/bling</i>	≈ <i>potomek, ratolest, synátor, synek, spratek</i>
<i>Weißling/Kohlweißling</i>	≈ <i>bělásek</i>
<i>Winzling</i>	≈ <i>drobeček</i>
<i>Wölfling</i>	≈ <i>káča (hra); vlček etiopský</i>
<i>Zögling</i>	≈ <i>chovanec, svěřenec</i>

Většina je odvozena od slov jiného slovního druhu.

Deadjektiva: *feige* → *Feigling*, *fies* → *Fiesling*, *jung* → *Jüngling*, *lieb* → *Liebling*, *neu* → *Neuling*, *pervers* → *Perversling*, *schwach* → *Schwächling*, *wild* → *Wildling*, *winzig* → *Winzling*.

Deverbativa: *ankommen* → *Ankömmling*, *sich bücken* → *Bückling*, *eindringen* → *Eindringling*, *flüchten* → *Flüchtling*, *prüfen* → *Prüfling*, *setzen* → *Setzling*, *strafen* → *Sträfling*, *ziehen* → *Zögling*.

Tato slova za typická deminutiva považovat nelze, neboť nemají substantivní základ.

Desubstantiv je relativně méně:

Daumen → *Däumling*, č. ≈ *Paleček* – pohádková bytost, zde by se dalo uvažovat o deminuci.

Faust → *Fäustling*, č. ≈ *palčáky* – sufix má specifikující funkci.

Erde → *Erdling* (obyvatelské jméno)

Schreiber → *Schreiberling*, č. *pisálek* – funkcí podobná některým deminutivům

Wolf → *Wölfling* ≈ 1. *káča* (dětská hra) přenesený význam, od základu *Wolf* se diferencovalo;
2. *vlček etiopský*: v tomto významu je *-ling* sufix specifikující.

Ani tyto deriváty nelze z většiny považovat za pravá deminutiva, protože:

a) derivát základ nemožifikuje, *-ling* je spíše specifikující sufix (*Faus* → *Fäustling*);

b) základ a derivát nepatří do stejného sémantického pole (*Erde* → *Erdling*).

Nejbližší deminutiva jsou *Däumling* a *Schreiberling*.

S jistotou lze říct, že sufix *-ling* většinou přidává základu především expresivní rys, tedy pozitivní (1) nebo negativní (2) konotaci.

(1) »Hallo **Erdling**? Hast du nicht Hunger, Kleiner?« sagte Zaphods Stimme.

"Hej ty tam," ozval se Zafodův hlas, "máš hlad **ty kluku pozemská**?" (Adams: *Stopařův průvodce...*)

(2) *Ich will Weihnachten nicht mit Fräulein Müsli Selbstmord und ihrem **Sprössling** verbringen.*

*Ne, nechci strávit vánoce s paní sebevražednou a jejím **smradem**.* (subtitles)

V zásadě má sufix *-ling* podobnou funkci jako české sufixy deminutivní, které mají i jiné funkce, např. mutační (srov. *-oušek*, *-ásek*). Rozdíl je snad jen v tom, že *-ling* primárně nemá funkci umenšovací.

B. Kombinované sufixy

Částečně jsou v odborné literatuře zmiňovány (Fleischer et al 2012:233, Erben 2006:94) rozšířené deminutivní sufixy. Nejčastěji se uvádí *-elchen* (s variantou *-erchen*) *Büchelchen*, *Blümelchen*, *Sächelchen* (Fleischer et al. 2012:234), které autoři citují z díla J.W.Goetha. Zdá se, že v současné němčině je kombinací víc a dokladů je také několik, byť se všechna doložená slova svojí frekvencí blíží okasionalismům. Od všech následně uvedených tvarů jsou doloženy alespoň dva doklady ve dvou různých textech.

1.2.14 Sufix *-elchen*

Zakončení *-elchen* je možné považovat buď za samostatný sufix (bez další segmentace) např. *Auge* → *Äugelchen*, *Ding* → *Dingelchen*, *Junge* → *Jüngelchen*, *Sache* → *Sächelchen*, nebo za aglutinaci sufixů *-el* a *-chen*: *Brücke* → *Brückel* → *Brückelchen*; *Bund* → *Bündel* → *Bündelchen*, (†*Magd* →) *Mädel* → *Mädelchen* aj.

1.2.14.1 Deminutiva se sufixem *-elchen*

1. <i>Äugelchen</i>	6. <i>Jüngelchen</i>	11. <i>Stüchelchen</i>
2. <i>Brückelchen</i>	7. <i>Krümelchen</i>	12. <i>Wägelchen</i>
3. <i>Bündelchen</i>	8. <i>Mädelchen</i>	13. <i>Zipfelchen</i>
4. <i>Büschelchen</i>	9. <i>Sächelchen</i>	
5. <i>Dingelchen</i>	10. <i>Sächelchen</i>	

Slova jsou doložena v korpuse DeReKo (2015). V korpuse InterCorp de-cs (verze 7) pak jen ta z nich, u nichž je uveden český protějšek.

německy	česky
<i>Äugelchen</i>	- -
<i>Brückelchen</i>	- -
<i>Bündelchen</i>	≈ <i>uzlíček, klubičko</i>
<i>Büschelchen</i>	≈ <i>chumáček, chomáček, chomáč</i>
<i>Dingelchen</i>	≈ <i>ozdoba, věcička</i>
<i>Jüngelchen</i>	≈ <i>chlapeček, mladiček</i>
<i>Jüngelchen</i>	- -
<i>Krümelchen</i>	≈ <i>drobeček, bobeček</i>
<i>Mädelchen</i>	≈ <i>holčička, děvčátko, děvenka</i>
<i>Sächelchen</i>	≈ <i>věcička, serepetička, případeček</i>
<i>Sächelchen</i>	- -
<i>Stüchelchen</i>	- -
<i>Wägelchen</i>	≈ <i>vozik, vozíček, kočárek</i>
<i>Wägelchen</i>	- -
<i>Zipfelchen</i>	≈ <i>cípek, cípeček</i>

Jsou zde uvedena i deminutiva s *-chen* utvořená od základů končících na *-el*: *Bündelchen*, *Büschelchen*, *Krümelchen*, *Mädelchen*, *Zipfelchen*. Tyto základy jsou samy na hranici deminutiva a nedeminutiva (viz sufix *-el*).

Dingelchen, Jüngelchen, Sächelchen formálně představují deminutiva 2. stupně. Od *Ding* je doloženo *Dingchen* s velmi slabou frekvencí; *Junge* má deminutivum *Jüngchen/Jongchen*. K *Sache* deminutivum **Sächchen* neexistuje, je to tedy deminutivum tvarem 2. stupně, ale významem 1. stupně, podobně jako v češtině např. *městečko* od *město* (chybí **městko*).

Uvedená deminutiva se také vyskytují jako báze kompozit. Nejvíce kompozit je s *-wägelchen* (celkem přes 400 různých, nejčastější jsou: *Einkaufswägelchen, Leiterwägelchen, Handwägelchen, Gehwägelchen, Rollwägelchen, Golfwägelchen, Elektrowägelchen, Hozwägelchen, Transportwägelchen*); dále *Jüngelchen* (40 různých kompozit) a *Brückelchen* (30 různých kompozit).

Varianty s *-erchen* jsou uvedeny u prostého sufixu *-chen*, protože splývají buď s plurálem (*Kinderchen*), nebo mohou být považovány za odvozeniny od deadjektiva (*Dummerchen*).

1.2.15 Sufix *-ilein*

Rozšířený deminutivní sufix *-ilein* se neuvádí. V korpuse DeReKo (2015) je celkem 310 forem končících na *-ilein*, deminutiva jsou jen tato:

1.2.15.1 Deminutiva se sufixem *-ilein*

1. <i>Bubilein</i>	6. <i>Mamilein</i>	11. <i>Opilein</i>
2. <i>Hasilein</i>	7. <i>Mausilein</i>	12. <i>Papilein</i>
3. <i>Herzilein</i>	8. <i>Mi(e)tzilen</i>	13. <i>Papilein</i>
4. <i>Hundilein</i>	9. <i>Muttilein</i>	14. <i>Schatzilein</i>
5. <i>Katzilein</i>	10. <i>Omilein</i>	

U některých z nich lze doložit i české protějšky.

česky		německy
<i>Hasilein</i>	-	-
<i>Herzilein</i>	-	-
<i>Hundilein</i>	-	-
<i>Mamilein</i>	-	-
<i>Mausilein</i>	-	-
<i>Mi(e)tzilen, Katzilein</i>	≈	<i>kočička</i>
<i>Muttilein, Mamilein</i>	≈	<i>mami</i> (jen v oslovení)
<i>Omilein</i>	-	-
<i>Opilein</i>	≈	<i>veterán</i>
<i>Papilein</i>	-	-
<i>Papilein</i>	≈	<i>taťulda</i> ⁷³
<i>Schatzilein</i>	≈	<i>zlatíčko</i>

České protějšky jsou jen u dokladů, které jsou v korpuse InterCorp de-cs (verze 7).

⁷³ Na *-ulda* v češtině končí dále jen *šikulda* (a *šulda* končící na *-da*).

Sufix se velmi často používá jako hypokoristický, především v oslovení. V korpuse DeReKo (2015) je kolem 50 různých jmen se sufixem *-lein*, v InterCorpu de-cs jen tato:

česky		německy
<i>Janilein</i>	≈	<i>Jani</i>
<i>Puppilein</i>	≈	<i>Boběčku, kočička</i>
<i>Schorschilein</i>	≈	<i>Šoršíčku</i>

Jejich výskyt je omezen většinou na jeden text.

1.2.16 Sufix *-ichen*

V největším korpuse němčiny (DeReKo 2015) je doloženo pouze jedno deminutivum s tímto zakončením.

1. *Mammichen*

V psaných textech je toto slovo velmi slabě zastoupeno.

- (1) *Bei der folgenden Schwangerschaft erlitt sie eine Fehlgeburt und starb bald darauf an einer Zuckerkrankheit. Den Buben, die aufs Land geschickt worden waren, sagte der Vater dann nur: «Mammichen ist jetzt in den Himmel gekommen.»* (NZZ am Sonntag, 06.03.2011, S. 65.)

Používá se především v mluvené řeči, z praxe vím, že se nejedná o okasionalismus. Z dokladů však nelze usoudit jeho regionální distribuci: (1) je ze švýcarských novin.

1.2.17 Sufix *-leinchen*

Kombinace obou „základních“ sufixů *-leinchen* je v korpuse DeReKo (2015) doložena u několika málo slov. Všechna mají velmi slabou frekvenci (do 10 dokladů, čili pod 1‰ pMW/i.p.m). Jedná se o jednoznačná deminutiva.

1.2.17.1 Deminutivum se sufixem *-leinchen*

1. <i>Büchleinchen</i>	3. <i>Muttileinchen</i>	5. <i>Papileinchen</i>
2. <i>Häus(e)leinchen</i>	4. <i>Omaleinchen</i>	

Všechny tvary jsou doložena alespoň ve dvou různých textech. Vedle těchto najdeme v korpuse DeReKo (2015) hapaxy *Reparatürleichen*, *Fehlerleinchen*, *Engelleinchen*.

V DeReKo s nejčastějším výskytem i InterCorpu de-cs (verze 7) je také doklad

Fräuleinchen ≈ *slečinka*

Jedná se však o prostý deminutivní sufix *-chen* připojený k *Fräulein* (původně deminutivum, dnes simplex).

1.2.18 Sufix *-chenlein*

Opačná kombinace dvou nejčastějších německých sufixů deminutiv *-chenlein* je doložena jen u propria *Gritchenlein*.

Deminutiva se sufixy *-leinchen*, *-chenlein* a *-ichen* jsou možná, ale zjevně okrajová. V korpusech doložena nejsou.

1.3 Rod německých substantivních deminutiv

V zásadě platí, že německá substantiva jsou rodu středního (důvod popisuje např. Dvořák 1932). Přirozený rod někdy přebíjí rod gramatický. Z konfliktu přirozeného a gramatického rodu mohou vznikat textové diskongruence

- (1) *Wir machen gerade Aufnahmen hier um die Ecke in einem süßen Appartement, nette Leute, ein Top-Müdel, aber sie ist neu, und da kann es schon mal ein Problemchen geben.*

Běžně se však užívá přirozený rod u hypokoristik vytvořených deminutivním sufixem.

- (2) *Pankratius, Servatius, Bonifaz und die kalte Sopherl
die kalte Sopherl uns beglücken?
die Kalte Sopherl erträglich Pankratius
die berühmte Sopherl vom Naschmarkt
und d`"Kalte Sopherl". Dann wird`s
die berühmte Sopherl,
die "nasse Sopherl" bevor, die*

Typ (2) převládá. Méně, ovšem nikoliv ojediněle se vyskytne i rod gramatický (3), (4):

- (3) *Lieber verzichte ich, als dass mein Sopherl und der Fred Hunger leiden.*
- (4) *Das "kalte Sopherl" hatte das Schau-Exerzieren anlässlich des 50. Geburtstags der Garde des österreichischen Bundesheeres ein wenig verpatzt.*

Příklad (3) je z německého (bavorského) textu, příklad (4) z rakouského, personifikace je v něm potlačena. Zdá se, že knižnější (spisovnější) je ctění rodu gramatického především u celoněmeckých sufixů *-chen* a *-lein*. Regionální sufixy a mluvená řeč obecně mají tendenci zachovávat původní rod. Tento jev by měl být ale ještě doložen na větším množství dat. Domnívám se, že zde mohou být i značné rozdíly regionální.

2. Deminutiva adjektiv

2.1 Systém deminutivních prostředků adjektiv

Nekonsekventně bývá mezi německými deminutivy zmiňován adjektivní (a zároveň adverbialní) sufix *-lich*. Uvádí ho jako deminutivní např. Fleischer et al. (2012:232). Duden-Grammatik (2005:769) ho popisuje jako modifikační sufix adjektiv, který přidává rys přibližnosti („nur annähernd“), menšího množství („ein wenig“). V podstatě tato charakteristika funkce sufixu *-lich* celkem přesně vystihuje, srovnáme-li německá deadjektiva s *-lich* s jejich českými protějšky.

Z korpusu InterCorp de-cs (verze 7) byla vytěžena všechna adjektiva končící na *-lich* (kolem 2.056 různých lemmat). Do seznamu byla zařazena jen ta, která mají adjektivní základ.

U všech jsou uvedeny české protějšky podle frekvence (od nejčastějšího sestupně). Pokud jim v češtině odpovídá adjektivní deminutivum, je zvýrazněno tučným písmem.

německy	česky
<i>ältlich</i>	≈ <i>postarší, starý, obstarožní, stárnoucí (staříčký jen 2x)</i>
<i>ärmlich</i>	≈ <i>ubohý, chudý, chudobný, nutný (Obecně vyšší styl oproti <i>arm</i> ≈ <i>chudý</i>.)</i>
<i>blässlich</i>	≈ <i>pobledlý, bezvýrazný, vybledlý</i>
<i>bläulich</i>	≈ <i>namodralý, modravý</i>
<i>bräunlich</i>	≈ <i>nahnědlý, snědý, hnědavý, zahnědlý</i>
<i>dämlich</i>	≈ <i>hloupý, pitomý, blbý, zatracený, stupidní</i>
<i>dicklich</i>	≈ <i>obtloustlý, baculatý, zavalitý</i>
<i>dümmlich</i>	≈ <i>přihloupělý, hlupácký, omezený</i>
<i>fälschlich</i>	≈ <i>klamný, zkreslený, falešný dojem (fälschlicher Eindruck)</i>
<i>gänzlich</i>	≈ <i>úplný, nadobro, naprostý, kompletní</i>
<i>gelblich</i>	≈ <i>nažloutlý, žlutavý, zažloutlý</i>
<i>gräulich</i>	≈ <i>šedavý, šedivý, šedobílý (homonymum s <i>gräulich</i> ≈ <i>hrůzný, děsivý</i>)</i>
<i>grau-rötlich</i>	≈ <i>šedočervený</i>
<i>gröblich</i>	≈ <i>hrubý</i>
<i>grünlich</i>	≈ <i>nazelenalý, zelenavý, zelenkavý</i>
<i>gütlich</i>	≈ <i>smírný: především v ustálených právnických spojeních (gütliche Beilegung eines Falles, der Streitigkeit); přátelský (gütliche Lösung); a v idiomu sich an etw. gütlich tun ≈ pochutnávat si ne něčem</i>
<i>kärglich</i>	≈ <i>ubohý (kärglicher Gehalt), bídný (kärglicher Garten)</i>
<i>kleinlich</i>	≈ <i>malicherný, ubožácký</i>
<i>kränklich</i>	≈ <i>churavý, neduživý, stonavý</i>
<i>lautlich</i>	≈ <i>zvukový, akustický; hláskový</i>
<i>lieblich</i>	≈ <i>líbezný, půvabný, překrásný</i>
<i>reiflich</i>	≈ <i>uvážlivý, zralý, důkladný, pečlivý</i>
<i>reichlich</i>	≈ <i>bohatý, hojný</i>
<i>reinlich</i>	≈ <i>čistotný, vymydlený</i>
<i>rötlich</i>	≈ <i>načervenalý, narudlý, růžový, červenavý, zarudlý</i>
<i>rundlich</i>	≈ <i>kulatý, kulat'oučký, baculatý</i>
<i>säuberlich</i>	≈ <i>pečlivý, úhledný, ozdobný, čistý, velmi zřídka i čist'ouneký</i>

<i>schwächlich</i>	≈	<i>slabý, slabošský, slabounký, slaboučký, chabý</i>
<i>schwärzlich</i>	≈	<i>černavý, zčeranlý, snědý</i>
<i>süßlich</i>	≈	<i>nasládlý, sladký</i>
<i>weichlich</i>	≈	<i>choulostivý, změkčilý, křehký, zženštilý, baculatý</i>
<i>weißlich</i>	≈	<i>bělavý, bledý</i>
<i>zärtlich</i>	≈	<i>něžný, jemný, láskyplný</i>

Z tohoto interjazykového kontrastu je zjevné, že německý sufix *-lich* není sufixem deminutivním. V češtině mu odpovídá spíš sufix *-avý* (především u barev), cirkumfixy *na--lý*, *při--lý*, prefix *ob-* v kombinaci se sufixem (*obstarožní, obtloustlý*) a především lexikální prostředky, jimiž se vyjadřuje menší míra něčeho.

Jiné syntetické prostředky, jimiž by se dala v němčině vyjádřit deminuace adjektiv, nejsou.

Valta (1971:67) tvrdí, že „skutečnou kategorii adjektivních deminutiv němčina nemá“.

Stejného názoru jsou Dressler / Merlini Barbaresi (1994:106): „German adverbs are generally identical with adjectives. In general, they are likewise not diminutivized.“

Je nutno se smířit s tím, že derivační prostředek, který by odrážel citové postoje adjektivem němčina prostě nemá. Dokládají to i německé protějšky českých adjektivních deminutiv, které jsou uvedeny v příslušné kapitole o českých adjektivních deminutivech.

3. Deminutiva verb

3.1 Systém deminutivních prostředků verb

V literatuře se verbální deminuce uvádí většinou v souvislosti s aspektem. Je to dáno také tím, že derivace (především sufixace) německých sloves je velice omezená. Němčina má podle údajů Duden-Grammatik (2005:718) a Fleischer et al. (2012:232) v zásadě jen dva deverbativní sufixy *-(e)l(n)* a *-(e)r(n)*. Domnívám se, že by se k nim měl počítat i rakouský *-(e)rl(n)*, který se užívá i v tamním standardu.

Automatický dotaz na slovesa končící těmito sufixy v korpuse DeReKo (2015) možný není, doklady se tedy opírají především o data korpusu InterCorp de-cs (verze 7). Na datech korpusu DeReKo bylo ověřeno, zda slovesa splňují podmínky deminutiv, dále z nich byly získány informace o kookurencích a regionálním rozložení.

3.2 Popis jednotlivých prostředků

V následujících kapitolách budou podrobněji popsány sufixy, které podle odborné literatury (viz výš) vytvářejí německá deminutiva. K nim bude přidán také signifikantní rakouský sufix.

<i>-(e)ln</i>
<i>-(e)rn</i>
<i>-(e)rln</i>

Tabulka 66: Deminutivní prostředky německých verb

3.2.1 Sufix *-eln*

V korpuse InterCorp de-cs (verze 7) je přes 1.100 sloves končících v infinitivu na *-ln*. Z nich má zhruba 780 vyšší frekvenci než 1. Jen necelá stovka z nich jsou deverbativa. Pokud je zjevný vztah k základu, mívají rys iterativní, atenuativní nebo frekventativní. Převažující iterativní funkce je zjevná z úryvku románu *Das Wetter vor 15 Jahren* (1). Autor zde explicitně zdůrazňuje frekvenci obou činností.

- (1) „*Ich glaub, Räuspern und **Hüsteln** hat auch so eine Frequenz, die sich besonders gut überträgt. Man hört das ja auch am Handy oft überdeutlich, wenn sich jemand in der Nähe räuspert oder so.*“ (Wolf Haas: *Das Wetter vor 15 Jahren*. 2010. S. 203.)⁷⁴

Z příkladu těchto substantivizovaných sloves je zjevné, že hranice mezi jednotlivými funkcemi slovesných derivátů budou velmi mlhavé. Domnívám se, že zde explicitně uvedený převažující rys iterace nevyklučuje vnímání slovesa *hüsteln* jako slovesa deminutivního. Označení „deminutivum“ je zde uvedeno s vědomím, že se nemusí (v primární funkci) o deminutiva jednat.

⁷⁴ Doklad je přímo z primární literatury. Román není v žádném z dostupných korpusů zařazen.

3.2.1.1 Deminutiva se sufixem *-eln*

1. <i>ab/aufwiegeln</i>	9. <i>kränkeln</i>	17. <i>spötteln</i>
2. <i>blödeln</i>	10. <i>kräuseln</i>	18. <i>sticheln</i>
3. <i>drängeln</i>	11. <i>kritteln</i>	19. <i>tänzel</i>
4. <i>deuteln</i>	12. <i>rangeln</i>	20. <i>träufeln</i>
5. <i>fälteln</i>	13. <i>ruckeln</i>	21. <i>tröpfeln</i>
6. <i>häufeln</i>	14. <i>säuseln</i>	22. <i>werkeln</i>
7. <i>hüsteln</i>	15. <i>schrumpeln</i>	23. <i>zischeln</i>
8. <i>köcheln</i>	16. <i>schwächeln</i>	24. <i>zündeln</i>

Poznámky k deminutivům s *-eln*

1) Přehlásky

Oproti základu je umlaut u těchto derivátů:

falten → *fälten*, *husten* → *hüsteln*, *kranken* → *kränkeln*, *sausen* → *säuseln*, *spotten* → *spötteln* a *tanzen* → *tänzeln*.

2) Resuffixace a jiné změny

Deminutivum *kritteln* vzniklo nahrazením sufixu *-isier(en)*.

Sloveso *schrumpeln* má základ *schrumpfen*. V užití se pravděpodobně jedná o tautonyma: *schrumpeln* bude nejspíš severoněmecký výraz.

3) Překryv s kvazideminitivy

deuten → *deuteln*

Sloveso *deuteln* se vyskytuje téměř výhradně ve frazému *darán gibt es nicht zu deuteln*.

drängen → *drängeln*

Kookurenční analýzy naznačují, že by se mezi *drängen* a *drängeln* mohlo jednat také o rozdíl sémantický:

drängen: především *jmdn. (an den Rand) drängen*;

drängeln: *sich (durch die Massen) drängeln*.

(ab-/auf)wiegen → *(ab-/auf)wiegeln*

Sémantické rozdíly jsou v obecné němčině už za hranicí modifikace u dvojic se základem *wiegen* (původně hornoněmecky a dnes především ve švýcarské němčině „sich bewegen“). Deminutivum simplexu (**wiegeln*) neexistuje, resp. není doloženo. Deminutivní tvary mají pouze slovesná kompozita *ab/aufwiegen* → *ab/aufwiegeln*.

(verblöden) – *blödeln*

Jednoduchý základ taktéž neexistuje k deminutivnímu tvaru *blödeln*. Deminutivum se tedy tvoří jen od prefigovaného základu *verblöden* → *verblödeln*. Podle dokladů DeReKo (2015) patří základ *verblöden* do všenněmeckého lexika, *verblödeln* je naopak jednoznačný austriacismus.

3.2.1.2 Funkce sloves s *-eln*

Výš uvedená slovesa lze použít pragmaticky, evaluativně, aniž by se změnil denotativní význam výpovědi (2). Názorně na příkladu *tropfen* → *tröpfeln*:

(2) "Es **tröpfelt!**" sagte Volkmar leise.

"Krápe," řekl Volkmar tiše.

--

«Es **tropft** ganz schön», lassen sich Rückkehrer vernehmen

Další funkce těchto derivátů jsou vidět z kontrastu s češtinou, pokud existují doklady. Tam, kde paralelní data chybí, jsou v závorce uvedeny vlastní návrhy ekvivalentů podle dokladů v korpuse DeReKo (2015).

německy	česky	poznámka
ab/aufwiegeln	≈ <i>pobuřovat</i>	neprefigované * <i>wiegen</i>
blödeln	≈ <i>blbnout, dělat srandičky</i>	na rozdíl od <i>verblödeln</i>
drängeln	≈ <i>tlačit, naléhat</i>	
deuteln	≈ <i>dodat, rozumovat</i>	
fälteln	≈ <i>(krabatět (se), plisovat)</i>	od <i>falten</i> (≈ <i>skládat</i>) částečně diferencováno
häufeln	≈ <i>vršit; häufen: hromadit</i>	
hüsteln	≈ <i>odkašlat si, zakašlat, pokašlávat</i>	
köcheln	≈ <i>pobublávat, vřít</i>	
kränkeln	≈ <i>chřadnout, postonávat, churavět, marodit</i>	
kräuseln	≈ <i>(čechrat, špulit)</i>	základ <i>krausen</i> se jeví spíš jako málo frekventovaný konkurenční tvar od adj. <i>kraus</i>
kritteln	≈ <i>sekýrovat, peskovat</i>	
rangeln	≈ <i>přetlačovat se, dát si lekci</i>	
ruckeln	≈ <i>třást se, kymáčet se</i>	
säuseln	≈ <i>ševelit, švitořit, šumět</i>	
schrumpeln	≈ <i>scvrknout se</i>	
schwächeln	≈ <i>oslabovat, vzdalovat se (světlo v tunelu)</i>	spíš atenuativum k <i>schwachen</i>
spötteln	≈ <i>vtipkovat</i>	částečně diferencováno od <i>spotten</i> (≈ <i>vy-/posmívat se</i>)
sticheln	≈ <i>popichovat</i>	
tänzeln	≈ <i>tančit, poskakovat, panáčkovat, capat, jakoby tančit</i>	
träufeln	≈ <i>nakapat, pokapat</i>	
tröpfeln	≈ <i>krápat, sprchnout, kápnout</i>	
werkeln	≈ <i>verkovat, makat</i>	spíš intenzívum od <i>werken</i>
zischeln	≈ <i>syknout, zasyčet, šeptnout</i>	
zündeln	≈ <i>hrát si se sirkama</i>	

Všechna výš uvedená slovesa zapadají do systému deminutiv – splňují většinu podmínek delimitace deminutiv. Odchylnka je především u českých protějšků (viz dále): nenacházíme zde česká slovesná deminutiva. Vysvětlení může být následující:

- německá slovesná deminutiva jsou specifická, v češtině jim neodpovídají slovesná deminutiva, pouze prefigovaná slovesa s *po-*. Potom bychom mohli považovat slovesa

určující menší míru (s prefixem *po-*) za funkční ekvivalenty německých deminutiv, nebo dokonce i za deminutiva, jak uvádí mj. Nekula 2013.

- tato německá slovesná deminutiva nejsou deminutiva, nýbrž slova určující menší intenzitu.
- výsledek je zkreslený, protože není dostatek dat.

Na druhé straně v několika případech je zjevné, že v každém jazyce je vyjádřeno deminutivum tam, kde to jde:

- (1) *Seine Hose war kurz, reich gefüllt, aber nur eine, höchstens anderthalb Spannen lang. ...na jeho těle nezbyvalo mnoho místa pro kalhoty: však také byly jeho kalhoty kratičké, bohatě našasené, ale toliko jednu, nejvyšš půldruhé pídě dlouhé. Neff-Krasna_carodejka*
- (2) *Dies war kaum mehr als ein dünner Wasserfaden, der aus dem nackten Fels tröpfelte. Bylo to pouze několik kapiček klouzajících po obnažené skále. allende-mestonetvoru*

Domnívám se, že problém může být uspokojivě vyřešen jen na velkém vzorku různých textů.

3.2.1.3 Kvazidemnutiva s *-eln*

Vedle výš uvedených, řekněme „deminutivních“ sloves, je mezi německými slovesy končícími na *-el(n)* ještě řada slov, která mají k deminutivům blízko, některá z nich se často jako deminutiva uvádějí, ovšem skutečnými deminutivy podle zde postulované definice nejsou. Důvody jsou uvedeny v poznámkách. Pokud je český ekvivalent v závorce, jedná se o návrh autora. Ostatní ekvivalenty jsou doloženy.

Lemma	Poznámka a nejčastější české ekvivalenty
<i>ähneln</i>	deadjektivum od <i>ähnlich</i>
<i>*bündeln</i>	jen kompozita <i>anbündeln</i> (D), <i>anbandeln</i> (A) ≈ <i>začít si s někým</i> ; od <i>Bündel</i> (dem. od <i>Band</i>)
<i>baumeln</i>	nedoložený základ
<i>betteln</i>	iterativum od <i>bitten</i>
<i>fächeln</i>	od <i>fachen</i> diferencováno; doklady jen jako desubstantivum od <i>Fächer</i>
<i>fälteln</i>	≈ <i>plisovat</i> - termín; od <i>falten</i> diferencováno
<i>faseln</i>	≈ <i>blábolit</i> ; základ † <i>fasen</i> už vymřel
<i>frösteln</i>	nedoložený základ
<i>funkeln</i>	(jen) iterativum <i>funken</i>
<i>gängeln</i>	iterativum od † <i>gengen</i> (= středohornoněmecké kausativum od <i>gehen</i>)
<i>grübeln</i>	od <i>graben</i> ; dnes bez významového vztahu
<i>häkeln</i>	pravděpodobně desubstantivum (viz dál), nemá základ podobně jako ≈ v č. <i>háčkovat</i>
<i>hänseln</i>	středohornoněmecký základ † <i>hansen</i> (asi od <i>Hansa</i>) vymřel
<i>hätscheln</i>	≈ <i>hýčkat</i> , <i>mazlit</i> ; nejistý původ, snad od <i>hatschen</i>
<i>hoppeln</i>	základ <i>hoppen</i> je zřídka, především se vyskytuje v říkance <i>Hoppe, hoppe Reiter</i> , dále má <i>hoppen</i> spíš augmentativní význam: <i>von A zu B hoppeln</i> ≈ <i>hopnout někam</i> , <i>hopat od ... k ...</i>
<i>humpeln</i>	není vyloučen základ <i>humpen</i> , ovšem s minimální frekvencí
<i>klingeln</i>	Duden (2006) považuje <i>klingeln</i> za zdobnělinu od <i>klingen</i> . Podle kookurenční analýzy a českých protějšků se jedná spíš o frekventativum: <i>klingen</i> ≈ <i>znít</i> , <i>vypadat</i> <i>klingeln</i> ≈ <i>zvonit</i> , <i>vyzvánět</i> , <i>cinkat</i> ;
<i>kraxeln</i>	od substantiva <i>Kraxen</i> ; slovesný základ nedoložen

kuscheln	pravděpodobně deminutivum od <i>kuschen</i> (viz Duden 2006); není mezi nimi sémantický vztah
lächeln, be-	Uvádí se jako deminutivum (Fleischer 1969:291), podle kookurenční analýzy a českých protějšků je jedná spíš o snížení intenzity (atenuativum): <i>lachen</i> ≈ <i>smát se, zasmát se</i> <i>lächeln</i> ≈ <i>usmát se, usmívat se, zazubit se, ušklíbnout se</i> <i>belächeln</i> ≈ <i>vysmívat se</i>
mummeln	základ je jen <i>einmummen</i> (→ <i>einmummeln</i>), má slabší frekvenci
murmeln	společný etymon s <i>murren</i> , což je však mnohem méně frekventní, převažuje v německých originálech. Sloveso <i>murmeln</i> má distribuci rovnoměrnější. Je také možné, že rozdíl v užití bude regionální.
päppeln/auf päppeln	nemá společný etymon s <i>peppen</i> (<i>Pep, peppig</i> - z angl. <i>pepper</i>); <i>päppeln</i> = „mit Brei aufziehen“ (Duden 2006); nemá základ.
prickeln	(jen) iterativum od dolnoněmeckého <i>pricken</i> (<i>stechen</i>)
rappeln/auf rappeln	základ <i>rapen</i> zastaralý a dnes ojedinělý pouze v dolní němčině
rütteln	iterativum k † <i>rütten</i> (Kluge 2002), dnes již vymřelé
schmunzeln	iterativum k † <i>smunzen</i> (Duden 2006)
schnackeln	onomatopoeie, základ <i>schnacken</i> se užívá na severu, tvar s <i>-l-</i> <i>schnackeln</i> na jihu; pragmatické užití je tedy téměř vyloučené
schnakseln	(jen) iterativum k <i>schnackeln</i> (Duden 2006). Užívá se však pouze na jihu D a v A pouze v diferencovaném významu od základu (≈ <i>šoustat, mrdat</i>)
schnippeln, schnipseln	základem by mohlo být onomatopoeie <i>schnippen</i> ≈ <i>lusknout</i> . Vzhledem k tomu, že <i>schnippen</i> ≈ <i>rozštípnout, ustříhnout, pižlat</i> není mezi nimi modifikační vztah. <i>Schnippen</i> může být také odvozené od substantiva <i>Schnip(ps)el</i> .
schütteln/ab	≈ <i>zavrtět, potřást</i> ; původně intenzivum základu <i>schütten</i> ≈ <i>vysypat, nasypat, nalít</i> , od něhož se ale sémanticky odklonilo
schwindeln	původně snad atenuativum nebo intenzivum od <i>schwinden</i> ; v současné němčině jsou však významy diferencovány
straucheln	asi staré intenzivum od † <i>strauchen</i> (Duden 2006)
streicheln tippeln	původně snad intenzivum od <i>streichen</i> (Kluge 2002); dnes významově diferencováno ≈ <i>řápnat, cupkat</i> ; základ <i>tippen</i> ≈ <i>poklepat, ťukat, zatťukat</i> je už sémantický velmi vzdálený
trampeln trippeln	původně iterativum od <i>trampen</i> (Duden 2006), významy se však diferencovaly
tuscheln	základ * <i>trippen</i> nedoložen ≈ <i>šeptat, šuškat</i> : staré terminativum k <i>tuschen</i> „přivést někoho k mlčení“; dnes diferencováno: <i>tuschen</i> ≈ <i>poklepat</i>
verzärteln	základ již neexistuje (ve střední horní němčině † <i>verzerten</i>)
wackeln	intenzivum k <i>wacken/waagen</i> ≈ <i>kolíbat se</i> ; dnes diferencováno
watscheln	fonetická (jihoněmecká) obměna <i>wackeln</i>
wimmeln	iterativum k <i>wimmen</i> , které je však velmi vzácné
winkeln	pravděpodobně společný etymon s <i>winken</i> , od něhož je ale sémanticky vzdáleno
wursteln/ durchwursteln	původně intenzivum k <i>wursten</i> („dělat buřty“), dnes diferencováno, základ méně běžný
hteln	
zappeln	nemá základ; souvislost s <i>zappen</i> („přepínat kanály na TV“) není

zuckeln ≈ vyvlíknout, vypořádat se; původně iterativum od *zucken* ≈ pokrčit, škubnout, trhnout, dnes ovšem diferencováno

3.2.1.4 Nedeminutiva s *-eln*

U dalších německých sloves zakončených na *-(e)l(n)* nelze mluvit o modifikaci. Většinou se jedná o:

- 1) velice vzdálené sémantické vztahy: *schunkeln* ← *schuckeln* = *schaukeln*
- 2) desubstantiva:
  - a. od jména zakončeného na *-el*: *bündeln* ← *Bündel*, *deckeln* ← *Deckel*, *kacheln* ← *Kachel*, *lümmeln* ← *Lümmel*, *riegeln* ← *Riegel*, *scheiteln* ← *Scheitel*, *strudeln* ← *Strudel*, *tingeln* ← zkrácenina od *Tingeltangel*, *würfeln* ← *Würfel*;
  - b. nebo bez *-el*: *fädeln* ← *Faden*, (*häckeln* nejspíš od nedoloženého *Häckel, tedy *Häckchen* – viz výš), *hangeln/hängeln* ← *Hang*, *näseln*, *nuscheln* ← *Nase*, *schlängeln* ← *Schlange*, *siedeln* ← *Sitz*, *witzeln* ← *Witz*
- 3) slovesné interjekce: *fideln*, *fummeln*, *giggeln*, *gurgeln*, *mümmeln*

Nejsou uvedeny všechny kategorie, jen ty nejčetnější. Popis německých sloves zakončených na *-eln* by měl být předmětem dalšího výzkumu.

Zdá se, že v některých případech je rozdíl mezi základem a derivátem jen v regionálním užití. Např. *aufpeppen* má několik tisíc dokladů v DeReKo (2015). Nejvyšší poměrné zastoupení (p.m.i./pMW.) má v textech z Německa; naopak *aufpeppeln* má jen několik desítek dokladů a nejvyšší pMW v rakouských textech. I obecně jsou slovesa s *-(e)l(n)* častější na jihu německy mluvících zemí.

3.2.2 Sufix *-ern*

V korpusu InterCorp de-cs (verze 7) je doloženo celkem 1.176 různých lemmat sloves končících na *-ern*. Frekvenci vyšší než 1 má 805 lemmat. Z velké části se jedná o

- 1) desubstantiva od
  - a. názvů profesí: *bindern* ← *Binder* (jen v rakouské němčině), *tischlern* ← *Tischler*
  - b. příslušenského názvu – zde je doloženo jen jedno: *zigeunern* ← *Zigeuner*
  - c. názvů nástrojů a přístrojů: *baggern* → *Bagger*, *rädern* (pouze ve významu „lámat kolem“) ← *Rad*, *flattern* ← zjevně utvořeno od *Falter* s rotací;
- 2) odvozeniny interjekcí: *ballern*, *rattern*.

Desubstantivum se někdy může krýt s deverbativem: *schneidern* ← *Schneider* nebo *schneiden*. Vzhledem k významu slovesa *schneidern* („šít na míru“) je zjevnější vztah k substantivu *Schneider*.

Výjimečně se *-ern* může použít i jako verbální koncovka od výpůjčky, pokud je tvar s *-en* už obsazen. Výpůjčka z angličtiny (*to flick*) má v němčině tvar slovesa → *flickern* „blikotat, zablesknout se“, neboť *flickern* je obsazeno významem „flikovat“. Další význam je „používat Flickr“ (sdílení fotek). Oba významy jsou doloženy v korpusu DeReKo (2015).

Modifikací sloves (i etymologicky) vznikla v podstatě jen tato slovesa končící na *-ern*:

**äschern/ein~*, *ver~*

löchern/durch., *zer.*,

klappern/abklappern

prachern

knabbern/ an~, *ab~*, *herum~*

reichern

schlingern
schlänfern
stänkern

steigern
stochern/ rumstochern
zögern

Rozdíly mezi základy a deriváty s *-ern* jsou poměrně složité. Většinou se jedná o (starší (1)) kauzativa.

- (1) *Tief in der Nacht, da meinte sie, eine Stimme zu hören, die sang und sprach nicht, die raunte und schläferete ein,*
Hluboko v noci se jí zdálo, že slyší hlas, který zpíval a nehovořil, šepotal a uspával,

Modifikace do slovesného deminutiva sufixem *-ern* doložena není. Zjevně tento prostředek vytváří jen kauzativa nebo iterativa:

äschern: kauzativum od *aschen* ≈ *odklepnout si cigaretu*;

stänkern: kauzativum od *stinken*, typický kontext: *die Luft mit billigen Zigaretten stänkern*.

U *schlingern* ← *schlingen*, *stochern* ← †*stochen* = *stoßen*, *steigern* ← *steigen* a *zögern* ← (raná střední horní němčina †*zogen* = *sich von A nach B bewegen*) plní *-ern* iterativní funkci, jak je vidět i z českých protějšků u nejfrekventovanějšího z nich:

steigen ≈ *stoupat, vystoupit*

steigern ≈ *stupňovat, vystupňovat, zvyšovat*

Základy ke *knabbern* (pravděpodobná je zvuková ikoničnost slova) a *prachern* (†*prachen*) již vymizely.

U ostatních sloves (*klappen* → *klappern*, *lochen* → *löchern*, *durchlochen* → *durchlöchern*, *kauen* → *kauern*, *lasten* → *lästern*, *lochen* → *löchern*) může být vztah slovesa s *-ern* a *-en* neprůhledný (srov. Fleischer 1969:292). Data paralelního korpusu InterCorp de-cs (verze 7) nejasnosti však celkem jednoznačně rozkrývají:

klappen, klappern

německy

česky

klappen ≈ *vyjít, fungovat, klapnout ve smyslu „podařit se“*

klappern ≈ *klapat, cvakat, drkotat*

kauen, kauern

německy

česky

kauen ≈ *žvýkat, kousat, přežvykovat*

kauern ≈ *krčit, (s)choulit se*

lasten, lästern

německy

česky

lasten ≈ *tížit, ležet, dolehnout, spočívat*

lästern ≈ *rouhat se, hanobit*

lochen, löchern

Zdá se, že v současné němčině se jedná o diferenciaci významu:

německy

česky

lochen ≈ *udělat díru nebo vpravit míček do jamky*

löchern ≈ *dotazovat se, vrtat do někoho, obtěžovat*

Verbální kompozita *durchlochen* a *durchlöchern* jsou úplná synonyma, přičemž *durchlochen* ustupuje.

3.2.3 Sufix *-erln*

Slovesa končící na *-erln* jsou běžná jen v rakouské němčině, pochopitelné s přesahem do sousedních regionů. Za nadregionální lze považovat jen *fensterln*, kterému je zjevně „rozumět“ i v severních oblastech Německa (1).

- (1) *Sie mussten über eine Feuerwehrleiter am Rathaus "fensterln", Wasser pumpen und im Joch tragen...*
(Nordkurier, 04.10.2004 in DeReKo 2015)

Ostatní slovesa na *-erln* jsou sice běžná v rakouském hovorů, v psaných textech jsou však vzácnější, patří do mluveného standardu (jsou známa i z veřejnoprávního rozhlasu a televize).

3.2.3.1 Deminutiva se sufixem *-erln*

1. <i>abbusserln</i>	4. <i>hockerln</i>	7. <i>schnürln</i>
2. <i>aufzuckerln</i>	5. <i>kasperln/verkasperln</i>	
3. <i>gaberln</i>	6. <i>nerverln</i>	

Pouze tato (v korpuse DeReKo 2015 a v AMC) doložená slovesa mají ve stejných korpusech také doloženy základy *aubbusse(l)n*, *aufzuckern*, *gabeln*, *hocken*, *nerven*, *schnüren* a splňují i ostatní kritéria vymezující deminutiva.

Poznámka k deminutivům s *-erln*

Slovesa *kasperln* a *schnürln* mohou být zařazena mezi slovesa utvořená modifikací *kasperrn* a *schnürren* pomocí vložení sufixu *-ln* (viz výš) nebo také transpozicí (a to je pravděpodobnější) deminutivního substantiva *Kasperl* a *Schürl*.

3.2.3.2 Kvazidemnutiva *-erln*

Lemma	Poznámka a nejčastější české ekvivalenty
<i>fensterln</i>	nemá slovesný základ
<i>häckerln</i>	(v A. „auf den Arm nehmen“) nemá základ
<i>magerln</i>	nemá základ
<i>mascherln/auf~</i>	desubstantivum od <i>Mascherl</i> , nemá slovesný základ
<i>papierln</i>	nemá slovesný základ
<i>papperln/auf~/bebapperln</i>	≈ <i>papat</i> ; (← <i>pappen</i> ≈ (<i>na</i>) <i>lepít</i> , <i>přilípnout</i>) diferencováno
<i>pipern</i>	nemá slovesný základ
<i>schurln/herum~</i>	snad od <i>scheuern</i> nebo od propria <i>Schurl</i> (A. <i>George</i>)
<i>stierln/herum~/heraus~</i>	nemá slovesné základy
<i>wurlen</i>	snad iterativum od <i>střhn</i> . <i>wurrrren</i> (jen A, jih D)

Frekvence uvedených pravých deminutiv i kvazidemnutiv je v kontextu všech německých variet psaných textů velmi nízká, slovesa však mají víc než jeden doklad.

Jen po jednom dokladu (bez rozlišení deminutiv a kvazidemnutiv) mají ještě:

abhackerln, *abmagerln*, *aufstaberln*, *baucherln*, *beziffereln*, *einringerln*, *einsackerln*, *einschnürln*, *flankerln*, *hammerln*, *kummerln*, *pöfferln*, *säuerln*, *scheiterln*, *scherberln/verschreberln*, *schnauferln*, *schneiberln*, *schreiberln*, *sieberln/wegsieberln*, *titschgerln/titschkerln*, *verhättscherln*, *weinberln*, *wischerln*, *zertrümmerln*

Nejsou zde rozlišeny simplicia a prefigovaná slova. Seznam je pouze orientační, naznačuje bezbřehost rakouských deminutivních tvarů sloves. I když se jedná z pohledu korpusových dat o hapaxy, z běžného života (ve Vídni) jsou tato slova známa.

Kontrastivní pohled na rakouská verbální deminutiva možný v současné době není.

V paralelním korpusu InterCorp de-cs (verze 7) je zastoupeno pouze jedno kvazideminitivum ve starším textu:

- (2) *Um sieben Uhr abend hat der Mestek dann das Panorama zugemacht und gesagt: ‚Meerjungfrau, Sie können nach Haus gehn.‘ Sie hat sich umgezogen, und um zehn Uhr abend hat man sie sich in der Taborgasse herumgehn und ganz unauffällig jedem Herrn, dem sie begegnet is, sagen sehn: ‚Na, du hübscher Junge, komm bißl **titscherln**.‘*

*V sedm hodin večer pak Mestek zavřel panorámu a řekl: ‚Mořská panno, můžete jít domů,‘ vona se převlíkla a v deset večer už ji bylo vidět chodit po Tábořské ulici a zcela nenápadně každému pánovi, kterýho potkala, říkat: ‚Hezoune, šel si to **zafilipínkovat**.‘*

Doklad je z Haškova Švejka, který je zdrojem velké části všech rakouských deminutiv v korpusu InterCorp de-cs (od verze 4).

4. Deminutiva ostatních slovních druhů

Mimo výš uvedené slovní druhy lze ještě uvažovat o deminutivech od číslovek a interjekcí. Deminutiva od číslovek jsou formálně substantiva. Interjekce mají jen tvary substantivních deminutiv.

4.1 Deminutiva od číslovek

V němčině lze teoreticky vytvořit běžnými deminutivními prostředky deminutivum od jakékoliv číslovky, v korpuse DeReKo (2015) jsou doloženy se signifikantní frekvencí jen *Milliärdchen*, *Milliönchen*/*Millonchen*.

Z rakouské němčiny pak jsou ve zmíněném korpusu doklady *Fünferl*, *Sechserl*, *Zehnerl*, *Zwanzigerl*, *Fünfzigerl* a *Hundeterl*, které většinou označují bankovky a mince. Běžné jsou také deminutiva od zlomků *Achtetrl*, *Vierterl* ve spojení s vínem. Všechna jsou naprosto běžná v hovorovém úzu (především východ Rakouska).

Všeněmecké *Achtelchen* a *Viertelchen* jsou méně běžná.

4.2 Deminutiva interjekcí

Deminutiva německých interjekcí popisují především Dressler / Merlini Barbaresi (1994: 103-110). Ostatní, běžné zdroje se o těchto deminutivech nezmiňují.

4.2.1 Deminutivní prostředky interjekcí

Prostředky tvoření deminutiv jsou shodné se substantivními, omezené jen na *-chen*, *-li* a *-i*. Jiné nebyly při analýze korpusů zjištěny.

4.2.1.1 Sufix *-chen*

1. *Gottchen*/*Göttchen*
2. *Hallöchen*
3. *Pröst(er)chen*
4. *Tagchen*
5. *Tschüsschen*

Přehlášky jsou u deminutiv od *Hallo, Prost* a zřídka (*Ach Gott*) (2).

- (1) *ist, (Wolfgang Beuß CDU: **Gottchen, Gottchen!**) dass Sie an dieser Stelle großen Bayern – na und? **Gottchen, ja!** Was haben sie sich die der Anrede "Herr/Frau/Fräulein". **Gottchen, Fräulein!** Wo leben wir denn? (DeReKo)*
- (2) *Ach, **Göttchen**, seufzte der Verkäufer, da wolle er doch gleich am nächsten Tag die Gebrauchsanweisung losschicken. (InterCorp)*
- (3) ***Tagchen**. Dick
Dobrej, Dicku!
Tagchen, Spook.
Tady jste, Spooku.*
- (4) ***Tagchen**, sagt Papa endlich, siehst du wieder aus,
Nazdúrek, říká konečně táta, ty zas vypadáš,*

České protějšky nesou náznak hovorové řeči (3) nebo obsahují deminutivum (4).

4.2.1.2 Sufix -li/-le

1. *Pröstli*
2. *Tschüssli/Tschüssle*

I když se jedná o tvary hovorové a regionální (typické sufify helvetismů a obecně alemanských dialektů, tedy z oblasti Švýcarska a jihozápadu Německa), jsou všechny doloženy v korpusu DeReKo (2015).

- (1) *Noch ein **Pröstli**, noch ein Stösschen, dort ein Cüpli; kratzend, spuckend und beissend zerfällt die Welt, von der sich die machtgeile Trauergemeinde schliesslich aus der Affäre singt.*
- (2) *Die Kellnerinnen sprachen sich gegenseitig mit «Schatzi» an und verabschiedeten Stammkunden mit einem «**Tschüssli**». Sie brachten Erdnüssli und Oliven an den Tisch, waren ausnehmend freundlich und erkundigten sich fast im Duett nach den Wünschen. Der Amarone wurde etwas gar kühl serviert; besser als zu warm.*
- (3) ***Tschüssle**, eure Imke!*
- (4) *Dabei finde ich die schwäbische Form **Tschüssle** besonders interessant, da sie eine Lehnwortbildung durch den Diminutiv darstellt, der für das nordniedersächsische Sprachgefühl (HH, SH, Nordostniedersachsen) äußerst befremdlich ist.*

Často se však jedná o doklady z metajazyka (4). V paralelním korpusu InterCorp doklady nejsou.

4.2.1.3 Sufix -i

1. *ätschi-bätschi*
2. *Tschüssi*
3. *Tschau/Ciaoiii*

Interjekce *ätsch-bätsch* → *ätschi-bätchi* (1) odpovídá českému *heč-peč* → *heči-peči* (v korpusech nedoloženo).

- (1) *Es ist wie ein Sportabzeichen, das ich mir auf den Kamin stellen kann. Nach dem Motto: **Ätschbätsch**, ich hab mehr als Du.
Heute umgekehrt: **Ätschibätschi**, ich verdien' noch weniger als Du und ich hab viieel viieel mehr Arbeit!*

O něco častější jsou zjevně deminutiva pozdravů (2).

(2) *Danke für den Tee. Tschau. Tschüssi.*

Ale děkuju za čaj. - Ahojda. - Papušky pá!

Deminutivum pozdravu *Tschüssi* má vedle (2) protějšky $\approx$ *nazdárek, nashle, pa, tak pa, ahoj*. Škála je tedy podobná jako u deminutivních interjekcí se sufixem *-chen*.

Do skupiny deminutiv interjekcí se sufixem *-i* patří také *Halli* jako monokolokát v ustáleném spojení *Halli hallo*. Bokem (ovšem se stejnou fonopragmatickou funkcí) stojí *(m)jamii* a *pfuiii*, popř. i *huschi* a rozšířené od *-(s)t- bumsti* (v Krausově dramatu *Die letzten Tage der Menschheit*), *schwup(s)ti/schwub(s)ti*.

Vedle deminutiv s těmito sufixy jsou ještě doloženy tvary *Tschüssing*, *Tschüssikowski* běžné ve středním Německu a okasionalismy *Tschüssel über Schüssel* a *Tschüssilein*. Pozdravy lze tedy modifikovat různými prostředky, nejen typicky deminutivními.

4.2.2 Frekvence a sémantika

Dokladů je velmi málo, jejich vytěžování z korpusů je problematické. Citoslovce lze vyvolat automaticky v InterCorpu de-cs (od verze 7 s rozšířeným taggingem v německé části) i jiných jednojazyčných německých korpusech. Mezi nimi většinou žádná deminutiva interjekcí nejsou, protože je automatický tagger nerozpozná. Např. v korpuse InterCorp de-cs (verze 7) je většina těchto (pro RFTagger zjevně nebyvalých) tvarů označena jako cizojazyčný prvek (FM). Těch je ve verzi 8 InterCorpu dohromady přes 130.000 různých. Mezi nejfrekventovanějšími 800, tj. do frekvence 100 žádná deminutivní citoslovce nejsou.

Podle významu je možné sledovat u deminutiv německých citoslovcí podobné kategorie jako u českých (viz oddíl II., kap. 9.3): pozdravy (nejčastější), výkřik emocí (*ätschi-bätschi*), deminutiva citoslovcí vyjadřujících ne-/libost (*jammii* – nedoložené v korpusech), a deminutiva citoslovcí zvuků a pobídnutí (*huschi, bumsti*).

IV. KONTRASTIVNÍ POHLED

Předešlé kapitoly obsahují kontrastivní pohled především v místech, kde je vhodné použít jiný jazyk jako důkaz zařazení slov do kategorie deminutiva, kvazidemnutiva a nedeminutiva. Tato kapitola srovná česká a německá deminutiva navzájem a částečně s anglickými v určitém systematickém sledu.

V kontrastu jsou stěžejní především tyto úhly pohledu, z nichž se systém protějšků jeví nejplastičtěji:

1. čemu odpovídají jednotlivé stupně českých deminutiv, jak se od sebe liší
2. jaké jazykové prostředky se užívají v protějším jazyce, když slovo deminutivní tvary běžně netvoří.

Shrnutí obou bodů: jak se tvoří (stupně) evaluace, když ji/je nelze tvořit morfologicky.

1. Řady českých deminutiv a jejich protějšky

Deminutivní řady tvoří jen kolem 170 českých substantiv (viz oddíl II., kap. 1.3.2). V zásadě lze souhlasit s výsledky diplomové práce Doležalové (2008), v níž autorka na materiálu korpusu syn2005 dochází k závěru, že řady „formálně i sémanticky úplně jsou vzácné“ (Doležalová 2008:33). Pokud existují, pak platí, že druhý (a další) stupeň je „deminutivnější“, jak píše Nekula (2004:113):

„Z hlediska formálního má sice čeština v oblasti deminutiv prostředek navíc (sekundární deminutiva). Z hlediska funkčního však spíše platí, že primární deminutivum v češtině zdobňuje a v rámci mluvnického aktu minimalizuje méně (intenzivně) než německé deminutivum, které pokrývá i oblast vyhrazenou v češtině sekundárním deminutivům. Ve srovnání s německým deminutivem je funkční dosah českého primárního deminutiva menší než funkční dosah deminutiva německého.“

Toto zjištění o českých deminutivech ve zdvořilostní funkci se v podstatě neliší od jakéhokoliv jiného expresiva v češtině. Kontrastivní pohled na problematiku expresivity jiných stylistických odchylek se praktikuje především v rámci translologie na překladech uměleckých děl (srov. Knittlová 2010, Levý 1963).

Kontrasty deminutiv mezi češtinou a němčinou se jeví celkem jednoznačně: tam, kde je v češtině užito deminutivum pragmaticky, evaluativně a v němčině je možné v ekvivalentu vytvořit deminutivum, lze s velkou pravděpodobností očekávat, že se zde ve větším množství dokladů vyskytne také deminutivum německé. Jelikož angličtina netvoří deminutiva ani v takové míře jako němčina, bývá odpovídající význam vyjádřen jinak. Pokud se jedná o české deminutivum, jehož primárním posláním je vyjádření velikosti, pak je stejná entita popsána v angličtině perifrasticky („analytickým deminutivem“) s kvantifikátory *little* nebo *small* (viz také Bauer 1997:563), častěji však lexikálně (srov. řady od *bouda*, *cíp*).

V následujícím přehledu jsou uvedeny některé nejfrekventovanější řady českých deminutiv a jejich nejčastější protějšky (data jsou z korpusu InterCorp cs-de-en, verze 8 a z programu Treq). Deminutivní tvary jsou vysázeny tučně. (Přehled všech základů českých substantiv, od nichž jsou doloženy deminutivní řady jsou uvedeny v oddíle II., kap. 1.3.2 Deminutivní řady).

anděl → *andílek* → *andělíček*

česky	německy	anglicky
<i>anděl</i>	≈ <i>Engel</i>	≈ <i>angel</i>
<i>andílek</i>	≈ <i>Engel</i> , méně často <i>Engelchen</i>	≈ <i>(little) angel</i>
<i>andělíček</i>	≈ <i>Engelchen</i> , občas také <i>Engel</i>	≈ <i>little angel</i>

Rozdíl mezi základem a deminutivou je zřetelný taktéž z kolokační analýzy: základní tvar má za signifikantní kolokační partnery lexémy, které se neslučují s deminucí, tedy s pozitivní (nebo ironickou) evaluací.

česky	německy	anglicky
<i>anděl</i>		
<i>pekelný, pohanský</i>	≈ <i>rettender, gefallener Engel; Engel</i>	≈ <i>fallen angel,</i>
<i>anděl, anděl smrti;</i>	<i>und Teufel,</i>	<i>devils,</i>
<i>démoni</i>	<i>Dämonen</i>	<i>demons</i>
andílek		
<i>malý, dobrý andílek</i>	≈ <i>Engelchen: verkleidet als (kleine) Engelchen und Teufelchen, pausbäckige Engelchen</i>	≈ <i>precious,</i>
	<i>mein, kleiner Engel</i>	<i>sweet angel,</i>
		<i>darling</i>
andělíček		
<i>baculatý, okřídlený,</i>	≈ <i>Engelchen: armes, verlorenes</i>	≈ <i>guardian, little, small angel</i>
<i>barokní andělíček</i>	<i>Engelchen</i>	
	<i>kleiner Engel</i>	

Vysokou míru kolokability mezi slovy *anděl* a *démon* zapříčiňuje nejen několikerý výskyt názvu knihy a stejnojmenného filmu D. Browna: *Andělé a démoni*, nýbrž i běžný kontext, v němž tato opozita vystupují společně. Kolokace byly srovnány ještě s daty korpusu syn2010, z něhož jsou i konkordance (1).

(1) *To, co napsal básník, udělá anděl nebo démon...*

Co když jsou brány nebe a pekla neustále nedovřené a andělé a démoni courají sem a tam?

Raní bolševici byli třeba anděly či demony, podle toho, jak se na ně chceme dívat, ale rozhodně to nebyli rozumní lidé.

Z mylorda by mohl být vznášející se démon nebo padající anděl.

Kolokace byly vypočteny na okolním textu v rozpětí 4 pozice před i za výrazem (KWIC). U ostatních protějšků byly kolokační analýzy provedeny jen částečně. Protějšky jednotlivých stupňů jsou však zřejmé z přehledů.

bedna → bedýnka → bednička

česky	německy	anglicky
<i>bedna</i>	≈ <i>Kiste, Kasten</i>	≈ <i>crate, box</i>
<i>bedýnka</i>	≈ <i>Kiste; Kistel, Kästchen,</i>	≈ <i>box (bez přívlastků)</i>
<i>bednička</i>	≈ <i>Kiste, Kistel, Dose, Steige</i>	≈ <i>(apple, ice, small) box, crate</i>

blůza → blůzka → blůzička

česky	německy	anglicky
<i>blůza</i>	≈ <i>Bluse</i>	≈ <i>blouse, shirt, jacket</i>
<i>blůzka</i>	≈ <i>Bluse, Sommerfähnchen</i>	≈ <i>blouse, shirt</i>
<i>blůzička</i>	≈ <i>Bluse, Blüschen</i>	≈ <i>blouse</i>

bouda → budka → boudička

česky	německy	anglicky
<i>bouda</i>	≈ <i>Hütte, Bude</i>	≈ <i>shed</i>
<i>budka</i>	≈ <i>Zelle, Beichtstuhl, Führerhaus, Schuppen, Telefonhäuschen, Verschlag</i>	≈ <i>booth, box, (birdhouse)</i>
<i>boudička</i>	≈ <i>Hütte</i>	≈ <i>basket, box, tent</i>

Netypický, přesto funkční překlad tvaru *budka* (2) vystihuje explicitnost němčiny. Slovo *budka* zde není pravým deminutivem (nahrazení základem *bouda* by vzniklo augmentativum), z kontextu je zřejmé, že se jedná o budku telefonní, přesto se překladatel zjevně chtěl co nejvíc přiblížit originálu (čeština) i morfologicky.

- (2) *Kann man bei dir hören, wie es aufs **Telefonhäuschen** regnet?*
*Je tam u vás slyšet, jak prší na **budku**?* (Klíma: *Léto*)

V němčině netypické deminutivní označení *Telefonhäuschen* pro české *telefonní budka* (běžně ≈ *Telefonzelle*) zde může být zvoleno pod vlivem originálu.

U živých (a malých) bytostí se tvoří deminutiva ve všech třech jazycích poměrně hojně. V této oblasti lexika jsou rozdíly mezi užíváním deminutiv v češtině němčině a angličtině asi vůbec nejmenší.

dítě → dítko → děťátko/dít'átko

česky	německy	anglicky
<i>dítě</i>	≈ <i>Kind, Junge, Mädchen, Sohn, Tochter</i>	≈ <i>child, kid, baby</i>
<i>dít'ko</i>	≈ <i>Kind, Musterkind, Lieblingskind, Kinder-Säugling, Sorgenkind, klein Kindlein, kleines Kind</i>	≈ <i>(sweet, my dear) child, baby, kid, babe</i>
<i>děťátko</i>	≈ <i>Kind, kleines Geschöpf, Säugling, Baby, Kindlein, Kindchen</i>	≈ <i>baby, (little, small, poor) child, kid, kiddy</i>
<i>dít'átko</i>	≈ <i>Kindl</i>	≈ <i>baby</i>

Nezvyklý tvar v češtině může mít v němčině podobu regionálního deminutiva (3).

- (3) „*Tak co nám vlastně chybí, Jeničku?*“ *zeptala se ho, „snad jenom to **dít'átko**. (...)*“
*«Was fehlt uns dann, Liebster?» fragte sie, «vielleicht nur noch das **Kindl**. (...)*» (Kohout: *Hvězdná hodina vrahů*)

pes → psík → psíček

česky	německy	anglicky
<i>pes</i>	≈ <i>streunender, wilder, räudiger Hund, Köter</i>	≈ <i>stray, wild, barking, mad, (god)damn, fucking dog, hound</i>
<i>psík</i>	≈ <i>kleiner, junger Hund, Hündchen, Schoßhund</i>	≈ <i>beloved, little dog, beagle</i>
<i>psíček</i>	≈ <i>gutes Hündchen, Hundi</i>	≈ <i>lapdog, doggy, doggie, little dog</i>
<i>pejsánek</i>	≈ <i>Welp, Hundchen</i>	≈ <i>pooch, poochi</i>

Podobný obraz kontrastů se rýsuje i u těch označení živých bytostí, která nemají v češtině doloženu řadu, ale jen jedno deminutivum. V obou protějšcích jazycích jsou zde pravá deminutiva:

česky	německy	anglicky
děvče	≈ <i>Kleine, Jungmädchen, Mädel, Tochter, Dame, Frau</i>	≈ <i>girl, kid, lady, woman</i>
děvčátko	≈ <i>Kind, kleines Mädchen, Magdlein, Töchterchen, Kindchen</i>	≈ <i>girl, child, baby, kiddo, girlie</i>

Rozdíly mezi sledovanými jazyky jsou zřetelné a dobře vidět na slovech, která se užívají jako kvantifikátory: vedle zdobnělin od *cíp* také *drobet* → *drobítek, krapet* → *krapítek* (viz odd. II., kap. 1.A.I.1.1.14 (sufix *-ek*)) a především *kus* → *kousek* → *kousíček*.

cíp → *cípek* → *cípeček*

česky	německy	anglicky
<i>cíp</i>	≈ <i>Zipfel, Ecke, Winkel</i>	≈ <i>side, cone, corner, part, tip, point</i>
<i>cípek</i>	≈ <i>Eckchen, Zipfel, Zipfelchen</i>	≈ <i>corner, hem</i>
<i>cípeček</i>	≈ <i>Zipfel, kleiner Zipfel, Zipfelchen</i>	≈ <i>edge</i>

Angličtina mívá na místě českého deminutiva základy (4), (6) nebo perifrázi s *little* (5). Němčina vykazuje v kvantifikátorech velkou shodu s češtinou. Vedle (2) je to zde často *Zipfelchen, Eckchen*, u jiných kvantifikátorů pak *Stückchen* (≈ *kousek, kousíček*), *Schlubberchen* (≈ *krapítek*) aj.

- (4) *Okolo očí měla černou masku, neviděl jsem ani cípek její kůže, jen oči.*
Um die Augen trug sie eine schwarze Maske, ich hab kein Fleckchen Haut gesehen, nur die Augen.
She was wearing a black mask, so I couldn't see even a wedge of skin, only her eyes. Topol-Sestra
- (5) *Třeba tuhle, vidíte ten cípek země omývaný z jedné strany mořem?*
Seht Ihr hier dieses Stück Erde, seitlich vom Ozean umspült?
Do you see that little speck of land, for instance, washed by the sea on one side? Bulgakov-MistrAMarketk
- (6) *Pro jistotu jsem si v kafetérii vyměnil dva kvótry a měl jsem zásobu dajmů. Lehkomyslně jsem jeden vsunul do otvoru. Totiž: chtěl vsunout. Ale byla tam nit. Vztekla jsem dajm zamáčkl dovnitř, a samozřejmě, napresoval jsem ho do otvoru tak, že do kasy sice nespádl, ale koukat ho zůstal jen malý cípeček. Dveře zůstaly jako Sesame. Bez velké naděje jsem se pokusil vytáhnout dajm za ten cípeček. Dokázal jsem si pouze zlomit nehet.*
Just to be certain I had changed two quarters in the cafeteria and I now had a supply of dimes. Without thinking, I put one into the slot. That is, I tried to, but it was blocked by the thread. Angrily I tried to force it in, but it stuck fast. The door was locked as tight as Ali Baba's cave. Without much hope, I tried to pull the dime out by the protruding edge, but I only succeeded in breaking my fingernails.

Slova označující látky nebo živly (zde je uvedeno *dřevo* a *oheň*) bývají především v základním tvaru (*dřevo* ≈ *Holz* ≈ *wood*; *oheň* ≈ *Feuer* ≈ *fire*). Deminutivní tvar v češtině označuje výrobek z této látky: *hlína* → *hlinka*, *pítí* → *pítíčko*, *mléko* → *mlíčko*, *plátno* → *plátýnko* ale i *voda* → *vodka* (vytvořeno v ruštině). Suffixy zde mají funkci specifikací. V jiných jazycích to bývá odlišeno spíše lexikálně, tedy např. *dřívko* ≈ něm. *Pflock* ≈ angl. *stick*, nebo syntakticky (kompozitem, přívlastkovou vazbou), v němčině však částečně také deminutivním tvarem (*Stäbchen*).

dřevo → **dřívko** → **dřevíčko**

česky	německy	anglicky
<i>dřevo</i>	≈ <i>Holz, Holzstück</i>	≈ <i>wood, log</i>
<i>dřívko</i>	≈ <i>Stübchen, Stöckchen, Stecken, kleiner Holzpflock, Hölzchen, Holzrest</i>	≈ <i>stick, straw</i>
<i>dřevíčko</i>	≈ <i>Hölzel, Kleinholz</i>	≈ <i>stick</i>

ohěň → **ohýnek** → **ohníček**

česky	německy	anglicky
<i>ohěň</i>	≈ <i>Feuer, Flamme, Lagerfeuer</i>	≈ <i>fire</i>
<i>ohýnek</i>	≈ <i>kleiner Feuer, Feuerchen, Flamme, Funke</i>	≈ <i>small, little fire</i>
<i>ohníček</i>	≈ <i>bißchen Feuer, Feuerchen, Kartoffelfeuer</i>	≈ <i>bit of fire, bonfire, shine</i>

Výš v textu jsou popsány i následující deminutivní řady. Příslušná kapitola je uvedena v závorce:

bába → **babka** x **bábina** x **babička** x **bábrle** (kap. česká subst. B.IV.2),

květ → **kvítek** → **kvíteček** (kap. česká subst. A.III.2.1)

kůl → **kolík** → **kůlek** (kap. česká subst., pozámka k pravým dem. na *-ek*)

máma → **mamina** x **maminka**, (kap. česká subst. B.IV.2), **holka** → **holčina** x **holčička** (tamtéž)

vůz → **vožík** → **vozíček** (kap. něm. subst., pozn. k *-erl*)

Na řadách *dort* → *dortík* → *dortíček*, *dům* → *domek* → *domeček*, *dvůr* → *dvorek* → *dvoreček*, *stůl* → *stolek* → *stoleček*, *strana* → *stránka* → *stránečka*, ale i na příkladech, kde je v češtině doloženo jen jedno deminutivum (např. *ulice* → *ulička*) jsou zřetelná rozlišení lexikální, které je zjevné především na základě kontextu: *dvůr* je v češtině větší prostor (8), (9), *dort*, *dům*, *stůl* v *kuchyni*, *psací stůl* nebo *ulice* mají ve většině kontextů normální (prototypickou) velikost. Naopak tam, kde se mluví o nějaké menší věci, nemůže být v češtině (na rozdíl od němčiny a angličtiny) základní tvar: nelze např. spojit vybavení relativně malého prostoru limuzíny s označením **stůl*, nýbrž jen *stolek* nebo *stoleček* (11). V češtině, ale ani v němčině nelze také nahradit *padesát dortíčků* základovým slovem (**padesát dortů*), neboť by vznikl mylný dojem o jejich podobě. Angličtina si zde (7) pomáhá výpůjčkou. Evaluativně jsou použita deminutiva v (10).

česky	německy	anglicky
<i>dort</i>	≈ <i>Torte, Kuchen</i>	≈ <i>cake, pie, tart</i>
<i>dortík</i>	≈ <i>Muffin</i>	≈ <i>cake, cupcake, cookie</i>
<i>dortíček</i>	≈ <i>Törtchen, Pastille</i>	≈ <i>cupcake, pastry, pastille</i>

(7) *Z pekařství od Siemonsů přišlo padesát dortíčků, báječné!*

Vom Bäcker sind 50 Törtchen gekommen, herrlich

Fifty petits fours arrived from Siemons' Bakery, delicious!

nl *Van Siemons zijn vijftig taartjes gekomen, heerlijk!*. Frankova-DenikA_Franko

Řešení (7) v češtině a němčině může být pod vlivem originálu (holandština). Deminutivní tvar však nemá hodnotu evaluativní, nýbrž sémantickou.

česky	německy	anglicky
<i>dvůr</i>	≈ Hof, Hopfplatz, Hof	≈ courtyard, yard, court (např. Vienna court)
<i>dvorek</i>	≈ Hof, (kleiner) Hinterhof	≈ (small) backyard
<i>dvoreček</i>	≈ Höfchen	≈ small courtyard

- (8) *A právě v tom okamžiku daleko na jednom **dvoře** ve městě zakokrhá kohout.*
*Und in eben diesem Augenblick, fern in irgendeinem **Hof** der Stadt, krähte ein Hahn.*
*And in that very moment, away behind in some **courtyard** of the City, a cock crowed.* (Tolkien: Pán prstenů)
- (9) *Když šel přes **dvůr**, slyšel, že ve větru bouchají dveře.*
*Als er über den **Hofplatz** ging, hörte er eine Tür im Winde auf- und zuschlagen.*
*As he crossed the **house yard** he heard a door slam.* (Lagerlof-Podiv_cesta)

dům → domek → domeček

česky	německy	anglicky
<i>dům</i>	Haus, Gebäude, Heim	≈ house, home, building
<i>domek</i>	≈ Häuschen , Haus, Hütte, Cottage, Kate	≈ house, cottage, building, cabin
<i>domeček</i>	≈ Haus, Häuschen , Häuslein , kleines Gebäude, Puppenhaus, Gebäude, Hütte, Häusel , Örtchen	≈ house, bungalow, cottage

- (10) *Pan Ocet a paní Octová žili v lahvi od octa. Jedenkrát, když byl pan Ocet pryč, zametala paní Octová, pečlivá to hospodyně, celý **domeček**. Jeden smolný úder smetáku způsobil, že se domeček rozbil a s řinčením sesypal. Paní Octová vyděšeně vyběhla muži naproti, a když ho uviděla, volala: „Pane Ocet, jsme dočista na mizině, zbořila jsem dům, je na **kousky!**“*
*Mr and Mrs Vinegar lived in a vinegar bottle. Now, one day, when Mr Vinegar was from home, Mrs Vinegar, who was a very good housewife, was busily sweeping her **house**, when an unlucky thump of the broom brought the whole house clitter-clatter, clitter-clatter, about her ears. In an agony of grief she rushed forth to meet her husband. On seeing him she exclaimed, “O Mr Vinegar, Mr Vinegar, we are ruined: I have knocked the house down, and it is **all to pieces!**”* (anonym: Anglické pohádky)

stůl → stolek → stoleček

česky	německy	anglicky
<i>stůl</i>	≈ Tisch, Tischplatte, Tafel, Pult	≈ (kitchen, dining, round) table, (writing, antique) desk
<i>stolek</i>	≈ Tisch, Nachttisch, Tischchen	≈ (bedside, coffee, picnic, folding) table, desk, nightstand
<i>stoleček</i>	≈ Tischen , Tisch, Marmortischen, Klapptisch	≈ (little, side, low, small, limousine's) table

- (11) ***Stoleček** v limuzíně byl rozložený a pokrytý lněným ubrusem.*
*The **limousine's table** was folded down and covered with a linen cloth.* (harris-mlceni_jehn)

ulice → *ulička*

česky	německy	anglicky
<i>ulice</i>	≈ <i>Straße, Gasse</i>	≈ <i>street, road</i>
<i>ulička</i>	≈ <i>Gasse, Gäßchen, (Straße)</i>	≈ <i>alley, street, aisle</i>

Podobné rozdíly jsou vidět na řadě *strana* → *stránka* → *stránečka*.

Další kontrasty jsou uvedeny v příslušných kapitolách:

brácha → *bráška*, *chudina* → *chudinka* aj. (kap. česká subst. A.V.2.1)

kluk → *klučina* (kap. česká subst. A.V.3.1)

Protějšky českých deminutiv v němčině a angličtině se mění v závislosti na funkci deminutiva i kontextu. Kde není deminutivní tvar užit pragmaticky, není deminutivum ani v protějším jazyce (11), (12). Signifikantní jsou nejčastější kolokace se základovým slovem *duše* (*spasit duši, v/z hloubi duše, vymlátit duši*), v nichž většinou nelze základní tvar nahradit deminutivem. Realizace **spasit dušičku, *v/z hloubi dušičky, *vymlátit dušičku* jsou extrémně vzácné (0-2 doklady v korpusu syn2010). Naopak v těsném spojení *v někom je malá dušička* (synonymně „bát se“) (11) nelze nahradit deminutivum základovým tvarem, podobně jako ve (12), jedná se tedy o kvazidemnutivum.

česky	německy	anglicky
<i>duše</i>	<i>Seele, Geist</i>	≈ <i>soul, spirit, mind</i>
<i>dušička</i>	≈ <i>Seele, Seelchen, kleiner Geist,</i> <i>mein Herz (oslovení)</i> <i>bis zur Übelkeit Angst haben (frazém)</i>	≈ <i>(littel) soul</i>
<i>dušinka</i>	≈ <i>mein Herz, Herzchen, Seelchen, Liebste, armer</i> <i>Mensch, liebes Herz: všechno oslovení drahé,</i> <i>milé nebo soucit vzbuzující osoby</i>	≈ <i>my dear, dear soul,</i>

(11) *ukrad sem mrkev...tak v mě byla malá dušička!*
Mohrrüben geklaut...da war ich aber sooo klein!
stole a carrot ... the jitters I had! (Topol: Sestra)

(12) *Já dušičky pod hrníčky dávno nedávám.*
Ich stecke schon lange keine Seelen mehr in Töpfchen.
I stopped putting souls into pots long time ago. (Werich: Fimfärum)

(13) *Měl útlocitnou dušičku.*
Bilbo hatte eine gute kleine Seele.
He was a kindly little soul. (Tolkien: Hobit)

V (13) je v češtině deminutivum užitó pragmaticky a vystihuje pozitivní evaluaci v anglickém originále. Alternativní překlady z anglického originálu (např. *Byl to dobráček.*) by se kvůli signálu *little* pravděpodobně také deminutivu v češtině nevyhnuly. Tvary *dušička* a *dušinka* mají částečně vymezené funkce. Z uvedených dokladů a protějšků plyne, že slovo *dušinka* se používá především v osloveních.

Podchytit, jak fungují řady deminutiv v češtině a co jim odpovídá v němčině a angličtině je mnohem problematičtější u dalších slovních druhů. Vedle substantiv lze uvažovat o deminutivních řadách už jen u několika málo českých adjektiv a adverbii.

Deminutivní řady adjektiv a adverbii

čistý	→	čist'ounký	→	čistulinký/(čist'oulinký)/(čist'ulinký)
drobně	→	drobounce	→	droboulince
drobný	→	drobounký	→	droboulinký
krátký	→	krat'ounký	→	(krat'oulinký)
křehký	→	křehounký	→	(křehoulinký)
lehký	→	lehounký	→	lehoulinký
malý	→	maličký	→	(maliličký)
malý	→	malinký	→	malilinký/malininký
malý	→	malounký	→	(maloulinký)
slabě	→	slabounce	→	slaboulince
slabý	→	slabounký	→	slaboulinký
tence	→	tenounce/tenounce	→	tenoulince
tenký	→	tenounký	→	tenoulinký
ticho	→	tichounko	→	tichoulinko
úzký	→	uzounký	→	uzoulinký

Tabulka 67: Deminutivní řady českých adjektiv a adverbii

U většiny z nich však chybí v paralelních korpusech data. Srovnání se tedy musí zúžit jen na řady od základů *krátký*, *malý*, *slabý*, *slabě*, *tenký* a *tence*. Pro názornost jsou uvedena i některá typická spojení. Vzhledem k nedostatku paralelních textů pro tři jazyky (cs-de-en) bylo nutné provést rešerši zvlášť v paralelním korpuse cs-de a cs-en, protějšky proto nejsou úplné. Tam, kde chybí, je protějšek nahrazen pomlčkami („--“).

krátký → *krat'ounký* → *krat'oulinký*

česky	německy	anglicky
<i>krátký</i>	≈ <i>kurz</i>	≈ <i>short, brief</i>
<i>krat'ounký</i> (14)	≈ <i>ganz kurz</i>	≈ <i>for a minute</i>
<i>krat'oulinký</i> (15)	≈ <i>klitzeklein</i>	≈ <i>teeny-weeny little</i>

- (14) *Když jsme se ocitli poblíž jeho kanceláře, zeptal se mě, jestli by mi nevadila **krat'ounká** zastávka.*
*Als wir in der Nähe seines Büros waren, fragte er mich, ob ich etwas dagegen hätte, wenn er **kurz** nach seiner Post sehe.*
*When we were near his office, he asked if it would be all right to stop in **for a minute**.* (Grisham: Advokát chudých)
- (15) *Klidne, jen me nechte prepudrovat si nos a vyřídít si **krat'oulinký** telefonát.*
*Weil ich mir nur ganz kurz die Nase pudern gehen und einen **klitzekleinen** Anruf tätigen muss.*
*We can, if you'll just give me a chance to powder my nose... ..and make one **teeny-weeny little** phone call.* (subtitles)
- (16) ***Krat'oulinká** vezre.*
*Die **extrakurze Kurzfassung**.*
*The **short, short** version.* (subtitles)

malý → **malinký** → **malilinký/malininký**

česky	německy	anglicky
malý	≈ <i>klein</i>	≈ <i>small, little</i>
malinký		≈
<i>problém</i>	≈ <i>kleines Problem</i>	≈ <i>slight hitch</i>
<i>růže</i>	≈ <i>winzige Rose</i>	≈ <i>tiny rose</i>
<i>zvířátka</i>	≈ <i>kleine Tierchen</i>	≈ <i>tiny little beasts</i>
<i>taška</i>	≈ <i>winzige Tüte</i>	≈ <i>little tiny bag</i>
malilinký (17)	≈ <i>ganz klein</i>	≈ <i>very small</i>

- (17) *Nos měla jako malilinký brambůrek a celý puntikatý od pih.*
Ihre Nase hatte dieselbe Form wie eine ganz kleine Kartoffel und war völlig von Sommersprossen übersät.
Her nose was the shape of a very small potato, and was dotted with freckles. (Lindgren: Pippi...)

slabý → **slabounký** → **slaboulinký x**

česky	německy	anglicky
slabý	≈ <i>schwach</i>	≈ <i>weak, faint</i>
slabounký		
<i>světélko</i>	≈ <i>unbestimmter Lichtschein</i>	≈
<i>předzvěst</i>	≈ <i>schwache Vorahnung</i>	≈ <i>faint, presage</i>
<i>nádech</i>	≈ <i>zarter Hauch</i>	--
<i>tělo</i>	≈ <i>schwächlicher Körper</i>	≈ <i>feeble body</i>
slaboulinký		≈
<i>vůně</i>	≈ <i>kaum wahrnehmbarer Duft</i>	--
<i>hlas</i>	≈ <i>schwache Stimme</i>	--
<i>zápach</i>	≈ --	≈ <i>the faintest tang of (a cigarette)</i>

slabě → **slabounce** → **slaboulnice x**

česky	německy	anglicky
slabě	≈ <i>schwach</i>	≈ <i>weak(ly), faint(ly),</i>
slabounce		
<i>bít (srdce)</i>	≈ <i>sehr schwaches (Herzklopfen)</i>	≈ <i>very faint (heartbeat)</i>
<i>prosvítat</i>	≈ <i>schwach zu schimmern scheinen</i>	≈ <i>seem to shine faintly</i>
slaboulnice		
<i>tušit</i>	≈ <i>verschwommen ahnen</i>	--
<i>zachvívat</i>	≈ --	≈ <i>vibrate very slightly</i>
<i>vzdychat</i>	≈	≈ <i>(make a) wonderfully small sigh</i>

tenký → **tenounký** → **tenoulinký**

česky	německy	anglicky
<i>tenký</i>	≈ <i>dünn, schmal</i>	≈ <i>thin, fine</i>
tenounký		
<i>hlas</i>	≈ <i>dünnere gewordene Stimme, kleine stimme</i>	≈ <i>forced voice, little voice</i>
<i>slámka</i>	<i>winziger Strohalm</i>	≈ <i>tiny straw</i>
tenoulinký <i>paprsek</i>		
<i>chlebiček</i>	≈ <i>hauchdünner</i>	
<i>had</i>	≈ <i>Senderstrahl</i>	<i>the thinnest sandwiches</i>
<i>světelná škvíra</i>	≈ --	<i>hair-thin snakes</i>
	≈ --	<i>very faint strip of light</i>
	--	

tence → **tenounce** → **tenoulnice**

česky	německy	anglicky
<i>tence</i>	≈ <i>dünn</i>	≈ <i>thin</i>
tenounce		
<i>zakviknout</i>	≈ <i>feinstes Quiken</i>	≈ <i>thin hissing</i>
<i>zahrát</i>	≈ <i>leise spielen</i>	--
tenoulnice		
<i>podezřívavá</i>	≈ <i>leicht argwöhnisch</i>	--
<i>znít (hudba)</i>	--	≈ <i>feeble strains (of music) waft</i>

Protějšky v němčině i angličtině podtrhují funkci českých adjektivních a adverbálních deminutiv: vesměs kvalitu nebo kvantitu adjektiva nebo adverbia zdůrazňují, zesilují a přidávají mu expresivitu. Prostředky se však liší částečně podle typologie jazyka (kompozita v němčině *hauchdünn*, několikaslovné fráze v angličtině *very faintly*), především však v distribuci popisované skutečnosti. Zatímco čeština shlukuje informace do několika málo slov, angličtina a částečně i němčina je rozprostírají do delšího úseku výpovědi: *slabounce prosvítat* ≈ *schwach zu schimmern scheinen* ≈ *seem to shine faintly*, dál také (17). Markantní je také rozdíl v užití lexika a metafor. Vznikají tak jakési supletivní řady „sémantického“ stupňování kvality/kvantity, jimž v češtině odpovídají řady deminutivní:

schwach → *zart* → *kaum wahrnehmbar*
thin → *tiny* → *hair thin*.

Někdy do řady vstupuje i morfologické stupňování:

weak → *faint* → *the faintest*.

Právě zde je vidět souvislost a legitimita diskusí o tom, zda patří deminuce k flexi či slovo tvorbě (srov. Bauer 1997, Polterauer 1981).

Další příklady kontrastu adjektivních a adverbálních deminutiv jsou uvedeny dál.

U ostatních slovních druhů řady nejsou. Kontrast mohl být tedy sledován jen na ose základ → (kvazi)deminutivum. Příklady jsou uvedeny výš v textu v kapitolách k jednotlivým slovním druhům.

2. Deminutiva bez deminutivních protějšků

Pokud v protějším jazyce stojí slovo, které běžně deminutivum netvoří, odpovídá českému deminutivu v němčině většinou některý z těchto ekvivalentů:

- základový tvar slovníkového ekvivalentu: *cukrárníčka* ≈ *Konditorei*;
- kompozitum: *hád'átko* ≈ *Schlangenkind*. Báze *Kind* zde má funkci evaluativní, protože *hádě* ≈ *junge Schlange*, *Schlangenbrut*.
- přívlastková vazba: *winzige Konditorei*, *kleine Schlange*.

Následující seznam vznikl jako výsledek základní rešerše všech českých deminutiv a všech jejich protějšků v korpuse InterCorp cs-de (verze 6). Uvedeny jsou jen ty německé protějšky, u nichž nejsou doložena deminutiva. (Porovnání s angličtinou zůstává prozatím dezideratem.) V zásadě však i zde platí: pokud existuje takový ekvivalent českého deminutiva, od kterého lze běžně v němčině utvořit deminutivum, pak se ve větším množství dokladů objeví právě toto německé deminutivum: *číslíčko* ≈ *Nummerchen*, *dílko* ≈ *Werklein*, *Werkl*.
Základy označené indexem (a) mohou plnit funkci augmentativa.

česky		německy
<i>barva</i>	→	<i>barvička</i> ≈ <i>Tusche, Farbe</i>
<i>bavlna</i>	→	<i>bavlnka</i> ≈ <i>Baumwolle</i>
<i>boule</i>	→	<i>bulka</i> ≈ <i>Beule, Höcker, Schwellung</i>
<i>cigáro</i>	→	<i>cigárko</i> ≈ <i>Zigarillo</i>
<i>cukrárna</i>	→	<i>cukrárníčka</i> ≈ <i>kleine, stille, winzige Konditorei</i>
<i>cukrle</i>	→	<i>cukrlátko</i> ≈ <i>Bonbon</i>
<i>číslo</i>	→	<i>číslíčko</i> ≈ <i>Zahl</i>
<i>děvče</i>	→	<i>děvčátko</i> ≈ <i>Mädchen</i>
<i>dílo</i>	→	<i>dílko</i> ≈ <i>Erzeugnis</i>
<i>dláto</i>	→	<i>dlátko</i> ≈ <i>Schnitzeisen, Meißel</i>
<i>dlaždice</i>	→	<i>dlaždička</i> ≈ <i>Fliese</i>
<i>dovolená</i>	→	<i>dovolenka</i> ≈ <i>ein Paar Tage Urlaub</i>
<i>dráha</i>	→	<i>drážka</i> ≈ <i>Schiene, Rutschbahn</i>
<i>fena^(a)</i>	→	<i>fenka</i> ≈ <i>Hündin</i>
<i>fontána</i>	→	<i>fontánka</i> ≈ <i>Quelle, Wasserbecken</i>
<i>hádě</i>	→	<i>hád'átko</i> ≈ <i>kleine Schlange, Schlangenknäul, Schlangenkind</i>
<i>hadice</i>	→	<i>hadička</i> ≈ <i>Schlauch, kleiner (Gummi)Schlauch</i>
<i>harfa</i>	→	<i>harfička</i> ≈ <i>Harfe</i>
<i>hospodyně</i>	→	<i>hospodyňka</i> ≈ <i>Hausfrau</i>
<i>chodba</i>	→	<i>chodbička</i> ≈ <i>Gang, enges Gemäuer, kleiner Seitengang, enger Verschlag, kleiner Korridor</i>
<i>chudina</i>	→	<i>chudinka</i> ≈ <i>Pipimädchen, die Arme, die Ärmste</i>
<i>jezero</i>	→	<i>jezíčko</i> ≈ <i>kleiner Weiher, Lagune, Wasserloch, kleiner See (často, protože Seechen velmi vzácné)</i>
<i>kachle</i>	→	<i>kachlička</i> ≈ <i>Fliese</i>
<i>kaše</i>	→	<i>kašička</i> ≈ <i>Brei</i>

<i>kavárna</i>	→	kavárnička	≈	<i>Cafe, Kaffeehaus, kleines Kafeehaus/Cafe:</i>
<i>kmotra</i>	→	kmotřička	≈	<i>Patin, Gevatterin, Gevatter Tod</i>
<i>knihovna</i>	→	knihovnička	≈	<i>Biliothek, Bücherei</i>
<i>(kořala)^(a)</i>	→	kořalka → kořalička	≈	<i>Branntwein, Alkohol</i>
<i>kyvadlo</i>	→	kyvadélko	≈	<i>Pendel; v němč. nemá dem. V DeReKo Pendelchen (jen 3 doklady) v uvozovkách jako překlad it. Pendolino</i>
<i>lednice</i>	→	lednička	≈	<i>Eisschrank, Kühlschrank, Eiskasten</i>
<i>letadlo</i>	→	letadýlko	≈	<i>Flugzeug</i>
<i>mez</i>	→	mezička	≈	<i>Grenze, Grenzstein</i>
<i>naslouchadlo</i>	→	naslouchátko	≈	<i>Ohrhörer</i>
<i>nemluvně</i>	→	nemluvnátko	≈	<i>Neugeborenes</i>
<i>novina</i>	→	novinka	≈	<i>Nachricht, Mitteilung</i>
<i>opěra</i>	→	opěrka	≈	<i>Armlehne</i>
<i>past</i>	→	pastička	≈	<i>(Mause)Falle</i>
<i>plocha</i>	→	ploška	≈	<i>Ebene</i>
<i>pohodlí</i>	→	pohodlíčko	≈	<i>(gute alte) Gemütlichkeit</i>
<i>prádlo</i>	→	prádýlko	≈	<i>Bettwäsche, Wäschestück</i>
<i>předsíň</i>	→	předsíňka	≈	<i>Vorzimmer</i>
<i>rána</i>	→	ranka	≈	<i>Wunde</i>
<i>rodina</i>	→	rodinka	≈	<i>Familie</i>
<i>rukavice</i>	→	rukavička	≈	<i>Handschuh</i>
<i>sranda</i>	→	srandička	≈	<i>Jux</i>
<i>sýkora</i>	→	sýkorka	≈	<i>Meise</i>
<i>topor(o)^(a)</i>	→	topůrko	≈	<i>Stiel</i>
<i>vrstva</i>	→	vrstvička	≈	<i>Schicht</i>
<i>vrták</i>	→	vrtáček	≈	<i>Bohrer</i>

Tabulka 68: Limity německých deminutiv: deminutivní tvar nedoložen

Vedle těchto slov, která zjevně deminutiva netvoří (nejsou doložena) je ještě řada německých deminutiv s minimální frekvencí (v korpusu DeReKo hapaxy a do 5 výskytů). Ta jsou uvedena v následující tabulce (Tabulka 69) v závorce za běžným ekvivalentem, u nich je číslem uveden absolutní počet výskytů v korpusu DeReKo, příp. i s odkazem na příslušnou varietu (D = německá, A = rakouská, CH = švýcarská).

<i>formule</i>	→	formulka	≈	<i>Formel (Formelchen (D 1) / Förmelchen (D 1))</i>
<i>fazole</i>	→	fazolka	≈	<i>Bohne, Fiole (Fisolchen (A 1) / Fisölchen (A 1))</i>
<i>hadice</i>	→	hadička	≈	<i>Schlauch (Schläuchchen)</i>
<i>jezero</i>	→	jezířko	≈	<i>See, Teich (Seechen, Teichchen)</i>
<i>jizva</i>	→	jizvička	≈	<i>Narbe (Närbchen (1))</i>
<i>kachle</i>	→	kachlička	≈	<i>Fliese, Kachel (Flieschen (2), Kachelchen)</i>
<i>klisna</i>	→	klisnička	≈	<i>Stute (Stütchen, Stutchen)</i>
<i>matrace</i>	→	matračka	≈	<i>Matratze (Maträtzchen)</i>
<i>mýdlo</i>	→	mýdlíčko	≈	<i>Seife (Seifchen)</i>

<i>rafika</i>	→	<i>rafička</i>	≈	<i>Zeiger (Zeigerchen)</i>
<i>raketa</i>	→	<i>raketka</i>	≈	<i>Rakete (Raketchen (CH))</i>
<i>rakev</i>	→	<i>rakvička</i>	≈	<i>Sarg (Särgchen (4), Sarglein (CH 4), Sargerl (A 1))</i>
<i>slabost</i>	→	<i>slabůstka</i>	≈	<i>Schwäche (Schwächlein)</i>
<i>stezka</i>	→	<i>stezička</i>	≈	<i>Pfad, Pfädchen (Pfädlein (1))</i>
<i>tulipán</i>	→	<i>tulipánek</i>	≈	<i>Tulpe (Tülpchen)</i>
<i>tvrďák</i>	→	<i>tvrďáček</i>	≈	<i>Melone (Melönchen)</i>

Tabulka 69: Limity německých deminutiv: deminutivní tvar velmi vzácný

Na základě korpusových analýz lze tedy celkem s jistotou tvrdit, že v němčině **nej**sou běžná deminutiva od následujících substantiv (jsou uvedena abecedně a jedná se o průnik tabulek 68 a 69). Slova označená otazníkem jsou výhradně z tabulky 69).

<i>Arme (der/die Arme)</i>	<i>Harfe</i>	<i>See</i>
<i>Armlehne</i>	<i>Hausfrau</i>	<i>Seife?</i>
<i>Baumwolle</i>	<i>Höcker</i>	<i>Schiene</i>
<i>Beule</i>	<i>Hündin</i>	<i>Schicht</i>
<i>Bohrer</i>	<i>Jux</i>	<i>Schlange</i>
<i>Bonbon</i>	<i>Kachel?</i>	<i>Schlauch</i>
<i>Brei</i>	<i>Konditorei</i>	<i>Schlauch?</i>
<i>Bücherei</i>	<i>Korridor</i>	<i>Schnitzeisen</i>
<i>Cafe, Kaffeehaus</i>	<i>Kühlschrank, Eisschrank,</i>	<i>Schwäche?</i>
<i>Ebene</i>	<i>Eiskasten</i>	<i>Schwellung</i>
<i>Erzeugnis</i>	<i>Lagune</i>	<i>Stickgarn</i>
<i>Falle</i>	<i>Mädchen</i>	<i>Stiel</i>
<i>Familie</i>	<i>Matratze?</i>	<i>Stute?</i>
<i>Farbe</i>	<i>Meise</i>	<i>Teich?</i>
<i>Fisole?</i>	<i>Meißel</i>	<i>Tulpe?</i>
<i>Fliese</i>	<i>Melone?</i>	<i>Tusche</i>
<i>Fliese</i>	<i>Nachricht, Mitteilung</i>	<i>Urlaub</i>
<i>Fliese?</i>	<i>Narbe?</i>	<i>Verschlag</i>
<i>Flugzeug</i>	<i>Neugeborenes</i>	<i>Vorzimmer</i>
<i>Formel?</i>	<i>Ohrhörer</i>	<i>Wäsche</i>
<i>Gang</i>	<i>Patin</i>	<i>Wasserbecken</i>
<i>Gemäuer</i>	<i>Pendel</i>	<i>Wasserloch</i>
<i>Gemütlichkeit</i>	<i>Pfad?</i>	<i>Weiher</i>
<i>Geschwür</i>	<i>Quelle</i>	<i>Wunde</i>
<i>Gevatter Tod</i>	<i>Rakete?</i>	<i>Zahl</i>
<i>Gevatterin</i>	<i>Rinne</i>	<i>Zeiger?</i>
<i>Grenze, Grenzstein</i>	<i>Rutschbahn</i>	<i>Zigarillo</i>
<i>Handschuh</i>	<i>Sarg?</i>	

V němčině, ale i v češtině je pochopitelně mnohem víc substantiv, která deminutiva netvoří. (Některá z nich – např. kuchyňské přístroje a nástroje – jsou zmíněna výš v textu.) Avšak jen u zde uvedených dochází mezi češtinou a němčinou k tvarové divergenci: v češtině existuje (kvazi)deminutivum, v němčině jen základní tvar.

Český a německý systém deminutivních tvarů se však kryjí v oblasti některých kvazideminitiv:

<i>cukrátko</i>	≈	<i>Zuckerl</i>
<i>děvče</i>	≈	<i>Mädchen</i>
<i>dostaveníčko</i>	≈	<i>Ständchen</i>
<i>historka</i>	≈	<i>Histörchen</i>
<i>hrnek</i>	≈	<i>Häferl</i>
<i>hříbek</i>	≈	<i>Schwammerl</i>
<i>hubička</i>	≈	<i>Busserl</i>
<i>hůlka</i>	≈	<i>Stäbchen</i>
<i>chlebiček</i>	≈	<i>Brötchen</i>
<i>kalhotky</i>	≈	<i>Höschen</i>
<i>kroužek, sedánek</i>	≈	<i>Kränzchen</i>
<i>lebka</i>	≈	<i>Schädel</i>
<i>miláček</i>	≈	<i>Liebchen</i>
<i>pisátko</i>	≈	<i>Griffel</i>
<i>pohádka</i>	≈	<i>Märchen</i>
<i>rolnička</i>	≈	<i>Glöckchen</i>
<i>sáček</i>	≈	<i>Sackerl</i>
<i>sameček</i>	≈	<i>Männchen</i>
<i>samička</i>	≈	<i>Weibchen</i>
<i>slovičko</i>	≈	<i>Vokabel</i> (pův. latinské dem.)
<i>tílko</i>	≈	<i>Hemdchen, Leibchen, Leiberl</i>
<i>ubožátko</i>	≈	<i>Armutschkerl</i>
<i>umíráček</i>	≈	<i>Sterbeglöckchen/-lein, Totenglöcklein</i>

Tabulka 70: Shody kvazideminitiva v češtině a němčině

V tabulce 70 se jedná především o původní deminutiva, jejichž základ se přestal používat (shodně v obou jazycích např. *hrnek* ≈ *Häferl*) a o slova utvořená podobnou motivací (*tílko* ≈ *Leibchen, Leiberl*). Jistou roli nesporně hrál i blízký kontakt obou jazyků. V této oblasti jsou si němčina (především rakouská) a čeština bližší než němčina s angličtinou. K porovnání je zde uvedeno jen několik málo příkladů kontrastu všech tří jazyků. Formální deminutiva jsou zvýrazněna tučným písmem.

česky		německy		anglicky
<i>pohádka</i>	≈	<i>Märchen</i>	≈	<i>fairy-tale</i>
<i>hrnek</i>	≈	<i>Häferl</i>	≈	<i>mug</i>
<i>pisátko</i>	≈	<i>Griffel</i>	≈	<i>pencil, stylus</i>
<i>tílko</i>	≈	<i>Hemdchen, Leibchen, Leiberl</i>	≈	<i>undershirt, top</i>

Další příklady jsou uvedeny průběžně také v kapitole německých deminutiv.

U ostatních slovních druhů je kontrastivní popis poněkud problematičtější z důvodu slabé frekvence deminutiv, tedy nedostatku dat. Přesto lze i zde na základě korpusových analýz dojít k určitým opatrným zobecněním, která by ovšem ještě měla být podrobněji popsána na větším množství textů.

Zatímco u mnohých (většiny?) substantiv lze alespoň hypoteticky vytvořit deminutivní tvar nejen v češtině, ale i v němčině, omezeně i v angličtině, u ostatních slovních druhů je tato možnost silně omezená, resp. zcela nemožná.

U adjektiv a adverbii se v češtině za pouze pragmatické/evaluativní dají považovat jen sufixy *-ičký, -ičce, -oučkový, -oučce* atd. – viz příslušné kapitoly v oddíle II. Sémantická „umenšení“ se tvoří v češtině prostředky ostatními, uvedenými tamtéž. Jak již bylo uvedeno výš, adjektivní a adverbialní deminutiva nic nezmenšují, naopak zdůrazňují míru. Jelikož se v němčině (a snad ani v angličtině) o deminutivních adjektivech uvažovat nedá, je nutné zjistit, co na jejich místě v textovém invariantu stojí. Výzkum byl proveden na vzorku nejfrekventovanějších adjektivních a adverbialních deminutiv v korpuse InterCorp cs-de (verze 7).

málo* → *maličko, malinko

V němčině deminutivům odpovídají intenzifikátory *etwas* (1), *ein bisschen, ein wenig, ein kleines Stück, einen Hauch*, někdy i zřetězení intenzifikátorů: *ganz kleines Stückchen*, popř. explicitní vyjádření způsobu i míry děje (4).

- (1) *Kvidův otec, který **maličko** zbledl, se na poslední chvíli rozhodl tvářit pobaveně.*
*Quidos Vater, der **etwas blaß** wurde, beschloß im letzten Augenblick, eine heitere Miene aufzusetzen.*
(Viewegh: *Báječná léta pod psa*)
- (2) *Vypadalo to, jako by všechny úhly a linie, všechny tvary a obrysy byly **maličko** zdeformované - avšak způsobem, jaký vlastně neexistoval.*
*Es war, als wären alle Winkel und Linien, alle Formen und Umrisse ein **ganz kleines Stückchen** verschoben - aber in eine Richtung, die es eigentlich gar nicht gab.* (Hohlbein: *Dívka*)
- (3) *Jenom je **maličko** nasládlá...*
*Nur **einen Hauch** süßlich-* (Konsalik: *Červený šíp*)
- (4) *Mám dojem, že po mé poznámce sebou **maličko** škubl.*
*Mir scheint, dass er nach meiner Bemerkung **ganz unmerklich** auf seinem Stuhl zurückgezuckt ist.*
(Kaiser: *Nepřátelé a láska*)

Z (3) je vidět těž rozdíl mezi pragmatickým (*-ičko*) a sémantickým (*na--lá*) užitím modifikačních afixů.

trochu* → *trošičku

Protějšky jsou velmi podobné jako u *maličko* a *malinko* ($\approx$ *ein wenig, ein bisschen* jsou nejčastější protějšky). Uplatňuje se také metaforika (5): příměr funkčně odpovídá českému deminutivu.

- (5) *Montag usedl na studený blatník Draka, pohnul hlavou **trošičku** vlevo, trošičku vpravo, vlevo, vpravo, vlevo, vpravo, vlevo...*
*Montag saß auf der kalten Stoßstange des Drachens und bewegte den Kopf **einen Fingerbreit** nach links, einen Fingerbreit nach rechts, nach links, rechts, links, rechts, links...* (Bradbury: *451 stupňů...*)

pomalů* → *pomaloučku

Ve většině případů českému adverbialnímu deminutivu odpovídá v němčině základ. Zřídka je emotivní náboj kompenzován jinde (6).

- (6) *K druhému konci přivázala jednoho z chlapců a **pomaloučku**, opatrně ho spouštěla dolů, kde už na něho čekala jeho **maminka**.*
*Dann band sie den einen der Jungen an das andere Ende des Seiles und ließ ihn **langsam** und vorsichtig zu der **überglicklichen Mama** hinunter, die auf dem Platz stand.* (Lindgren: *Pippi*)

ticho → **tichounce**; **potichu** → **potichoučku**

České deminutivum zde zjevně zdůrazňuje míru (7), (8). Ta někdy může klesat až k nulovému bodu (9).

- (7) *Zpod přikrývky se vysunula malá, buclatá ruka, uchopila kliku dveří a **tichounce**, opatrně otevřela.*
*Eine kleine dicke Hand streckte sich heraus und packte den Türgriff und machte die Tür **sehr leise** und vorsichtig auf.* (Lindgren: Karkulín)
- (8) *Dal se do zpěvu - zpočátku **potichoučku**, takže slovům nebylo rozumět.*
*He had begun to sing — **too softly** at first for his words to be heard.*
- (9) *Proto **tichounce** sledovali Balúa a Bagýru a Maugliho džunglí, až byl čas k polednímu pozdrimnutí,*
*Daher folgten sie vorsichtig und **geräuschlos** Balu, Baghira und dem Knaben durch die Dschungel, bis die Zeit der Mittagsruhe herankam.*
*Therefore they followed Baloo and Bagheera and Mowgli through the jungle **very quietly** till it was time for the midday nap,* (Kipling: *Kniha džunglí*)

Další protějšky jsou v němčině *sehr leise*, anglicky *very quietly*, *on the quiet*. někdy se podobný emotivní náboj může v němčině vyjádřit také metaforou (10).

- (10) *Tak se tedy ládaval s gustem krmené husy a přislouchal jedním uchem **tichounce** hrajícímu rádiu, které ho spojovalo se světem, když ho přímo uhodila melodie.*
*Also schlug er sich mit dem Appetit einer Mastgans den Magen voll und hörte mit einem Ohr auf das **flüsternd** spielende Radio, das ihn mit der Welt verband, als ihn eine Melodie aufhorchen ließ.*
(Kohout: *Hvězdná hodina vrahů*)

Podobné protějšky jako (10) jsou *mit leiser Stimme*; *mit flüstender Stimme*.

blízko → **blizoučko**

Protějšky českého deminutiva jsou intenzifikátory: v němčině *so*, *ganz*, v angličtině *so*, *very*, popř. *i* (běžný) vulgární emotivní marker (11).

- (11) *Barney, jseš takhle blízko, takhle **blizoučko**.*
*Barney, you 're this close. You 're this **fucking close**.* (subtitles)

lehce → **lehounce**

Většina protějšků jsou základní tvary, (11), (12), které však mají v němčině nebo angličtině silnější emotivní náboj než český základ *lehce* (13), (14).

- (11) *...**lehounce** se zasmála:*
*und **lächelte fein**.*
- (12) *Ale **lehounce** se zasmál:*
*Aber er **lachte sanft**.*
- (13) *Místo toho přinášel vůni, kterou tak dobře znal, a zvuk polibku - který se lehounce blížil, až mu spočinul na rtech.*
Er trug vielmehr einen Duft herbei, den er nur allzugut kannte, und einen Kuß, der sich ganz sachte auf seine Lippen legte, und er wußte nicht, wie ihm geschah.
Instead, it brought the scent of a perfume he knew well, and the touch of a kiss – a kiss that came from far away, slowly, slowly, until it rested on his lips. (Coelho: *Alchymista*)
- (14) *nepříhodnost své nahoty (**lehounce** osvětlené špinavým světlem venkovní lucerny);*
*Unschicklichkeit meiner Nacktheit (die **schwach** vom schmutzigen Licht der Laterne draußen beleuchtet wurde)*
*my nakedness (**faintly** luminous in the dirty yellow of the streetlamp)* (Kundera: *Žert*)

Pochopitelně záleží také na adjektivu či slovesu, které adverbium blíže charakterizuje.

teplo → teploučko

Protějšky jsou v němčině buď s kvalifikátorem *schön* nebo *hübsch* (*warm*), v angličtině je deminutivum vystiženo často „lexikálně“ adverbium *toasty*, popř. intenzifikátorem (15)

(15) *"Máte tu teploučko," řekla.*

"Warm ist es hier", sagte sie.

'It seems rather warm in here,' she said. (Lindgren: Pippi)

Deminutivum v (15) má význam více méně pouze pozitivního hodnocení. Pokud by místo něho stál základ *teplo*, mohla by být výpověď chápána negativně.

Souhrnně:

Tam, kde je v češtině adjektivní nebo adverbiální deminutivum, bývá v němčině:

1) nejčastěji kompozitum založené na metafoře:

lehounký ≈ federleicht

běloučký, bělounký ≈ hellhäutig, Blütenweiß, Käseweiß, Schneeweiß, Blütenweiß

bled'oučký ≈ hochblond

slad'oučký ≈ honigsüß

žlu'oučký ≈ goldblond/gelb

2) základ a kvantifikátor (analytické vyjádření)

pitomoučký ≈ echt albern

tlust'oučký ≈ ziemlich dick

měkoučký ≈ so weich

3) perifráze

měkounký ≈ weich und zart

4) expresivum

měkoučký ≈ wuschelig, drall

pitomoučký ≈ töricht

Často se protějšky kryjí s protějšky adjektiv označující jen zmenšenou míru (s cirkumfixy *při--lý, na--lý*):

hloupoučký ≈ dämmlich, dümmlich ≈ silly, stupid

Ovšem pořadí četnosti protějšků bývá buď opačné, nebo je z kontextu zjevné, že se jím vyjadřuje určitá shovívavost, pochopení a význam se tak oslabuje. Důležitou roli ve zprostředkování adekvátní „nálady“ textu zde jednoznačně hraje širší textová pasáž, případně i celkový styl textu.

Zjevná je i funkce zesilovací:

bílý ≈ weiß, bělounký ≈ sehr weiß, běloučký ≈ strahlend weiß, schnee weiß; hned ≈ gleich → hnedlinko ≈ nur ein Moment, im Nu.

Anglické protějšky zde nebyly systematicky sledovány. Lze však předpokládat, že budou podobné jako u řad (viz výš) a ve vyšší míře se také budou vyskytovat jiné poetické prostředky např. na úrovni syntaxe (16).

(16) *Tichoulinko jako hádek v mechu...*

Softly, softly, like a snake in the moss... Fischerova-Hodina_ mezi

Některé jiné příklady této kategorie jsou uvedeny (pro nedostatek kapacity a dat taktéž nesystematicky) v popisech jednotlivých českých deminutivních prostředků.

Českým deminutivním slovesům v němčině neodpovídají slovesná deminutiva. V angličtině se netvoří, proto o nich nelze uvažovat. Německé slovesné modifikace (především s *-eln*) se zde nevyskytují. Tento fakt napovídá tomu, že německá slovesná deminutiva vyjadřují především snížení intenzity děje. Jen v mála případech se jimi děj také hodnotí a je možné je považovat za evaluativní, tedy použité pragmaticky (viz také oddíl III, kap. 3.). Následující doklady zřetelně ukazují, že konotace odpovídající českým slovesným deminutivům se vyjadřují různě. Za příklady poslouží jen odvozeniny od sloves *poblít (se)* a *spát*, od nichž je dokladů nejvíc.

- (17) *Žaludek mi zůstal někde nahoře (jinak bych se zaručeně **poblíknala**), ...*
*My stomach remained somewhere up top (otherwise I would definitely have **lost my lunch**)... (Kohout: Sněžím)*
- (18) *Jen se trochu **poblíknal**.*
*Es ist nur ein **bißchen Kotze**.*
*It's a **little bit of throw-up**. (subtitles)*
- (19) ***Poblíkná se**, jestli nedáš pozor!*
Gleich kotzt sie dich voll, wenn du nicht aufpasst.
She's gonna upchuck if you don't watch out! (subtitles)
- (20) *Našel ho stojícího u okna s tak blaženým a spokojeným výrazem, jaký může mít jen jednoměsíční robátko, které se napilo, nacucalo a nyní **spíkná**.*
*The pious chaplain took a gulp and his **eyes bugged out**. (Hašek: Švejk)*
- (21) *Asi přichází k sobě, když **se krásně vyspíknal**.*
*Sie kommen gerade zu sich, würde ich sagen, nach einem **wunderbaren Schlaf**.*
*Just coming round again, I should say, after a **bee-autiful sleep**. (Tolkien: Hobit)*
- (22) *„Odpočali jsme si? **Vyspíknali se?**“ řekl.*
*„Sind wir ausgeruht? Haben wir **schön geschlafen?**“ fragte er.*
*„Are we rested? Have we had **beautiful sleep?**“ he said. (Tolkien: Pán prstenů)*
- (23) *„... ted' myslíte na to, že se pěkně vykoupete, já vám uvařím **čajiček**, uložím do postele a **vyspíknáte se**.“*
*„... denken Sie jetzt nur daran, daß Sie schön baden, ich werde Ihnen einen Tee kochen, Sie ins Bett stecken, und das **Kindchen wird sich ausschlafen**.“ (Filip: Blázen ve městě)*
- (24) *„Ráčil jste **spíknat**, že? Nu, blahorodí, jak se vám tu líbí?“*
*Geruhten Sie **gut zu schlafen?** Nun. Verehrtester, wie gefällt es Ihnen hier?“ (Čapek: Krakatit)*
- (25) *„Vidiš, kam chodí **spíknat čiča?**“*
*„Siehst du, wo das **Miezekätzchen schläft?**“ (Vonnegut: Kolíbka)*
- (26) *Můj **miláček** už **spíkná?***
***Schläft** mein **Geliebter** schon? (Bachmann[ová]: Povidky)*
- (27) *Půjdeme **spíknat!***
*Zeit für ein **Nickerchen**.*
*It's **naptime!** (subtitles)*

Rýsují se zde tyto kategorie protějšků:

- Konotace se rozdělí do perifráze: *gut schlafen*
- Konotace je na jiném slově (20) (v translologii se mluví o kompenzaci v místě): *vyspíknat se ≈ das Kindchen*
- Konotaci odpovídá zcela jiná syntaktická struktura (kompenzace druhu) (1), (27).

Různé kombinace těchto struktur vytvářejí podobný dojem jako česká deminutiva.

V nominálnějších germánských jazycích se tedy tyto emoce a evaluace vystihují především analyticky a lexikálně.

Deminutivní sufix v češtině má často funkci eufemizační. Zjevné to je na příkladech sloves *kadit* → *kakat* ≈ něm. *groß machen*, angl. *go stinky*, *blít* → *blinkat* (viz tam), ale i jiných slovních druhů (*blboučký*, *hříšek* ≈ něm. *kleine Sünde*, angl. *detail of his life*), kde se v německých nebo anglických protějšcích objevují různé opisy a metafory.

Intenzifikace je zjevná u protějšků českých zájmen a částic. Podobně jako u adjektiv, adverbíí i sloves, deminutivum sémantiku slova zdůrazňuje až absolutizuje:

všecičko, *všecinko* ≈ *wirklich alles*; *každíčkový* ≈ *jeder einzelne*; *trošinku* ≈ *ziemlich*.

U číslovek a citoslovcí protějšky českých deminutiv kopírují protějšky substantivních deminutiv, jimiž formálně jsou. Příklady jsou uvedeny v příslušných kapitolách.

V opačném pohledu je celkem markantní, že německým deminutivům v češtině z drtivé většiny odpovídají deminutiva. Výjimky (např. *rošťárna* ≈ *Bubenstückchen*, *kabina* ≈ *Führerhäuschen*, *prapor* („vojenský útvar“) ≈ *Fähnlein*, *Leckerli* ≈ *sladkost*) jsou uvedeny průběžně v textu. Projevuje se zde především idiomatizace.

3. Kontrast s dalšími jazyky

Zdá se, že v kontrastivním pohledu češtiny s jinými jazyky bude nemálo shod. I v typologicky a geneticky odlišné maďarštině jsou protějšky strukturně shodné s němčinou nebo angličtinou. V pragmatickém užití se často v textu objeví pravé deminutivum (sufix *-cska*) (1), (2), resp. sufix *-ka*) (3), v sémantickém užití může být kompozitum (4), (5) nebo atributivní vazba (6).

- (1) *Z nitra **domečku** je slyšet sakrování montérů, kteří ovšem nejsou včas hotovi a teď to honem dohánějí. A **házacska** belsejéből kihallatszott a szerelők káromkodása, akik természetesen nem készültek el időben, és most sebtében igyekeztek utolérni magukat.* (Čapek: *Továrna na absolutno*)
- (2) *To se ti, **chlapečku**, tak lehce nepodaří. Nem megy az olyan könnyen, **fiacskám**.* (Hašek: *Švejk*)
- (3) *Így hát bejárom a **városka** szélét, és nem nézem a feliratokat. Tak беру ты kraje **městečka** a nedívám se na nápisy.* (Hašek: *Švejk*)
- (4) ***Městečko** zažilo překvapení i pocit pýchy, když se sem jeho krásná dcera Maria vrátila v doprovodu cizince, který ji hodlal pozvat Evropy a udělat z ní slavnou hvězdu. A **kisváros** lakói meglepődtek, de egyben büszkék is voltak rá, amikor megpillantották egy külföldivel, aki magával akarja vinni Európába, hogy ott sztárt faragjon belőle.* (Coelho: *Jedenáct minut*)
- (5) *Tak toho **chlapečka** odved na komisařství a zavřeli je tam, to dvouletý dítě. Így be is vitte ezt a **kisfiút** a kapitányságra, és ott ezt a kétéves gyermeket le is csukták.* (Hašek: *Švejk*)
- (6) *Ta četla nějakou černou **knížěčku** a přitom pila kafe. Az a másik egy **kis fekete könyvet** olvasott kávézás közben.* (Salinger: *Kdo chytá v žitě*)

I když je možné, že maďarský deminutivní aparát vznikl pod vlivem (okolních?) slovanských jazyků (nápadná shoda hláskové podoby), je zjevné, že se používá velice podobně jako např. německý. Zde by se zase mohl projevovat vliv němčiny. Zodpovězení těchto otázek však nebylo cílem této práce.

V. ZÁVĚRY

V oddíle I., kapitola 1.2.7 jsou uvedeny otázky, které vyplynuly z rešerší odborné literatury. Některé z nich mohou být alespoň z části zodpovězeny a podloženy korpusovými doklady.

1. Hranice deminutiva

Především z dotazníků vyplývá, že za deminutivum považují (rodilí) mluvčí češtiny i němčiny jen jednoslovné tvary zakončené deminutivními sufixy, které se běžně uvádějí v gramatikách i odborných publikacích a učí se i ve školách. V oblasti jmen jsou problematické pouze deriváty od jiných slovních druhů s deminutivním sufixem (typ č. *nováček*, něm. *Neuling*, angl. *sweetie*). Těchto slov není mnoho, jsou však frekventovaná. Suffixy mají jednoznačně evaluativní náboj, mezi pravými deminutivy nejsou zařazena pro chybějící základové slovo.

Hranice mezi jednoznačným deminutivem a nedeminutivem nejsou zcela ostré ani po analýze korpusových dat. Jednoznačná deminutiva jsou sufigované deriváty se základem a jednoznačně evaluativním (deminutivním) sufixem, v „šedé“ (přechodové) zóně stojí slova která mají s pravým deminutivem nějaký společný (formální nebo sémantický) rys. Do přechodové zóny patří slova nesplňující některé z kritérií vymezení deminutiva a česká slova prefixoidem *pidi-*. Ostatní prostředky, které se jako deminutivní (někdy) uvádějí (slova s *mini-* nebo slovesa s *po-*) skutečná deminutiva netvoří.

S jistotou lze říct, že v ve zde zkoumaných jazycích, především v češtině, němčině, ale i v angličtině existují jednoznačná deminutiva, nejednoznačná deminutiva a nedeminutiva se stejným zakončením jako deminutiva. Názorně to uvádějí tabulky (71) pro češtinu a (72) pro němčinu.

pravé dem.	překryv s kvazidem.	kvazidem.	nedem.
<i>botička</i> zákl. sém „bota“	<i>botička</i> polysémnní tvar	<i>botička</i> zákl. sém „blok“	-
-	-	-	skalnička

Tabulka 71: Distribuce deminutivních sufixů v češtině

pravé dem.	překryv s kvazidem.	kvazidem.	nedem.
<i>Zünglein</i> zákl. sém „jazyk“	<i>Zünglein</i> polysémnní tvar	<i>Zünglein</i> zákl. sém „ukazovadlo“	-
-	-	-	(allein, klein)

Tabulka 72: Distribuce deminutivních sufixů v němčině

Z tabulek je zjevné, že morfologické prostředky se v češtině kříží, v němčině nikoliv. V němčině končí některá slova homonymně s deminutivním sufixem (zde *allein*, *klein*). V češtině však i nedeminutivum může mít shodný sufix s deminutivem. Tato shoda tvarů má ten důsledek, že mluvčí jednoznačná nedeminutiva za deminutiva někdy považují (viz dále specifičnost prostředků).

1.1 Deminutiva za hranicí slova a jako univerzální jev

Pro přehlednost se v této práci rozlišuje mezi deminutivem a deminutivním vyjádřením. Do kategorie deminutivního vyjádření spadají takzvaná „analytická deminutiva“ typu *malé město, kleine Stadt, little/small town*. V podstatě je jedno, jak se tyto kategorie nazývají, důležité je, že z protějšků celkem zřetelně vychází najevo, že takovéto vyjádření nemá žádnou evaluativní hodnotu v češtině, velmi omezenou v němčině a spojení s *little* celkem běžnou v angličtině. Průzkum mezi jinými mluvčími než českými a německými nebyl proveden, přesto se domnívám, že většina anglických rodilých mluvčích by spojení *dear/dearest mother* nebo *little house* za skutečné deminutivum neoznačila (podobně *petit mère* ve francouzštině), neboť vedle těchto existuje *mummy, housie*. Tam, kde to morfologie nedovoluje (např. *story*) je třeba se smířit s tím, že deminutivum prostě není. Korpusová data toto jednoznačně dokládají: protějšky spojení *little story* jsou v češtině v první řadě nedeminutiva (spojení *krátký, malý, jeden, můj, ten příběh*), pak kvazideminitiva (*pohádka, historka*). Pouze ve dvou dokladech (z celkem 54) je deminutivum *článeček*.

Pokud je výskyt skutečných deminutiv např. v angličtině ve srovnání s češtinou velmi omezen, je možné předpokládat, že by mohl existovat (izolační) jazyk, který deminutiva ve smyslu aplikovaném zde nemá vůbec. Záleží však (především) na definici pojmu. Od ní se může odvíjet další výzkum, ale i diskuse. V tomto ohledu je třeba zdůraznit fakt, že zde uvedené vymezení deminutiv je v rozporu s některými renomovanými statemi interjazykového výzkumu deminutiv (Dressler 1993, Bauer 1997). Rozdíl je především v rozlišování pravých deminutiv a kvazideminitiv, dále také ve vyjmutí „analytických“ a „inherentních“ deminutiv ze systému. Nutno však podotknout, že tím v žádném případě není popřen možný evaluativní charakter těchto útvarů.

Nelze zapřít, že zde uvedený postoj vyplynul také z nutnosti ukotvit nějaký bod, od něhož by se mohla odvíjet analýza korpusových dat. Při zúženém pohledu jen na češtinu a němčinu se však pojetí neliší v podstatě vůbec. Dressler (přímý kontakt na jaře 2015) považuje za deminutiva mj. všechna německá slova končící na *-chen* a tato pak řadí do (zhruba deseti) tříd opacity, přičemž ta nejméně průhledná by odpovídala zhruba kvazideminitivům uváděným zde. O kategorii „nedeminutiv“ v němčině v tom smyslu, jak jsou uvedeny zde pro češtinu (např. *bílek, dnešek, biftek, slaneček, půlka, samohonka cédéčko* atd.), uvažovat nelze. Důvod je nutné hledat ve specifickosti německých deminutivních sufixů a částečné aspecifickosti českých sufixů, které vytváření (především primární) deminutiva, ale slouží také jako sufixy mutační.

2 Frekvence deminutiv a statistiky jejich výskytů

Výzkum deminutiv na korpusech ukázal, že pravá deminutiva jsou relativně slabě frekventní. Platí to nejen pro němčinu, kde se s tímto jaksí počítá, ale i pro češtinu. Čím „hlouběji“ jdeme ke dnu frekvence určitého sufixu, tím hustější je zastoupení pravých deminutiv. Frekvenční seznam slov i se specificky deminutivním sufixem (např. *-íček*) má v horní frekvenčním pásmu (tabulka 73) především kvazideminitiva a polysémní slova, která fungují také jako deminutiva tantum (např. v idiomech). V dolním frekvenčním pásmu (tabulka 74) – v korpusu syn2010 vlastně hapaxy – jsou především pravá deminutiva. Z frekvenčního „stropu“ i „dna“ byla odfiltrována vlastní jména.

Pořadí	lemma	abs. počet	i.p.m.
1	balíček	3457	28
2	žebříček	2705	22
3	koníček	1415	12
4	jídelníček	1028	8
5	klíček	995	8
6	míček	988	8
7	kousíček	580	5
8	Havlíček	567	
9	hřebíček	484	4
10	Kubíček	475	
11	bratříček	467	4
12	chlebiček	454	4
13	človíček	398	3
14	mazlíček	397	3
15	střevíček	393	3
16	rybníček	381	3
....			

Tabulka 73: Frekvence slov s *-íček* „strop“

Pořadí	lemma	abs. počet	i.p.m.
...			
372	případíček	1	0
378	pumpříček	1	0
385	uhlíček	1	0
386	důstojníček	1	0
387	špačíček	1	0
389	zákolníček	1	0
390	motocyklíček	1	0
391	lazebníček	1	0
394	puhlíček	1	0
396	vraníček	1	0
397	zásobníček	1	0
398	švagříček	1	0
399	paklíček	1	0
400	kalendáříček	1	0
401	flastříček	1	0
403	papežíček	1	0

Tabulka 74: Frekvence slov s *-íček* „dno“

Tato relativně vysoká frekvence kvazideminutiv oproti pravým deminutivům je společná oběma jazykům. Nejfrekventovanější vůbec (zahrnutý jsou všechny sufixy a všechny slovní druhy) jsou:

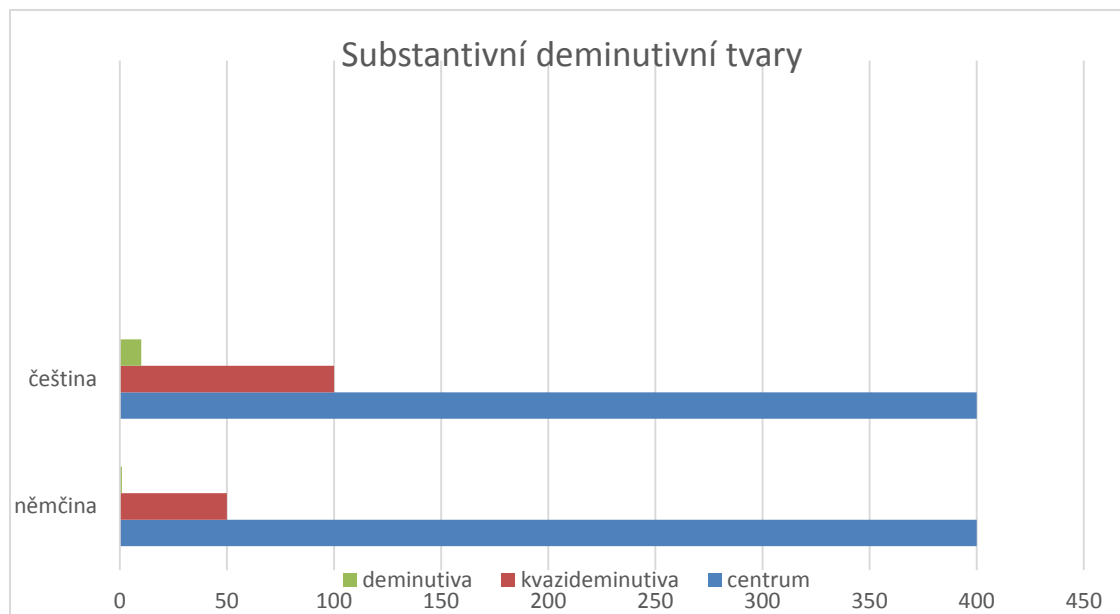
v němčině *Mädchen, Märchen, Brötchen; Fräulein, Zünglein, Schärflin; Schmankerl;*
v češtině *stránka, víčko, dívka, obrázek, tabulka, schůzka.*

Tato slova mají frekvenci i nad 100 i.p.m. (např. *stránka* 160 i.p.m.). Vedle nich nejčastější evaluativně užitá deminutiva (*holčička, vesnička, strýček*) mají frekvenci podstatně nižší: jen od 12 do 20 i.p.m. Běžná frekvence substantivních deminutiv v češtině je však pod 10 výskytů na milion tokenů, u ostatních slovních druhů pod 1 (míní se výskyt ve vyváženém korpusu syn2010).

U němčiny je frekvence substantivních deminutiv užívaných pragmaticky pod jedním výskytem na milion tokenů (ověřováno na datech korpusu DeReKo 2014). U ostatních slovních druhů jsou většinou frekvence pod jedním promile.

Řádek „centrum“ v grafu 1 naznačuje průměrnou frekvenci autosémantik centra slovní zásoby. Řádky „kvazideminitiva“ a „deminutiva“ naznačují jejich poměrné zastoupení ve vyvážených korpusech psaného jazyka (syn 2010 pro češtinu a DeReKo release 2014 pro němčinu).

Graf 1: Nástin frekvence deminutivních tvarů v češtině a němčině

Srovnání byla provedena během rešerší a pak ještě kontrolně na nejčastějších substantivních ekvivalentech těchto deminutiv: *myška - Mäuschen, pejsek - Hündchen, žáček - Schülerchen/Schülerlein, dvířka - Türchen, ptáček - Vöglein/Vogelchen*. Toto zprůměrování je pochopitelně velmi problematické, protože je vztaženo na všechny texty korpusu bez rozlišení stylu. Dále je nutno zdůraznit, že nebyla rozlišena polyfunkčnost (odfiltrována kvazideminitiva) např. *být potichu jako myška - still wie ein Mäuschen sein, vyletí ptáček* apod. Přesto má určitou výpovědní hodnotu o užívání deminutiv v češtině oproti němčině. Sestavení podrobných statistik výskytů je práce pro několikačlenný tým a zůstává prozatím dezideratem.

Překvapivý je ovšem fakt, že v počtu různých deminutivních tvarů substantiv nezůstává němčina za češtinou příliš pozadu. V tabulkách 7 a 8 (v oddíle I., kap. 4.4) jsou uvedeny počty různých lemmat s jednotlivými deminutivními sufixy substantiv českých (7.545) a německých (v součtu 6.653, tedy zakončení substantiv *-chen, -lein, -li, -erl*). V distribuci deminutivních sufixů jsou na tom oba jazyky tedy podobně, liší však ve frekvenci deminutiv.

3. Struktury protějšků deminutiv

V práci byla provedena analýza protějšků českých deminutiv v němčině a částečně i angličtině, Dále také protějšků německých deminutiv v češtině.

Většina struktur protějšků českých deminutiv v němčině je známá už z dřívějších kontrastivních prací (Dobrovský 1809, Nekula 2010, 2013, na největším textovém základě pak Březina 1983). (K angličtině srov. Chamonikolasová/Rambousek 2007, francouzštině Dvořák 1932). Výsledky se v principu shodují.

3.1 Protějšky českých deminutiv

Nejnápadnějším protějškem českých deminutiv v němčině je vyjádření pomocí přívlastku (podle některých tzv. „analytické deminutivum“). Toto obstarávají v němčině především následující adjektiva:

<i>arm</i>	<i>armes Ding</i> ≈ <i>chudinka</i>
<i>bisschen</i>	<i>bisschen Geld</i> ≈ <i>úplateček</i>
<i>dünn</i>	<i>dünnes Haar</i> ≈ <i>chloupek</i>
<i>eng</i>	<i>enges Tal</i> ≈ <i>údolíčko</i>
<i>etwas</i>	<i>etwas Nachtisch</i> ≈ <i>moučníček</i>
<i>fein</i>	<i>feiner Oberst</i> ≈ <i>šéfiček</i>
<i>gut alt</i>	<i>gute alte Gemütlichkeit</i> ≈ <i>pohodlíčko</i>),
<i>harmlos</i>	<i>harmloser Pimmel</i> ≈ <i>chudinka</i>
<i>jung</i>	<i>junger Soldat</i> ≈ <i>vojáček</i>
<i>klein</i>	(univerzální)
<i>kurz</i>	<i>kurze Säge</i> ≈ <i>pilka</i>
<i>langsam</i>	<i>langsame Nummer</i> ≈ <i>ploužáček</i> ⁷⁵
<i>lieb</i>	<i>lieber Kollege</i> ≈ <i>kolegáček</i> ; <i>liebes Vieh</i> ≈ <i>dobyteček</i>
<i>nett klein</i>	<i>nettes kleines Vermögen</i> ≈ <i>jměníčko</i>
<i>niedrig</i>	<i>nierdige Mauer</i> ≈ <i>zídka</i>
<i>präzise</i>	<i>präzise Arbeit</i> ≈ <i>prácička</i>
<i>sanft</i>	<i>sanfter Irre</i> ≈ <i>blázínek</i>
<i>schmal</i>	<i>schmale Leiter</i> ≈ <i>žebříček</i>
<i>schmächtig</i>	<i>schmächtiger Soldat</i> ≈ <i>vojáček</i>
<i>schön</i>	<i>schöne Stirn</i> ≈ <i>čílko</i>
<i>winzig; leicht</i>	<i>leichtes Ding</i> ≈ <i>hračička</i>

V angličtině je pak většinou *little* a *small*.

Nápadné je, že se zde hodnotícího rysu výpovědi dosáhne hlavně pomocí metaforiky (*gute alte Gemütlichkeit*, *sanfter Irre*, *leichtes Ding* atd.).

K zesílení pragmatické úlohy mohou být adjektiva taktéž v superlativu:

<i>allerkleinste Fläche</i> ≈ <i>ploška</i>
<i>kleinste Kasserolle</i> ≈ <i>kastrůlek</i>
<i>kleinste Spur</i> ≈ <i>stopička</i>

Často se hodnotící element přenese celý do adjektiva/atributivní pozice:

<i>armes liebes Ding</i> ≈ <i>chudinka</i>
<i>armseliger Deutscher</i> ≈ <i>Němčík</i>
<i>artiges Wort</i> ≈ <i>zdvořilůstka</i>
<i>bisschen von Schinken</i> ≈ <i>šunčička</i>
<i>Bruchteil der Sekunde</i> ≈ <i>setinka</i>
<i>glänzende/blitzende Augen</i> ≈ <i>jiskřička v očích</i>

⁷⁵ České *ploužák* nemá běžně přímý ekvivalent. Jen v rakouské němčině je mi znám výraz *L'amour-Hatscher*.

kahler Fleck ≈ *lysinka*
mittelmäßiger Literat ≈ *pisálek*
schweinisches Geschreibsel ≈ *prasečinka*
Steirer Bua ≈ *Štajeráček*
törichtes Zeug ≈ *blbinka*
Winzigkeit von einer Frau ≈ *pápěrka*

V některých případech je atributivní vazba spojená do kompozita: *Flitterwerk* ≈ *nicůtka*.

Českým deminutivům odpovídají někdy kombinace přívlastkové vazby a deminutivního tvaru (někteří autoři toto označují za „analyticko-syntetické“ deminutivum):

winziges Teilchen ≈ *zlomeček*
kleines Lüftchen ≈ *větrík*
kleines Türmchen ≈ *věžička*
feines Teilchen ≈ *tělísko*

Takové řetězení deminutivních signálů v němčině příliš běžné nebývá. Evaluativní hodnotu má buď adjektivum (*winzig*, *fein*) a určované substantivum má neevaluativní, deminutivní tvar (*Teilchen* je kvazideminitivum, nebo má evaluativní hodnotu substantivum (*Türmchen*) a adjektivum zde má především svou původní hodnotu kvantitativní. V těchto případech je v češtině většinou také kvantifikátor (*malý*).

Určitá míra empatie se v němčině vyjadřuje/zdůrazňuje (především v oslovení) přívlastňovacím zájmenem *mein*.

mein Mädchen! ≈ *děvenko!*
mein kleiner Hund! ≈ *pejseku!*

V češtině zde zájmeno většinou chybí.

Kompozita

Markantní je také zastoupení kompozit. Českému deminutivu odpovídají kompozita, v nichž zdrobňovací význam leží buď na determinantu nebo na bázi. Většinou se jedná o metafory/přirovnání, kompozitum by mohlo být rozvíjeno do propozice např. *školička* ≈ *škola* (*je*) *malá/velká jako na vesnici* = *Dorfschule*.

Zdrobnění determinantem

Dorf- *Dorfschule* ≈ *školička*
Markt- *Marktplatz* ≈ *náměstíčko*
Garten- *Gartentor* ≈ *branka*
Kinder- *Kinderstimme* ≈ *hlásek*, *Kinderpatschen/Kinderschlappen* ≈ *bačkůrky*
Miniatur- *Miniaturschnabel* ≈ *zobáček*
Puppen- *Puppengesicht* ≈ *ksichtík*
Schoß- *Schoßhund* ≈ *pejsek*, *psík*, *psíček*
Sterbes- *Sterbeswort* ≈ *slovičko*
Wort- *Wortgeplänkel* ≈ *žertíček*

V němčině se nejedná o deminutiva. Protějšky zde odrážejí typologické rozdíly obou jazyků a z nich plynoucí nejčastější slovotvorné postupy – kompozice v němčině, derivace v češtině. Domnívám se, že se v těchto českých deminutivech odráží spíše možnosti slovotvorby než záměr mluvčího. Stejně struktury totiž mají protějšky k českým kvazideminitivům.

Deminutivní sufix má funkci specifikací, tedy stejnou jako německý determinant, avšak je méně explicitní:

kabela → *kabelka* ≈ *Tasche* → *Handtasche*
zrcadlo → *zrcátko* ≈ *Spiegel* → *Taschenspiegel*
fotbal → *fotbálek* ≈ *Fußball* → *Tischfußball*
zvon → *zvonek* ≈ *Glocke* → *Tischglocke*

Další příklady uvádí také Březina (1983:119-122).

Zdrobnění báží

Nejčastější jsou:

-kind *Amselkind* ≈ *kosáček*, *Jesuskind* ≈ *jezulátko*, *Elfenkind* ≈ *cherubínek*
-junge *Vogeljunge* ≈ *ptáčátko*
-baby *Hundebaby* ≈ *štěňátko*

Další méně běžné možnosti uvádí také Březina (1983:117-119).

Struktury německých protějšků českých deminutiv, která jsou nebo mohou být užita pragmaticky, statisticky podchycuje tabulka 75: a

čeština		struktura německého protějšku	v % (přibližně)
Pravé deminutivum	≈	základ	50-65%
	≈	deminutivum	20%
	≈	analytický (typicky <i>klein</i> + základ)	5-8%
	≈	analyticko-syntetický (typicky <i>klein</i> + <i>-chen</i>)	2%
	≈	jiné (opisy, překladatelské kompenzace aj):	3-5%

Tabulka 75: Struktury protějšků českých pravých deminutiv v němčině

Údaje v tabulce 75 se shodují v těchto pracích: Šimík (2007, 2012), Káňa (2011b). Překvapivý je velký rozdíl mezi těmito, korpusově podloženými údaji a Březinovými výsledky analýzy několika beletristických děl. Podle Březinových (1983:76) výsledků si odpovídají deminutiva z víc jak 40%, naopak českému deminutivu údajně jen z 20% stojí v němčině naproti samotný základový tvar. První dva řádky tabulky 75 by si tak vyměnily pozice.

3.2 Protějšky německých deminutiv v češtině

Opačný pohled poskytuje tabulka 76, v níž jsou uvedeny poměrné počty protějšků německých deminutiv v češtině.

němčina		struktura českého protějšku	v % (přibližně)
Pravé deminutivum	≈	deminutivum (1. stupeň)	60%
	≈	deminutivum (2. stupeň)	10%
	≈	základ	20%
	≈	kvazideminutivum	8%
	≈	analytický, jiné perifráze a kompenzace	2%

Tabulka 76: Struktury protějšků německých pravých deminutiv v češtině

Údaje v tabulce 76 se shodují s výsledky uvedené v pracích Škvarnová (2014) (sufix *-chen*) a Káňa (2011b) (sufix *-erl*).

Kvalitativně, tedy strukturami protějšků se výsledky výzkumu J. Březiny (1983) a této práce v podstatě shodují. Avšak na kvantitativně i kvalitativně větším vzorku paralelních textů jsou znát jiné poměry zastoupených struktur.

Zásadní rozdíl vidím především v oblasti „základu“. Ekvivalent, který se zde (i u jiných autorů) nazývá „základové slovo“, mívá dvojí podobu:

Jednak jsou slovníkové ekvivalenty základů od český deminutiv, např. *dítko* ≈ *Kind*. V tomto bodě je němčina prostě věcnější a zdrobňuje méně.

Dál se však (a to častěji) jedná o slova, která nejsou nijak modifikována, svojí sémantikou, ale především funkčně, v kontextu českému deminutivu zhruba odpovídají, např. *dítko* ≈ *baby*, *kuřátko* ≈ *Küken*. Ekvivalence, která se v češtině vyjádří morfologicky, se v němčině (ale i v angličtině) vyjádří tedy především lexikálně (v Zandvoortově (1966) smyslu tedy tzv. „inherentním deminutivem“):

- (1) **Větrník** zesílil ve **vítr**, blesky a hromy křižovaly čisté nebe, klidnou noc, a vyhlašovaly svobodu.
Die **Brise** wuchs an zum **Orkan**, Blitz und Donner zerrissen den klaren Himmel, die ruhige Nacht in der Verkündigung der Freiheit. Amado-ZmizeniSv_Barbory

V podstatě tedy nelze říct, že deminuce zůstala nevyjádřena, je jen vyjádřena lexikálním prostředkem.

Tabulka 76 také ukazuje, že v jazyce, který má deminutiv víc (zde čeština), bude většinou deminutivum, pokud je deminutivum i v jazyce, který deminutiv tolik neužívá (zde němčina). Toto zjištění se dá rozšířit také na kvazideminutiva v jazyce s méně deminutivy (tabulka 77). Pohled na německá kvazideminutiva s *-chen* a jejich protějšky v češtině nabízí toto srovnání struktur.

němčina (příklady)		struktura českého protějšku	v % (přibližně)
Kvazideminutivum s <i>-chen</i>	≈	kvazideminutivum (<i>kamrlík, králik</i>)	víc jak 50%
	≈	základ (<i>maskot</i>)	35%
	≈	pravé deminutivum (<i>hlupáček</i>)	14%
	≈	ostatní (např. opisy nulových slovníkových ekvivalentů – viz např. <i>Schnäppchen</i>)	2-5%

Tabulka 77: Struktury protějšků německých kvazideminutiv s *-chen* v češtině

Otázku vzájemných vlivů obou jazyků v této oblasti není možné generalizovat a měla by být zodpovězena individuálně pro jednotlivé lexémy. Nápadná inklinace rakouské němčiny k vytváření deminutiv svádí jistě k tezi, že se jedná o infiltraci z češtiny nebo jiných slovanských jazyků bývalé monarchie. Jisté je, že všechny hornoněmecké dialekty měly (a mají) tendenci vytvářet deminutiva ve zvýšené míře než oblasti střední a dolní němčiny.

4. Predikabilita deminutiv

S oběma body (3.1 a 3.2) v předešlé kapitole souvisí také možnost předpovědět výskyt deminutiva. Domnívám se, že v obecné rovině se užití pragmatického deminutiva předpovědět nedá. Opodstatněnost této domněnky signalizují výsledky dotazníku (dotazník český, verze 2 a německý 1). Volba mezi deminutivem a základovým slovem se zdá být zcela nahodilá pokud není ve výpovědi jiný signál deminuce, jak tomu je v (1) – (3). Respondenti měli k výběru doplnění základového slova, deminutiva (1), (3) nebo analytického tvaru (2).

- (1) V _____ bytě s flekatými stěnami na něho čekala žena vyšívající u okna.
a) chudém b) chudičkém
- (2) Ivančice jsou _____ s 9.400 obyvateli - uvádí Plánek pamětihodností.
a) maloměsto; b) malé město; c) městečko
- (3) „Ehe ich aber darauf zu sprechen komme, möchte ich die verehrte Frau Bednarek bitten, mir ein _____ (Glas) mit Gespritztem zu bringen, weißen natürlich.“

Do věty (1) doplnilo přesně 50% respondentů variantu a). Ve větě (2) bylo rozložení následující: a) (*maloměsto*) 35%; b) (*malé město*) 25%; c) (*městečko*) 40%.

Německou větu (3) doplnilo 60% respondentů základovým tvarem, 30% zvolilo deminutivum *Gläschen* a 10% *Glaserl*.

Naopak tam, kde deminuci signalizuje adjektivum *malý/klein* (4), (5), použila by většina respondentů (90% v češtině) deminutivum substantiva, a to i v němčině (70% uvedlo *Plätzchen* nebo *Platzerl*).

- (4) Byl to vlastně tichý muž, se svislými rameny a s malým _____.
a) knírem, b) knírkem
- (5) Beim Büfett fand er mit Mühe ein... klein... frei... _____ (Platz), auf dem ihm eine lange Weile die Aussicht durch die aufgestützten Ellbogen seiner Nachbarn genommen war.

Vzorek respondentů těchto dotazníků nebyl sice velký ani reprezentativní (30 dotázaných v češtině, 20 v němčině), určitá tendence se však náznakem rýsuje.

Předvídatelnost deminutiv je však možná v překladu resp. u paralelních textů. Tam, kde je v češtině deminutivum užitě sémanticky, lze v němčině předpokládat spojení *klein* a základ, popř. jiný odpovídající lexém. Je-li v češtině užit deminutivum pragmaticky, najdou se i doklady německého deminutiva, pokud je lze vytvořit.

Užití deminutiv se může lišit podle nálady, makrokontextu promluvy, ale možná i jazykového transferu u mluvčích (vyplývá to z dlouholetého pozorování českých studentů němčiny i bilingvních dcer).

Závislost na kontextu, ale možná i „náladě“ či jazykovém transferu překladatele dokládají také paralelní doklady ve více jazycích.

- (6) *Chlapi, vy jste bez pochybnosti nejlstivější, nejlepší zlodějící, jaké jsem vůbec kdy potkal.*
Jungs, ihr seid die hinterlistigsten, durchtriebensten Schmarotzer, die mir je untergekommen sind!
Guys, you are without a doubt the sneakiest, most light-fingered thieving parasites I've ever met.
Ste bez pochyb najsližkejší zlodejský paraziti, akých som kedy stretol. (subtitles)
- (7) *Jaké to je, mít malého bratříčka?*
Wie ist das, wenn man einen kleinen Bruder hat?
What's it like to have a little brother?
Aké to je mať malého brata? (subtitles)

- (8) *Chrissie's **sleepin'**.*
*Chrissie **spinká**.*
*Chrissie **spí**. (subtitles)*
- (9) *Just coming round again, I should say, after a **bee-autiful sleep**.*
*Asi přichází k sobě, když se krásně **vyspinkal**.*
*Asi sa preberá, keď si tak krásne **pospal**. (Tolkien-Hobit)*

V (6) se zjevně jedná o hanlivé označení, které se může v češtině vyjádřit deminutivem. Proč však není deminutivum i ve slovenštině, kde mají deminutiva funkce podobné s českými, není zřejmé ani z jednoho dokladu (6) – (9). Z dokladů by neměl vzejít dojem, že deminutiva ve slovenštině jsou méně častá než v češtině (jev nebyl zkoumán systematicky). Doklady jsou uvedeny jako důkaz nemožnosti spolehlivého předpovědění výskytu deminutiva.

5. Posuny významů

V několika případech je znát posun funkcí na škále augmentativum - základ - deminutivum. Některé základy k českým deminutivům se v současnosti vnímají spíše jako augmentativa.

Platí to především o:

- a) původních deminutivech na *-c-*: *zvonec* (spojení *buráčet zvoncem*, *těžký*, *ohromný zvonec*, ≈ něm. *Glocke*), *babice* (něm. ≈ *Alte*, *Weib*), *chladnice* (něm. ≈ *Kühler*);
- b) slovech vytvořených (často i okasionálně) odtržením „deminutivního“ sufixu: *blouznil*, *bochan*, *kaňa*, *klubo*, *krcál*, *maňas*, *oblaz*, *pakl*, *papouch*, *příčes*, *špeluňě*, *řafa*, *táfle*, *umírák*, *verpán* a mnohé jiné (některá mají nahrazen deminutivní sufix jiným). Další jsou uvedeny průběžně v textu (a všechna jsou doložena v korpusu SYN 2013)

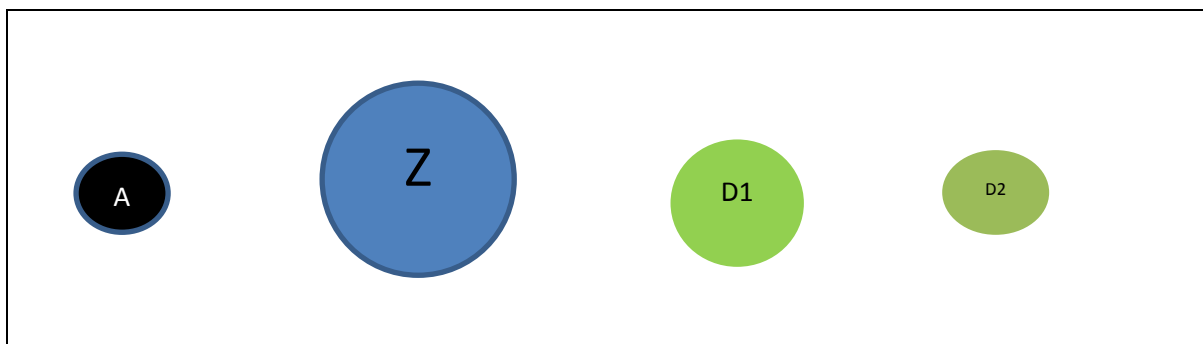
Nejčastěji to jsou:

- i) slova na *-ák/-áč*: *ledňák*, *chcípák*, *loupák*, *špekáč* po nahrazení *-áček*
- ii) slova na *-as*: *tvrďas*, *maňas*, *děľňas*, *volňas* po nahrazení *-ásek*
- iii) slova na *-na/-ě*: *halena*, *špeluňe* po nahrazení *-(en)ka*
- iv) holé kmeny prefigovaných sloves *příčes*, *výlup*, *náhra* po odtržení *-ek* nebo *-ka*
- v) některé deriváty na *-ina* (ženština)

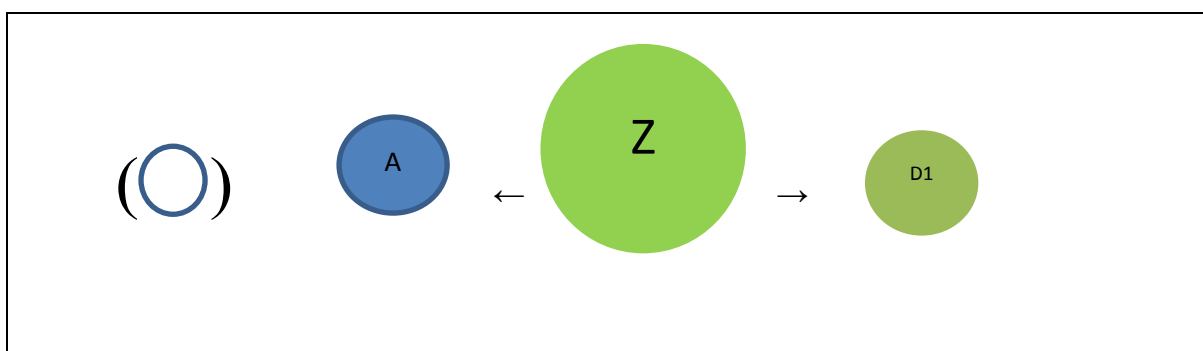
Tyto tvary mívají oproti konkurentům s „deminutivním“ sufixem evaluativní funkci a mnohem nižší frekvenci.

Vedle těchto může jako augmentativum fungovat základové slovo jakéhokoliv kvazideminutiva, pokud je kvazideminutivum součástí frazému nebo těsnějšího spojení: *jít k někomu na **koberec***, *foukat na **bolest***, ***kopec** zmrzliny*, ***šňupec** tabáku*, *mít **železo** v ohni* atd.

Graficky tento posun znázorňují obr. 1 a obr. 2. Velikost kruhu znázorňuje frekvenci slova, barva tvar: černá = augmentativum, modrá = základ (nederivovaný tvar), zelená = deminutivní tvar (1. stupeň = světlejší, 2 stupeň = tmavší zelená).

Obr. 1: Běžný vztah základu a derivátů

Obr. 2: Posunutý vztah základu a derivátů

Schéma obr. 1 a 2 platí především pro češtinu. V němčině může funkci augmentativa zastávat jen základ několika málo (kvazi)deminutiv. Deminutivní tvary jsou většinou polysémií: *(Fleisch)bällchen* → *(Fleisch)ball*, *Weib* ↔ *Weibchen*.

Rakouský a švýcarský systém tvary na *-erl* a *-li* funguje podobně jako český. Jedná se pak ovšem spíš o sémantické augmentativum, kterým se vyzdvihuje nadstandardní velikost: *Nock* ← *Nockerl*, *Sack* ← *Sackerl*, *Schwamm* ← *Schwammerl*, *Wagen* ← *Wagerl*, *Pack* ← *Päckli*.

Pokud se deminutivní tvar v němčině idiomatizuje a funguje jako základové slovo, zpravidla pak dál netvoří deminutiva – německý deminutivní sufix (především *-chen*) blokuje přijetí dalšího deminutivního sufixu. Tato restrikce pro češtinu neplatí díky několikastupňovému deminutivnímu aparátu (*klubo* ← *klubko* → *klubičko*).

6. Sémantika

Deminutiva se tvoří především od slov označujících něco malého, nebo když je něčeho málo: malá věc (substantiva), malá, slabá nebo nedostatečná kvalita, kvantita, oslabení děje. Vedle toho slouží jako prostředky ironizace, bagatelizace, eufemizace či tabuizace.

Na druhé straně je teoreticky možné utvořit deminutivum prakticky od jakéhokoliv základu (korpusové hapaxy *tlačíček*, *nulička*, *ježík*), dokonce i od takového, který svojí podstatou zdrobnění vylučuje (*vesmírek*, *obřík*, *slepoučký* – tvary jsou doloženy v souhrnném korpusu SYN 2013). Právě na nich je vidět pragmatická povaha deminuce. Potencialita platí pro všechny slovní druhy (**písinkat* ≈ *schreiberln*), ale i pro augmentaci (**trpaslisko*). Zde se však dostáváme do spekulativní oblasti, neboť tvary nejsou doloženy.

Od dob Dobrovského je známo, že se deminutivní sufixy v češtině používají
a) jako prostředek slovotvorný k utváření slov označujících něco menšího než normál;
b) jako prostředek evaluativní. (Dobrovský tuto funkci popisuje jako označování milých věcí.)

Problematické je rozlišování těchto funkcí (v češtině) především tam, kde existuje od základu jen jedno deminutivum. A těch je většina. Z kapacitních důvodů nemohly být tyto funkce rozčleněny u všech doložených deminutiv, v textu jsou uvedeny jen punktálně. U slov s dvoustupňovými deminutivy se rýsuje poněkud lepší diferenciací:

- 1) deminutivum prvního stupně má funkci spíš sémantickou;
- 2) deminutivum druhého stupně zastává funkci především pragmatickou (srov. také odd. II.).

Němčina toto rozlišuje celkem precizně: v dotaznicích respondenti velice přesně rozlišovali mezi „Verkleinerung“ a „Verniedlichung“: k prvním přiřazovali i všechny analytické tvary, k druhým jen sufigované. Výsledky dotazníků potvrzují rešerše uvedené výš.

V neposlední řadě je užívání deminutiv i záležitost individuální. Je známé, že jsou rozdíly i regionální: „*Dáte si ještě dvojčičku?*“ je tvar, který jsem slyšel jen v Praze (na podzim 2013 v baru na Petřské ulici), na jihu Moravy jsem se s ním dosud nesetkal.

7. K tvarům deminutiv

Konkurence nesufigovaných tvarů („analytická“ a jiná deminutiva) byla rozebrána výš. Analýza paralelních i jednojazyčných korpusů v podstatě potvrdila existenci většiny deminutivních sufixů uváděných pro češtinu a všech deminutivních sufixů uváděných pro němčinu.

K deminutivním sufixům lze zařadit ještě *-ula*, *-ulda* a *-rle*, mají evaluativní hodnotu, přičemž *-ulda* a *-rle* jednoznačně deminutivní, *-ula* jen expresivní:

-ula

dědula ≈ *Opa*, *alter Knacker*, *alter Mann*

-ulda

taťulda ≈ *Papilein*, *Väterchen*

-rle

bábrle ≈ *Omsi*

tyčkrle ≈ -

Další zakončená slova na *-rle* (např. *cukrle*, *pimprle*, *štokrle*, *vimrle*) jsou přímé výpůjčky z rakouské němčiny, které nejsou v češtině dále analyzovatelná.

Evaluativní charakter má také změna hlásky *-o-* → *-ů-* u slov na *-orek* a *-ovka* (viz také odd. II., A.I.1.1.17 a B.IV.4.)

Systém německých deminutivních sufixů by měl být konsekventně uváděn také s oběma regionálními deminutivními sufixy *-erl* a *-li*, které mají v obou standardních varietách nezastupitelnou funkci v mluvené i psané komunikaci.

8. Deminutivní řady a pravidlo frekvence

Deminutivní řady má především čeština, v němčině jsou další morfologické deminutivní stupně běžné jen u hypokoristik - především kombinace *-i* a *-lein* (*-i* s *-chen* jen u *Mamichen*) a možné jen u několika málo apelativ (viz zde kap. 5).

V deminutivní řadě platí, že deminutivum prvního stupně má vyšší frekvenci než deminutivum druhého stupně.

Frekvenčně anomální řady jsou v češtině následující (řazeno podle počtu výskytů obou/všech deminutivních tvarů v korpuse syn 2010 sestupně):

bota - botička - botka

čelo - čeličko - čílko

dědeček - děd(a) - dědek

karta - kartička - kartka

kmotr - komotříček - komotřík

kos - kosáček - kosík

kost - kostička - kůstka

kůže - kůžička - kožka

mazel - mazlíček - mazílek

orel - orlíček - orlík

pivo - pivečko/pivenko - pivko

teta - tetička - tetka

Důvody této anomálie tkví většinou v tom, že se tvar druhého stupně „amortizuje“ a nahrazuje ho tvar prvního stupně (ten vzniká sekundárně). Ve výjimečných případech vybočuje tvar prvního stupně až k pejorativům (*dědek, tetka*).

9. Deminutivum jako prostředek rozšiřování slovní zásoby

Zdá se, že čeština má v deminutivních sufixech prostředek, který některé jiné jazyky nemají. Označení pomocí deminutiva se idiomatizuje a vytváří pak samostatnou lexikální jednotku. Dobře to je vidět především na nepravých deminutivních řadách a jejich protějšcích v jiných jazycích, např. *cedule* ≈ něm. *Schild* angl. *sign*; *cedulka* ≈ něm. *Zettel*; angl. *label*. Zde v cizím jazyce žádný deminutivní nebo expresivní signál nebývá. Rozšiřování slovní zásoby pomocí aparátu, který je shodný s deminutivním bylo a je běžné zjevně i v jiných jazycích⁷⁶. V němčině např. *-lein* (*Fräulein, Scherflein*), v angl. *-ette, -et* (*cigarette, booklet*). Těmto v češtině často neodpovídá žádné (ani formální) deminutivum: *Fräulein* ≈ *slečna*, *Scherflein* ≈ *hřivna*, *cigarette* ≈ *cigareta*, *booklet* ≈ *karnet, brožura*, ale někdy také *brožurka*.

10. Zdrobňování jako odraz jazykové typologie

Na zdrobňování/vyjadřování deminuce se odráží morfologický typ jazyka. Čím je jazyk analytičtější, tím méně lze předpokládat, že bude deminuci, tedy zdrobňování sémantické i pragmatické vyjadřovat morfologicky utvořeným tvarem slova. V podstatě tak dochází k divergenci v konotační rovině těchto protějšků a při překladu je nutné je kompenzovat jinde. Z dotazníků německy mluvících respondentů jasně vyplynulo, že v němčině

- a) je deminutivum jen slovo s deminutivním sufixem (nikoliv perifráze s *klein* apod.)
- b) deminutivní sufixy jsou natolik sémanticky zatíženy, že se za deminutiva považují všechna slova zakončená shodně s deminutivním sufixem bez ohledu na to, jestli k nim existuje základové slovo a jaká je jejich sémantika.

Otázkou zůstává, zda by podobné výsledky přinesly také dotazníky k anglickým či francouzským deminutivům – oba tyto jazyky jsou analytičtější než němčina, která je typický zástupce analyticko-syntetického jazykového typu.

⁷⁶ Dřív např. i ve francouzštině. Důvod zániku deminutiv ve francouzštině viz Dvořák 1932:23.

Přechodný typ němčiny je zjevný v kontrastu:

česky: *chlapec, dívka* – obě slova se stále zřetelnými (historicky) deminutivními sufixy;

německy: *Junge, Mädchen* – jedno formální deminutivum (*Mädchen*);

anglicky: *boy, girl* – žádný signál zdrobňení (i jinak neanalyzovatelná slova).

11 Specifičnost a aspecifičnost deminutivních prostředků

Český a německý deminutivní aparát jsou nápadné nejen rozdílným počtem sufixů (ten je zjevný na první pohled a známý od nejstarších kontrastivních popisů), ale také (hlavně) jejich funkcí. Poukazuje na to Nekula (2004:113):

Z hlediska formálního má sice čeština v oblasti deminutiv prostředek navíc (sekundární deminutiva).

Z hlediska funkčního však spíše platí, že primární deminutivum v češtině zdrobňuje a v rámci mluvnického aktu minimalizuje méně (intenzivně) než německé deminutivum, které pokrývá i oblast vyhrazenou v češtině sekundárním deminutivum. Ve srovnání s německým deminutivem je funkční dosah českého primárního deminutiva menší než funkční dosah deminutiva německého.

Pravdivost tohoto tvrzení je dokázána i na dokladech této práce. Vysvětlení se nabízí následující: Domnívám se, že český deminutivní aparát je oproti německému značně aspecifičtější. Suffixy, které se běžně užívají také jako deminutivní mívají i funkci mutační, transpoziční nebo specifikací, popř. integrační (nejčastěji *-ek, -ka, -ko* nebo *-čko*, ale také *-ce* nebo *-ice*). Integrace je vidět na příklonu cizích slov k substantivům pomocí *-ek (klacek), -ík (žejdlík)* aj., ale i u (starších ?) výpůjček s přidáním *-ce/-ice (cavallo – kavalec, Kittel – kytlice)*. Ostatní příklady jsou uvedeny v jednotlivých kapitolách mezi nedeminutivy. Takto integrovaná slova pak mohou tvořit deminutiva (formálně se jedná o 2. stupeň): *klůček → klůček, žedlík → žejdlíček*. Výjimečně se vytvoří i řada, kdy je deminutivum 1. stupně utvořeno změnou samohlásky: *klacek → klacík → klacíček*.

U některých slov deminutivní sufixy fungují také jako modifikační, ovšem posunují derivát nebo základ jen v rámci stylu (*půle → půlka*).

Naproti tomu německé deminutivní sufixy jsou specifické, vytvářejí téměř výhradně deminutiva a zpravidla pak žádný další sufix nepřibírají. Méně specifické (funkční českým podobné) jsou však rakouský sufix *-erl* a částečně i švýcarský *-li*.

12. Deminutiva jako signál hovorovosti

Deminutiva nejsou primárně prvek hovorový, tedy substandardní. Svoji pragmatickou podstatou však představují element, který se vyskytuje především v mluveném jazyce – mluvčí dává najevo komunikačnímu partnerovi svůj postoj přímo, tedy ne prostřednictvím psaného textu. Tento fakt se odráží i na korpusových dokladech: pravá deminutiva se většinou vyskytují v přímé či nepřímé řeči a zabarvují text hovorovostí (1).

Uvnitř češtiny vedle sebe často stojí základové tvary a deminutiva, každé z nich plní vlastní stylistickou úlohu: základy (*kaple, pánev, minitraktor, žlab* aj.) se vyskytují (především až výhradně) v odborných textech, deminutiva (*kaplička, pánvička, traktůrek, žlábek* aj.) především v (imitaci) hovoru. Je-li v češtině deminutivem naznačena pouze hovorovost, není důvod, aby byl deminutivní signál v protějším jazyce (1).

(1) *Und wenn's klappt, dann zehn vor acht vorm Kino, ja?*

A když ti to vyjde, tak za deset osum před biáskem, jo? (Kohout: Nápady Sv. Kláry)

zrovínka naproti kinu

g'rad vis-à-vis dem Kino (Subtitles)

Tento rozdíl ve stylistické funkci se odráží na kolokačních partnerech. Shoda kolokačních partnerů deminutiv a základů (viz delimitace deminutiv) je jen z jedné třetiny až (max.) jedné poloviny autosémantik.

V němčině je na ose odborný – hovorový styl situace jiná. Zde se v hovorů užije základ a ve formálnější textu specifictější termín. Česky tedy v hovorové rovině se používá *sýkora* i *sýkorka*, v němčině jen *Meise*. Ve formálních až odborných textech v češtině: *sýkora*, německy ale spíš *Kohlmeise*, *Bartmeise* atd.

Německý systém je dále specifický v tom, že vedle celoněmeckých deminutivních sufixů existují také regionální sufixy jednotlivých variet, které texty mimo svou varietu zabarvují silně hovorově a regionálně. Situace je zachycena schematicky na obr. 3 s příkladem deminutiv od *Pack(et)* v německé (D) rakouské (A) a švýcarské (Ch) němčině.

	<i>Packerl</i>			<i>Päckli</i>			<i>Päckchen</i>		
knižně								+	+
standard		+			+		+		
substandard, regionálně	+		+	+		+			
Varieta	D	A	Ch	D	A	Ch	D	A	Ch

Obr. 3: Stylistická hodnota regionálních deminutiv

13. Deminutiva jako překladatelský problém

Podstatu užívání deminutiv a jejich překladů vystihl Jiří Levý v Umění překladu⁷⁷:

„Dojem charakteristického způsobu myšlení vzbuzují ruské zdobněliny (*holoubkové*, *dušičky*, *miláčkové*) a (...) [t]eoreticky probojované je dnes již nahrazování anglických zdrženlivých, oslabených výrazů (understatement) českým výrazem plným, silnějším - i když v praxi se dělá ještě mnoho chyb.“

Ve vyjadřování emocí (deminutiv) je tedy čeština (i jiné slovanské jazyky) explicitnější než angličtina či němčina. S tím souvisí také možnost řetězení deminutiv v češtině: *světloune blond'até vlásky*, *světloune modrá košilka* (nejčastější spojení v korpusu syn2010 se *světloune*). Ovšem i zde existují hranice: český text by byl deminutivy přetížen, kdyby v uvedených spojeních byly v deminutivním tvaru i adjektiva: (*)*světloune modroučká košilka*. Platí, že každé deminutivum má svůj akční rádius, kterým „zabarvuje“ text. Tento rádius (scopus) je u českých deminutiv jednoznačně užší než u němčiny (pro kontrast s angličtinou srov. Knittlová 2010:63). Vypuštění deminutiv(a) tak není překladatelskou či překladatelovou chybou, nýbrž přizpůsobením úzu.

Někdy se deminutivum také kompenzuje buď (podle Hervey/Higgins 1992) kompenzací „druhovou“ (v předešlé kap. (1)) nebo kompenzací „v místě“ (2), popř. i kombinací obou (1).

- (1) *Ale nevidí oblaka a neslyší sýkorky, vidí jen majetek a slyší zvonit zlato.*
Aber sie sah keine Wölkchen und hört keinen Vogelruf, sie sah nur den Besitz und hörte nur die Goldstücke klimpern. (Werich: Fimfärum)

Zde uvedené doklady (1), (2) jsou překlady z češtiny do němčiny, kde se kompenzuje české deminutivum. Toto je případ běžnější, méně často je český nedeminutivní výraz nahrazen německým deminutivem (2).

- (2) *Nach dem letzten Schluck wischte sie sich die Mundwinkel mit Daumen und Zeigefinger ab und sagte ihr Danksprüchlein „Vergelt's Ihnen Gott, gnädige Frau.“*
Dopila, utřela si koutky palcem a ukazováčkem a zablahořečila: „Naděť Pánbůh, milostpaní!“
(Polacek: Dům na předměstí)

⁷⁷ Cit. z korpusu InterCorp (verze 8).

Markantní jsou však výskyty českých nesubstantivních deminutiv (např. *klid'ánko, trošičku, zrovinka*) v překladech do češtiny. Obecně se totiž nedá říct, že by východiskový jazyk překladu měl zásadní vliv na výskyt deminutiv v cílovém textu. Na malém paralelním korpusu češtiny a angličtiny to dokázali Chamonikolasová/Rambousek (2007), dokládá to i tato studie, byť podrobná statistika udělána nebyla. Jediný zaznamenaný posun je na ose časové. Starší překlady české beletrie do němčiny mají mírně rakouský nádech: pokud se v překladu z češtiny do němčiny objevuje rakouské deminutivum, pak je to především v dílech Hašek: *Osudy dobrého vojáka Švejka* (těch je suverénně nejvíc: *Mäderl, Hunterl, Štamperl* aj.), Čapek: *Továrna na absolutno (Freunderl)* nebo ještě Fuchs: *Pan Theodor Mundstock (Kasperl)*. Novější překlady jsou regionálně neutrálnější, přesto se občas i zde vyskytne regionální rys: Viewegh: *Román pro ženy (Einkaufswagerl)*, *Případ nevěrné Kláry (Kipferl)*. Považuji to za důkaz, že se jedná o tvary standardní rakouské němčiny (oba romány vyšly v nadnárodním nakladatelství se sídlem ve Vídni a Frankfurtu n. M.). Jejich regionální charakter však popřít nelze.

Deficity a výhledy

Hlavním dezideratem zůstává zpracování augmentativ, protože hranice mezi augmentativy, základovými slovy a deminutivy je prostupná.

Dále je zjevné, že seznamy deminutiv nejsou a nemohou být úplné, jelikož tvorba deminutiv není v žádném případě uzavřená, naopak jedná se snad o nejběžnější aktualizaci slovního fondu v češtině, o velmi častou v němčině. Paradigma je otevřené především v oblasti českých substantiv (deverbativ typu *bumbáníčko*), adjektiv (desubstantiv od deminutiv typu *balíčkový, knedlíčkový, smetánkový, vínkový*), ale i německých (především neafigovaných⁷⁸) substantiv.

Podchyceny zde byly doufám všechny morfologické prostředky jejich tvorby v češtině i němčině a může tak být aktualizován seznam deminutivních prostředků obou jazyků na úrovni slova. Mimo redukci některých sufixů, které se zjevně v současnosti neužívají, byly identifikovány prostředky, které dříve uváděny nebyly - především hláskové změny *-e- → -i-* (*škopek → škopik*) a *-o- → -û-* (*hitovka → hitovka*), u nichž se pravděpodobně odráží ikoničnost.

Nelze také zpracovat jednotlivé významy všech zde uvedených deminutivních tvarů a jejich protějšků. Těch je jen u substantiv obou jazyků dohromady doloženo přes 14 tisíc (z toho přes 7 tis. českých, 6,5 německých – srov. tabulky 7 a 8). Není také v silách jednoho člověka v rozumném čase statisticky podchytit všechny protějšky jednotlivých deminutiv navzájem (tabulka 78), z nichž by mohl vzniknout kontrastivní frekvenční slovník.

	<i>táta</i> (2.912)	<i>taťka</i> (172)	<i>tatík</i> (51)	<i>tatínek</i> (1.626)	<i>tatiček</i> (166)
<i>Vater</i>	71% (2.259)	16% (27)	70% (35)	57% (929)	5% 8
<i>Vati</i>	1% (19)	1% (2)	0	1% (10)	
<i>Väterchen</i>	0% (1)	1% (1)	7% (4)	2% (36)	83% (138)
<i>Papa</i>	8% (242)	26% (45)	13% (6)	33% (542)	11% (18)
<i>Pa(p)pi</i>	2% (51)	3% (5)	0	2% (34)	
<i>Dad</i>	4% (105)	39% (67)	1% (1)	1% (10)	
<i>Daddy</i>	1% (25)	10% (17)	9% (5)	0% (5)	1% (2)
<i>Alter</i>	2% (46)	0	0	0	
jiné	6% (164)	5% (8)	-	4% (60)	

Tabulka 78: Statistika protějšků českého *táta* a jeho deminutiva

Dál není možné spolehlivě podchytit okolí všech deminutiv či kvazidemnutiv a u všech jasně rozlišit jejich (často několikeré) funkce a vystihnout typické kolokace. Z těch příkladů, které byly průběžně uvedeny, celkem jasně plyne, že jazyk je mnohem idiomatičtější, než by se na první pohled mohlo zdát, a to i v oblasti celkem „individuální“ a nepředvídatelné jako je právě užívání deminutiv. Domnívám se, že toto je fakt důležitý především pro výuku jazyka.

Popis všech deminutiv a deminutivních tvarů (kontrastivně nebo jen v rámci jednoho jazyka) není limitován pouze možnostmi jednoho člověka a existujících korpusů. V podstatě není

⁷⁸ Jak bylo uvedeno výš deminutivní sufix v němčině blokuje přijetí dalšího deminutivního sufixu. Je nutné ale prozkoumat, zde tuto sílu nemají také jiné afixy. V korpusu DeReKo jsou hojně zastoupeny např., tvary *Zimmerchen, Zimmerlein, Zimmerl*, avšak od *Vorzimmer* žádná deminutiva doložena nejsou.

možné podchytit všechna deminutiva právě pro jejich otevřenost, okasionalitu a tím i bezbřehost. Je nutno vzít za vděk určitými zobecněními, která byla nastíněna v této poslední kapitole, a ponechat na interpretaci dílčí výsledky v kapitolách předchozích.

Summary

Diminutives belong to the most popular pragmatic phenomena and are very well described in many languages of the world (cf. Bauer 1997). Basically there is a correlation between the morphological type of a language and the attention that is or has been paid to diminutives. Until the 1960's there had been basically no doubt about the form of diminutives: a diminutive was always one morphologically modified word (cf. any older common dictionary). Was it Zandvoort (1966) who went first beyond the word and explicitly introduced the analytical diminutives in English? For German, the first implicit notion can be found in Dobrovský's Grammar of the Czech language (1809). It's not surprising that this idea comes in all cases from a contrastive point of view. The attitude that diminutives can take forms of phrases (cf. Nekula 2003) as well as different word stems (so called "implied" or "inherent" diminutives as in Schneider 2003) seemed to me unsustainable, so that one of the objectives of this thesis became the need to demonstrate that this is not true. The clue in this dispute is the evaluative value of diminutives (as in Dressler / Merlini Barbaresi 1994 or Bauer 1997) and a strict distinction between diminutives and quasi diminutives (in form) and diminutives and diminutive meaning (in meaning). For this purpose I have postulated a precise definition of diminutives (9 criteria) which can apply to all parts of speech (Chapter 3 in Part I). All diminutives proper in this work were proved according to these criteria. Summing up all objectives (listed in Part I, Chapter 4.1) of this thesis I tried to revise the Czech and the German system of morphological diminutivization, to list the most common diminutives in both Czech and German and see what are their counterparts in the respective language as well as in other languages (mainly in English). The central research issues are therefore the following: What are the means for forming diminutives in Czech and in German. What words of which semantic fields can (and do) form diminutives. What are the most frequent diminutives in both languages. What are the counterparts of the diminutives in the respective language.

The methods I used can be described as quantitative – qualitative on the one hand and corpus based and corpus driven on the other hand. The language data for my research were gained mainly from the parallel corpus InterCorp (release 4 onwards), the corpus for contemporary (primarily written) Czech (the balanced syn2010 and the sum-up corpus SYN 2013) and from the largest corpus of German DeReKo.

As the first step I had gathered (possibly) all information on the diminutive systems and the means of creating diminutives in both Czech and German. Then I proved the existence of these means and their relevance as diminutive means of word formation. The chapters follow the common order of parts of speech: nouns to interjections. Within each chapter the means (mainly suffixes) are basically listed from the most used ("productive") ones to "non-productive" or dead. Every part of speech chapter closes up with notes to the frequency and semantic fields in which the diminutives occur.

The Czech diminutive system of nouns has 37 suffixes. Some of the suffixes mentioned in relevant literature do not exist anymore as evaluative suffixes of diminutives (such as *-ika*, *čenka*, *-ce* etc.). Some had to be added as they form words with a strong evaluative and diminutive connotation (such as masculine *-ka*, *-ina*, *-ulda* etc.). Also other morphological modification must be seen as evaluative morphology cf. in Czech the change of the stem vowel *-o-* to *-ů-* or the quasi prefix *pidi-* as well as the German Suffix *-i*. Czech adjectives (and analogically adverbs) build evaluative forms only by means of suffixes (*-ičký*, *-ilický*, *-oučký*, *-inký*, *-inkatý*, *-ininký*, *-ilinký*, *-oulinký*, *-ouninký* and *-ounký*). All other

suffixes (-avý) and circumfixes (e.g. *na--lý*) expressing reduced intensity do not express evaluation and therefore do not make diminutives. The same case is the Czech verbal part of speech with the prefix *po-*. Other parts do not build diminutive at all or use formation means derived from the above mentioned ones.

The German diminutive system is – compared to the Czech one – quite simple and reduced to standard suffixes for nouns: *-chen*, *-lein*, *-(e)l*, *-erl*, *-li*, *-i* and *-el(n)*, *-ern* and (Austrian) *-erl(n)* for verbs.

The most significant differences between these two systems are:

the Czech suffixes (here only suffixes) are aspecific – a big part of the evaluative (modifying) suffixes are used as mutation, transposition or integrative suffixes (cf. *-ík*: *jazzík* (dim.), *zakrslík* (mutation), *maník* (integration)). The German diminutive suffixes *-chen*, *-lein* are specific: they build (or built) only diminutives (pragmatically marked words). Local German diminutive suffixes which have to be considered as standard (*-erl* in Austria and *-li* in Switzerland) have similar features like the Czech suffixes – they can also serve as mutation suffixes (eg. *picken* → *Pickerl*). Nevertheless all words ending with a typical combination for a diminutive can convey positive connotative meaning and evoke similar feelings like diminutives or hypocorism. This was also confirmed by the results of questionnaires on the perception of several diminutives and diminutive-like build words for Czech and German native speakers.

The contrastive part of this thesis shows the counterparts of Czech and German diminutives in two basic aspects: 1) the German counterparts of Czech diminutive rows and 2) the structures of counterparts of those lexemes that cannot (or usually do not) form diminutives. The results of these two parts prove that the evaluation is in Czech and partly also in German of a morphological whereas in English of a lexical substance.

Second, the scope (active field) of a Czech diminutive is much smaller than a the scope of a German or English diminutive. In other words: the Czechs can (and usually do) form diminutive chains whereas the Germans use usually only one diminutive in a sentence/utterance.

This study should be considered as a first step in exploring diminutives: it can be seen and used as a dictionary of Czech and German diminutives and it should be used as a guideline for detailed survey of the most common pragmatically used diminutives in Czech, German, English and other languages.

Zusammenfassung

Diminutive gehören zu den beliebtesten pragmatischen Phänomenen und wurden in vielen Sprachen der Welt (vgl. Bauer 1997) beschrieben. Im Allgemeinen lässt sich behaupten, dass eine Korrelation zwischen dem morphologischen Sprachtyp und dem Vorkommen der Diminutive besteht, dementsprechend gibt es auch eine Korrelation zwischen dem Sprachtyp und der Aufmerksamkeit, die den Diminutiven gewidmet wird. Analytische Sprachen bilden Diminutive seltener, deswegen werden sie in Grammatiken dieser Sprachen oft ausgeblendet. Bis in die 1960er Jahre gab es im Grunde keine Zweifel daran, welche Form Diminutive einnehmen: ein Diminutiv war immer ein Wort, das morphologisch modifiziert wurde. Seit den 1960er Jahren geht man allerdings über die Grenze des Wortes hinaus, man spricht im Englischen explizit von „analytischen Diminutiven“ (Zandvoort 1966). Ansätze zu dieser Betrachtung gab es jedoch schon früher, z.B. in Dobrovskys deutsch geschriebener Grammatik der tschechischen Sprache (1809). Es verwundert nicht, dass die Idee, die Diminutive auf der syntaktischen (vgl. auch Nekula 2003) und lexikalischen Ebene (sog. "implizite" oder "inhärente" Diminutive – vgl. Schneider 2003) zu suchen, ihre Wurzeln in der kontrastiven Betrachtung der Sprachen hat. Obwohl diese Haltung durchaus legitim ist, weil die kontrastive Sprachforschung in erster Linie semantisch sich entsprechende Textsegmente vergleicht, halte ich die Bezeichnung „Diminutive“ für solche Konstrukte für nicht haltbar. Es fehlt ihnen eben (oft) die typische evaluative Funktion (vgl. Dressler / Merlini Barbaresi 1994 oder Bauer 1997), die die morphologisch gebildeten Diminutive besitzen. Dies beweise ich in der vorliegenden Untersuchung anhand von Korpusbelegen. Für diese Zwecke postulierte ich neun Kriterien, die ein echtes Diminutiv erfüllen muss und die für (potentielle) Diminutive aller Wortarten Gültigkeit haben. Alle Diminutive, die in dieser Arbeit als echte Diminutive bezeichnet werden, erfüllen diese Kriterien. Die Frage danach, was ein Diminutivum sein kann (d.h. die Neuaufsetzung der Begriffsbestimmung), ist einer der wichtigsten Punkte dieser Arbeit und geht aus den zentralen Forschungsfragen hervor (Teil I, Kapitel 4.1.):

- Was sind die sprachlichen Mittel, die Diminutive im Tschechischen und im Deutschen bilden?
- Welche Wörter (aus welchen semantischen Feldern) bilden Diminutive am häufigsten?
- Welche Diminutive werden im realen Sprachgebrauch tatsächlich verwendet?
- Was entspricht den Diminutiven in der jeweils anderen Sprache?

Die wichtigsten Ziele dieser Arbeit sind demnach: Die Revision des tschechischen und des deutschen Diminutivsystems; eine Auflistung der häufigsten Diminutive in beiden Sprachen; eine Gegenüberstellung der Diminutive und ihrer Äquivalente in der jeweils anderen Sprache (Deutsch oder Tschechisch, bzw. beispielhaft auch in anderen Sprachen); die Feststellung, wie Diminutive und Quasidiminutive von deutschen und tschechischen Muttersprachlern und Muttersprachlerinnen empfunden werden, welche Funktion sie erfüllen (können). Die Ziele dieser Arbeit sind ebenfalls im Teil I, Kapitel 4.1 detailliert aufgelistet.

Die hier angewandte Forschungsmethode (Teil I, Kapitel 4) kann als qualitativ-quantitativ auf der einen und als korpusbasiert und korpusgesteuert auf der anderen Seite beschrieben werden. Die Grundlage für die Korpusrecherchen bildete eine Synthese bisheriger Forschungsergebnisse zu diesem Thema, die ich an Korpus texts überprüfte.

Die Korpusanalysen wurde primär an Texten des Korpus InterCorp (Version 4 und höhere) und DeReKo (Release 2010 und jüngeren) durchgeführt. Nur selten wurden auch Belege aus dem Internet gesammelt. Dies bedeutet, es wurde standardsprachliche schriftliche Texte aus

dem gesamten deutsch- und tschechischsprachigen Gebiet herangezogen. Allein für den deutschen Teil dieser Arbeit wurden über eine Million Konkordanzen berücksichtigt (siehe Tabelle 7 auf Seite 50).

In der Bearbeitung wurden sprachliche Mittel, die laut Fachliteratur Diminutive sowohl im Deutschen als auch im Tschechischen bilden können, ergänzt, bzw. solche Mittel die nicht (mehr) als diminutivbildend fungieren, wurden mit Kommentar ausgeschieden. Für das deutsche Diminutivsystem bedeutet dies, dass auch die regionalen Diminutivsuffixe *-erl* und *-li* zum Standard gerechnet werden müssen, genauso wie das (ursprünglich hypokoristische) Suffix *-i*, denn ihr Vorkommen ist auch in geschriebenen Texten der Standardsprache recht häufig. Auf der anderen Seite haben die Recherchen gezeigt, dass andere Suffixe (z.B. *-ling* oder *-lich*) keine wirklich diminuierende Funktion haben. Im Deutschen gibt es demnach fünf Suffixe die als markante diminutivbildende Marker gelten: *-chen*, *-lein*, *-erl*, *-li* und *-i*. Diese Suffixe sind universell und können hypothetisch aus jedem substantivierten Wort ein Diminutiv bilden (Teil III, Kapitel 4).

Deutsche Verben bilden Diminutive sehr selten (Teil III, Kapitel 3). Die Möglichkeiten der Diminutivbildung beschränken sich (teilweise nur regional) auf einige wenige Verben, derer Diminutivformen durch *-(e)ln*, *-(e)rn*, *-(e)rln* gebildet werden.

Neben den angeführten Hauptsuffixen können deutsche Wörter marginal auch durch die einfachen Diminutivsuffixe *-el*, *-le*, *-ke*, *-ine*, *-ette*, *-it*, *-ling* oder durch die kombinierten Diminutivsuffixe *-elchen*, *-ilein* und *-chenlein* zu Diminutiven modifiziert werden.

Die häufigsten Diminutive im Deutschen werden von Personenbezeichnungen (*Väterchen*, *Mütterchen*, *Brüderlein*, *Männlein* etc.), Körperteilen (*Köpfchen*, *Händchen*, *Bäuchlein* etc.), Tier- und Pflanzenbezeichnungen (*Bärlein*, *Blümchen* etc.), Trink- und Essensbezeichnungen (*Bierlein*, *Bierchen*, *Bierli*; *Rippchen*, *Ripperl*, *Rippli* etc.) abgeleitet. Nicht selten bilden Diminutive auch Abstrakta (*Späßchen*, *Weilchen*, *Festlein*, *Stresslein*, *G'schichterl* etc.).

Der Vergleich des deutschen und tschechischen Diminutivsystems brachte folgende Erkenntnisse:

- 1) Im Tschechischen sind die diminutivbildenden Mittel (meistens Suffixe) aspezifisch. Viele von ihnen haben auch andere als nur modifizierende Funktion (die meisten primären Diminutivsuffixe im Tschechischen sind auch häufig Suffixe der Mutation oder Transposition). Des Weiteren beeinflussen die tschechischen Diminutivsuffixe das Genus der Basis nicht.
- 2) Die deutschen Suffixe sind spezifisch, die Suffixe *-chen* und *-lein* dienen fast ausschließlich als Diminutivsuffixe. Die Suffixe *-erl* und *-li* weisen jedoch teilweise die Eigenschaften der tschechischen primären Suffixe auf: sie können auch als Mutations-, Transpositions-, bzw. Spezifikationsuffixe vorkommen (*Pickerl*, *Schmutzli*). Des Weiteren weisen sie dem Wort das neutrale Genus zu. Diese Genuszuweisung gilt allerdings nicht unbeschränkt. Auf Ausnahmen wird im Text hingewiesen.
- 3) In beiden Sprachen gibt es einen fließenden Übergang zwischen den echten Diminutiven und Quasidiminutiven. Dies wird durch den stetigen Sprachwandel verursacht: die ursprünglich pragmatisch (oft auch okkasionell) gebildeten Diminutive wurden zum polysemen Wort. Zum Beispiel *Brot* → *Brötchen*: a) kleines (Stück) Brot bzw. evaluative Bezeichnung für Brot; b) belegte Brotscheibe. Die evaluative Bedeutung (hier unter a)) tritt in den Hintergrund. Aus diesen Wörtern entstehen dann Quasidiminutive, die keine evaluativen Charakter aufweisen. Sie behalten jedoch das formale Erscheinungsbild eines Diminutivs, auf Grund dessen werden sie von vielen Sprachbenutzern als „diminutivkonnotierende“ Wörter empfunden.

In der Arbeit wird neben der Funktion der Diminutive auch ihre Form und Grammatik betont. So konnten auch einige frühere Annahmen z.B. über Umlautsetzung, Endungsrestriktionen oder fixe Genuszuweisung revidiert werden.

Aus der kontrastiven Betrachtung, die das Parallelkorpus ermöglicht und die das Kohärenzmittel dieser Arbeit schlecht hin darstellt, ergibt sich, wie diejenigen pragmatischen Markierungen im Deutschen und im Englischen realisiert werden, die sich im Tschechischen durch Diminutive repräsentieren. Der Vergleich der tschechischen Diminutive mit den entsprechenden Textpassagen im Deutschen und im Englischen (Teil IV) zeigte, dass derselbe Effekt, den die tschechischen Diminutive haben, in deutschen Texten teilweise durch Diminutive, zum Teil durch metaphorische oder metonymische Bedeutungsübertragungen erzielt wird. Englische Pendantes der tschechischen Diminutive sind häufig Lexeme mit starker Konnotation. Die evaluative Funktionen, die die Diminutive transportieren, werden im Tschechischen in erster Linie morphologisch realisiert, im Deutschen oft (auch) syntaktisch (mit Attributen) und im Englischen werden sie lexikalisch realisiert. Der Vergleich dieser Strukturen ist aus den Tabellen im Kapitel 3 des letzten Abschnittes ersichtlich.

Der Blick auf das Umfeld der Diminutive bestätigte schon frühere Annahmen (Knittlová 2010), dass der Scopus der tschechischen Diminutive viel kleiner ist als der der deutschen oder englischen Diminutive. Diminutivketten sind im Tschechischen üblich, würden jedoch den deutschen oder englischen Text stilistisch überlasten.

Die vorgelegte Studie ist vermutlich die erste, die sich umfassend mit Diminutiven aller Wortarten des Deutschen und Tschechischen auf der Basis von (parallelen) Korpus-texten befasst. Sie kann somit auch als ein Wörterbuch der häufigsten Diminutive in beiden Sprachen verwendet werden, sowie als ein Wörterbuch ihrer Entsprechungen. Darüber hinaus erfasst und beschreibt sie den größeren Teil der tschechischen und deutschen Modifikationen, die mit der Diminution unmittelbar zusammenhängen. In weiteren Schritten sollten Hypokoristika, Augmentativbildungen, Movierung und Kollektivbildung untersucht werden. Nicht zuletzt beweisen die Ergebnisse, dass anhand von Korpusrecherchen eine Überprüfung des bestehenden Wissens über die Sprachen möglich, ja notwendig ist, denn einige sprachliche Phänomene sind durch das Prisma einer anderen Sprache besser ersichtlich.

Bibliografie

- AEIOU* (2015): Das Lexikon aus Österreich. Graz: Austria-Forum. <http://austria-forum.org/af/AEIOU> [15.3.2014].
- AMC* (2014): Austrian Media Corpus. Österreichische Akademie der Wissenschaften: Institut für Corpuslinguistik und Texttechnologie (ICLTT). <http://www.oeaw.ac.at/iclitt/amc> [8.6.2015].
- Ammon, Ulrich (1995): *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Ammon, Ulrich; Kyvelos, Rhea; Nyffenegger, Regula (2004): *Variantenwörterbuch des Deutschen: die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol*. Berlin - New York: Walter de Gruyter.
- Azet.sk* (2015): Synonymický slovník. Žilina: Azet.sk, a. s. (2000–2015) <http://slovník.azet.sk/> [4.10.2015].
- Baeskow, Heike (2002): *Abgeleitete Personenbezeichnungen im Deutschen und Englischen: kontrastive Wortbildungsanalysen im Rahmen des Minimalistischen Programms und unter Berücksichtigung sprachhistorischer Aspekte*. Berlin - New York: Walter de Gruyter.
- Bartáková, Jarmila (1993): Adjektiva vyjadrujúce zoslabenú mieru vlastnosti v slovenčine a češtine. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university. A, Řada jazykovědná, roč. 42, č. 1*. Brno: Filozofická fakulta brněnské university. S. 99-108.
- Bauer, Laurie (1997): Evaluative Morphology. Search of Universals. In: *Studies in Language, 21, č. 3*. Amsterdam: Benjamins. S. 533-575.
- Belica, Cyril (1995): *Statistische Kollokationsanalyse und -clustering. Korpuslinguistische Analyseverfahren*. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache. <http://corpora.ids-mannheim.de/> [22.5.2012].
- Belica, Cyril (2011-2015): *Kookkurrenzdatenbank CCDB. Eine korpuslinguistische Denk- und Experimentierplattform für die Erforschung und theoretische Begründung von systemisch-strukturellen Eigenschaften von Kohäsionsrelationen zwischen den Konstituenten des Sprachgebrauchs*. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache. <http://corpora.ids-mannheim.de/ccdb/> [12.5.2015].
- Bílková Jana (2013): Pseudodeminutiva v češtině. In: (kolektiv autorů): *Gramatika & Korpus 2012: 4. mezinárodní konference*. Hradec Králové: Gaudeamus. [CD-ROM].
- BNC* (2007, 2010): *The British National Corpus*. Oxford: University Computing Services on behalf of the BNC Consortium. <http://www.natcorp.ox.ac.uk/> [8.2.2015].
- Böhmerová, Ada (2011): Suffixal Diminutives and Augmentatives in Slovak: A Systemic View with Some Cross-Linguistic Considerations. In: Jamet, Denis (ed.): *Lexis - E-Journal in English Lexicology. Issue 6: "Diminutives and augmentatives in the languages of the world"*. Košice: P.J. Šafárik University, Košice. S. 59-84.
- Bratus, Boris Vasiljevič (1969): *The Formation and Expressive use of Deminutives*. Cambridge: University Press.

- Březina, Josef (1983): *Diminutiva im Deutschen und im Tschechischen*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Buffa, Ferdinand (1967): *Gramatika spisovnej polštiny II*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Buffa, Ferdinand (1985): Systémová a nesystémová slovotvorná diferenciácia nářečí. In: *Slovenská reč 50/1985, č. 5*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, Jazykový ústav Ľudovíta Štúra.
- CCDB (2011-2015) Belica, Cyril: *Kookkurrenzdatenbank CCDB - V3.3. Eine korpuslinguistische Denk- und Experimentierplattform*. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache. <http://corpora.ids-mannheim.de/ccdb/>
- Concise Oxford Dictionary of English Etymology* (1986/2003). Hoad, Terry F. (ed.): *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford: Oxford University Press.
- Crystal, David (1991): *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge - New York, Port Chester - Melbourne - Sydney: Cambridge University Press.
- Čechová, Marie; Chloupek, Jan; Krčmová, Marie; Minářová, Eva (1997): *Stylistika současné češtiny*. Praha: ISV nakladatelství.
- Čejka, Mirek; Šlosar, Dušan; Nechutová, Jana (1991): *Gramatika česká Jana Blahoslava*. Brno: Masarykova univerzita.
- Čermák, František (1990): *Syntagmatika a paradigmatika českého slova. [Část] 2: Morfologie a tvoření slov*. Praha: Univerzita Karlova.
- Čermák, František (1997): *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská imaginace.
- Čermák, František (2008): Diskrétní jednotky v jazyce: případ cirkumfixů. In: *Slovo a slovesnost, 69, 2008*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. S. 78-95.
- Čermák, František (2011): *Morfematika a slovotvorba češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Černá, Alena (1997): Znova ze Staročeského slovníku. In: *Naše řeč, ročník 80 (1997), číslo 4*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. S. 202-207.
- Dam, Jan, van (1963): *Handbuch der deutschen Sprache (zweiter Band): Wortlehre*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- DeReKo (2014). *Deutsches Referenzkorpus*. Mannheim: Institut für deutsche Sprache. <http://www1.ids-mannheim.de/kl.html> [2.5.2016]
- DeReWo (2009). *Korpusbasierte Wortformenliste DeReWo (mit Benutzerdokumentation)*. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache, Programmbereich Korpuslinguistik. <http://www.ids-mannheim.de/kl/derewo/> [18.4.2016]
- deTenTen (2014). *German TenTen corpus*. Brno: Masarykova univerzita. <https://ske.fi.muni.cz/> [15.7.2014]
- DGD (2016). Digitale Datenbank für gesprochenes Deutsch. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache. http://dgd.ids-mannheim.de:8080/dgd/pragdb.dgd_extern.welcome?v_session_id= [12.1.2016].
- DIAKORP 5 (2011). Kučera, Karel; Stluka, Martin: *DIAKORP: Diachronní korpus. Verze 5 z 21. 2. 2011*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, <http://www.korpus.cz> [8.2.2016].

- Dobrovský, Josef (1809): *Ausführliches Lehrgebäude der Böhmischen Sprache, zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommenern Kenntniss für Böhmen*. Prag: J. Herrl.
- Dobrovský, Josef (1940): *Podrobná mluvnice jazyka českého v redakcích z roku 1809 a 1819*. Praha: Komise pro vydávání spisů Josefa Dobrovského při Královské české společnosti nauk.
- Dokulil, Miloš (1956): Některé typy názvů osob podle činnosti v českém jazyce, II. In: *Naše řeč, ročník 39 (1956), číslo 5-6*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. S. 123-146.
- Dokulil, Miloš (1962): *Tvoření slov v češtině 1. Teorie odvozování slov*. Praha: Academia.
- Dokulil, Miloš (1982): Dva příspěvky k odvozování sloves. In: *Naše řeč, ročník 65 (1982), číslo 1*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV. S. 1-11.
- Dokulil, Miloš; Kuchař, Jaroslav; Daneš, František (1967): *Tvoření slov v češtině 2. Odvozování podstatných jmen*. Praha: Academia.
- Doležalová, Nina (2008): *Deminutiva a deminutivní řady v současné češtině (na materiálu ČNK)* [diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- Dressler, Wolfgang U.; Merlini Barbaresi, Lavinia (1994): *Morphopragmatics: diminutives and intensifiers in Italian, German, and other languages*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Duden - Grammatik* (1984). Drosdowski, Günther; Wermke, Matthias (eds.): *Duden – Grammatik der deutschen Gegenwartssprache: unentbehrlich für richtiges Deutsch; umfassende Darstellung des Aufbaus der deutschen Sprache vom Laut über das Wort zum Satz*. (4., völlig neu bearbeitete und erweiterte Aufl.). Mannheim - Wien - Zürich: Dudenverlag.
- Duden - Grammatik* (2005). Wermke, Matthias; Kunkel-Razum, Kathrin; Scholze-Stubenrecht, Werner (eds.) *Duden Die Grammatik. Unentbehrlich für richtiges Deutsch*. (7. völlig neu erarbeitete und erweiterte Aufl.). Mannheim - Leipzig - Wien - Zürich: Dudenverlag.
- Duden - Universalwörterbuch* (2006). Wermke, Matthias; Kunkel-Razum, Kathrin; Scholze-Stubenrecht, Werner (eds.): *Duden – Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG. 6. Auflage [CD-ROM].
- Dušková, Libuše a kol. (1988): *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia.
- Dvonč, Ladislav (1973): O produktivite niektorých slovotvorných prípon. In: *Slovenská reč 38/1973, č. 1*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, Jazykový ústav Ľudovíta Štúra.
- Dvořák, Josef (1932): *Deminutiva v jazycích románských = Les diminutifs dans les langues romanes*. Praha: Universita Karlova.
- EFES (2004). Blatná, Renata; Čermák, František; Hlaváčová, Jaroslava; Hnátková, Milena; Kocek, Jan; Kopřivová, Marie; Křen, Michal; Kučera, Karel; Petkevič, Vladimír; Schmiedtová, Věra; Stluka Martin; Šulc, Michal (eds.): *Frekvenční slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

- Encyklopedický slovník češtiny* (2002). Karlík, Petr; Nekula, Marek; Pleskalová, Jana (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Engel, Ulrich (1991): *Deutsche Grammatik*. Heidelberg: Julius Gross.
- Erben, Johannes (2006): *Einführung in die deutsche Wortbildungslehre*. Berlin: Schmidt.
- Ettinger, Stefan (1974): *Form und Funktion in der Wortbildung: die Diminutiv- und Augmentativmodifikation im Lateinischen, Deutschen und Romanischen (Portugiesisch, Spanisch, Italienisch und Rumänisch); ein kritischer Forschungsbericht 1900-1975*. Tübingen: Narr.
- Flajšhans, Václav (1923): Něco o mluvě Husově II. In: *Naše řeč 3 (1923), ročník 7*. S. 65-69.
- Fleischer, Wolfgang (1969): *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Fleischer, Wolfgang; Michel Georg; Starke, Günter (1993): *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*. Frankfurt am Main - Wien et al.: Lang.
- Fleischer, Wolfgang; Schröder, Marianne; Barz, Irmhild (2012): *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. (4. Aufl.) Berlin: De Gruyter.
- Fromkin, Victoria; Rodman, Robert (1993): *An introduction to language*. Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich College.
- Gebauer, Jan (1890): *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské. I, Nauka o slově*. Praha: F. Tempský.
- Gebauer, Jan (1936): *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé*. Praha: Česká grafická unie a.s. (originál z r. 1900)
- Gersbach, Bernhard; Graf, Rainer (1984): *Wortbildung in gesprochener Sprache: die Substantiv-, Verb- und Adjektiv-Zusammensetzungen und -Ableitungen im "Häufigkeitwörterbuch gesprochener Sprache"*. Tübingen: Niemeyer.
- Gladkova, Hana (2010): Komparace deminutivnosti v bulharštině a češtině ve světle korpusových dat. In: Čermák, František; Koček, Jan (eds): *Mnohojazyčný korpus InterCorp: Možnosti studia*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. S. 91-106.
- Greenberg, Joseph Harold (1966): *Universals of Language*. Cambridge - London: The M.I.T. Press.
- Haas, Mary (1972): The Expression of the Diminutive. In: Smith, M. Estellie (ed.) *Studies in Linguistics: in Honor of George L. Trager*. The Hague (Den Haag): Mouton.
- Halfarová, Kristina (2014): *Diminutive auf -li im Schweizer Standarddeutsch* [bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- Harper, Douglas (2001-2015): *Online Etymology Dictionary*. <http://www.etymonline.com/> [20.3.2016]
- Hasselrot, Bengt (1957): Études sur la formation diminutive dans les langues romanes. In: *Acta Universitatis Upsaliensis, vol. 11*. Uppsala: Uppsala universitet Arsskrift.
- Helbig, Gerhard; Buscha, Joachim (1996): *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig et al: Langenscheidt.
- Hervey, Sándor; Higgins Ian (1992): *Thinking Translation*. London - New York: Routledge.

- Holub, Josef (1937): *Stručný slovník etymologický jazyka československého*. Praha: Československá grafická unie a.s.
- Horecký, Ján (1971): *Slovenská lexikológia I. Tvorenie slov*. Bratislava: SPN.
- Chamonikolasová, Jana; Rambousek, Jiří (2007): Diminutive Expressions in Translation: A Comparative Study of English and Czech. In: Vandeweghe, Willy et al. (eds.): *Belgian Journal of Linguistics, 21*. Amsterdam: John Benjamins Publishing. S. 37-52.
- InterCorp cs-de*: Dovalil, Vít; Káňa, Tomáš; Peloušková, Hana; Zbytovský, Štěpán; Vavřín, Martin: *Korpus InterCorp – němčina, verze 8 z 4. 6. 2015* (a všechny verze starší). Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. <http://www.korpus.cz> [3.5.2016]
- Internetová jazyková příručka* (2008-2015): Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR. <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [14.6.2013].
- Jareš, Antonín (2015): O stáří a ještě horších věcech. In: *Neviditelný pes*. http://neviditelnypes.lidovky.cz/esej-o-stari-a-jeste-horsich-vecech-d55-/p_spolecnost.aspx?c=A141230_224027_p_spolecnost_wag [13.4.2015].
- Jiráčková, Jana (2010): *Deutsche Äquivalente der tschechischen Diminutivadjektive mit den Suffixen "-inký" und "-ičký"* [bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- Jurafsky, Daniel (1996): Universal Tendencies in the Semantics of the Diminutive. *Language, Vol. 72, No. 3* (Sep., 1996). Linguistic Society of America. S. 533-578.
- Kabrňáci. Hádankářsko-křížovkářský kroužek. <http://www.kabrnaci.ic.cz/pictures/psjcpdf.pdf> [20.10.2013].
- Kábrt, Jiří et al. (1991): *Latinsko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Kamiš, Karel (1999): *Čeština a romština v českých zemích*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem.
- Káňa Tomáš (2011b): „Süddeutsche“ Diminutive und ihre tschechischen Äquivalente. In: Káňa, Tomáš; Peloušková, Hana (eds.): *Deutsch und Tschechisch im Vergleich. Korpusbasierte linguistische Studien II*. Brno: Masarykova univerzita. S. 15-31.
- Káňa, Tomáš (1993): *Kompenzace v překladech Kunderových směšných lásek* [diplomová práce]. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.
- Káňa, Tomáš (2008a): Zu einigen tschechischen Diminutiven und ihren Entsprechungen im Deutschen. In: Pittner, Karin (ed.): *Beiträge zu Sprache und Sprachen 6*. München: Lincom. S. 97-108.
- Káňa, Tomáš (2008b): Zu einigen tschechischen Hypokoristika und ihren Entsprechungen im Deutschen. In: Helin, Irmeli (ed.): *Linguistik und Übersetzung in Kouvola*. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus. S. 101-114.
- Káňa, Tomáš (2008c): Jak se dívá jazykem českým a německým. In: *RozRazil 01/2008*. Brno: Centrum pro společnost a kulturu, o.s. S. 39-41.
- Káňa, Tomáš (2010): Česká substantivní deminutiva a jejich protějšky v němčině a angličtině. In: Čermák, František; Koček, Jan (eds.): *Mnohojazyčný korpus InterCorp: Možnosti studia*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. S. 107-121.

- Káňa, Tomáš (2011a): Deminutiva a deminutivní vyjádření v češtině, němčině a angličtině – hledání hranic. In: Čermák, František (ed.): *Korpusová lingvistika Praha 2011: 1 - InterCorp*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny; Ústav Českého národního korpusu. S. 168 – 185.
- Káňa, Tomáš (2013): Česká substantivní deminutiva ve světle korpusových dat. In: *Gramatika & Korpus 2012: 4. mezinárodní konference*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Káňa, Tomáš (2016): Česká deminutiva nejmenných slovních druhů a sledování jejich protějšků v němčině a angličtině. In Čermáková, Anna; Chlumská Lucie; Malá, Markéta (eds.): *Jazykové paralely*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Káňa, Tomáš; Peloušková, Hana (2006): Elektronische Korpora in Tschechien und das tschechisch-deutsche Parallelkorpus. In: Kettemann, Bernhard; Marko, Georg (eds.): *Planing, Gluing and Painting Corpora*. Frankfurt am Main: Peter Lang. S. 27-46.
- Káňa, Tomáš; Peloušková, Hana (2010): Česko-německý paralelní korpus [online]. <http://www.ped.muni.cz/katedry-a-instituty/nemecky-jazyk-literatura/aktivity/cesko-nemecky-paralelni-korpus/> [15/10/2012].
- Karbelaschwili, Samson (2001): *Lexikon zur Wortbildung der deutschen Sprache. Augmentation und Diminution*. Regensburg: Fachverband Deutsch als Fremdsprache.
- Keil, Heinrich (ed.) (1860): *Grammatici Latini*. 3,[2]. Lipsiae (Leipzig): Teubner. S. 609-610 [in 3], s. 101 [in 2].
- Kellermeier-Rehbein, Birte (2005): *Areale Wortbildungsvarianten des Standarddeutschen*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Klajn, Ivan (2003): *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Drugi deo, Sufiksacija i konverzija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Klimaszewska, Zofia (1983): *Diminutive und augmentative Ausdrucksmöglichkeiten des Niederländischen, Deutschen und Polnischen: eine konfrontative Darstellung*. Wrocław et al.: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akad. Nauk.
- Kluge, Friedrich (2002): *Etymologisches Wörterbuch*. Berlin - New York: de Gruyter.
- Knittlová, Dagmar; Grygová, Bronislava; Zehnalová, Jitka (2010): *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kochová, Pavla (2005): Prefixace u nových substantiv. In: Martincová, Olga; Rangelova, Albena; Světlá, Jindra (eds.): *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR. S. 76–84.
- Kroupová, Libuše (1977): K citoslovcím v češtině a ve slovenštině. In: *Naše řeč, ročník 60 (1977), číslo 2*. Praha: Academia. S. 110-112.
- Kruisinga, Etsko (1942): Diminutieve en affektieve suffixen in de germaanse talen. In: *Mededeelingen der Nederlandsche Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde; N.R., 5,9*. Amsterdam: N.V. Noord-Hollandsche Uitg. Maatschappij.
- Křístek, Michal (2004): Deminutiva z hlediska současných českých prací o stylistice. In: Karlík, Petr; Pleskalová, Jana (eds.): *Život s morfémy: sborník studií na počest Zdenky Rusínové*. Brno: Masarykova univerzita. S. 123-128.

- Kuča, Karel (2008): *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VII. díl (Str-U)*. Praha: Nakladatelství Libri.
- Levý, Jiří (1963): *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel.
- Lockyer, Dorota (2014): The emotive meanings and functions of English 'diminutive' interjections in Twitter posts. In: *SKASE Journal of Theoretical Linguistics [online]*. 2014, vol. 11, no.2. http://www.skase.sk/Volumes/JTL26/pdf_doc/04.pdf [14.3.2015].
- Lutterer, Ivan; Majtán, Milan; Šrámek, Rudolf (1982): *Zeměpisná jména Československa*. Praha: Mladá fronta.
- Machek, Václav (1997): *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství lidové noviny.
- Malinda, Jan: 100 stupidních slov. In: *Magazín DNES* 15/2011, 14.4.2011.
- Manser, Joe (2007): *Begriff, Herkunft und Verwandtschaften des Ratzliedli*. Roothuus Gonten. <http://www.roothuus-gonten.ch/cms/index.php/de/forschung/abgeschlossene-arbeiten> [13.6.2015].
- Marchand, Hans (1969): *The categories and types of present-day English word-formation: a synchronic-diachronic approach*. München: Beck.
- Markarjan, Ranuš Arajevna (1970): *Tipy semantičeskogo protivodejstvija v sfere formoobrazovanija i slovoobrazovanija*. Jerevan: Izdatel'stvo Jerevanskogo universiteta.
- Metzler-Lexikon Sprache* (2000): Glück, Helmut (ed.): Metzler-Lexikon Sprache. Stuttgart; Weimar: Metzler.
- Meyer, Kurt (1989): *Duden Wie sagt man in der Schweiz? Wörterbuch der schweizerischen Besonderheiten*. Mannheim - Wien - Zürich: Dudenverlag.
- Miřiovský, Emanuel (1897): *Repetitorium jazyka českého*. Praha: F. Kytka.
- Mistrík, Josef (1985): *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Mitričević-Štěpánek, Katarina (2007): Deminutivi u funkciji nabiranja i konfrontacije u češkom i srpskom jeziku. In: *Opera Slavica XVII, ročník 17, číslo 4*. Brno: Masarykova univerzita.
- Nekula, Marek (2003): System und Funktionen der Diminutive. Kontrastiver Vergleich des Deutschen und Tschechischen. In: Steffen Höhne et al. (ed.). *Brücken. Folge 11. (Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei)*. Weimar et al.: DAAD. S. 145-188.
- Nekula, Marek (2004): Deminutiva a zdvořilost. In: Hladká, Zdeňka; Karlík, Petr (eds.): *Čeština – univerzália a specifika, 5*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. S. 110-119.
- Nekula, Marek (2010): Deminutiva a augemntativa v češtině z typologického pohledu. In: Bičan, Aleš et. al (eds.): *Karlík a továrna na lingvistiku*. Brno: Host. S. 304-315.
- Nekula, Marek (2013): Diminution im Deutschen und Tschechischen aus typologischer Sicht. In: Nekula, Marek; Šichová, Kateřina; Valdřová, Jana (eds.): *Bilingualer Sprachvergleich und Typologie: Deutsch – Tschechisch*. Tübingen: Stauffenburg; Julius Groos. (= IDS-Reihe Deutsch im Kontrast, 28).

- Neščimenko, Galina P. (1980): *Očerk deminutivnoj derivacionnoj sistemy v istorii českogo literaturnogo jazyka : (konec 13 - seredina 20 vv.)*. Praha: Academia.
- Nudožer, M. Vavřinec Benedikt, z (1603): *Grammaticae Bohemicae, ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerisque illustratae ac distinctae, libri duo*. Smith, Nancy Susan (ed.) (1999). Ostrava: Ostravská univerzita.
- Oberpfalcer, František (1927a): Zdrobnělá slova I. In: *Naše řeč, ročník 11 (1927), číslo 5*. Praha: Šolec a Šimáček, společnost s r.o. S. 97-105.
- Oberpfalcer, František (1927b): Zdrobnělá slova II. In: *Naše řeč, ročník 11 (1927), číslo 6*. Praha: Šolec a Šimáček, společnost s r.o. S. 125-128.
- Opie, Ilona; Opie, Peter (1997): *The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- oral2013: Benešová, Lucie; Křen, Michal; Waclawičová, Martina: *ORAL2013: reprezentativní korpus neformální mluvené češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. [<http://www.korpus.cz>]
- Ottův slovník naučný (1908): *Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 27, Vůz-Žižkowski*. Praha: J. Otto.
- Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English* (1974 a 2002). London - Oxford: Oxford University Press. (elektronická verze)
- Pavelka, Emanuel (1947): Zdrobněliny lichotné a mazlivé. In *Naše řeč, ročník 31 (1947), číslo 9-10*. Praha: Šolec a Šimáček společnost s r.o. S. 163-165.
- Petr, Jan (ed.) (1986): *Mluvnice češtiny [1] Fonetika. Fonologie. Morfonologie a morfemika*. Praha: Academia.
- Pleskalová, Jana (2004): Deminutivní pomístní jména v češtině. In: *Život s morfémy. Sborník studií na počest Z. Rusínové*. Brno: Masarykova univerzita. S. 373 -378.
- Polterauer, Ivana (1981): *Die Diminutiva in der modernen russischen Sprache*. Wien: VWGÖ.
- Polzin, Albert (1901): *Studien zur Geschichte des Deminutivums im Deutschen*. Strassburg: Karl J. Trübner.
- Příruční mluvnice češtiny*. Karlík, Petr; Nekula, Marek; Rusínová, Zdenka (1995): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- PSJČ. Hujer, Oldřich; Smetánka, Emil; Weingart, Miloš; Havránek, Bohuslav; Šmilauer, Vladimír; Získal, Alois (eds.) (1935-1957): *Příruční slovník jazyka českého* [online]. <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/> [2.4.2016].
- Racková, Marie (1962): K nářečnímu rozrůznění v tvoření slov. In: *Naše řeč 5-6 (1962), ročník 45*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. S. 163-171.
- Reczek, Stefan (1968): Deminutiva polskie. Charakterystyka, rozwój funkcji stylistycznej. In: *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny z. 3 (5)*. Rzeszów: WSP w Rzeszowie. S. 373-386.
- Rejzek, Jiří (2001): *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda.
- Rosa, Wenceslaus Johannis (1672): *Čechořečnost seu Grammatica Linguae Bohemicae*. Jiří Marvan (ed.) (1983). München: Verlag Otto Sagner.

- Rosen, Alexandr; Kaczmarška, Elžbieta; Škodová, Svatava (2014): Zdrobnienia jako element kultury i pułapka glottodydaktyczna. Czeskie i polskie deminutiva w ujęciu konfrontatywnym na podstawie badań korpusowych. In: Kaczmarška, Elžbieta; Zieniewicz, Andrzej (eds.): *Glottodydaktyka wobec wielokulturowości*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. S. 51-66.
- Rusínová Zdenka (2001): Deminutiva jako jazykové universale. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Linguistica Brunensia. A49*. Brno: Vydavatelství MU. S. 137-146.
- Rusínová, Zdenka (1990): *Tvoření slov v současné češtině* (2. vyd.). Brno: Masarykova univerzita FF.
- Rusínová, Zdeňka (1996): Deminutivní modifikace z hlediska pragmalingvistického: intenzifikace. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1996, roč. 45, č. A44*. Brno: Masarykova univerzita. S. [91]-95.
- Rusínová, Zdeňka (1998): Deminutiva a frazeologie. In: *Jazyk a kultura vyjadřování. Milanu Jelínkovi k pětasedmdesátinám*. Brno: Masarykova univerzita. S. 113-118.
- Savickienė, Ineta; Dressler, Wolfgang U. (2007): *The Acquisition of Diminutives: a cross-linguistic perspective*. Amsterdam; Philadelphia: Benjamins.
- Scalise, Sergio (1984): *Generative Morphology*. Berlin: Foris.
- Schneider, Klaus P. (2003): *Diminutives in English*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- SNK (2013): *Slovenský národný korpus*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV. <http://korpus.juls.savba.sk> [3.4.2016]
- Sorger, Brigitte (2012): *Der Internationale Deutschlehrerverband und seine Sprachenpolitik: ein Beitrag zur Fachgeschichte von Deutsch als Fremdsprache*. Innsbruck - Wien: StudienVerl.
- SSČ: Filipec, Josef / Daneš František et al. (eds.) (1994): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.
- SSJČ. Havránek, Bohuslav et al. (ed.) (1989): *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2. vyd. Praha: ÚJČ AV. <http://bara.ujc.cas.cz/ssjc/> [12.3.2016].
- Staverman, Werner Hendrik (1953): Diminutivitis Neerlandica. In: *De Gids, 116: 7*. Utrecht: Haan. S. 407-419.
- Stephany, Ursula (1997): Diminutives in Early Child Greek, a Preliminary Investigation. In: Dressler, Wolfgang U.: *Studies in Pre- and Protomorphology*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Stump, Gregory (1993): How peculiar is evaluative morphology? *Journal of Linguistics, 29, Nr. 1, 1-36*. Cambridge University Press.
- SyD (2014, 2015): *Synchronní a diachronní průzkum variant*. Praha: ÚČNK. Verze 2.0 2014, verze 2.1 2015.
- SYN (2011, 2013, 2014, 2015). Křen, Michal; Čermák, František; Hlaváčová, Jaroslava; Hnátková, Milena; Jelínek, Tomáš; Koček, Jan; Kopřivová, Marie; Novotná, Renata; Petkevič, Vladimír; Procházka, Pavel; Schmiedtová, Věra; Skoumalová, Hana; Šulc, Michal: *Český národní korpus – SYN (souhrnný korpus synchronních textů)*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. <http://www.korpus.cz>

- Šalingová, Mária (1955): K štylistickej charakteristike slov v normatívnom slovníku. In: *Slovenská reč. Časopis Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied pre výskum a kultúru slovenského jazyka. XX, 1955*. Bratislava: Slovenská akadémia vied. S. 40-49.
- Šimandl, Josef (2003): Od čtvrtku do pátka. *Naše řeč, ročník 86 (2003), číslo 3*. Praha: Ústav pro jazyk český AV. S. 161-163.
- Šimík, Petr (2007): *Tschechische Diminutivsuffixe "-ik" und "-iček" und ihre deutsche Äquivalente im tschechisch-deutschen Parallelkorpus* [bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- Šimík, Petr (2012): *Tschechische kontextgebundene feminine Diminutive und ihre deutschen Äquivalente* [diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- Škvarnová, Petra (2014): *Lexeme mit dem deutschen Diminutivsuffix -chen und ihre tschechischen Entsprechungen* [diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- Šlosar, Dušan (1983): Galina P. Neščimenko: Očerkek deminutivnoj derivacionnoj sistemy v istorii češského literaturnogo jazyka, Academia, Praha 1980, 327 str. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Studia minora facultatis philosophicae universitas brunensis A 31, 1983*. Brno: UJEP.
- Šmilauer, Vladimír (1938): Substantiva tvořená příponou -ina. In: *Naše řeč, ročník 22, č.8*. Praha: Šolc a Šimáček společnost s r.o. S. 225-236.
- Šmilauer, Vladimír (1971): *Novočeské tvoření slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Štícha, František (1978): Substantiva deminutivní formy s lexikalizovaným významem. In: *Naše řeč, ročník 61 (1978), číslo 3*. Praha: Academia. S. 113-127.
- Tovena, Lucia M. (2010): When Small Is Many in the Event Domain. *Lexis 6. E-Journal in English Lexicology*. Lyon: University Lyon. S. 41-58.
- Trávníček, František (1951): *Mluvnice spisovné češtiny. Část 1. Hláskosloví – Tvoření slov – Tvarosloví*. (3., opr. a dopl. vyd.) Praha: Slovanské nakladatelství.
- Treq: Vavřín, Martin; Rosen, Alexandr (2015): *Treq: Nástroj pro zarovnaní slov a extrakci slovních párů*. Praha: ÚČNK. <http://treq.korpus.cz/> [2.5.2016].
- Tušková, Jana Marie (2011): K deklinaci pomnožných oikonym češtiny zakončených na -y. In: *Korpus - Gramatika - Axiologie vol. 1, No 3*. Hradec Králové: UHK, Pedagogická fakulta a ÚJČ AV ČR. S. 69-85.
- Valta, Zdeněk (1971): *Úvod do lexikologie německého jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Variantengrammatik* (2015). <http://www.variantengrammatik.net/> [21.4.2015].
- Vinogradov, Viktor Vladimirovič (1960): *Grammatika ruskogo jazyka v 2 tomach (3 knigach)*. Moskva: Akademija nauk SSSR.
- Vomáčková, Olga (2007): Kurzwort-Neubildungen durch Suffigierung. In: *Der moderne Unterricht des Deutschen als Fremdsprache*. Olomouc: VUP. S. 194-198.
- Vondráček, Miloslav (1998): Citoslovce a částice – hranice slovního druhu. In: *Naše řeč, ročník 81 (1998), číslo 1*. Praha: Academia. S. 29–37.

- Vondráček, Miloslav (1999): Příslovce a částice – hranice slovního druhu. In: *Naše řeč, ročník 82 (1999), číslo 2*. Praha: Academia. S. 72-77.
- webSlovník.sk (2015): *Synonymický slovník*. Bratislava: Zoznam, s.r.o.
<http://webslovník.zoznam.sk/>
- Wierzbicka, Anna (1985): Different cultures, different languages, different speech acts: Polish vs. English. In: *Journal of Pragmatics 9, 2-3*. Amsterdam: Elsevier. S. 145-178.
- Wolf, Norbert Richard (1997): Diminutive im Kontext. In: Irmhild Barz / Mariane Schröder (Hrsg): *Nominationsforschung im Deutschen. Festschrift für Wolfgang Fleischer zum 75. Geburtstag*. Frankfurt/M - Berlin - Bern - New York - Paris - Wien: Peter Lang.
- Wrede, Ferdinand (1908): *Studien zur niederrheinischen Dialektographie. Die Diminutiva im Deutschen*. Marburg, N. G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung.
- Würstle, Regine (1992): *Überangebot und Defizit in der Wortbildung: eine kontrastive Studie zur Diminutivbildung im Deutschen, Französischen und Englischen*. Frankfurt am Main: Lang .
- Zandvoort, Reinhard Willem (1966, 1969): *A handbook of English Grammar*. 4th ed. London: Longmans.
- Ziková, Markéta (2012): Maskuliní deminutiva v současné češtině. In: *Gramatika a korpus IV, Praha, 28.-30. listopadu 2012*. (konferenční abstrakt)
- Zima, Jaroslav (1961): *Expresivita slova v současné češtině*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

Použité zkratky a značky

V textu se opakuje několik málo vesměs ikonografických nebo známých značek. Zkratky jsou pro plynulost textu použity jen výjimečně. Všechny odpovídají úzu běžné češtiny nebo patří do základního lexikálního fondu české obecné lingvistiky, bohemistiky a germanistiky.

Značka	Význam
*	nedoložený, neobvyklý nebo agramatický výraz
/	alternativy téhož
[]	výslovnost (zjednodušeně IPA)
„“	alternativně také překlad
„“	význam, sémantika
≈	korpusový (z translátologického hlediska funkční) ekvivalent
→, ←	směr fundace nebo vlivu
†	vymizelý tvar, historismus
x	konkurenční tvary

Zkratka	Význam
angl.	anglický, angličtina
apod.	a podobně
BNC	British National Corpus (viz bibliografie)
CCDB	Kookkurrenzdatenbank (viz bibliografie)
cit.	citát, citováno (podle)
cs	čeština
č.	čeština, český, česky (jen u tiskovin číslo)
de	němčina
dem.	deminutivum, deminutivní
DeReKo	největší korpus psané němčiny (viz bibliografie)
DeReWo	seznam 40.000 nejfrekventovanějších německých lemmat sestavený z dat korpusu DeReKo (viz bibliografie)
EFES	Frekvenční slovník češtiny (viz bibliografie)
en	angličtina
f./fem.	femininum
InterCorp	korpus paralelních textů (viz bibliografie)
it.	italština, italský, italsky
kap.	kapitola
lat.	latina, latinský, latinsky/
m./mask.	maskulinum
n.	neutrum
něm.	německý/němčina
obr.	obrázek
odst.	odstavec
oral2013	korpus mluvené češtiny (viz bibliografie)
pl.	plurál
popř.	popřípadě
pozn.	poznámka
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého (viz bibliografie)
pův.	původ, původní, původně
sk	slovenština
SNK	Slovenský národní korpus (viz bibliografie)
SSČ	slovník spisovné češtiny
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého (viz bibliografie)
stč.	staročesky
SyD	program na synchronní a diachronní korpusový průzkum variant (viz bibliografie)
SYN	souhrnný synchronní korpus češtiny (viz bibliografie)
techn.	technický, technicky
Treq	datovábaze překladových ekvivalentů sestavená na datech korpusů InterCorp (viz bibliografie)
vs.	oproti, versus
x	konkurenční tvary
zř.	zřídka

Příloha - Dotazníky

Dotazník 1

Prosím vyplňte spontánně, bez dlouhého přemýšlení. Nemůžete nic vyplnit „dobře“ ani „špatně“. Jde o podchycení názoru rodilých mluvčích.

I. Prosím označte (podtržením, zbarvením, zvýrazněním), co považujete za zdrojbnělinu. Zdrojbnělina je to, co se vám pod tímto výrazem vybaví. Žádnou definici nehledejte.

1. Premiéra Bergmanova filmu se konala v jednom jihošvédském městečku.
2. Její muž si dopřával drobné radosti, které člověk může získat, má-li ovšem peníze.
3. Žijeme v malém městě, kde se nic neutají.
4. Bohužel, lidi si dneska nedělají moc radůstky.
5. V Tišnově je takovej pidikopec, s jediným vlekem široko daleko.
6. Úřad vydal miniadresář s telefonními čísly taxíků pro blondýnky.
7. Starej hipík popíjel jen kořču.
8. Kapánek to s gestikulací přehnal a vychrstl kelímek do kočárku.
9. Byl tam takovej divnej maník.
10. Hledala v šuflíku korálky, ale našla tam dva zelenkavé obálky.
11. Byl dost hubený, zato ona byla taková kulaťoučká.
12. Vzhledem k jeho věku měl dost chudičké zkušenosti.
13. Poulí modroučké oči na pekelně černý stín.
14. Dlouhán v nahnědlém kabátci se k nám šoural s konvicí přesladkého čaje.
15. Trochu si zdřímnul.
16. Než vyrosteš, Honzíčku, to si musíš ještě nějaký čásek počkat a pospinkat!
17. „Já si představoval, že to budem jen tak flinkat a kapánek to tady omrknem...“
18. Protože v práci permanentně pospávali, pozval si je vedoucí na kobereček.
19. Než přišel domů, děti už chrupkaly ve svých postýlkách.

II. Prosím označte „X“, co považujete za pravděpodobnější:

Co člověk řekne spíš sám o sobě?

„To jsem ale pitomec!“

„To jsem ale pitomeček!“

Co se říká častěji o jiném?

„To je ale pitomec!“

„To je ale pitomeček!“

Kdo je na tom „nejhůř“ (čili „největší trouba“)?

blb – blbec - blbeček

str.1/2

III. Zaškrtněte prosím, jak byste charakterizovali následující tučně vytištěné výrazy (můžete vybrat i více možností).

	zdrobnělina	zveličelý výraz	kladně nebo záporně zbarvené	hovorový výraz
manekýnka blondýnka				
taxík				
maník				
pidimuž				
malý muž				
pidimužík				
miniakcička				
Jedem na dovču.				
Dám si kofču.				
Dobrý pivisko!				
Mám to v malíku!				
kelímek				
bělásek				
pupík				
náhrdelník				
sklenka				
holubice				
trochu hloupý				
hloupoučký				
namodralý				
modroučký				
hnedlinko				
támhle				
Dám si pilulu (=prášek) a jdu spát.				
stydět se				
stydinkat se				
trochu se stydět				
pusinkovat				
kličkovat				
hlavičkovat				
Nějak to zpytlíkujem.				

IV. Označte prosím variantu, kterou považujete za správnou:

ZVONEC je: menší - větší – ani menší ani větší (nemá to nic společného) než ZVON

KONVICE je: menší - větší – ani menší ani větší než KONEV

JEHLICE je: menší - větší – ani menší ani větší než JEHLA

TRUHLICE je: menší - větší – ani menší ani větší než TRUHLA

PŘILBICE je: menší - větší – ani menší ani větší než PŘILBA

Díky moc! T.K.

str. 2/2

Prosím vyplňte spontánně, nad řešením nepřemýšlejte. Nemůžete nic vyplnit „dobře“ ani „špatně“. Jde o podchycení názoru rodičů mluvčích.

I. Označte prosím, co považujete za zdrobnělinu

(Zdrobnělina je to, co se vám pod tímto výrazem vybaví. Žádnou definici nehledejte.)

- 1) Žijeme v malém městě, kde se nic neutají.
- 2) V Ruprechtově je takový pidikopec, s jediným vlekem široko daleko.
- 3) Po navršení drobných kopců, balvanitých útesů a vytvoření písečných či oblázkových zálivů budou do prostoru umístovány nové herní prvky symbolizující mořská tajemství a celý areál bude doplněn zelení.
- 4) Zlínský okresní úřad vydal miniadresář institucí, kam se mohou mladí lidé v nouzi obrátit.
- 5) Dvěma ženám, které žijí v domově důchodců od jeho otevření, předala drobné dary náměstkyně primátora Mostu Hana Jeníčková.
- 6) Nejčastějším nápojem mládeže pod patnáct let tehdy (v 60 letech) byla slza ovocné šťávy z lahve a k ní studená voda z kohoutku. Žádné coly , sprity , cappy a jiné pidilahvičky za dvacet korun.
- 7) V lednu roku 2002 vypukla pidiaféra s "Klausovou reklamou" na lyže Völkl.
- 8) Porta prožila několik lustračních miniafér, navíc ji postupně opustili profesionálové.
- 9) Raději se dětem snažím vysvětlit, čím je důležitý támhleten malý kopec, co se tak šíleně jmenuje - Říp.
- 10)Auta z miniautomobilky v Plzni jezdí i v Arabských emirátech.
- 11)Energicky cupitající Pavel (podprůměrného vzrůstu – poz. TK) nás provádí svým minibytečkem a s pyšným úsměvem ukazuje na znatelně nižší kuchyňskou linku.
- 12)Jakmile však ratolest dosáhne na šlapky minikola, končí období sladkého života v lůně cyklosedačky.
- 13)Ani malé chyby v tisku zákazník neakceptuje. Kontrola musí být spolehlivá a stoprocentní.
- 14)Do Pelhřimova tentokrát přivezla minidárek zabalený v hedvábném papíře.
- 15)Jubilant není však jen pouhý strohý odborník, ale dovede se radovat i z malých drobných darů života, byť by to byla sklenice dobrého plzeňského piva či jihomoravského vína, nebo dobře sehrané fotbalové utkání.
- 16)Skandál či aférka je dobrou příležitostí, pro každého, kdo se zajímá, zahrát si v celorepublikovém psychodramatu tu svou roličku.
- 17)Kolem přejmenování ulice na Skácelovu vznikla svého času malá aféra, ale Skácel patří do města plným právem. ...
- 18)tatínek měl autodílnu a byl tedy maloburžo a maminka byla Němka - , ale přesto jsem se dostal na práva....
- 19)Pohodlí v miniautech roste: Stále více minivozů dokazuje , že se vyrovnají...
- 20)A nelze opomenout mikroanekdotu o tom, co mají Češi a Slováci nejvíce společného: no přece Romy.

Díky! Ještě jedna stránka, prosím:

str.1/2

II. Ve kterých větách necítíte žádnou zdobnělinu?

- a) Můj malý buržoustek kvůli mně prodal dům.
- b) Můj malý buržoa kvůli mně prodal dům.
- c) Můj buržoa kvůli mně prodal dům.

- a) Víte, milá slečno, vy mi lezete dost na nervy.
- b) Víte slečinko, vy mi lezete dost na nervy.
- c) Víte slečno, já vás miluju.
- d) Mockrát Vám děkuju, slečinko!

III. Zatrhněte prosím, jaká charakteristika výpovědi je nejvýstižnější:

Pomůcka: variantu, pro kterou se chcete rozhodnout, si řekněte nahlas.

Někdo k vám přijde a řekne: „**Přinesl jsem ti drobný dar.**“ Jak to vnímáte?

- a) jako ironii; b) neutrálně; c) emotivně („hraje mně na city“)

Někdo k vám přijde a řekne: „**Přinesl jsem ti dárek.**“ Jak to vnímáte?

- a) jako ironii; b) neutrálně; c) emotivně („hraje mně na city“)

Někdo k vám přijde a řekne: „**Přinesl jsem ti dáreček.**“ Jak to vnímáte?

- a) jako ironii; b) neutrálně; c) emotivně („hraje mně na city“)

IV. Co je nejmenší? (můžete zadat i víc odpovědí)

a) malý dům; b) domek; c) malý domek; d) domeček; e) malý domeček; f) nemůžu určit

U kterého z těchto „stavení“ necítíte žádný emotivní podtext?

V. Co je nejútlunější?

a) malá hospoda; b) maličká hospoda; c) útulná hospoda; d) útulná hospůdka

U kterého z těchto „hospod“ necítíte žádný emotivní podtext?

Fakultativní otázka:

Obsah výpovědi je myšlen vážně, ale co myslíte, že bych řekl (i víc možností):

- a) Ve které husovické hospodě ti můžu zaplatit pivo?
- b) Ve které husovické hospůdce ti můžu zaplatit pivo?
- c) Ve které husovické hospodě ti můžu zaplatit pivko?
- d) Ve které husovické hospůdce ti můžu zaplatit pivko?
- e) Ve které husovické hospůdečce ti můžu zaplatit pivečko?

Díky moc! Tom

str. 2/2

Bitte markieren Sie alle Verkleinerungsformen, die Sie in den Sätzen finden. Nicht in jedem Satz ist eine. Eine „Verkleinerungsform“ ist genau das, was Sie sich unter diesen Begriffen vorstellen. Sie können demnach nichts richtig oder falsch machen. Es handelt sich meistens um Ausschnitte aus belletristischen Werken.

- Mit ihren Miniaturschnäbeln klappernd , drehten sie sich im Kreise , tauchten und ...
- Und darum geht es, meine goldigen Schätze, in meiner folgenden Erzählung. (Kratochvíl)
- Honza war ein Küchenmensch, er kochte gerne für seine Mama, wenn sie krank war...
- Der hagere Jüngling in der Uniform mochte zwanzig sein. (Kohout)
- Einige von ihnen schienen schon älter zu sein, andere wiederum waren zarte, sentimentale, eifersüchtige und empfindliche Jünglein. (Calvino)
- "Gut, mein Herz", sagte er, " verzichten wir darauf, uns hier nach einem Nachtquartier umzusehen , sondern fahren wir noch ein Stück weiter." (Konsalik)
- Grete befreite sich aus seiner Umarmung und holte sich eine Zigarette. (Kohout)
- Ihr Abschiedsfest feierte sie im ehemaligen Straßenbahndepot: zwei kleine blaue Trams (...) standen da noch, hundert Freunde kamen, Ines trug ein scharlachrotes Kleid...
- Ich habe die Lösung unseres kleinen Problems noch nicht,... (Amado)
- Sie überbieten sich gegenseitig mit einfallsreichen Nahrungsdetails, sie streiten den ganzen Tag, was der Burschi lieber isst, Kalbs- oder Schweinsschnitzerl. (Jelinek)
- Für einen Troll wäre es höchstens ein winziges Taschenmesser gewesen. Aber für einen Hobbit war es geradezu ein Kurzschwert .(Tolkien)
- Ich kann Sie ja verstehen, da naschen Sie ein bißchen vom Schinken, dort kosten Sie wieder von den Würstchen und Quargeln... (Bondy)
- Herr Klein steht an dem Drahtzaun, um ihn hoppeln die rosa Kaninchen herum
- Als Schmankerl zum Jubiläum... (Zeitung)
- Noch einmal streichelte der Admiral sanft und ehrfürchtig die Königin Kleopatra. (Alda)
- »Du bist ein Schatz, ein richtiger Liebling, warum legst du nicht diese CD für uns auf?«
- Er war des Colonels liebstes Kind, das wußte er, er durfte sich so was erlauben. (Alda)
- »Mädchen, du bist ein Günstling des Schicksals - wie ich.« (Böll)
- »Meister«, nuschelte der Prinz... (Allende)
- »Meine Liebsten, schaut nach oben in die Kuppel!« (Kratochvíl)
- "Bis nachher, Darling! " (Konsalik)
- Er verstummte erst, als sein Blick auf die Teetasse fiel.
- »Wo ist mein Häferl?«
- Er kannte Fräulein Merzbach gut: Sie war einige Jahre jünger als er (...) ein magerer, unruhiger Backfisch, der viel zuviel und schlecht Klavier spielte. (Böll)

- ...sagte sie, weil sie rasch auch einen eigenen Scherz zu dem freundschaftlichen Wortegeplänkel beitragen wollte.(Kundera)
- Paolo wußte schon, wer ihn hier Bruderherz nannte. (Allende)
- In der Mitte des Sees drehte ich mich um zu dem flachen grasbewachsenen Ministrand, wo die beiden Frauen lagen.
- Dann langte es unter sein Trikot und zog eine klitzekleine Harfe hervor, ein Härfchen , ein Miniharfe , könnte man sagen.

Bitte kreuzen Sie an, welchen „Beigeschmack“ für Sie die fettgedruckten Wörter in diesen Verbindungen haben. (Keine oder mehrfache Angaben möglich!)

	verkleinernd	verniedlichend/ kosend
bläulicher Nebel		
Wo sind die lächelnden Gesichter?		
Schmankerl zum Jubiläum		
Steckerlfisch für € 5,-		
Kalt lächelnd killt er der Tatort-Ermittlerin die Eltern weg...		
jemanden hätscheln wie ein Baby		
Er habe die beiden im Kreuzgang miteinander tuscheln gesehen.		
Schlaf schön , in einer Weile wird es warm sein ... (Kohout)		
Hier in der kleinen Hütte im Wald...		
Krimi		
Eine Gastwirtin, die ihren Hund äußerln führte		
Kripo		
»Es ist noch immer ziemlich verbreitet, den » Depri « zu haben oder alles »ungeil« zu finden.« (Gaarder)		
„ Alenka , ich liebe dich, ich verzeihe dir alles...“		
„ Alžbětka , um Himmels willen, sei still, hör auf, ich bitte dich darum!		
Was er dachte, würde Zuzanka nie erfahren.		
Žeňa umfaßte Jiřinkas Hand, und Jiřinka guckte sie fragend an.		
In der winzigen Badenische wusch er sich.		
»Komm zur Sache! Was willst du?«, drängelte seine Großmutter.		

Angabe zur Respondentin / zum Respondenten:

männlich – weiblich,

Muttersprache:

Vielen Dank! T. K.

S. 2/2

Ist das kursivgedruckte Wort Ihrer Meinung nach ein Diminutiv (eine Verkleinerung(sform))?

	Ja	Nein	Anm.
Ach, noch so ein <i>Heini</i> ! Noch einer!			
„Also, wie war denn das mit seinem <i>Gspusi</i> ?“			
Am Samstag <i>fideln</i> Moitzi, Oberlechner und Co. schon beim Turnier.			
Auf Captain Derouche! Ich verspreche Ihnen, Sir, bald gehört uns auch dieser letzte <i>Zipfel</i> des Landes.			
Auffallend ist, wie sauber sich das grüne <i>Flecklein</i> präsentiert.			
<i>Bierlein</i> studiert Sport in Heidelberg und spielt auch privat Golf,...			
Da fühlen sich viele <i>papierlt</i> .			
Da passt vielleicht noch das <i>Histörchen</i> mit den Boxershorts dazu:			
„Da war eine Zeile aus einem <i>Oldie</i> .“ „Wie lautet der Titel?“			
»Das liebe <i>Altchen</i> wäre ja so glücklich.«			
Das Mädchen trug weite taubenfarbene Pluderhosen, ein enges <i>Leibchen</i> aus lichtblauem Atlas.			
Der schwedische Soldat Vokoun bekam seinen <i>Säckel</i> voller Goldstücke zurück.			
Die perfekte <i>Tussi</i> , die bei solchen Veranstaltungen (Miss-Wahl) gesucht wird, bin ich sowieso nicht.			
Ein <i>Bierchen</i> und ein Kartenspiel, das ist der Laster Anfang!			
Die Polizisten drohen, ihre Diensthunde 48 Stunden lang nicht <i>äußerln</i> zu führen.			
Einige <i>hockerln</i> sich vorne hin, der Rest steht dahinter.			
Er ist so <i>rundlich</i> , daß man in ihm eher den Schmutt des Boots vermuten könnte als einen Seemann.			
„ <i>Hallöchen</i> , großer starker Mann“, sagte er.			
Ich kaufe <i>Kipferl</i> , Butter, Eier, dreihundert Gramm Schinken, Emmentaler ...			
„Ich mag dich, Robert, aber hör auf, den <i>Bildungsheini</i> zu spielen.“			
Jeder schüttete seinen übervollen Topf Haß aus, der die letzten Jahre still vor sich hin <i>geköchelt</i> hatte.			
Khunrath kroch näher und ergriff einen <i>Zipfel</i> seines Mantels.			
Kommst du nachher mit auf ein <i>Bierchen</i> ?			
Langsam auf kleiner Flamme <i>köcheln</i> und mit Butter übergießen...			
Leicht bekleidet (Badeanzug, Radlerhose, <i>Leiberl</i> etc.) und barfuß gingen sie...			
Natürlich haben Gentechniker ihr <i>Scherflein</i> beigetragen.			

Ist das fettgedruckte Wort Ihrer Meinung nach ein Diminutiv (eine Verkleinerung(sform))?

	Ja	Nein	Anm.
Niedrig gerechnet, waren mehr als eine Million Robben an der Küste versammelt - alte Männchen, <i>rundliche</i> Weibchen, zarte Babies.			
Ein <i>Fleischlaiberl</i> , garniert mit Salat und Ketchup, zwischen zwei weichen Gebäckhälften verstaut, ist die Leibspeise vieler Kinder und Jugendlicher.			
Noch bis Freitag saßen hier zwei <i>Altchen</i> als Werbeträger fürs Sommerfest.			
ÖVP-Kandidat G. Rosner verteilt im Wahlkampf unter anderem auch rote <i>Gummibärli</i> .			
Politischer SPRUCH DER WOCHE: "Wenn sich ein Gegenkandidat findet, werde ich ihn <i>abbusserln</i> ."			
... 17 Jahr, blondes Haar, ein Blickfang. Natürlich <i>mascherlt</i> man sie so auf, daß sie ins Aug' springt.			
... sich journalistisch oder schriftstellerisch auf einen Typen wie ihn einlässt. Alexander Masters ist so ein <i>Fuzzi</i> , ein vierzigjähriger Amerikaner.			
Sie <i>ähnel</i> t ihr, und diese Ähnlichkeit erleichtert ihr Verständnis.			
Sie griff in ihre Handtasche, nahm ein <i>Bündel</i> Bargeld aus dem Kuvert, in dem ihre Spielgewinne steckten, und zählte \$ 150 ab.			
Sie <i>klappert</i> jeden Flohmarkt ab.			
Sie spielen die Karottenflöte, <i>fideln</i> auf der Lauchgeige, blasen die Gurkentuba,...			
Sie trugen grüne <i>Leibchen</i> mit roten Ärmeln			
Sie war <i>ältlich</i> , schmal und blond.			
... während dieser ein kühles, bernsteinfarbenes tschechisches <i>Bierlein</i> in sich hineinzischte.			
Was die Wiener Autofahrer heute besonders <i>magerlt</i> : Es geht aufs neue los mit den Schikanen.			
Wer keinen eigenen Garten hat, der machte sich in der Stadt auf die Suche nach einem <i>Fleckchen</i> Grün.			
Wuschel fuhr mit seinem Klapprad nach Strausberg und suchte den Strausberger <i>Hippie</i> .			
Für das körperliche Wohl stellte man Grillwürste und <i>Fleischleibchen</i> bereit.			

Angabe zur Respondentin / zum Respondenten:

männlich – weiblich,

Muttersprache:

Vielen Dank! T. K.

S. 2/2